

Національна академія педагогічних наук України
Міністерство освіти і науки України
Відділення загальної середньої освіти і
цифровізації освітніх систем НАПН України
Інститут педагогіки НАПН України
Державний педагогічний університет імені Іона Крянге в Кишиневі (Республіка Молдова)
Малопольський державний університет
імені капітана Вітольда Пілецького в Освенцимі (Республіка Польща)
Міжнародна академія прикладних наук в Ломжі (Республіка Польща)
Університет природничих наук у Варшаві (Республіка Польща)
Резекненська академія технологій (Латвійська Республіка)
LUMEN Conference Center (Румунія)
Промисловий, технічний й автомобільний заклад
профільної середньої освіти в Їглаві (Чеська республіка)
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького
Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Рада молодих вчених НАПН України

СВІТ ДИДАКТИКИ: ДИДАКТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

***Збірник матеріалів
IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ***

29-30 жовтня 2024 року

***Київ
Педагогічна думка
2025***

Національна академія педагогічних наук України
Міністерство освіти і науки України
Відділення загальної середньої освіти і
цифровізації освітніх систем НАПН України
Інститут педагогіки НАПН України
Державний педагогічний університет
імені Іона Крянге в Кишиневі (Республіка Молдова)
Малопольський державний університет
імені капітана Вітольда Пілецького в Освенцимі (Республіка Польща)
Міжнародна академія прикладних наук в Ломжі (Республіка Польща)
Університет природничих наук у Варшаві (Республіка Польща)
Резекненська академія технологій (Латвійська Республіка)
LUMEN Conference Center (Румунія)
Промисловий, технічний й автомобільний заклад
профільної середньої освіти в Їглаві (Чеська республіка)
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
Рада молодих вчених НАПН України

Збірник матеріалів
IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ
«СВІТ ДИДАКТИКИ: ДИДАКТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ»

Київ
Педагогічна думка
2025

УДК 37.02(063)

*Рекомендовано до друку вченою радою Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 2 від 30 січня 2025 року)*

ЕКСПЕРТ:

Головко Микола Васильович, доктор педагогічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи Інституту педагогіки НАПН України.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Опалюк Тетяна Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, декан факультету спеціальної освіти, психології і соціальної роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка;

Заболотна Оксана Адольфівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕАКЦІЄЮ

дійсного члена НАПН України, доктора педагогічних наук, професора

Топузова Олега Михайловича,

доктора педагогічних наук, професора

Малихіна Олександра Володимировича.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Арістова Наталія Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор;

Калініна Людмила Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор;

Попов Роман Анатолійович, доктор педагогічних наук, доцент;

Павельчук Марина Олександрівна, кандидат педагогічних наук;

Ліпчевська Інна Леонідівна, доктор філософії в галузі знань 01 «Освіта / Педагогіка»;

Тетик Валентина Романівна.

Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб. матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 29–30 жовтня 2024 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук, професора О. Малихіна. Київ: Педагогічна думка, 2025. 480 с.

ISBN 978-966-644-782-4

DOI: https://doi.org/10.32751/Svit_dydaktyky2024

До збірника увійшли матеріали учасників IV Міжнародної науково-практичної конференції «Світ дидактики: дидактика в сучасному світі» (29–30 жовтня 2024 р.).

У матеріалах конференції розглянуто питання теорії і методології сучасних дидактичних процесів; організації освітнього процесу в Україні в умовах воєнного стану; компенсації освітніх втрат в умовах воєнного стану в Україні та повоєнний період (інноваційні підходи, технології, моделі, методики, методи і засоби навчання); психолого-дидактичних проблем організації освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства; тенденцій розвитку сучасної дидактики (зарубіжний досвід); трансформаційних процесів в освіті XXI століття (дистанційне та змішане навчання); формальної, неформальної, інформальної освіти; інноваційних підходів, технологій, методик, методів, прийомів і засобів навчання.

Збірник адресовано науковцям, науково-педагогічним працівникам, педагогам, докторантам, аспірантам, студентам.

УДК 37.02(063)

За зміст публікацій, достовірність інформації, цитат, покликань на літературні джерела відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-644-782-4

© Інститут педагогіки НАПН України, 2025

© Педагогічна думка, 2025

ЗМІСТ

ТЕОРІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ .. 14

Белянський О. М. ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ПРАВА.....	14
Глушко В. С. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ.....	17
Дерстуганова Н. В. ЄВРОПЕЙСЬКА ДОВІДКОВА РАМКА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: ОНОВЛЕНИЙ ПОГЛЯД НА РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ.....	20
Дуванова Я. Р., Тесля В. М., Савченко Л. Л. ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ.....	25
Завгородній Д. В. ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ	28
Невмержицька О. В. ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОЛЕДЖІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	30
Петрик С. С. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ	33
Петрик С. С. ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ	36
Самбор М. А. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ПРАВНИЧИХ (ЮРИДИЧНИХ) ДИСЦИПЛІН У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НЕЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ	39
Тимошко Г. М. ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ТА МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ	44
Удод О. А. УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА ДИДАКТИКА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	48
Царик А. В. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЧАСОВИМИ ПОНЯТТЯМИ.....	50
Черваньов Р. В. СУПЕРВЧИТЕЛЬ - РОЗКВІТ ОСВІТИ ТА СКОРОЧЕННЯ ВИДАТКІВ НА ОСНОВІ ШІ.....	52

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	55
Барановська О. В. СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКА СТАРШОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ	55
Вдовичин Т. Я., Піцур В. В. АНАЛІЗ ЗМІН В НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ З ІНФОРМАТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	60
Волицька І. О. ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ...	63
Галаєвська Л. В. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗМІШАНОМУ ФОРМАТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	66
Гулько Т. Ю. ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	68
Делікатна Н. М., Лісучевський О. О. ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	71
Дробик Н. М., Степанюк А. В., Сорока О. В. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК.....	76
Канарова О. В., Кожановська В. Є. ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	80
Малихін О. В., Ліпчевська І. Л. РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	84
Нороха С. В., Мітченко К. В. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В ЗАКЛАДАХ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ	87
Носик Д., Бодирев Д. ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	89
Олексюк О. М., Коваль А. С. ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОЇ САМООЦІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ	91
Пасічник О. С., Пасічник О. О. АДАПТАЦІЯ МЕТОДИЧНОГО «ПРИНЦИПУ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР» ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ	94

Пономаренко М. М. ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОСВІТИ.....	96
Репко І. П. ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ.....	99
Сакун В. С. ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ	101
Стешенко О. ПІДГОТОВКА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПЕРМАКРИЗИ.....	106
Чижевський Б. Г. ЗАВДАННЯ ДИДАКТИКИ В УПРАВЛІННІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ	108
Шаменко М. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.	111
Шуляр В. І. ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПІСЛЯПЕРЕМОЖНИЙ ПЕРІОД: СУТНІСТЬ ЗМІН ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ	113
Якимова Я. Л. ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	115
КОМПЕНСАЦІЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ, МЕТОДИКИ, МЕТОДИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ.....	118
Барановська О. В. ОСВІТНІ ВТРАТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: СПЕЦИФІКА, МОНІТОРИНГ, ПРОГНОЗИ.....	118
Басюк Н. А. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ	123
Демчук-Маригіна Д. П. ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ В ПРИРОДНИЧІЙ ГАЛУЗІ	126
Дрозд М. П. МОЖЛИВОСТІ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ	129

Дроздов Д. В. СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ У КОНТЕКСТІ ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ.....	132
Кіріяченко І. А. ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ: ДОСВІД КИТАЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ	136
Рубан К. С., Савченко Д. Р., Терещенко В. Д., Савченко Л. Л. ОСВІТНІ ТА НАВЧАЛЬНІ ВТРАТИ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	141
Тананайко О. Г. СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ В ОСВІТІ.....	145
Чуркіна В., Грищенко Т. ЗАЛУЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СВІТУ МИСТЕЦТВА В ЗДО ТА ЗЗСО В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДБУДОВИ.....	151
ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	159
Арістова Н. О., Кугай К. Б. ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ КОМП'ЮТЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИКЛИКІВ.....	159
Березіна І. В. ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	162
Білик В. М., Ялліна В. Л. СПАДОК В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО КРИЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІКИ ДОЗВІЛЛЯ.....	164
Богуславський В. В., Шеремет К. В. МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СПІВРОБІТНИКА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	167
Вдовичин Т. Я., Ковальський А. С. ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ НА УРОЦІ.....	169
Вишнеvsька М. О., Арістова Н. О. ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ	171
Головата С. Б. МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ	175
Гончарова Н. В. ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ ВИКЛИКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ	178

Гучек О. В. ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИМІРАХ СЬОГОДЕННЯ	181
Данко А. НАВЧАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПОСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС	183
Дяченко І. М. РОЗВИТОК МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ.....	187
Зінченко Д. В. ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА	191
Когут О. В. ЧИННИКИ ВПЛИВУ СТРЕСОВИХ ФАКТОРІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ	194
Шелестова Л. В., Кизенко В. І. ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ У ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ ЗА УМОВ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ...	196
Яценко В. С. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ.....	199
ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДИДАКТИКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД	203
Bernadin D. V. COMMUNICATIVE TRAINING AS THE BASIS FOR FORMING THE US UNDERGRADUATES' COMMUNICATIVE SELF-EFFICACY	203
Shevchenko H. A. JAPANESE EXPERIENCE: CONTEMPORARY ADVANCES AND TRADITIONAL APPROACH IN THE POST-TECH SOCIETY'S EDUCATION SYSTEM	206
Бондаренко О. І. ДОСВІД ДАНІЇ ЗІ СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ	211
Рябовол Л. Т. МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ	214
Суворова Л. К., Паньковик Н. М. SMART ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЦІЛЬОВИХ СТРАТЕГІЙ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ.....	217
Федоренко С. В. ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ДАНІЇ	221

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ДИСТАНЦІЙНЕ ТА ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ.....	224
Nykyropets S. S. ADVANTAGES AND CHALLENGES OF IMPLEMENTING BLENDED LEARNING FOR ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION	224
Petrenko V. Yu. THE NEW ERA OF EDUCATION: EXPLORING THE IMPACT OF DISTANCE AND BLENDED LEARNING MODELS	228
Алексеева С. В. ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ПРОФІЛЬНОЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ	231
Бреславська Г. Б., Бондар К. П. ДИСТАНЦІЙНЕ ТА ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ У ХХІ СТОЛІТТІ.....	234
Жукович І. І. ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	238
Ількаєв О. В. РОЛЬ ОНЛАЙН-ОСВІТИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНИХ ФАХІВЦІВ.....	241
Клеба А. І., Бескаравайна І. В., Вовкушевська О. В. ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	244
Литвинов А. С. УРОК МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ	247
Онаць О. М. ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ФОРМУВАННІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ	250
Рожнова Т. Є. ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ.....	254
Садовниченко Ю. О., М'ясоєдов В. В., Пастухова Н. Л. ДИЗАЙНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ З ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ДО СКЛАДАННЯ ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ.....	258
Сидоренко Т. В., Сидоренко А. І. ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	261

ФОРМАЛЬНА, НЕФОРМАЛЬНА, ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА..... 265

Дяченко М. Д.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ АНДРАГОГІВ ДО ВИКОНАННЯ
ПРОФЕСІЙНИХ ФУНКЦІЙ У СФЕРІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ 265

Кузнецова Г. П.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ
ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ:
ФОНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ 268

Курепін В. М.

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА: ДОВГОСТРОКОВІ ІНВЕСТИЦІЇ
З ВИСОКИМИ ПРОЦЕНТАМИ 273

Махиня Т. А., Волотовська Т. П.

ТЕХНОЛОГІЇ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ
МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ 276

Приходькіна Н. О.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ АНДРАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ
ТЮТОРСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ 279

Рева С. В.

ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ У ФОРМАЛЬНІЙ, НЕФОРМАЛЬНІЙ ТА
ІНФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ..... 282

Тафінцева С. І.

ОНЛАЙН-КУРСИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ НЕФОРМАЛЬНОЇ
ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ..... 286

**ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МЕТОДИКИ, МЕТОДИ,
ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ 290**

Aliyeva O., Pototska O., Tavrog M., Gromokovska T., Makyeyeva L., Popazova O.

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING HISTOLOGY, CYTOLOGY AND
EMBRYOLOGY AT MEDICAL UNIVERSITY IN THE HYBRID FORMAT
OF THE EDUCATIONAL PROCESS..... 290

Ameridze O. S.

ACTIVE TEACHING METHODS IN FORMING A STUDENT'S
MULTICULTURAL PERSONALITY 292

Horova M. P.

ROLE-PLAYING IN DEVELOPING ECOLOGICAL CITIZENSHIP OF
STUDENTS IN THE USA..... 295

Khalabuzar O.

PECULIARITIES OF THE ESL IN THE CONTEXT
OF FORMATION CRITICAL THINKING SKILLS 298

Parkhomenko N., Starchon P., Olsavsky F., Vilcekova L.

ELECTRONIC DICTIONARY AS A MEANS OF OBTAINING
COMMUNICATION AND PROFESSIONAL COMPETENCES
OF MARKETING AND MANAGEMENT SPECIALISTS 302

Popescu A. INNOVATIVE APPROACHES, METHODS AND TECHNIQUE FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS USED IN “PERSONAL DEVELOPMENT” DISCIPLINE	304
Vasylyshyna N. INNOVATIVE APPROACHES IN SHAPING ENGLISH WRITING SKILLS: NEW METHODS FOR GENERATING BRIGHT IDEAS	307
Адамовська М. ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ: ІМЕРСИВНІ КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ ТА ДИЗАЙН МИСЛЕННЯ.....	311
Аніщенко В. О. ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГУ В ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ В ПІДГОТОВЦІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ	316
Вдовичин Т. Я., Гриник О. О. АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ОСВІТІ.....	319
Вишник О. О. ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	323
Гайдай І. О., Данилівська Я. Д. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ	326
Гладченко І. В. ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ НАБУТОЮ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ.....	330
Голуб А. І., Захарова Г. Б. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНСТРУЮВАННЯ ПЛОЩИННИХ ТА ОБ’ЄМНИХ ФІГУР ЗА ДОПОМОГОЮ ГЕОМЕТРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ	333
Грушко Р. С. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ	336
Гусак Ю. А. ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ АВТОНОМНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ.....	340
Давидюк Л. В., Мельник А. О. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІТНЬОГО ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	342
Дика Н. Д., Шевченко А. О. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ «НУМІКОН» ЗАДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ООП	346

Журенко М. А. ЦИФРОВА ДИДАКТИКА: НОВІТНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ.....	349
Завальнюк Т. Г. ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ	352
Заєць Л. П. ВСІ ЗНАННЯ ПОЧИНАЮТЬСЯ З ДОСЛІДУ	357
Зайцева Н. П. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ	360
Захарова Г. Б., Снігур І. В. ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	363
Зімонова О. В. ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ) У ЗВО	368
Іванченко О. О. ЦИФРОВА ІНКЛЮЗИЯ: ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ВІДКРИВАЮТЬ НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (ООП).....	371
Кіріакіді О. Ю. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВІЙСЬКОВО-МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ	375
Ключко О. М. ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА	376
Коробко А. В. СУЧАСНІ ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ.....	380
Коршок Т. В. ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ	382
Кравченко В. В. ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІ ДИДАКТИЧНІ ПРОЦЕСИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ	386
Кравченко Г. Ю., Сіданіч І. Л. РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ОСВІТНИХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК КРІЗЬ ПРИЗМУ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ»	389

Курепін В. М. ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	392
Ляшенко О. В., Онищенко І. В. ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	396
Малихін О. В., Бондарчук Ю. А. ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: З ДОСВІДУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ОСВІТИ	400
Малихін О. В., Чернюк А. П. ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	404
Махович І. А. ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРИКЛАДИ УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ.....	407
Наконечна В. Д. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ	413
Озарчук А. В. ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК РУШІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ	417
Павлова Т. С. ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У ЗАГАЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ: РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ІНТЕРАКТИВНОГО ПІДРУЧНИКА.....	420
Панченко О. О., Колісник К. С. КАРТКИ RECS ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ	423
Плачинда Т. С. ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ.....	427
Рябець С. І. ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ	429
Семененко Т. В. ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ НА УРОКАХ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЇ».....	432
Скиба В. П., Ганчук М. М., Аюбова Е. М. АНАЛІЗ МЕТОДІВ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ (ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ).....	436

Стойка О. Я. ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ	441
Таможська І. В. ЗАВДАННЯ З ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ.....	444
Тетик В. Р. РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	447
Храбан Т. Є. НАСТАВНИЦТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА	449
Чернюк А. П. ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ НА МОТИВАЦІЮ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ	453
Чорноус О. В. ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬО- РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	456
Шевчук Л. М. РОБОТА УЧНІВ З НАВЧАЛЬНИМИ ТЕКСТАМИ: КОРОТКО ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПОСЛІДОВНО-СИМЕТРИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ.....	458
Шлеїна Л. І. ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ	461
Шуляр В. І., Гладішев В. В. ЗІСТАВЛЕННЯ НОВЕЛ «ДІД ГРИЦЬ» ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА ТА «ПТАХ НА ОГОРОЖІ» ХАЛЛДОРА ЛАКСНЕССА ЯК ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО НАЦІОНЕЗЛАМНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТА ІСЛАНДСЬКОГО НАРОДІВ	465
Щербина О. О. ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НУШ.....	469
Яковчук М. В. РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТНІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ	472
Лисак Н. А. МОЖЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ LEARNING APPS ТА LEARNING UA. ПОСЛІДОВНІСТЬ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ І ЗАВДАНЬ	475

Бєлянський О. М.

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(Полтава, Україна)*

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ ПРАВА

Проблема формування іншомовних компетентностей сучасного фахівця права є особливо актуальною для України. Незважаючи на повномасштабне вторгнення росії у лютому 2022 року, наша держава не зупинила свій рух у євроінтеграційному напрямку та прагне розширення економічних та міжнародних зв'язків. Саме тому існує потреба у кваліфікованих фахівцях з високим рівнем знання іноземних мов, адже навички іншомовної комунікації дозволяють ефективно налагоджувати взаємодію з країнами-партнерами, сприяють міжнародному партнерству в економічній, науковій, академічній, соціальній і військовій сферах, а також залученню іноземних інвестицій та розширенню ринків збуту.

Водночас формування навичок іншомовної комунікації сучасних правників важливе не лише для розвитку держави в цілому, а й для кожного окремого фахівця зокрема. По-перше, фахівці зі знанням іноземної мови мають перевагу на ринку праці. Вони можуть претендувати на вакансії не лише у своїй країні, а й за кордоном. Наявність навичок іншомовної комунікації дає їм ширші можливості займати високі посади, брати участь у міжнародних проектах та претендувати на вищу фінансову винагороду. По-друге, сформовані навички іншомовної комунікації допомагають фахівцю розуміти та поважати культурні особливості інших націй. Це збільшує можливості успішної співпраці з колегами з різних культур, сприяє побудові ефективних відносин та запобігає непорозумінням. По-третє, вивчення іноземної мови сприяє розвитку самодисципліни, терпимості до власних помилок та відкритості до нового досвіду. Це має позитивний вплив на підвищення почуття впевненості в собі та здатності адаптуватися до нових реалій та проблемних ситуацій.

Професійна підготовка майбутніх фахівців права передбачає сформованість необхідних для їхньої практичної діяльності комунікативних компетенцій, так як в умовах реалізації міжнародної мобільності і інтеграції України у світовий освітній й інформаційний простір актуалізується необхідність пошуку нових шляхів становлення і розвитку мовної особистості майбутніх випускників закладів вищої освіти, здатних вільно орієнтуватися в полікультурному освітньому просторі, здійснювати професійну співпрацю у взаємодії зі спеціалістами інших країн.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що проблема формування навичок іншомовної комунікації сучасних фахівців у ході професійної підготовки в

зкладах вищої освіти є складною й багатогранною. Вона залишається предметом наукових досліджень з педагогіки, філології та психології. Найчастіше науковці досліджують такі її основні аспекти: теоретичні основи дослідження комунікації як наукової проблеми у різних наукових галузях знань (Dainton M., Zelle E.D.; Mukan N., Havrylyuk M., Levko M., Kobryn N., Zapotichna M.); теоретико-методологічні основи мовної комунікації (Гольтер І.М.; Сенчило Н.); визначення, зміст і структура іншомовної комунікативної компетентності (Чиханцова О.А.; Rivers W.M.); роль і значення формування навичок іншомовної комунікації у системі професійної підготовки (Бондаренко В.; Mukan N., Havryliuk M., Levko M., Kobryn N., Zapotichna M.); практичні аспекти формування комунікативної компетентності фахівців різних спеціальностей і професій (Завіниченко Н.Б.; Лозинська Л.Ф., Курях Н.П., Депчинська І.А.; Чорна В.М.; Шайнер Г.І., Гавран М.І.; Шестель О.Г., Старинець О.А., Заїка О.І.; Sandal J.U., Detsiuk T., Kholiavko N.; Savignon S.J.); сучасні методи та підходи до формування, розвитку й удосконалення навичок іншомовної комунікації (Шайнер Г.І., Гавран М.І.; Durdas A., Mostytska L., Kostenko O., Ovcharova O.; Mukan N., Chubinska N., Zhongjun Gou; Mukan N., Kravets S.).

Розглядаючи проблему формування іншомовної компетентності у студентів – майбутніх фахівців права, варто звернути увагу на психологічні особливості та педагогічні умови розвитку комунікаційних навичок у роботах таких наукових персоналій, як Асгафурова Т.М., Вербицький О.О., Вятютнев М.М., Жданова Е.В., Ільїн Е.П. та багато інших, які розглядали розвиток і практичну реалізацію комунікаційних знань, умінь і навичок під призвою педагогічного стимулу, яку формують викладачі іноземних мов.

У стандартах вищої освіти, які визначають специфіку підготовки майбутніх фахівців за різними спеціальностями та освітніми рівнями визначено, що одним із очікуваних результатів є сформована здатність спілкуватися іноземною мовою, що передбачає розуміння особливостей налагодження комунікації, порозуміння, кооперації як у професійному середовищі на національному, так і міжнародному рівнях. Тож в українських закладах вищої освіти студенти немовних спеціальностей, як правило, вивчають навчальну дисципліну під назвою «Іноземна мова за професійним спрямуванням». У цьому контексті словосполучення «професійне спрямування» означає вивчення іноземної мови з урахуванням потреб майбутніх фахівців щодо сучасного контексту, реалій і специфіки професії чи спеціальності, за якою вони будуть у майбутньому здійснювати професійну діяльність. Варто зазначити, що проблема вивчення і викладання іноземної мови за професійним спрямуванням для студентів немовних спеціальностей часто є предметом наукових пошуків сучасних дослідників.

Ми погоджуємося з твердженням Stukalo O., яка зазначає, що елементами системи вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням, по-перше, є оволодіння загальнотеоретичними мовними знаннями та мовленнєвими навичками в процесі засвоєння фонетики, граматики та професійної

термінології іноземної мови. В подальшому це сприяє розвитку навичок читання, письма, аудіювання і мовлення. По-друге, вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням неодмінно передбачає формування й удосконалення комунікативної компетентності відповідно до типу мовленнєвої діяльності (говоріння, слухання, письмова комунікація, читання). Так, під час читання іноземної літератури студенти немовних спеціальностей розвивають навички ознайомлення, розуміння, аналізу, а відтак засвоєння інформації, що стосується майбутнього фаху. Під час говоріння вони формують здатність оцінювати професійну інформацію; ділитись зі своїми співрозмовниками поглядами, ідеями, переконаннями; навчаються обґрунтовувати й відстоювати власну думку тощо. Такий вид мовленнєвої діяльності як слухання дозволяє майбутнім фахівцям долати страх прямого контакту з іноземними колегами, сприймати на слух і розуміти сутність висловлювання співрозмовника, швидко адаптуватись до нових ситуацій спілкування, пов'язаних з професійною діяльністю. Своєю чергою, розвиток навичок письма засобами іноземної мови формує здатність ведення професійної кореспонденції, здійснення професійного перекладу фахової літератури, ведення документації на професійному рівні тощо (Стукало, 2014, 347).

Значний внесок у дослідження питань, пов'язаних із визначенням змісту та методичними проблемами іншомовної освіти у фаховій компетентності студентів закладів вищої освіти, здійснили такі вітчизняні науковці, як О. Вишневський, Н. Гальскова, Л. Гриневич, С. Козак, С. Ніколаєва, О. Мисечко, О. Максименко, А. Сбруєва, В. Сафонова, О. Шерстюк та інші.

Проте, враховуючи думки зазначених авторів, доводиться констатувати, що в умовах європейської інтеграції та вітчизняної університетської освіти необхідно більше уваги приділити дослідженню аспектів щодо викладання іноземних мов у майбутніх правників, що сприятиме вирішенню проблеми формування у них іншомовної комунікативної компетентності. Саме це і зумовило вибір теми наукового дослідження «Формування іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх фахівців права в процесі фахової підготовки».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бухкало С., Агейчева А., Белянський О., Москаленко М., Роженько І. (2022). Professional competence formation while training field translation specialists: *Вісник Національного технічного університету*. 1(1363), 61–69.
2. Бухкало С., Агейчева А., Белянський О., Роженько І. (2022). *Field translators professional competence formation peculiarities*. 2(1364), 38–45.
3. Бухкало С., Агейчева А., Белянський О., Роженько І., Абакумов А. Інноваційні комплексні підходи до навчання іноземних мов у вищих навчальних закладах. (2023). *Вісник Національного технічного університету*, 18–27.
4. Стукало О. А. (2014). Формування професійного спілкування майбутніх ветеринарів. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування* 199(1), 346–350.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНИХ ПОНЯТЬ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Математичні поняття є фундаментальними елементами математичної науки, які відображають певні характеристики, взаємозв'язки або об'єкти, пов'язані з математикою. Вони слугують абстрактними узагальненнями реальних явищ і процесів, що дозволяє створювати математичні моделі для їхнього вивчення та аналізу.

У молодших школярів формування математичних понять є складним і багатогранним процесом, що потребує врахування як психологічних, так і педагогічних особливостей розвитку дитини (Козлова, 2016, 20). Зважаючи на вікові особливості дітей, цей процес має базуватися на певних педагогічних принципах і методах, які забезпечують успішне засвоєння матеріалу.

До основних характеристик дітей молодшого шкільного віку (6-10 років), які суттєво впливають на процес їх навчання, зокрема на засвоєння математичних понять, належать: когнітивний розвиток (переважає конкретно-операційне мислення, обмежена здатність до абстракції); мислення і пам'ять (учні більш схильні до образного мислення, спрацьовує короткочасна пам'ять); емоційний розвиток (учні чутливі до успіху та невдач, змотувати учня можливо тільки через гру); соціальний розвиток (велика потреба в спілкуванні та співпраці, залежність від авторитету вчителя); моторний розвиток (необхідність учнів у руховій активності) (Піаже, 2009; Скемп, 1989).

Серед українських науковців, які зробили значний внесок у розробку методик і теорій навчання математики в початковій школі, можна виділити таких дослідників: М. Ярмаченко, І. Зязюн, Н. Прокопенко.

Серед закордонних вчених, які суттєво вплинули на розуміння процесу формування математичних понять у дітей, слід виділити таких дослідників: Ж. Піаже, Дж. Брунер, Р. Скемп.

Видатний український педагог М. Ярмаченко, розробив методологічні основи навчання математики в молодших класах. У своїх роботах він аналізує психологічні особливості сприйняття математичних понять дітьми та формує навчальний процес з урахуванням цих особливостей.

Загальні питання педагогіки та методики викладання, зокрема й навчання математики досліджував відомий український педагог І. Зязюн, який підкреслював значення формування мислення у процесі навчання та важливість індивідуального підходу до кожної дитини. Н. Прокопенко є сучасним українським дослідником, яка працює над проблемами навчання математики у початковій школі, зокрема зосереджена на питаннях формування математичних понять через використання інтегрованих уроків.

Швейцарський психолог Ж. Піаже, розробив теорію когнітивного розвитку дитини. Він визначив стадії розвитку мислення, що допомогли зрозуміти, як

діти засвоюють математичні поняття. За Піаже, діти проходять через різні етапи, від конкретного до абстрактного мислення, і навчання повинно відповідати цим етапам. Американський психолог Дж. Брунер запропонував концепцію «спірального навчання». Він вважав, що учні повинні повторно повертатися до вивченого матеріалу, але на кожному етапі підвищуючи рівень складності. Це сприяє глибшому розумінню математичних понять. Р. Скемп – британський психолог, розробив концепцію реляційного та інструментального розуміння в математиці. Він підкреслював важливість того, щоб діти не просто запам'ятовували математичні факти, а розуміли їх у контексті інших математичних понять.

Формування математичних понять у школі передбачає поступовий перехід від конкретного до абстрактного мислення, від наочного до теоретичного розуміння. Діти починають з простих понять, таких як числа і базові арифметичні операції, і поступово переходять до складніших, таких як дроби, рівняння або геометричні теореми. Враховуючи це формування математичних понять у молодших школярів повинно базуватися на певних принципах. Розкриємо особливості принципів роботи з молодшими школярами при формуванні математичних понять (див.табл.1.1.).

Таблиця 1.1.

Принципи роботи з молодшими школярами при формуванні математичних понять

Назва принципу	Особливості принципу
Принцип наочності	Використання конкретних предметів, моделей та зображень для пояснення абстрактних математичних понять є критично важливим. Наочно-дійове мислення, яке домінує у дітей молодшого шкільного віку, потребує підкріплення абстрактних ідей через конкретні приклади. Цей принцип був активно підтриманий і розроблений Й. Песталоцці.
Принцип поступового переходу від конкретного до абстрактного.	Важливо, щоб учні спочатку оперували конкретними об'єктами та лише після цього переходили до абстрактних понять. Це відповідає теорії когнітивного розвитку Ж. Піаже, який вказував на необхідність врахування етапів розвитку дитячого мислення.
Принцип активного навчання	Діти мають брати активну участь у процесі навчання через ігри, проекти, групову роботу та інші інтерактивні методи. Дж. Брунер стверджував, що навчання має бути процесом відкриття, де учні самостійно приходять до нових знань через власну діяльність.
Принцип диференціації	Врахування індивідуальних особливостей учнів є необхідним для успішного засвоєння матеріалу. І. Зязюн наголошував на важливості індивідуального підходу, що

	дозволяє враховувати різний рівень підготовки та розвитку дітей.
Принцип інтеграції	Поєднання математики з іншими предметами, такими як музика чи мистецтво, сприяє найглибшому розумінню математичних понять та їх застосування в різних контекстах. Це відповідає сучасним методикам, які наголошують на важливості міжпредметного підходу в навчанні.
Принцип формування мотивації	Заохочення інтересу до математики через використання цікавих задач, практичних ситуацій та зв'язок з реальним життям є важливим аспектом. Це дозволяє учням бачити цінність і корисність математичних знань, що сприяє їх кращому засвоєнню.

Отже, формування математичних понять у молодших школярів є важливим завданням, що потребує врахування вікових і психологічних особливостей дітей. Виділимо основні психолого-педагогічні аспекти формування математичних понять в учнів початкової школи (див. рис.1.1.).

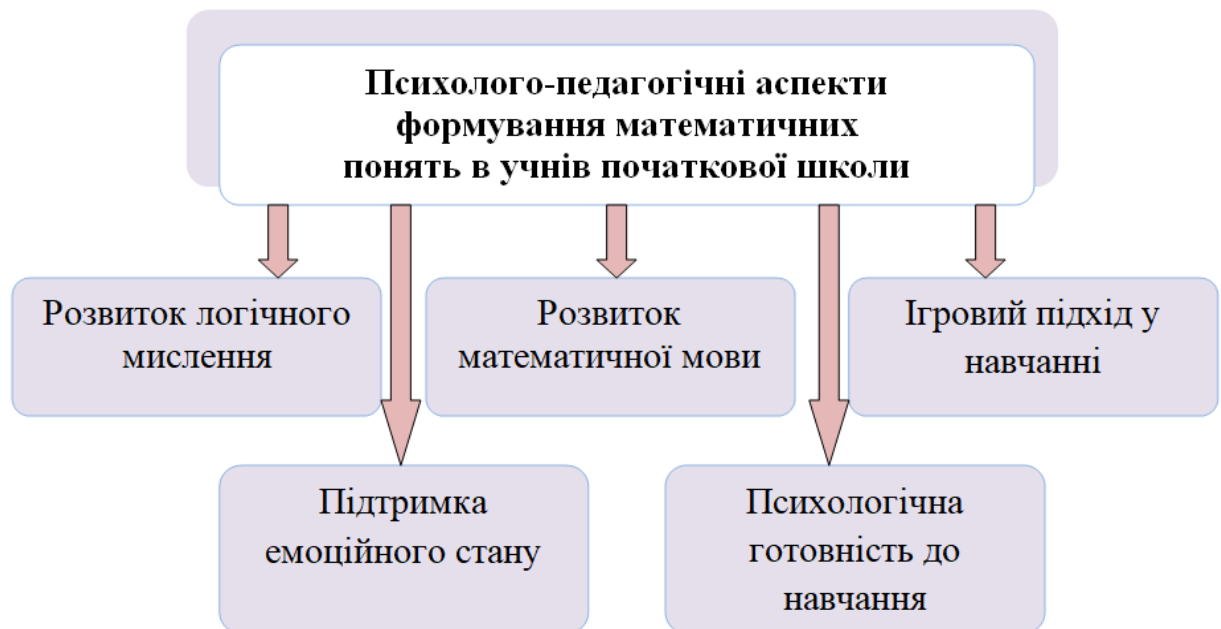

Рис. 1.1. Психолого-педагогічні аспекти формування математичних понять в учнів початкової школи

Розвиток логічного мислення (педагогам важливо допомагати дітям будувати логічні зв'язки між математичними поняттями, навчати їх розв'язувати задачі, аналізувати та синтезувати інформацію); розвиток математичної мови (учнів слід навчити правильно використовувати математичні терміни, символи, знаки і вміння формулювати свої думки чітко і логічно); ігровий підхід у навчанні (використання гри у навчальному процесі є ефективним методом формування математичних понять, гра допомагає дітям легше засвоювати

новий матеріал, розвиває їхню мотивацію та інтерес до навчання); підтримка емоційного стану та психологічна готовність до навчання (важливо враховувати, що не всі діти однаково готові до засвоєння абстрактних математичних понять, відповідно вчителі повинні вміти визначати рівень готовності кожної дитини та підбирати для неї відповідні навчальні матеріали).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Брунер, Дж. (2017). *Процеси навчання*. Київ : Вища школа.
- 2.Зязюн, І. А. (2003). *Педагогічна майстерність: проблеми, пошуки, перспективи*. Київ : Вища школа.
- 3.Козлова, Л. О. (2016). *Методика викладання математики в початкових класах*. Харків: Основа.
- 4.Песталоцці, Й. (2014). *Як навчати дітей*. Київ : Видавництво «Ранок».
- 5.Піаже, Ж. (2009). *Математичний розвиток дитини*. Київ : Генеза.
- 6.Прокопенко, Н. О. (2014). *Психолого-педагогічні основи формування математичних уявлень у дітей дошкільного віку*. Харків : Основа.
- 7.Скемп, Р. Р. (1989). *Математичні знання: теорія і практика*. Київ : Вища школа.
- 8.Ярмаченко, М. Д. (2002). *Психологічні основи навчання математики в початковій школі*. Київ : Радянська школа.

Дерстуганова Н. В.

*Класичний приватний університет
(Запоріжжя, Україна)*

ЄВРОПЕЙСЬКА ДОВІДКОВА РАМКА КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ДЛЯ НАВЧАННЯ ВПРОДОВЖ ЖИТТЯ: ООНОВЛЕНИЙ ПОГЛЯД НА РОЗВИТОК ЗАГАЛЬНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Рекомендації Європейського парламенту та Ради Європи щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя уперше були надані 18 грудня 2006 року. Із часом на тлі потужних інтеграційних процесів відбулася зміна європейської освітньої парадигми й розвиток ключових компетентностей став розглядатися як одна із цілей освітньої системи ЄС, що й стало причиною удосконалення розробленої у 2006 р. Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя.

Оновлений варіант Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя було представлено 22 травня 2018 року в Рекомендації Ради від щодо ключових компетентностей для навчання впродовж життя (Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning).

Ключові компетентності у даному документі розуміються як такі, «яких потребують усі люди для особистої самореалізації та розвитку, працевлаштування, соціальної інтеграції, сталого способу життя, успішного життя в мирному суспільстві, ведення здорового способу життя та активної громадянської позиції. Вони розвиваються в перспективі навчання впродовж життя, від раннього дитинства до дорослого життя, через формальне, неформальне та інформальне навчання в усіх контекстах, включаючи сім'ю,

школу, робоче місце, сусідство та інші спільноти» (Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning, 2018).

Основні цілі Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) такі:

– виявлення та визначення ключових компетентностей, необхідних для працевлаштування, особистої самореалізації та здоров'я, активної та відповідальної громадянської позиції та соціальної інтеграції;

– забезпечення європейського довідкового інструменту для політиків, провайдерів освіти та навчання, педагогічних працівників, практиків профорієнтації, роботодавців, державних служб зайнятості та самих учнів;

– підтримка зусиль на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях, спрямованих на розвиток компетентностей у перспективі навчання впродовж життя (Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning, 2018).

Опис ключових компетентностей для навчання впродовж життя згідно з Рекомендаціями Ради ЄС від 22 травня 2018 року представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

**Ключові компетентності для навчання впродовж життя
згідно з Рекомендаціями Ради ЄС від 22 травня 2018 року**

№	Ключової компетентності	Опис ключових компетентностей
1.	Грамотність	Грамотність – це здатність ідентифікувати, розуміти, виражати, створювати та інтерпретувати концепції, почуття, факти та думки в усній та письмовій формах, використовуючи візуальні, звукові/звукозаписні та цифрові матеріали в різних дисциплінах та контекстах. Вона передбачає здатність ефективно спілкуватися і налагоджувати зв'язки з іншими у відповідний і творчий спосіб.
2.	Багатомовна компетентність	Ця компетентність визначає здатність доречно й ефективно використовувати різні мови для спілкування. Вона в цілому охоплює основні виміри грамотності: ґрунтується на здатності розуміти, висловлювати та інтерпретувати поняття, почуття, факти й думки в усній і письмовій формах (слухати, говорити, читати й писати) у відповідному соціальному та культурному контексті за власним бажанням й потребами. Мовна компетентність інтегрує історичний вимір та міжкультурну компетентність. Вона передбачає здатність бути посередником між носіями різних мов та засобами масової інформації, як зазначено в Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти. За необхідності, вона може включати підтримку й подальше удосконалення володіння рідною мовою, а також вивчення офіційної (державної) мови країни.
3.	Математична компетентність і компетентність у науці, технології, інженерії	А. Математична компетентність – це здатність розвивати й застосовувати математичне мислення при вирішенні низки проблем у повсякденних ситуаціях. Спираючись на міцне оволодіння обчисленнями, акцент робиться на процесі та діяльності, а також на знаннях. Математична компетентність на

		<p>різних рівнях передбачає здатність і готовність використовувати математичні способи мислення та презентації (формули, моделі, конструкції, графіки, діаграми).</p> <p>Б. Компетентність у науці означає здатність і готовність пояснювати явища природного світу, використовуючи сукупність знань і методологію, включаючи спостереження та експерименти, для того, щоб визначити питання та зробити висновки на підставі доказів. Компетентність у технології та інженерії – це застосування цих знань і методології як відповідь на очікування чи потреби людини. Компетентність у науці, технології та інженерії передбачає розуміння змін, спричинених людською діяльністю та усвідомлення відповідальності за них як громадянина.</p>
4.	Цифрова компетентність	<p>Цифрова компетентність передбачає впевнене, критичне та відповідальне використання цифрових технологій для навчання, роботи та участі в житті суспільства. Вона включає інформаційну грамотність та грамотність у роботі з даними, комунікацію, співпрацю, медіаграмотність, створення цифрового контенту (включно з програмуванням), безпеку (включаючи цифрову безпеку та компетентності, пов'язані з кібербезпекою), обізнаність щодо інтелектуальної власності, розв'язання проблем та критичне мислення.</p>
5.	Особиста, соціальна компетентність та вміння навчатися	<p>Особистісна, соціальна компетентність та вміння навчатися – це здатність до рефлексії, ефективного управління часом та інформацією, конструктивної співпраці, здатність мати власну позицію та керувати власним навчанням і кар'єрою. Вона включає здатність справлятися з невизначеністю та складнощами, вміння навчатися, підтримувати свій фізичний та емоційний стан, зберігати фізичне та психічне здоров'я, вміння вести здорове, орієнтоване на майбутнє, життя, співпереживати та вирішувати конфлікти в інклюзивному та сприятливому контексті.</p>
6.	Громадянська компетентність	<p>Громадянська компетентність – це здатність діяти як відповідальний громадянин та брати повноцінну участь у громадському та суспільному житті, спираючись на соціальні, економічні, правові, політичні структури та концепції глобального, сталого розвитку.</p>
7.	Підприємницька компетентність	<p>Підприємницька компетентність означає здатність діяти, використовуючи можливості та ідеї для перетворення їх на цінності для інших. Вона ґрунтується на креативності, критичному мисленні та здатності вирішувати проблеми, ініціативності та наполегливості, а також здатності до співпраці з метою планування та управління проектами, які мають культурну, соціальну або фінансову цінність.</p>
8.	Компетентність у сфері культурної обізнаності та самовираження	<p>Компетентність у сфері культурної обізнаності та самовираження передбачає розуміння та повагу до того, як ідеї та смисли творчо виражаються та поширюються в різних культурах завдяки різним видам мистецтва та культурним формам. Вона передбачає здатність розвивати та виражати власні ідеї, усвідомлювати своє місце та роль у суспільстві в різних виявах і контекстах.</p>

Звернемо увагу на висновок Ради ЄС щодо значущості кожної з компетентностей: «Усі ключові компетентності вважаються однаково важливими; кожна з них сприяє успішному життю в суспільстві. Компетентності можна застосовувати в багатьох різних контекстах і в різноманітних комбінаціях» (Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning, 2018).

В Україні при розробленні стандартів вищої освіти рекомендовано використовувати перелік загальних компетентностей, визначений за результатами міжнародного дослідницького проекту Tuning (Про унесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, 2020).

Перш ніж спробуємо зіставити Європейську довідкову рамку ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) з переліком загальних компетентностей, виокремлених за результатами проекту Tuning, зазначимо, що проблема термінології компетентнісного підходу залишається на часі. Питання щодо термінологічного апарату компетентнісного підходу, зокрема визначення понять «ключові компетентності», «загальні компетентності», «універсальні компетентності» та їх синонімія розглядалися нами раніше (Дерстуганова, 2022; Дерстуганова, 2024).

В оновленій Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя компетентність «грамотність» визначена під № 1, а в переліку загальних компетентностей проекту Tuning «здатність спілкуватися державною мовою як усно, так письмово» визначена за № 5. Але існує суттєва відмінність у підходах щодо визначення (опису) згаданих компетентностей. Так, в описі ключової компетентності «грамотність» зазначено, що вона «передбачає здатність ефективно спілкуватися і налагоджувати зв'язки з іншими у відповідний і творчий спосіб», водночас схожі за змістом компетентності, такі як «здатність працювати в команді» та «здатність до міжособистої взаємодії» визначені як окремі компетентності (за № 16 та № 17 відповідно) у переліку компетентностей, виокремлених за результатами проекту Tuning.

«Здатність планувати та управляти часом» знаходимо за № 3 у переліку загальних компетентностей, визначених за результатами проекту Tuning. В Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) схожа за змістом здатність «ефективного управління часом» входить до складу такої компетентності, як «особиста, соціальна компетентність та вміння навчатися».

Вочевидь існує суттєва відмінність між Європейською довідковою рамкою ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) та переліком загальних компетентностей, виокремлених за результатами проекту Tuning, не тільки за кількістю компетентностей (у Європейській довідковій рамці ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) визначено 8 компетентностей, а у переліку Tuning – 31), а й у підходах щодо окреслення змісту кожної з компетентностей.

Отже, оновлення Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя (2018) свідчить про підвищену увагу до розвитку універсальних компетентностей, необхідність перегляду переліку таких компетентностей з точки зору їх актуальності, відповідності вимогам сучасного суспільства знань з урахуванням потужних євроінтеграційних процесів.

Поділяємо думку професорки О. Локшиної, яка вважає, що «з прийняттям Європейської довідкової рамки ключових компетентностей для навчання впродовж життя Брюсселем було запропоновано новий концепт сучасної європейської освіти, яка має формувати у здобувачів освіти життєво важливі характеристики універсального характеру для застосовування у різних швидкозмінних контекстах – індивідуальному, професійному, соціальному» (Локшина, 2019, с. 23).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (Text with EEA relevance) (2018/C 189/01). URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2018.189.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2018:189:TOC.
2. Дерстуганова, Н. (2024). Сучасний стан термінологічного апарату компетентнісного підходу: поняття «загальні компетентності» та його синоніми. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи, (62), 21–31. <https://doi.org/10.34142/2312-1548.2024.62.02>.
3. Дерстуганова, Н. (2022). Сутність поняття «загальні компетентності» у вітчизняній науковій парадигмі. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах, (84), 158–162. <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.84.27>.
4. Локшина, О. (2019). Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року. Український педагогічний журнал, (3), 21–30. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.
5. Про унесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти, Наказ Міністерства освіти і науки України № 584 (2020) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0584729-20#Text>.

Дуванова Я. Р.
*Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

Тесля В. М.
*Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

Савченко Л. Л.
*Харківський педагогічний фаховий коледж
Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ГЕНДЕРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ

Проблема гендерного виховання хвилює сьогодні багатьох педагогів, психологів. Інтерес обумовлений тим, що сучасні вимоги індивідуального підходу до формування особистості не можуть ігнорувати гендерні особливості дитини, так як це біосоціокультурні характеристики. Сучасні пріоритети у вихованні хлопчиків і дівчаток полягають не в закріпленні жорстких стандартів маскулінності і фемінності, а у вивченні потенціалу партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, вихованні людського в жінці і чоловікові, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності.

Аналіз наукових джерел переконує, що проблема гендерного виховання хвилює сьогодні багатьох педагогів, психологів. Інтерес обумовлений тим, що сучасні вимоги індивідуального підходу до формування особистості не можуть ігнорувати гендерні особливості дитини, так як це біосоціокультурні характеристики. Сучасні пріоритети у вихованні хлопчиків і дівчаток полягають не в закріпленні жорстких стандартів маскулінності і фемінності, а у вивченні потенціалу партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, вихованні людського в жінці і чоловікові, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності.

Нейропсихологи, фізіологи, психологи і педагоги вважають, що формування гендерної стійкості обумовлено соціокультурними нормами і залежить в першу чергу від ставлення батьків до дитини, характеру батьківських установок і прихильності як матері до дитини, так і дитини до матері, а також від виховання її в дошкільному освітньому закладі. Однак зміст

роботи з дошкільниками з урахуванням їх гендерних особливостей розроблено недостатньо.

Проблема гендеру в педагогічній науці нова, у колі інтересів багатьох науковців перебувають такі аспекти: опанування основ гендерної культури і технологій, упровадження принципів гендерної демократії у сфері освітнього простору (В. Агеев, Т. Булавіна, Т. Говорун, О. Кікінежді, Я. Кічук та ін.), набуття ознак теоретичної і практичної готовності до гендерного виховання й освіти нової генерації підростаючого покоління (Л. Булатова, В. Кравець, Р. Мойсюк). Проблему гендерного виховання дітей дошкільного віку досліджували О. Кудрявцева, К. Ушинський, С. Марутян, В. Сухомлинський, А. Палій, П. Плісенко, О. Прозументик, Т. Рєпіна, Л. Тараннікова, А. Коменський, С. Шаповалова.

Актуальність обраної теми обумовлюється низкою об'єктивних чинників – реальні трансформації гендерних стосунків у сучасному українському суспільстві; злам традиційної системи поляризації жіночих та чоловічих соціальних ролей, їхнє зближення, переосмислення ролі та місця жінки у різних сферах суспільної діяльності; необхідність вивчення основ гендерних знань в системі освіти; як показує вивчення досвіду, у дошкільних навчальних закладах гендерне виховання відбувається стихійно, практично запроваджується жорсткий традиційний підхід у формуванні статево-рольових стереотипів, стереотипів самосприйняття та самооцінки особистості дитини лише за статевою ознакою, у змісті виховання недостатньо присутній гендерний компонент та його методичне забезпечення (Методичні рекомендації "Особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку", б. д.).

Термін «гендер» уведений американським психоаналітиком Р. Столлером, широко використовується у різних соціальних науках. Гендер (*грец. genos – рід, походження*) – соціальна інструкція, яку використовують для характеристики стевих особливостей поведінки і побудови соціальних стратегій. Гендер використовують як соціальну категорію на відміну від вродженої біологічної статі. Гендер є соціальним конструктором, який охоплює соціальні можливості кожної статі в освіті, професійній діяльності, доступі до влади, сімейні ролі і репродуктивну поведінку. Проблема гендеру виникла як один з наслідків соціалізації людини відповідно до її статевої належності (Степанов, 2006, с.80).

На думку науковців Ю. Приходько та В. Юрченко *гендер* (від англ. *gender*; лат. *genus – рід*) – соціально-психологічна характеристика, набута в процесі соціалізації, яка формує людину як чоловіка або жінку і значною мірою визначається особливостями культури, виховання, соціальними очікуваннями; є одним із базових вимірів соціальної структури суспільства. *Гендер* – це складний соціокультурний конструктор, який відображає відмінності в ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках чоловіків та жінок. У рамках цього підходу *гендер* розуміють як організовану модель соціальних стосунків жінок і чоловіків, яка не тільки характеризує їх спілкування і взаємодію в сім'ї, а і визначає їхні соціальні відносини в основних інституціях суспільства (Приходько & Юрченко, 2012, с.38).

Психологи стверджують, що процес гендерної ідентифікації починається буквально з моменту народження дитини. Формування психологічної статі дитини залежить не лише від біологічного чинника, а й від соціального середовища, у якому вона розвивається. Сім'я завжди була і буде першим соціальним середовищем, яке визначає ціннісні орієнтації дитини.

У зв'язку з переоцінкою багатьох норм, які раніше здавалися непорушними, відбувається переорієнтування сучасної вітчизняної педагогіки в питаннях гендерного виховання. У Коментарі до Базового компонента дошкільної освіти в Україні надається визначення статевому вихованню в дошкільному віці. Це – вплив на психічний і фізичний розвиток хлопчика і дівчинки з метою оптимізації їхньої діяльності, пов'язаної з відносинами представників різної статі, з формуванням статевої позиції. Адже формування в дітей еталонів справжніх чоловіка й жінки та потреби додержуватися їх необхідно для нормальної та ефективно соціалізації особистості. Усвідомлення дитиною своєї статевої приналежності сприяє зародженню елементарних форм дитячого світогляду, який у свою чергу є важливою складовою життєвої компетентності дошкільника. Статева приналежність дитини спрямовує її активність у діяльності, пізнанні, впливає на когнітивну, афективну й регулятивну сфери особистості, є суттєвим чинником у формуванні інтересів, ціннісних орієнтацій дошкільників.

В Базовому компоненті дошкільної освіти (нова редакція), в освітній лінії «Особистість дитини», в підрозділі соціально-комунікативна компетентність, наголошується, що дитина має бути обізнана із різними соціальними ролями людей (жінки, чоловіки, дівчатка, хлопчики, тощо); з елементарними соціальними та морально-етичними нормами міжособистісних взаємин; уміння дотримуватись їх під час спілкування, здатна взаємодіяти з людьми, які її оточують: узгоджувати свої дії, поведінку з іншими; усвідомлювати своє місце в соціальному середовищі; позитивно сприймати себе (Байер та ін., 2023).

Під впливом дорослих – батьків та педагогів – дошкільник має засвоїти статево роль, тобто модель поведінки, якої дотримується індивід, щоб його визнавали як чоловіка або жінку. Натомість, процес статевої соціалізації відбувається в умовах існуючої безстатевої педагогіки, а також природного, історично обумовленого розмивання меж між жіночими й чоловічими соціальними ролями. Статеве виховання дошкільників здійснюється стихійно, без належної педагогічної уваги, унаслідок чого життєвий шлях особистості перекручується, а в деяких випадках набуває спотвореного характеру. Фахівці зазначають, що після шести років змінити статево орієнтацію психологічними методами практично неможливо.

На підставі аналізу опрацьованої літератури можна зробити такі висновки, що нові трансформаційні процеси у світовій спільноті й у нашій державі, початок ери повноправності буття жінки та чоловіка потребують глибшого осмислення соціально-психологічних механізмів набуття дитиною гендерної ідентичності як передумови повноцінної реалізації «Я». Наукові дослідження довели, що висока фемінність у жінок та маскуліність у чоловіків у сучасному

суспільстві не завжди є гарантією їхнього соціального та психологічного благополуччя. Сьогодні все більше вчених пов'язують розв'язання цього завдання з реалізацією гендерного підходу в освіті тому, що саме гендерний підхід орієнтований на формування й утвердження рівних, незалежних від статі можливостей самореалізації людини в усіх сферах життєдіяльності (Методичні рекомендації "Особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку", б. д.).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байєр, О. М., Богуш, А. М., Безсонова, О. К., та ін. (2023). *Базовий компонент дошкільної освіти*. Проект, фінансований Міністерством освіти і науки України, розроблений в Інституті дошкільної педагогіки НАПН України.

2. *Методичні рекомендації "Особливості гендерного виховання дітей дошкільного віку"*. (б. д.). Освітній проект «На Урок» для вчителів. <https://naurok.com.ua/metodichni-rekomendacii-osoblivosti-gendernogo-vihovannya-ditey-doshkilnogo-viku-95231.html>

3. Приходько, Ю. О., & Юрченко, В. І. (2012). *Психологічний словник-довідник: Навчальний посібник*. Каравела.

4. Степанов, О. М. (2006). *Психологічна енциклопедія*. Akademvydav.

Завгородній Д. В.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна)*

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ

Сучасна дидактика зазнає значних змін, що зумовлено розвитком цифрових технологій, зміною потреб суспільства та новими підходами до навчання. Основною метою дидактичних процесів у XXI столітті є забезпечення ефективного навчання, яке враховує індивідуальні особливості кожного студента (Сухомлинський, 2019). Це досягається завдяки інтеграції інноваційних методів, таких як проблемне навчання, гейміфікація та активне використання мультимедійних ресурсів (Шевченко, 2021). Крім того, сучасні методи викладання передбачають використання елементів кооперативного навчання, що сприяє більш активній взаємодії здобувачів освіти між собою / з педагогічними та науково-педагогічними працівниками.

Одним із ключових аспектів сучасної дидактики є перехід від традиційного підходу до студента як пасивного споживача знань до активного учасника освітнього процесу. Такий підхід сприяє розвитку критичного мислення, креативності та вміння знаходити нові рішення (Попович, 2020). Наприклад, використання проєктного методу дозволяє здобувачам досліджувати складні проблеми в групах, самостійно знаходити джерела інформації та презентувати свої результати. Це забезпечує не лише теоретичне засвоєння знань, а й формування навичок роботи в команді, що є важливим для майбутньої професійної діяльності.

Значну роль у розвитку дидактичних процесів відіграє і співпраця між викладачами та здобувачами освіти. Вона сприяє створенню атмосфери довіри та відкритості, що є важливим чинником для успішного навчання (Павленко,

2022). Викладачі, які готові слухати та розуміти потреби своїх студентів, можуть забезпечити більш індивідуалізований підхід, що значно покращує результати навчання. Такі взаємодії створюють сприятливі умови для розвитку навичок самостійного мислення та відповідального ставлення до навчання. Наприклад, індивідуальні консультації з викладачем допомагають здобувачам освіти розібратися в складних предметних темах та отримати зворотній зв'язок щодо виконаної роботи, що стимулюватиме їх до подальшого розвитку.

Науковці акцентують увагу на необхідності володіння педагогічними / науково-педагогічними працівниками сучасними технологіями й засобами для забезпечення ефективного діалогу із здобувачами освіти / колегами, а також для високої продуктивності навчального процесу (Tamozhska, Tymofiienko, Demianiuk, Klyar, & Tsurkan, 2023). Зазначають, що інтеграція інформаційних технологій в освітньо-виховний процес сприяє підвищенню якості освіти та формуванню професійних компетентностей викладацького складу ЗВО (Borzenko, Tamozhska, Varhata, Hetmanenko, & Shevchuk, 2024).

Цифрові технології відіграють значну роль у розвитку дидактики. Використання онлайн-платформ, віртуальних класів, інтерактивних завдань та мобільних додатків робить навчальний процес більш гнучким та доступним (Васильченко, 2020). Це особливо важливо в умовах швидких змін на ринку праці, коли від студентів вимагається не лише знання теорії, а й уміння застосовувати її на практиці. Тому дистанційне та змішане навчання стають важливими складовими сучасного освітнього процесу. Вони дозволяють забезпечити безперервність навчання навіть в умовах форс-мажорних обставин, таких як пандемія / воєнний стан.

Окрім цього, важливим аспектом сучасної дидактики є розвиток концепції самонавчання. Здобувачі освіти самостійно визначають темп та обсяг навчання, орієнтуючись на свої потреби та інтереси. Викладачі виступають у ролі наставників, які допомагають орієнтуватися у світі інформації та мотивують до подальшого саморозвитку (Сухомлинський, 2019). Такий підхід сприяє формуванню навичок, які є важливими в сучасному суспільстві, як-от: адаптивність, уміння вчитися впродовж життя та здатність до швидкої інтеграції нових знань. Наприклад, платформи для самонавчання (Coursera та EdX) стали популярними серед студентів, оскільки вони дозволяють отримувати нові знання в зручній для кожного час.

Особливе значення мають також інноваційні методи оцінювання знань, що адаптуються до нових реалій. Такі методи, як формувальне оцінювання та самооцінка, дозволяють здобувачам освіти краще розуміти свої досягнення та слабкі місця. Це сприяє більш свідомому підходу до процесу навчання та розвиває здатність до критичного самоаналізу (Шевченко, 2021). Наприклад, застосування електронних портфоліо дає можливість студентам відстежувати свій прогрес та бачити власний розвиток у динаміці, що мотивує їх до подальшого вдосконалення.

Дослідження сучасних тенденцій дидактики показують, що гейміфікація освітнього процесу має значний вплив на мотивацію здобувачів освіти. Завдяки

інтерактивним елементам, студенти активніше залучаються до виконання завдань та досягають кращих результатів. Такі платформи, як Kahoot! та Quizlet, дозволяють викладачам інтегрувати елементи гри в процес навчання, що сприяє кращому запам'ятовуванню інформації та зменшенню стресу під час оцінювання (Попович, 2020). Це допомагає створювати більш динамічне середовище для здобувачів освіти, у якому вони можуть вільно експериментувати та вчитися на своїх помилках.

Сучасна дидактика також ураховує роль соціально-емоційного навчання, яке спрямоване на розвиток навичок співпраці, емпатії та відповідального ставлення до навколишнього середовища (Васильченко, 2020). Викладання тем, пов'язаних з емоційним інтелектом, допомагає здобувачам освіти краще розуміти свої емоції та емоції інших, що позитивно впливає на їхні міжособистісні стосунки та сприяє формуванню більш збалансованого та гармонійного підходу до навчання та життя загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Borzenko, O., Tamozhska, I., Varhata, O., Hetmanenko, L., & Shevchuk, V. (2024). Development of Modern Teaching Methods under the Influence of Information Technologies. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, 22(2), 4269–4279. <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.00315>
2. Tamozhska, I., Tymofiienko, N., Demianiuk, A., Klyap, M., & Tsurkan, M. (2023). Features of professional and pedagogical activity of a higher education teacher. *Amazonia Investiga*, 12(63), 148–155. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.63.03.13>
3. Васильченко, І. М. (2020). Основи сучасної дидактики. Фоліо.
4. Павленко, Т. Г. (2022). Дистанційне та змішане навчання: виклики та можливості. *Педагогічна думка*, 3, 90–96.
5. Попович, Ю. В. (2020). Інноваційні методи викладання у XXI столітті. *Світ*.
6. Сухомлинський, В. О. (2019). Серце віддаю дітям. *Освіта*.
7. Шевченко, О. М. (2021). Цифрова дидактика в умовах дистанційного навчання. *Наукові записки. Серія «Педагогіка»*, 5, 115–120.

Невмержицька О. В.

*Київський фаховий коледж транспортної інфраструктури
(Київ, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОЛЕДЖІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Одним з головних завдань освіти є вироблення таких світоглядних позицій, установок у ставленні до навчання та професії, активності, самостійності, ініціативності, що забезпечать можливість і готовність здобувача освіти як майбутнього представника інтелігенції до високих досягнень нашого суспільства. Головним показником досягнення цієї мети є самостійність учіння, яка має сформуватися в здобувачів освіти – майбутніх фахівців під час професійної підготовки. Від того, наскільки будуть сформовані в здобувачів освіти самостійність мислення, самоорганізація навчальної діяльності, залежатимуть майбутня професійна діяльність й самовдосконалення.

Наведемо статтю з «Українського педагогічного словника» С. У. Гончаренка щодо визначення поняття «самостійна навчальна робота учнів»: «Самостійна навчальна робота учнів – різноманітні види індивідуальної і колективної навчальної діяльності учнів, яка здійснюється ними на навчальних заняттях або дома за завданням вчителя, під його керівництвом, однак без його безпосередньої участі. Реалізація цих настанов вимагає від учнів активної розумової діяльності, самостійного виконання різних пізнавальних завдань, застосування раніше засвоєних знань... За дидактичною метою самостійну навчальну роботу учнів можна поділити на підготовчі, спрямовані на засвоєння нових знань, тренувальні, узагальнююче повторювальні й контрольні. Найбільш широко самостійна навчальна робота учнів застосовуються під час закріплення і вдосконалення знань, умінь та навичок... Педагогічна ефективність самостійної навчальної роботи учнів значною мірою залежить від якості керівництва нею з боку вчителя» (Гончаренко, 1997 с. 297).

У психолого-педагогічній літературі існує багато визначень самостійної навчальної діяльності. Для того, щоб зрозуміти її суть, необхідно проаналізувати її внутрішню побудову. Будь-яка діяльність включає в себе наявність мотивів, постановку певної мети, комплексу дій, спрямованих на її досягнення, та аналіз отриманих результатів. У якості стимулятора самостійної діяльності виступає потреба у нових знаннях, значущих для суб'єкта учіння. Самостійна діяльність будується на певних мотивах, які охарактеризувала Л. В. Жарова. Один із мотивів – пізнавальний – закріплюється в самостійній роботі новизною знань і способів діяльності, можливістю вийти за межі підручників. Не менш характерним мотивом, на її думку, є й мотив самостійності, що виявляється в бажанні учня або студента виконати завдання без сторонньої допомоги, задовольнити свої потреби, виявити індивідуальність.

Виходячи з механізму здійснення самостійної навчальної діяльності, можна виокремити умови, що забезпечують успішну її організацію. Їх можна умовно розподілити на три групи. Перша група пов'язана зі стимулюванням навчальної діяльності студентів; центральною умовою тут є пізнавальний інтерес як головний внутрішній мотив учіння. Друга група умов організації самостійної діяльності включає в себе володіння студентами інтелектуальними і загальнонавчальними вміннями. До інтелектуальних умінь відносять вміння отримувати інформацію й працювати з нею. З цими вміннями пов'язані такі операції мислення, як аналіз, синтез, систематизація, класифікація, порівняння, узагальнення тощо. До загальнонавчальних умінь належать вміння здійснювати планування, раціональну організацію виконання роботи, самоконтроль за її виконанням. Без усіх цих умінь неможливо успішно виконати жодне самостійне завдання.

Самостійна робота у коледжі передбачає поетапне засвоєння нового матеріалу, його закріплення, застосування на практиці, повторення матеріалу. Ефективність самостійної роботи залежить від її організації, змісту, взаємозв'язку та характеру завдань у даному виді самостійної роботи та результатів її виконання. Таке розуміння сутності самостійної роботи дає змогу

враховувати зовнішню та внутрішню сторони цього поняття. З одного боку, самостійна робота розглядається як педагогічний засіб організації та управління самостійною діяльністю студента в навчальному процесі, з іншого боку, – це специфічна форма навчально-наукового пізнання.

Як зазначає І. Шимко, важливо, щоб при організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти враховувалися наступні чинники:

1. Самостійна робота повинна носити цілеспрямований характер. Це досягається чіткою постановкою мети роботи. Завдання викладача полягає в тому, щоб знайти таке формування завдання, яке б викликало у здобувачів вищої освіти зацікавленість до роботи і намір виконати її якомога краще. Здобувачі освіти мають уявляти, у чому полягає завдання і яким чином перевірятиметься його виконання. Це додає їхній роботі свідомого, цілеспрямованого характеру і сприяє більш успішному її виконанню. Недооцінка вказаної вимоги призводить до того, що здобувачі освіти, не зрозумівши мети роботи, роблять не те, що потрібно, або повинні, в процесі її виконання, багаторазово звертатися за поясненням до викладача. Усе це сприяє нерациональному використанню часу і зниженню рівня самостійності студентів у роботі.

2. Самостійна робота повинна бути дійсно самостійною і спонукати здобувача освіти, у процесі її виконання, працювати напружено. Але тут не можна допускати крайнощів: зміст та об'єм самостійної роботи, передбаченої на кожному етапі освіти, мають бути доступними для здобувачів освіти, підготовленого до виконання самостійної роботи теоретично та практично.

3. На перших етапах навчання у здобувачів освіти потрібно сформувати найпростіші навички самостійної роботи (виконання схем і таблиць, простих досліджень, нескладних завдань та ін.). У цьому випадку самостійній роботі має передувати наочне демонстрування засобів виконання роботи, що супроводжується чіткими поясненнями, записами в зошитах. Самостійна робота, виконана студентами після демонстрації засобів роботи викладачем, має характер подібності. Вона не розвиває самостійності, у повному розумінні цього слова, але має важливе значення для формування більш складних навичок та вмінь, більш високої форми самостійності, коли студенти стають здібними розробляти та застосовувати власні способи і методи розв'язування завдань навчального або практичного характеру.

4. Для самостійної роботи треба пропонувати такі завдання, виконання яких не припускає дії за готовими рецептами і шаблонами, а вимагає застосування знань у новій ситуації. Лише в цьому випадку самостійна робота сприяє формуванню ініціативи та розвитку пізнавальних здібностей здобувачів освіти.

5. В організації самостійної роботи необхідно зважати на те, що для оволодіння знаннями, вміннями та навичками різним здобувачам освіти потрібний різний час. Здійснювати це можна шляхом індивідуального та диференційного підходу в процесі навчання. Індивідуально-диференційований підхід допомагає здобувачу освіти знайти раціональні прийоми і способи

роботи, які активізують найрозвиненіші сторони його особистості і найбільше відповідають індивідуально-психологічному стану. Такий підхід сприяє формуванню індивідуального стилю навчальної діяльності, становлення якого виступає як результат компенсаторних перетворень у структурі індивідуальності і стимулює розвиток внутрішньої мотивації.

6. Завдання, що пропонуються для самостійної роботи, повинні викликати зацікавленість у здобувачів освіти. Це досягається новизною запропонованих завдань, незвичайністю їх змісту, розкриттям практичного значення завдань.

7. Самостійні роботи необхідно планомірно і систематично включати в навчальний процес. Лише при цій умові в здобувачів освіти будуть вироблятися тверді вміння і навички самостійного навчання (Шимко, 2007).

Отже, ефективна організація самостійної роботи здобувачів освіти сприяє поглибленню і розширенню знань, формуванню інтересу до пізнавальної діяльності, оволодінню прийомами процесу пізнання, розвитку пізнавальних здібностей, логічного мислення, творчої активності, самовдосконаленню в обраній професії та особистому житті.

Подальші дослідження передбачаються у напрямі вивчення та впровадження інноваційних технологій організації самостійної роботи здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко, С. (1997). Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 376 с.
2. Демченко, О. (2006). Дидактична система організації самостійної роботи студентів. *Рідна школа*. 2006. №5. С. 68–70.
3. Дичківська, І. (2004) Інноваційні педагогічні технології. К.: Академвидав, 351 с.
4. Картель, Т. (2019) Самостійна робота студентів як умова їх професійного становлення. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://bibl.mk/ua/pdf/naukpraci/pedagogika/2006/50-37-13.pdf>
5. Корнечук, В. Самостійна робота студентів як важливий фактор неперервної професійної підготовки фахівців. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Znpkhist/2010_2/10kvvppf.pdf
6. Степанов, О. (2006) Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. К.: Академвидав, С. 355-366.
7. Шимко, І. (2007) Використання самостійної роботи студентів при вивченні педагогічних дисциплін у вищих навчальних закладах. Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. Серія «Педагогічні науки». Випуск 3-4 (55-56). Полтава. С.169-173.

Петрик С. С.

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ

Професійний успіх сучасного педагога пов'язаний не лише з рівнем загального інтелекту, знаннями та вміннями, але й з розвиненим емоційним інтелектом. Якщо загальний інтелект дозволяє досягати академічних успіхів, то

високий рівень емоційного інтелекту сприяє ефективному міжособистісному спілкуванню та професійній реалізації. Поняття емоційного інтелекту виникло на основі розвитку теорій соціального інтелекту, які підкреслювали важливість здібностей до взаємодії з оточуючим середовищем та адекватного реагування на емоційні прояви інших людей.

Емоційний інтелект як важлива складова успішного міжособистісного спілкування вперше був визначений американськими психологами П. Саловей і Д. Майером у 1990 році. Вони описали емоційний інтелект як здатність розпізнавати, розуміти, використовувати та керувати емоціями, що сприяє особистісному та інтелектуальному зростанню (Саловей, Майер, 1990, 186).

Компоненти емоційного інтелекту згідно П. Саловея та Д. Майера відобразимо на рис. 1.

Рис. 1 Компоненти емоційного інтелекту за П. Саловеєм та Д. Майером

В зображеній моделі виділяються чотири компоненти емоційного інтелекту: усвідомлена регуляція емоцій, розуміння емоцій, інтеграція емоцій у мисленні та вміння їх висловлювати. Згодом К. Черніс та його колеги розширили цю концепцію, включивши до неї особистісні та соціальні навички, які визначають здатність до самоуправління та управління відносинами з іншими людьми (Черніс та ін., 2006, 240).

Емоційний інтелект, таким чином, охоплює не лише когнітивні, але й психологічні, культурні та соціальні складові, що визначають емоційну компетентність людини.

На думку вчених, існує низка біологічних та соціальних факторів, які впливають на розвиток емоційного інтелекту. Серед біологічних – спадкова схильність до емоційних здібностей, екстраверсія та позитивно-напівкульний тип мислення (Стасюк, 2020, 47). Соціальні чинники включають раннє оточення, рівень розвитку самосвідомості, наявність емоційно здорових стосунків у сім'ї, рівень освіти та доходів батьків, а також особливості

виховання, гендерні аспекти та релігійність (Усик, 2024, 246). Ці фактори формують здатність до комунікації, адаптації та самоконтролю, що є надзвичайно важливими для майбутнього викладача.

Розвиток емоційного інтелекту майбутнього викладача має базуватися на трьох ключових компонентах: емоційному, когнітивному та поведінковому (Верітова, 2019, 104). Емоційний компонент охоплює емпатію, яка дозволяє розпізнавати емоції інших, а також здатність до емоційної стійкості, що допомагає адаптуватися до різних обставин. Сюди ж входить мотивація до досягнення успіху, яка є рушійною силою професійного зростання, та емоційна чутливість, що сприяє гнучкому реагуванню на зміни. Когнітивний компонент включає самооцінку, емоційне самосвідомість і рефлексію, що дозволяє краще розуміти роль емоцій у професійній діяльності та міжособистісних стосунках. Поведінковий компонент, у свою чергу, передбачає здатність контролювати емоції, підтримувати продуктивну комунікацію та проявляти гнучкість у взаємодії з іншими.

Розвиток емоційного інтелекту майбутніх викладачів потребує врахування освітнього середовища та «Я-концепції» студента, що дозволяє формувати індивідуальну освітню траєкторію з урахуванням особистих потреб та здібностей. Принципи, на яких базується розвиток емоційного інтелекту, включають гуманізацію освіти, індивідуалізацію, суб'єктність, ситуативне навчання та освітню рефлексію (Дубасенюк, 2012, 70). Таким чином, формування емоційного інтелекту майбутніх педагогів має поєднувати теоретичне навчання та практичну діяльність, де важливу роль відіграють активні методи, зокрема групові заняття.

Ефективний розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів можливий за умови створення педагогічно-психологічної моделі, яка враховуватиме структурні компоненти емоційного інтелекту. До таких компонентів належать емоційний, когнітивний та поведінковий. Кожен з них повинен активно розвиватися у процесі навчання студентів, щоб вони могли усвідомлювати свої емоції, контролювати їх, а також ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Реалізація такої моделі дозволяє врахувати соціальне замовлення на підготовку фахівців із високорозвиненими професійними якостями, а також сприяє особистісному та професійному розвитку студентів.

Очікуваним результатом впровадження моделі розвитку емоційного інтелекту є підвищення рівня емоційної компетентності майбутніх педагогів, що дозволить їм краще адаптуватися до професійної діяльності та успішно взаємодіяти зі студентами. Це сприятиме не лише підвищенню якості освіти, але й створенню позитивної психологічної атмосфери у навчальному закладі. Важливим є також формування навичок саморегуляції та управління емоціями, що допоможе педагогам адаптуватися до стресових ситуацій та ефективно виконувати свої професійні обов'язки.

Отже, розвиток емоційного інтелекту майбутніх викладачів є важливим напрямом у підготовці висококваліфікованих фахівців. Емоційна компетентність дозволяє майбутнім педагогам усвідомлювати власні емоції,

розуміти емоційний стан інших та адаптуватися до професійного середовища. Це забезпечує не лише успішне виконання професійних завдань, але й сприяє загальному розвитку особистості, формує у педагогів здатність створювати гармонійне та продуктивне навчальне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Cherniss, C., Extein, M., Goleman, D., & Weissberg, R. P. (2006). Emotional Intelligence: What Does the Research Really Indicate? *Educational Psychologist*, 41(4), 239–245. https://doi.org/10.1207/s15326985ep4104_4.
2. Salovey, P. & Mayer, J. D. (1990). Emotional intelligence. *Imagination, Cognition, and Personality*, 9, 185-211.
3. Верітова О.С. (2019). Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя. 235 с.
4. Дубасенюк, О.А., 2012. Професійна педагогічна освіта: особистісно орієнтований підхід : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка. 304 с.
5. Стасюк М.М. (2020). Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей : дис. д-ра філософії: 053 Психологія. Львів. 346 с.
6. Усик, К. М. (2024). Емоційний інтелект як чинник подолання стресу. *Габітус*, 60, 245-250. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.41>.

Петрик С. С.

*Київський столичний університет імені Бориса Грінченка
(Київ, Україна)*

ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА УНІВЕРСИТЕТУ

Формування та розвиток емоційного інтелекту майбутнього викладача університету залежить від багатьох факторів, які можна умовно поділити на біологічні, психологічні та соціальні (Верітова, 2019, 88). Ці фактори обумовлюють здатність викладача не лише до самоконтролю та емоційного самопізнання, але й до ефективного управління міжособистісними взаємодіями, що є ключовим у його професійній діяльності.

Одним із перших факторів, що впливають на розвиток емоційного інтелекту, є біологічні аспекти, до яких належать спадковість і тип темпераменту. Дослідження показують, що спадковість може визначати рівень емоційної чутливості та стійкості людини. Наприклад, люди з екстравертним типом темпераменту легше адаптуються до емоційних навантажень і здатні легше проявляти емпатію у міжособистісних відносинах (Стасюк, 2020, 70). Це особливо важливо для викладачів, оскільки вони часто працюють з емоційно насиченими ситуаціями та повинні ефективно контролювати свої реакції.

Соціальне оточення та умови виховання мають вагомий вплив на формування емоційного інтелекту. Діти, які виростили в сім'ях з високим рівнем емоційної підтримки, часто виявляють вищий рівень емпатії та здатність до управління власними емоціями. Висока емоційна культура в сім'ї, де батьки проявляють толерантність, навчають розуміння емоцій та конструктивного

вираження, сприяє формуванню навичок емоційного інтелекту в дорослому житті (Усик, 2024, 247). Для майбутніх викладачів, які мають намір працювати в освітньому середовищі, розвиток цих навичок допомагає у формуванні продуктивних відносин зі студентами, колегами та адміністрацією.

Значну роль у розвитку емоційного інтелекту відіграє особистий досвід і соціальні взаємодії. Студенти, які мають широкий спектр соціальних контактів, отримують більше можливостей для розвитку навичок управління емоціями, емпатії та комунікативної гнучкості. Такі студенти можуть бути більш підготовленими до роботи з різними типами студентів, що є необхідним для викладачів університету. Окрім цього, участь у командній роботі, соціальних проєктах та волонтерській діяльності розвиває здатність до співпереживання та сприяє формуванню соціальної відповідальності (Рибко, 2024, 243).

Психологічні фактори, такі як самооцінка та рівень емоційної самосвідомості, також відіграють вирішальну роль у розвитку емоційного інтелекту (Чернявська, 2024, 79). Висока самооцінка дозволяє майбутньому викладачеві ефективніше взаємодіяти зі студентами, не відчуваючи загрози від критики чи відмінної думки. У той же час, емоційна самосвідомість, або здатність розуміти свої емоції та їхній вплив на поведінку, є необхідною для управління емоційними реакціями. Це дозволяє викладачеві бути більш терплячим та адаптивним до стресових ситуацій, що часто виникають у викладацькій діяльності.

Як зауважують дослідники із США освітні фактори також відіграють ключову роль у розвитку емоційного інтелекту майбутнього викладача. Викладачі, які пройшли спеціальні тренінги з розвитку емоційного інтелекту, отримують знання та навички, які допомагають їм розуміти емоції студентів та ефективно комунікувати. Наприклад, тренінги з розвитку емпатії, активного слухання, комунікативних навичок та стрес-менеджменту сприяють покращенню загального рівня емоційного інтелекту (Халімі та ін., 2021, 499).

Не менш важливим фактором є мотиваційна сфера особистості, яка сприяє саморозвитку і прагненню до професійного зростання. Викладачі, які усвідомлюють значення емоційного інтелекту для своєї діяльності, мають вищу мотивацію для його розвитку. Особиста зацікавленість у формуванні навичок емпатії, самоконтролю та комунікативної гнучкості сприяє активному залученню до освітніх заходів, тренінгів і практик, орієнтованих на розвиток емоційного інтелекту.

На основі індивідуально-психологічних особливостей особистості, вчені виділяють наступні компоненти та психологічні фактори формування та розвитку емоційного інтелекту, які ми можемо відобразити на рис.1 (Стасюк, 2020, Халімі та ін., 2021).

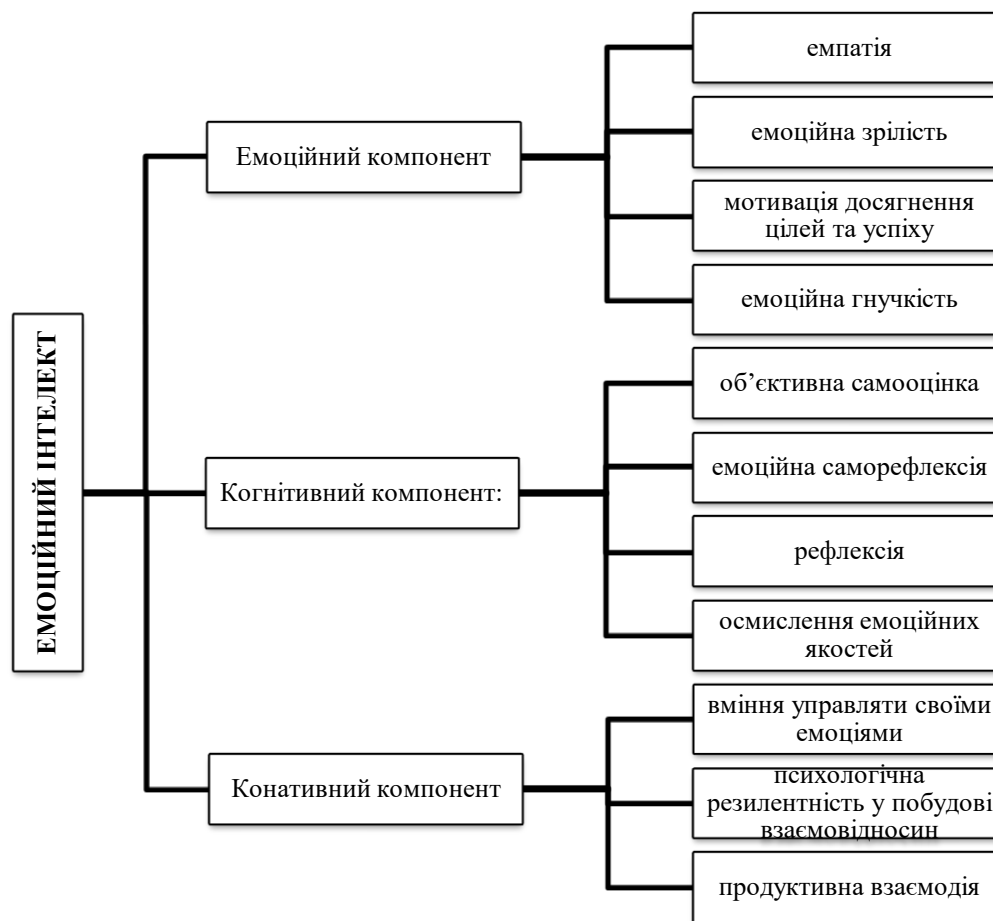

Рис. 1 Класифікація психологічних факторів формування та розвитку емоційного інтелекту

Як бачимо із схеми, емоційний інтелект складається з трьох основних компонентів: емоційного, когнітивного та конативного. Кожен із цих компонентів має свої ключові психологічні фактори, які сприяють розвитку емоційного інтелекту майбутнього викладача. Так, емоційний компонент включає такі фактори, як емпатія, емоційна зрілість, мотивація досягнення та емоційна гнучкість, які допомагають вчителю розуміти і контролювати свої емоції та емоції інших. Когнітивний компонент складається з об'єктивної самооцінки, емоційної саморефлексії, рефлексії та осмислення емоційних якостей, що сприяє глибшому розумінню емоційного досвіду. Конативний компонент передбачає вміння управляти своїми емоціями, проявляти психологічну резилентність у взаєминах та забезпечувати продуктивну взаємодію, що є важливим для побудови ефективних комунікацій з іншими людьми.

Вчені відмічають такі напрями для розвитку емоційного інтелекту майбутніх викладачів як залучення до соціальних проєктів та командної роботи, що сприяє розвитку комунікативних навичок і емпатії. Окрім цього, корисним є проведення тренінгів з емоційного самоконтролю та стрес-менеджменту, що дозволяє викладачам розвивати здатність до управління власними емоціями та адаптації до різних професійних ситуацій (Естрада та ін.,

2021, 1724). Інтеграція таких навчальних програм у процес підготовки викладачів у вищих навчальних закладах є важливим етапом для формування їхньої емоційної компетентності.

Таким чином, розвиток емоційного інтелекту майбутнього викладача університету залежить від сукупності біологічних, соціальних, психологічних та освітніх факторів. Ці фактори створюють базу для формування ключових емоційних навичок, необхідних для ефективної педагогічної діяльності. Викладачі з високим рівнем емоційного інтелекту краще розуміють емоційний стан студентів, володіють комунікативною гнучкістю, здатні до конструктивного вирішення конфліктів і створюють сприятливе навчальне середовище.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Estrada, M., Monferrer, D., Rodríguez, A., & Moliner, M. A. (2021). Does emotional intelligence influence academic performance? The role of compassion and engagement in education for sustainable development. *Sustainability*, 13(4), 1721-1740.

2.Halimi, F., Alshammari, I., Navarro, C. (2021). Emotional intelligence and academic achievement in higher education. *Journal of Applied Research in Higher Education*, 13.2, 485-503. <https://doi.org/10.1108/JARHE-11-2019-0286>.

3.Верітова О.С. (2019). Розвиток емоційного інтелекту майбутніх педагогів вищої школи в процесі магістерської підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Теорія і методика професійної освіти. Запоріжжя. 235 с.

4.Рибко, А. П. (2024). Емоційна компетентність як феномен сучасної психології. *Психологія та соціальна робота*, 2024, 1, 243-251. <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2024.1.22>.

5.Стасюк М.М. (2020). Психолого-педагогічні умови розвитку емоційного інтелекту у студентів ІТ-спеціальностей : дис. д-ра філософії: 053 Психологія. Львів. 346 с.

6.Усик, К. М. (2024). Емоційний інтелект як чинник подолання стресу. *Габітус*, 60, 245-250. <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.60.41>.

7.Чернявська, Т. (2024). Емоційне благополуччя та успішність у командних видах спорту. *Спортивні ігри*, (1(31), 75–85. <https://doi.org/10.15391/si.2024-1.07>.

Самбор М. А.

Прилуцький районний відділ поліції

ГУНП в Чернігівській області,

КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж

імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради,

Первинна профспілкова організація

Прилуцького ВП ЧОО ПАП ОВС України,

Прилуцька районна рада

(Прилуки, Україна)

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ВИКЛАДАННЯ ПРАВНИЧИХ (ЮРИДИЧНИХ) ДИСЦИПЛІН У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ НЕЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ

Становлення та прогресивний демократичний розвиток державності, утвердження суверенної і незалежної, правової, соціальної держави України,

формування та розвиток громадянського суспільства, неможливо уявити та здійснити без ключового гравця у соціальному середовищі – особистості, сповненої загально-соціальних та професійних компетентностей. Формування останніх є беззаперечним імперативом освітнього процесу, як системи науково-методичних і педагогічних заходів, спрямованих на розвиток особистості шляхом формування та застосування згаданих компетентностей, зазначається у ст. 1 Закону України «Про освіту» (Про освіту, 2017). Недарма у преамбулі до Закону України «Про освіту» задекларовано, що освіта є основою інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави.

Спостереження за соціальними процесами зі здобуття знань, умінь та навичок, а також застосування до нього універсального регулятора – права, доходимо однозначного висновку про взаємне проникнення освіти і права, конвергенцію вказаних понять та їх змісту. Як право регулює освітню діяльність, так і освіта визначає методи, способи та засоби здобуття правових знань, формування як загальних, так і спеціальних умінь та навичок використання, здійснення, виконання та дотримання норм права.

Зазвичай, дослідження освіти (освітнього процесу) і права (як його природно-правовому, так і позитивістському розумінні) розмежовуються, залишаючи поза увагою точки дотику, які, позаяк, справляють істотний вплив на складові процеси. Разом із цим саме освіта і право справляють неабиякий вплив на онтичність, розвиток і гносеологію соціуму, державності.

Дослідження права, окремих його галузей, підгалузей, інститутів, норм, окремих понять набуває все більшого поширення, розмаху. Кожне таке дослідження має своє підґрунтя, яким виступають потреби з урегулювання окремо взятих відносин у суспільстві. Більшість таких досліджень спрямовані на вирішення практичних завдань урегулювання взаємостосунків членів суспільства, а відтак стосуються вирішення проблемних питань, зокрема, внесення змін до чинного законодавства з обґрунтуванням останнього, усунення прогалин у нормативному регулюванні окремих відносин у суспільстві, а також усунення колізій, що, як правило, зумовлюються існуванням значного нормативного матеріалу в країні, де норми різних за юридичною силою нормативних документів мають протирічний характер, інколи – навіть взаємовиключний зміст. Дослідження подібного характеру за правило виходять з практичного боку суспільного життя, тобто вихідною позицією виступає не теоретична розробка, а окремий казуїстичний прецедент (Самбор, 2011, с. 59). Право – це продукт людської діяльності, у середовищі собі подібних (у суспільстві), метою якого є впорядкування відносин його членів у спосіб, що має забезпечити свободу існування та розвитку кожної особистості, шляхом встановлення нормативних приписів, які не допустять зловживання можливостями особи у реалізації її інтересів та пригнічення інтересів інших, а також знаходить підтримку та забезпечення з боку найбільшого інституту організації людей – держави (Самбор, 2011, с. 63). Виснуємо, що право є унікальним регулятором суспільних відносин, учасником яких є кожна людина, а

спектр таких відносин надзвичайно різноманітний, відтак обізнаність з нормами права, які застосовуються до регулювання зазначених відносин, ефективність використання прав, свобод, інтересів, виконання обов'язків, істотно впливає як на досягнення цілей, зокрема правових, суб'єктів таких відносин, так і на підтримання правового порядку, а отже – упорядкованості суспільних відносин. Не є винятком освітній процес та його регулювання нормами права, які визначають права і обов'язки здобувачів та надавачів освітніх послуг. Отож право і освіта як доповнюють один одного, так і визначають вектори буття та розвитку один одного.

В. Кизенко наголошує на тому, що як незаперечний постав факт породження істотної суперечності між вимогами держави та суспільства до загальноосвітньої підготовки здобувача освіти та його освітніми потребами, пріоритетами, ціннісними орієнтаціями та інтересами (Кизенко, 2018, с. 42). Певні з того, що Україна, як правова та соціальна демократична держава прагне до формування високоосвіченого фахівця у будь-якій сфері життєдіяльності, що гарантуватиме як гармонійний розвиток особистості, так і прогресивний розвиток громадянського суспільства у державі.

Очевидно, що для відповіді на питання важливості правових знань для майбутнього фахівця, необхідно свідомо сформулювати розуміння змісту суспільних відносин, який складається з прав, свобод, інтересів, обов'язків та юридичної відповідальності учасників. Зазначене належить до предмету права (юридичної науки). Наскільки важливим, а головне – можливим, є формування загальносоціальних та спеціальних компетентностей фахівця без обізнаності останнього із правовими нормами, які регулюють його поведінку у суспільстві (як у побуті, так і професійну). Наприклад, говоримо про граматичні, лексичні правила української мови. Здобувачі освіти отримують лише частину знань про них, поза увагою залишаються нормативно-правові акти, які визначили не лише ці правила, а й їх загальнообов'язковість. Таким чином, на наше глибоке переконання, будь-який освітній компонент, навчальна дисципліна, повинні у відповідній навчальній програмі передбачати правову складову, без якої здобуття відповідних знань, формування умінь та навичок не буде завершеним цілісно.

Сьогодення ставить перед освітою неабиякі виклики: соціальні, професійні, прогностичні, у тому числі зумовлені наслідками широкомасштабної агресії РФ щодо незалежної та суверенної демократичної держави України. Відтак, уважаємо, що питання правової складової освітнього процесу отримує надзвичайно важливу актуальність. Це стосується і формування особистості зі стійкими моральними, правовими переконаннями та культурою, у тому числі правовою культурою поведінки, що сприятиме утвердженню верховенства права у суспільстві, дотримання прав, свобод та інтересів людини, перш за все суб'єктами публічної адміністрації, а також обізнаністю, а, отже, ефективного використання механізмів (алгоритмів) захисту та відновлення порушених прав, свобод та інтересів людини і громадянина. Як результат, на порядку денному постає питання формування сталої доктрини дидактики правових знань серед здобувачів освіти усіх рівнів та спеціальностей.

У порівнянні з іншими предметними методиками, методика навчання правознавства в школі (правознавча дидактика) – молода галузь педагогічної науки. Відокремлення її від методики навчання суспільствознавства зумовлене такими чинниками, як: зростання ролі шкільної правової освіти та збільшення питомої ваги курсів правознавства в навчальному плані середньої школи; наявність відносно самостійного предмета дослідження; особливі завдання, які покликана вирішити дана наука, та функції, на реалізацію яких спрямовується; специфіка юриспруденції як основи для конструювання змісту шкільної правової освіти та відбору методів навчання правознавства; необхідність забезпечення теоретичного супроводу впровадження в шкільну правову освіту актуальних підходів та розробки відповідних методичних систем навчання правознавства. Об'єктивна основа інституціоналізації правознавчої дидактики – закономірності навчання правознавства, а саме: обумовленість цілей і змісту шкільної правової освіти рівнем соціально-економічного, культурного, політичного розвитку суспільства, поєднання у процесі навчання цілей освіти, розвитку та виховання, обумовленість навчання характером пізнавальної діяльності учнів, цілісність та єдність процесу навчання, єдність та взаємозв'язок теорії і практики (Рябовол, 2018, с. 126), неодноразово зазначає Л.Рябовол.

Досвід юридичної практики та педагогічної діяльності демонструє надзвичайно низькі не лише знання, а й навіть обізнаність здобувачів освіти з нормами, що регулюють їх поведінку у відповідних суспільних відносинах, у тому числі у відповідному освітньому процесі. Навіть загальні питання регулювання поведінки учасника суспільних відносин не мають відповіді та постають, як риторичні. Разом із цим час усвідомити те, що кожен із нас, незалежно від освіти, спеціальності, виду діяльності, місця свого перебування куди більше стикається та потребує хоча б загальних знань про особливості правового регулювання суспільних відносин. Від того, як використати та здійснити свої права за договором купівлі-продажу (від дрібного – купівлі продуктів харчування, до купівлі транспортного засобу), договору надання послуг чи перевезення (щодня по декілька разів користуємося послугами маршрутного таксі тощо), у відносинах з суб'єктами публічної адміністрації (ЦНАПів, інших державних установ чи органів місцевого самоврядування), до особливостей правового регулювання освітньої діяльності, реалізації прав, свобод та інтересів у майбутній професійній діяльності.

Посилання винятково на засоби масової інформації та комунікації, доволі часто призводить до масового порушення законності, а відтак застосування заходів державного примусу та юридичної відповідальності суб'єктами правозастосування, зокрема правоохоронними органами. Подібні джерела доволі часто формують хибну правову позицію, окремої особистості, яка може навіть не мати професійної юридичної (правничої) освіти.

Хоча маємо усвідомлювати, що правова позиція, особливо поширена у засобах комунікації (соціальних месенджерах тощо) є надважливим інструментом практичного втілення правових приписів у суспільні відносини,

спрямованого на утвердження права, як ефективного регулятора суспільних відносин. Адже правова позиція – це інтелектуально-вольова, дослідницько-пошукова діяльність суб'єкта права, пов'язана із формуванням та викладенням мотивованої та обґрунтованої думки на основі дослідження обставин справи, кваліфікації діянь учасників правовідносин, а також обрання на власний розсуд та за власною інтерпретацією норм позитивного права, які слід використовувати як засіб урегулювання (унормування) конкретних суспільних відносин та їх обґрунтування. Правова позиція є емпіричною реальністю застосування суб'єктом ідеально-теоретичної абстрактної конструкції (моделі) норми права у повсякденному житті (Самбор, 2018, с. 83).

Ураховуючи викладене, вважається, що вагома роль належить правильно дібраним раціональним формам і методам (дидактичним технологіям) проведення занять, що, звісно, є незаперечними освітньо-результативним важелем. Водночас фактичні форми і методи проведення занять і нові, дидактично обґрунтовані з огляду на реформування української школи, мають передбачатися розробниками та імплементуватись у зміст курсів за вибором для профільного навчання. Словом, форми, методи і технології – це ще одна детермінантна площина конструювання сучасного змісту курсів за вибором (Кизенко, 2018, с. 43). Ураховуючи озвучене, вважаємо, що правова освіта у навчальних закладах неюридичного профілю має складатися з наступних елементів: 1) «основи правознавства», як самостійний освітній компонент, представлений відповідною навчальною дисципліною; 2) «основи правового регулювання фахової компетентності або спеціальності»; 3) «особливості правового регулювання відповідних напрямків професійної діяльності».

Разом із цим відмітимо, що заключний звіт про наукове дослідження «Методичні засади і технології інтеграції громадянської освіти та історії в гімназії» 2021–2023 рр., складений фахівцями у галузі педагогіки без залучення фахівців юристів та істориків, у висновках якого міститься теза про те, що уперше обґрунтовано: методичні засади інтеграції змісту громадянської освіти та історії в гімназії як важливого складника формування особистості громадянина України; критерії, шляхи та інструментарій інтегрування змісту й організації навчання в контексті формування компетентностей та наскрізних умінь учнів на уроках предметів і курсів громадянської та історичної освітньої галузі; методологію інтегрування навчального історичного та громадянознавчого змісту й організації навчання в навчанні історії та громадянської освіти; критерії відбору, принципи побудови, шляхи та інструментарій реалізації змісту інтегрованого курсу; визначено потенціал міжпредметної та внутрішньопредметної інтеграції в реалізації інтегрованого навчання історії та громадянської освіти в гімназії; зміст інтегрованого навчання, що забезпечує формування ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів засобами громадянської та історичної освітньої галузі (Заключний звіт..., 2023, с. 30). Глибоко переконані у тому, що така інтеграція фактично нівелює отримання здобувачами освіти необхідних як для загальносоціальної

поведінки, так і реалізації їх професійної діяльності правових знань, умінь та навичок у відповідних суспільних відносинах.

Підсумовуючи зауважимо, що правові знання у соціальному середовищі, де універсальним регулятором відносин його учасників є право, є вкрай важливими. Саме їх наявність сприяє не лише формуванню правової культури соціуму, а й правопорядку, усвідомлення дозволеного, забороненого та зобов'язуючого. Переконані, що правова освіта, як елемент освітнього процесу у неюридичних навчальних закладах та неюридичних спеціальностей, украй важлива, оскільки формує всебічні загальні та спеціальні компетентності, системний кейс соціальних компетентностей та можливість їх використанні та реалізації у суспільстві: від конкурентоспроможності на ринку праці до якісного виконання повноважень за посадою відповідно до професії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Заключний звіт про наукове дослідження «Методичні засади і технології інтеграції громадянської освіти та історії в гімназії» 2021–2023 рр. Київ, 2023. 61 с. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2024/01/7_ZAKLYUCHNYIY_zvit_-2021-2023_istoriia-ta-pravo.pdf (дата доступу: 23.10.2024).

2. Кизенко, В. (2018) Дидактичні детермінанти конструювання курсів за вибором для профільного навчання: проблема реалізації змістовного наповнення. Дидактика: теорія і практика, 40-45.

3. Про освіту. Закон України (2017) (Україна). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата доступу: 23.10.2024).

4. Рябовол, Л. (2017) Методика навчання правознавства (правнича дидактика) як наука: об'єкт, предмет, мета, завдання, функції, методологія. [Педагогіка вищої та середньої школи](#), 1, 125-136.

5. Самбор, М. (2011) Право як поняття та підходи до його розуміння. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. (87), 59-63.

6. Самбор, М. (2018) Правова позиція в українській правовій доктрині. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки, (107), 80-84.

Тимошко Г. М.

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(Київ, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЙНА КУЛЬТУРА В КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУЧАСНОГО ПЕДАГОГА ТА МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ

Організаційна культура в закладі освіти – це не просто сукупність правил і норм, а живий організм, який формує атмосферу навчання, виховання та розвитку, адже вона впливає на мотивацію педагогів, задоволеність здобувачів освіти та їхніх батьків, на загальну ефективність освітнього процесу.

Організаційну культуру визначають як «модель ключових цінностей, переконань, уявлень і норм, спільних для членів організації та які новим членам передаються як істинні або єдино правильні» (Комарова, 2011, с. 10).

Професіоналізм та організаційна культура – це два взаємопов’язані поняття, що значно впливають на ефективність роботи будь-якої організації, зокрема, закладу освіти. Організаційна культура в закладі створює таке професійно-педагогічне середовище, де формується і проявляється професіоналізм педагогів.

Організаційна культура педагога та менеджера освіти є сукупністю педагогічних цінностей, норм, переконань, звичок та способів поведінки, характерних для організації освітянської спільноти. Вона визначає спосіб взаємодії освітян між собою, досягнення поставлених цілей.

Вплив організаційної культури керівника закладу освіти, безумовно, впливає на рівень його професіоналізму, адже створення атмосфери, в якій учителі інші працівники почувають себе комфортно, мотивовано і мають можливість для професійного зростання, формування спільних цінностей, які визначають, що вважається важливим і цінним в організації, – впливають на поведінку трудового колективу та його мотивацію до досягнення високих результатів у процесі професійної діяльності. Організаційна культура може забезпечити систему підтримки педагогічних працівників, що сприяє їхньому професійному розвитку.

Чинниками впливу на розвиток організаційної культури педагога в контексті його професіоналізму є:

- орієнтація на досягнення результату;
- інноваційність, що розвитку творчих здібностей педагогічних працівників;
- професійна та соціальна відповідальність усіх членів педагогічного колективу;
- відкритість до змін, до безперервного саморозвитку та самовдосконалення впродовж усього життя.

Для того, щоб бути успішним у своїй професії, педагогу необхідно бути готовим до змін, постійно вдосконалюватися й адаптуватися до нових викликів.

Формування та розвиток організаційної культури потребують розробки певного механізму, як ефективного інструменту, «який поєднує внутрішні можливості формування організаційної культури із зовнішніми чинниками». До функцій такого механізму можна віднести: планування, моделювання, реалізаційну, адаптивну та інтеграційну функції (Захарчин, 2009, с. 61).

Організаційна культура взаємопов’язана з професійною культурою, яку визначають як культуру особистості – «міру та спосіб саморозвитку та самореалізації людини, ступінь досконалості фахівця у сфері професійної діяльності, досягнутий рівень розвитку його особистості в певний період життя» (Ісаєнко, 2009, с. 14).

Професійна культура управлінця охоплює комплекс теоретичних знань і практичних умінь, які пов’язані з певним видом трудової діяльності. Це – готовність менеджера постійно й ґрунтовно оволодівати знаннями з психології та психологічного консультування, психодіагностики, що в подальшому реалізується в уміннях та навичках застосовувати психологічні знання й

особистий досвід для вирішення конкретних професійних завдань у процесі управлінської діяльності.

Ознаками професійної культури менеджера освіти в управлінській діяльності те, що вона виникає як новоутворення в особливому полідетермінованому процесі і дозволяє розкрити якості керівника, інтеграція яких зумовлює ефективну управлінську діяльність у системі партнерських стосунків.

Серед складників професійної культури сучасного менеджера освіти можна виокремити такі компоненти:

- прагнення до інновацій, до змін як шляху для розвитку та вдосконалення;
- готовність до експерименту;
- гнучкість у підходах та методах роботи;
- оперативність у реагування на постійні зміни в системі освіти;
- креативність у прийнятті нестандартних рішень, підбору методів та інструментів для вирішення проблем;
- прагнення до саморозвитку як педагога-професіонала та управлінця;
- адаптивність до нових обставин;
- толерантність і емпатійність по відношенню до людей, які зустрічаються зі змінами в повсякденній професійній діяльності.
- комунікабельність;
- лідерство та здатність до мотивації співробітників до роботи над змінами шляхом підтримки;
- безперервне особистісне та професійне самовдосконалення впродовж усього життя тощо.

Під впливом глобалізації, цифрових технологій та нових освітніх парадигм організаційна культура сучасного педагога та менеджера освіти зазнає значних трансформацій: якщо раніше педагог був переважно транслятором знань, то сьогодні він – фасилітатор навчання, тьютор, коуч, ментор і партнер у розвитку особистості учня.

Ключовими особливостями організаційної культури сучасного педагога є:

- орієнтація на особистість здобувача освіти, на його індивідуальну освітню траєкторію, здібності, творчий потенціал, навчальні потреби та інтереси;
- цифрова компетентність, впевнене володіння інформаційно-комунікаційними технологіями для організації освітнього процесу;
- інноваційність (постійний пошук нових методів, форм та освітніх технологій);
- підтримка психологічного здоров'я здобувачів освіти, створення сприятливого освітнього середовища;
- ефективна взаємодія з колегами, адміністрацією, батьками та іншими учасниками освітнього процесу тощо.

До специфіки організаційної культури менеджера освіти можна віднести:

- моделювання чіткого бачення майбутнього закладу освіти, яке буде мотивувати всіх учасників освітнього процесу;
- залучення педагогічного колективу до процесу розробки та впровадження змін, врахування думок і пропозицій учителів;
- створення системи наставництва, встановлення менторських пар між досвідченими педагогами і вчителями, які лише розпочинають працювати в закладах освіти;
- проведення тренінгів і семінарів, організація заходів, спрямованих на розвиток комунікативних навичок, лідерських якостей, вміння працювати в команді освітян, об'єднаних спільною метою;
- впровадження системи оцінювання, яка дасть змогу відстежувати прогрес у розвитку організаційної культури тощо.

Сучасний менеджер освіти в процесі прийняття управлінського рішення приймає на себе суб'єктивну відповідальність за конкретний вибір, а також бере певні обов'язки, особливо при самостійному прийнятті рішення.

Організаційна культура керівника закладу освіти та педагогічного працівника не є статичною, вона має постійно розвиватися та адаптуватися до мінливих умов. Освітній менеджер з високим рівнем організаційної та професійної культури, зі сформованою системою професійно-педагогічних цінностей, буде ефективнішим у впровадженні та управлінні змінами та готовим до нових викликів.

Організаційна культура в освіті має ґрунтуватися на цінностях, які сприяють командній роботі та співпраці, справедливому ставленню до колег і підлеглих, відкритій і чесній комунікації між керівництвом та педагогічними працівниками, наданню можливості для розвитку та кар'єрного зростання тощо.

Отже, організаційна культура сучасного педагога є динамічним утворенням, що постійно розвивається та змінюється. Для того, щоб стати успішним у своїй професії, педагогу необхідно бути готовим до змін, постійно вдосконалюватися й адаптуватися до нових викликів. А приваблива організаційна культура керівника допомагає залучати до роботи у закладі освіти кваліфікованих фахівців, які здатні впроваджувати нові ідеї та підходи, що стимулює інноваційний розвиток та професійне вдосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарчин, Г. М. (2009). Передумови розвитку організаційної культури на підприємстві в умовах глобалізації. *Економічний простір*, 23(1), 57–63.
2. Ісаєнко, С. А. (2009). Формування професійної культури у студентів інженерно-технічних спеціальностей (на прикладі навчальної дисципліни «Англійська мова (за професійним спрямуванням)»: методичні рекомендації. ДЕТУТ.
3. Комарова, К. В. (2011). *Організаційна культура: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. ДДФА.

УКРАЇНСЬКА ІСТОРИЧНА ДИДАКТИКА: ВИКЛИКИ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Історична дидактика, або дидактика історії означається фахівцями як історична субдисципліна, яка – а) займається розробкою питань змісту, організації і методів викладання історії відповідно до вікових особливостей учнів, а також відповідно до освітніх і виховних цілей, які стоять перед даним суспільством; – б) вивчає процес проникнення історичної інформації до суспільної свідомості; – в) аналізує взаємовпливи між історичною наукою і сучасним суспільством. Історична дидактика не тотожна методиці викладання історії, адже предмет її дослідження є значно ширшим, ніж опис, систематизація та прагматизація методів і прийомів викладання/вивчення історії як шкільного предмета. Історична дидактика демонструє рівень суспільного інтересу до вивчення минулого і його використання з метою національно-патріотичного виховання та формування історичної самосвідомості. Найвідоміша книга з історичної дидактики створена французьким істориком школи «Анналів» Марком Ферро (1924-2021) у 1981 р. і не втратила своєї актуальності й нині. Його бестселер «Як розповідають історію дітям в різних країнах світу» – це не тільки компендіум знань про національні історіографії, а й блискучий зразок аналізу трансформації/трансляції академічної історії у шкільну навчальну дисципліну, дослідження принципів і механіка багатоманітної залежності викладання історії від політичної кон'юнктури.

Українська історична дидактика теж стала предметом наукових зацікавлень як фахових істориків, так і педагогів (методологів і методистів). Доведено право на існування власне національної – української – дидактики історії. Найпомітнішою подією такого наукового визнання став міжнародний форум «Українська історична дидактика: Міжнародний діалог», проведений у грудні 1998 р. в Києві з участю експертів Ради Європи. А в 2016 р. до 80-річчя Інституту історії України вийшла ще одна знакова книга «Українська історична дидактика: академічний дискурс», яка засвідчила механізм глибокої інтеграції науки й історичної освіти в Україні.

Питання історичної дидактики завжди були в Україні об'єктом гострої ідеологічної і політичної боротьби. Найгострішою проблемою була і залишається тепер вікова залежність від російських історичних наративів. Сучасна російсько-українська війна (2014-2024 рр., з незавершеною нижньою хронологічною межею) до краю загострила застарілі невирішені питання викладання історії в школах України: відсутність концепції історичної освіти, неефективна наукова експертиза програм і підручників, невпорядкованість системи забезпечення шкіл підручниками з історії, кадрова криза та ін.

Наша величезна проблема полягає в тому, що ми весь час реагуємо на російські нісенітниці замість того, щоб утворити власний історичний канон (нарратив/гранднарратив). Намагання відповідати на історичні опуси В.Путіна призводить до негативного для нас наслідку: визнання його (легітимізація) як історика, пріоритезації інструменталізованої історії над академічною. Класичний приклад – відсутність української історії Другої світової війни. Поки її не буде, ми весь час будемо потрапляти в різні ідеологічні провалля, які будують для нас не лише росіяни, а й поляки і не тільки (німці, наприклад): «Волинська різанина», 28 жовтня як день «визволення» України від «німецько-фашистських» загарбників, контраверсії меморіальних політик щодо Голокосту і Голодомору та ін.

Друга методологічна проблема – спроба ув'язати сучасну історичну науку з вкрай важливим але вже застарілим концептом М.С.Грушевського. Його «Звичайній схемі “русскої” історії...» (1904 р.) виповнилося уже 120 років. Як відомо, в історіографії немає і не може бути нарративу, написаного раз і назавжди. Історія як наука характеризується необхідною здатністю до перманентного переписування (в методологічному і позитивному значенні цього терміну).

Інші, не менш важливі виклики перед українською історичною дидактикою, що постали з початком широкомасштабного вторгнення РФ в Україну 24 лютого 2022 р.: – страх і нездатність подолати певні стереотипні моделі цілих історичних періодів (війни Богдана Хмельницького, Україна в Російській імперії, рух шістдесятництва та ін.); – спроби створити систему домінування глорифікації над правдою; – відсутність вписування України в широкий контекст. Ми потребуємо переміщення України в геополітичний контекст історичного минулого. Очевидно варто все-таки створити і «глобальну історію України» (при всій контроверсійності такого проекту), і фронтірну історію України, і багато інших її історій, що не суперечать методології історії як науки. Сьогодні ми маємо українську державу, успішну академічну історичну науку, включену у світовий науковий простір. Немає потреби наповнювати шкільну історію «патріотичними міфами». Українська історична дидактика достатньо сильна і зріла для того, щоб забезпечити поглиблене викладання школярам української історії, вписавши її у світовий контекст. Академічна історія України апріорі ніколи не розглядалась/вивчалася поза європейським і світовим контекстом. Тепер необхідно зробити рішучий крок і в дидактиці історії, подолавши штучний поділ історії на українську і всесвітню. Маємо вивчати єдину історію України як квінтесенцію української історіографії, яка має власне бачення й світової історії (включно з стародавнім Єгиптом, Грецією, Римом і модерною світовою історією).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Удод О. Українська історична дидактика: академічний дискурс. – К., 2016. – 214 с.
2. Українська історична дидактика: Міжнародний діалог (фахівці різних країн про сучасні українські підручники з історії). – К., 2000. 320 с.
3. Щупак І. Інтеграція і центри / Україна модерна (27 вересня 2024)

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ДІТЕЙ ПЕРЕДШКІЛЬНОГО ВІКУ З ЧАСОВИМИ ПОНЯТТЯМИ

У педагогічній практиці виникає питання: як дітям показати поняття часу? Час існує об'єктивно, незалежно від нашої свідомості, і наше сприймання його є лише відображенням реально існуючого часу.

Основними характеристиками часу є: протікання (час поєднується з рухом), необоротність (його не можна повернути назад) та відсутність наочних форм (час не видно і не чути). Діти сприймають час опосередковано, через конкретизацію часових одиниць та відносин у повторюваних явищах життя і діяльності.

Уявлення дітей про різні проміжки часу точніше формується на основі їхнього особистого досвіду. Тому важливо знайомити дітей з проміжками часу, які можна вимірювати, щоб визначати тривалість, послідовність і ритмічність їхніх дій і видів діяльності.

Поняття часу досліджували вітчизняні (О. Бакаленко, О. Брежнева, Н. Голота, В. Ковальчук та ін.) та зарубіжні (Л. Еймс, Р. Крачфілд, Д. Креч, Ж. Піаже та ін.) учені. У працях науковців розглядаються особливості сприйняття часу дітьми. Вчені зазначають, що сприйняття часу для дітей є складним завданням і констатують пізній розвиток часових уявлень у дошкільному віці, що пов'язано зі специфічними властивостями часу.

Разом з тим, час є важливою складовою нашої реальності. Це поняття знайоме кожному, адже все, що відбувається в житті, відбувається в часі та просторі. Час регулює наші враження, і, хоча ми іноді не усвідомлюємо цього, ми підпорядковуємося його плину.

Перші уявлення про час діти отримують у дошкільному віці. Зміна дня і ночі, сезонні зміни, а також повторюваність режимних моментів у житті дитини сприяють формуванню часових уявлень. Однак розуміння часової послідовності подій і тривалості подій діти засвоюють із великими труднощами. Вони ще не завжди співвідносять свої відчуття часу з об'єктивним його перебігом, проте триває постійний процес накопичення знань про предмети та явища навколишнього світу, організовані в часі. Цьому сприяє розвиток мови, мислення та усвідомлення власного життя.

Дітям старшого дошкільного віку життєво важливо навчитися самостійно орієнтуватися у часі: правильно визначати та змінювати час у мовленні, відчувати його тривалість для ефективної регуляції та планування своєї діяльності, а також змінювати темп і ритм своїх дій залежно від наявності часу.

Проте процес сприйняття та відображення часу у дітей супроводжується значними труднощами і характеризується нестійкістю. Діти важко сприймають тягучість, плинність часу, його незворотність і періодичність, оскільки не

мають наочних форм для цього. Також складним є розуміння сенсу слів, що позначають часові відносини, через їх відносний характер (Косенчук, Новик & Куземко, 2021).

Як відомо, часові уявлення — це сукупність знань про основні часові поняття та відношення, сукупність яких формує цілісне уявлення про оточуючий світ. Часові уявлення відносяться до базису, над яким визначається всі сукупність вищих психічних процесів, розвиток яких сприяє швидкому опануванню письма, лічби, читання (Березовська, 2022).

Ознайомлення дошкільників з поняттям часу відбувається за певною послідовністю:

1. Знайомство з термінами: діти вчаться поняттям – ранок, день, вечір, ніч, доба, тиждень, місяць, рік.

2. Визначення структури: формулювання ключових аспектів досліджуваного об'єкта.

3. Закріплення знань: використання різних видів діяльності та навчальних засобів для закріплення отриманих знань.

4. Оцінка важливості: розуміння значення знань про час у повсякденному житті.

5. Підведення підсумків: ознайомлення з часовою послідовністю подій (Зайцева, 2021).

У сучасній системі дошкільної освіти широко використовуються інноваційні методи та прийоми, серед яких важливе місце займає моделювання. Це є високою формою наочності, яка систематизує інформацію та дозволяє глибше розкрити суть явища. Модель — це уявно чи практично відтворена структура, що відображає дійсність у спрощеній та наочній формі (Іщенко, 2013).

У формуванні уявлення про час велике значення має слово, яке абстрагує і узагальнює різні відрізки часу: секунда, хвилина, година, доба, тиждень, місяць, рік тощо. Точність використання цих термінів дітьми залежить від того, яким змістом наповнюється кожен часовий еталон та якими основними ознаками він характеризується (Зайцева, 2021).

Для поглиблення, уточнення і закріплення знань, набутих у повсякденному житті, важливо проводити заняття з використанням дидактичних ігор та вправ, розв'язування задач, а також вправляння у визначенні послідовності логічно пов'язаних подій. Діти повинні вміти оцінювати короткочасні інтервали в секундах і хвилинах та навчитися вкладатися у відведений час під час виконання нетривалих практичних завдань (Березовська, 2022).

Важливо розвивати в дітей таку складову сприйняття, як «відчуття часу», оскільки сучасні умови праці та життя вимагають вміння відчувати час і раціонально його використовувати. Спеціально організована робота в закладах дошкільної освіти з формування часових понять сприяє розвитку у дітей цього відчуття, що є необхідним для підготовки до подальшого навчання в школі та дорослого життя.

Розвиток часових уявлень і вміння орієнтуватися в часі тісно пов'язані з повсякденним життям та діяльністю дітей. Якщо не проводити спеціальну роботу в цьому напрямі, отримані дітьми знання про окремі позначення часу залишаться поверхневими і не розкриють суті часових відносин. Наприклад, багато дітей шести-семи років не можуть назвати послідовність днів тижня, не співвідносять місяці з сезонами року і знайомими святами, а також не розуміють причинно-наслідкові зв'язки між різними сезонами (Іщенко, 2013).

Отже, час – одна з найважчих для вивчення величин, часові уявлення в дітей розвиваються повільно, у процесі тривалих спостережень, нагромадження життєвого досвіду, вивчення інших величин. Формування часових уявлень у дітей передшкільного віку має дуже важливе значення для їх подальшого розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Березовська, Л. (2022). *Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку*. НАІР
- 2.Дорошенко, Т. М., Мацько, В. В. (2019). *Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень*. ПП «Бітарт».
- 3.Зайцева, Л. І. (2021). *Формування математичної компетентності у дітей дошкільного віку*. СТАТУС.
- 4.Іщенко, Л. В. Педагогічні технології супроводження процесу формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку : навч. посіб. Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. 149 с.
- 5.Косенчук, О. Г, Новик, І. М., & Куземко, Л. В. (2021). *Державний стандарт дошкільної освіти : особливості впровадження*. Ранок.
- 6.Пагута, Т. І. (2021). *Методика формування елементарних математичних уявлень у дошкільників* Новий Світ-2000.

Черваньов Р. В.
Компанія plusIs.
(Київ, Україна)

СУПЕРВЧИТЕЛЬ - РОЗКВІТ ОСВІТИ ТА СКОРОЧЕННЯ ВИДАТКІВ НА ОСНОВІ ШІ

Сучасні технології штучного інтелекту (ШІ) відкривають нові можливості для значного підвищення якості освіти при одночасному скороченні витрат. Доповідь розглядає концепцію "супервчителя", який з допомогою ШІ може ефективно викладати одночасно в декількох класах, забезпечуючи індивідуалізацію та інтеграцію освітніх процесів. Основна мета дослідження – оптимізація економічної складової шкільної освіти, зберігаючи або навіть підвищуючи її якість.

Питання ціни, якості та термінів є основними для будь-якого продукту або послуги, і освіта не є винятком. В умовах глобальних викликів, таких як війна, економічні труднощі та технологічні зміни, необхідно знаходити нові підходи до підвищення ефективності навчального процесу. За даними ЮНЕСКО, 1/6

дітей у світі не має доступу до освіти, особливо в економічно вразливих країнах.

Метою дослідження є економічна оптимізація системи шкільної освіти з метою зменшення витрат у 2-10 разів при збереженні або покращенні якості навчання.

Концепція "супервчителя" передбачає, що один вчитель за допомогою технологій дистанційного навчання та ШІ може одночасно викладати в 10 класах. Це стає можливим завдяки синергії вчителя, алгоритмів, баз даних навчальних матеріалів та штучного інтелекту. З кожним етапом розвитку ШІ покращується якість навчання і можливість охоплення більшої кількості класів.

Основні переваги використання ШІ в освітньому процесі:

- Якість навчання – ШІ може викладати на більш високому рівні, ніж немотивовані вчителі.

- Індивідуалізація – ШІ сприяє індивідуальному підходу до кожного учня, забезпечуючи персоналізоване навчання.

- Людино-ШІ співпраця – Комбінація вчителя і штучного інтелекту створює нове навчальне середовище.

- Технологічна архітектура

Проект починається з дистанційного викладання в одному класі з використанням технологій відеозв'язку (екран, мікрофони, камери). У міру забезпечення якості процесу поступово додаються інші класи. Основні компоненти архітектури:

- Ядро: Етичний модуль, модуль соціальної інтеграції, дисциплінарний модуль, модуль безпеки.

- Навчальні модулі: За предметами з використанням даних та алгоритмів.

Для забезпечення якісного обладнання класу необхідно від 500 до 1000 доларів. Учасники процесу – вчителі, автори підручників та розробники електронних матеріалів – будуть взаємодіяти на рівних умовах. ШІ значно спрощує алгоритмізацію навчальних матеріалів, тому участь усіх сторін критично важлива.

Стейкхолдери та їх роль

- Компанії-розробники: Відповідальні за створення системи супервчителів та інтеграцію ШІ в освітній процес.

- Держава: Перший рік дозволити впровадження за рішенням директора школи, з наступних років – поступове зниження вартості проекту на 90%.

- Школи: Забезпечують реалізацію проекту на базі існуючих ресурсів.

Економічні та соціальні ефекти

- Скорочення бюджетних витрат на освіту вдвічі.

- Можливість експорту технології для освітніх потреб інших країн.

- Використання технології для навчання національних меншин вчителями з основної країни.

- Запрошення експертів та кооперація з ШІ як помічником вчителя.

Експерименти було проведено два експерименти в Києві на базі 316-ї та 84-ї шкіл, які тривали від одного тижня до кількох місяців. Результати експериментів підтвердили перспективність і можливість подальшого впровадження системи супервчителя.

Подальші кроки:

- Проведення додаткових експериментів протягом року.
- Законодавче врегулювання віддаленого викладання та внесення змін до навчального процесу.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Барановська О. В.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

СКЛАДОВІ ГОТОВНОСТІ ВИПУСКНИКА СТАРШОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ЖИТТЄВОГО ВИБОРУ

У сучасних умовах питання готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору стає надзвичайно актуальним. Вибір професії, яка буде відповідати як особистим прагненням, так і потребам суспільства та ринку праці, вимагає усвідомленості, відповідальності та зрілості. Одним із головних завдань профільного навчання є підготовка випускників до цього вибору. Досвід країн із розвиненою системою профільної освіти демонструє, що ключовим пріоритетом є створення умов для індивідуалізації освітнього процесу, орієнтованого на інтереси й можливості учнів, а також на потреби економіки. Це досягається через адаптивні навчальні програми, що враховують інтереси та здібності кожного учня, а також завдяки тісній співпраці з бізнесом та промисловістю для забезпечення учнів актуальними професійними компетенціями. В Україні фахівці наголошують, що завдання профільної середньої освіти полягає в тому, щоб розкрити потенціал і нахили молоді, що стане запорукою їхньої успішної інтеграції в ринок праці. Для ефективного виконання цього завдання важливо застосовувати освітні стратегії, спрямовані на персоналізацію освітніх траєкторій учнів, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб, інтересів і здібностей (Топузов, Малихін, Алексеева & Арістова, 2024; Шелестова & Барановська, 2024).

Підготовка до здійснення життєвого вибору включає кілька ключових складових, що охоплюють важливі наскрізні вміння, ключові компетентності та якості, які необхідні молодій людині для успішної діяльності в умовах постійно змінюваного світу. Ці складові передбачають розвиток соціальних навичок, здатність працювати в цифровому середовищі, критичне мислення та адаптивність. Вони також сприяють формуванню гнучкості й готовності до саморозвитку, що є важливим для успішної інтеграції в професійне та суспільне життя. Виходячи з вимог нового соціального середовища, ми виокремили *основні складові готовності старшокласників до здійснення життєвого вибору*: компетентний читач; грамотний користувач в інформаційному просторі; ефективний командний комунікатор; свідомий громадянин України.

1. *Випускник як компетентний читач.* Читання має стати щоденною практикою людини та основою освіти протягом життя, стати одним із важливих чинників розвитку особистості та її самореалізації. Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (2023) визначає читання не лише як інструмент навчання, а й як ключову складову розвитку людини

протягом усього життя. Вона підкреслює важливість формування читацької грамотності, яка стає основою для здобуття якісної освіти, розвитку критичного мислення та здатності адаптуватися до викликів сучасного світу. Згідно зі стратегією, читання сприяє не лише інтелектуальному, але й особистісному розвитку, допомагає виховувати відповідальних громадян, здатних аналізувати інформацію, ухвалювати зважені рішення та вміло використовувати знання для досягнення своїх життєвих цілей. Це особливо актуально в умовах цифрового суспільства, де доступ до інформації є безмежним, а вміння критично оцінювати її зміст стає необхідною навичкою (3). Таке бачення перегукується з вимогою старшої школи розвивати в учнів не лише читацькі та інформаційні компетенції, але й здатність навчатися протягом життя, бути відповідальними користувачами інформації та активно адаптуватися до змін. Формування читацької компетентності (грамотності) учня сприяє якісному навчанню, розвитку критичного мислення й забезпечує здатність до осмислення та аналізу інформації, що є необхідним для майбутнього професійного зростання. У сучасних умовах реалізація життєвих планів старшокласників тісно пов'язана з їхньою здатністю до безперервного навчання, пошуку відповідних ресурсів для саморозвитку, а також вмінням аналізувати суспільні потреби. Важливо навчитися ефективно обробляти інформацію з різних джерел, критично оцінюючи її достовірність та відкидаючи шкідливі або неправдиві дані (Барановська, 2022; Почупайло, 1994; Почупайло, 1997).

2. Випускник як грамотний користувач в інформаційному просторі. Інформаційно грамотний користувач має забезпечити вміння здобувати, передавати та перетворювати інформацію в різних галузях людської діяльності для якісного виконання освітніх та професійних функцій, його духовну безпеку, змогу протистояти ворожій пропаганді, розуміння сутності конфлікту цінностей тоталітарного та демократичного спрямування. Високий рівень інформаційної та цифрової компетентності дозволяє випускнику не лише успішно працювати з інформацією, а й розуміти її природу та значення, що забезпечує здатність ефективно отримувати, аналізувати, передавати й використовувати інформацію в різних сферах діяльності, протистояти дезінформації та розрізняти конфлікти між демократичними та тоталітарними цінностями. Випускник як інформаційно грамотний користувач має розвинути вміння критично аналізувати інформаційні потоки, що дозволить йому відрізняти правдиву інформацію від дезінформації та пропаганди, особливо в умовах інформаційної війни, захищаючи свій світогляд, і духовну безпеку. Високий рівень цифрової компетентності допомагає випускнику не лише здобувати інформацію, а й ефективно передавати її, перетворюючи на зрозумілі й практичні знання для використання в освітній, професійній та громадській діяльності. Це сприяє розвитку навичок роботи в команді та участі в суспільному житті. Інформаційна грамотність на якісному рівні забезпечує розуміння глобальних соціальних і політичних процесів, що дозволяє людині формувати власну громадянську позицію. Це включає здатність розуміти і

розрізняти цінності демократичних та тоталітарних систем, що сприяє активній громадянській участі та захисту демократичних принципів (Барановська, 2008; Барановська, 2006; Барановська, 2000; Почупайло, 1996).

3. *Випускник як ефективний командний комунікатор.* Для успішної діяльності в колективі необхідно мати розвинуті комунікативні навички, зокрема вміння взаємодіяти з іншими в команді як письмово, так і усно. Соціальна компетентність є ключем до продуктивної співпраці, що особливо важливо як у навчальному процесі, так і в професійному житті. Складовими готовності працювати в команді ми виокремлюємо: А) Розвинуті комунікативні навички для роботи в колективі. Ефективне функціонування в команді вимагає від випускника вміння взаємодіяти з іншими як усно, так і письмово, що є ключовим для продуктивної співпраці в навчальному та професійному середовищі. Соціальна компетентність дозволяє людині ефективно досягати спільних результатів, беручи участь у командних проектах і сприяючи успішній комунікації та роботі над спільними завданнями. Б) Вміння співпрацювати для досягнення цілей. Для ефективної співпраці в команді необхідно розвивати низку важливих навичок: визначати спільну мету та планувати послідовність дій групи для досягнення результату; обирати роль у команді відповідно до своїх навичок і здібностей, координувати свої дії з іншими; брати участь у творчих проектах як засіб взаємодії через мистецтво, що передбачає не лише виконання ролей у творчому процесі, але й обговорення результатів з іншими учасниками, з повагою до їхнього вибору; вміння створювати інформаційні продукти в команді, розуміючи свої внески та аналізуючи успіхи й недоліки на шляху до спільної мети. В) Формування соціальної компетентності через етапи розвитку. Процес формування соціальних навичок є поетапним і включає такі етапи: соціальна адаптація (пристосування до нових соціокультурних умов); соціальна ідентифікація (інтеграція в суспільство через усвідомлення своєї ролі в різних групах та отримання соціального статусу); індивідуалізація (розвиток унікальних рис особистості, які роблять людину цінною для соціуму) та персоніфікація (самовизначення, що допомагає реалізовувати власні амбіції та впливати на середовище свого існування). Г) Важливість командної роботи та соціальної стійкості. Активний член суспільства повинен мати здатність налагоджувати партнерські стосунки, працювати в команді, ефективно протистояти негативним впливам та обстоювати власні переконання. Важливо також формувати почуття власної гідності та відповідальності за свої рішення та дії в соціумі. Д) Технології формування комунікативної компетентності. Розвиток комунікативних навичок здійснюється через: діалогічні технології (вести конструктивні діалоги, слухати співрозмовника, ставити та відповідати на запитання); дискурсивні технології (розвиток вміння формулювати думки та обґрунтовувати їх; технології навчання у співпраці (розвиток навичок взаємодії у командній та груповій роботі); ігрові технології (розвиток вмінь слухати, висловлювати свої думки та бути толерантними до думок інших у вільній взаємодії). Ці технології забезпечують необхідний фундамент для успішної комунікації як у навчальному процесі, так і в подальшому професійному житті

(Барановська, 2022).

4. *Випускник як свідомий громадянин України*. Формування національно-культурної ідентичності та громадянської компетентності базується на розумінні та збереженні національних цінностей, культури та мови. Це сприяє розвитку громадянської відповідальності й свідомості, що допомагає випускнику усвідомлено брати участь у суспільному житті. Можна виокремити кілька важливих складових: А) Формування національно-культурної ідентичності через освіту. Формування національно-культурної ідентичності учнів має ґрунтуватися на розвитку національного світогляду, культури та мови. Це допомагає виховувати відповідальне ставлення до рідної мови, усвідомлювати її важливість як ключа до національної пам'яті та культурної спадщини. Формування українського менталітету сприяє глибшому розумінню національної ідентичності та допомагає зберігати автентичні традиції. Б) Виховання духовно багатого особистості через культуру та історію. Викладання предметів, пов'язаних з українською культурною спадщиною, допомагає формувати у старшокласників глибоке розуміння своєї національної ідентичності та усвідомлення власної ролі у збереженні та розвитку національної культури. В) Роль національної пам'яті в освітньому процесі. Збереження національної автентичності та традицій є важливим аспектом формування громадянської компетентності. Школа повинна сприяти осмисленню національної пам'яті, історії українського народу та культурних цінностей, що робить учнів свідомими громадянами. Вивчення історії, культури та літератури є невід'ємною частиною процесу виховання свідомих і відповідальних громадян, які шанують своє минуле та активно впливають на своє майбутнє. Г) Виклики для формування громадянської компетентності в сучасному світі. Сучасне українське суспільство стикається з низкою викликів, таких як захист територіальної цілісності України та формування політичної нації. Формування громадянської компетентності є особливо важливим на етапі старшої школи, коли закладаються основи активної громадянської позиції. Мова, література (художня та документальна) виступають важливими засобами для розвитку громадянської свідомості, формування патріотичних цінностей та готовності брати відповідальність за майбутнє своєї країни (Барановська, 2024).

Отже, у сучасних умовах готовність старшокласників до здійснення життєвого вибору є критично важливим аспектом їхнього розвитку. Вибір професії, який відповідає особистим прагненням і потребам суспільства, вимагає усвідомленості, відповідальності та зрілості. Профільне навчання повинно орієнтуватися на індивідуальні інтереси та здібності учнів, а також на вимоги ринку праці, щоб забезпечити успішну інтеграцію молоді в професійне життя. Ключовими складовими цієї підготовки є формування читацької, інформаційної, комунікативної та соціальної компетентностей, критичного мислення, громадянської відповідальності. Формування такої готовності сприяє вихованню свідомих, відповідальних громадян, готових до активної участі у суспільстві та адаптації до змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська, О. (2000). Формування інформаційної культури учня. *Шлях освіти*. №3, 31–34.
2. Барановська, О. В. (2006). Інформаційна компетенція – ключова компетенція випускника профільної школи. *ЦППО*. [Електронний ресурс]. 18 грудня 2006. URL: <http://www.cippe.edu.ua/forum/viewtopic.php?t=120&highlight=&sid=783d986e99a9c663498106>
3. Барановська, О. В. (2008). *Інформаційна компетенція: дидактичні підходи, технологія формування, передовий досвід* : Практико зорієнтований посібник. Запоріжжя : Хортиця.
4. Барановська, О. В. (2022). Розвиток соціальної взаємодії учнів початкової школи засобами підручника. *Розвиток сучасної освіти і науки: результати, проблеми, перспективи. Том XII: Якісні дослідження для покращення життя людини* / [Ред.: Я. Гжесяк, І. Зимомря, В. Ільницький]. Конін–Ужгород–Перемишль: Посвіт, 38–40.
5. Барановська, О. В. (2022). Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: зб матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р.* / за наук. ред. доктора педагогічних наук професора, дійсного члена (академіка) НАПН України Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти О. Топузова; доктора педагогічних наук професора О. Малихіна. Київ: Видавництво «Людмила», 78–82.
6. Барановська, О. В. (2024). Формування громадянської компетентності старшокласників: основні пріоритети в умовах воєнного часу. *Конструювання компетентнісно орієнтованого змісту повної загальної середньої освіти: збірник матеріалів науково-методичних семінарів і науково-практичної конференції, організованих і проведених у 2023/2024 н. р. за участі відділу інновацій та стратегій розвитку освіти Інституту педагогіки НАПН України* [Електронне видання] / відп. ред. Д.О. Пузіков. Київ: Педагогічна думка, 36–45. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742239>
7. Почупайло, О. В. (1994). *Формування читацьких умінь в учнів I–IV класів*. [дис. канд. пед наук]. Нац. пед. Ун-т ім. О. Горького, Київ.
8. Почупайло, О. В. (1996). Інформаційні вміння – складова навчальної культури учня. *Педагогіка і психологія*. № 4, 95–102.
9. Почупайло, О. В. (1997). Програма формування читацьких умінь у школярів. *Початкова школа*. № 10, 29–38.
10. *Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія»*. (2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>
11. Топузов, О. М., Малихін, О. В., Алексеева, С. В., & Арістова, Н. О. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у профільній старшій школі* : методичний посібник. Київ :

Видавничий дiм «Освiта». URL:
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741094/1/%D0%91%D0%B0%D0%B7%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0.pdf>

12. Шелестова, Л. В., & Барановська, О. В. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у початковій школі: методичний посiбник / наук. ред. д. пед. наук, проф. О. В. Малихiн. [Електронне видання]. Київ : Видавничий дiм «Освiта». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742079>*

Вдовичин Т. Я.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
(Дрогобич, Україна)*

Пiцур В. В.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка,
(Дрогобич, Україна)*

АНАЛІЗ ЗМІН В НАВЧАЛЬНИХ ПРОГРАМАХ З ІНФОРМАТИКИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Впровадження воєнного стану в Україні суттєво вплинуло на освіту, змусивши адаптуватися до нових умов та викликів. Цей період приніс серйозні зміни, які стосуються як організації навчального процесу, так і доступу до освіти для різних категорій учнів.

Найбільшим чином це стосується дітей, які проживають на окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, що часто мають обмежений доступ до освіти, а деякі змушені навчатися самостійно через неможливість виходу на зв'язок із навчальними закладами. Переміщені особи також стикаються з труднощами щодо інтеграції в нові навчальні заклади, різницею в навчальних програмах, що повинні бути скоригованими з врахуванням умов воєнного часу.

Навчальний процес під час війни може відбуватися у спеціальних безпечних зонах чи укриттях. Заклади освіти розробили плани евакуації та проводять навчання з цивільної оборони, щоб підготувати учнів до можливих надзвичайних ситуацій. У школах акцент робиться на наданні знань та навичок, які можуть бути корисними в надзвичайних ситуаціях, наприклад, основи домедичної допомоги.

Багато шкіл перейшли на дистанційне або змішане навчання через загрози для безпеки учнів, тому виникла потреба у забезпеченні учнів технічними засобами для онлайн-навчання, що не завжди є можливим. Використання цифрових технологій стало невід'ємною частиною навчального процесу під час війни, платформи для онлайн-навчання, відеоуроки, електронні бібліотеки та інтерактивні навчальні матеріали значно полегшують доступ до знань. Ширше

застосовуються методи електронного тестування та оцінювання, що дозволяє більш гнучко перевіряти знання учнів.

Воєнний час значно вплинув на психоемоційний стан учнів, тому багато закладів освіти почали впроваджувати програми психологічної підтримки, а кваліфіковані психологи та соціальні педагоги надають допомогу учням, які пережили травматичні події або втрату близьких, в тому числі підтримка також надається педагогам, які працюють у стресових умовах.

Під час воєнного стану в Україні програми з інформатики в школах зазнали змін, щоб адаптуватися до нових умов і викликів. Основна мета цих змін — забезпечити безперервність навчального процесу, навіть у складних умовах, а також надати учням навички, які можуть бути корисними в умовах війни.

Програми з інформатики стали більш гнучкими, щоб учителі могли адаптувати їх під умови конкретного регіону або ситуації. Це дозволяє скоротити або поглибити вивчення окремих тем, залежно від доступу учнів до технічних засобів та інтернету. Відбулося скорочення теоретичного матеріалу та збільшення практичної складової, щоб учні могли отримати конкретні навички, необхідні для роботи в сучасних умовах. Напрями змін навчальних програм з інформатики під час воєнного стану показано на рис. 1.

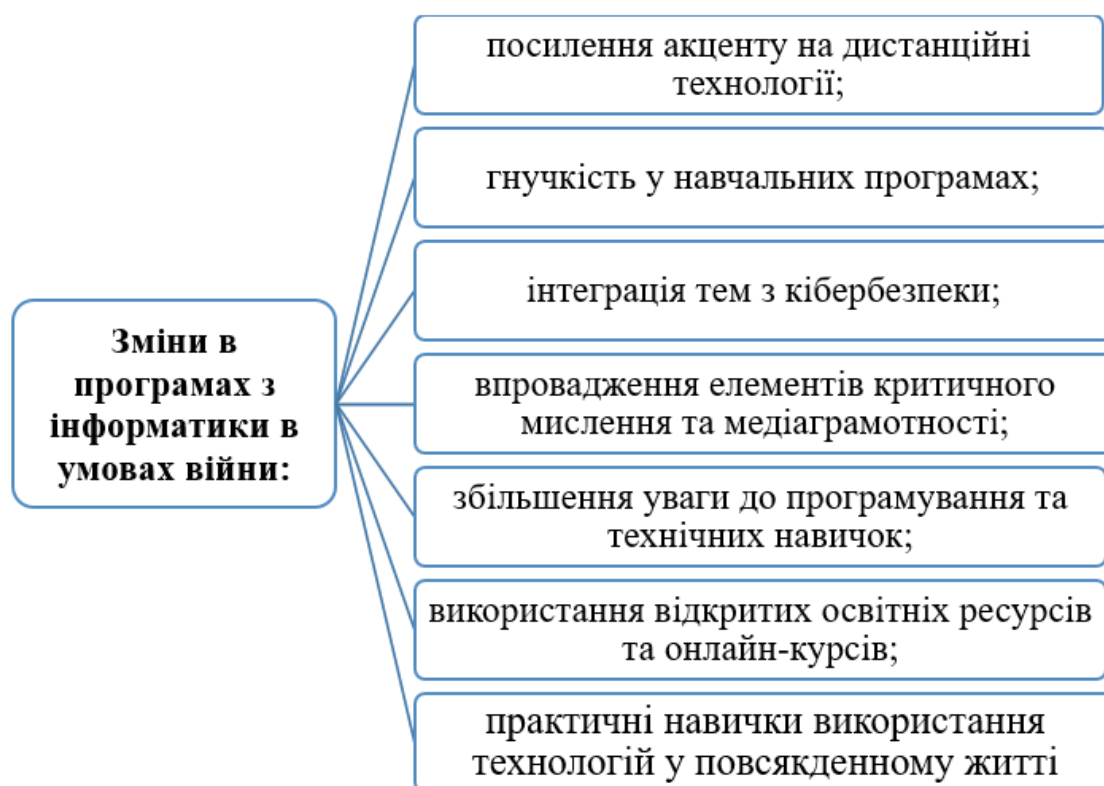

Рис. 1. Зміни в програмах з інформатики під час війни

Програмування залишається важливою частиною курсу інформатики, але акцент робиться на прості та прикладні мови програмування, такі як Python. Це дозволяє швидше отримати практичні навички. Навчальні програми доповнюються проєктними завданнями, що вимагають від учнів створення

простих застосунків або вебсайтів. Це стимулює творчість та навички розв'язання практичних проблем.

Уроки включають теми, що стосуються використання цифрових інструментів для вирішення реальних проблем, таких як пошук інформації про гуманітарну допомогу, зв'язок з родичами або участь у волонтерських проєктах. Це робить вивчення інформатики більш прикладним і релевантним до актуальних потреб.

В умовах воєнного стану навчання часто проводиться дистанційно, тому значну увагу приділяють вивченню платформ для онлайн-освіти (Google Classroom, Microsoft Teams, Zoom тощо) (2). Учні вчаться користуватися цими інструментами для спілкування з учителями та виконання завдань.

Навчання інформатики включає теми з медіаграмотності, де учні вчаться розпізнавати фейкові новини, аналізувати джерела інформації та оцінювати достовірність контенту в інтернеті. Це допомагає учням орієнтуватися в потоці інформації та розвивати критичне мислення.

На уроках інформатики приділяють особливу увагу питанням кібербезпеки, що включає захист облікових записів, розпізнавання фішингових атак, використання антивірусних програм та налаштування конфіденційності в соціальних мережах. Учні навчають принципам безпечної поведінки в цифровому середовищі, що є актуальним в умовах інформаційної війни. До програм включені теми, що стосуються безпечної роботи в інтернеті, захисту персональних даних та кібербезпеки. Це особливо важливо в умовах підвищених кіберзагроз (Єгорченко, 2022).

В умовах активної кібервійни та постійних загроз в цифровому просторі навчальні програми з інформатики почали більше зосереджуватися на кібербезпеці. Саме під час війни в Україні, в суспільстві прийшло усвідомлення, наскільки масштабною може бути кібервійна в сучасних конфліктах, коли цифрові атаки стоять невід'ємною частиною воєнних дій. Тому під час навчання предмету інформатики важливо учням навчитися основам захисту даних, безпечної роботи в інтернеті, розпізнаванню кібератак та методам боротьби з кіберзагрозами.

У воєнний час ширше використовуються освітянами безкоштовні освітні ресурси, платформи з відкритим доступом до навчальних матеріалів та курси з інформатики. Це дозволяє забезпечити доступ до якісного навчального контенту навіть у випадках обмеженого доступу до шкільних ресурсів.

Зміни в програмах з інформатики спрямовані на те, щоб навчальний процес був максимально ефективним і корисним для учнів, навіть в умовах обмежених ресурсів та нестабільності. Інформатика як предмет під час війни отримує новий ракурс розвитку, адже компетентності, які учні здобувають під час уроків можуть бути корисними у повсякденному житті. Більше того, здобуті навички знаходять відображення в теперішньому часі, коли наша країна веде боротьбу за виживання. Це стосується інформатичних вмінь щодо робототехніки, які можна застосовувати для виробництва дронів, створення та підтримка програмного забезпечення для різних військових цілей, проведення

розмінування та здійснення аналізу великих за обсягом даних для прийняття стратегічних рішень.

Попри виклики, освіта в Україні продовжує адаптуватися до нових реалій, демонструючи стійкість та інноваційність у складний воєнний час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єгорченко, І. (2022). Як війна вплине на українську науку: три ризики. *ZN, UA. Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/science/jak-vijna-vpline-na-ukrajinsku-nauku-tri-riziki.html>
2. Інформатика. Дистанційне навчання в період воєнного стану. *На урок (освітній проект)*. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-informatika-distanciyne-navchannya-v-period-voennogo-stanu-391155.html>

Волицька І. О.
Жашківський ліцей №1
(Жашків, Україна)

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Читання – один з ключових чинників розвитку людського потенціалу, а формування читацької грамотності - це можливість якісного здобуття освіти й розвитку критичного мислення, – наголошується у Стратегії розвитку читання на період до 2032 року (3).

Читання як один із видів комунікативно-пізнавальної діяльності учнів визначає рівень досягнення очікуваних результатів навчання мови і літератури. Водночас читацька навичка є однією із ключових, адже рівень її сформованості впливає на успішність у навчанні, а також у професійному становленні особистості та досягненні результатів протягом життя. Тобто, читання є одним із основних чинників читацького та особистісного саморозвитку учнів.

Питанням розкриття змістових і процесуальних аспектів читацької діяльності особистості, передусім сприймання текстової інформації та прийомам її розуміння, присвячено наукові розвідки вітчизняних дослідників різних галузей. Вивченню основ читання, читацької грамотності присвячено наукові праці І. Волосевич, А. Шуренкова, С. Дячок, І. Старагіна та ін. Дослідженню особливостей читацької грамотності та методики її формування під час навчання мовно-літературної галузі присвячені наукові праці Н. Бондаренко, Т. Вакуленко, В. Терещенка, Т. Яценко та ін.

«Читацька грамотність – це здатність учня/студента сприймати, аналізувати, використовувати й оцінювати письмовий текст задля досягнення певних цілей, розширювати свої знання й читацький потенціал, а також посилювати свою готовність брати участь у житті суспільства» (Бондаренко, 2004).

Читацька грамотність є універсальною компетентністю, а її високий рівень забезпечує успіх в інших галузях та є основою для формування

конкурентноспроможної особистості. Зрозумілим є той факт, що чим раніше дитина оволодіє навичками читання, тим легше їй вивчати всі інші предмети, передбачені програмою. Адже неможливо добитися грамотного письма, якщо не вміти читати і розуміти прочитане; не можливо розв'язати задачу, оскільки за умови поганого читання не завжди усвідомлюється прочитане.

Розвитку ключових компетентностей і читацької грамотності учнів сприяє методично організована навчальна діяльність, зокрема й в умовах дистанційного навчання. Спектр формування читацької компетентності за такої ситуації змінюється. Тож учителям варто у підготовці до уроку продумувати саме такі форми та методи роботи, які б якісно та продуктивно сприяли формуванню читацької грамотності школярів.

А саме:

–містили матеріал для виокремлення смислів із прочитаного

Одним із завдань є редагування сторінок вікіпедії чи її сестринських проєктів, зокрема вікіцитат, вікісловник, вікіпідручник, виокремивши певні дані (наприклад, афоризми) чи поняття із прочитаного тексту. Таке завдання зручно виконувати, продемонструвавши на платформах zoom чи meet процес редагування;

–стимулювали до зіставлення отриманої інформації з наявними знаннями.

Доречне використання сторітелінгу – мистецтва захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача.

Читацька грамотність – це здатність особистості читати, розуміти, інтерпретувати різноманітні тексти та використовувати їх для розширення своїх знань, можливостей і досягнення цілей у різних сферах життя. Тобто це складний вид діяльності, в основі якого – сприймання та розуміння тексту. Науковці виділяють два підходи до її характеристики, що умовно можна визначити як когнітивний та комунікативний. Представники першого підходу розглядають читання як процес сприйняття та переробки інформації, що закодована в тексті графічними засобами, розрізняючи техніку читання та розуміння повідомлення. Комунікативний підхід до читання – це особлива форма комунікативного контакту автора і читача, у процесі якого текстова інформація не лише сприймається і засвоюється, а й передбачається формування особистісних смислів читача (2). Читацька грамотність як особистісна якість удосконалюється впродовж усього життя людини в різних ситуаціях її спілкування та діяльності. Рівень сформованості читацької грамотності є одним із показників підготовки учнів до життя.

Для формування цих наскрізних умінь грамотного читача необхідне створення системи навчальних завдань, які охоплюють увесь процес вивчення тексту художнього твору. Уроки вивчення художніх творів – основний вид навчальних занять із літератури. Технології їх проведення у системі сучасної літературної освіти мають спиратися на теоретичні праці з методики навчання літератури та новітні дослідження читацьких практик.

У визначенні видів навчальних завдань для розвитку читацької грамотності спираємося на дослідження Г. Токмань (Токмань, 2012).

Серед загалу запропонованих, класифікованих та описаних нею «літературних завдань» формуванню вмінь кваліфікованого читача сприяють:

- завдання з ознайомлювального читання з художнім текстом, які, як правило, на адаптаційному циклі загальної середньої освіти супроводжуються мотиваційними, контрольними або прогностичними запитаннями;

- аналітичні завдання за художнім текстом, для виконання яких учні перечитують його фрагменти або переглядають в цілому; - завдання на осмислення науково-популярного тексту, як правило, літературознавчого змісту, розміщеного в підручнику;

- завдання на «створення власного тексту, пов'язаного з виучуваним (зв'язна відповідь на питання, написання творчих робіт)» (Токмань, 2012);

- моделювальні завдання: створення схем, таблиць, діаграм, ментальних мап тощо;

- виконання робіт з інформаційними джерелами; - тестові завдання закритого й відкритого типів.

На думку Т. Яценко, «для того, щоб діти та підлітки ХХІ століття не просто активно читали, але й читали із розумінням, потрібно знайти відповідні методики, технології, прийоми та засоби активізації їхньої читацької поведінки відповідно до особливостей притаманної їм нової практики читання» (Яценко, 2019).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бондаренко, Н. (2004). Читання як проблема методики навчання української мови. *Дивослово*. № 12, 19–25.

2. *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018*. (2019). Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО.

3. *Стратегічний план діяльності МОН України до 2024 року*. URL: https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2020/01/strat_plan_mon_2024.pdf

4. Токмань, Г. (2012). *Методика навчання української літератури в середній школі* : Підручник. Київ : ВЦ «Академія». (Серія «Альма матер»).

5. Яценко, Т. О. (2019). Проблема читання в умовах інформаційного суспільства: соціальний і методичний аспекти. *Проблема читання в сучасному інформаційному суспільстві* : матеріали I Всеукр. наук-практ. конф., м. Київ, 12 вересня 2019 р. / за заг. ред. Т. О. Яценко. Київ : Орion, 5–8.

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗМІШАНОМУ ФОРМАТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із усіх різновидів e-learning особливої ролі набуває змішане навчання, що має для сучасного розвитку системи освіти як загалом, так і для локального освітнього процесу, добрі перспективи.

«Змішане навчання – це цілеспрямований процес здобування знань, умінь та навичок в умовах інтеграції уроків та поза урочної навчальної діяльності суб'єктів освітнього процесу на основі використання і взаємного доповнення технологій традиційного, електронного, дистанційного та мобільного навчання при наявності самоконтролю здобувачів освіти за часом, місцем, темпом навчання» (Мала, 2020).

Змішане навчання поєднує різні види заходів, включаючи очне навчання, онлайн електронне навчання і самонавчання на робочому місці. Це використання двох або більше різних методів навчання. До прикладу, чергування очних занять з онлайн-навчанням, мікс онлайн-навчання з періодичною комунікацією з педагогом-предметником (Кухаренко, 2019).

«У змішаному навчанні, – зазначає дослідниця А. Кобися, – значна частина традиційного навчального часу, замінена онлайн навчальною діяльністю. Онлайн діяльність може організовуватися, серед іншого, у вигляді надання посилання на ресурси і завантаження текстів і матеріалів, управління онлайн вікторинами і полегшення подання завдання. Отже, під змішаним навчанням розуміється поєднання формальних засобів навчання (роботи в аудиторіях, вивчення теоретичного матеріалу) й інноваційних (електронних) форм навчання (обговорення за допомогою електронної пошти, інтернет-конференції, спільної роботи в телекомунікаційному навчальному проєкті, створення блог-квестів, виконання практичного завдання і розміщення його результатів на сайті, портфоліо тощо), а також безперервним удосконалюванням методів навчання, професійних знань викладачів і студентів. Змішана форма навчання органічно поєднує в собі як традиційні, так й інноваційні форми навчання» (Кобися, 2017, 75)

Основними принципами навчання української мови у змішаному навчанні є:

– принцип стартових знань для забезпечення ефективності процесу навчання в змішаному режимі, який вимагає ініціації знань і специфічного апаратно-програмного забезпечення;

– принцип індивідуалізації (інтерактивний режим спілкування та швидка комунікація дають змогу персоналізувати навчальний процес, завдяки чому викладачі можуть застосовувати гнучкі та персоналізовані методи навчання відповідно до успіхів здобувачів, надавати розділи додаткового навчального матеріалу, посилання на інформаційні ресурси);

- принцип педагогічної доцільності застосування засобів нових інформаційних технологій, що передбачає педагогічну оцінку кожного кроку проектування, створення та організації системи навчання в закладі освіти;
- принцип гуманістичності навчання (навчання та освітній процес в цілому звернені до особистості, до створення максимально сприятливих умов оволодіння накопиченого досвіду попередніми поколіннями);
- принцип пріоритетності педагогічного підходу (процес проектування системи освіти повинен починатися з розробки теоретичних концепцій і створення педагогічної моделі явища, яке планується реалізувати, оскільки специфіка педагогічного підходу враховується в процесі проектування навчального процесу);
- принцип вибору змісту освіти (зміст навчального предмету у системі дистанційної освіти має відповідати останнім науковим досягненням, ґрунтуватися на нових концепціях та відповідати нормативним вимогам);
- принцип забезпечення безпеки інформації (передбачення організаційних і технічних способів безпечного та конфіденційного зберігання, передачі та використання інформації);
- принцип відповідності технологій навчання (технологія навчання повинна відповідати моделі змішаного навчання. У процесі змішаного навчання з'являються нові моделі, форми і методи, такі як комп'ютерні конференції, дебати, відеоконференції, проектна робота, творча самостійна робота, дискусії);
- принцип самоактуалізації (в умовах дистанційного навчання головним завданням постає розкриття інтелектуального, творчого потенціалу особистості);
- принцип особистісно орієнтованого підходу (реалізується шляхом орієнтації на позитивні якості особистості учня, на його заохочення, підбадьорення та підтримку, в кожному контакті зі здобувачами варто намагатися заохочувати їх сильні сторони та стимулювати до самостійного пошуку помилок, розвивати рефлексію та здатність до подолання труднощів, що виникають) (4).

Водночас, незважаючи на всі труднощі та виклики сьогодення, дистанційні форми навчання знаходяться у постійному русі, що дає змогу організувати освітній процес в умовах різноманітних природних катаклізмів, пандемій, воєн та вдосконалювати завдяки технологіям і програмам.

Отже, для змішаного навчання характерно збереження загальних традиційних принципів побудови навчального процесу з включенням елементів інтернет-навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобися, А. (2017). Інформаційне освітнє середовище як платформа для реалізації змішаного навчання у вищих навчальних закладах. *Інформаційні технології і засоби навчання*. Том 57, № 1, 75–82.

2. Кухаренко, В. М. (2014). Змішане навчання. *Вебінар*. URL: <http://www.wiziq.com/>

3. Мала, І. (2022). Дистанційне навчання як дієвий інструмент управлінської освіти. *Вчені записки Університету «КРОК»*, № 2(66), 132–151.

4. *Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи*. Міністерство освіти і науки України. (2016). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Гулько Т. Ю.

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(Полтава, Україна)*

ПЕДАГОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖЕННЯ СУБ'ЄКТІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

20-ті роки ХХІ століття ознаменувалися для України воєнним станом поряд з стрімким розвитком нанотехнологій, інформатизацією й комп'ютеризацією різних сфер життя людини. Разом з цим, все більш очевидним є той факт, що рівень і тривалість життя людини знизилися. У зв'язку з цим, як ніколи раніше, набуває актуальності проблема здоров'язбереження людини, в тому числі й суб'єктів освітнього процесу.

У зв'язку з цим метою наукової розвідки є дослідження педагогічного контексту здоров'язбереження як соціальної і водночас педагогічної проблеми.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що у педагогічній науці проблема здоров'язбереження досліджувалася в таких аспектах, як: філософському; методологічному, теоретико-методичному. Здоров'язбереження пов'язують вчені з основами формування валеологічної культури і здоров'язбережувальної компетентності у дітей і молоді, формуванням ціннісного ставлення до здоров'я та культури здоров'я, формування здорового способу життя

Так, теоретичні і методичні основи професійної підготовки майбутніх фахівців до організація здоров'язбережувального середовища, застосування здоров'язбережувальних технологій в закладах освіти досліджувала О. Кузнецова (Кузнецова, 2017) та Л. Сливка (Сливка, 2018).

Поняття «здоров'язбереження», а також синонімічні категорії «збереження здоров'я», «охорона здоров'я», «зміцнення здоров'я», «здоров'язбережувальна або здоров'яспрямувальна діяльність» використовуються в наукових працях як педагогічного, так і медичного та соціального спрямування. Разом з тим термін «здоров'язбереження» на сьогодні не має однозначного визначення.

У педагогічному аспекті здоров'язбереження особистості – це процес навчання й виховання, що не наносить прямої або опосередкованої шкоди здоров'ю учнів, створює безпечні й комфортні умови перебування дітей у школі, забезпечує індивідуальну траєкторію навчання й виховання дитини,

запобігання стресів, перевантаження, втоми вихованців і тим самим сприяє збереженню й зміцненню здоров'я школярів (Іонова & Лукьянова 2009, 71).

Безкопильний О. поняття «здоров'язбереження» розглядає як спеціально організований процес, побудований на науково обґрунтованих нормах роботи та відпочинку, спрямований на збереження здоров'я та включає в себе фізкультурно-оздоровчі, санітарно-гігієнічні, лікувально-профілактичні та освітні заходи в процесі життєдіяльності людини» (Безкопильний, 2020, 52).

Рибалко Л. термін «здоров'язбереження» трактує як «процес навчання й виховання в дитини навичок здорового способу життя, створення комфортних і безпечних умов перебування учнів в освітньому закладі, запобігання перевантаженню, стресам, втомі, сприяння зміцненню здоров'я дитини» (Рибалко, 2020, 48).

Оніпко В. називає поняття «здоров'язбереження» педагогічним феноменом і характеризує його як системну спрямованість зусиль усіх суб'єктів освітнього процесу на забезпечення фізичного, духовного, психічного й соціального благополуччя дитини (Оніпко, 2019, 65).

У педагогічній літературі існують також інші визначення цього поняття. Аналізуючи та узагальнюючи погляди різних учених на сутність і зміст поняття «здоров'язбереження» дійшли висновку, що здоров'язбереження в освітньому процесі тлумачиться як процес, що сприяє формуванню, зміцненню і збереженню здоров'я учнів / студентів – це категорія здоров'язбережувальної педагогіки. Тоді як «навчання в умовах здоров'язбережувальної педагогіки включає передачу знань, умінь і навичок, які сприяють формуванню уяви про здоров'язбереження, гармонійне поєднання духовного та фізичного розвитку, що допомагає учасникам педагогічного процесу зберігати як своє власне здоров'я, так і здоров'я оточуючих людей» (Помещикова, Чуча & Ломан, 2020, 125).

Ефективність процесу формування, зміцнення і збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу залежить від рівня і якості суб'єкт-суб'єктної взаємодії всіх його структурних елементів.

Оніпко В. пропонує розглядати організацію здоров'язбережувальної роботи в закладах освіти як паралельний зустрічний процес, з одного боку, передачі здоров'язбережувального досвіду від педагогів до учнів і, іншого боку, процес активного сприйняття учнями вказаних знань з подальшим формуванням відповідних здоров'язбережувальних навичок і умінь (Оніпко, 2019, 67).

Отже, основний акцент у наведених вище трактуваннях дефініції «здоров'язбереження» робиться на тому, що це спеціально організований педагогічний процес, спрямований на формування, зміцнення і збереження здоров'я суб'єктів освітнього процесу. Водночас більшість вчених наголошують на тому, що поняття «здоров'язбереження» не обмежується уявленнями про збереження та зміцнення соматичного (фізичного) здоров'я людини. Особливе місце відводиться збереженню психічного, духовного та соціального здоров'я учнів / студентів, що вимагає «створення у закладі освіти

особливої комфортної атмосфери, яка б відкрила кожній дитині позитивний простір для особистісного зростання в інтелектуальній, духовній та соціальній сферах» (Ващенко, 2017, 35).

У науковій літературі зустрічається поняття «здоров'язбережувальна, або здоров'яспрямована діяльність», яке пояснюємо, спираючись на дослідження Безкопильного О. (Безкопильний, 2020, 278), як діяльність, спрямовану на формування, збереження та зміцнення здоров'я дітей, підлітків та молоді.

На думку Завидівської Н. «здоров'язбережувальна діяльність являє собою поєднання характеристик (знання, вміння їх застосовувати та навички як діяти, покладаючи відповідальність винятково на самого себе, з урахуванням особистісних принципів, позиції, потреб), які визначають рівень або ступінь можливостей особистості до продовження років здорового життя» (Завидівська, 2018, 214). Тоді як Кравчук Н. сутність поняття «здоров'язбережувальна діяльність» характеризує як вид діяльності людини, яка спрямована на формування, збереження та зміцнення здоров'я як свого власного, так і інших людей, формування культури здоров'я, екології здоров'я, цілісної (холістичної) формули здорового способу життя, а також здатність вносити зміни в довкілля, спосіб власного життя та оточуючих людей, використовуючи та поєднуючи оптимальні методи навчання і виховання та вміння прогнозувати очікуваний результат» (Кравчук, 2016, 26).

Мондич О. стверджує, що здоров'язбережувальна діяльність ґрунтується на інтеграції знань, умінь, навичок, ціннісних ставлень особистості, спрямованих на збереження фізичного, соціального, психічного та духовного здоров'я – свого та оточення (Мондич, 2021, 184).

Дослідники відмічають, що основне значення здоров'язбережувальної діяльності будь-якого освітнього закладу полягає у грамотній організації освітнього процесу. «Кожен педпрацівник повинен працювати в умовах здоров'язбережувального освітнього середовища, найбільш значимими компонентами якого є: створення комфортних умов навчання (розклад, перерви, режимні моменти); використання оздоровчих методик, які регулюють рухову активність і прийоми реабілітації розумової і фізичної працездатності» (Марченко, 2017, 115).

Отже, специфіка дослідження проблеми здоров'язбереження в освіті є багатоаспектною, тому що саме здоров'язбереження охоплює широке коло медико-біологічних, педагогічних, психологічних, соціальних та інших наук, що визначають різні погляди за різних підходів до організації процесу здоров'язбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безкопильний, О. О. (2020). *Підготовка майбутніх учителів фізичної культури до здоров'язбережувальної діяльності в основній школі : теорія та методика* : монографія. Черкаси : ЧНУ ім. Б. Хмельницького.

2. Ващенко, О. (2017). *Методологічні засади підготовки майбутнього вчителя до використання здоров'язбережувальних освітніх технологій в навчально-виховному процесі*

навчальної школи. *Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету*. Рівне. 17(60), 240–244.

3. Завидівська, Н. Н. (2018). Педагогічні новації у системі фізкультурної освіти студентів: концепт здоров'язбережувального навчання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. ЗК(97)18, 213–217.

4. Іонова, О. М., & Лукьянова, Ю. С. (2009). Здоров'язбереження особистості як психолого-педагогічна проблема. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту* : монографія / за ред. Єрмакова С. С. Харків. ХХІІІ, №1, 69-72.

5. Кравчук, Н. П. (2016). Здоров'язбережувальна діяльність та її функції в процесі формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів. *Наукова думка сучасності і майбутнього* : збір. статей учасників другої практично-пізнавальної Інтернет-конф (Дніпропетровськ, 25-30 квіт. 2016 р.). Дніпропетровськ : Видавництво НМ, 25–28.

6. Кузнецова, О. (2017). Педагогічні умови формування готовності студентів до використання оздоровчих технологій у процесі фізичного виховання і життєдіяльності. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. 3, 59–67.

7. Марченко, К. О. (2017). Здоров'язберігаючі аспекти сучасного уроку. *Формування здоров'язбережувальних компетентностей сучасної молоді: реалії та перспективи* : збірник наук. праць Всеукр. наук.-практ. конф., присвяченої Всесвітньому Дню цивільної оборони та Всесвітньому Дню охорони праці (Полтава, 27–28 квітня 2017 р.). упоряд., і ред.: В. П. Титаренко, А. М. Хлопов. 115–116.

8. Мондич, О. В. (2021). Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх фахівців – вчителів початкової школи. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*, 56, 182–192.

9. Оніпко, В. В. (2019). Генезис проблеми здоров'язбереження у вітчизняній і зарубіжній педагогічній теорії й практиці. *Здоров'язбережувальні технології в освітньому середовищі* : колективна монографія, 53–93.

10. Помещикова, І. П., Чуча Ю. І., & Ломан С. Л. (2020). Здоров'язбережувальні компетентності учнівської та студентської молоді. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти* : Збірник статей XV наукової конференції 12 лютого 2020 р., Харків : ХДАФК, 124–128.

11. Рибалко, Л. М. (2020). Здоров'язбережувальний аспект фізичного виховання студентської молоді. *Вісник Запорізького національного університету*. *Фізичне виховання та спорт*. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 1, 48–54.

12. Сливка, Л. В. (2018). *Педагогіка здоров'язбереження* : посібник для самостійної роботи магістрів спеціальності «Початкова освіта».

Делікатна Н. М.

*Лицей №80 Печерського району м. Києва
(Київ, Україна)*

Лісучевський О. О.

*Національний університет біоресурсів і природокористування України
(Київ, Україна)*

ОСВІТА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, яке розпочалося 24 лютого 2022 року, призвело до тяжких наслідків саме середньої освіти в Україні.

Школи зазнали людських втрат — під час бойових дій та російської окупації гинули педагогічні працівники, учнівство та батьки. Сотні шкіл було зруйновано або пошкоджено. Мільйони дітей і тисячі українських вчителів були вимушені змінити місце проживання всередині країни або виїхати за кордон. Щодня всі учасники навчального процесу мають долати виклики війни: вимушені перерви у навчанні, перехід на дистанційну або змішану форму навчання, повітряні тривоги та відключення електроенергії. Повномасштабна війна погіршила доступ до освіти, поглибила наявні освітні нерівності, негативно вплинула на якість освітнього процесу й успішність, а також відобразилася на психоемоційному стані здобувачів освіти та педагогів.

Середня освіта є важливим суспільним благом і правом, що гарантується Конституцією України. Відновлення доступу до неї є одним із пріоритетів держави.

Втім, уже другий навчальний рік розпочався для українських школярів у воєнних реаліях під звуки повітряних тривог. В умовах війни освітній процес зазнав значних змін і за формою і за змістом. Ведення бойових дій, руйнування закладів освіти країною-агресором, щоденна загроза життю через російські ракетні обстріли — все це негативно впливає на освіту та призводить до порушення права на її здобуття.

Зокрема, в умовах війни порушується базове право людини на освіту, яка перетворюється на об'єкт військової агресії — мішенями стають як учасники освітнього процесу (учні, вчителі, студенти, викладачі, управлінці, науковці), так і освітня інфраструктура (будівлі закладів освіти усіх рівнів). Вплив війни на освіту породжує низку гуманітарних і соціальних проблем. У результаті війни система освіти зазнає як прямих, так і довготривалих негативних впливів.

Під час навчання в умовах воєнного часу виникає ряд труднощів. Водночас в умовах війни необхідно оптимізувати навчальне навантаження. Уроки в синхронному режимі важливі для учнів, але більше соціально-психологічно. Таким чином, їх щоденна кількість повинна бути принаймні половиною їхньої звичайної дистанційної кількості. Решту часу варто присвятити роботі в асинхронному режимі.

Ще одне важливе питання — зміни в психоемоційному стані школярів. На думку педагогів, він погіршився: учні більше втомлюються, почуваються тривожно та напружено, багато хто втрачає мотивацію до навчання. У цьому випадку важливо підвищувати психологічну грамотність учителів, батьків та учнів, щоб вони вчасно помічали тривожні моменти. Адже тільки тоді, коли дитина відчуває себе дійсно добре, можна говорити й про успішне навчання (2)

Безсумнівно, що особливої актуальності питання створення безпечного освітнього простору набуває, коли країна зазнає військової агресії, окупації. Кабінетом Міністрів України цьогоріч схвалено Концепцію безпеки закладів освіти, метою якої визначено створення рівних, належних і безпечних умов здобуття освіти, організація безпечного освітнього середовища, зокрема в умовах військової агресії Російської Федерації проти України. Реалізація Концепції надає можливість для закладів освіти організувати навчання в

очному режимі, сприяє забезпеченню комфортного перебування в об'єктах фонду захисних споруд закладів освіти, а також підвищує ефективність превентивних заходів щодо запобігання правопорушень в освітньому середовищі. Створені безпечні умови сприяють емоційному добробуту всіх учасників освітнього процесу. Особлива увага надається заходам, спрямованим на запобігання проявам фізичного та психологічного насильства, а також дотримання прав і норм інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу. Відповідно до Постанови КМУ «Про початок навчального року під час дії воєнного стану в Україні» від 28.07.2023 року сьогодні навчальний процес в Україні відбувається офлайн, онлайн або змішано. Форми навчання в закладах освіти визначають обласні військові адміністрації на місцях з урахуванням безпекової ситуації. Облаштування укриттів та організація безпечного освітнього простору у школі – одна із найважливіших задач для директора. Державна служба якості освіти розробила рекомендації, які допомагають директору школи організувати безпечне освітнє середовище і в очному, і в дистанційному, і у змішаному форматі навчання, а також більш ефективно змінювати формати залежно від безпекової ситуації. Рекомендації стосуються питань облаштування навчальних кабінетів, організації безпечного та безперешкодного пересування по школі, розробки протоколів безпеки для учнів різного віку щодо правил поведінки під час повітряних тривог, евакуації, перебування у сховищі/укритті, інформаційної роботи з дітьми, проходження працівниками школи навчань з надання першої невідкладної допомоги, психологічних тренінгів, налагодження партнерства з батьками, антибулінгової політики, розробки адаптаційних заходів для учнів із числа ВПО, готовності закладу освіти змінювати спосіб організації освітнього процесу. Діяльність педагогічного колективу щодо реалізації права на безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни — це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки. Саме педагоги, тримаючи освітній фронт, впливають на формування відповідальної поведінки учнів, надають інформацію щодо захисту життя і здоров'я дітей та докладають максимум зусиль для створення безпечного простору для учасників освітнього процесу (Гарук, 2024, 66).

Значну увагу слід приділити і компенсації освітніх втрат у навчальному часі (пропущені навчальні заняття) найчастіше відбувається через надання учням навчальних матеріалів (презентація, відео, аналогічні навчальні заняття онлайн) та завдань для самостійного опрацювання. Рідше проводять групові та індивідуальні консультації, додаткові навчальні заняття. Водночас складно оцінити, як часто реалізовувалися вказані заходи, з огляду на те, що більшість вчителів скаржаться на брак умов та можливостей:

- відсутність електрики та інтернету;
- брак вільного часу в педагогів;
- різні часові пояси в учнів та вчителів;
- небажання в учнів та батьків виділяти додатковий час.

Втрати в освітньому процесі – зміна форми здобуття освіти, переведення закладів з очного на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови організації освітнього процесу (повітряні тривоги, відключення електроенергії, перебої з інтернетом) – вплинули на результати навчання учнів.

За спостереженнями вчителів початкових класів, результати навчання учнів погіршилися з таких навчальних предметів, як українська мова, іноземна мова, математика, літературне читання, та не змінилися з таких навчальних предметів та курсів: мистецтво, дизайн і технології, фізкультура, інформатика, «Я досліджую світ».

Серед вчителів базової школи у містах переважає думка, що результати навчання учнів не змінилися, однак це не стосується таких навчальних предметів, як алгебра та геометрія, іноземна мова, українська мова, українська література, історія України, фізика.

У порівнянні з минулим роком, цьогоріч зросла кількість вчителів базової школи у містах, які вказують на погіршення результатів навчання своїх учнів з української літератури, алгебри та геометрії, зарубіжної літератури, іноземної мови, української мови.

Результати анкетування вчителів та учнів показали деякі розбіжності в оцінці допомоги та підтримки для надолуження навчальних втрат. Найбільше учнів вказують, що отримували допомогу у вигляді додаткових завдань та навчальних матеріалів для самостійного опрацювання. Натомість вчителі насамперед зазначають про індивідуальні та групові консультації, додаткові заняття, які проводили для учнів.

З огляду на те, що дослідження вказує на зменшення кількості учнів, які володіють уміннями, необхідними для самостійного навчання – уміння планувати час, організовувати свою роботу, самостійно виконувати завдання, здійснювати самооцінювання – надолуження навчальних втрат шляхом самостійного опрацювання навчального матеріалу може бути малоефективним для частини учнів (Марковська, 2022).

Розвиток освіти після завершення бойових дій вимагатиме певних кроків. Одним із перших кроків буде відновлення інфраструктури. Показовим прикладом є Німеччина та Японія, які виділили значні ресурси на відбудову освітніх закладів. Часто використовувалася міжнародна фінансова та матеріальна допомога.

Після відбудови зруйнованих шкіл та освітніх закладів, навчальні програми також будуть реформовані. Зазвичай з'являються нові акценти, продиктовані воєнним часом, такі як права людини та миротворчі місії. Такі країни, як Сербія та Хорватія, після війни в Югославії запровадили програми психологічної підтримки дітей, програми інтеграції біженців тощо. У Руанді після геноциду 1994 року місцеві громади відігравали активну роль у відновленні освіти, наприклад, запроваджували окремі програми соціальної адаптації для дітей, які пережили значну травму.

У більшості країн в післявоєнний період також можна спостерігати, як почали створюватися умови для рівного доступу до освіти: вводили

безкоштовну та загальнодоступну освіту, що стало фундаментом для майбутніх поколінь.

Після війни держави потребували високоякісних фахівців для відбудови економіки, а тому прагнули збільшити кількість як закладів вищої освіти, так і студентів. У цей період великий стрибок вперед зробили чимало світових університетів, зокрема Національний університет Сінгапуру (NUS) став одним із провідних університетів Азії.

Лондонська школа економіки та політичних наук (LSE) також є одним з найвідоміших прикладів повоєнного відновлення закладів вищої освіти. Під час Другої світової війни університет зазнав серйозних пошкоджень від бомбардувань, навчання частково перенесли до Кембриджу. Після війни почалася активна реконструкція та модернізація. У 1946 році LSE відкрила нові будівлі, розширила свої дослідницькі програми й міжнародне співробітництво. Це дозволило зміцнити її позиції як одного з провідних університетів світу.

Україна ще тільки на шляху до оптимальних рішень і дій для післявоєнного відновлення освітньої сфери. Цей процес є складним і багатогранним, адже він вимагає врахування численних факторів, котрі впливають на якість і доступність освіти в умовах, що змінилися.

Водночас уже сьогодні реалізуються програми, які охоплюють ремонт, реконструкцію будівель та оснащення навчальних закладів сучасними технологіями й матеріалами.

Однак освіта є лише одним із багатьох аспектів процесу відновлення країни. Цей шлях складний і багатоетапний, і його успішна реалізація стане можливою лише після досягнення Перемоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарук, І. (2024). Створення безпечного простору для учасників освітнього процесу як головний пріоритет в умовах війн. *Освіта в умовах воєнного стану в Україні: психолого-педагогічний аспект*. Збірник матеріалів науково-практичної конференції [ред. кол.: В. І. Очеретянко (гол.) та ін.]. Хмельницький : ХОШПО ім. А. Назаренка, 63-69.

2. Марковська, М. (2022). Коротка пам'ятка для вчителів, які працюють з дітьми під час війни. 9 правил. *НУШ: Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/articles/kоротка-pam-yatka-dlya-vchyteliv-yaki-pratsyuyut-iz-ditmy-pid-chas-vijny-9-pravyl/>

3. Освітній процес в умовах війни: тенденції та висновки. *Освіта.ua*. (2023). URL: <https://osvita.ua/school/88943/>

4. Як війна впливає на психічне здоров'я дітей? (2024). *War childhood*. URL: <https://warchildhood.org/ua/impact-of-war-on-childrens-mental-health/>

Дробик Н. М.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)*

Степанюк А. В.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)*

Сорока О. В.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)*

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ТЕНДЕНЦІЙ У ПРОЦЕС ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПРИРОДНИЧИХ НАУК

У ХХІ столітті освіта визнається ключовим фактором досягнення економічного, соціального та культурного розвитку суспільства. Незважаючи на воєнний стан, Україна продовжує активно працювати над удосконаленням своєї освітньої політики, враховуючи виклики та можливості сучасного світу.

Національна доктрина розвитку освіти в Україні (3, 2002) визначає якість вищої освіти пріоритетом державної політики, що пов'язано з необхідністю формування гармонійно розвиненої, соціально активної, творчої й компетентної особистості. Виходячи з основних принципів та положень доктрини, які визначають цілі, напрями, підстави та умови забезпечення якісної освіти, категорія якості стає центральною. Якість вищої освіти визначається при цьому не тільки обсягом знань, але й параметрами особистісного, світоглядного, громадянського розвитку, а сама проблема якості розглядається з позицій загальнолюдської та соціальної цінності освіти. Означені положення інтенсифікують роботу з формування політики у сфері надання освітніх послуг, загалом, та актуалізують дидактичні проблеми професійної освіти, зокрема.

Сучасна освітня політика в Україні характеризується постійними змінами та адаптацією до вимог сьогодення. Ми виокремили чинники, які впливають на розвиток та зміну освітньої політики. А саме: воєнні дії росії проти нашої країни; європейська інтеграція та глобалізація. На основі проведення експертної оцінки встановлено, що такі тенденції освітньої політики, як реформи змісту освіти, інтеграція цифрових технологій, розвиток інклюзивної освіти та міжнародна співпраця визначають ключові напрями розвитку системи освіти в країні. Вони спрямовані на створення умов для розвитку креативності, інновацій та конкурентоспроможності майбутніх поколінь громадян України.

Дослідженнями Л. Марушко встановлено, що «основними тенденціями сучасної професійно-педагогічної освіти в сучасних умовах є: зумовленість гуманізації освіти об'єктивними процесами гуманізації суспільних відносин; глобалізація освіти; взаємозумовленість теорії та практики; збереження

традиційності з одночасним впровадженням інновацій та реформування системи освіти; технологізація освіти та управління освітнім процесом; інформатизація та цифровізація освіти; персоналізація освіти та збільшення частки самоосвітньої діяльності» (Марушко, 2024, 1).

На основі аналізу американської, канадської та європейської моделей підготовки майбутніх учителів природничих наук, дослідниця визначила напрями, які можуть стати орієнтирами в розвитку та прогнозуванні педагогічної освіти в Україні. А саме: «посилюються інтеграційні процеси в системі вищої педагогічної освіти, що ведуть до створення єдиного світового освітнього простору, розширення інтеграційного потенціалу всіх складових освітнього процесу ЗВО; система педагогічної освіти доповнюється іншими видами підготовки: паралельною, послідовною та альтернативною моделлю підготовки з частковим збереженням традиційної моделі; активізується пошук альтернативних шляхів підготовки вчителів на основі програм «ліцензованого» (licensed) та «всесбічно підготовленого» (articulated) вчителя; створюються та оновлюються рамки кваліфікації (НРК), на основі яких формуються професійні стандарти, освітні програми, визначаються критерії оцінки результатів освіти; розробляються та впроваджується широкий спектр практико зорієнтованих моделей підготовки МУПС («клінічна модель» (clinical model), «Школа професійного розвитку» (Professional Development School), модель навчання на роботі; ключовою стає ідея переходу від теорії та філософії до посилення практичної складової шляхом розширення компонента педагогічної практики, різноманітності формату її проведення; тісного партнерства із ЗЗСО; відбувається масовий перехід до багаторівневої безперервної педагогічної освіти; оновлюється та розширюється процес технологізації освітнього процесу, змінюється формат організації навчання, застосовуються інноваційні технології гібридного навчання» (Марушко, 2024, 16-17).

Більшість із зазначених напрямів уже реалізовані нами під час моделювання освітньо-професійної програми «Середня освіта (Природничі науки) Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка.

З позиції дидактики більшість тенденцій освітньої політики формувалися, окрім всього іншого, і у зв'язку із еволюцією освітніх парадигм: від *суб'єкт-об'єктної* (учитель/викладач – суб'єкт освітньої взаємодії, а здобувач освіти – об'єкт) до *суб'єкт-суб'єктної* (найбільш яскраво реалізована в Концепції НУШ у зв'язку із впровадженням принципу дитиноцентризму), а далі до *полісуб'єктної* (здобувач освіти, вчитель/викладач, інформаційне освітнє середовище як мережевий суб'єкт навчального процесу).

На нашу думку, саме включення інформаційного освітнього середовища в якості суб'єкта педагогічної взаємодії зумовило те, що одним із ключових трендів сучасної освітньої політики України є інтеграція цифрових технологій у навчальний процес. Ця тенденція відображає важливість використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій для підвищення якості освіти, залучення учнів до навчання та стимулювання їх розвитку. Адже,

завдяки ІТ-технологіям стало можливим забезпечення індивідуалізованого навчання, оскільки вони дозволяють створювати персоналізовані навчальні програми, адаптовані під потреби кожного учня. Це особливо важливо в контексті різноманітності навчальних стилів та індивідуальних особливостей кожного учня.

Інтерактивність і візуалізація, які надають ІТ-інструменти, допомагають зрозуміти складні наукові концепції та процеси, що сприяє покращенню якості засвоєння матеріалу. Віртуальні лабораторії, анімації та інтерактивні симуляції дозволяють учням отримувати практичний досвід без необхідності великих матеріальних витрат та ризиків. Крім того, використання ІТ-технологій сприяє збільшенню мотивації учнів та активізації їхнього навчального процесу. Вони зацікавленіше вивчають матеріал, коли він поданий у цікавій та доступній формі, що сприяє підвищенню їхнього інтересу до предмету.

У наших дослідженнях (Stepanyuk, 2023, 4; Stepanyuk, 2024, 5) окреслено сутнісні характеристики найбільш використовуваних технологій доповненої реальності в сучасній школі України. Шляхом анкетування визначено труднощі, з якими зустрічаються вчителі-практики й студенти в контексті реалізації проблеми. Виокремлені критерії, на основі яких доцільно окреслювати перелік навчальних додатків доповненої реальності, з якими доцільно ознайомлювати майбутніх учителів (зрозумілість інтерфейсу, ступінь популяризації в Україні, технічна доступність, якість контенту програми, відповідність віковим особливостям школярів).

Запропоновано методичну систему формування у майбутніх учителів умінь використовувати технології доповненої реальності в процесі вивчення фізики, хімії, біології, природничих наук. Вона складається із двох підсистем, в яких поєднуються прямий та опосередкований шляхи формування умінь: І підсистема – спеціальне цілеспрямоване формування відповідних умінь у здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (прямий шлях); ІІ підсистема – практичне застосування здобутих умінь здобувачами другого (магістерського) рівня вищої освіти, які виступають в ролі суб'єктів як навчальної, так і педагогічної діяльності (опосередкований шлях). Схарактеризовано навчальні додатки доповненої реальності, які доцільно використовувати вчителям природничої галузі в професійній діяльності (Stellarium, Star Walk 2 Free (астрономія), Book'VAR, HP Reveal Aurasma (канал FizykaAR) (фізика), LiCo.STEM, Освіта 4D+ (природничі науки), Anatomy AR – A view of the human body in real life, Quiver – 3D Coloring App (біологія), Atom Visualizer, LiCo.Organic (хімія). Експериментально перевірено ефективність запропонованої методичної системи. Встановлено, що її впровадження сприяє підвищенню якості готовності майбутніх учителів до освітньої діяльності в умовах інформаційного суспільства.

Розглянемо ще одну дотичну до впровадження сучасних освітніх тенденцій у процес підготовки вчителів природничих наук проблему, а саме сформованість дидактичної культури науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. З метою вивчення стану реалізації цієї проблеми на рівні

педагогічної діяльності та особистісного надбання, ми провели анкетування серед здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти та їх викладачів. З цією метою ми узагальнили досвід підготовки майбутніх учителів природничих наук в університетах США (Олендр & Степанюк, 2018, 2) та виокремили перелік форм, технологій та методів навчання, які активно використовуються у цих закладах. Сформульовані анкети пропонувались науково-педагогічним працівникам, які викладають навчальні дисципліни з основ наук (перша група) та тим, які викладають педагогіку або методику навчання природничих дисциплін (друга група). Їх завдання полягало у рефлексії дидактичної складової власної діяльності на лекціях.

Результати проведеного дослідження засвідчили, що існують суттєві розбіжності у методиці проведення навчальних занять викладачами першої та другої групи. Зроблено висновок, що викладачі навчальних дисциплін з основ наук у виборі методики проведення лекційних занять здебільшого орієнтуються на класичну лекцію. При цьому, як правило, використовують метод монологічного викладу навчального матеріалу з використанням презентації як засобу візуалізації знань. На реалізацію діяльнісного компонента навчання звертається не належна увага.

Викладачі педагогічних дисциплін активно використовують різноманітні інноваційні технології, методи, засоби навчання, спонукаючи цим здобувачів освіти до засвоєння певної моделі поведінки методом особистого прикладу. Тому ми вважаємо за доцільне рекомендувати розробникам освітньо-наукових програм для здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти при моделюванні контенту навчальних дисциплін більше уваги звертати на формування дидактичної культури. Це зумовлено тим, що випускникам цього рівня присвоюється педагогічна кваліфікація «викладач».

Досвід нашої педагогічної діяльності та вивчення сучасного стану підготовки майбутніх учителів природничої галузі знань дозволяє стверджувати, що посилення практичної складової освітнього процесу доцільно реалізувати не лише шляхом розширення компонента педагогічної практики, але й засобом моделювання усього процесу навчання на основі принципу первинності освітнього продукту.

Його суть полягає в тому, створений студентами особистісний зміст освіти випереджає вивчення освітніх стандартів і загальнонавчаних досягнень. Цей принцип конкретизує особистісну орієнтацію і природодоцільність навчання, пріоритет внутрішнього розвитку студента перед засвоєнням заданого ззовні. Здобувач освіти, якому надана можливість розкрити свої потенціальні можливості, оволодіває технологією творчої діяльності, створює освітній продукт – іноді більш оригінальний, ніж загальнонавчане рішення цього питання. Традиційна діяльність із «вивчення знань» замінюється діяльністю зі «здобування знань». Особливо значимим цей принцип є для проектування освітнього процесу на другому (магістерському) рівні вищої освіти.

Отже, на даний час відбувається успішна імплементація на рівні навчальних закладів сучасної освітньої політики України, яка спрямована на

трансформацію освітньої системи згідно викликів глобалізації, технічного прогресу та соціальних змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Марушко, Л. П. (2024). *Система підготовки майбутніх учителів природничих спеціальностей до професійної діяльності на засадах диференціації та індивідуалізації навчання* (Автореф. дис. д-ра пед. наук, спеціальність 13.00.04). Хмельницький : Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія.

2. Олендр, Т. М., & Степанюк, А. В. (2018). *Моніторинг якості природничої освіти в університетах США* : монографія. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка.

3. *Про Національну доктрину розвитку освіти*. Указ Президента України № 347/2002 (2002). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>

4. Stepanyuk, A., Mishchuk, N., Symchak, R., & Soroka, O. (2023). Future natural sciences teachers training to use augmented reality technologies in professional activities. *The Scientific Issues of Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University. Series: Pedagogy*, (2), 49–57. <https://doi.org/10.32782/2415-3605.23.2.6>

5. Stepanyuk, A., Soroka, O., Olendr, T., Mishchuk, N., Hrytsai, N., Yagenska, H., Zhyrska, H., Barna, L., Moskalyuk, N., Hladiuk, M., & Symchak, R. (2024). Implementation of modern trends of Ukrainian educational policy in the process of future natural sciences teachers training. *Journal of Infrastructure, Policy and Development*, 8(11), 9072. <https://doi.org/10.24294/jipd.v8i11.9072>

Канарова О. В.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(Запоріжжя, Україна)*

Кожановська В. Є.

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
(Запоріжжя, Україна)*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ЯКІСТЬ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ: ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

В умовах воєнного стану в Україні система освіти стикається з безпрецедентними труднощами, що суттєво впливають на якість надання освітніх послуг. Особливо гостро це питання стоїть перед вищими навчальними закладами, які мають забезпечити безперервність навчального процесу та адаптувати свої програми та методики до нових реалій. Проблеми, пов'язані з воєнним станом, включають евакуацію студентів і викладачів, руйнування інфраструктури, перебої в доступі до Інтернету та навчальних матеріалів, а також психологічний вплив конфлікту на всіх учасників освітнього процесу.

Однак ці виклики також створюють нові можливості для реформування та модернізації системи вищої освіти, впровадження інноваційних технологій навчання та зміцнення міжнародного співробітництва.

Питанням «Освіти і науки України в умовах воєнного стану» займалися такі дослідники, як: Верголяс О., Кремень В., Крамаренко І., Романенко Є., Чупіна К., Шкарлет С.

В Україні система забезпечення якості вищої освіти має трирівневу структуру, що включає:

- внутрішню систему забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти, що відповідає за дії закладів вищої освіти;

- зовнішню систему контролю за якістю освітньої діяльності закладів вищої освіти та якості вищої освіти;

- систему забезпечення якості функціонування Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти та незалежних організацій, які займаються оцінюванням і забезпеченням якості вищої освіти (ст. 16 Закону України «Про вищу освіту») (3).

Згідно зі статистичними даними станом на початок 2023 року в Україні діяло 13 875 закладів дошкільної освіти, 12 976 закладів загальної середньої освіти, 670 професійних (професійно-технічних) навчальних закладів, 332 заклади вищої освіти та 740 закладів фахової передвищої освіти. У цих установах навчалось приблизно 6,5 мільйона учнів, а також працювало близько 0,7 мільйона педагогічних та науково-педагогічних працівників (Верголяс, Верголяс & Брантова, 2023).

Вищі заклади освіти України, які працюють в умовах воєнного стану, стикаються з численними суттєвими проблемами, які перешкоджають їх науковій та інноваційній діяльності. Основні труднощі включають:

- умови війни змушують уряд виділяти більше фінансових ресурсів на оборону та соціальні програми, що призводить до скорочення витрат на освіту.

- заклади вищої освіти відчувають це через зменшення бюджетів на наукові проекти, закупівлі обладнання та матеріалів, стипендій для студентів і дослідників;

- конфлікт спричиняє значний відтік науковців, педагогів, студентів за кордон, що впливає на кадрове забезпечення університетів. Це може призвести до зниження якості освіти та скорочення наукових досліджень та інновацій;

- триваюча війна створює психологічний стрес серед здобувачів вищої освіти, викладачів і дослідників, що потенційно негативно впливає на їх продуктивність і творчість. Навчальні заклади змушені зосереджуватися не лише на навчанні, а й на підтримці психічного благополуччя своїх студентів і співробітників (Верголяс, Верголяс & Брантова, 2023).

Конфлікт став потужним каталізатором трансформації системи вищої освіти України. Зараз, як ніколи, ми визнаємо, що якість освіти є стратегічним надбанням нашої країни. Перехід до дистанційного навчання під час війни підкреслив необхідність відкриття нових, інноваційних підходів до структурування освітнього процесу. Щоб забезпечити успішне національне

відновлення та зростання, нам потрібні висококваліфіковані професіонали, оснащені сучасними знаннями та здібностями. Отже, удосконалення системи вищої освіти для виховання всебічно розвинених особистостей стало головним пріоритетом. Досягнення поставленої мети зумовлює необхідність активного впровадження передових технологій, розвитку творчого потенціалу як педагогів, так і здобувачів освіти, формування системного підходу до організації освітнього процесу.

Спираючись на думку Усара І., можна виділити кілька перспективних напрямків посилення цифровізації вищої освіти та налагодження ефективних процесів навчання:

- суттєво збільшити фінансування для придбання сучасного обладнання, ліцензійного програмного забезпечення, розробки інноваційних навчальних матеріалів (підручників, відеолекцій тощо);

- надавати постійну технічну підтримку викладачам і студентам шляхом створення спеціалізованих служб, проведення регулярних консультацій і розробки детальних інструкцій щодо використання цифрових інструментів;

- чітко визначення мети застосування кожної технології та очікуваних результатів, таких як підвищення залученості здобувачів вищої освіти, мотивації до навчання та загальної академічної успішності;

- активне використання сучасних технологій, включаючи соціальні мережі, інтерактивні методи навчання, штучний інтелект, віртуальну та доповнену реальність для створення більш динамічного та ефективного освітнього середовища;

- розроблення комплексної системи показників для вимірювання ефективності використання нових технологій і досягнення поставлених цілей;

- перегляд та оновлення навчальних програм, які відповідають вимогам дистанційного та гібридного навчання, а також розширити компетенцію викладачів відповідно до потреб цифрової трансформації;

- об'єднання зусилля всіх закладів вищої освіти для створення єдиної цифрової платформи, яка консолідує ресурси, посилить науковий потенціал України та забезпечить доступ до якісної освіти (Шкарлет, 2022).

Підвищення якості вищої освіти в Україні та забезпечення стабільної роботи закладів освіти у воєнний час є одним із найважливіших завдань держави. Від того, наскільки підготовлені спеціалісти, залежить швидкість відновлення та розвитку української економіки після війни. Ключову роль у цьому процесі відіграє інноваційна діяльність закладів вищої освіти, спрямована на підвищення конкурентоспроможності України на світовій освітній арені.

Особливу увагу слід приділити впровадженню сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій. Цифрові інструменти можуть зробити навчання більш персоналізованим, активним і привабливим. Інтерактивні методи, віртуальна реальність та інші інновації дозволяють студентам обирати власний темп навчання та глибину занурення в матеріал, а також візуалізувати складні поняття (Романенко, 2022).

Гораш К. наголошує, що українські заклади вищої освіти активно переймають досвід західних колег з дистанційного навчання та використання цифрових технологій. Платформи онлайн-навчання стали важливим інструментом, який допомагає утримувати студентів і викладачів, незважаючи на фізичні відстані. Також активізується міжнародна підтримка. Провідні університети світу пропонують українським здобувачам вищої освіти і викладачам програми тимчасового обміну, стипендії та онлайн-курси. Це дозволяє українським студентам не лише продовжувати навчання, а й здобувати нові знання та навички в умовах кризи. Ці зміни відкривають нові горизонти для реформування української системи освіти та запровадження передових методів навчання (Гораш, 2023).

Воєнний стан в Україні створив безпрецедентні виклики для системи вищої освіти, включаючи фінансові обмеження, відтік кадрів та психологічний стрес серед учасників освітнього процесу. Однак ці труднощі також відкрили нові можливості для модернізації та реформування освітньої системи. Оптимізація якості вищої освіти в умовах війни є критично важливою для майбутнього відновлення та розвитку України. Інноваційна діяльність університетів та впровадження сучасних методів навчання з використанням інформаційних технологій відіграють ключову роль у підготовці висококваліфікованих фахівців, здатних забезпечити конкурентоспроможність країни на світовій арені. Хоча ситуація залишається складною, спостерігаються позитивні тенденції, які відкривають нові горизонти для реформування української системи вищої освіти та впровадження новітніх методик навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Верголяс, М., Верголяс О., & Брантова О. (2023). Освіта і наука України в умовах воєнного стану. *Actual Problems in the System of Education: General Secondary Education Institution – Pre-University Training – Higher Education Institution*. № 3, 201–208. <https://doi.org/10.18372/2786-5487.1.17697>
2. Гораш, К. (2023). Інноваційна діяльність як пріоритетний напрям розвитку закладу вищої освіти. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. Т. 23, № 1, 50–60. [https://doi.org/10.35387/od.1\(23\).2023.50-60](https://doi.org/10.35387/od.1(23).2023.50-60)
3. Про вищу освіту. Закон України від 1 липня 2014 року. № 1556-VII. (2014). *Відомості Верховної Ради України*. № 37–38, 2716. Ст. 2004.
4. Романенко, Є. (2022). Державна політика у сфері розвитку професійної (професійно-технічної) освіти в умовах воєнного і повоєнного періодів. *Актуальні питання у сучасній науці*. № 2(2), 15-25. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2\(2\)-15-25](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2(2)-15-25)
5. Шкарлет, С. М. (2022). *Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність* : Науково-методичний збірник «Букрек». Київ-Чернівці,

Малихін О. В.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)
Ліпчевська І. Л.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

РІВЕНЬ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ВЧИТЕЛЯ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне воєнне вторгнення російської федерації на територію України, що почалося в лютому 2022 року, суттєво впливає на психоемоційний стан дітей, молоді та дорослих. Невизначеність, пов'язана з безпековою ситуацією в країні, необхідність адаптації до нових умов життя, соціальні й економічні негаразди є повсякденними викликами для багатьох сімей. Ці обставини актуалізують питання розвитку резиліентності й емоційного інтелекту особистості в стресових умовах, тобто здатності підтримувати стабільний рівень психологічного та фізичного здоров'я, проживати стресові ситуації без тривалих негативних наслідків та ефективно адаптуватися до нових обставин.

В освітній площині першочергової значущості набувають питання формування психологічно-комфортного освітнього середовища, емоційної підтримки суб'єктів освітнього процесу, розвитку емоційно-вольової сфери особистості учня (здобувача освіти), його психологічної витривалості, стійкості й гнучкості, мотивації навчання, розвитку, самовдосконалення й досягнення успіхів у навчанні та подальшій професійній діяльності.

Задля досягнення означених цілей у сучасній педагогіці загалом і в дидактиці зокрема значна увага приділяється індивідуалізації навчання (урахуванню індивідуально-психологічних та індивідуально-типологічних особливостей сучасних учнів під час планування, організації та здійснення освітнього процесу) (Топузов та ін., 2024) й персоналізації навчання. Остання визначається як підхід до викладання та навчання, зосереджений на створенні універсального освітнього (навчального) середовища, яке дає змогу учням брати активну участь у побудові власної освітньої траєкторії й навчатися згідно особистих потреб, здібностей, інтересів. За персоналізації навчання освітній процес є саморегуляційним, гнучким і динамічним, а його очікувані результати набувають особистісної значущості для суб'єктів освітнього процесу (Malykhin та ін., 2024).

Актуальним є також питання стратегізації навчання (свідомого, дидактично й методично обґрунтованого, систематичного та цілеспрямованого використання педагогом певних методів і підходів для досягнення навчальної мети) (Malykhin та ін., 2024), (Малихін & Бондарчук, 2024); розвитку трансверсальних (наскрізних, гнучких, базових, міждисциплінарних) умінь і навичок здобувачів освіти, які є цінними як у діяльності за будь-яким

професійним спрямуванням, так і в особистому житті сучасної людини (Aristova та ін., 2024), (Malykhin, Aristova, Kugai та ін., 2024); формування інноваційного мислення в процесі суб'єкт-орієнтованої навчально-пізнавальної діяльності учнів (Malykhin, Aristova, Vyshnevskaya та ін., 2024); упровадження візуалізації як ефективного методу й засобу підвищення результативності навчання в інформаційно-цифровому суспільстві (Toruzov та ін., 2024), (Malykhin, Aristova та ін., 2024).

Водночас, у складних і, повсякчас, стресових умовах воєнного стану важливими є умотивованість і здатність педагога розуміти емоційні стани учнів, його обізнаність і майстерність у використанні дієвих методів/прийомів керування власними емоціями й впливу на психоемоційний стан учнів (у короткотривалій і довготривалій перспективі).

Зауважимо, що пріоритетність розроблення питань емоційного інтелекту суб'єктів освітнього процесу не є специфічною проблемою вітчизняної системи освіти, зумовленою її функціонуванням під впливом непередбачуваних глобальних факторів. В останні п'ять років наявна значна увага педагогів, психологів і соціологів до питань психолого-педагогічного й соціально-психологічного потенціалу емоційного інтелекту, можливостей і шляхів його розвитку. Загалом, можна прослідкувати кореляцію між інтенсивністю розроблення науковцями проблемного поля феномену емоційного інтелекту суб'єктів освітнього процесу (вчителів, учнів) та необхідністю мінімізації/компенсації освітніх втрат, зумовлених глобальним негативним впливом пандемії Covid-19 на систему освіти. Зокрема з 2019 року в наукометричній базі Web of Science щорічно було опубліковано близько 150–200 статей щодо емоційного інтелекту сучасного вчителя. Згідно результатів Всесвітнього економічного форуму в Давосі в 2023 році на ґрунті емоційного інтелекту особистості виділено такі ключові професійні навички 2023–2027 року: витривалість, стресостійкість і гнучкість; лідерство та соціальний вплив (World Economic Forum, 2023).

Аналізуючи роль емоційного інтелекту вчителя для підвищення ефективності освітнього (навчального) процесу й управління класом науковці зазначають, що він є ключовим елементом успішності професійної діяльності вчителів. Згідно думки сучасних вчених учителі з високим рівнем емоційного інтелекту більш ефективно управляють класом, зменшують кількість і гостроту конфліктів, керують поведінкою учнів і підтримують продуктивну навчальну атмосферу в класі. Такі педагоги здатні швидше ідентифікувати та регулювати емоційні сплески учнів, що сприяє кращій організації освітнього (навчального) процесу.

Огляд науково-педагогічної літератури показав, що в українському науковому етері обмежена кількість ґрунтовних праць, у яких розглядається розвиток емоційного інтелекту суб'єктів освітнього процесу (насамперед, (майбутніх) учителів). Водночас О. Топузов, О. Малихін, Н. Арістова, С. Алексєєва, Р. Попов, М. Павельчук, І. Ліпчевська наголошують, що емоційний інтелект учителя відіграє важливу роль у процесі навчання й

управління класом. Зокрема вони акцентують увагу на тому, що педагоги, які спроможні керувати своїми емоціями й емоціями учнів, здатні в умовах воєнного стану створювати сприятливі умови для навчання, що позитивно впливає на академічну успішність учнів і загальну атмосферу в учнівському колективі; сформованість емоційного інтелекту вчителів дає їм змогу підтримувати емоційно-комфортне освітнє середовище, яке є життєво необхідним для учнів у кризових умовах.

Розвиток емоційного інтелекту вчителів – це необхідна інвестиція в майбутнє української системи освіти, яка набуває першочергової значущості в контексті підтримки психічного здоров'я й емоційної стабільності дітей в умовах воєнного стану в країні. Цей напрям має набути пріоритетності під час модернізації (оновлення) системи професійної підготовки майбутніх учителів у закладах вищої освіти й у межах програм підвищення кваліфікації практикуючих учителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Ліпчевська, І. (2025). Компетентність з навчання впродовж життя як необхідна умова професійної успішності особистості в інформаційному суспільстві. *Молодь і ринок*, (12/232), 40–45. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.315426>
- 2.Малихін, О., & Бондарчук, Ю. (2024). Понятійно-категорійне поле психолого-педагогічної проблеми стратегізації іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти. *Молодь і ринок*, (3/223), 35–40. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.299568>
- 3.Павельчук, М. О. (2024а). Персоналізація навчання здобувачів профільної середньої освіти як представників покоління Альфа. У *Інноваційні практики наукової освіти*, 673–676.
- 4.Топузов, О., Малихін, О., Алексеєва, С., & Арістова, Н. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу в профільній старшій школі*. Видавничий дім «Освіта». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741093>
- 5.Aristova, N., Malykhin, O., & Dybkova, L. (2024). Transversal skills that matter to computer engineering and information technology undergraduates and strategies for their development in English classroom. *ENVIRONMENT. TECHNOLOGIES. RESOURCES. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, 2, 332–335. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8095>
- 6.Malykhin, O., Aristova, N., & Dybkova, L. (2024). Organising personalised learning in the English language classroom: Computer engineering and information technology undergraduates perspectives. *ENVIRONMENT. TECHNOLOGIES. RESOURCES. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, 2, 424–427. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8092>
- 7.Malykhin, O., Aristova, N., Kugai, K., Vyshnevskaya, M., & Makhovych, I. (2024). Soft skills development in the English language classroom: Students' perspectives on the problem. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 182–193. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7852>
- 8.Malykhin, O., Aristova, N., Vyshnevskaya, M., Kugai, K., & Makhovych, I. (2024). Exploring computer engineering and information technology undergraduates' views on developing their innovative thinking in English classroom. *ENVIRONMENT. TECHNOLOGIES. RESOURCES. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*, 2, 428–434. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8096>
- 9.Malykhin, O., Aristova, N., Zahorulko, M., & Lipchevska, I. (2024). Students' visual literacy development in primary school: The influence of teachers' ability to visualize educational information. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 465–475. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7913>

10.Malykhin, O., Bondarchuk, J., Tersina, I., & Voitanik, I. (2024). Unlocking success: Strategic approaches to enhancing communicative competence in English learning. *Revista Amazonia Investiga*, 13(76), 90–102. <https://doi.org/10.34069/ai/2024.76.04.8>

11.Topuzov, O., Malykhin, O., Aristova, N., Zahorulko, M., & Lipchevska, I. (2024). Visualizing educational information: Primary school teachers' views. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION. Proceedings of the International Scientific Conference*, 1, 573–584. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7885>

12.World Economic Forum. (2023). *The future of jobs report 2023*. <https://www.weforum.org/publications/the-future-of-jobs-report-2023/>

Нороха С. В.

*Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(Дніпро, Україна)*

Мігченко К. В.

*Дніпровського державного університету внутрішніх справ
(Дніпро, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В ЗАКЛАДАХ ЗІ СПЕЦИФІЧНИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ

Цифрова трансформація вищої освіти відкриває безліч нових можливостей для навчання, проте вона також приносить і нові виклики, які необхідно враховувати в освітньому процесі закладів вищої освіти.

Завдяки використанню цифрових технологій здобувачі освіти отримують доступ до різноманітних методів навчання, таких як відеолекції, інтерактивні вправи, онлайн-курси та інші форми навчання. Ці інструменти сприяють кращому засвоєнню матеріалу, дозволяючи студентам навчатися у зручному для них темпі. Однак для успішної цифрової трансформації необхідні відповідні технічні ресурси, включаючи швидкий і надійний інтернет, комп'ютери та інші технологічні засоби, що потребує значних фінансових інвестицій. Також постає потреба у підготовці викладачів та адміністративного складу до використання новітніх технологій (Бугайчук & Моргунов, 2023).

Застосування алгоритмів машинного навчання дозволяє персоналізувати освітній процес для кожного здобувача вищої освіти, враховуючи їхні індивідуальні потреби, рівень знань і темп навчання. Це забезпечує більш доступну освіту, зокрема для студентів з віддалених або важкодоступних регіонів, а також для тих, хто має обмежені можливості фізично відвідувати університетські кампуси. Однак з розвитком цифрових технологій виникають нові проблеми, пов'язані з кібербезпекою та захистом конфіденційності особистих даних здобувачів освіти на використовуваних цифрових платформах (Великий & Кошелева, 2024).

Швидке реагування закладів вищої освіти на виклики сучасності дозволяє зберегти якість надання освітніх послуг і залишатися конкурентоспроможними на ринку освіти. Таким чином, роль викладача та зміст його роботи в умовах цифровізації суттєво змінюються. Його завданням стає не лише розроблення курсу та оновлення змісту лекцій відповідно до нових теоретичних концепцій,

але й відстеження електронних ресурсів і баз даних, де представлені актуальні матеріали. Процес цифрової трансформації закладів вищої освіти передбачає переорієнтацію сучасного викладача на нові, конкурентоорієнтовані вимоги до його професійної діяльності (Сіфоров, 2023). Основні інформаційні технології, які використовуються в освітньому процесі, включають:

- Відеоконференції, технологія, яка дозволяє проводити заняття в режимі реального часу, обмінюватися ідеями та ставити запитання.

- Електронні платформи, викладачі можуть розміщувати навчальні матеріали, завдання та інші ресурси в інтернеті, що забезпечує доступ до них студентів з будь-якого місця.

- Віртуальні лабораторії, онлайн-середовища, де студенти можуть проводити експерименти в контрольованому середовищі, збільшуючи доступність практичних занять.

- Відеозаняття, можливість переглядати навчальні матеріали в зручний час на різних пристроях.

- Системи контролю навчальних досягнень, такі як Kahoot!, Quizizz, Google Forms та Socrative, що дозволяють оцінювати знання студентів інтерактивно.

- Спільне використання документів, можливість колективної роботи над проектами через різноманітні онлайн-сервіси (Сущенко, Андрющенко, & Сущенко, 2022).

Цифрова трансформація вищої освіти є невід'ємною складовою сучасного освітнього процесу. Вона не лише відкриває нові горизонти для навчання, але й вимагає адекватного реагування на виклики, які вона приносить. Готовність закладів вищої освіти адаптуватися до змін і використовувати цифрові технології може стати запорукою успішного розвитку освітніх послуг в умовах швидкоплинного світу.

Впровадження цифрових технологій вимагає значних фінансових вкладень у технічну інфраструктуру, програмне забезпечення, навчальні платформи та підготовку викладачів. Багато закладів не мають достатніх ресурсів для реалізації цих змін. Необхідність підготовки викладачів до використання нових технологій може стати серйозним викликом. Багато викладачів потребують додаткового навчання для освоєння нових платформ і методів навчання. Зміни у традиційних методах навчання можуть зустрічати опір з боку як викладачів, так і студентів. Сумніви в ефективності нових підходів можуть призвести до нерозуміння або відмови від використання цифрових технологій (Сущенко, Андрющенко, & Сущенко, 2022).

Цифрова трансформація вищої освіти є необхідною умовою для підвищення якості навчального процесу та адаптації до сучасних вимог. Вона відкриває нові можливості для здобувачів вищої освіти, проте вимагає від закладів вищої освіти суттєвих змін у методах навчання та організації освітнього процесу. Успішна реалізація цифрових технологій дозволить закладам освіти залишатися конкурентоспроможними та забезпечувати високоякісну освіту для всіх студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугайчук, К. Л., & Моргунов, О. А. (2023). Актуальні напрями вдосконалення адміністративно-правових та організаційних засад діяльності закладів вищої освіти МВС України, які готують поліцейських, з урахуванням вимог воєнного стану. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*, 101(2 (Part 2)), 136-150. <https://doi.org/10.32631/v.2023.2.43>
2. Великий, Ю. М., & Кошелева, О. О. (2024). Фізична підготовленість курсантів ЗВО зі специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Випуск 6 (179), 75-81. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.6\(179\).13](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.6(179).13)
3. Сіфоров, О. І. (2023). Особливості освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. *Заклади вищої освіти зі специфічними умовами навчання: правовий статус та особливості функціонування* : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 1 травня – 11 червня 2023 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 89-93.
4. Сущенко, Л., Андрющенко, О., & Сущенко, П. (2022). Цифрова трансформація закладів вищої освіти в умовах діджиталізації суспільства: виклики і перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Київ : Видавничий дім «Гельветика». Спецвипуск, Т. 2, 146-151. <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2022.spec.2.28>

Носик Д.

*Дніпровський державний університет внутрішніх справ
(Дніпро, Україна)*

Бодирєв Д.

*Дніпровський державний університет внутрішніх справ
(Дніпро, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних умовах, коли зростає загроза національній безпеці та виникають різноманітні виклики, вогнева підготовка поліцейських набуває особливої важливості. В умовах воєнного стану, коли поліція виконує завдання з підтримання громадського порядку, боротьби з диверсійно-розвідувальними групами та забезпечення безпеки населення, вміння ефективно застосовувати зброю є критичним фактором. Підготовка поліцейських до дій у надзвичайних ситуаціях та бойових умовах потребує систематичного підходу та використання сучасних методик. Як відомо, ст. 3 Конституції України декларує: «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визначаються в Україні найвищою соціальною цінністю» (2). Цей принцип є основоположним для всієї системи правопорядку і безпеки в державі. В умовах воєнного стану,

коли загроза для громадян зростає, важливо забезпечити належний рівень підготовки поліцейських, щоб вони могли ефективно захищати життя та безпеку людей. Вогнева підготовка поліцейських в таких умовах стає особливо актуальною та необхідною складовою їхньої професійної діяльності.

Використання та застосування спецзасобів та вогнепальної зброї поліцейськими регламентовано статтями 45 і 46 Закону України "Про Національну поліцію", а також відповідними адміністративно-правовими та кримінально-правовими нормами. У контексті воєнного стану, використання вогнепальної табельної зброї є невід'ємною частиною виконання службових та бойових завдань поліцейськими (Конєв & Геращенко, 2022).

В умовах воєнного стану інтенсивність вогневої підготовки значно підвищується. Поліцейські проходять додаткові тренування, спрямовані на удосконалення навичок стрільби в умовах стресу, швидкої зміни обстановки та обмеженого часу. Ці тренування включають кілька ключових аспектів. По-перше, тренування з бойовими патронами в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим компонентом вогневої підготовки поліцейських. Використання бойових патронів дозволяє максимально наблизити тренування до реальних бойових умов, забезпечуючи поліцейських необхідними навичками та досвідом для ефективного виконання своїх службових обов'язків. Під час таких тренувань поліцейські не тільки відпрацьовують точність та швидкість стрільби, але й вчаться раціонально використовувати боєприпаси, адаптуватися до різних ситуацій та умов, що можуть виникнути під час виконання завдань. Практичні стрільби на полігонах, імітаційні вправи, стрільба в умовах стресу та швидкої зміни обстановки допомагають підвищити рівень підготовки і готовності поліцейських до дій в екстремальних ситуаціях. Таким чином, тренування з бойовими патронами є невід'ємною частиною підготовки поліцейських в умовах воєнного стану, що сприяє їхній ефективності, безпеці та здатності забезпечувати громадський порядок і захист населення.

Також стрільба в умовах стресу є ключовим аспектом підготовки поліцейських, особливо в умовах воєнного стану. Під час виконання своїх обов'язків поліцейські часто стикаються з надзвичайними ситуаціями, які вимагають швидких і рішучих дій. В таких умовах здатність ефективно використовувати вогнепальну зброю під тиском може бути вирішальним фактором для успішного виконання завдань та збереження життя як поліцейських, так і громадян. Тренування, які імітують стресові ситуації, дозволяють поліцейським навчитися контролювати свої емоції, підтримувати концентрацію та приймати обґрунтовані рішення в критичних обставинах. Такі вправи включають стрільбу в умовах обмеженого часу, раптові зміни обстановки, використання перешкод та інші фактори, що сприяють створенню стресової атмосфери. Досвід, набутий під час таких тренувань, допомагає поліцейським краще підготуватися до реальних бойових ситуацій, зменшує ймовірність помилок та підвищує ефективність дій. Крім того, вміння контролювати стрес та діяти впевнено сприяє підвищенню рівня

професіоналізму та морального духу поліцейських, що є надзвичайно важливим у складних умовах воєнного стану.

Вогнева підготовка поліцейських в умовах воєнного стану є критично важливою складовою для забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Законодавство України чітко визначає правові рамки цього процесу, зокрема через Закон «Про Національну поліцію України» (3). Який регулює діяльність поліції у надзвичайних ситуаціях, включаючи воєнний стан.

Виходячи із вище сказаного, вогнева підготовка поліцейських в умовах воєнного стану є не лише необхідною, але й критично важливою для забезпечення безпеки та захисту національних інтересів, що відображається у відповідному законодавстві та практичних навичках поліцейських.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конєв, О. Ю., & Геращенко, О. С. (2022). Удосконалення методики навчання вогневої підготовки здобувачів вищої освіти навчальних закладів зі специфічними умовами навчання та цивільних осіб в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. №1-2, 99-104. <https://doi.org/10.32850/sulj.2022.1-2.18>
2. Конституція України. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
3. Про Національну поліцію. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Олексюк О. М.

*Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна)*

Коваль А. С.

*Миколаївський національний університет
імені В.О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна)*

ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОЇ САМООЦІНКИ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Проблема негативної самооцінки в підлітковому віці є вагомим темою в сучасній психології, оскільки цей етап є критичним для формування особистості. Самооцінка в юності значно впливає на розвиток самосвідомості психосоціального розвитку, формування мотивації та міжособистісних стосунків. Негативна самооцінка може призводити до ряду психологічних проблем, таких як тривожність, депресія, соціальна ізоляція та низька мотивація до самореалізації.

На сьогодні є необхідність у дослідженні психологічних умов, що впливають на подолання негативної самооцінки, адже ефективне подолання цього явища є ключовим для гармонійного розвитку особистості. Тому досить вагомо з'ясувати, які фактори впливають на формування негативної

самооцінки в юнацькому віці та які психологічні підходи можуть сприяти її корекції.

Мета і завдання дослідження. Виявлено психологічні умови, які мають вплив на подолання негативної самооцінки у юнацькому віці, а також досліджено фактори, що впливають на розвиток негативної самооцінки та розроблені рекомендації щодо її корекції через психологічні підходи.

Актуальність даного дослідження обумовлена зростанням проблем психічного здоров'я серед підлітків і юнаків. Негативна самооцінка може призводити до тривожності, соціальної ізоляції та депресії, що підкреслює потребу в ефективних психологічних втручаннях. У сучасному інформаційному середовищі, де молодь піддається постійному тиску стандартів краси та успіху, важливо вивчати механізми підтримки позитивної самооцінки. Розуміння психологічних умов, які допомагають подолати негативну самооцінку, може бути корисним для фахівців, що працюють з юнаками. Наукова новизна цього дослідження полягає в тому, що воно аналізує вплив військового середовища на самооцінку, що дозволяє зрозуміти, як екстремальні умови, стресові ситуації та загроза безпеці впливають на рівень самооцінки у молоді.

Самооцінка є ключовим елементом структури особистості, яка формується під впливом засвоєння соціальних регуляторів, таких як традиції, норми та цінності, які допомагають людині діяти відповідно до духовної культури та вимог матеріальної.

Проведено дослідження з сучасною молоддю, яка переживає не тільки свій віковий кризис, а і знаходиться в кризовому суспільстві переживаючи одну з важких та травмуючих ситуацій - військові дії.

Юнаки в умовах сучасних військових дій стикаються з серйозними психологічними викликами, які впливають на їх самооцінку. Військові переживання, постійний стрес, невизначеність щодо майбутнього та безпосередня загроза життю формують ситуацію, в якій юнаки змушені швидко дорослішати та адаптуватися до нових реалій. Це може негативно позначатися на їхній самооцінці, викликаючи відчуття тривоги, безпорадності та незахищеності.

На самооцінку юнаків також впливають зміни в їхніх соціальних ролях і суспільні очікування. Під тиском відповідальності за своїх близьких, себе та країну багато з них переживають внутрішній конфлікт, пов'язаний з виконанням нових обов'язків, до яких можуть бути не готові. Крім того, важливим фактором є психологічна травма, що може призводити до формування негативної самооцінки, особливо якщо юнаки не отримують достатньої підтримки від оточення.

Самооцінка являє собою динамічну ієрархічну систему, яка складається з підсистем, що взаємодіє одна з одною, ієрархічно організовані та мають різні зв'язки. Вона впливає на успішність діяльності людини. У сучасній психології самооцінка трактується як безпосереднє відображення особистісного образу «Я» у свідомості. Підхід базується на твердженні, що в основі самооцінки лежить оцінка свого «Я» та особистих якостей у контексті мотивів, пов'язаних

із потребою в самореалізації. Аналіз проблеми показує, що самооцінка є одним із джерел саморозвитку особистості, а усвідомлення своєї незалежності — ключовою основою суб'єктності людини.

Для проведення емпіричного дослідження були застосовані такі методики: методика діагностики самооцінки Сонерсена та Розенберга, результати яких було проаналізовано серед здобувачів освіти.

Тестуючи респондентів, ми отримали результати, що підтверджують нашу гіпотезу про те, що відсоток осіб з низькою самооцінкою перевищує кількість тих, хто має достатню або високу самооцінку. Порівняльний аналіз виявив, що в досліджуваній групі, що складається з рівної кількості чоловіків і жінок, більший відсоток низької самооцінки спостерігається у дівчат. Це може суттєво впливати на розвиток особистості, викликаючи надмірну залежність від думки інших, що призводить до сором'язливості, уникнення соціальних контактів, труднощів у спілкуванні, зниження мотивації до навчання та уникнення викликів через страх невдачі.

Отже, можна стверджувати, що самооцінка не є готовою і завершеною особистісною структурою, а формується під впливом соціальних норм, складних ситуацій і оточення. У юнацькому віці риси самооцінки відображають її найбільш повний зміст: адекватне сприйняття власних бажань і можливостей, правильне ставлення до зовнішніх і внутрішніх впливів, а також до свого внутрішнього світу і оточуючих.

Військове середовище пов'язане з стресовими ситуаціями та потенційними загрозами безпеці. Юнаки можуть відчувати високий рівень напруги, відповідальності та невизначеності, оскільки їхня безпека може бути під загрозою через можливість бойових дій, травм та інших ризиків. Ці обставини спричиняють тривожність і створюють постійне психологічне напруження, яке безпосередньо впливає на рівень самооцінки.

У зв'язку з цим важливо надавати юнакам необхідну підтримку та ресурси. Психологічна допомога, консультації та навчання стратегіям управління стресом можуть допомогти їм ефективно справлятися з тривожністю, знижувати її інтенсивність і поліпшувати загальний стан.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Варченко, І. (2006). *Особистість, колектив, соціум: взаємодія та перспективи розвитку*. Одеса : Форум.
2. Долинська, Л. В., & Пенькова, О. І. (2016). Самореалізація особистості як соціально-психологічний феномен. *Науковий часопис НПУ М.П. Драгоманова. Серія 12: Психологічні науки*, (3), 18-25. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_012_2016_3_5
3. Киричук, О. В., Роменець, В. А., та ін. (2006). *Основи психології* (6-те вид., стер.). К. : Либідь.

Пасічник О. С.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

Пасічник О. О.

*Хмельницький національний університет
(Хмельницький, Україна)*

АДАПТАЦІЯ МЕТОДИЧНОГО «ПРИНЦИПУ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР» ДО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

У період воєн діти – це категорія, яка страждає чи не найбільше від бойових дій. Усталена картина світу порушується, але дитяча психіка не завжди готова сприйняти нову реальність. Попри все, життя триває і завдання освітян – адаптуватися до нових умов та належним чином організувати навчально-виховний процес. Поряд із традиційним завданням – виконувати вимоги навчальної програми – окреслюється ще одне – забезпечити психологічний комфорт учнів.

У цьому контексті важливо зазначити, що предмети гуманітарного циклу відіграють особливо важливу роль, оскільки дають дітям змогу отримати відповіді на питання щодо особливостей улаштування світу, вибудовування взаємин між людьми, пояснюють причинно-наслідкові зв'язки суспільних відносин тощо. Предметна галузь «іноземна мова» не є винятком. Однією з її особливостей є побудова процесу навчання на засадах комунікативного та діяльнісного підходів із забезпеченням соціокультурного контексту змісту навчання. Здобуваючи відомості про культуру країн, мова яких вивчається, порівнюючи їх із рідною країною, в учнів формуються цілісні уявлення про особливості життя в глобалізованому світі, систему загальнолюдських та національних цінностей.

Водночас, варто зазначити, що події, які нині відбуваються, неминуче вплинуть і на бачення окремих методичних і дидактичних положень компетентнісного підходу. Зокрема перегляду потребуватиме методичний принцип «діалогу культур», який, з одного боку, передбачає знайомство з культурою іншої країни, а з іншого – надання відомостей про власну. Однак, тема життя у країні, на території якої триває війна, ніколи не була частиною змісту навчання. Цих тем немає в підручниках, вони фактично відсутні в авторських розробках вчителів.

Окрім того, поряд із традиційними для «діалогу культур» установками щодо забезпечення взаєморозуміння між народами і націями, толерантності тощо в змісті навчання мають знайти відображення і їхні антиподи – пояснення того, які чинники перешкоджають вибудовуванню конструктивного міжкультурного діалогу.

Дехто вагається, чи доречно порушувати ці питання з учнями в процесі навчання, мотивуючи це тим, що підліткам складно усвідомити глибинні

процеси, які спричинили військову агресію, посилається на їх психологічну неготовність говорити про війну тощо. Однак, ні в кого не викликає зауважень необхідність знайомства з подіями Першої чи Другої світової війни. Нині ж діти вимушено стали очевидцями подібних подій. Замовчувати, ігнорувати чи абстрагуватися від них неможливо та й чи виправдано? Вважаємо, що розглядати таку проблематику допустимо лише з учнями старшого шкільного віку, які є більш готовими рефлексувати та міркувати про такі складні процеси.

Перед учителем, який вирішить порушити цю тему, постануть щонайменше такі завдання: 1) підготувати власні дидактичні матеріали, адаптувати їх до реалій життя в країні, а також 2) познайомити учнів із новою лексикою (*military, curfew, aid, support, shelter* тощо) та активізувати її в мовленні учнів.

За результатами аналізу програмової тематики, консультацій з педагогами та психологами нами окреслено теми, які потенційно можуть стати предметом спілкування на уроці іноземної мови:

-особиста історія – війна по-різному вплинула на життя окремих українців: комусь довелося тимчасово змінити місце проживання, хтось працює волонтером, чийсь батьки взяли зброю до рук, хтось емігрував за кордон.

-робота волонтерів – намагаючись допомогти країні вистояти в боротьбі з агресором, багато українців та іноземців долучилися до вирішення гуманітарних завдань. Що саме вони роблять та як допомагають може стати предметом обговорення на уроці.

-участь видатної особи в боротьбі країни з агресором – у підлітковому віці багато дітей має свого кумира серед спортсменів та акторів, які для них є взірцями для наслідування. Багато з них активно долучилися до захисту країни на військовому та гуманітарному фронті, а відтак слугують позитивним прикладом служіння своєму народу, про що варто говорити.

-питання особистої безпеки – війна збільшила кількість загроз здоров'ю і життю людини. Поряд зі звичними учням правилами особистої гігієни чи дорожнього руху з'явилися потреба захисту населення під час ведення бойових дій, авіа нальотів, пересування в місті та за його межами.

-світ професій – попри той факт, що всі професії однаково важливі, війна змушує до перегляду усталених поглядів. Зокрема особливого значення набувають професії військового, електриків, медиків, військових журналістів.

-життя в моєму місті – звичний уклад міст і сіл був порушений: у той час, як деякі населені пункти через систематичне знищення втрачали населення, інші – приймали переміщених осіб, яким доводиться облаштовуватися по-новому та планувати подальше життя.

-життя за кордоном – через війну багато дітей полишили Україну, однак продовжують навчатися в українській школі. Вони, як ніхто інший, можуть розповісти про занурення в іншу культуру, ставлення іноземців до них та до проблеми війни, що триває в Європі.

-навчання під час війни – попри війну заклади освіти адаптувалися та продовжили здійснювати навчальну діяльність: подекуди вона відбувається в аудиторному форматі, онлайн тощо.

-майбутнє України – дітям важливо орієнтуватися на позитивне майбутнє. Усі війни закінчуються, однак тривалий час нам доведеться усувати наслідки війни, відбудовувати зруйновані міста, створювати робочі місця, інтегруватися в Європейську спільноту. Орієнтуючи учнів моделювати власне бачення майбутнього нашої країни, учитель сприяє формуванню в них позитивного бачення подальших перспектив.

Кожна з окреслених тем є непростю з психологічної точки зору. Перед тим, як порушити їх, вчителю варто зважити усі «за» і «проти», проаналізувати психологічну готовність учнів. Однак, рефлексуючи на окреслені теми, отримуючи психологічну підтримку вчителя, діти зможуть по-іншому усвідомити події, які відбуваються з країною та, що більш важливо, усвідомити, що війна закінчиться і вони повернуться до мирного життя.

Пропонована тематика узгоджується з чинною навчальною програмою, а відтак не порушує, а радше доповнює її. Припускаємо, що власні висловлювання учнів щодо окреслених тем іноземною мовою можуть бути підготовлені у вигляді відеороликів, розміщені в мережі Інтернет та слугуватимуть ще одним нагадуванням для міжнародної спільноти про трагедію, яка розгорнулася на території України.

Пономаренко М. М.

*Київський фаховий коледж транспортної інфраструктури
(Київ, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО ОСВІТИ

На сучасному етапі розвитку суспільства гостро постає проблема підвищення фінансової грамотності.

Освіта має перетворитися на ефективний важіль економіки знань, на інноваційне середовище, де учнівська молодь здобуватиме навички самостійного оволодіння знаннями з економіки упродовж життя та застосування їх у практичній діяльності.

Фінансова грамотність дає змогу зрозуміти ключові фінансові поняття і використовувати їх для ухвалення рішень про доходи, витрати і заощадження, для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, накопичення коштів на майбутні цілі тощо.

Проблема фінансової грамотності набула широкої актуальності та досліджується багатьма науковцями. Питання підвищення фінансової грамотності розглянуті в роботах як науковців-економістів, так і науковців-педагогів з питань теорії і методики професійної освіти та методик викладання дисциплін математичного циклу.

Активно цю тему досліджували зарубіжні вчені А. Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл, які приділяли велику увагу формуванню фінансової грамотності у здобувачів освіти різного віку.

Питанням підвищення фінансової грамотності населення в Україні присвячено праці таких вітчизняних науковців, як С. Юрія, Н. Славянської, А. Незнамова, Б. Приходько, І. Соркіна та інших. Вони по різному трактують визначення фінансової грамотності. Ш. Мунді, міжнародний консультант з фінансової грамотності, визначає фінансову грамотність як знання, розуміння, навички і впевненість, що дозволяють особі приймати правильні фінансові рішення та діяти відповідно до конкретних обставин. Метою розвитку фінансової грамотності він вважає вплив на поведінку людей, а не просто надання їм знань, розуміння та навичок (Мунді, 2020).

Так, Т. Кізіма фінансову грамотність трактує як комплекс світоглядних позицій (установок), знань та навичок громадян щодо ефективного управління особистими фінансами та здатність компетентно застосовувати їх у процесі прийняття фінансових рішень (Кізіма, 2012).

Професор Т. Смовженко стверджує, що фінансова освіченість допомагає зрозуміти визначальні фінансові поняття та використовувати їх для прийняття рішень про доходи, витрати та заощадження, для вибору відповідних фінансових інструментів, планування бюджету, нагромадження коштів на майбутні цілі тощо (Смовженко & Кузнєцова, 2013).

У вільній енциклопедії «Вікіпедія» фінансова грамотність визначається як «володіння набором навичок та знань, що дозволяють людині приймати обґрунтовані та ефективні рішення маючи певні власні фінансові ресурси».

В інших джерелах трактується, що «фінансова грамотність – це вміння управляти фінансовими потоками (доходами і витратами), грамотно розподіляти гроші, тобто жити за коштами і правильно примножувати наявний капітал» (Слав'янська & Незнамова, 2013).

International Network on Financial Education (OECD/INFE) визначає фінансову грамотність як «комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, необхідних для ухвалення важливих фінансових рішень та для досягнення особистого фінансового добробуту» (OECD/INFE, 2017).

До завдань, які реалізуються під час формування фінансової грамотності, належать такі:

- засвоєння фундаментальних знань про фінансове життя суспільства;
- формування світогляду цивілізованої людини, що визнає такі загальнолюдські цінності, як свобода діяльності та вибору, право приватної власності, дотримання законності тощо;
- сприяння розвитку навичок раціональної економічної та фінансової поведінки людини як споживача фінансових послуг, платника податків, тощо;
- підтримка цікавості до вивчення предметів економічного спрямування; – формування фінансової культури;
- розуміння ролі фінансових установ в економіці;

– уміння знаходити інформацію про конкретні види фінансових послуг, що надаються різними фінансовими установами;

– уміння визначати доцільність користування тими чи іншими фінансовими послугами

– навички оцінки переваг та недоліків різних фінансових продуктів.

На нашу думку, фінансова грамотність – це поняття, що виходить за межі політичних, географічних і соціально-економічних кордонів і визначаються високим рівнем знань, умінь і навичок особистості розподіляти вміло свої власні фінансові потоки. Ми вважаємо, що високий економічний рівень країни залежить від розуміння особистістю фінансових і практичних питань, які виникають у країні, так і за її межами.

Отже, спираючись на аналіз наукових праць з питань фінансової грамотності, ми визначаємо, що фінансова грамотність – це сукупність базових знань у галузі фінансів, банківської справи, страхування, а також бюджетування особистих фінансів, які дозволяють людині правильно підбирати необхідний фінансовий продукт чи послугу, тверезо оцінювати, брати на себе ризики, що можуть виникнути під час їх використання, грамотно накопичувати заощадження та визначати сумнівні (шахрайські) схеми вкладення грошей.

Формування фінансової грамотності молодших школярів – це важливий засіб довгострокового «оздоровлення» світової фінансової системи, ефективний процес, що сприяє підвищенню стандартів якості життя та економічної безпеки населення країни.

Сучасні здобувачі освіти, є активними споживачами і все більше їх увагу привертають роздрібні торгові мережі, виробники реклами та банківських послуг. У подібній ситуації недолік розуміння та практичних навичок у сфері споживання, заощадження, планування та кредитування може призвести до необдуманих рішень та необачних вчинків у майбутньому, за які доведеться розплачуватися впродовж багатьох років, а може і всього життя.

Тому, сформувати таку компетентність у молодших школярів як підприємливість і фінансова грамотність – важливе та і необхідне завдання сучасної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кізима, Т. О. (2012). Фінансова грамотність населення: зарубіжний досвід і вітчизняні реалії. *Вісник Тернопільського національного економічного університету*. № 2, 64–71.

3. Мунді, Ш. (2020). Рекомендації щодо розробки національних стратегій з фінансової грамотності. *Міжнародний досвід: стратегії і програми фінансової грамотності*. URL: http://vaks.org.ua/images/news_inform/UA_CPFL_Shaun_Mundy_FinLiteracy_Mar2012_ukr.pdf

6. Слав'янська, Н., & Незнамова, А. (2013). Підвищення фінансової грамотності: комерційний проект чи державна необхідність. *Вісник Національного банку України*. № 4, 31–35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnbu_2013_4_15

7. Смовженко, Т. С., & Кузнецова, А. Я. (2013). Фінансова грамотність населення та її вплив на розвиток економіки України. *Регіональна економіка*. No 2, 34–42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/regek_2013_2_6

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ВІЙНИ: ОСНОВНІ ПРІОРИТЕТИ ТА ПРАКТИЧНІ ПОРАДИ

Військова агресія росії в Україні викликала дестабілізацію багатьох складників суспільства. Це торкнулося і однією з найбільш уразливих галузей – освіти, яка зазнала значних випробувань у період коронавірусу, але набула досвід організації освітнього процесу у новому форматі. Державні діячі, аналітики, науковці, освітяни вивчають, ретельно аналізують та активно обговорюють вплив війни на життя людей та на українську освіту (Титаренко, 2022, 6). Адже саме освіта закладає культурне майбутнє наступних поколінь та країни загалом.

Війна звела в одне ціле важливі питання: доступність освіти для кожного бажаного, якість отриманої освіти та безпека учасників освітнього процесу. Адміністрація закладів освіти в найскладніших умовах повинна забезпечити надійність та доступність освіти, вимушено адаптуються до обмежень, загроз та мають гарантувати безпеку.

Частина здобувачів освіти, особливо дітей, не мають можливості долучитися до освітнього процесу через об'єктивні причини: окупація, активні бойові дії, відсутність засобів для онлайн навчання, складна ситуація з електропостачанням, відсутність педагогів, перебування у місцях з іншим часовим поясом тощо. Педагоги теж переживають ці труднощі та продовжують вчити навіть під загрозою обстрілів в регіонах, де ведуться бойові дії.

Такі виклики війни потребують ретельного перегляду організації освітніх процесів у закладах освіти та створення гідних умов для навчання та викладання.

До питання організації роботи зі студентами в умовах війни зверталися О. Бондарчук, Н Володарська, О Вельдбрехт, Н. Вовк, О. Гірчук, Л. Карамушка, Н. Тавровецька, Т. Титаренко та інші науковці, практики.

Мета роботи – окреслити основні пріоритети освітньої діяльності педагогів та сформулювати поради щодо організації освітнього процесу в умовах війни.

Проаналізувавши досвід педагогів, наукові нароби зазначеної проблематики спробуємо окреслити актуальні пріоритети освітньої діяльності українських педагогів.

Центральним завданням закладів освіти в умовах війни стає створення безпечного освітнього простору для кожного учасника освітнього процесу.

Незважаючи на неординарність надання освітніх послуг в умовах воєнного стану найважливішим критерієм якісної освіти в Україні залишається оволодіння здобувачами освіти ключовими компетентностями.

Наявність своєчасного дієвого зворотного зв'язку, що дозволяє побачити сильні та слабкі сторони освітньої діяльності та намітити подальшу роботу і

викладачеві і здобувачу освіти. Однак оцінювання, як складова контролю, не є першорядною. Воно є підставою для обрання засобів, форм, методів оволодіння необхідними компетентностями як педагогам так і здобувачам освіти.

Запроваджувати під час навчання активні форми роботи, які дають можливість зосередити увагу на самому процесі здобуття знань. Слід сміливіше застосовувати проблемні бесіди, дослідницьку, проектну роботу, діалогічне викладення матеріалу, творчі завдання.

Стимулювання здобувачів освіти до відповідального навчання, підтримка спроможності самостійно здобувати освіти.

Війна – це надпотужний і тривалий стрес, який здатний вимкнути багато важливих функцій в людському організмі й створити проблеми зі здоров'ям, які перешкоджають як викладацькій так і навчальній діяльності. Збереження фізичного та ментального здоров'я педагогів, здобувачів освіти та усіх учасників освітнього процесу у закладах освіти (Вельдбрехт & Тавровецька, 2023, 53).

Вищевикладене орієнтує нас сформулювати поради щодо організації освітнього процесу в умовах війни:

1. Створення безпечного освітнього середовища незалежно від форм навчання (очна, заочна, навчання за індивідуальним планом) чи форм організації (офлайн, онлайн, дистанційне, змішане, синхронне, асинхронне навчання) тощо.

2. Гнучке планування, зміна, пристосування освітньої діяльності до умов викладання та навчання кожного здобувача освіти

3. Збільшення часу на вивчення матеріалу теми, додаткові заняття, повернення до раніше викладеного матеріалу у разі виникнення труднощів: обстріли, стресові події, довготривалість повітряної тривоги тощо.

4. Адекватне співвідношення навчального навантаження (аудиторної та самостійної робіт з кожного освітнього компонента і тривалості навчання на добу в цілому.

5. Організація освітнього процесу на засадах особистісно орієнтованого навчання та поваги до особливостей кожного, що дасть можливість здобувачу освіти обирати завдання, спосіб, результат та строк його виконання.

6. Врахування негативного впливу стресу на увагу, пам'ять, здатність зосереджуватися учасників освітнього процесу. До цього потрібно поставитися з розумінням. Не докоряти за це собі, колегам чи здобувачам освіти.

7. Дотримання гігієнічних вимог користування технічними засобами навчання (час, місце, тривалість, якість пристроїв, перерви тощо).

8. Організація соціально-емоційного навчання (вільне спілкування, комунікація, можливість висловитися, бути почутим), що дасть можливість розповісти про свій настрій, поділитися думками, проговорити емоції, похвалити, знайти позитивні моменти тощо.

9. Постійне удосконалення педагогічної кваліфікації, особливо з психології. Тісна співпраця з практичним психологами.

10. Обережне ставлення під час викладання матеріалу до тем з особистого життя (сім'ї, родини, близьких людей, подій поряд, тварин, дому, тимчасового місця проживання, пережитих подій) (Щотка, 2022, 20)

11. Створення простору «безпосередньої участі» та щирої зацікавленості («Ти як?», «Ми разом», «Я з тобою», «Ми впораємося», «Ти допоможеш нам», «Пишаюсь тобою»).

Слід зазначити, що окреслені думки – лише окремі пропозиції автора, нароби з власного досвіду педагогічної діяльності в умовах війни у місті Харкові, де, попри виклики і загрози, продовжується освітній процес, а здобувачі освіти мають можливість навчатися. Так, пріоритетом для кожного з нас, хто працює на Харківщині, є піклування про кожного учасника освітнього процесу, «збереження ресурсності для Перемоги», а академічні знання надолужуємо разом при стабілізації ситуації.

Сьогодні важко давати перевірені часом поради, бо саме зараз в нашій Україні шляхом успіхів і невдач окреслюється досвід здійснення освітнього процесу в умовах війни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вельдбрехт, О., & Тавровецька, Н. (2023). Оптимістичні уявлення про майбутнє – спонтанний спосіб самопомоги та саморегуляції в умовах війни. *Проблеми політичної психології*. № 13(27), 43-56. <https://doi.org/10.33120/popp-Vol13-Year2023-123>

2. Титаренко, Т. (2022). Людина і війна: ландшафти життєтворення. *Виміри особистісних трансформацій* : матеріали V Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Чернівці, 3 листопада 2022 року). Чернівці : ЧНУ ім.Ю. Федьковича, 6–10.

3. Щотка, О. П. (2022). Відновлення та постравматичне зростання особистості в умовах війни в Україні: дослідження взаємозв'язку. *Виміри особистісних трансформацій* : матеріали V Всеукраїнського науково-практичного семінару (м. Чернівці, 3 листопада 2022 року). Чернівці : ЧНУ ім.Ю. Федьковича, 16–23.

Сакун В. С.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ПІДПРИЄМНИЦЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ: ТЕОРЕТИЧНО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ

Сучасне суспільство потребує особистостей, здатних оперативно реагувати на виклики ринку праці, а також генерувати та втілювати інноваційні ідеї. У зв'язку з цим формування підприємницької компетентності стає однією з центральних цілей сучасної системи загальної середньої освіти (2, 3). У контексті сучасних освітніх реформ в Україні та інших розвинених країнах особливий наголос робиться на розвиток компетентностей, які мають забезпечити випускникам шкіл конкурентоспроможність і гнучкість у швидкозмінному середовищі (4).

Розвиток підприємницької компетентності учнів старшої школи передбачає не лише засвоєння теоретичних знань з економіки й підприємництва, але й формування здатності критично мислити, приймати

виважені рішення, співпрацювати в команді та проявляти ініціативність. Тому актуально досліджувати, які саме методи, форми й технології навчання забезпечують ефективне формування цієї важливої компетентності, та пропонувати рекомендації щодо їх запровадження.

Підприємницька компетентність (entrepreneurial competence) у контексті шкільної освіти визначається як інтегрована здатність, що включає знання, уміння й навички, необхідні для реалізації підприємницької діяльності в різноманітних сферах суспільного життя. Вона поєднує в собі:

- економічні та фінансові знання (розуміння основ ринкової економіки, бюджетування, основ управління проектами);
- особистісні якості (цілеспрямованість, відповідальність, мотивація до досягнення результату, готовність до ризику);
- соціальні навички (уміння вести переговори, працювати в команді, налагоджувати комунікацію, визначати потреби суспільства чи споживача);
- креативність та інноваційне мислення (здатність генерувати нові ідеї, знаходити нестандартні рішення, швидко адаптуватися).

Основою формування підприємницької компетентності є компетентнісний підхід, згідно з яким результатом навчання мають бути практично значущі вміння, що забезпечують реалізацію учнем набутих знань у реальних життєвих ситуаціях. Порівняно з традиційними освітніми моделями, орієнтованими на засвоєння теоретичного матеріалу, компетентнісний підхід передбачає акцент на діяльнісному вимірі, практичних кейсах, міжпредметній інтеграції й проектній роботі.

Для розуміння стану розвитку підприємницької компетентності учнів старшої школи було б доцільно провести науко-педагогічний експеримент, який би дозволив з'ясувати стан розвитку підприємницької компетентності в загальноосвітніх школах, а також визначив би найбільш ефективні моделі впровадження цієї компетентності. Розглянемо теоретичні засади проведення такого дослідження.

Отже, проведення зрізу рівня знань учнів старшої школи щодо підприємницької компетентності може ґрунтуватися на багатовимірному підході, що враховує як суто економічні знання, так і готовність до ініціативності, співпраці та творчого пошуку рішень. Аналіз наукових і нормативних джерел свідчить, що підприємницька компетентність виходить далеко за межі традиційного засвоєння понять про прибуток чи витрати. У документах Європейського Союзу (EntreComp) акцентується на комплексності цієї компетентності, тоді як у дослідженнях ОЕСР у сфері розвитку навичок підкреслюється необхідність перевіряти уміння учнів застосовувати здобуті знання у життєвих або змодельованих бізнес-ситуаціях. Державні стандарти загальної середньої освіти в Україні також сприяють інтегрованому підходу, який має на меті не лише тестувати рівень знань, а й оцінювати вміння генерувати ідеї та брати відповідальність за результат.

Для отримання цілісної картини доцільно поєднувати різні методи. Тестові завдання дають змогу виявити загальний рівень економічної обізнаності та

фінансової грамотності. Кейси допомагають оцінити, як учні здатні аналізувати реальні чи змодельовані бізнес-ситуації та пропонувати обґрунтовані рішення. Анкетування з самооцінки є інструментом для з'ясування мотиваційної та ціннісної складової, а спостереження за виконанням рольових ігор або роботи над проєктами дозволяють зафіксувати рівень командної взаємодії, комунікаційних умінь та ініціативності. Таким чином, комплексна діагностика дає змогу не лише побачити поточну підготовленість учнів до підприємницької діяльності, а й визначити сфери, які потребують додаткового удосконалення. Після збору даних проводиться опрацювання результатів за допомогою методів описової статистики, порівняння показників у різних групах та контент-аналізу якісних матеріалів, що дає підстави для виважених висновків і формулювання рекомендацій.

Застосування такого багаторівневого інструментарію має практичну цінність для викладачів і керівників шкіл, оскільки дозволяє індивідуалізувати навчання, визначати пріоритети у формуванні навчальних програм та пропонувати учням більшу кількість інтерактивних методик. Такий зріз допоможе в подальшому удосконалити зміст та структуру уроків, акцентувати увагу на розвитку креативності й командної роботи, розширити можливості проєктної та підприємницької діяльності в шкільному середовищі. В підсумку це сприятиме підвищенню якості підготовки учнів і формуванню стійкої мотивації до творчої та відповідальної участі в економічних процесах.

За результати проведення такого дослідження може виявитися, що одними із найперспективніших напрямів запровадження підприємницької компетентності може бути проєктна діяльність та case-study метод.

Проєктна діяльність є одним із найефективніших доведених методів, оскільки учні вчаться працювати в команді, розподіляти обов'язки, відстежувати етапи реалізації проєкту й аналізувати власні помилки. Наприклад, під час реалізації шкільних міні-проєктів (створення «учнівських компаній», проведення ярмарків чи благодійних акцій зі залученням спонсорів) учні мають змогу відчувати себе підприємцями «в мініатюрі» та навчитися оперативно приймати рішення.

Case-study (метод аналізу конкретних ситуацій) дає змогу школярам аналізувати реальні чи вигадані бізнес-сценарії, виявляти проблеми й шукати оптимальні шляхи їх вирішення (Jones & Matlay, 2011). Це сприяє поглибленню економічної грамотності та формуванню самостійності мислення.

Останніми роками в Україні спостерігається активне впровадження предмета «Фінансова грамотність» у шкільні програми (здебільшого у 9–11-х класах) з метою підвищення фінансово-економічної обізнаності учнів та формування навичок відповідального управління особистими коштами. Це відповідає завданням Нової української школи (НУШ), а також вимогам Закону України «Про освіту» в останній редакції (4, 5).

Згідно з Методичними рекомендаціями Міністерства освіти і науки України, у низці навчальних закладів (приблизно у 150 пілотних школах)

апробовано модельні програми з фінансової грамотності, розроблені у співпраці з Національним банком України (5, 6). Ці програми передбачають:

- ознайомлення учнів із базовими поняттями (бюджет, депозит, кредит, страхування, інвестиції);

- розвиток практичних навичок складання особистого чи сімейного бюджету, ведення фінансового планування;

- інтеграцію тем з податкової, валютної та страхової справи в інші предмети, наприклад математику (обчислення відсоткових ставок) чи інформатику (цифрові платіжні системи).

Найбільшого поширення набули авторські курси від Національного банку України та приватних фахових організацій, наприклад «Основи фінансової грамотності» (6). В окремих закладах освіти запроваджують позакласні гуртки або факультативи, присвячені управлінню грошима та проєктній діяльності.

В учнів, які вивчають «Фінансову грамотність», можуть покращуватися показники:

- рівень загальної економічної обізнаності (за тестовими завданнями учні набирають більше балів порівняно з однолітками, які не проходили такий курс);

- уміння ухвалювати фінансові рішення (аналіз реальних прикладів банківських продуктів, розуміння кредитних ризиків, грамотне користування онлайн-банкінгом);

- формування навичок підприємницького мислення (швидке реагування на зміни ринку, розуміння структури прибутку та витрат, необхідність ведення обліку).

У деяких школах, що беруть участь у пілотних проєктах, учні створюють міні-стартапи та проводять благодійні ярмарки, використовуючи набуті знання з фінансової грамотності. Учителі відзначають збільшення рівня ініціативності та відповідальності школярів, а також позитивну динаміку у формуванні культури заощадження та раціонального використання коштів .

Запровадження предмета «Фінансова грамотність» в інтеграції з іншими дисциплінами (математика, технології, інформатика) підсилює розвиток підприємницької компетентності завдяки формуванню більш цілісного світогляду учнів, зокрема розумінню економічних процесів у реальному житті. Така міжпредметна координація відповідає концептуальним засадам НУШ, які передбачають діяльнісний підхід, орієнтацію на життєві навички та компетентності XXI століття .

Попри наявність позитивних тенденцій, виявлено низку викликів:

- Обмеженість дидактичних ресурсів: Не всі вчителі мають належні методичні матеріали або підручники, що містять якісні кейси чи проєкти, спрямовані саме на розвиток підприємницьких і фінансових навичок.

- Відсутність міжпредметної інтеграції: Навички з економіки та бізнесу часто розглядають окремо від інших предметів (математика, географія, інформатика), що не дає цілісного уявлення про реальну діяльність.

- Недостатня підготовка вчителів: Для реалізації проєктної діяльності чи інтерактивних методів педагогам необхідно володіти сучасними знаннями з

економіки та методикою викладання підприємницьких дисциплін. Проте застарілі підходи й брак мотивації ускладнюють розвиток відповідних умінь в учнів.

У зв'язку з цим, доцільно звернути увагу на такі аспекти.

Підвищення кваліфікації вчителів шляхом курсів, тренінгів, стажувань у бізнес-середовищі або участі у проєктах громадських організацій, що спеціалізуються на підприємництві та фінансовій. Розробка навчально-методичних комплексів (модульних програм, збірників кейсів, ігрових симуляцій) для різних вікових категорій учнів із урахуванням особливостей старшокласників. Забезпечення міжпредметної взаємодії – інтеграція завдань із підприємницьким змістом у курси математики (обчислення прибутку, податків), інформатики (створення рекламних сайтів, аналіз великих даних про ринки). Модернізація інфраструктури закладів освіти та створення шкільних бізнес-інкубаторів, де учні можуть реалізувати свої проєкти і отримувати консультації фахівців.

Формування підприємницької компетентності учнів старшої школи є невіддільним складником підготовки молодого покоління до реальних викликів XXI століття. Посилення застосування інноваційних педагогічних технологій (проєктна діяльність, кейс-метод, інтерактивні ігри), а також впровадження предмета «Фінансова грамотність» може суттєво підвищити мотивацію учнів та стимулювати розвиток ініціативності й креативного мислення.

Запровадження модельних програм з фінансової грамотності та позакласних заходів розширює можливості для практичного набуття навичок керування ресурсами, планування й аналізу, що є фундаментом підприємницької компетентності. Водночас успішне формування останньої потребує належних умов – від підготовки педагогів до оновлення навчально-методичної бази та освітньої інфраструктури.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jones, C., & Matlay, H. (2011). Understanding the Heterogeneity of Entrepreneurship Education: Going Beyond the 'One-Size-Fits-All'. *Education + Training*, 53(8-9), 692–708.
2. *Key Competences for Lifelong Learning. European Reference Framework.* (2007). Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities. URL: <https://www.britishcouncil.org/sites/default/files/youth-in-action-keycomp-en.pdf>
3. The Future of Education and Skills: Education 2030. (2018). *OECD*. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2018/06/the-future-of-education-and-skills_5424dd26/54ac7020-en.pdf
4. Закон України «Про освіту» (зі змінами та доповненнями). (2017). *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. Економіка. Підприємництво та фінансова грамотність. (2022). URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.15.ekonomika.pidpryyemnytstvo.ta.finansova.hramotnist.20.08.2022.pdf>
6. Талан. *Центр фінансових знань*. URL: <https://talan.bank.gov.ua/>

ПІДГОТОВКА ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ПЕРМАКРИЗИ

Пермакриза (перманентна/постійна криза) – це відчуття життя в небезпеці й невизначеності протягом тривалого часу, яке характерне для особистості під час війни, інфляції, політичної нестабільності й інших глобальних подій, які можуть порушувати наш звичний порядок життя в тривалій перспективі (Штепа, 2019). Автори словника з англійської мови Collins Dictionary назвали слово «пермакриза» найбільш домінантним у 2022 році. «Пермакриза підбиває підсумок того, наскільки жахливим був 2022 рік для багатьох людей. Мова може бути дзеркалом того, що відбувається в суспільстві й у світі загалом, і цього року перед нами поставав виклик за викликом». Пермакриза (постійна криза) – слово, яке описує відчуття життя в період війни, інфляції та політичної нестабільності.

Психічне здоров'я особистості, шляхи його збереження та відновлення – актуальна соціально-психологічна проблема кризь призму перебування світової спільноти у стані пермакризи, яка загострилася в останнє десятиріччя внаслідок ескалації воєнної агресії, зростання інфляції, політичної нестабільності й інших глобальних подій. За такого підходу важливо окреслити основні аспекти підготовки до професійної кар'єри студентів економічних спеціальностей.

Як відомо, підготовка студентів економічних спеціальностей до професійної кар'єри складається з кількох аспектів: теоретична база – засвоєння основних теорій і концепцій економіки, фінансів та менеджменту; практичні навички – навички аналізу даних, фінансового моделювання, роботи з економічними інструментами та програмним забезпеченням (наприклад, Excel, статистичні пакети тощо); міжособистісні навички – розвиток комунікаційних здібностей, навичок управління проектами, презентаційні навички; підготовка до ринку праці – стажування, участь у професійних конференціях та курсах, підготовка резюме та співбесід; адаптація до змін: здатність швидко орієнтуватися в змінному економічному середовищі та використання сучасних інструментів і технологій.

В умовах сучасної пермакризи підготовка студентів економічних спеціальностей до професійної кар'єри має враховувати їх психічне здоров'я, шляхи його збереження та відновлення. Ми погоджуємося з думкою науковців, які зазначають, що для допомоги і відновленні людини в умовах сучасної пермакризи необхідно застосовувати поняття «психологічна ресурсність», яке пов'язується зі спроможністю подолання труднощів, стресів, адаптації до нових умов. Психологічна ресурсність – це аспекти психологічного функціонування, що характеризує здатність людини зберігати свою психічну стійкість та пристосовуватися до змін в різних сферах життя (Лукомська, 2020). Вважається, що психічні ресурси за походженням умовно розділені на зовнішні

та внутрішні. До зовнішніх ресурсів відносять: соціальні статуси (ролі) і соціальні зв'язки, сім'я; друзі, хобі, матеріальні цінності, робота – тобто те, що забезпечує підтримку соціуму, допомагає людині зовні. Внутрішні ресурси – це психологічний особистісний потенціал, характер, навички, життєві цінності, оптимізм, бажання, віра, самоконтроль – те, що допомагає людині зсередини (Алексєєва, 2022).

Отже, підготовка до професійної кар'єри студентів економічних спеціальностей в умовах сучасної пермакризи включає: психологічну підтримку – робота зі стресом: тренінги з управління стресом, емоційного інтелекту та психологічної стійкості; підтримку ментального здоров'я – організація консультацій із психологами та груп підтримки; гнучкість освітніх програм - дистанційне навчання (розвиток і оптимізація онлайн-курсів та гібридних форм навчання); модульний підхід – впровадження короткострокових курсів для швидкого опанування практичних навичок; інтернаціоналізацію (обмін досвідом із закордонними вишами, програми подвійного диплому); розвиток навичок, затребуваних у кризових умовах (антикризовий менеджмент: вивчення управління ризиками, антикризового планування та ведення бізнесу в умовах нестабільності; фінансова грамотність: навички оптимізації витрат, управління бюджетами та фінансової безпеки; навички адаптації: опанування інструментів для аналізу макроекономічних змін і їхнього впливу на локальні ринки); професійну підготовку (практика у військових чи гуманітарних організаціях: стажування у сферах логістики, управління ресурсами чи фінансування гуманітарних проєктів, робота з даними: аналітика, прогнозування та робота з великими масивами економічних даних, підприємницькі навички: навчання створенню бізнесу в умовах кризи, зокрема соціального підприємництва); формування соціальної відповідальності, волонтерство (залучення студентів до волонтерських ініціатив, пов'язаних із підтримкою постраждалих від війни); етичну економіку (дослідження та впровадження підходів до відновлення економіки після війни); залучення сучасних технологій (вивчення цифрових платформ для ведення бізнесу, віддаленої роботи чи організації команд, навчання базовим принципам захисту інформації в умовах зростання кіберзагроз).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва С. (2022) Організація освітнього процесу в старшій профільній школі в умовах непередбачуваних глобальних впливів In: Scientific Collection «InterConf»: with the Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions» CSIRO Publishing House, с. Melbourne, Australia, 102–108 URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731128>

2. Алексєєва С. (2024a) Новації та перспективи в освітніх практиках: неформальна освіта. Проблеми сучасного підручника. 1, 2024 С.6-12 <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2024-32-6-12>

3. Алексєєва С. (2024b) Психологічна ресурсність особистості в умовах невизначеності. Сучасні тренінгові технології для розвитку особистості: еко-тренінг: збірник тез доповідей VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (23-24 квітня 2024 року)].

Умань-Київ: Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини; Інститут психології імені Г. Костюка НАПН України. С. 12-13. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741086>

4.Алексеева С. (2024с) Психологічна ресурсність особистості як засіб допомоги та відновлення в умовах сучасної пермакризи. Особистість, суспільство, війна : тези доп. учасників міжнародного психологічного форуму (м. Харків, Україна, 26 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харківський національний ун-т внутрішніх справ; Національна академія правових наук України. Харків : ХНУВС, 2024. С 18-21. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741085>

5.Алексеева С. (2024d) Цифрові інтелектуальні рішення (ШІ) в освіті в умовах сучасної пермакризи. Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта — 2024: інтеграційні процеси в освіті у науковому дискурсі : збірник матеріалів VIII Міжнар. наук. конф. (Київ, 30 трав. 2024 р.) / Ін-т педагогіки НАПН України [за заг. ред. О.І. Локшиної] Київ-Дрогобич : ТзОВ "Трек-ЛТД", 2024. С. 93-97

6.Алексеева С., Стешенко О. (2024) Професійна кар'єра як сучасний феномен успішності: від планування до успішної реалізації. *Věda a perspektivy* 5(36)2024 С. 178-188 [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-5\(36\)-178-188](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2024-5(36)-178-188)

7.Лукомська С. О. (2020). Ресурсний підхід до подолання особистістю кризових ситуацій. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Психологічні науки. Вип. 1.* С. 190–196.

8.Топузов О., Алексеева С. Штучний інтелект та імерсивні технології в освітніх практиках: компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті під час війни в Україні. *Освіта для цифрової трансформації суспільства / Edukacja dla cyfrowej transformacji społeczeństwa / Education for digital transformation of society* : монографія. У 2 т. Т. 1 ; за наук. ред. В. Кременя, Н. Ничкало, Л. Лук'янової, Н. Лазаренко. Київ: ТОВ «Юрка Любченка», 2024. С.249-260 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742488>

9.Топузов О., Алексеева С., Малихін О., Арістова Н. Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у базовій школі: методичний посібник. [Електронне видання] / Топузов О. М., Алексеева С. В., Малихін О. В., Арістова Н. О. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2024. 113 с.

10.Штепа, О. (2019). Психологічна ресурсність у структурі суб'єктності особистості. *Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології"*, (27). <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2015-27.%p>

Чижевський Б. Г.

Інститут педагогіки НАПН України

(Київ, Україна)

ЗАВДАННЯ ДИДАКТИКИ В УПРАВЛІННІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ У ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Забезпечення якісного входження сфери освіти України до Європейського науково-освітнього простору в умовах повномасштабного військового вторгнення РФ, пандемії, екологічної та демографічної катастрофи, кліматичних загроз, глобальних і локальних викликів та тенденцій потребує науково-обґрунтованого формування дидактичних завдань в управлінні трансформаційними процесами у закладах загальної середньої освіти.

На кожному етапі історичного розвитку освіти завжди виступають п'ять процесів: визначення смислу та сенсу життя; усвідомлення закономірностей буття; пізнання у собі людини; пізнання оточуючого світу; навчання та виховання. Управлінець під час підготовки та прийняття рішень має чітко

усвідомити закономірності цих п'яти процесів, встановити між ними зв'язки, взаємозалежності та закономірності.

У даному випадку особливо важливо забезпечити баланс та єдність теорії і практики. «...Суперечка між теорією і практикою – суперечка дуже стара, яка, нарешті, стихає тепер, усвідомлюючи свою безпідставність. Війна між практиками і теоретиками, між поборниками досвіду і поборниками ідеї, наближається до миру, найголовніші умови якого вже визначились. Пуста, нічим не обґрунтована теорія виявляється такою ж ні на що не придатною річчю, як факт або досвід, з якого з якого не можна вивести ніякої думки, якому не передуює і за яким не йде ідея. Теорія не може відмовитися від дійсності, факт не може відмовитися від думки...» (Кравець & Мешко, 2008, 19).

Саме тому професійне управління школою в умовах реінтеграції, децентралізації, автономії та самоврядності закладів загальної середньої освіти не можливе без розв'язання на практиці основних завдань дидактики: зміст освіти, освітній процес, його принципи, форми і методи, включаючи оцінку, моніторинг та перевірку якості наукових знань, практичних умінь і навичок, компетентностей учнів, організаційні форми навчання з урахуванням – застосування цифрових технологій, впливу інформаційних мереж, особливостей виваженого використання можливостей штучного інтелекту та паралельних освітніх осередків на розвиток учасників навчально-виховного процесу.

У школі, як суспільному інституті здійснюється навчання, вивчення, виховання, що включають в собі цілеспрямовану діяльність, комунікації, спілкування з врахуванням вікових особливостей дітей, учнів та у відповідності із заздалегідь розробленими освітньою програмою, підручниками, їх змістом, насиченістю, новизною, стандартами та складністю. Саме тому управління закладами загальної середньої освіти має опиратися на наукове обґрунтування освітньої діяльності і необхідного та повного навчально-методичного комплексу, ресурсів, матеріалів і засобів, які в них є в наявності.

Дидактика дає змогу директору школи, учителям в епоху комплексних і системних трансформаційних процесів вирішувати великі і малі, глобальні і локальні теоретичні і практичні задачі опираючись на науку, на теоретичні знання, узагальнений позитивний практичний досвід та використовувати способи систематизації, класифікації, аналізу, передбачення, прогнозування наслідків втілення в практику роботи школи нових освітніх програм, підручників, освітніх інновацій, нових форм і методів навчання, вивчення, викладання та виховання.

У даному випадку варто враховувати, що розвиток «Сучасної української школи», «Нової української школи», «Української школи майбутнього», «Авторської школи», «Пілотні школи» включають в собі широку інноваційну складову. У той же час провідне місце у вирішенні проблем освіти, освіченості, навчання і виховання дітей та учнів належить учителю, який потребує доступної, зрозумілої, твердої, переконливої наукової основи для своєї діяльності.

Адже, «... учити, виховувати, розвивати дитину цікаво й радісно. І водночас важко й відповідально. На ваших очах відбувається диво: з невмілого, невпевненого в собі малюка виростає особистість, яка мислить, багато знає, уміє, оцінює себе й інших людей...» (Савченко, 2012, 3).

Головне сьогодні полягає в тому, щоб підвищити якість навчання, духовного, морального і фізичного виховання творчої обдарованої самодостатньої особистості учня. Провідна роль у даному випадку належить духовно багатій, грамотній, глибокій, обізнаній, компетентній, професійній творчій обдарованій особистості учителя.

Особливе значення у формуванні майбутнього дітей та учнів мають людські та професійні якості першого учителя. «У душі кожної людини залишається спогад про першого вчителя, який навчив найскладнішої людської діяльності – уміння вчитися, спілкуватися з людьми, природою, книжкою» (Савченко, 2012, 3).

Саме тому система професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки, підвищення кваліфікації та відбору учителя має чутливо реагувати на нові запити соціального рівноправного правового людського суспільства рівних можливостей, демократичної держави Україна, інноваційної економіки знань, духовно багатого інформаційного середовища та життя до освіти, навчання і виховання школярів в умовах широкого, масштабного розвитку соціальних мереж, поширення застосування цифрових технологій, використання можливостей штучного інтелекту.

Директори шкіл, освітяни також очікують від науковців вирішення таких науково-практичних завдань як системне та доступне викладення усіх питань теорії освіти, освіченості і навчання та виховання, раціональне та збалансоване поєднання формальної, неформальної та інформальної освіти, забезпечення розвитку учнівської молоді у відповідності із обраною індивідуальною освітньою траєкторією, впливу використання цифрових технологій, можливостей штучного інтелекту на внутрішній світ як дітей та учнів, так і дорослих.

Деякі проблеми теорії і практики освіти не мають загально визнаного в дидактиці рішення. Тому важливими є поширення та доступ до нових, якісних науково-практичних рішень освітніх проблем в якості можливого варіанту з метою захистити учасників освітнього процесу від внутрішніх і зовнішніх загроз, видимих і невидимих ворогів. Це дасть можливість освітянам, учителям відчувати живий дух науки, бути учасником науково-освітнього фронту, побувати на передньому краї наукових пошуків, досліджень, знахідок та відкриттів, ознайомитися з сучасними напрямками пошуку в області дидактики – теорії освіти, навчання і виховання.

Учителі очікують допомоги, поради та методичних рекомендацій від науки в організації очного, заочного, дистанційного, індивідуального та онлайн навчання з опорою на розвиток самостійності, дисциплінованості, наполегливості дітей та учнів у навчальній праці самостійного вивчення, опанування та засвоєння основ наук. При цьому більше уваги необхідно

приділити завданням пошукового, дослідницького, порівняльного, аналітичного характеру, пов'язаного із спостереженнями, систематизацією, порівнянням та виділенням провідної думки, ідеї під час педагогічного процесу в школі, враховуючи, що навчання в початковій школі, гімназії, ліцеї сьогодні опирається на самостійну освітню діяльність дітей та учнів під супроводом учителів, класного керівника та батьків. Враховується також те, що на практиці культивується масова участь дітей та учнів в гуртках, факультативах, секціях, дослідженнях під егідою Малої академії наук України, а також навчання за інтересами в закладах позашкільної освіти.

Під час підготовки та прийняття рішень директори шкіл орієнтуються на те, що освітній процес у закладах загальної середньої освіти є творчим, інноваційним та базується на основі вищої форми консолідації, єдності, співпраці, активності і самостійності дітей, учнів, учителів, батьків. Особлива увага надається прийомам творчості, пошуку, елементам відкриттів дітей та учнів у процесі навчання та самостійного вивчення основ наук, отримання глибоких знань та їх практичному застосуванню. Враховується, що творчість учасників освітнього, навчально-виховного процесів будується на праведній, щиросердній, інтенсивній, копіткій щоденній співпраці, самодисципліні, ретельності, старанності, наполегливості та внутрішньому бажанні пізнати, осягнути, зрозуміти нове, незвідане, важливе, корисне.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кравець, В. П., & Мешко, О. І. (Ред.). (2008). *Хрестоматія з української класичної педагогіки [Текст]: К. Ушинський, С. Русова, А. Макаренко, Г. Ващенко, В. Сухомлинський : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.* Київ : Грамота.
2. Савченко, О. Я. (2012). *Дидактика початкової освіти* : підручник. К. : Грамота.

Шаменко М.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ.

Сучасний ринок освітніх послуг в Україні зазнає суттєвих трансформацій під впливом глобалізації, цифровізації, соціально-економічних змін і, особливо, війни. Це вимагає від закладів середньої освіти впровадження інноваційних підходів у навчальний процес, а також зміни вектору управління закладами. Одним з таких підходів є маркетинг освітніх послуг. В умовах зростання конкуренції та активної участі приватних закладів освіти на ринку, використання маркетингових інструментів сприяє підвищенню привабливості закладу, формуванню позитивного іміджу та залученню нових учнів.

Метою даної роботи є теоретичне обґрунтування ефективності застосування маркетингових стратегій в закладах середньої освіти та їх впливу на розвиток цих закладів. Завданнями дослідження є аналіз специфіки маркетингу освітніх послуг у сфері середньої освіти, оцінка основних інструментів маркетингу для закладів середньої освіти, а також розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності використання маркетингових стратегій у цьому секторі.

Основні аспекти маркетингу освітніх послуг у закладах середньої освіти

Маркетинг освітніх послуг у ЗСО має свої особливості, оскільки цільова аудиторія включає як учнів, так і їхніх батьків, а також суспільство в цілому. Маркетингові інструменти повинні спрямовуватися на підвищення поінформованості громадськості про діяльність ЗСО, створення позитивного іміджу та формування довіри.

1. *Сегментація цільової аудиторії.* Важливою складовою ефективною маркетинговою стратегією є правильне визначення та сегментація цільової аудиторії, яка, як правило, включає не тільки учнів, але й їхніх батьків, що відіграють ключову роль у виборі навчального закладу.

2. *Формування конкурентних переваг.* Успішні заклади середньої освіти активно працюють над формуванням конкурентних переваг, таких як високий рівень якості освіти, зручне розташування, забезпечення інноваційного навчального середовища, впровадження сучасних методів навчання.

3. *Імідж та брендинг.* Сучасні ЗСО потребують формування унікального бренду, який відображатиме їхні цінності, місію та конкурентні переваги. Це досягається через ефективну комунікацію, участь у соціальних мережах, рекламу та розвиток корпоративної культури.

Застосування маркетингових стратегій у ЗСО дозволяє школам оптимізувати свої ресурси, покращити якість послуг, налагодити співпрацю з громадськістю та підвищити задоволеність учнів і батьків. Ефективні маркетингові заходи сприяють кращому позиціонуванню ЗСО на ринку, зменшенню відтоку учнів і підвищенню показників успішності.

1. *Соціальні медіа як інструмент маркетингу.* Важливою складовою маркетинговою стратегією є використання соціальних медіа для залучення уваги аудиторії. Школи можуть публікувати новини, досягнення учнів, освітні події, що створює позитивний імідж у суспільстві.

2. *PR та зовнішні комунікації.* «День відкритих дверей», публічні заходи, конкурси та інші форми комунікації дозволяють школам безпосередньо взаємодіяти з батьками та громадою, що також сприяє побудові довірливих стосунків.

Таким чином, маркетинг освітніх послуг є необхідним інструментом для розвитку та успіху закладів середньої освіти. Використання сучасних маркетингових стратегій та інструментів підвищує конкурентоспроможність закладу, сприяє покращенню освітніх послуг, формує позитивний імідж та довіру суспільства. Важливим аспектом є також подальше дослідження впливу

конкретних маркетингових технологій на ефективність закладів середньої освіти в умовах цифровізації освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Антонюк І. В. (2022). Конкурентні стратегії закладів освіти в умовах цифрової трансформації // Менеджмент та маркетинг в освіті, 3, 33–45.
2. Балабанова Л. В., Гончарова Н. П. (2013). *Маркетинг освітніх послуг*. КНЕУ.
3. Дідківська Л. І. (2016). *Маркетинг в освіті*. Центр учбової літератури.
4. Закон України «Про освіту» №2145-VIII від 05.09.2017.
5. Іваненко В. П. (2021). Особливості застосування маркетингових стратегій у закладах середньої освіти України. *Педагогічні науки: теорія, практика, інновації*, 1, 89–97.
6. Концепція «Нова українська школа» (затверджена Кабінетом Міністрів України у 2017 р.).
7. Котлер Ф., Фокс К. (1995). *Стратегічний маркетинг для освітніх установ* (англ. Strategic Marketing for Educational Institutions). Pearson.
8. Павленко А. Ф., Воронкова А. Е. (2020). Маркетинг освітніх послуг у контексті сучасних тенденцій розвитку освіти. *Економіка та управління в освіті*, 4, 12–19.
9. Стратегія розвитку освіти в Україні на 2021–2027 роки (МОН України).
10. Череп А. В. (2018). *Маркетингові стратегії в системі освіти*. ДонНУ.

Шуляр В. І.

*Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
(Миколаїв, Україна)*

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПІСЛЯПЕРЕМОЖНИЙ ПЕРІОД: СУТНІСТЬ ЗМІН ТА ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ

Формула стійкості суб'єктів освіти

Нинішні події громадяни сприймають і переносять по-різному: декого вони вибивають із ритму життя, хтось похитнувся. Дехто не втримується і впадає в різні стани. За будь-яких обставин потрібно розуміти, що ти не можеш змінити цю ситуацію, тому потрібно робити вибір. Саме вибір і є стійкість. Стійкість – вибір рішення: жити, вижити або/і існувати. Під час такої ситуації важливо мати ще й того, ХТО підтримає. Скільки б небес не впало (за Дейвідом Лоуренсом), з будь-якої ситуації можна віднайти мінімум три варіанти виходу, зберігши себе. Феноменом стійкості треба оволодівати, щоб зберегти самого себе, тих, хто поруч із тобою.

Крок перший: ціннісний вибір. Визначити для себе «тут-і-зараз», що в цій ситуації / ситуаціях є важливим. Зробити ціннісний вибір «тут-і-одразу». Вибір на користь Життя. Вибір на збереження самого себе як вершини ціннісної моделі людини. Вибір на збереження рідних і близьких з настановою: «Я їм потрібний сьогодні, а вони мені – для майбутнього!». Вибір в ім'я збереження України як мого / нашого майбутнього.

Крок другий: діяльнісна активність. Піднятися, рухатися, допомагати, читати, писати, працювати, виконувати будь-яку роботу. Робити те, що узгоджується з вашими цінностями. Не нити, не стогнати, не жалітися, не

скаржитися, не сердитися (якщо вмiєте оволодiти собою). Не сидiти, склавши руки; не лежати на диванi; не сидiти в месенджерах в очiкуваннi.

Крок третiй: критичне мислення, яке зорiєнтує на те, що i як робити / дiяти / рухатися. Вибрати / прийняти оптимальний маршрут / рiшення руху: залишатися за мiсцем проживання, виїжджати з мiста / села, переселятися в iнший рeгiон тощо. Рiшення за кожним: виважене, оптимальне, доцiльне. Орієнтир – безпека близьких.

Крок четвертий: емоційна врегульованість. Зупинитися. Видихнути або дихати. Обійняти себе або/i того, хто поруч. Зосередитися «тут-і-зараз». «Двiчі» подумати. Оцiнити ситуацiю. Спробувати «вiддистанцюватися» вiд подiї. «Попрацювати» з м'якими предметами (гумова кулька; «скрутити» з м'якого матерiалу (шалика) кульку i т. п.). Випити води. За можливостi, увiмкнути музику чи взяти оливець / фарби / пластилiн i «попрацювати» з ними.

Крок п'ятий: емпатiйнi дiї. Вибудувати здоровi стосунки з близькими, рiдними, колегами з метою розумiння один одного / пiдтримки кожного / допомоги тим, хто поруч. Це може бути: «слово», «дотик», «жест», «мiмiка», «гумор» (доречний), «спiв», колективна «розмальовка / лiплення / конструювання» i т. iн. Головне – пiдтримати з розумiнням.

Архiважливо цi п'ять крокiв вiдпрацьовувати системно, тренувати постiйно, доводити до автоматизму. Стiйкiсть як м'язи: тренуєш постiйно – врятуєш себе i близьких, послабив – багато чого / кого втратиш!

ФОРМУЛА СТІЙКОСТІ:
цiннiсний вибiр →
дiяльнiсна активнiсть →
критичне мислення →
емоцiйна врегульованiсть →
емпатiйнi дiї → → →

Можливий алгоритм для розумiння активностей у пiсляпереможний перiод або/i на перiод вiйни кожним суб'єктом освiтнього процесу:

1. Травмоване суспiльство – травмованi освiтяни.
2. Психоемоцiйна «реанiмацiя» колективу ЗО.
3. Проблема комунiкацiя: пiсляковiдний i повоєнний перiоди.
4. Освiтнiй процес iз травмованими вихованцями.
5. Компенсувальнi заняття для здобувачiв освiти.
6. Психологiчна релаксацiя для кожного / кожної.
7. Спiвпраця колективiв: ЗО – батьки – громада.
8. Освiтньо-безпековий ландшафт ЗО.
9. Нацiонально-патрiотичне формування iстинних українцiв.
10. Освiтнiй процес: ноосферно-екологiчна стратегiя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алгоритм дій місцевих органів виконавчої влади органів місцевого самоврядування, органів управління освітою, керівників закладів освіти щодо забезпечення укриття учасників освітнього процесу у фондів захисних споруд цивільного захисту. (2022). URL: <https://griml.com/GPFKb>
2. Когут, У., Сікора, О., & Вдовичин, Т. (2022). Виклики навчання та викладання в умовах війни. *Молодь і ринок*, (6(204)), 83–88. URL: <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/260171/261819>
3. Ми вистоїмо. Переможемо. І відродимось! *Академія стійкості Онлайн-ресурс у підтримку плекання індивідуальної та національної стійкості*. (2024). URL: <https://resilience.k-s.org.ua/>
4. Цюман, Т. П., & Бойчук, Н. І. (2018). *Кодекс безпечного освітнього середовища : метод. посіб.* Київ : Український фонд «Благополуччя дітей». URL: https://childfund.org.ua/Uploads/Files/books_pdf/KBOS_book.pdf
5. Шуляр, В. І. (2022). *Нооосвітнє середовище Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти: трансформаційні процеси : науково-методичний посібник*. Центр редакційно-видавничої діяльності «МОППО».
6. Шуляр, В. І. (2023). *Освітньо-безпекове середовище закладу освіти : особливості, алгоритми забезпечення*. Центр редакційно-видавничої діяльності МОППО.

Якимова Я. Л.

*Миколаївський інститут розвитку людини «Україна»
(Миколаїв, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення та запровадженням воєнного стану українська система освіти зазнала значних змін та коригувань. Вища освіта не стала винятком. Міністерство освіти і науки України запровадило низку положень щодо організації освітнього процесу та внесло зміни до чинного законодавства. А саме, відповідно до Закону України «Про освіту», статті 57-1 «Державна безпека в умовах воєнного, надзвичайного або екстремального стану», в Україні або в окремих її місцевостях в умовах воєнного, надзвичайного або екстремального стану, введеного в установленому порядку, не можуть навчатися учні, студенти, працівники навчальних закладів, установ освіти, у тому числі наукових установ у тому числі наукових установ (особи) (2). Тому одним із викликів для вищої освіти в умовах воєнного стану є налагодження якісного дистанційного або змішаного навчання (залежно від регіону країни), збереження високого рівня викладання та вміння підтримувати інтерес студентів під час семестрів.

Дистанційне навчання - це форма навчання, що використовує комп'ютерні та комунікаційні технології, при якій викладачі та студенти взаємодіють один з одним на різних етапах навчання і навчаються самостійно, використовуючи матеріали інформаційної мережі (1). Сучасне покоління студентів характеризується низкою особливостей, таких як глибоке знайомство з комп'ютерними технологіями, залежність від «зворотного зв'язку» та підвищена швидкість навчання. Впровадження дистанційного навчання вимагає

постійного особистого контакту між викладачами та студентами, розробки якісних електронних курсів за спеціалізованими напрямками та надання спеціалізованої підтримки. Прикладом вирішення цієї проблеми є система дистанційного навчання Moodle, а Modular Object-Oriented Dynamic Learning Environment (Moodle), яка є модульним об'єктно-орієнтованим динамічним навчальним середовищем, що включає в себе систему управління навчанням (LMS), систему управління курсами (CMS) Moodle - це модульне об'єктно-орієнтоване динамічне навчальне середовище, що включає в себе систему управління навчанням (LMS), систему управління курсами (CMS), віртуальне навчальне середовище (VLE) або просто навчальну платформу, яка надає викладачам, студентам та адміністраторам високорозвинений інструментарій для комп'ютерного навчання, в тому числі дистанційного. Moodle використовується для початкового, студентського, підвищення кваліфікації, бізнес-тренінгів, комп'ютерних класів у навчальних закладах, а також для самостійного навчання вдома (6).

Специфікою дистанційної форми здобуття освіти є розподіл відповідальності між учасниками освітнього процесу в сторону збільшення обсягу відповідальності батьків (інших законних представників). Саме на батьків покладається обов'язок забезпечити для дитини належні та безпечні умови навчання, наявність необхідних технічних засобів, доступу до інтернету, підключення до занять, що проводяться у синхронному режимі, тощо та контролювати дотримання дитиною принципу академічної доброчесності в процесі навчання (Лозова & Троцько, 2002, 97).

За словами Лозової, неналежне виконання батьками своїх обов'язків по забезпеченню здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, незалежно від форми здобуття, є підставою для притягнення батьків до відповідальності (Лозова & Троцько, 2002, 68). Відомо про непоодинокі випадки відібрання дитини та/або позбавлення батьківських прав з підстав, у тому числі незабезпечення здобуття дитиною повної загальної середньої освіти.

Моторіна вказує на те, що використання технологій дистанційного навчання в умовах воєнного стану, як правило, застосовується ситуативно з безпекових міркувань та характеризується тимчасовим характером (Моторіна, 2024, 123). Тимчасовий перехід на дистанційне навчання не потребує окремої згоди батьків та не може бути кваліфіковано як порушення конституційного права на освіту, з огляду на обмеження такого права в умовах воєнного стану.

Освітній процес при дистанційному навчанні в умовах воєнного стану повинен бути орієнтований, перш за все, на створення безпечних умов навчання. Відповідно, дотримання порядку дій при оголошенні сигналу повітряної тривоги, що виключає подальше проведення занять є обов'язковим. Врахуванню підлягають також і зовнішні фактори, що можуть спричинити неможливість підключення учнів та/або педагогічних працівників до занять у синхронному режимі. Відповідно, альтернативою лишається використання засобів комунікації, доступних учасникам освітнього процесу (Нагаєв & Портян, 2018, 75).

Дистанційне навчання повинно здійснюватися із відповідністю вимогам безпечного освітнього середовища, що передбачає дотримання вимог санітарного регламенту, захисту персональних даних, законодавства щодо кібербезпеки, недопущення проявів булінгу (цькування), бути вільним від пропаганди та агітації тощо. В умовах воєнного стану особливо уважно потрібно ставитися до випадків вчинення дій педагогічними працівниками, які мають ознаки колабораційної діяльності – публічних закликів на підтримку чи виправдання збройної агресії, впровадження стандартів освіти держави-агресора, пропаганди тощо, та повідомляти про кожен такий випадок правоохоронні органи (Моторіна, 2024, 127).

Застосування системи Moodle дозволяє збільшити швидкість навчання, підвищити інформаційну насиченість навчальних тем, що має важливе значення в умовах перерозподілу співвідношення аудиторних годин вивчення дисципліни та годин для самостійної роботи студентів у бік збільшення частки самостійної роботи. Крім цього дистанційне навчання вимагає проведення занять в режимі реального часу з використанням різноманітних онлайн-сервісів, таких як Zoom, Google Meet, Skype тощо. Проведення занять за допомогою цих онлайн-платформ не потребує додаткового обладнання (комп'ютеру, мікрофону тощо), здобувачу вищої освіти достатньо мати смартфон із встановленим на ньому відповідним додатком. Але проведення занять на високому методичному рівні вимагає від викладача певної підготовки (візуального матеріалу, відеороликів тощо).

Крім цього, дистанційне навчання вимагає якісного зв'язку з учасниками освітнього процесу, але, нажаль, враховуючи ситуацію в країні це не завжди стає можливим.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дистанційна освіта. *Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном*. URL: <http://vnz.org.ua/dystantsijna-osvita/pro>
1. Закон України «Про освіту». РАДА. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Лозова, В. І., & Троцько, Г. В. (2002). *Теоретичні основи виховання і навчання* : навч. посіб. Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. 2-е вид., випр. і доп. Х. : «ОВС».
3. Моторіна, В. Г. (2024). Проектування технології навчання. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. праць. Х. : ХДПУ. Вип. 19. Ч.2, 70-76.
4. Нагаєв, В.М., & Портян, М.О. (2018). *Методика викладання у вищій школі* : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Харків : Стильна типографія.
5. Що таке Moodle. (2023). *Moodle*. URL: <https://moodle.org/mod/page/view.php?id=8174>

КОМПЕНСАЦІЯ ОСВІТНИХ ВТРАТ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МОДЕЛІ, МЕТОДИКИ, МЕТОДИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Барановська О. В.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

ОСВІТНІ ВТРАТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ: СПЕЦИФІКА, МОНІТОРИНГ, ПРОГНОЗИ

Освітні втрати серед учнів початкової школи стали однією з головних проблем під час пандемії, коли перехід до дистанційного навчання спричинив обмеження у доступі до якісної освіти, а також вплинув на психологічний стан дітей, їхню мотивацію до навчання та можливості соціалізації. В Україні, окрім викликів, пов'язаних із пандемією, до освітніх втрат додалися й наслідки війни. Масова міграція, знищення шкільної інфраструктури, обмежений доступ до онлайн-навчання та психологічний стрес дітей – усе це суттєво ускладнило процес навчання та адаптацію учнів. У результаті в початковій школі виникли освітні втрати, що впливають на навчально-виховний процес та подальший розвиток дитини. Протягом трьох років війни в освіті було реалізовано низку заходів, які сприяли уповільненню цих негативних процесів. Однак через нестабільність соціальної ситуації необхідний постійний моніторинг проблеми, на основі якого повинні розроблятися ефективні підходи для компенсації втрат в умовах війни. Актуальність дослідження навчальних втрат і розривів у навчанні в початковій школі посилюється у зв'язку з потребами забезпечення якісної та рівноправної освіти для всіх учнів, незалежно від їхнього місця перебування та умов навчання. В умовах війни виникають додаткові виклики для навчальної системи, такі як розрив у рівні підготовки учнів через зміну шкіл, різні навчальні програми в країнах, відсутність безперервного доступу до навчальних ресурсів та спеціалізованої допомоги для дітей з особливими освітніми потребами. Крім того, частина учнів відчуває психологічний тиск та травму, що також впливає на здатність до навчання, погіршуючи засвоєння знань та навичок. Дослідження навчальних втрат дозволяє виявити найбільш актуальні розриви у знаннях та розробити індивідуалізовані підходи, спрямовані на їх усунення, що є необхідним для забезпечення сталого розвитку системи освіти і підвищення життєвої готовності учнів до майбутніх викликів.

Здійснюючи аналіз основних понять, можна виокремити ті, що найчастіше використовуються останнім часом: «освітні втрати» та «навчальні втрати». Поняття «навчальні втрати» та його похідні використовуються в літературі найчастіше для визначення негативної динаміки в навчальних досягненнях школярів. Основною складовою поняття «навчальні втрати» є поняття «втрата навчального часу». В дослідженні Світового банку «Відновлення навчання для

прискорення» наголошено, що втрата навчального часу залишається основною проблемою, яка посилює нерівність у доступі до освіти, особливо серед учнів із вразливих груп. Звіт вказує, що тривалі перерви у навчанні та обмежений доступ до якісної освіти суттєво знижують рівень знань учнів. За прогнозами експертів Сектору освіти Світового банку, втрати в освіті, спричинені пандемією та воєнними діями в Україні, можуть перевищити один рік (12).

Аналізуючи дослідження українських і зарубіжних науковців, можна помітити, що українські дослідники розглядають поняття «освітні втрати» з різних перспектив, зосереджуючись на аспектах, які не завжди охоплюються в закордонних джерелах у межах цього терміна. На основі аналізу зарубіжних досліджень можна виділити два ключові типи освітніх втрат: по-перше, це втрата раніше набутих знань (забування), і, по-друге, недосягнення очікуваних навчальних результатів через перерви у навчанні (втрачене навчання). Зарубіжні дослідники здебільшого зосереджуються на фактичних результатах навчання, порівнюючи їх із досягненнями попередніх когорт учнів або нормативними вимогами (Глушко, Джурило, Кравченко, Локшина, Максименко & Шпарик, 2023). В українських дослідженнях поняття «освітні втрати» трактується більш широко. Вчені визначають кілька аспектів: втрати у знаннях, уміннях, навичках, які співвідносяться з обов'язковими результатами, визначеними державними стандартами (Бібік, Вашуленко, Листопад, Мартиненко, Онопрієнко, Павлова, & Петрук, 2023; Онопрієнко, 2023); уповільнення темпів розвитку особистості, включно з психічним, розумовим і фізичним розвитком (Барановська, 2023; Барановська, 2024; Шелестова & Барановська, 2024); а також виховні втрати, що включають викривлення моральних цінностей, правил поведінки та норм, важливих для соціалізації учнів (Шелестова & Барановська, 2024). Тому, зважаючи на те, що в Україні освіта розглядається як *цілісність навчання, виховання, розвитку й соціалізації особистості*, не можна обмежувати освітні втрати лише навчальними аспектами. У ширшому розумінні, втрати в освіті охоплюють втрату можливостей для гармонійного розвитку учнів – інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо. Тому доцільно в межах поняття «освітні втрати» умовно виокремити три взаємозалежні компоненти: *навчальні втрати* (невідповідність між реальними знаннями, вміннями та навичками учнів і вимогами освітньої системи, включають ставлення та досвід учнів); *виховні втрати* (стосуються змін, відсутності або викривлення моральних цінностей, норм і правил поведінки у суспільстві та оточуючому середовищі, труднощі соціалізації); *уповільнення особистісного розвитку* (втрати темпу розвитку особистості: зниження темпів психічного, розумового та фізичного розвитку учнів). У результаті таких втрат можуть знизитися загальні здібності учнів до навчання та соціалізації, що вплине на їхню здатність адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. Втрати у навчанні можуть призвести до втрат темпу розвитку, але також впливають різні зовнішні фактори, під впливом сім'ї, однолітків та суспільства в цілому. *Специфіка* в сегменті *навчальних втрат учнів початкових класів* включає не лише прогалини у предметному

змісті, але й втрати у формуванні *наскрізних умінь*, таких як читання з розумінням, уміння вчитися тощо. Оскільки ці втрати зачепили фундаментальні навички, необхідні для подальшого навчання, проблема набуває більшої масштабності, оскільки слабкі основи ускладнюють засвоєння знань на наступних етапах освіти (Барановська, 2023; Барановська, 2024). Це вимагає невідкладних заходів, спрямованих на відновлення та розвиток ключових компетентностей, щоб забезпечити учням рівні можливості для подальшого навчання й адаптації в умовах нестабільного середовища.

З огляду на актуальність даної проблеми, в рамках дослідження за темою «Дидактико-методичний супровід подолання навчальних втрат у початковій і базовій середній освіті» (відділ початкової освіти імені О.Я. Савченко Інституту педагогіки НАПН України) колективом науковців (О. М. Петрук, Т. Ф. Алексеєва, О. В. Барановська, І. М. Липчевська, Т. С. Павлова) створено ряд опитувальників для керівників закладів освіти, вчителів, учнів та батьків (початкова та основна школа). В рамках *моніторингу навчальних втрат учнів початкової школи* було здійснено компаративний аналіз поглядів учителів і батьків. Питання дослідження навчальних втрат учнів початкових класів викликало значну увагу і дозволило зрозуміти *тригерні точки* для обох категорій опитуваних (вчителі та батьки), зіставити їх і проаналізувати спільні (позитивні) та різні (негативні) моменти. Масштабний моніторинг охопив двадцять областей України і понад 7000 вчителів і 24000 батьків. Дослідження навчальних втрат учнів в рамках опитування передбачало ряд завдань, серед яких: *окреслення наявних навчальних втрат молодших школярів очима вчителів та батьків, їхньої динаміки змін за останній навчальний рік, визначення основних чинників та оптимальних шляхів мінімізації/компенсації в умовах воєнного стану*. Серед наявних втрат учнів початкових класів в предметному змісті (представленому в аналізі), вчителі та батьки відмічають втрати *наскрізних умінь та навичок*, зокрема таких, як *уміння вчитися, уміння висловлювати власну думку усно та письмово та читання з розумінням*. Ці навички безпосередньо пов'язані зі сформованістю функціональної грамотності учнів і їхньою здатністю та готовністю до подальшого навчання в середній базовій школі. Згідно результатів опитування через вікові особливості дітей молодшого шкільного віку менше 50% учнів на думку вчителів та батьків мають достатню базу для подальшого навчання. Наявність *помірних і значних утруднень* в учнів початкової школи у *висловлюванні власної думки усно та письмово* (2023/2024 навчальний рік) відмічають/відзначають майже 60% вчителів; в *читанні з розумінням* – біля 50%. Узагальнюючи дослідження навчальних втрат учнів початкової школи, можна побачити деяку неузгодженість між вчителями і батьками, які одночасно наголошують на недостатній увазі до навчальних досягнень дитини (батьки зауважують на недостатню увагу з боку вчителів, а вчителі – від батьків). В сегменті об'єктивних факторів респонденти повністю узгоджені: відзначено негативний вплив переривання навчального процесу через повітряні тривоги, перебування учасників освітнього процесу в укриттях; відключення електроенергії,

Інтернету, відсутність/несправність гаджетів; нестабільне відвідування школи учнями; травми дітей і вчителів, руйнування освітньої інфраструктури. Вплив внутрішніх (психологічних, мотиваційних, організаційних) чинників на ефективність навчання також відмічено як важливий, але не настільки суттєвий, як гіпотетично вважалося. За результатами опитування видно, що *систематичне діагностування навчальних досягнень учнів за допомогою тестування* є важливим для вчителів та батьків і потребує уваги науковців через недостатню розробленість і класифікацію відповідних інструментів (Алексєенко, 2024; Барановська, 2024; Ліпчевська, 2024; Павлова, 2024; Петрук, 2024).

Необхідність проведення педагогічного діагностування вчителем на уроці є актуальною проблемою, яка може допомогти запобіганню зростання освітніх втрат учнів та своєчасно їх виявити. У дослідженні проблеми індивідуалізації навчання в умовах змішаного освітнього процесу в початковій школі (2024) Л. Шелестова та О. Барановська підкреслюють необхідність розроблення такого інструментарію для вчителів та наводять наявні опитувальники, згруповані згідно з структурою готовності дитини до навчання (фізіологічна, соціальна, психологічна та інтелектуальна складові). Особлива увага приділяється дослідженню мотиваційної, емоційної (психологічної), вольової сфер учня, а також темпераменту, характеру, нахилів, здібностей, пізнавальної активності, світоглядних уявлень та індивідуальної картини світу дитини. Важливою умовою успішного навчання учнів автори вважають усвідомлення нового соціального статусу школяра, розвиток навичок конструктивного спілкування з однолітками і дорослими, розуміння моральних норм і правил поведінки. Це дозволяє відстежувати темпи розвитку особистості та визначати навчальні і виховні втрати у певний період часу (Шелестова & Барановська, 2024).

Отже, освітні втрати, окрім втрат навчального компонента, включають втрати наскрізних умінь учнів та втрати темпу розвитку особистості, досвіду та навичок соціалізації: уповільнення особистісного розвитку внаслідок зниження навчальних досягнень; звуження зони найближчого розвитку дитини через відсутність навчальних та розвивальних можливостей; втрати навчального досвіду, можливостей самореалізації в суспільстві та здатності до конструктивного спілкування з однолітками і дорослими; втрати навичок соціалізації, досвіду соціального спілкування, адаптації до змін у навколишньому середовищі (зокрема мовному); розбалансування системи ставлень внаслідок негативного досвіду та рівня тривожності; трансформація усвідомлення норм моралі та поведінки в сім'ї, школі та суспільстві. Тому проблема компенсації освітніх втрат учнів початкових класів є комплексною і актуальною з огляду на перспективу подальшого навчання, розвитку та виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєенко, Т. Ф. (2024). Комплексний підхід у розробленні діагностичного інструментарію дослідження навчальних втрат в учнів середньої школи. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти* : матеріали IV Всеукраїнської студентської

- науково-практичної конференції (16 травня 2024 року). Рівне : РДГУ, 8-10. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741521/>
2. Барановська, О. (2023). Інформаційні (читацькі) уміння учнів початкових класів: освітні втрати в реаліях війни. *Теорія і практика використання інформаційних технологій в умовах цифрової трансформації освіти* : Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (29 червня 2023 року). Київ : Вид-во УДУ імені Михайла Драгоманова, 200–203. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736335/>
3. Барановська, О. В. (2023). Уміння читати з розумінням: компенсація освітніх втрат учнів початкової школи в умовах воєнного часу. *Світ дидактики: дидактика в сучасному світі* : зб. матеріалів II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 22-23 листопада 2022 р. / за наук. ред. доктора педагогічних наук професора, дійсного члена (академіка) НАПН України О. Топузова; доктора педагогічних наук професора О. Малихіна. Київ : «Видавництво Людмила», 78–82. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/734276/>
4. Барановська, О. В. (2024). Формування soft skills як основи для успішного навчання учнів початкових класів в умовах освітніх розривів. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти* : матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (16 травня 2024 року). Рівне: РДГУ, 10–13. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741394>
5. Бібік, Н. М., Вашуленко, О. В., Листопад, Н. П., Мартиненко, В. О., Онопрієнко, О. В., Павлова, Т. С., & Петрук, О. М. (2023). Діагностика навчальних втрат та рекомендації щодо їх подолання у початковій школі. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України* : методичні рекомендації. Київ : Інститут педагогіки НАПН України, Педагогічна думка, 60–69. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736974>
6. Глушко, О. З., Джурило, А. П., Кравченко, С. М., Локшина, О. І., Максименко, О. О., & Шпарик, О. М. (2023). Освітні втрати: термінологічний дискурс із використанням зарубіжного досвіду. *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України* : методичні рекомендації / кол. автор.; за загальною редакцією О. М. Топузова; укл. М.В. Головка. Київ: Педагогічна думка, 6–10. URL: https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2023/10/Osvitni_vtraty.pdf
7. Ліпчевська, І. Л. (2024). Мінімізація навчальних втрат у початковій освіті: інформаційно-комунікаційна компетентність учнів. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти* : матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (16 травня 2024 року). Рівне : РДГУ, 21-23. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742225/>
8. Онопрієнко, О. В. (2023). Вимірювання втрат у навчанні молодших школярів математики засобами платформи Eduten. *Проблеми сучасного підручника*. Вип. 31, 131–140. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739081>
9. Павлова, Т. С. (2024). Електронний інтерактивний підручник як інноваційний засіб навчання. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти* : матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (16 травня 2024 року). Рівне : РДГУ, 26-28. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741424/>
10. Петрук, О. М. (2024). Вектори дослідження проблеми навчальних втрат у початковій і базовій середній освіті. *Актуальні проблеми та стратегії розвитку початкової освіти* : матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (16 травня 2024 року). Рівне : РДГУ, 29-30. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741304/>
11. Шелестова, Л. В. & Барановська, О. В. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у початковій школі* : Методичний посібник (О.В. Малихін, наук. ред.) [Електронне видання]. Київ : Видавничий дім «Освіта». URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/742079>
12. Ukraine rapid damage and needs assessment (RDNA3). February 2022 – December 2023. *World Bank Group*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099021324115085807/pdf/P1801741bea12c012189ca16d95d8c2556a.pdf>

Басюк Н. А.
*Житомирський державний університет
імені Івана Франка
(Житомир, Україна)*

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЯК ПОДОЛАННЯ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Воєнна агресія росії позначилась на житті кожного українця. Найуразливішою категорією є діти. Проведені соціальні опитування засвідчують, що найбільше страждає психоемоційна сфера. У дітей молодшого шкільного віку це проявляється страхами, безпричинним плачем, дратівливістю, апатією, спалахами гніву, агресії. Тривожні стани провокують проблеми з пам'яттю й концентрацією уваги, з'являються труднощі в засвоєнні навчального матеріалу, в комунікації з однолітками та вчителями, поведінково-емоційні проблеми. Усе це загалом негативно впливає на здатність навчатися, адже для того, щоб зосередитись на сприйнятті нових знань, опрацьовувати й систематизувати інформацію, потрібен стабільний режим. В умовах, коли мозок працює в режимі пильності, постійно сканує зовнішні звукові сигнали на предмет потенційної небезпеки, погіршуються процеси запам'ятовування. Бомбардування, обстріли, звуки сирен, необхідність переховуватися в укриттях, підважений ритм життя створюють колосальне стресове навантаження як на дітей, так і на вчителів.

Сучасний педагог початкової школи змушений працювати в незвичних для нього й складних умовах. Він має не тільки забезпечувати організацію освітнього процесу й створювати безпечний простір для навчання учнів, але й заспокоювати їх і дбати про нормалізацію їхнього психічного стану. Наукові висновки свідчать, що присутність в такі моменти батьків або педагога, якому довіряють, мінімізує дію стресових факторів на дитину. Спокійний і врівноважений педагог є психологічним буфером, що допомагає незрілій дитячій психіці впоратися з жахіттями війни. Тому найкращий і найпростіший спосіб підтримати учнів – демонстрація педагогом власного спокою, врівноваженості та емоційної стійкості. Відтак учитель початкових класів, як ніхто інший, повинен володіти навичками саморозуміння, самоконтролю, управління власними емоціями, умінням співчувати й надавати допомогу й підтримку іншим, тобто емпатією, вмінні впливати на почуття інших людей, тобто володіти навичками, які можна об'єднати одним словом – емоційний інтелект.

Поняття «емоційний інтелект» науковці (Дж. Майер, П. Селовей, Д. Карузо, Д. Гоулман, Р. Бар-Он, Е. Носенко, Н. Коврига та інші) трактують як здатність розпізнавати, диференціювати власні емоції та емоції інших людей та управляти ними задля встановлення доброзичливих соціальних зв'язків і досягнення поставлених цілей. Складовими емоційного інтелекту визначають самосвідомість (самопізнання), самоконтроль, самомотивацію, емпатію,

соціальні вміння. Характерними ознаками педагога з низьким рівнем розвитку емоційного інтелекту є агресія, злоба, дратівливість, образа, почуття провини, незадоволення, підвищене емоційне реагування, тривожність, відчай, емоційна незрілість. Відсутність або несформованість емоційного інтелекту зачасту стає причиною емоційного вигорання, професійних деформацій, провокує конфлікти з учасниками освітнього процесу. Педагог з розвиненим емоційним інтелектом, навпаки, демонструє у власній поведінці «емоції конструктивної взаємодії та гармонійного стану» (Яремчук & Самардак, 2023).

Професійне становлення майбутніх учителів початкової школи в період навчання в університеті передбачає розвиток їх емоційного інтелекту. Розвиток кожного з його структурних компонентів забезпечується реалізацією психолого-педагогічних, дидактико-методичних дисциплін, різних видів практик (навчальних і виробничих), науково-дослідною роботою, здобуттям знань шляхом неформальної та інформальної освіти, впровадженням традиційних та інноваційних технологій, форм, методів, що створюють сприятливе емоційно насичене середовище для комунікації й обміну емоціями, а також можливостями позааудиторної роботи.

Тему емоційного інтелекту інтегровано в різні освітні компоненти. Так, під час вивчення психологічних дисциплін студенти отримують знання про емоції, їх види, природу й причини їх виникнення, особливості нервової системи людини, вплив емоцій на гормональний фон, дізнаються, як людський організм реагує на різні емоції, знайомляться з методиками самодіагностики емоційної сфери, розглядають поняття «потреби», «воля» і їх зв'язок з емоціями й почуттями. Значна увага приділяється вивченню особливостей роботи головного мозку людини. Здобувачі отримують інформацію про функції головного мозку і починають краще розуміти взаємозв'язки між емоціями й роботою мозку. Для майбутніх учителів початкової школи важливо знати також про особливості емоційного та соціального розвитку молодших школярів. Вивчаючи тему «Інтелект», вони дізнаються про класичні й сучасні теорії інтелекту, види інтелекту, емоційний інтелект, його структурні компоненти й сутнісні ознаки. Велика роль на заняттях відводиться практичному опануванню методиками й техніками емоційно-вольової саморегуляції.

Розвитку навичок і вмінь емоційного інтелекту як основи емоційно-етичної компетентності увага приділяється під час вивчення педагогічних дисциплін уже з першого курсу. Зокрема, на заняттях з освітніх компонент «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Педагогічна майстерність вчителя початкових класів», «Теорія та методика виховання» тощо студенти дізнаються про значення емоційного інтелекту як професійно важливої якості у роботі вчителя початкової школи, дотриманні ним педагогічної етики й педагогічного такту, що ґрунтуються на вмінні вчителя контролювати ступінь прояву власних емоцій і управляти власним психоемоційним станом, практикуються у вербальному і невербальному вираженні власних емоційних станів. На заняттях зі «Вступу до спеціальності» і «Педагогічної майстерності вчителя початкових класів» майбутні педагоги знайомляться з вербальними й невербальними

засобами спілкування, їх функціями, вчаться «читати» мову тіла, тобто розпізнавати емоційний стан свого співрозмовника за його фізичними проявами. Вправи на увиразнення власних емоцій і почуттів виконують подвійну роль. По-перше, студенти краще пізнають себе, свої жести й міміку, розвивають артистичні здібності. По-друге, група, яка розгадує передану емоцію або думку невербальними засобами, набуває досвіду інтерпретації візуальної інформації, тобто виразу обличчя, міміки, пантоміміки, погляду, жестів, положення тіла, дистанції. Уміючи це робити правильно, учителів легко розпізнати справжні думки, емоції та почуття учня, а отже, обравши ефективні стратегії, вплинути на емоційний стан вихованців. Тому для майбутнього вчителя початкової школи такі навички є вкрай необхідними. Крім того, важливо на цьому наголосити, молодшим школярам властиво пов'язувати жестикуляцію педагога з його настроєм й особистісними якостями.

Невербальна педагогічна комунікація не тільки налаштовує на гармонійне спілкування й конструктивну взаємодію, але є дієвим інструментом для передачі знань. Оптимальне застосування засобів невербаліки робить процес навчання емоційнішим і динамічнішим. Одним з наукових підтверджень цього є відкриття італійського нейробіолога Джакомо Різолатті, зроблене у 1992 році, про існування емоційних дзеркальних нейронів. Його суть у тому, що людина на підсвідомому рівні сприймає емоції інших людей. Відбувається це так: спостерігаючи за мімікою й жестами іншого як віддзеркаленням його емоційного стану, у мозку людини миттєво активізуються нейрони, що відповідають за таку ж саму емоційну реакцію. Тому в арсеналі вчителя початкової школи має бути необхідний набір технік невербального спілкування, що є надзвичайно цінним для взаємодії й передачі емоцій. На етапі підготовки до практичних занять студенти опрацьовують значний масив наукової психолого-педагогічної літератури про значення жестів, візуального контакту, поз, рухів у професійній діяльності педагога, дізнаються про зміст окремих жестів, «заборонені» в педагогічній професії жести; вчать ефективно їх використовувати, не зловживаючи ними, під час організації дискусій та мікровикладання.

З метою пізнання себе й діагностики власної емоційно-почуттєвої сфери, здійснення самоаналізу, вдосконалення навичок рефлексії студентам пропонується ведення щоденника емоцій. Найбільша проблема як починаючих учителів, так і вчителів з досвідом роботи – це невміння вивільнити негативні емоції. Найчастіше педагоги їх придушують у собі, консервують, що лише сприяє їх накопиченню, призводить до погіршення ментального стану і з часом може спровокувати тілесні захворювання. Тому в період оволодіння професією важливо навчити майбутніх педагогів правильно, безпечно й екологічно позбуватися негативних емоцій. Одним з можливих засобів є ведення щоденника емоцій, що дозволяє зрозуміти себе, власні кордони, усвідомити, які емоції керують тобою в момент конкретної ситуації, здійснювати самоаналіз, проводити роботу над помилками і, таким чином, удосконалювати навички емоційного інтелекту.

Ознайомлення з поняттям «вікно толерантності», колесом емоцій Р. Плутчіка, тілесною картою емоцій людини, концепцією ненасильницької комунікації Маршала Розенберга, опанування дихальними вправами, майндфулнес-практиками, використання артикуляційних вправ, складання афірмацій, ведення щоденника емоцій, щоденника вдячності, участь у тренінгових вправах, складання плану з самовиховання й підбору ефективних засобів на вироблення в собі навичок емоційного інтелекту, застосування засобів образотворчого мистецтва, арт-технік, інтерактивних технологій, квазіпрофесійна діяльність, театралізація, залучення до здобуття знань шляхом неформальної та інформальної освіти – ось неповний перелік форм і методів розвитку емоційного інтелекту в майбутніх учителів початкової школи, які навчаються в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

Таким чином, тема емоційного інтелекту є невід’ємним компонентом професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. Її значущість зросла з початком війни. Вистояти емоційно й психічно у цих складних воєнних й життєвих умовах й допомогти це зробити своїм учням і їх батькам здатен лише вчитель з високо розвиненим емоційним інтелектом. А підготувати такого вчителя й закласти основи для його подальшої роботи над собою – це вже завдання вищої школи, яке успішно розв’язується в Житомирському державному університеті імені Івана Франка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Яремчук, Н., & Самардак, Ю. (2023). Особливості організаційно-педагогічних умов формування емоційного інтелекту майбутніх вчителів початкової школи. *Вісник Львівського університету. Серія педагогічна*, 39, 246–257.

Демчук-Маригіна Д. П.
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

ВИКОРИСТАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ НАВЧАННЯ ЯК СПОСІБ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ В ПРИРОДНИЧІЙ ГАЛУЗІ

Природнича галузь яка є однією з найбільш практично спрямованих галузей в освітньому процесі гостро відчуває рівень освітніх втрат і розривів у здобувачів загальної середньої освіти. Саме діяльнісний підхід може стати корисним інструментом, що допоможе в мінімізації освітніх втрат, підвищенні мотивації до навчання та реалізує компетентісний потенціал галузі (Бібік, 2016, 17). Використання підходу має на меті активне залучення учнів до спільної роботи через практичні завдання та вправи (Топузов, 2024, 17).

Використаємо діяльнісний підхід для проведення уроків-досліджень, практичних робіт, лабораторних практикумів застосовуючи експерименти та досліди (Топузов, 2023, 23). А поєднуючи природничі теми з іншими предметами (наприклад, технології, здоров’я, безпека і добробут, математика,

іноземні мови) створюється цілісна картина освітнього процесу, а за рахунок інтеграції оптимізується час проведення уроків.

На прикладі модельних програм курсу «Пізнаємо природу» авт. Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І. (Біда, 2021, 9) розглянемо теми уроків, інтеграції предметів та приклади використання діяльнісного підходу (табл. 1).

Таблиця 1

Приклади інтеграції тем курсу «Пізнаємо природу»

Тема	Предмети	Вид діяльності
Рослинна та тваринна клітини	Мистецтво, іноземна мова	Розфарбувати органели клітини
Місяць – природний супутник Землі	Математика, технології	Створення октаедру фас місяця
Класифікація тварин	Іноземна мова	Класифікація тварин з використанням англійських загадок
Світлові явища	Технології, математика	Створення призми для 3Д голограми
Внутрішня будова Землі	Технології, мистецтво	Виготовлення моделі будови Землі з пластиліну, об'ємні оригамі
Молекули та атоми	Мистецтво	Виготовлення моделі молекул з підручних матеріалів
Як наука змінює світ	Історія	Створення сторінки соціальних мереж науковця та заповнення фактів про нього\неї
Які навички сприяють збереженню здоров'я людини	Здоров'я, безпека і добробут	Створення тарілки здорового харчування

Використання діяльнісного підходу взаємопов'язане з позитивним емоційним наповненням. Здобувачі освіти виконують практичні завдання, застосовують творчий та креативний потенціал і таким чином краще засвоюють навчальний матеріал.

Розглянемо реалізовані завдання використання діяльнісного підходу в рамках надолуження освітніх втрат в рамках курсу «Пізнаємо природу» 5 клас, за модельною програмою Біда Д.Д., Гільберг Т.Г., Колісник Я.І. (Біда, 2021, 9) (табл.2).

Таблиця 2

Реалізовані приклади діяльнісного підходу

«Як виміряти масу. Еталон маси» - створення саморобних терезів.

«Із чого складається Земля» - моделювання внутрішньої будови планети

«Чим відрізняються гриби і лишайники від інших організмів» - створення картин спорами грибів

«Хто з рослин є нашими сусідами» - вирощування городу на підвіконні

«Що об'єднує і відрізняє голонасінні та покритонасінні рослини» - спостереження за проростанням дводольної насінини

«Як виникла Земля» - розгортка будови Сонячної системи

Як наслідок, результати діагностувальних робіт показують краще опанування навчального матеріалу з тем, де був використаний діяльнісний підхід. А різниця в результатах вхідного та вихідного опитування учнів до та після вивчення теми, підтверджують позитивне ставлення дітей до діяльності на практичних вправ в освітньому процесі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік, Н. М. (ред.) (2017). *Нова українська школа: порадник для вчителя*. ТОВ «Видавничий дім «Плеяди».
2. *Модельна навчальна програма «Пізнаємо природу». 5–6 класи*. URL: <https://drive.google.com/file/d/1ZyHn0xenL-Samd4G4nsw2cyFr488aHZU/view>
3. Топузов, О. М. (ред.), & Головка, М. В. (укл.) (2023). *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : методичні рекомендації*. Педагогічна думка.
4. Топузов, О. та ін. (2024). *Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у профільній старшій школі : методичний посібник*. Вид. дім «Освіта».

Дрозд М. П.

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди
(Харків, Україна)*

МОЖЛИВОСТІ ПЕРСОНАЛІЗОВАНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

В умовах воєнного стану освітній процес стикається з численними викликами. Постійні обстріли населених пунктів призводять до пошкодження та руйнування будівель освітніх закладів, що створює небезпечні умови для навчання дітей, вимагаючи від освітніх установ не лише переходу на дистанційний формат навчання, але й термінового розширення та облаштування мереж укриттів для гарантування безпеки учнів. Такі обставини призводять до частих перерв у навчанні, що значно ускладнює засвоєння

матеріалу. Багато дітей змушені переводитися до інших навчальних закладів або навіть до шкіл в інших регіонах, що спричиняє додатковий стрес. Вимушене переселення як здобувачів освіти, так і педагогічних працівників спричиняє дезорганізацію навчального процесу, порушуючи його стабільність і безперервність. Крім того, багато дітей продовжують проживати на тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій, що ще більше ускладнює доступ до освіти. Додаткові перешкоди створюють повітряні тривоги, під час яких учасники освітнього процесу змушені залишати заняття і переходити в укриття, що значно впливає на безперервність навчання. Серед головних труднощів в організації навчання також варто виділити технічне забезпечення, включаючи відключення електроенергії та відсутність швидкісного інтернету, що робить дистанційне навчання майже неможливим у деяких регіонах. Усі ці фактори призводять до освітніх втрат, які виявляються у прогалинах знань, навичок і компетентностей учнів порівняно з освітніми стандартами та очікуваними результатами навчання (Назаренко, 2022). Дослідження ЮНЕСКО в Україні зафіксувало серйозні перебої в освіті через триваючий конфлікт, що призвело до втрат знань у мільйонів дітей з ключових предметів, таких як українська мова, читання та математика, а також до психологічних і соціально-емоційних проблем, що поглиблюють освітні втрати (11; 8) За висновками організації без цілеспрямованого втручання втрати в освіті можуть мати наслідки для цілого покоління.

Українські вчені (М.Головка, Т.Засекіна, В.О. Малихіна, Ю.Назаренко, О.Локшина, О.Топузов, О.В. Онопрієнко, О.Пометун та ін.) додатково проаналізували вплив цих втрат на освітню систему країни, посилаючись на конкретні проблеми у забезпеченні справедливого доступу до якісної освіти під час переміщення та за допомогою моделей дистанційного навчання. Науковцями (Бичко & Терещенко, 2023) звернено увагу на обмеження можливостей для всебічного розвитку учнів – інтелектуального, соціального, емоційного, психологічного тощо (Головка & Науменко, 2024).

Результати PISA 2022 ще більше підкреслюють актуальність цієї проблеми, показуючи, що українські учні відстають від своїх однолітків приблизно на два роки в ключових навчальних сферах. Ці втрати навчання, якщо їх не вирішити, можуть призвести до довгострокових наслідків з точки зору академічних досягнень, економічної продуктивності та соціальної мобільності. Для уповільнення негативних тенденцій дослідниками пропонується повторне навчання учнів, додаткове навчання в період канікул, організація безкоштовного репетиторства за державні кошти, створення інтеграційних груп для надання підтримки учням тощо. Також необхідним є перегляд і адаптація освітніх програм, розробка додаткових освітніх матеріалів з ключових тем, що потребують посиленого вивчення (Шейн, 2023).

Персоналізоване навчання, яке підтримується прогресом у цифрових технологіях, пропонує динамічне рішення, надаючи гнучкі, адаптивні та орієнтовані на здобувача освіти підходи до навчання. Значущість цього підходу відображена багатьох дослідженнях. Зарубіжні вчені розглядають

персоналізоване навчання як інструмент пом'якшення освітніх втрат. Наприклад, у роботі Е. Пейн та колег (Pane, Steiner, Baird, Hamilton & Pane, 2017) акцентується увага на тому, що стратегії навчання та темп навчання при персоналізованому навчанні адаптовані до індивідуальних потреб, уподобань і здібностей кожного учня. При цьому учні мають можливість контролювати темп і шлях навчання, а вчитель підбирає персоналізовані ресурси та дії, розроблені для заповнення певних прогалів у знаннях.

У дослідженні Ларрі Кубана запропонована класифікація різних інтерпретацій та практик персоналізованого навчання (Cuban, 2018). Він зауважив, що персоналізоване навчання може варіюватися від уроків, орієнтованих на вчителя, у традиційних школах із оцінками до класів, орієнтованих на учня, які інтегрують нові технології та зосереджуються на цілісному розвитку. Дослідник звернув увагу на те, що різноманітність у визначеннях і застосуваннях може призвести до неузгодженості в освітніх результатах і сприяти освітнім втратам, якщо її не впроваджувати ефективно.

Слід зазначити, що у зарубіжних країнах персоналізоване навчання відображає високо структурований, адаптивний підхід до навчання, який створює ідеальні умови прогресу та досягнення успіху всіма учнями (7).

Атіка Шемшак і Джонатан Майкл Спектор провели систематичний огляд літератури щодо персоналізованого навчання, зосередившись на різних термінах. Їхній огляд підкреслює роль технологій у сприянні персоналізованому навчанню. Інші науковці зацікавилися питанням інтеграції штучного інтелекту (ШІ) в персоналізоване навчання (Shemshack & Spector, 2020). Вони описують його як використання керованих штучним інтелектом адаптивних систем для створення персоналізованого освітнього досвіду.

Процес цифровізації та інформатизації в освітньому середовищі сприяє впровадженню індивідуальних навчальних маршрутів, варіативності в навчанні, дитиноцентрованої освітньої моделі. На сьогоднішній день існує більше можливостей для адаптації навчального контенту під потреби та інтереси учнів.

Отже, потенціал персоналізованого навчання для подолання освітніх втрат є значним, особливо після безпрецедентних збоїв в освіті через військовий стан. Персоналізоване навчання пропонує гнучкий і адаптивний підхід, який може допомогти подолати прогалини в знаннях, сприяти залученню здобувачів освіти і допомагати учням у відновленні після академічних невдач. Його акцент на диференційованому навчанні, індивідуальних навчальних шляхах та інтеграції цифрових технологій дозволяє здійснювати більш цілеспрямовані заходи, які можуть прискорити навчання для учнів, які відстають. Однак важливо визнати, що лише персоналізоване навчання не може повністю вирішити багатогранну природу втрати освіти. Соціальні, емоційні та контекстуальні фактори відіграють вирішальну роль в академічному відновленні учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко, Г., & Терещенко, В. (2023). Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. *Український центр оцінювання якості освіти*. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Learning-losses_Ukraine.pdf
2. Головка, М., & Науменко С. (2024). Результати pisa-2022 в Україні: актуальні проблеми загальної середньої освіти та шляхи їх розв'язання. *Український педагогічний журнал*, 2, 20-34. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-20-34>
3. Локшина, О., Джурило, А., Максименко, О., & Шпарик, О. (2023). До питання про навчальні втрати: термінологічний концепт у сучасному науково-педагогічному дискурсі. *Український педагогічний журнал*, 2, 6–18. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-6-18>
4. Назаренко, Ю. (2022). Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. *Cedos. Аналітика*. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf
5. Шеїн, Т. В (2023). Навчальні втрати: сутність, причини, наслідки та шляхи подолання. *Актуальні питання науки, освіти та технологій в умовах сучасних викликів* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, 21-24.
6. Cuban, L. (2018). Second draft: A continuum of personalized learning. *Larry Cuban on School Reform and Classroom Practice*. URL: <https://larrycuban.wordpress.com/2018/09/27/second-draft-a-continuum-of-personalized-learning/>
7. *Department for Education and Skills (DfES) Great Britain, 2006, 2020 Vision: Report of the Teaching and Learning in 2020 Review Group*. Nottingham, DfES Publications. p. 6. URL: <https://dera.ioe.ac.uk/id/eprint/6347/1/6856-DfES-Teaching%20and%20Learning.pdf>
8. Ensuring teaching and learning continues in Ukraine. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/emergencies/education/ukraine?form=MG0AV3>
9. Pane, J. F., Steiner, E. D., Baird, M. D., Hamilton, L. S., & Pane, J. D. (2017). How does personalized learning affect student achievement? *RAND Corporation*. URL: https://www.rand.org/pubs/research_briefs/RB9994.html
10. Shemshack, A., & Spector, J. M. (2020). A systematic literature review of personalized learning terms. *Smart Learning Environments*, 7(1). <https://doi.org/10.1186/s40561-020-00140-9>
11. Ukraine: UNESCO mobilizes support for learning continuity. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/ukraine-unesco-mobilizes-support-learning-continuity?form=MG0AV3>

Дроздов Д. В.

Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)

СУТНІСНИЙ АНАЛІЗ ДИДАКТИЧНИХ УМОВ У КОНТЕКСТІ ОЦІНЮВАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів і здібностей, формування цінностей і компетентностей. Освітня діяльність як складова освітнього процесу, необхідного для досягнення мети освіти, неможлива без забезпечення належних умов навчання. Дослідження сутності дидактичних умов здобуття освіти студентами гуманітарних спеціальностей є важливим для оцінювання результатів їхнього навчання та діагностування освітніх втрат.

Законами України закріплено державні гарантії здобуття освіти в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану, у тому числі право на безпечне освітнє середовище. Адаптація дидактичного компоненту

освітнього процесу до особливостей здобуття освіти в умовах воєнного стану є лише першим елементом протидії освітнім втратам.

Метою цієї статті є дослідження дидактичних умов здобуття освіти в контексті оцінювання освітніх втрат та напрацювання шляхів їх подолання, що своєю чергою, потребує визначення сутності (терміну) дидактичних умов, їх класифікації та встановлення співвідношення з іншими освітніми категоріями, такими як педагогічні умови освіти.

Ключові слова: дидактичні умови, педагогічні умови, оцінювання освітніх втрат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дидактичні й педагогічні умови навчання досліджували Н. Герасименко, Н. Євтушенко, А. Литвин, О. Мацейко, О. Малихін, І. Сіняговська, В. Стасюк та інші науковці.

Виклад основного матеріалу. У філософському та загальнонауковому розумінні «умова» – це філософська категорія для позначення тих факторів, котрі є необхідними для виникнення, існування та зміни певних предметів та явищ (Бліхар, Горохова, Федоренко & Федоренко, 2020, 230).

А. Литвин та О. Мацейко визначали дидактичні умови похідним від родового поняття «педагогічні умови», водночас із загальнопедагогічними, організаційно-педагогічними, організаційними, методичними, психолого-педагогічними, соціально-педагогічними, соціально-психологічними та іншими (Литвин & Мацейко, 2013, 45-46).

Педагогічні умови (*Pedagogical conditions*) – обставини, за яких залежить та відбувається цілісний продуктивний педагогічний процес професійної підготовки фахівців, що опосередковується активністю особистості, групою людей (Семенової, 2006, 135).

Таким чином, дидактичні умови є частиною процесу професійної підготовки й передбачають активну участь студентів як суб'єктів цього процесу.

Так само, як дидактичні умови можна вважати одним із елементів педагогічних умов, у складі дидактичних умов також можна виділити певні підсистеми, які будуть притаманні тим чи іншим елементам освітньої системи. Приміром, І. Сіняговська розглядала когнітивні умови як наявність певних обумовлюючих обставин, що сприяють формуванню пізнавальної самостійності майбутнього вчителя у процесі вивчення іноземної мови, й у складі когнітивних умов зазначала інтенсифікацію процесу навчання і засвоєння знань, забезпечення варіативності змісту навчання у контексті діяльності майбутнього вчителя (Сіняговська, 2009).

О. Савченко, аналізуючи співвідношення загальнопедагогічних, психологічних та дидактичних умов (на прикладі середньої школи), зазначала, що загальнопедагогічні умови впливають на якість навчання через тип школи, режим її функціонування, забезпечення її підручниками, кількість і склад учнів, фаховий рівень учителів тощо; психологічні умови визначають врахування вікових та індивідуальних особливостей дітей; дидактичні умови передбачають реалізацію дидактичних закономірностей, принципів навчання, відповідних

форм організації навчального процесу. Однак, дидактичні умови не діють самотійно, а реалізуються через певний зміст і методи навчання, тому якнайтісніше пов'язані з методичними, зокрема з наявністю досконалих навчальних планів, програм, підручників, методичних посібників (Савченко, 2002, 106).

М. Опачко, аналізуючи освітнє середовище через призму дидактичних умов, вводить в науковий обіг термін «дидактичне середовище». На її думку, на формування освітнього середовища впливають: закони, нормативні акти, постанови, методичні рекомендації про освіту, які визначають організаційну структуру педагогічного процесу; природа педагогічного процесу, насамперед його системна складність; цілі педагогічного процесу та його організація; наявна науково-методична інформація; дії посадових осіб. Дидактичне середовище, будучи підпорядкованим освітньому, все ж формується під впливом чинників, найголовнішими з яких є: зміст освіти, навчальні плани і програми, навчально-методичне, програмно-інформаційне та матеріально-технічне забезпечення навчального процесу; цілі навчання, що визначаються освітнім профілем (гуманітарний, академічний, загальноосвітній тощо); дії учасників дидактичного процесу (Опачко, 2017, 85-86).

За визначенням О. Малихіна, під дидактичними умовами слід розуміти визначену комплексну сукупність потенційно містких дидактичних ресурсів і вихідних положень, створення й реалізація яких буде сприяти вдосконаленню процесу навчання з урахуванням постійно змінюваних вимог до якості отриманих знань, умінь, навичок, що у своїй структурно-функціональній єдності забезпечують формування необхідних компетенцій і компетентностей (Малихін, 2013, 13-14).

Цінність і влучність цього визначення полягає у проведеному О. Малихіним дослідженні низки дисертаційних робіт з теорії навчання у вищій школі, в яких науковці визначають сукупність дидактичних умов залежно від теми роботи. Приміром, у дослідженні Н. Євтушенко пізнавальної самотійності майбутніх учителів у процесі навчання гуманітарних дисциплін дидактичні умови включають забезпечення інтеграції дисциплін гуманітарного циклу та здійснення компетентнісної діагностики та самодіагностики сформованості пізнавальної самотійності майбутніх учителів. У дисертаційній роботі І. Сіняговської на тему «Формування пізнавальної самотійності студентів педагогічного університету у процесі навчання іноземної мови» вказується на забезпечення варіативності змісту навчання в контексті майбутньої фахової діяльності студента. У дослідженні Н. Герасименко на тему «Дидактичні умови організації самотійної роботи студентів педагогічного університету в процесі навчання іноземної мови» виділені такі дидактичні умови: оптимізація навчальної діяльності студентів у логіці модульно-рейтингових моделей навчання іноземних мов; інтеграція самотійної роботи студентів з інтерактивними й інформаційно-комп'ютерними технологіями навчання. У дисертаційних працях І. Дорохіної, С. Остапенко, Г. Удовіченко виділяються такі дидактичні умови як інтегративний дидактичний простір,

соціально-інформативна насиченість самостійної навчальної діяльності, професійна самоактуалізація студента та інші.

З наведеного вище випливає, що дидактичні умови освітнього процесу, будучи комплексним явищем (як елемент (підсистема) системи педагогічних умов, так і сукупність елементів власної системи) хоча й мають значну варіативність і залежать від майбутньої спеціальності студентів, сфери знань, освітньої програми, але мають і спільні риси, такі як:

- цілі, плани, зміст освіти і організація освітнього процесу (у тому числі її адаптивність та іноваційність, здатність до оптимізації та діагностики);
- засоби (ресурси) забезпечення освітнього процесу (зокрема, наявність доступу до інтерактивних й інформаційно-комп'ютерних технологій);
- стан і дії учасників процесу (мотивація, психологічні і когнітивні умови, у яких перебувають як студенти, так і викладачі закладів вищої освіти (далі – ЗВО), діагностика та самодіагностика учасників).

В умовах збройної агресії проти України дидактичні умови здебільшого асоціюються із можливістю забезпечити освітній процес як такий, що передбачає створення безпечного освітнього середовища та адаптації освітнього процесу до безпекових та інфраструктурних викликів і ризиків, однак вважаємо, що зміст освіти та стан учасників освітнього процесу відіграють не меншу роль.

Вважаємо, що дидактичні умови в частині змісту освіти повинні передбачати більшу варіативність і гнучкість навчальних програм, застосування модульних підходів, базованих на ширшому застосуванні дистанційних та змішаних форм навчання з використанням інтерактивних й інформаційно-комп'ютерних технологій.

Врахування стану і дій учасників процесу має передбачати забезпечення психологічного моніторингу і за, потреби, психологічну допомогу, широку інклюзію та безбар'єрність навчання. Ресурси студентів і викладачів ЗВО мають бути спрямовані на самоорганізацію, самоактуалізацію навчання і практичних навичок, взаємодію студентів у рамках навчальних колективів (підгруп, команд), студентського самоврядування та наукової діяльності.

Запропоновані зміни дидактичних умов провадження освітньої діяльності будуть відповідати міжнародним програмним документам у сфері освіти, сприяти інтеграції України у європейський та світовий освітній простір.

Так, Ціль 4 «Забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх» Цілей сталого розвитку 2030 (*Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року [без передачі до Головного комітету (A/70/L.1)] 70/1*, б. д., с. 18-19), передбачає зобов'язання збільшити кількість молодих і дорослих людей, які володіють затребуваними навичками для працевлаштування, отримання гідної роботи та ведення підприємницької діяльності (ціль 4.4.), забезпечити рівний доступ уразливих груп населення, зокрема людей з інвалідністю (ціль 4.5.), забезпечувати здобуття студентами знань і навичок, необхідних для сприяння сталому розвитку, у т. ч. шляхом навчання з питань сталого розвитку та сталого

способу життя, прав людини, гендерної рівності, сприяння культурі миру та ненасильства, громадянства світу й усвідомлення цінності культурного різноманіття і вкладу культури в сталий розвиток (ціль 4.7.). Остання ціль передбачає, зокрема, врахування особливих потреб людей з інвалідністю, безпечне від насильства і соціальних бар'єрів та ефективне середовище навчання для всіх; освіти і навчання з питань інформаційно-комунікаційних технологій; міжнародне співробітництва у підготовці вчителів (викладачів ЗВО).

Подальше дослідження у цьому напрямі передбачає виділення і обґрунтування окремих елементів дидактичних умов як основи розроблення моделі оцінювання освітніх втрат.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бліхар, В., Козловець, М., Горохова, Л., Федоренко, В., & Федоренко, В. (2020). *Філософія: словник термінів та персоналій*. КВПЦ. 274 с.
2. Литвин, А., & Мацейко, В. (2013). Методологічні засади поняття «педагогічні умови». *Педагогіка і психологія професійної освіти*, (4), 43–63. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2013_4_5
3. Малихін, О. (2013). Методологічні основи визначення дидактичних умов у дослідженнях з теорії навчання (у вищій школі). *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]*. Сер. : Педагогіка. Т. 215, Вип. 203, 11–14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchduped_2013_215_203_4
4. Опачко, М. В. (2017). *Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів фізики з дидактичного менеджменту* [Неопубл. дис. д-ра пед. наук]. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
5. *Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року* [без передачі до Головного комітету (A/70/L.1)] 70/1 (Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року). (б. д.). https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf
6. Савченко, О. (1997). *Дидактика початкової школи: Підручник для студентів педагогічних факультетів*. К. : Абрис, 1997.
7. Семенова, А. (Ред.). (2006). *Словник-довідник з професійної педагогіки*. Одеса : Пальміра.
8. Сіняговська, І. (2009). Когнітивні умови формування пізнавальної самостійності майбутнього вчителя в процесі вивчення іноземної мови. *Наукові праці Донецького національного технічного університету*, (3(145)).

Кіріяченко І. А.

*Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна
(Харків, Україна)*

ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОДОЛАННЯ ОСВІТНІХ ВТРАТ: ДОСВІД КИТАЮ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Наслідки війни та кризових ситуацій для освіти в Україні викликають неабияке занепокоєння, оскільки школи та дитячі садки на постраждалих територіях зазнали перерв у роботі, що призвело до катастрофічного зниження

рівня освіти в Україні (Бичко et al., 2023). Досвід Китаю у подоланні масштабних порушень у сфері освіти, зокрема в дошкільній освіті, спричинених COVID-19, може послугувати прикладом подолання таких масштабних проблем. Тому у цій роботі ми зосередились на дослідженні застосованих Китаєм методів для відновлення навчання та покращення психічного стану учнів під час криз, а також розглядаємо можливості впровадження таких підходів в освітній системі України.

Актуальність нашої роботи полягає в терміновості забезпечення безперебійного навчання в Україні на всіх освітніх рівнях, у тому числі на дошкільному.

Метою нашої роботи є дослідження можливості адаптації китайського досвіду використання певних психолого-дидактичних підходів в українську освіту.

На початку варто зазначити, що Китай має найбільший у світі освітній сектор і найбільшу державну систему освіти, величина яких могла би здаватися проблемою для її реформування. Проте у 2021 році був створений проект реформ освітньої програми на всіх рівнях, в основному для переходу до більш збалансованої та вибіркової навчальної програми, що має забезпечити необхідні знання, а також навички для «навчання впродовж життя», інновацій та вирішення проблем, за участю та під наглядом центрального уряду, місцевих органів влади та шкіл (Feijóo, 2023, 118). У програмі реформ основний акцент у навчанні надається саме використанню нових технологій, зокрема штучного інтелекту (ШІ).

Китайські освітяни вдаються до інтегрованих планів уроків, щоб компенсувати збої, які виникають у навчальному процесі. Наприклад, природничі та мистецькі предмети були інтегровані за допомогою переміщення розважальних заходів на онлайн платформи, що сприяло залученню учнів і водночас підвищенню ефективності розвитку креативності, творчих навичок та візуального сприйняття дітей. Окрім того, продовжується розробка онлайн-платформ та інструментів EdTech, щоб компенсувати втрачений навчальний час. Наприклад, такі компанії як Yuanfudao та NetEase Youdao, впроваджують платформи на основі штучного інтелекту, гейміфіковане навчання та STEAM-освіту. Yuanfudao пропонує віртуальні класи на основі ШІ та розробив інтерактивні інструменти, такі як «Pumpkin Science», що поєднує ШІ з практичним навчанням, орієнтованим на підлітків. Аналогічно, NetEase Youdao використовує стратегії гейміфікації у своїх освітніх додатках, поєднуючи онлайн-курси з розумним обладнанням для безперешкодного навчання (Miao, 2022).

Держава Україна за часи локдауну зробила значний крок вперед у питанні дистанційної освіти, однак основні проблеми у запровадженні передових технологій полягають у тому, що держава підтримує на офіційному рівні в основному застарілі платформи такі як Moodle або Google Classroom, які мають обмежений функціонал, і не інвестує у нові перспективні стартапи, які могли би докорінно змінити освітні платформи і адаптувати їх під українських школярів

так як роблять це китайські компанії для китайських школярів. Також, українська освітня система не використовує таке поняття як STEAM, на основі котрого і була розроблена платформа «Pumpkin Science», яка передбачає акцент на персоналізованому навчанні, регулюючи темп відповідно до прогресу учнів. Ця платформа допомагає подолати розрив між теоретичними знаннями та практичним застосуванням – саме те, чого не вистачає нашій освіті, яка зосереджена більше на викладі теорії.

Варто підкреслити, що на сьогодні у процесі реформ в Україні знаходиться середня ланка освіти, а саме шкільна. У той час же вища та дошкільна освіти потребують негайного втручання та осучаснення. Відтак, у тому, що стосується дошкільної освіти, то рівень використання технологій значно відрізняється від розвинутих країн. Так, у Китаї побудова якісної системи дошкільної освіти стала фундаментальною позицією держави, адже сучасні дослідження показують, що діти розвивають своє обчислювальне мислення та вміння розв'язувати проблеми завдяки заняттям зі ШІ, а дошкільнята, які взаємодіють з роботами зі ШІ, продемонстрували покращення різних навичок дослідження, а саме: творчого дослідження, емоційного дослідження та кооперативного дослідження (Kewalramani, 2021). Використання ШІ також може допомогти вчителям прогнозувати успішність учнів, рекомендувати навчальні ресурси та автоматично оцінювати їх, покращувати їх навчальний досвід за допомогою систем інтелектуальних агентів, чат-ботів і рекомендаційних систем.

Багаточисельні інструменти ШІ, інтелектуальні роботи, іграшки і платформи зі ШІ, зокрема Pop Bots, почали впроваджуватися в дошкільну освіту, і на сьогодні діти демонструють прекрасні результати у навчанні. Відтак, ігри зі ШІ покращують навички вирішення проблем, логічне мислення та розпізнавання образів, тим самим сприяючи розвитку когнітивних здібностей (Li, 2023). Крім того, освітні програми та роботи, керовані ШІ, можуть створити сприятливе середовище для вивчення мови, бо завдяки інтерактивним діалоговим вправам та мовним іграм діти можуть розширити свій словниковий запас, поглибити розуміння граматики та вдосконалити навички виразного мовлення. Також, ШІ може відтворювати реальні соціальні взаємодії, допомагаючи дітям засвоювати соціальні норми та емоційні вирази, що, в свою чергу, покращує їхні соціально-емоційні компетенції (Changmeng, 2024). Звичайно, існує питання етичності використання ШІ для навчання, проте за умови правильної постановки умов навчання та ретельного моніторингу академічної доброчесності, ШІ може допомогти українським викладачам на прикладі своїх китайських колег створити цікаве та дійсно якісне середовище для дослідження світу та науки для дошкільнят, адже дошкільна освіта є фундаментом подальшого ставлення дітей до освіти в цілому і їх світосприйняття зокрема.

Окрім того, варто розглянути можливість використання EdTech та ШІ у питаннях психологічної підтримки дошкільнят та учнів, адже індивідуальні труднощі, з якими стикаються діти внаслідок післявоєнної травми, потребують серйозного втручання. Ці ініціативи можуть включати спеціалізовані курси з

емоційного відновлення онлайн, подібні до ініціатив у Китаї, посилення співпраці зі шкільними психологами та громадськими службами психічного здоров'я задля забезпечення психічного благополуччя учнів.

Китай підкреслює, що для психологічного захисту дітей необхідно розробити програми соціально-емоційного навчання, або так зване SEL (Social Emotional Learning), яке є перспективним підходом до розвитку особистісних, когнітивних та поведінкових навичок у дітей. Дослідження показали, що використання соціально-емоційного навчання в дошкільних закладах та початкових школах Китаю позитивно впливають на самосвідомість учнів, їхні навички взаємодій і здатність приймати рішення. Учні, які брали участь у цих програмах, повідомили про меншу кількість проблем з поведінкою та покращення соціально-емоційних навичок порівняно з однолітками. Варто зазначити, що заклади використовували різноманітні види діяльності, такі як дискусії, мистецькі проекти, рольові ігри та відеоконтент, що підкреслює важливість інтерактивних методів навчання для емоційного розвитку дитини (Shi&Cheung, 2022).

Імплементуючи такий підхід в українській освіті, у дитячих садочках та школах необхідно створити заходи, які сприятимуть розвитку емпатії, саморегуляції та командній роботі серед дітей під час вирішення емоційних проблем, а також включити до освітнього процесу психологів, які працювали б разом зі шкільними вчителями та визначали випадки емоційного розладу, що належать до групи ризику. Використання ШІ значно допомогло б з аналізом дошкільнят та осередків їх травм, а також, за допомогою гейміфікації процесу психологічних консультацій – як групових так і індивідуальних – це значно знизило б рівень стурбованості та переживань дітей під час інтеракцій з психологом, а також підвищило б їх розуміння власних емоцій та світу довкола них.

Таким чином, базуючись на досвіді КНР у питаннях реформи освіти, можемо запропонувати наступні рекомендації для ліквідації освітніх втрат в Україні:

- Впровадити програми соціального емоційного навчання, які допоможуть дитині розвинути емоційну стійкість та пропрацювати їх травми. Такі програми можуть бути вбудовані в освітню програму через творчі заняття для покращення емоційного благополуччя, включаючи арт-терапію, рольові та кооперативні ігри, використання ШІ на психологічних консультаціях.

- Створити сучасні онлайн-платформи з доступом до інтерактивних уроків, відеоуроків та індивідуального оцінювання. Чудовою платформою може стати Дія.Освіта, але з більш широким охопленням сфер навчання.

- Провести пілотні проекти в кількох обраних школах, щоб оцінити успішність інтегрованих і гнучких стратегій навчання. Такі пілотні проекти мають включати обов'язкове використання різних платформ EdTech та ШІ.

- Використати зворотний зв'язок від пілотних проектів для поширення в інших регіонах України з можливістю гібридизації онлайн та офлайн навчання.

- Виконувати постійний моніторинг та переоцінку програм, щоб переконатися, що вони працюватимуть у різних освітніх умовах та відповідатимуть викликам сучасності.

За умови ретельного вивчення та розуміння культурних і соціальних відмінностей двох держав, надані у цій роботі стратегії можуть бути адаптовані для застосування в українському контексті. Україні варто розглянути можливість впровадження рішень EdTech та використання ШІ для ширшого охоплення прогалин у навчанні для дітей, переміщених війною. Адаптивні онлайн-платформи в поєднанні з індивідуалізованим зворотним зв'язком слугуватимуть й іншим цілям – персоналізації навчання для кожного учня. Неабиякою перевагою може стати і полегшення роботи самих викладачів, коли частина автоматизованого аналізу учня і його результатів може перейти до ШІ, звільнивши час для створення більш креативних занять. Таким чином, впровадження психологічних консультацій з використанням ШІ, соціально-емоційних програм, EdTech-рішень та пілотних програм знову відкриє двері в майбутнє для кожної української дитини, створивши безпечне та сприятливе навчальне середовище, в якому вона зможе відновлюватися та процвітати.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бичко, Г., Вакуленко, Т., Лісова, Т., Мазорчук, М., Терещенко, В., Раков, С., Горох, В., та ін. (2023). *Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022* / за ред. В. Терещенка та І. Клименко. Київ : Український центр оцінювання якості освіти.

2. Miao, T. Can EdTech be the path forward for China's education industry? *Global Research and Consulting Group Insights*. URL: <https://insights.grcglobalgroup.com/can-edtech-be-the-path-forward-for-chinas-education-industry/>

3. Li, G., Zhang, X., Liu, D., Xue, H., Hu, D., Lee, O., Rilling, Ch., Ma, Yu., Abbey, C., Fairlie, R., Loyalka, P., & Rozelle S. (2023). Education and EdTech during COVID-19: Evidence from a Large-Scale Survey during School Closures in China. *Comparative Education Review*, Vol. 67(1), 53–77. <https://doi.org/10.1086/723027>

4. Kewalramani, S., Kidman, G., & Palaiologou (2021). Using Artificial Intelligence (AI)-interfaced robotic toys in early childhood settings: A case for children's inquiry literacy. *European Early Childhood Education Research Journal*, (5), 652–668.

5. Feijóo, C., Armuña, C., & Díaz, J. F. (2023). China's International Perspective on Education and Edtech. *China and International Norms*. Routledge, 111–133.

6. Changmeng, D. (2024). Early Childhood AI Education in China: Time Value and Path Exploration. *International Journal of Academic Research in Progressive Education and Development*. Vol. 13, no. 3, 5061–5073. <http://dx.doi.org/10.6007/IJARPED/v13-i3/22731>

7. Shi, J., & Cheung, A. C. K. (2022). The Impacts of a Social Emotional Learning Program on Elementary School Students in China: A Quasi-Experimental Study. *The Asia-Pacific Education Researcher*. No. 1, 59–69. <https://doi.org/10.1007/s40299-022-00707-9>

Рубан К. С.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

Савченко Д. Р.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

Терещенко В. Д.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

Савченко Л. Л.

*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

ОСВІТНІ ТА НАВЧАЛЬНІ ВТРАТИ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Освіта в Україні сьогодні переживає не найкращі часи. За час пандемії COVID-19 та далі від початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну діти зазнали значних втрат у навчанні. Спершу дистанційне навчання, а згодом тимчасова окупація, бойові дії, повітряні тривоги й перебування в укриттях, відсутність електроенергії та нестабільний психологічний стан — ось неповний перелік зовнішніх чинників, які впливали і продовжують залишати свій слід на якості освіти дітей і сформованості в них необхідних навичок. Тож зараз гостро стоїть питання створення та впровадження програм з надолуження освітніх втрат. Освітні втрати — це реалії, з якими доводиться змиритися мало не кожному українському вчителю. І, звісно, не просто змиритися, а шукати способи виправити ситуацію на краще.

Значний інтерес у контексті обраного нами аспекту вивчення мають праці праці вітчизняних науковців, серед яких: Г. Бичко та В. Терещенко, Ю. Назаренко, С. Сисоєва та О. Рейпольська, Л. Шелестова та інші.

Освітні втрати — це прогалини у знаннях і навичках, які виникають в учнівської молоді під час освітнього процесу у порівнянні зі стандартами освіти та очікуваними результатами навчальних здобутків.

У межах родового поняття «освітні втрати» можна умовно виділити три взаємопов'язані компоненти: навчальні втрати (у розумінні втрати знань, умінь, навичок, ставлень тощо); виховні втрати; зниження темпу розвитку особистості.

Освітні втрати можуть виникати з різних – як індивідуальних, так і системних – причин. Серед них: здоров'я, війна, пандемія, надзвичайні ситуації природного характеру. Навчальна втрата (*learning loss*) трактується в зарубіжжі як втрата набутих академічних знань/навичок або павза в академічному розвитку учня, найчастіше через тривалу відсутність у школі (Law Insider, 2023, б). Навчальні втрати під час війни стають складовими масштабних втрат освітньої системи. В Україні вони спричинені закриттям шкіл, їх передислокацією внаслідок руйнування/пошкодження, окупації; нестабільністю онлайн-навчання внаслідок бомбардувань та обстрілів; відсутністю/недостатністю навчально-методичного забезпечення, психологічними травмами учнів і педагогів (Локшина, 2022, 10).

Що стосується дошкільної освіти, то дослідники зазначають про психомоторні, соціально-емоційні та комунікаційні втрати під час пандемії COVID-19. Втрати дошкільнят передусім пов'язані з некогнітивним розвитком, зниженням темпу розвитку дитини, зокрема у найбільш сенситивні періоди її життя, в періоди, які вчені називають «вікнами» можливостей.

На підставі аналізу опрацьованої літератури можна зробити такі висновки, освітні втрати в дошкільлі це: втрата знань і навичок або відхилення в прогресі вихованців, що найчастіше пов'язано з перервою у формальній освіті, пропусками занять тощо; втрата здобутих раніше, коли вихованці, які досягли певного прогресу в навчанні, погіршують свій рівень. Найчастіше це пов'язано з тимчасовою (нетривалою) перервою у формальній освіті; різницею між тим, чого навчався вихованець, тобто досягнутим ним академічним прогресом, і тим, чого мав навчатися на певному етапі свого навчання.

На сьогодні при розгляді освітніх втрат, не звертається уваги на втрати в дошкільній освіті маленьких українців. Разом з тим, такі втрати є підґрунтям всіх подальших освітніх втрат і розвитку людського капіталу суспільства в цілому

Серед основних чинників, які зумовили освітні втрати в системі дошкільної освіти України й суттєво вплинули на розвиток дитини в сенситивні періоди її життя, ми визначаємо такі: порушення принципу доступності дошкільної освіти; послаблення, а іноді й відсутність психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу освіти дітей раннього та дошкільного віку; відтік кадрового потенціалу закладів дошкільної освіти, зумовлений масштабним переміщенням педагогічних кадрів в умовах війни, а також низькою оплатою праці педагогів цих закладів; відсутність своєчасної підтримки розвитку дитини в сенситивні періоди її життя, які тривають лише певний короткий час.

В умовах воєнного стану важливо забезпечити продовження здобуття дошкільної освіти за місцем тимчасового перебування дітей, створення безпечного освітнього середовища та надання якісних психолого-педагогічних послуг.

Технологіями визначення місця перебування дітей і їх потреб можуть бути: моніторинг кількості дітей з особливими освітніми потребами за місцем

їх перебування; моніторинг надання освітніх послуг дітям раннього та дошкільного віку по регіонах України та за її межами; діагностика особистісного та пізнавального розвитку дітей раннього та дошкільного віку; моніторинг кількості дітей, які були охоплені офлайн в поточному навчальному році.

Заходами, спрямованими на подолання або пом'якшення ситуації можуть бути: перегляд комплексних освітніх програм із метою їх розвантаження й підвищення варіативності для більш ефективного надолуження освітніх втрат; охоплення всіх дітей через змішані та дистанційні форми освітнього процесу; підготовка тьюторів для проведення додаткових занять із дітьми; створення онлайн-майданчика для фахової дискусії, обміну досвідом; створення розгалуженої цифрової освітньої інфраструктури для доступної та безпечної дошкільної освіти (цифрові освітні платформи та контент для педагогів, керівників, родин; віртуальні лабораторії та віртуальні STEM-групи, хмарні освітні середовища в закладах дошкільної освіти, безоплатне забезпечення вихователів технічними засобами для покращення доступу до онлайн-освіти); впровадження програм надолуження освітніх втрат, які дають можливість повторного доступу до освітнього контенту закладів дошкільної освіти паралельно з продовженням навчання в умовах родини; посилення практичної діяльності психолого-педагогічного патронату в системі дошкільної освіти; поступове відновлення (де є можливість) всіх функцій освітнього процесу.

Щодо психологічної, медичної, методичної та інформаційної підтримки всіх учасників освітнього процесу системи дошкільної освіти в умовах воєнного стану, то в частині психологопедагогічного компоненту необхідним є вивчення ускладнень вихователів і батьків із питань надання відповідної допомоги дітям, а також проведення моніторингу педагогічної майстерності та професійної компетентності фахівців дошкільної галузі державної та приватної форми власності щодо діяльності в умовах воєнного стану. Засобами подолання виявлених ускладнень можуть бути: відновлення ресурсного статусу всіх фахівців дошкільної галузі через марафони, тренінги; розширення спектру напрямів науково-методичного супроводу з урахуванням актуального стану дошкільної освіти й перспектив її відновлення й розвитку в повоєнний період.

Щодо відсутності своєчасної підтримки розвитку дитини в сензитивні періоди її життя, які тривають лише певний короткий час, то цей виклик воєнного стану, на наш погляд, є найголовнішим і найскладнішим для виконання, хоча, зрозуміло, що він пов'язаний з усіма викликами і проблемами, які були зазначені вище. Складність забезпечення цієї базової для розвитку дитини засади – засади своєчасності – визначається тим, що своєчасна підтримка розвитку дитини в сензитивні періоди її життя потребує синергізму й взаємодії держави, закладів дошкільної освіти та батьків (родини). Затримка в розвитку дитини від народження до 5-ти років за законодавством України – це відповідальність батьків (родини), після 5-ти років – відповідальність закладу, держави, але за умови, якщо дитина буде відвідувати заклад дошкільної освіти. Ця проблема, на наш погляд, потребує термінового розв'язання, оскільки

відставання в розвитку дитини в дошкільному віці впливає на її розвиток і результати навчання в усіх подальших ланках освіти й призводить до освітніх втрат (Топузов, 2023).

У ході наукового пошуку можна сформулювати заходи по надолуженню освітніх втрат, а саме: проведення корекційних занять; проведення консультацій, в тому числі психолога (індивідуальні і групові); гнучке планування; залучення батьків до прогресу вихованців і тому, як вони можуть допомогти вдома (тісна співпраця між дитячим садочком, батьками та громадою є одним із ключів до усунення прогалин у досягненнях. Участь батьків має сильний прямий вплив на успішність вихованців, покращує навчання дітей). Оскільки розрив у досягненнях по-різному відображається індивідуально, реальний спосіб усунути розрив – це звернути увагу безпосередньо на індивідуальні потреби кожного вихованця. Кожна дитина потребує уваги та заохочення, необхідних для того, щоб допомогти йому працювати на тому рівні, якого він здатний досягти.

ПЗПСП (психічне здоров'я та психосоціальна підтримка) як частина програм з надолуження освітніх втрат має передбачати: навчання педагогів надання психосоціальної та психоемоційної підтримки; інтеграцію соціально-емоційного навчання в освітній процес; відслідковування психічного стану дітей; перенаправлення до професійної допомоги у складних випадках; супервізію для педагогів.

Отже, збройна агресія російської федерації проти нашої держави призвела до значних змін і трансформацій в організації освітнього процесу, зокрема його безпеки. Діти та молодь в Україні зіткнулися з обмеженнями у доступі до повноцінної освіти, що порушує їх право на навчання та спокійне життя. На тлі цих подій виникли нові терміни та поняття, такі як «освітні втрати», «навчальні втрати», «освітні розриви» та «переміщенні заклади освіти». Підсумовуючи розглянуті шляхи подолання освітніх втрат у закладах дошкільної освіти в умовах воєнного стану, можна визначити, що це завдання вимагає комплексного та системного підходу. Важливість створення безпечного та підтримуючого середовища для дітей, забезпечення психологічної, медичної та методичної підтримки учасників освітнього процесу та усунення кадрових проблем не може бути недооціненою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Богуш, А. М., Беленька, Г. В., Богініч, О. Л., Гавриш, Н. В., Долинна, О. П. та ін. (2012). *Базовий компонент дошкільної освіти*. Київ : Видавництво.
2. Локшина, О., Глушко, О., Джурило, А., Кравченко, С., Максименко, О., Нікольська, Н., & Шпарик, О. (2022). *Освіта в реаліях війни: Орієнтири міжнародної спільноти : Оглядове видання* (Ред.: О. Топузов & О. Локшина). Київ : Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-614-8-2022-55>
3. Топузов, О. М. (Ред.), Головка, М. В. (2023). *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України : Методичні рекомендації* [Електронне видання]. Київ : Педагогічна думка.
4. Learning Loss. Definition. *Law Insider*. URL: <https://www.lawinsider.com/dictionary/learning-loss>

Тананайко О. Г.
Комунальний заклад загальної середньої освіти
«Рожищенський ліцей № 4»
Рожищенської міської ради
Луцького району Волинської області
(Рожище, Україна)

СТРАТЕГІЇ ПОДОЛАННЯ РОЗРИВУ В ОСВІТІ

«Відповідно до пункту 7 Положення про Державну раду з питань відбудови України після війни, затвердженого Указом Президента України № 266/2022 від 21 квітня 2022 року, у складі Державної ради з питань відбудови України після війни для визначення пріоритетів створено робочу групу з питань освіти і науки. Вона підготувала проект необхідних реформ, ініціатив, проекти нормативно-правових актів, пропозиції щодо їх прийняття та імплементації, а також План відбудови України (освіта і наука) на воєнний та повоєнний періоди» (4). Створено окремі освітні центри, реалізуються грантові проекти в навчальних закладах і т.д. Серед викликів змісту та контенту виділяють:

- застарілий зміст навчальних програм;
- зміст дошкільної освіти та освітнє середовище не відповідають Європейській рамці якості дошкільної освіти та принципам інклюзії;
- кваліфікація випускників закладів професійної освіти не повністю адаптована до сучасних вимог ринку праці;
- партнерство з підприємствами у сфері професійно-технічної та вищої освіти не налагоджено або є неповним;
- відсутність синхронізації зусиль і програм міністерств і навчальних закладів;
- відсутність синхронізації зусиль і програм міністерств і відомств, що займаються питаннями освіти та перепідготовки ветеранів війни;
- недостатня кваліфікація та компетентність викладацького складу працівників закладів загальної середньої освіти щодо модифікації та адаптації освітніх.

Проте в цілому на рівні загальноосвітніх навчальних закладів відсутня чітка система організації цієї роботи, не розроблені загальні, цільові та конкретні управлінські кроки (рішення).

Освітні втрати — уповільнення чи переривання освітнього прогресу через великі паузи в навчанні.

Навчальні втрати — втрати в академічних знаннях і навичках.

Алгоритм для створення системи подолання освітньої втрати здобувачів освіти з урахуванням ситуації та потреб закладу (Авілова, Воробйов, Олійник, & Позняков, 2024).

Крок 1: Створення команди підтримки учнів, які втратили освіту.

Команди підтримки учнів, які втратили освіту (команди підтримки), допомагають учням відновитися та досягти академічного успіху.

Затвердження складу команди в наступному порядку:

Керівник групи підтримки - заступник директора з навчально-виховної роботи;

Члени команди супроводу: вчителі-предметники, психологи, соціальні педагоги, логопеди, дефектологи та інші педагогічні працівники.

За необхідності до складу команди підтримки можуть входити представники шкільного самоврядування, батьки та фахівці з інших установ (психологи, соціологи, лікарі).

Щоб команда підтримки ефективно працювала, варто розробити положення про команду підтримки подолання освітніх втрат і затвердити його на засіданні педагогічної ради.

Щоб продіагностувати освітні втрати учнів на різних рівнях освіти, команда підтримки має скласти календар діагностики й визначити напрями та категорії залучених учнів. А також — визначити базові предмети для початкової, базової та профільної школи, за якими проводитиме моніторинг. Їх затверджує засідання педагогічної ради.

Команда підтримки добирає інструменти оцінювання учнів і розробляє карти потреб учнів «освітньо-вразливих» категорій: тобто учнів, які повернулися з-за кордону, учнів з деокупованої території, з прифронтової території, із сільської (гірської) місцевості.

Також команда підтримки надає рекомендації педагогам про підвищення кваліфікації з питань подолання навчальних втрат.

Крок 2. Провести діагностику освітніх втрат.

Діагностика допомагає виявити та проаналізувати проблеми в освітньому процесі, які можуть вплинути на освітні результати учнів та розвиток закладу в цілому (3). Для діагностики можуть використовуватися різні підходи.

- Аналіз академічних результатів. Різні форми акредитації для оцінювання результатів навчання учнів та виявлення можливих прогалин у знаннях і навичках.

- Анкетування учнів, батьків та вчителів. Анкети для збору думок та вражень про проблеми та питання, які спостерігаються учасниками освітнього процесу (2).

- Спостереження та оцінювання діяльності в класі. Аналіз уроків та взаємодії учнів і вчителя з метою виявлення можливих проблем у навчальному процесі та шляхів їх вирішення.

- Аналіз статистичних даних. Аналіз статистичних показників, пов'язаних з успішністю, відвідуваністю та іншими параметрами, які можуть свідчити про проблеми в навчальному процесі. Обговорення та обмін думками між різними учасниками освітнього процесу з метою виявлення проблем та пошуку шляхів їх вирішення.

- Використання спеціалізованих інструментів і методів. Наприклад, SWOT-аналіз допомагає визначити сильні та слабкі сторони, можливості та загрози освітньої організації (3). Діагностика передбачає різні методи та інструменти для оцінки ситуації та виявлення причин втрат (табл. 1).

Методи діагностики освітніх втрат у закладі освіти

Метод	Що передбачає
Тестування	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення стандартизованих тестів з основних предметів для оцінювання рівня знань і навичок учнів; • використання тестів для раннього виявлення дітей, які мають ризик виникнення навчальних втрат; • створення власних тестів з урахуванням специфіки навчального предмета й потреб учнів
Анкетування	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення анкетування учнів, батьків і педагогів для виявлення проблем, з якими стикаються учні в процесі навчання; • вивчення думки учнів про їхню мотивацію до навчання, рівень залученості до освітнього процесу, ставлення до труднощів; • отримання інформації про те, як батьки й педагоги оцінюють рівень успішності учнів, які труднощі вони бачать
Аналіз навчальних досягнень	<ul style="list-style-type: none"> • Вивчення результатів контрольних робіт, диктантів, творів та інших письмових робіт учнів; • вивчення динаміки успішності учнів протягом навчального року; • порівняння результатів учнів з попередніми роками; • виявлення учнів, які мають стійке зниження успішності; • порівняння успішності учнів з різних класів, шкіл, регіонів
Спостереження	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення спостережень за учнями на уроках і під час перерв, на позакласних заходах для виявлення їхніх труднощів у навчанні, поведінці, спілкуванні; • вивчення того, як учні сприймають навчальний матеріал, працюють на уроках, співпрацюють з іншими учнями; • виявлення учнів, які мають труднощі з концентрацією уваги, запам'ятовуванням інформації, виконанням завдань; • оцінювання рівня розвитку комунікативних і соціальних навичок учнів
Індивідуальні бесіди	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення бесід з учнями, які мають труднощі в навчанні; • вивчення причин цих труднощів; • визначення шляхів допомоги учням; • вивчення емоційного стану учнів, їхніх взаємин з однокласниками та вчителями; • спілкування з батьками та законними представниками дітей для отримання інформації про умови навчання й виховання дітей; • консультування з психологом, логопедом, дефектологом та іншими фахівцями
Діагностичні роботи	<ul style="list-style-type: none"> • Проведення діагностичних робіт, щоб виявити прогалини у знаннях і навичках учнів; • визначення рівня сформованості ключових компетенцій учнів; • оцінювання соціально-емоційного стану учнів, їхніх взаємин з однокласниками та вчителями
Використання онлайн-інструментів	<ul style="list-style-type: none"> • Використання онлайн-платформ для діагностики навчальних втрат; • проведення онлайн-тестування; • використання онлайн-ресурсів для оцінювання рівня знань і навичок учнів

Під час діагностики освітніх втрат важливо:

- використовувати інклюзивний підхід;
- залучити до роботи цілий ряд фахівців, включаючи вчителів, психологів, соціальних працівників та логопедів;
- створити атмосферу довіри та підтримки;
- враховувати індивідуальні особливості кожного учня;
- за результатами діагностики підготувати карту потреб «освітньо вразливої» категорії учнів.

Обговорювати на засіданнях педагогічної ради, як проводиться діагностика та як аналізуються її результати.

Крок 3. Розробити карти потреб учнів «освітньо вразливих» категорій.

Карти потреб допомагають виявити учнів, які перебувають у групі ризику або потребують додаткової підтримки через особливі освітні потреби, соціально-економічний статус чи сімейне неблагополуччя.

На основі зібраної інформації карти потреб можна розробити індивідуальні плани підтримки для кожного учня. Ці плани включають конкретні потреби та заходи для забезпечення успішного навчання та соціального розвитку.

Карти потреб слід заповнювати для кожного учня з труднощами у навчанні та постійно оновлювати, щоб відображати зміни в навчанні та розвитку.

Карта потреб дозволяє команді підтримки оцінити рівень знань та навичок учня з усіх предметів, визначити сильні та слабкі сторони, врахувати індивідуальні особливості та потреби, розробити індивідуальний план подолання освітніх втрат, здійснювати моніторинг прогресу учня та за необхідності коригувати плани дій. На основі карт потреб можна розробити індивідуальну освітню траєкторію таких учнів.

Крок 4. Організувати заходи з подолання освітніх втрат

Заходи з усунення навчальних втрат реалізуються закладами освіти протягом року на основі результатів діагностики. Ці заходи включають тип освітніх втрат, спрямованість на об'єкти освіти, тривалість освітнього процесу, кадрове та матеріально-технічне забезпечення, а також заходи (процедури, форми та методи роботи) відповідно до надзвичайних ситуацій природного, техногенного, соціально-політичного та воєнного характеру (3).

Форми, методи й засоби подолання виявлених освітніх втрат можна застосовувати як у класній, так і в позакласній діяльності (табл. 2). Групові форми роботи спрямовані на подолання освітніх втрат класу, групи учнів, а індивідуальні — на подолання освітніх втрат окремим здобувачем освіти.

Крок 5. Повторна діагностика освітніх втрат.

Повторна діагностика є важливим етапом у процесі подолання освітніх втрат і дозволяє оцінити ефективність вжитих заходів та вчасно внести необхідні корективи.

Повторна діагностика може бути проведена за наступним планом:

1. оновлення анкети для учнів, вчителів та батьків: перегляд та оновлення анкети за необхідності для відображення поточної ситуації;

2. проведення інтерв'ю та спостережень: проведення інтерв'ю з учнями, вчителями та батьками, щоб дізнатися більше про їхній досвід та сприйняття освітнього процесу;

3. аналіз результатів попередньої діагностики: порівняння результатів попередньої діагностики з новими даними для виявлення змін у ситуації та нових тенденцій;

4. групові дискусії з учасниками навчального процесу для аналізу результатів діагностики та визначення пріоритетів для подальших дій;

5. визначення нових потреб: На основі отриманих даних сформулювати нові потреби та ініціативи, спрямовані на усунення виявлених прогалин у навчанні;

6. реалізація заходів: на основі результатів діагностики спланувати та впровадити заходи, спрямовані на покращення навчального процесу та зменшення втрат;

7. моніторинг та оцінка: систематично діагностувати та оцінювати ефективність впроваджених заходів та коригувати потреби за необхідності для забезпечення досягнення поставлених цілей.

Таблиця 2

Заходи організації для подолання освітніх втрат

Форми роботи	Заходи	
	Під час класної діяльності	Під час позакласної діяльності
Групові	<ol style="list-style-type: none"> 1. Перегляд і корекція календарно-тематичного планування з певного навчального предмета та додавання до нього тем, які потрапили в категорію «втрачені». 2. Застосування додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потрібно надолужити. 3. Реалізація принципів соціально-емоційного та етичного навчання. 4. Адаптивне планування до освітніх потреб учнів: перерозподіл годин, модифікація навчальних програм, виділення додаткових годин. 5. Групова робота, побудована на основі диференціації завдань і способів опрацювання матеріалу. 6. Застосування принципу кількарядового повторення під час уроку. 7. Міжпредметна інтеграція, бінарні уроки. 8. Застосування стратегії «Має знати». 9. Подача навчального матеріалу невеликими блоками. 10. Візуалізація та структурування матеріалу. 11. Спарені уроки 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Організація класних і міжкласних групових занять (за рахунок варіативного складника навчального плану, додаткових освітніх послуг), робота закладу освіти у форматі Школи повного дня. 2. Створення та забезпечення функціонування груп, шкіл надолуження (catch-up groups, catch-up schools) у канікулярний період. 3. Організація роботи з подолання навчальних втрат у групах подовженого дня. 4. Застосування додаткового якісного освітнього контенту, акцентованого на темах, що потребують надолуження. 5. Проведення психологічних тренінгів, спрямованих на подолання навчальних втрат і формування когнітивних навичок. 6. Організація роботи освітніх центрів, денних центрів розвитку дитини та організація їхньої роботи за програмами надолуження (catch-up programs) для кожної вікової групи та циклу навчання. 7. Організація роботи міжрегіональних, всеукраїнських змін відпочинку (для дітей, що постраждали від війни). 8. Створення шкіл вихідного дня, зокрема онлайн. 9. «Школа для життя» – педагоги курують групу підлітків-наставників, надають їм матеріали, конспекти, завдання для перевірки. Наставник викладає теми кільком учням у зручний
Індивідуальні	<ol style="list-style-type: none"> 1. Використанні диференційованих індивідуальних завдань. 2. Забезпечення варіативності в застосовуваних формах, методах і прийомах опрацювання навчального матеріалу. 3. Створення ситуації партнерства, успіху, довіри й рівності на уроці. 4. Застосування додаткового (повторного) року навчання для учнів, що мають значні прогалини у знаннях (несформовані ключові та наскрізні компетентності, наявність початкового рівня з предметів української мови та літератури, математики, історії України). 5. Індивідуалізовані домашні завдання 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Індивідуальна робота з додатковим якісним освітнім контентом, відповідно до тем, що потребують надолуження, використання навчальних кейсів за предметами, гейміфікованих цифрових освітніх ресурсів. 2. Індивідуальні консультації та заняття, зокрема й онлайн. Учителі можуть надавати індивідуальні консультації для учнів, які мають навчальні втрати, щоб пояснити матеріал або розв'язати конкретне питання. 3. Індивідуальні робочі листи: учні можуть отримати такі листи з додатковими вправами або завданнями, спеціально розробленими для їхніх потреб. 4. Індивідуальні онлайн-курси: учні можуть користуватися індивідуальними онлайн-курсами або ресурсами для самостійного навчання, що відповідають їхнім індивідуальним потребам і темпам навчання. 5. Індивідуальний педагогічний супровід дитини. 6. Педагогічна підтримка батьків

Крок 6. Скоригувати форми й методи подолання освітніх втрат

Зміна форм і методів подолання навчальних втрат є важливим етапом у забезпеченні ефективності навчальних заходів. Зміни можуть відбуватися за сімома напрямками

Індивідуалізація навчання: застосування персоналізованого підходу до навчання, включаючи диференціацію завдань, адаптацію програм до індивідуальних потреб слухачів та використання індивідуальних навчальних планів.

Використання онлайн-платформ, відеолекцій, мультимедійних матеріалів та інших цифрових інструментів.

Розвиток критичного мислення та креативності: використання проектної діяльності, активних методів навчання та вирішення проблем для стимулювання критичного мислення, вирішення проблем та розвитку креативності учнів.

Мотивація студентів до навчання: розробка програм і заходів, спрямованих на мотивацію студентів до навчання з використанням ігрових методів.

Розвиток комунікативних навичок: розвиток комунікативних та соціальних навичок студентів, заохочення співпраці та взаємодії між студентами та викладачами, використання групових проектів та командної роботи.

Підтримка вчителів: допомога вчителям у використанні ефективних методів і стратегій викладання, професійному навчанні та вдосконаленні навичок викладання.

Адаптація навчальних програм і матеріалів: адаптація навчальних програм і матеріалів до потреб учнів з різними здібностями та особливостями, використання різноманітних навчальних матеріалів і методів, які є привабливими для різних груп учнів.

Налагоджена система подолання освітніх втрат сприяє зменшенню відсотка відсутніх «освітньо вразливих» учнів та підвищенню якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авілова, О., Воробйов, Л., Олійник, В., & Позняков, П. (2024). Як створити систему подолання освітніх втрат у закладі освіти: алгоритм. *Практика управління закладом освіти*, №8. URL: <https://edirshkoly.expertus.com.ua/10016932>
2. Освітні втрати: підходи до вимірювання та компенсації. (2022). CEDOS. URL: https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/zapyska_osvitni-vtraty.pdf
3. Стратегія розвитку освітніх вимірювань у сфері загальної середньої освіти в Україні до 2030 року. (2019). Міністерство освіти і науки України. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2019/07/190523_Strategiya-osvitnih-otsinyuvan_UTSOYAO.pdf
4. План відновлення. Освіта і наука (проект станом на 03.08.2022). Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/НО.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>

Чуркіна В.

*Науково-дослідний інститут з діджиталізації науки
Громадської організації «Міжнародна наукова гільдія»
Слайго, Ірландія (Харків, Україна)*

Грищенко Т.

*Науково-дослідний інститут з діджиталізації науки
Громадської організації «Міжнародна наукова гільдія»
Слайго, Ірландія (Івано-Франківськ, Україна)*

ЗАЛУЧЕННЯ ОСОБИСТОСТІ ДО СВІТУ МИСТЕЦТВА В ЗДО ТА ЗЗСО В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ВІДБУДОВИ

Сьогодні розвиток громад та українського суспільства в умовах війни та відбудови залежить від людських ресурсів, від формування людини-патріота, від життєдіяльності кожної особистості та розвитку її творчого потенціалу. Актуальними є ідеї міжнародних документів де відзначено, що важливо реалізувати права кожної людини на освіту і зокрема в мистецькій галузі, адже безперервна мистецька освіта забезпечує розвиток особистості, набуття знань арт практики, навиків комунікації, що необхідні для життя в безбар'єрному, недискримінаційному, цифровому суспільстві. У документах ЮНЕСКО наголошується, що культура і мистецтво є найважливішою частиною загальної освіти, яка забезпечує всебічний розвиток особистості. Мистецтво і культура є важливим зокрема і для мігрантів і для людей з ООП, для представників культурних меншин, для ВПО та інших членів суспільства (Піканова, 2020, 120–124). Залучення особистості до світу мистецтва в умовах війни та відбудови набуває критичного значення, особливо в контексті національно-культурної ідентифікації, яка є основою для формування толерантності. Забезпечення якості мистецької освіти сьогодні безпосередньо пов'язане з наявністю розвиненої мережі навчальних закладів та організацій, а також з ефективністю системи вітчизняної освіти (12).

Українська система мистецької освіти, зокрема її особливості, зафіксовані у вітчизняних та міжнародних документах. У документах ЮНЕСКО використовуються поняття «навчання мистецтву» та «навчання за допомогою мистецтва», підкреслюючи важливість цих підходів для розвитку творчого потенціалу. У міжнародних та національних документах також акцентується значущість культурної спадщини як джерела натхнення і творчості. Відомо, що будь-яка творчість черпає свої сили з культурних традицій, але водночас розвивається і збагачується через контакти з іншими культурами. Збереження, популяризація та передача культурної спадщини майбутнім поколінням стають необхідними завданнями в умовах відбудови.

Культурна спадщина та креативні індустрії, відображаючи досвід та сподівання людства, створюють середовище, що сприяє творчості у всій її різноманітності та підтримує діалог між націями і культурами. Важливо зазначити, що пандемія COVID-19 значно вплинула на індустрію культури та творчості, зупинивши її розвиток. У той час, коли люди в усьому світі

звернулися до культури як до джерела комфорту, відпочинку та зв'язку, сам сектор культури зазнав непропорційних втрат через тривалу кризу в сфері охорони здоров'я. Карантинні заходи та фізичне дистанціювання створили безпрецедентні перешкоди для діяльності у цьому секторі: кінотеатри, театри, музеї та виставкові майданчики залишалися зачиненими, а фестивалі, бієнале та концерти відкладалися на невизначений термін.

В 2020 році глобальні культурні та креативні індустрії скоротилися на 750 мільярдів доларів США, що відповідає втраті понад 10 мільйонів робочих місць» (11).

У 2023-2024 роках глобальні культурні та креативні індустрії, освіта та культура продовжують відігравати важливу роль у світовій економіці та суспільстві, одночасно стикаючись із низкою викликів і можливостей (9). З розвитком технологій та збільшенням кількості онлайн-контенту, цифрові платформи продовжують розширювати свою роль у поширенні культурних продуктів. Це стосується як музики, кіно, ігор, так і віртуальних виставок та перформансів. Гібридні форми мистецтва, що поєднують фізичні та цифрові елементи, стають усе більш популярними. В умовах глобальних криз, таких як війни та зміна клімату, індустрії дедалі більше звертають увагу на питання культурної стійкості та інклюзії. Різноманітні проекти, що сприяють соціальній згуртованості, збереженню культурної спадщини та підтримці вразливих груп населення, стають пріоритетними. Креативні індустрії активно впроваджують екологічні практики, створюючи продукти та проекти, що мінімізують вплив на довкілля. Це включає використання екологічно чистих матеріалів, зменшення вуглецевого сліду подій, а також популяризацію тем сталого розвитку через мистецтво. Важливим аспектом є зростання підтримки незалежних митців та креативних підприємців. Фінансові інструменти, гранти та інвестиції спрямовуються на підтримку інноваційних ідей, що сприяє розширенню культурного різноманіття та появі нових форм самовираження. Економічна нестабільність та інфляція впливають на споживчі звички, що змушує індустрію адаптуватися, шукаючи нові джерела доходу та оптимізуючи витрати. Попит на доступні та різноманітні культурні продукти залишається високим, але вимоги до якості та унікальності контенту зростають. Таким чином, 2020-2024 роки є періодом важливих змін та інновацій для глобальних культурних і креативних індустрій, що зберігають свою значущість у світовій культурній екосистемі, одночасно пристосовуючись до нових викликів та можливостей.

Дошкільна освіта в Україні регулюється положеннями Закону України «Про дошкільну освіту», Державної цільової програми розвитку дітей (Воронов, Ковальчук, Піканова, Рейпольська, Сисоєва, & Станкевич, 2021). Він здійснюється в дошкільних установах різних форм власності (державної, комунальної, приватної) та різних типів навчальних закладів: ясла, ясла-садок, дитячий садок, ясла-садок компенсуючого типу, дитячий будинок інтернатного типу, ясла-садок сімейного типу.

Незалежно від типу дошкільного закладу діти набувають мистецької освіти відповідно до освітнього стандарту – Базового компонента дошкільної освіти

України, який реалізується шляхом дотримання вимог базових програм та формування мистецьких компетентностей – здатність дитини практично реалізувати свій потенціал для отримання результату творчої діяльності на основі розвинених емоцій та почуттів до видів мистецтва, застосування мистецьких знань в життєдіяльності (1; 7). До прикладу «Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / Education & Care»» (Воронов, Ковальчук, Піканова, Рейпольська, Сисоєва, & Станкевич, 2021). Однією зі змістових ліній сфери життєдіяльності малюків є «Дитина в світі мистецтва». Педагоги дошкільних установ працюють також за іншими програмами наприклад «Лідер живе в кожному» для дітей дошкільного віку» (Гавриш, Безсонова, Безрукова, & Воронов, 2020).

В основу мистецької освіти дошкільнят, зокрема у Базовому компоненті дошкільної освіти змістовною лінією є «Дитина в світі мистецтва» у ній спостерігаємо принцип інтеграції, що сприяє організації художньої діяльності дошкільнят на основі взаємодії різних видів мистецтва, як у процесі інтегрованих занять, так і на святах (1; 7).

Мистецька діяльність в ЗДО передбачає формування емоційно-ціннісного ставлення відбувається через демонстрацію педагогом та іншими дорослими виразних емоцій під час перегляду та висловлення вражень від вистав. Для формування когнітивної складової важливо: вчити виконувати ролі на власному прикладі, брати участь у театральних інсценівках, грати у ляльковий театр. Формуванню діяльнісної складової сприяє виконання наступних завдань: спонукати брати участь в елементарній театралізованій діяльності в настільному театрі іграшок; розвивати здатність разом із дорослими брати участь у театральних постановках (1; 7). Наведені нижче показники визначають педагоги чи інші дорослі, які здійснюють освіту та піклування про дітей, за результатами спостереження за їхньою діяльністю. З початком війни дошкільні заклади були змушені кардинально змінити підходи до освітнього процесу. Багато закладів були змушені перейти на дистанційне або змішане навчання та використовувати різні цифрові платформи для проведення уроків та занять з метою надання знань, комунікації з дітьми та їхніми батьками. Особливу увагу було приділено адаптації програм до умов війни. Сьогодні школи та садочки приділяють увагу психологічній підтримці, розвитку емоційної стійкості, патріотичного виховання. Важливою частиною навчального процесу є інформування дітей про правила безпеки під час надзвичайних ракетних обстрілів, ударів плануючими бомбами, пострілів з РСЗО та інших небезпечних ситуацій.

Повномасштабна збройна агресія з 2022 року призвела до значних руйнувань та пошкоджень дошкільних закладів по всій країні. Чимало дитячих садків були зруйновані або серйозно пошкоджені внаслідок обстрілів та бомбардувань. Це суттєво ускладнило доступ дітей до освітніх послуг, особливо в регіонах, які зазнали було окуповано чи зазнали найбільшого впливу війни. Таким чином сьогодні на частині територій доступ до освіти – обмежений або відсутній. В умовах війни пріоритетним завданням є

забезпечення безпеки дітей і персоналу дошкільних закладів. У багатьох садках були облаштовані укриття та бомбосховища. Педагогічні колективи проходили спеціальні тренінги з надання першої допомоги, евакуації дітей та дій під час надзвичайних ситуацій. Безпека стала ключовим аспектом не лише фізичної охорони, а й психологічної підтримки, адже дітям необхідно допомогти долати страхи та тривоги, пов'язані з війною. Виникає поняття «дитина війни» у ХХІ ст., яка знає не тільки що таке бомбардування а й балістика.

Залучення до світу мистецтва особистості сьогодні передбачає формування мистецько-творчої компетентності - бере участь в елементарній театралізованій діяльності в настільному театрі іграшок; позитивно відгукується на пропозиції залучення до різних видів мистецько-творчої діяльності (малювання, ліплення, аплікація; слухання музики, співи, музична гра, музично-ритмічні рухи, гра на дитячих інструментах; театралізація малих літературних творів, розігрування спектаклю); - за допомогою запитань дорослих відтворює зміст казки, оповідання, розповіді, сюжетної картинки; - розрізняє звучання різних інструментів (брязкальце, сопілка, барабан, дзвіночок); - розрізняє музику за частотою, ритмом; - виконує невеликі за розміром пісні; - виконує прості танцювальні рухи (притупування, ходьба, біг, кружляння, напівприсідання, плескання в долоні); - ідентифікує почуття та вчинки персонажів із власними; - знаходить просту аналогію між життям та змістом твору.

У вітчизняних ЗДО використовують методику українського педагога В.О.Сухомлинського: вихованці читають казки про природу, на заняттях в природному середовищі активно спостерігають за її різноманіттям, визначають форму і колір природних матеріалів, експериментують з ними (Батрун, 2017, 31–34).

Сучасні ЗДО сприяють розвитку творчих здібностей вихованців; вони спеціалізуються на опанування дітьми окремих жанрів мистецтва, або різних видів художньої діяльності. У вітчизняних ЗДО впроваджуються традиції європейської педагогічної свободи, творчості, гуманізму. Вихованців навчають працювати самостійно, набувати власний мистецький досвід. Прагнучи виховувати кожну дитину як творчу індивідуальність, педагоги дитячих навчальних закладів використовують вітчизняну педагогічну спадщину, зокрема методику Софії Русової, пропонуючи кращі зразки українських казок, віршів, пісень.

У дошкільних установах створюється розвивальне середовище, яке сприяє самовираженню дитини. З цією метою використовуються елементи всесвітньо відомих методик таких як Р. Штайнер, М. Монтесорі. К. Орфа та інших педагогів. Основною організаційною формою художньо-естетичної діяльності у ЗДО є заняття (типове, домінантне, тематичне, комплексне, яке проводиться кілька разів на тиждень). Дітей залучають до участі у дитячих святах: ранках, флешмобах, інтерактивних патріотичних святах, вони як правило об'єднують види мистецтва: музику, літературу, танець, драматизацію, образотворче мистецтво. Актуальними є тематичні свята, що проводяться в різних формах: інсценування казки, обрядів, традицій тощо. Музичні заняття в ЗДО охоплюють

всі види музичної діяльності: слухання, спів, ритмічні рухи, гру на традиційних та нетрадиційних інструментах. Вони часто супроводжуються сучасною музикою, що вимагає спеціальної підготовки педагога, здатного ефективно проводити вправи під музичний супровід, звертаючи увагу на естетику та точність рухів. Музична мова складається зі звуків, які формують мотиви, фрази і речення, що виражають певну музичну думку. Пісня, танець і марш є основними жанрами, що вводять дитину в світ музичної образності. Образотворча діяльність в ЗДО включає малювання, ліплення, аплікацію та роботу з природними матеріалами. На заняттях поєднується технологічний аспект із розвитком творчої уяви та образного мислення дітей. Важливим є ознайомлення з різними матеріалами, техніками, і розвиток умінь, таких як штрихування, робота пензлем, складання нових колірних тонів, і ліплення. До інноваційних підходів відносяться арттерапія і нетрадиційні техніки, наприклад, малювання пальцями, монотипія, використання трафаретів. Театралізована діяльність передбачає залучення дітей до інсценізації казок і інших творчих форм, що допомагають їм зануритися у світ мистецтва. Організація спеціальних занять сприяє розвитку художніх навичок та вмінню виражати внутрішній світ через творчість. Також у сучасних ЗДО активно використовують фітнес і хореографію, що позитивно впливають на всі системи організму дитини. Сучасні фітнес-програми для дітей включають елементи танцю, рухливі ігри та естафети, що сприяє гарному настрою та фізичному розвитку. Танцювальні заняття з використанням елементів хореографії й різних танцювальних напрямів і стилів. Корекційні заняття для профілактики порушень постави, плоскостопості, розвитку дрібної моторики. Заняття із предметами (скакалка, м'яч тощо), на спеціальному обладнанні (степ-платформи, фітболи, тренажери) (Маковецька, 2015, 189–201). У ЗДО впроваджують заняття, що спрямовані на розвиток рухових здібностей (заняття на велотренажерах; «Весела біодинаміка» – заняття спрямоване на розвиток силових здібностей) тощо. Програми з елементами східної оздоровчої гімнастики і бойових мистецтв.

Хореографічна діяльність здійснюється в різних формах і напрямках: дитячий фітнес, сучасна хореографія, бальні та народні танці, акробатика, тощо.

У гуртковій роботі вони знайомляться з українським фольклором, піснями, танцями, іграми, ремеслами тощо. Важливо здійснювати ознайомлення дошкільнят із творами світового мистецтва відбувається в процесі співпраці дитячих установ з музеями художнього профілю. Актуальна практика використання мистецтва в інклюзивній освіті ЗДО, дошкільні заклади розвивають дітей ООП, упроваджуючи сучасні художньо-корекційні технології, використовують з цією метою практики арт-терапії та арт педагогіки. Функціонування дошкільної освіти в умовах збройної агресії рф проти України стало справжнім викликом для освітньої системи країни. Зміни в організації освітньої діяльності, руйнування та пошкодження освітніх закладів, а також створення безпечних умов для дітей та педагогів – усе це набуло критичного значення в умовах війни. Функціонування дошкільної освіти в умовах збройної

агресії РФ проти України свідчить про здатність системи адаптуватися до величезними викликами, щодо руйнувань інфраструктури, відсутності тепла, світла, інтернету та необхідності забезпечення безпеки та психологічного комфорту дітей. Подальший розвиток системи дошкільної освіти вимагає не лише відновлення зруйнованих закладів, але й удосконалення підходів до забезпечення безпеки та підтримки дітей в умовах війни та відбудови. Закон України забезпечує рівний доступ до мистецької освіти, створюючи умови для розвитку творчих здібностей кожної дитини. У програмі НУШ, відзначено, що школа має стати простором, де діти можуть знайти підтримку та натхнення через мистецтво, яке допомагає їм осмислити реальність, виразити свої переживання та мрії, а також розвинути критичне мислення і комунікативні навички (5; 8). Адаптація освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) в умовах війни вимагає комплексного підходу з метою забезпечення безпеки та безперервності навчання. Зокрема облаштування укриттів, регулярні тренування з евакуації, створення планів дій на випадок надзвичайних ситуацій. Забезпечення психологічної допомоги учням та вчителям, проведення занять з психоемоційної стійкості. Вона обумовила перехід на дистанційне або змішане навчання, розробка навчальних матеріалів, що доступні в різних форматах. Важливим є забезпечення постійного зв'язку між адміністрацією, вчителями, учнями та батьками для своєчасного інформування та координації дій. Сьогодні важливо звернути увагу на дотримання правил безпечної поведінки в інтернеті, з метою протидії дезінформації. Ці заходи сприяють захисту життя та здоров'я учасників освітнього процесу, а також забезпечують стабільність і ефективність навчання в умовах війни (9).

Мистецтво відіграє важливу роль у відновленні психологічної стійкості та емоційної рівноваги дітей, що особливо важливо в умовах війни (Маковецька, 2015, 189–201). Шкільні програми, які включають мистецькі дисципліни, мають сприяти формуванню у школярів здатності до співпереживання, толерантності та розуміння культурного різноманіття. Це, своєю чергою, сприяє зміцненню соціальної згуртованості та взаємно підтримки у суспільстві. Але на сьогодні має зменшення кількості годин відведених на опанування мистецтва наприклад у типовій програмі 5-9 класів. Залучення дітей до мистецтва не лише допомагає їм пережити труднощі, але й стає основою для побудови кращого майбутнього, в якому кожна особистість зможе розкрити свій творчий потенціал та внести свій внесок у відбудову країни.

Залучення особистості до світу мистецтва в основній школі набуває особливої значущості в умовах війни та відбудови. У цей період мистецька освіта стає не лише засобом розвитку творчих здібностей, але й важливим інструментом для підтримки емоційної стійкості та формування національної ідентичності. Особливістю навчання мистецтва в основній школі є інтеграція різних видів мистецької діяльності, таких як музика, образотворче мистецтво, театр та хореографія. Це дає можливість учням всебічно розвивати свої творчі здібності та виражати власні почуття через різні художні форми. Уроки

мистецтва допомагають школярам осмислити складні емоції, зумовлені війною, та знаходити внутрішній ресурс для подолання труднощів.

Значна увага приділяється вивченню культурної спадщини, яка слугує джерелом натхнення та зміцнює зв'язок з національними традиціями. Мистецька освіта в цей період має на меті не лише розвиток технічних навичок, але й виховання патріотичних почуттів та розуміння важливості збереження культурних цінностей. Також важливою є інтеграція сучасних технологій у навчальний процес, що дозволяє учням створювати власні цифрові проекти та долучатись до глобальних мистецьких ініціатив. Це сприяє розвитку критичного мислення, навичок комунікації та готовності до життя в цифровому світі.

Залучення до світу мистецтва в умовах війни та відбудови стає важливою складовою процесу відновлення та формування нової генерації, яка буде здатна будувати мирне і гармонійне суспільство.

В умовах війни арт-практики та арт-терапія набувають особливої важливості як ефективні інструменти для підтримки психічного здоров'я та емоційної стабільності. Військові дії, втрати, стрес і невизначеність створюють потужний емоційний тиск на дітей і дорослих. Арт-практики дозволяють не лише виразити накопичені емоції, але й допомагають опрацювати внутрішні переживання через творчість. Арт-терапія, як форма психологічної підтримки, сприяє відновленню емоційного балансу, зниженню тривожності та стресу. Вона надає можливість у безпечному середовищі обробити травматичний досвід, зменшити відчуття ізольованості та знайти нові способи вираження себе. Це особливо актуально для дітей, які не завжди можуть вербально виразити свої почуття та переживання. Крім того, арт-практики сприяють соціальній інтеграції, допомагаючи людям знайти спільну мову через мистецтво. Учасники арт-терапії можуть відчувати підтримку, спільно пережити творчий процес, що посилює їхню здатність до співпереживання і згуртованості.

В умовах війни мистецтво стає не лише способом самовираження, але й важливим засобом психо-емоційної підтримки, що допомагає людям зберегти віру в себе і знайти сили для подолання труднощів.

Формування компетентностей в умовах війни та відбудови вимагає системного підходу до мистецької освіти в ЗДО та ЗЗСО. Це передбачає надання дітям базових знань і навичок у різних видах мистецтва, розвиток їхньої обізнаності про особливості мистецьких жанрів, а також формування прагнення знайомитися з шедеврами мистецтва і розвивати здатність їх сприймати. Занурення дитини у світ мистецтва сприяє розвитку її емоційно-чуттєвого сприйняття довкілля, що є ключовим для формування емоційної сфери та мислення. Це не лише забезпечує умови для самовираження через мистецьку діяльність, але й сприяє успішній реалізації особистості в житті, допомагаючи виховати активних і свідомих громадян. Таким чином, залучення особистості до мистецтва з раннього віку стає важливим елементом освітнього процесу, який допомагає дітям адаптуватися до викликів сучасного світу,

розвиває їхню здатність до співпереживання і творчого самовираження, а також сприяє формуванню патріотичних почуттів та активної громадянської позиції. Умови війни та відбудови лише підкреслюють необхідність такого підходу, бо мистецька освіта є важливим інструментом для виховання нової генерації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти України. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/605/0be/86b/6050be86b4f68482865820.pdf>
2. Батрун, І. В. (2017). Соціалізація дитини в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського. *ОПЗ Педагогічна майстерня*. № 11, 31–34.
3. Воронов, В. А., Ковальчук, К. В., Піканова, Н. В., Рейпольська, О. Д., Сисоєва, С. О., & Станкевич, К. Ю. (2021). Програма освіти дітей раннього та дошкільного віку «Освіта і піклування / *Education & Care*». Київ : ФОП В. Б. Ференець. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/doshkilna/programi/2022/09/02/Prohrama.osv.ditey.rannoho.ta.doshkil.viku-OSV.I.PIKLUVANNYA.02.09.2022.pdf>
4. Гавриш, Н., Безсонова, О., Безрукова, О., & Воронов, В. (2020). Лідер живе в кожному. *Парціальна програма для закладів дошкільної освіти по формуванню лідерського потенціалу дітей дошкільного віку*. ТОВ МР ЛІДЕР ГЛОБАЛ.
5. Затверджена оновлена Типова освітня програма для 5–9 класів: найголовніші зміни. (2024). *НУШ. Нова українська школа*. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdzhena-onovlenu-typova-osvitnya-programa-dlya-5-9-klasiv-najgolovnishih-zminy/>
6. Маковецька, Н. В. (2005). Застосування танцювально-ігрової гімнастики і фітболгімнастики в оздоровлювальній роботі з дошкільниками. *Пріоритетні напрями роботи дошкільної ланки освіти на 2005–2006 навчальний рік: методичний аспект / за ред. К. Л. Крутій*. Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 189–201.
7. Міністерство освіти і науки України. *Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти)* (нова редакція), затверджений наказом МОН України № 33 від 12.01.2021.
8. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. *Міністерство освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
9. *Освіта і наука України в умовах воєнного стану* : інформаційно-аналітичний збірник. (2023). Київ. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf>
10. Піканова, Н. В. (2020). Чинники соціального інтегрування дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивних групах дошкільних закладів освіти. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка*. Вип. 6 (162), 120–124.
11. ResiliArt 100. *UNESCO*. <https://doi.org/10.58337/BNMG9488>
12. The right to education for persons with disabilities. Education 2030. *UNESDOC. Digital Library*. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371249?posInSet=15&queryId=0ee067a2-16d3-4f6d-b634-8866cb720c12>

ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Арістова Н. О.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

Кугай К. Б.

*Київський національний університет технологій та дизайну
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ СТУДЕНТІВ КОМП'ЮТЕРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ВИКЛИКІВ

З огляду на поточні процеси світової інтеграції, розвиток технологій та міжнародна співпраця стають ключовими чинниками для фахівців у галузі комп'ютерних наук. Саме тому володіння іноземними мовами стає обов'язковою умовою для успішної професійної діяльності. Це не лише дає можливість більш ефективно комунікувати з іноземними партнерами, але й відкриває доступ до величезних масивів спеціалізованої літератури, наукових досліджень та технічної документації, яка часто публікується іншими мовами. Крім того, іноземні мови є необхідними для розуміння інноваційних підходів і технологій, що виникають у різних країнах світу (Malykhin, Aristova & Melikova, 2023; Malykhin, Aristova, Vyshnevskaya, Kugai & Makhovych, 2024; Рудоман, Харжевська & Шикиринська, 2023; Тесцова, 2024). Особливу актуальність це питання набуває в контексті України, яка перебуває в стані війни, коли освіта все більше переходить на дистанційний та змішаний формати, що вимагає нових підходів до навчання.

Здобувачі комп'ютерних спеціальностей мають унікальні когнітивні особливості, які впливають на процес засвоєння іноземної мови. Як зазначають автори (Kugai & Vyshnevskaya, 2023, 96), аналітичне мислення таких студентів, орієнтоване на вирішення складних технічних задач, потребує адаптованих методів навчання мовам. Типове мовне навчання, спрямоване на загальну аудиторію, часто не враховує особливості мислення програмістів, зокрема їхню схильність до абстрактного мислення та аналітики. Відповідно, викладачі мають розробляти курси, які поєднують мовне навчання з технічними темами, що надає студентам змогу використовувати мову в знайомому для них контексті. Це також стосується спеціалізованої технічної термінології, що потребує окремого підходу для засвоєння.

Розглянуті вище особливості мислення програмістів вимагають відповідних підходів до навчання іноземних мов. Сучасні педагогічні методики пропонують низку інноваційних інструментів, які можуть полегшити процес

вивчення іноземних мов для студентів комп'ютерних спеціальностей. Одним із таких підходів є контекстуалізоване навчання, яке дозволяє пов'язувати мовні вправи з технічними завданнями. Наприклад, створення технічної документації або анотація коду іноземною мовою не лише розвиває мовні навички, але й зміцнює технічні знання студентів. Додатково, використання гейміфікації підвищує мотивацію та залученість студентів до навчального процесу, особливо якщо навчання пов'язане з інтерактивними завданнями та мобільними додатками (Арістова & Махович, 2024, 1060). Цей підхід допомагає підвищити інтерес до вивчення іноземної мови та зробити освітній процес більш ефективним.

Дистанційне та змішане навчання стають невід'ємною частиною освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні (Гнатюк, 2022, 134). Це дозволяє зменшити фізичну присутність студентів в аудиторіях, але, на нашу думку, водночас створює нові виклики для організації освітнього процесу. Одним з таких викликів є перевантаження студентів через необхідність паралельного вивчення технічних дисциплін та іноземної мови, що потребує спеціальних методів для оптимізації навчання. Однак, сучасні технології уможливають розширення доступу до ресурсів та інструментів для самостійного вивчення мов, що сприяє більш ефективному засвоєнню матеріалу. Це допомагає студентам краще розподіляти час та обирати зручний формат навчання.

Інтеграція комп'ютерних технологій у мовне навчання відкриває нові можливості для студентів технічних спеціальностей. Застосування технологій штучного інтелекту, як-от розпізнавання голосу або персоналізовані мовні тренери, сприяє створенню індивідуальних мовних планів для кожного студента (Кугай, 2024, 95). Це забезпечує підвищення якості навчання та робить процес більш гнучким. Окрім цього, технології підтримки, наприклад, автоматичний переклад та анотація кодів, дозволяють студентам паралельно засвоювати технічну та мовну інформацію. Такі підходи підвищують ефективність навчання та допомагають студентам краще адаптуватися до вимог сучасного ринку праці.

Розвиток міжкультурної комунікації є важливим елементом у підготовці сучасних фахівців комп'ютерних спеціальностей. Студенти, які мають досвід взаємодії з представниками інших культур, отримують не лише мовні, а й комунікативні навички, котрі необхідні для роботи в міжнародних командах. У своїй роботі К. Кугай та М. Вишневська наголошують на важливості проведення віртуальних обмінів та участі в міжнародних проєктах, що дозволяє студентам покращити розуміння культурних особливостей різних країн (Kugai & Vyshnevskaya, 2023). Така діяльність сприяє успішній адаптації до глобалізованого ринку праці, а це, у свою чергу, робить здобувачів більш конкурентоспроможними та підготовленими до роботи в умовах мультикультурного середовища.

Отже, оптимізація навчання іноземних мов студентів комп'ютерних спеціальностей є надзвичайно важливою для їхньої успішної кар'єри **в умовах**

динамічного розвитку технологій та міжнародної співпраці. Персоналізований підхід, інтеграція технологій та міжкультурна комунікація – це ключові напрями, які допоможуть студентам адаптуватися до сучасних вимог ринку праці та ефективно співпрацювати на міжнародній арені. Таким чином, ефективне навчання іноземних мов студентів комп'ютерних спеціальностей має ґрунтуватися на принципах комплексного підходу, який поєднує в собі традиційні методи навчання з інноваційними технологіями та адаптацією до специфічних потреб цієї категорії студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Kugai, K., & Vyshnevska, M. (2023). Peculiarities of teaching foreign languages to computer specialties students. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, (3), 93–100. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2023-3-12>
2. Malykhin, O., Aristova, N., & Melikova, S. (2023). Developing computer engineering and information technology undergraduates' learner autonomy: individualised instruction in English classroom. *ETR*, 2, 176-181. <https://doi.org/10.17770/etr2023vol2.7274>
3. Malykhin, O., Aristova, N., Vyshnevska, M., Kugai, K., & Makhovych I. (2024). Exploring computer engineering and information technology undergraduates' views on developing their innovative thinking in English classroom. *ETR*, 2, 428-434. <https://doi.org/10.17770/etr2024vol2.8096>
4. Арістова, Н. О., & Махович, І. А. (2024). Розуміння змісту і сутності поняття «гейміфікація» у науковому педагогічному просторі України. *Наукові інновації та передові технології (Серія «Педагогіка»)*. № 8 (36), 1058–1070. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1058-1070](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1058-1070)
5. Гнатюк, О. В. (2022). *Проблема навчання та адаптації молодших школярів в умовах воєнного стану. Традиційні та інноваційні підходи до наукових досліджень: матер. III Міжнародної наукової конференції (м. Київ, 23 вересня 2022 р.)*, 133–138.
6. Кугай, К. Б. (2024). Розуміння змісту і сутності поняття «персоналізація навчання іноземних мов» у зарубіжній науковій літературі. *Щомісячний науково-педагогічний журнал «Молодь і ринок»*. №1 (221), січень. С. 92-96. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.294265>
7. Рудоман, О. А., Харжевська, О. М., & Шикиринська, О. Б. (2023). Інноваційні методи навчання англійської мови в цифрову епоху. *Вісник науки та освіти*. № 10(16), 225–243. [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10\(16\)-225-243](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-10(16)-225-243)
8. Тесцова, О. О. (2024). Інноваційні методи викладання англійської мови для програмістів у глобальному ІТ-середовищі. *Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка»)*. №6(40), 466–475. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6\(40\)-466-475%20](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2024-6(40)-466-475%20)

ІНФОРМАЦІЙНО-ЦИФРОВА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНІСТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Інформаційне суспільство характеризується стрімким розвитком технологій, широким доступом до інформації та зміною комунікаційної парадигми. Освітній процес, як один із основних механізмів соціалізації та розвитку особистості, не може залишитись осторонь цих змін. Проблеми, що виникають в умовах інформаційного суспільства, вимагають глибокого аналізу та розробки нових підходів до освітнього процесу.

Перехід до інформаційного суспільства супроводжується кардинальними змінами у всіх сферах життя, зокрема й в освіті. Освіта стає насиченою цифровими технологіями, необхідними для орієнтації у постійно зростаючому обсязі інформації. Сучасні технології дають здобувачам освіти безпрецедентний доступ до різноманітних джерел знань, що створює як нові можливості, так і виклики. Постійне збільшення інформації викликає зниження мотивації здобувачів до глибокого вивчення предмету, адже швидкий доступ до отримання будь-якої інформації призводить до поверхневих знань, саме тому потрібно розробляти такі методи навчання, які стимулюють інтерес до навчання та формують внутрішню мотивацію. Велика кількість інформації призводить до когнітивного перевантаження, що ускладнює процес навчання. Здобувачі повинні вміти не тільки знаходити інформацію, а й аналізувати її, робити висновки, перевіряти достовірність джерел та протистояти маніпуляціям. Надмірне використання цифрових технологій у навчанні впливає також і на соціальну взаємодію учнів, призводить до емоційного вигорання як учнів, так і вчителів. Постійне перебування в онлайн-середовищі, необхідність швидкої адаптації до нових інструментів та методів навчання може викликати стрес та втому, саме тому потрібно забезпечувати баланс між онлайн-навчанням і традиційними формами комунікації, що сприятиме, окрім того, розвитку соціальних навичок і емоційному інтелекту.

Одним із способів подолання проблем, що виникають в освіті в умовах інформаційного суспільства є формування та розвиток інформаційно-цифрової компетентності як учнів, так і вчителів.

Концепція «Нова українська школа» однією з 10 ключових компетентностей визначає інформаційно-цифрову компетентність, яка передбачає впевнене, а водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні (1, 2016).

Важливість питання цифрової грамотності та інформаційно-цифрової компетентності широко розглядається вченими В. Бикова, Л. Гриневич, Н. Сороко, О. Спіріна.

Сучасні засоби навчання (інтерактивні дошки, електронні підручники, освітні платформи та мобільні додатки) роблять освітній процес більш цікавим та ефективним, проте їх впровадження вимагає відповідної підготовки педагогів. Інформаційно-цифрова компетентність дозволяє учням і вчителям орієнтуватись в інформаційному просторі, швидко знаходити потрібні дані та критично оцінювати їх достовірність. Уміння використовувати сучасні цифрові інструменти, такі як освітні платформи, інтерактивні програми та різноманітні гаджети стає необхідністю як для успішного навчання, так і викладання. На відміну від традиційної системи освіти, у якій учитель був головним джерелом знань, в інформатизованому суспільстві роль учителя трансформується. Сьогодні учитель є координатором, фасилітатором, який сам орієнтується в інформаційному потоці, тобто володіє інформаційно-цифровою компетентністю, та здатен навчити цьому учнів, розвиваючи навички критичного мислення та самостійної роботи. Вчитель повинен не лише уміти користуватись різними програмними продуктами та онлайн-платформами, а й бути здатним критично оцінювати цифрові ресурси, обирати найбільш ефективні інструменти для досягнення освітніх цілей та безпечно працювати в цифровому середовищі.

Для успішного формування інформаційно-цифрової компетентності необхідно впроваджувати стратегії, а саме: використання цифрових технологій має бути невід'ємною частиною освітнього процесу. Вчителі повинні постійно вдосконалювати свої навички роботи з цифровими технологіями, брати участь у семінарах, вебінарах, курсах підвищення кваліфікації та обміну досвідом з колегами. Особливо важливою є підтримка адміністрації закладу освіти, яка повинна створювати умови для професійного розвитку педагогів. Для формування та розвитку інформаційно-цифрової компетентності учнів доцільно впроваджувати курси за вибором, міжгалузеві курси, спрямовані на розвиток зазначеної компетентності. Наприклад, курси «Основи медіаграмотності», «STEM» тощо.

Ефективно розвивають цифрові навички учнів, стимулюють активну участь в освітній діяльності та сприяють формуванню інформаційно-цифрової компетентності: впровадження проєктного методу навчання (створення презентацій, вебсайтів, відео, аналіз й представлення даних та програмування); виконання лабораторних та практичних робіт; застосування симуляцій та імерсивних технологій; використання на уроках та створення учнями самостійно інтерактивних вправ.

Отже, організація освітнього процесу в умовах інформаційного суспільства потребує нових підходів, які враховують як можливості, так і виклики сучасних технологій. Проблеми, що проявляються в даному контексті, вимагають комплексного та системного підходу, який включає індивідуалізацію навчання, розвиток критичного мислення, підтримку психологічного благополуччя учнів

й учителів, постійне вдосконалення професійних навичок педагогів, а особливо формування інформаційно-цифрової компетентності усіх учасників освітнього процесу. Особистість, що володіє зазначеною компетентністю здатна орієнтуватись в постійно зростаючому інформаційному просторі, працювати з будь-яким обсягом інформації, використовувати цифрові технології для вирішення навчальних та життєвих задач, ефективно комунікувати в нових умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Концепція «Нова українська школа». (2016). *Кабінет Міністрів України. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р., № 988.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-p>

Білик В. М.

*Харківський національний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди
(Харків, Україна)*

Ялліна В. Л.

*Харківський національний педагогічний університет
ім. Г.С. Сковороди
(Харків, Україна)*

СПАДОК В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО КРІЗЬ ПРИЗМУ ПЕДАГОГІКИ ДОЗВІЛЛЯ

Сучасні виклики ставлять перед педагогічною спільнотою вимогу необхідності надання підтримки дітям, що продовжують навчання в умовах воєнного стану. Досконала організація освітнього середовища, дозвілля школярів створює для них умови для реалізації природних здібностей, збагачення досвіду, дає можливість приймати активну участь у діяльності, дозволяє формувати критичне мислення, громадянську позицію молоді.

Викликає занепокоєння негативна тенденція зниження культурного та інтелектуального рівня нації, криза цінностей та ідеалів, що призводить до втрати інтересу до навчання та самовдосконалення молодих людей. У цьому аспекті важливо звернути увагу на педагогічний потенціал дозвілля як провідного засобу соціалізації дітей. Адже, дозвіллева діяльність передбачає добровільність, різноманітність форм, емоційну наповненість, творчий характер, задоволення інтелектуальних та духовних потреб.

Сьогодні, в умовах надзвичайних військових подій в країні, особливу цінність в цьому напрямку має спадщина В.О. Сухомлинського. В усьому світі добре відома система позакласної, секційної, гурткової роботи, що була створена відомим педагогом у Павлиській школі. Науковець акцентував увагу на тому, що під час дозвіллевої діяльності легше засвоюються обов'язкові знання, розвивається ініціатива, активність, виховується відповідальне ставлення до виконання завдань, взаємодопомога (Сухомлинський (3), 1976,

194-195). Саме різноманітність форм дозвілля у другій половині дня (науково-предметні гуртки, творчі лабораторії, майстерні математичної, літературної, історичної, краєзнавчої, мистецької спрямованості та ін.), а також індивідуальна робота, стали запорукою для розвитку самодіяльності дітей, розкриття талантів, неповторності кожного з них (Сухомлинський (2), 1976, 326-343).

Особливе місце у творчому доробку В.О. Сухомлинського відводилося формуванню у дітей звички читати. Він наголошував на тому, що до серця та свідомості кожного школяра можна дійти через книжку. У дитячій бібліотеці, що діяла при школі, діти могли ознайомлюватися з науково-популярною літературою, статтями, брошурами, що виходили за межі обов'язкового програмного матеріалу (Сухомлинський (3), 1976). Педагог акцентував увагу на тому, що необхідно правильно підбирати книжки, виходячи з можливостей сприйняття дітей та їхніх уподобань. При цьому, на його думку, необхідно враховувати, що зміст утверджує загальнолюдські цінності, відображає національну і світову історію, духовну й матеріальну культуру (Сухомлинський, 1977, 262-263).

Серед форм роботи традиційними стали бесіди, обговорення прочитаних книг. Особливою формою роботи можна назвати створення казок самими дітьми. Слід зазначити, що система позакласної роботи в Павлиській школі будувалася на основі поваги до кожного, врахування їхніх потреб, інтересів, віри в кожную дитину, заперечення тиску на них та грубощів. Приділялася увага внутрішньому світу дітей, їхній емоційній сфері. Існувала практика в Павлиській школі влаштовувати свято книги, казки, до яких залучалися і батьки.

Наслідкування цього досвіду активно використовується і в сучасних умовах військового стану, коли значній кількості дітей Харкова доводиться перебувати в укриттях, на станціях метро. Батьками, психологами, волонтерами організовується дозвілля для дітей: сумісне читання книжок, створення казок разом, малювання казкових і реальних героїв тощо. Такі заходи сприяють психо-емоційній підтримці дітей. Крім того, за умови безпекової ситуації окремі навчальні заклади мають можливість організувати змішане навчання та на перервах і у позаурочний час організовується змістовне дозвілля для дітей.

Слід зазначити, що керівництво дозвіллевою діяльністю дітей передбачає наявність професійних компетентностей учителя. У Павлиській школі у позаурочній діяльності вчителі виконували функції педагогів організаторів, керівників колективів, гуртків. Саме вони допомагали учням раціонально використовувати вільний час, спрямовували діяльність дітей на удосконалення розумових, трудових, моральних якостей. Їхні функції доповнювалися консультуванням, а коректна допомога під час виконання різних завдань та доручень давала дітям можливість проявляти себе (Білик & Яліна, 2022).

У контексті сучасної педагогіки партнерства цікавим є досвід павлиської школи, де провідне місце займала діяльність вчителя в організації взаємодії з

батьками вихованців. Вона передбачала різні форми взаємодії: педагогічна просвіта батьків, проведення для них лекцій з приводу організації дозвілля в сім'ї, бесід, консультацій, батьківських днів з обговоренням питань особливостей вікового розвитку дітей та організації їх вільного часу (Білик & Ялліна, 2022).

В умовах сьогодення педагогіка дозвілля займає відповідне місце у педагогічній складовій підготовки майбутніх учителів. Так, у четвертому семестрі здобувачі Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди вивчають модуль «Педагогіка дозвілля» в межах дисципліни «Провайдинг освітніх технологій». В ньому вони мають можливість ознайомитися з основними інститутами дозвіллевої сфери, методикою організації культурно-дозвіллевої діяльності в закладах загальної середньої освіти, особливостями організації дозвілля школярів в умовах дистанційного та змішаного навчання, діяльністю громадських організацій. Акцентується увага на впровадженні педагогіки партнерства, збереженні національних надбань. Педагогіка дозвілля торкається питань розвитку духовної культури особистості, організації вільного часу та виховного простору, опанування технологіями дозвіллевої практики, інформаційного забезпечення організації дозвілля, диференційованого підходу в роботі з різновіковими та соціальними групами населення, удосконалення підготовки майбутніх учителів, спрямованої на формування у здобувачів лідерських якостей, гнучких навичок, активної життєвої позиції.

Лекційні та семінарські заняття спрямовуються на заохочення здобувачів до спільного обговорення спадщини видатних педагогів минулого в контексті педагогіки дозвілля, вивчення історії створення та розвитку закладів дозвілля, можливостей використання позитивного досвіду минулого для організації вільного часу дітей; визначення чинників, що впливають на вибір форм дозвілля в сучасності; пошук можливостей змістовного наповнення дозвілля; моделювання ситуацій; розробки віртуальних екскурсій; використання ділових ігор; презентації дозвіллевих заходів; вирішення кейсів. Обов'язковою складовою модулю є формування у студентів навичок та вмінь розробки проєктів дозвіллевих заходів, які можна втілювати в сучасній практиці роботи з учнями в умовах дистанційного спілкування, або безпосередньо в безпечних місцях перебування дітей.

Отже, різноманітність форм роботи з дітьми після уроків, що впроваджувалися В.О.Сухомлинським у Павлівській школі не втрачає своєї актуальності в сучасних умовах. Це дієве підґрунтя для опанування майбутніми вчителями теоретичних та практичних основ організації активного дозвілля дітей, їх гармонійного розвитку. Заклади освіти Харкова сьогодні здійснюють консультаційні заходи для батьків, надають інформаційну підтримку, залучають їх до майстер-класів, проводять челенджи он-лайн та офлайн формату. Волонтери, небайдужа молодь, активне студентство, майбутні педагоги залучаються до організації змістовного, а головне, необхідного в сучасних умовах, дозвілля для дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Білик, В. М., & Ялліна, В. Л. (2022). Актуальність ідей В.О.Сухомлинського щодо створення сприятливого освітнього середовища в дозвіллі. *Шістдесят восьмі економіко-правові дискусії. Серія: Соціальні та гуманітарні науки: матеріали Міжнародної наукової інтернет-конференції*, (м. Львів, Україна – м. Переворськ, Польща, 27-28 вересня 2022 р.) [ред. кол.: О. Патряк та ін.]. Львів : ФО-П Шпак В.Б., 83-88.
2. Сухомлинський, В. О. (1976). *Павлицька середня школа*. Вибрані твори в 5 томах. К.: Рад. шк. Т. 4.
3. Сухомлинський, В. О. (1976). *Проблеми всебічно розвинутої особистості*. Вибрані твори: в 5-ти т. Т. 1. К.: Радянська школа.
4. Сухомлинський, В. О. (1977). *Духовний світ школяра*. Вибрані твори: У 5-ти т., Т. 1., К.: Рад.шк., 206–340.

Богуславський В. В.

*Дніпровський державний університет внутрішніх справ
(Київ, Україна)*

Шеремет К. В.

*Дніпровський державний університет внутрішніх справ
(Київ, Україна)*

МОДЕЛЬ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО СПІВРОБІТНИКА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОХОРОНИ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Модель підготовки фахівців у секторі безпеки та охорони України передбачає, що військовослужбовці освоюють різноманітні предмети бойової та спеціалізованої підготовки, зокрема вогневу, тактичну і фізичну підготовку.

Ключову роль у навчанні та вихованні військових різних категорій відіграють інструктори, які мають необхідні теоретичні знання і практичні навички відповідно до своїх напрямків.

Основні компоненти моделі підготовки співробітника сектору безпеки та охорони до професійної діяльності в екстремальних умовах є складним і багатоплановим процесом, можуть включати такі складові елементи, в першу чергу це теоретична підготовка (Михайліченко, Самсонова, Магмет, Бородин & Муленко, 2024).

Законодавча база: Ознайомлення з законами, регламентами та нормативними актами, що регулюють діяльність сектору безпеки.

Психологія: Вивчення основ психології стресу та методів його подолання, а також розвитку навичок комунікації в кризових ситуаціях.

Тактики і стратегії: Опанування методів і прийомів реагування на надзвичайні ситуації, включаючи аналітику загроз.

По-друге, практична підготовка.

Тренування фізичних навичок: Регулярні фізичні тренування для розвитку витривалості, сили та координації.

Ситуаційні вправи: Моделювання реальних екстремальних ситуацій, включаючи сценарії конфліктів, терористичних загроз, натуральних катастроф тощо.

Військова та тактична підготовка: Опанування основ військової справи, використання спецзасобів, вогневої підготовки.

По-третє, використання сучасних технологій.

Технічні засоби: Ознайомлення з сучасними технологіями, такими як системи відеоспостереження, дрони, системи захисту інформації.

Інформаційна безпека: Основи кібербезпеки, захист інформаційних систем.

А також атестація знань і навичок: Регулярні іспити та атестації для перевірки готовності до виконання службових обов'язків.

Комплексна модель підготовки має на меті забезпечити високий рівень професійної готовності співробітників, здатних оперативно і ефективно реагувати на виклики в екстремальних умовах. Вона акцентує увагу на поєднанні теоретичних знань, практичних навичок, психологічної стійкості та етичних принципів, що в сукупності формує кваліфікованого фахівця (Шемчук, 2020).

Цікавими за науковою новизною є роботи: О. Войтеха, О. Флоріна, С. Стародубцева, О. Шаповала, І. Приходька, О. Хацаюка, О. Єлісеєвої, В. Жукова, В. Клименка, Ю. Бережного, які виявили характеристику систем організації бою та спеціальної підготовки військовослужбовців Національної гвардії України. Варто зазначити, що сучасні погляди та концепції системи спеціалізованої підготовки військовослужбовців, (можуть мати представників української «силової структури») використовувати при розробці майбутніх умов навчання, модель навчання для виховання прикладних професійних талантів, компетенцій курсантів військ вищої ланки різних служб Українських навчальних закладів (ВНЗ) (Козубцов, 2023).

Богуславський В.В. зазначає у своїй роботі, що високий професійний рівень працівників у структурах сектору безпеки та оборони України визначається багатьма факторами, такими як швидке та своєчасне реагування в критичних ситуаціях, вміння поводитися з вогнепальною зброєю та глибоке знання нормативно-правової бази.

Розвиток необхідних фізичних якостей, вдосконалення різних систем організму, а також підвищення рівня спеціальної фізичної та психологічної підготовки є важливими для ефективного виконання службових обов'язків працівниками силових структур. Постійна та тривала фізична підготовка співробітників має на меті забезпечення готовності на високому професійному рівні для виконання оперативно-службових завдань, що включає в себе спеціальну фізичну та психологічну підготовку (Богуславський, Булах & Бачинська, 2024).

Модель підготовки майбутніх співробітників сектору безпеки та охорони повинна ґрунтуватися на системному підході, що інтегрує теоретичні знання, практичні навички та психологічну підготовленість.

Таким чином, ефективна модель підготовки майбутнього співробітника сектору безпеки та охорони повинна бути комплексною, динамічною та

адаптивною до змін, що відбуваються в умовах безпеки, сприяючи формуванню компетентних і готових до викликів фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Богуславський, В., Булах, С., & Бачинська, Н. (2024). Актуальні дослідження спеціальної фізичної та психологічної підготовки сил охорони правопорядку в екстремальних умовах. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*, (3К(176)), 94-98. [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K\(176\).21](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2024.3K(176).21)
2. Козубцов, І. (2023). Модель професійної підготовки офіцерів сектору безпеки та оборони у мотиваційному вимірі. *Військова освіта. Збірник наукових праць Національного університету оборони України*, 1(47), 108-122. <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/108-122>
3. Михайліченко, В. М., Самсонова, Г. С., Магмет, Т. М., Бородин, С. В., & Муленко, О. О. (2024). Сутнісні характеристики формування готовності майбутніх інструкторів з вогневої підготовки до професійної діяльності. *Інноваційна педагогіка*, випуск 69(2). Видавничий дім «Гельветика», 105-106. <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/69.2.22>
4. Шемчук, В. (2020). Концептуальні засади формування готовності майбутніх офіцерів інституцій сектору безпеки і оборони України до виконання завдань за призначенням в екстремальних умовах службово-бойової діяльності. *Імплементация нововведень до правових та воєнних наук та підвищення ролі спорту на державному рівні (1st edition)* : колективна монографія. Publishing House «UKRLOGOS Group», 24–39. <https://doi.org/10.36074/indpvnprsrdr.ed-1.02>

Вдовичин Т. Я.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна)*

Ковальський А. С.

*Дрогобицький державний педагогічний університет
імені Івана Франка
(Дрогобич, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ НА УРОЦІ

Формування особистості учня є складним і багатогранним процесом, що включає різні аспекти розвитку: інтелектуальний, емоційний, моральний, соціальний і фізичний. Основні чинники, які впливають на цей процес, можна поділити на зовнішні й внутрішні.

Зовнішні чинники: родина, школа, друзі та однолітки, культура та суспільство. Сім'я є першою і найважливішою соціальною групою, де дитина отримує основні цінності, моральні настанови й перший досвід соціальної взаємодії. Освітній заклад формує не лише академічні знання, а й особисті якості учня, такі як відповідальність, наполегливість, критичне мислення та здатність до співпраці. Групи ровесників можуть сильно впливати на соціальні навички, самооцінку та поведінку учня. Мас-медіа, традиції, релігія, соціальні норми та правила формують систему цінностей і моральних принципів.

Внутрішні чинники: мотивація та інтереси, емоційний стан, індивідуальні здібності. Інтерес до навчання та досягнень, власні амбіції та прагнення учня мають вирішальне значення для його розвитку. Психологічна стійкість, впевненість у собі та здатність до емоційної регуляції безпосередньо впливають на сприйняття навчання і взаємодію з іншими. Вроджені таланти, когнітивні та фізичні особливості впливають на темпи та якість розвитку учня.

Учитель є важливою фігурою у формуванні особистості учня. Він може не лише надавати знання, але й допомагати розвивати моральні принципи, критичне мислення, емоційну грамотність і соціальні навички. Через мотивацію, приклад і підтримку педагог стимулює учня до особистісного зростання.

Ключові аспекти формування особистості учня:

- **самотійність і відповідальність:** формування відповідального ставлення до своїх вчинків і рішень;

- **критичне мислення:** розвиток здатності аналізувати, робити висновки та приймати обґрунтовані рішення;

- **моральні цінності:** виховання етичних норм поведінки, толерантності, поваги до інших.

Таким чином, формування особистості учня є комплексним процесом, що вимагає узгодженої взаємодії між сім'єю, школою, соціумом і самим учнем. Особистість учня на уроці проявляється через його активність, поведінку, сприйняття матеріалу та взаємодію з учителем і однокласниками. Урок є важливим середовищем для розвитку пізнавальних і соціальних навичок, а також формування характеру та особистісних якостей.

Учитель відіграє ключову роль у створенні атмосфери на уроці, яка сприяє формуванню позитивних особистісних якостей учня. Він може впливати на розвиток інтересу до навчання, виховувати самотійність, відповідальність і критичне мислення через методи викладання, стиль спілкування та мотивацію учнів.

Основні аспекти особистості учня на уроці:

- 1) **пізнавальна активність:** інтерес до предмета, коли учні, зацікавлені в темі, проявляють більшу мотивацію, ставлять запитання, прагнуть глибше зрозуміти матеріал; креативність, адже особистість учня проявляється в умінні мислити нестандартно, знаходити власні підходи до вирішення завдань; критичне мислення, оскільки учень, який здатен оцінювати отриману інформацію, аналізувати її та робити власні висновки, показує зрілість у пізнавальному плані;

- 2) **соціальні якості:** взаємодія з однокласниками, де учень може працювати в команді, демонструвати лідерські якості або співпрацювати, що формує його соціальні навички; комунікабельність, адже уміння висловлювати свою думку, брати участь в обговореннях і слухати інших є важливою складовою розвитку особистості на уроці; емпатія, оскільки відчуття до інших, повага до їхніх думок і почуттів — важливий показник емоційного розвитку особистості учня;

3) *мотивація і відповідальність*: відповідальне ставлення до навчання, адже особистість учня проявляється в його готовності виконувати завдання, слідкувати за успіхами та брати на себе відповідальність за власний процес навчання; самостійність, оскільки учень, який прагне самостійно вирішувати завдання і приймати рішення, демонструє високий рівень відповідальності та зрілості; самоорганізація, бо здатність планувати свій час, дотримуватися графіка та вчасно виконувати завдання також є важливою рисою, яка формується в процесі навчання;

4) *емоційний стан*: ставлення до успіхів і невдач, бо реакція учня на помилки або труднощі демонструє його емоційну стійкість та здатність працювати над собою, учень, який адекватно сприймає власні поразки, швидше розвивається та вдосконалюється; емоційна регуляція як здатність контролювати свої емоції, не заважати процесу навчання своєю поведінкою й залишатися зосередженим на уроці;

5) *моральні якості*: повага до правил і норм, бо учень, який дотримується дисципліни на уроці, поважає правила класу й інструкції вчителя, проявляє зрілість і готовність до соціальної відповідальності; етика спілкування, оскільки поведінка учня на уроці відображає його моральні принципи: чи він підтримує інших, чи готовий допомогти, чи поважає думку вчителя та однокласників.

Таким чином, урок є не тільки простором для передачі знань, але й важливою складовою формування особистості учня, де через навчання розвиваються різні сторони його характеру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барбашова, І., & Ярошук, Л. (Ред.). (2022). *Формування особистості в освітньому процесі: теорія і практика: колективна монографія*. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні.

Вишневська М. О.

*Київський національний університет технологій та дизайну,
Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

Арістова Н. О.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЕКОНОМІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Формування іншомовної комунікативної компетентності у студентів економічних спеціальностей є одним із ключових аспектів їхньої підготовки до професійної діяльності в закладах вищої освіти України. В умовах глобалізації економічних процесів фахівці мають володіти не лише знаннями в галузі економіки, але й здатністю ефективно спілкуватися різними мовами для успішної інтеграції в міжнародне бізнес-середовище. Саме тому особливої

актуальності набуває проблема формування в студентів економічних спеціальностей іншомовної комунікативної компетентності (у тому числі й мовленнєвих і комунікативних навичок), високий рівень сформованості якої надає їм змогу орієнтуватися в різних культурних контекстах, розуміти соціальні, культурні й економічні особливості партнерів по бізнесу, а також ефективно брати участь у ділових переговорах. У світовій науковій спільноті активізуються дослідження, присвячені питанням, пов'язаним із формуванням і розвитком іншомовної комунікативної компетентності в здобувачів вищої освіти загалом й у сфері економічної освіти зокрема. Дослідники розглядають складні процеси взаємодії між мовними знаннями, соціокультурною обізнаністю та прагматичними навичками, які є невіддільними елементами професійної діяльності майбутнього економіста.

З огляду на завдання економічної освіти, серед яких ключовими є: підготовка фахівців, здатних ефективно діяти в глобалізованому середовищі; розвиток міжкультурної комунікації, котра сприяє взаємодії з іноземними партнерами; підвищення конкурентоспроможності випускників на міжнародному ринку праці; інтеграція вітчизняної економічної освіти в світовий освітній простір – актуальність теми дослідження є беззаперечною. Саме іншомовна комунікативна компетентність, яка є важливим чинником успішної професійної діяльності та підготовки до викликів, що постають перед сучасними економістами на глобальній арені, надає їм можливість орієнтуватися в динамічному, культурно й економічно різноманітному світі.

Праці українських і зарубіжних науковців доводять, що формування іншомовної комунікативної компетентності студентів економічних спеціальностей є ключовим аспектом їхньої професійної підготовки в умовах глобалізації. Дослідники підкреслюють, що оволодіння мовленнєвими і комунікативними навичками є не лише важливим інструментом для успішної міжкультурної комунікації, але й міцним підґрунтям для професійного зростання економістів. Зокрема, наукові роботи свідчать про те, що інтеграція іншомовної підготовки з економічними дисциплінами сприяє розвитку здатності до критичного і креативного мислення, необхідного для вирішення фахових завдань різного рівня складності в міжнародному контексті (Vyshnevskaya & Kugai, 2023; Matychak, Muradkhanyan & Cherska, 2019; Перевознюк, 2015; Семенчук, 2007; Усик, Чорна & Петухова, 2021; Хоменко, 2014; Ябуров, 2021).

Дослідження свідчать, що сучасні підходи до викладання іноземних мов студентам економічних спеціальностей зосереджуються на розвитку навичок ефективної комунікації, адаптації до багатокультурного середовища та взаємодії з представниками різних культур. Підвищенню готовності студентів економічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності на міжнародній арені сприяє застосування розмаїття інноваційних форм організації, технологій і методів навчання на заняттях з іноземної мови, а саме: методів гейміфікації (у тому числі й ситуаційне моделювання), проектних технологій, технологій проблемного і контекстного навчання, інтерактивних

методів навчання тощо. У цьому контексті наукові позиції таких українських дослідників, як Н. Арістова, О. Малихін, А. Матійчак, І. Мурадханян, В. Олефір, О. Петухова, Н. Притулик, Л. Усик, О. Хоменко, Ж. Черська, В. Чорна, С. Шехавцова, відіграють важливу роль в удосконаленні іншомовної підготовки студентів різних спеціальностей (у тому числі й економічних).

Так, А. Матійчак, І. Мурадханян і Ж. Черська в своїй публікації відзначають, що для розвитку іншомовної комунікативної компетентності майбутніх економістів і початківців бізнес-лідерів критично важливим є забезпечення комплексного навчання читання, аудіювання, письма та говоріння. Це сприяє глибокому розумінню як загальних аспектів професійної діяльності, так і спеціалізованих галузей, що створює основу для їхнього професійного успіху (**Matychak, Muradkhanyan & Cherska, 2019**).

Л. Усик, В. Чорна та О. Петухова вважають, що вивчення іноземних мов за професійним спрямуванням допомагає майбутнім фахівцям розвивати навички спілкування, налагодження ділових контактів, аналізу іноземних джерел та сучасних наукових досягнень, а також удосконалювати свої професійні вміння та презентувати ідеї професійній спільноті. Розвиток професійної комунікативної компетентності сприяє формуванню таких важливих якостей, як самостійність, самоконтроль, відповідальність, творче мислення та професіоналізм (**Усик, Чорна & Петухова, 2021**).

Л. Сікорська підкреслює важливість іншомовної комунікативної компетентності у професійному розвитку майбутніх фахівців, зокрема, економістів, маркетологів і менеджерів. Вона зазначає, що іншомовна комунікативна компетентність включає знання соціальної психології та вміння застосовувати їх у професійній діяльності. Основними джерелами зазначеної компетентності є життєвий досвід, мистецтво, ерудиція та наукові методи, котрі допомагають учасникам ділової взаємодії ефективно реалізовувати функції спілкування (**Сікорська, 2018**).

У своїй роботі М. Ябуров визначає іншомовну комунікативну компетентність майбутнього економіста як здатність використовувати іноземну мову для професійного розвитку, здійснювати діяльність у міжнародному контексті, цінувати мультикультуралізм, а також вільно спілкуватися усно й письмово при обговоренні досліджень та інновацій (**Ябуров, 2021**).

У дослідженні О. Пантелєвої та Т. Малєвої зазначається, що ключовими чинниками формування іншомовної комунікативної компетентності в студентів немовних спеціальностей під час вивчення іноземної мови є інтегроване навчання всіх видів мовленнєвої діяльності відповідно до їхніх індивідуально-психологічних особливостей, комунікативні вправи, які забезпечують мовне спілкування, а також ситуаційне моделювання (**Пантелєва & Малєва, 2019**).

Проаналізовані підходи до розуміння змісту і сутності поняття «іншомовна комунікативна компетентність» дають нам змогу стверджувати, що ця компетентність є не просто лінгвістичною навичкою, а й складним особистісним утворенням, яке сприяє розвитку професійно важливих якостей, таких як комунікативність, самостійність мислення, культурний світогляд,

емпатія й міжкультурна толерантність. Зазначена компетентність надає фахівцям-економістам необхідні інструменти для ефективної комунікації, налагодження ділових стосунків, аналізу глобальних джерел інформації та презентації ідей у професійному середовищі.

Ми визначаємо іншомовну комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь і навичок, необхідну для здійснення іншомовної діяльності, пов'язаної із сприйняттям і продукуванням текстів іноземною мовою (іноземними мовами) у конкретних комунікативних контекстах. Ця компетентність передбачає не лише обмін інформацією, а й успішну взаємодію та взаєморозуміння між учасниками комунікативного процесу, що відображає суб'єкт-суб'єктну природу спілкування.

Здійснений нами теоретичний аналіз наукової педагогічної літератури підтверджує, що іншомовна комунікативна компетентність є невіддільним компонентом готовності студентів економічних спеціальностей до майбутньої професійної діяльності й підґрунтям їхньої успішної кар'єри в сучасному глобалізованому світі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Malykhin, O., Aristova, N., Kugai, K., Vyshnevskaya, M., & Makhovych, I. (2024). Soft Skills Development in the English Language Classroom: Students' Perspectives on the Problem. *SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION*. Proceedings of the International Scientific Conference. Volume I. May 24th, 2024. Rezekne, Rezekne Academy of Technologies, 182-193. <https://doi.org/10.17770/sie2024vol1.7852>
2. **Matiychak, A., Muradkhanian, I., & Cherska, Zh. (2019).** Formation of foreign language competence in students of economic specialties. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Philology*, 40(2), 56–60.
3. Shekhavtsova, S., Račáková, A., Iaburov, M., Loboda, D., Morozova, M., & Zazhaska, H. (2023). Formation of critical thinking among Ukrainian students in the context of European integration. *Eduweb*, 17(3), 60–70. <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2023.17.03.5>
4. **Vyshnevskaya, M., & Kugai, K. (2023).** The problem of developing foreign-language communicative competence among economics students. *Modern Science - Moderní Věda*, 2, 92–99.
5. Арістова, Н. О. (2014). Інноваційні методи формування іншомовної комунікативної компетентності у вищій школі України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*, 42, 18-185.
6. Малихін, О. В., & Арістова, Н. О. (2024). Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів комп'ютерних спеціальностей засобами інтерактивних методів навчання. *Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу: збірник тез доповідей ІХ Всеукр. наук.-практ. конф.*, м. Київ, 11 квітня 2024 р. / за заг. ред. І.А. Махович. К.: КНУТД, 79-82.
7. **Пантелєєва, О. В., & Малєєва, Т. В. (2019).** Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*, 1(1), 132–142.
8. Перевознюк, Н. М. (2015). Результати педагогічного експерименту з формування іншомовної професійно-ділової комунікативної компетентності у студентів економічних спеціальностей. *Наука і освіта*, 8, 101–107.
9. Семенчук, Ю. О. (2007). *Формування англомовної лексичної компетенції у студентів економічних спеціальностей засобами інтерактивного навчання*. [дис. канд. пед. наук, Київ.

нац. лінгв. ун-т]. Інституційний репозитарій Західноукраїнського національного університету. <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/2151>

10.Сікорська, Л. В. (2018). Проблеми іншомовної компетентності студентів економічних університетів. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*, 79, 423–430.

11.Усик, Л., Чорна, В., & Петухова, О. (2021). Формування професійної компетентності студентів у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням. *Український Педагогічний журнал*, 3, 51–57. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-3-51-57>

12.Хоменко, О. В. (2014). *Іншомовна підготовка студентів економічних спеціальностей в контексті глобалізації*. Київ : КНУТД.

13.Ябуров, М. В. (2021). Сучасний стан сформованості іншомовної компетентності майбутніх економістів у вітчизняній системі вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 6(35), 299–305. <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-6-45>

Головата С. Б.

Загальноосвітня школа I-III ст. №2

Зборівського району, Тернопільської обл.

(Зборів, Україна)

МОТИВАЦІЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мотивація – це ключовий психологічний фактор, який визначає, наскільки активно дитина залучена до навчального процесу, чи прагне вона досягти успіхів у навчанні та наскільки готова долати труднощі на шляху до цієї мети. Мотивація може бути як внутрішньою, так і зовнішньою.

Виокремлюють п'ять типів ставлення до навчання:

- негативне;
- байдуже або нейтральне;
- позитивне аморфне;
- позитивне пізнавальне, усвідомлене;
- позитивне відповідальне, особистісне.

Для негативного ставлення здобувачів освіти до навчання характерні бідність і вузькість мотивів; пізнавальні мотиви вичерпуються інтересом до результату; не сформовані вміння ставити цілі, долати труднощі; відсутнє вміння виконувати дію за розгорнутою інструкцією вчителя; відсутня орієнтація на пошук різних способів дії.

За позитивного (аморфного) ставлення школярів до навчання в мотивації спостерігаються нестійкі переживання новизни, допитливості, спонтанного інтересу; виникнення перших переваг одних навчальних предметів перед іншими; широкі соціальні мотиви обов'язку; розуміння і первинне осмислення цілей, визначених учителем.

За позитивного (пізнавального) ставлення школярів до навчання мотивація характеризується постановкою нових цілей; народженням нових мотивів; осмисленням співвідношення своїх мотивів і цілей. Навчальна діяльність включає не тільки відтворення за зразками вчителя завдань, способів дій, але й

виникнення самостійно визначених цілей, а також виконання дій з власної ініціативи. Відбувається опанування вміннями планувати й оцінювати свою навчальну діяльність до її здійснення, перевіряти та контролювати себе на кожному етапі уроку.

За позитивного (особистісного, відповідального) ставлення школяра до навчання мотивація характеризується стійкістю і неповторністю мотиваційної сфери, вміннями ставити перспективні, нестандартні цілі та реалізовувати їх; вмінням долати перешкоди задля досягнення мети. У навчальній діяльності, спостерігається пошук нестандартних способів виконання навчального завдання, гнучкість і мобільність способів дій, опанування навчальними діями та вміннями до рівня навичок і звичок культури праці, вихід з навчальної діяльності в самоосвітню, перехід до творчої діяльності.

Створенню мотиваційних моментів на уроках української мови сприятиме використання різноманітних форм і методів організації роботи, що враховують суб'єктивний досвід учнів щодо теми, яка розглядається. Стимулюємо до виконання завдань різними способами без побоювання помилитися, одержати неправильну відповідь, аналізуємо запропоновані дітьми способи виконання завдань, заохочуємо прагнення до самостійної роботи, підтримуємо будь-які спроби розв'язати проблему «своїм» шляхом. Створюємо педагогічну ситуацію спілкування, що дозволяє кожному учневі, незалежно від ступеня його готовності до уроку, виявляти ініціативу, самостійність і винахідливість.

Наприкінці уроку обговорюємо не лише те, «що ми дізналися» (що опанували), але й те, що сподобалось (не сподобалось) та чому; що хотілося б виконати ще раз, а що зробити по-іншому.

Під час опитування на уроці (виставлення оцінок за групами результатів) аналізуємо не лише правильність (неправильність) відповіді, але і її самостійність, оригінальність, бажання учня шукати та знаходити різноманітні способи виконання завдань.

Оголошуючи домашнє завдання, слід повідомляти не лише його зміст та обсяг, але й давати докладні рекомендації (лайфхаки) щодо раціональної організації навчальної роботи, яка забезпечить виконання домашнього завдання.

Бути налаштованим на ефективний процес пізнання, мати в ньому особисту зацікавленість, розуміти, що й навіщо виконувати – без цих мотивів навчання неможливий позитивний результат. Я використовую такі прийоми розвитку пізнавальних мотивів:

- мотиваційна вступна бесіда на початку уроку, при якій створюю привабливий образ кінцевого результату, вказую на практичне значення теми, залучаючи суб'єктивний досвід і знання учнів;

- парадоксальні ситуації, цікаві приклади, демонстрація мовного експерименту;

- створення проблемної ситуації через зіткнення учнів із суперечностями між новими фактами та явищами й наявними знаннями за необхідності теоретичного пояснення і пошуку шляхів їх застосування;

- зіткнення учнів з необхідністю вибору потрібної інформації (ситуація з надлишком інформації);

- спонування до порівняння, зіставлення та протиставлення фактів, явищ, правил і дій та їх узагальнення;

- «мозкова атака»;

- опрацювання тексту періодичних видань;

- технологія «незакінчене речення»;

- виготовлення саморобних наочних посібників (схем, коміксів, слайдів);

Особливо цінними є пристосування, які учні вигадали самі та які правильно відбивають зміст матеріалу, що вивчається. У кабінеті створюємо постійно діючу виставку саморобних наочних посібників, що дає можливість усім учням ознайомитися з творчими досягненнями однокласників. Використання саморобних наочних посібників на уроках сприяє підвищенню інтересу до навчання, розвиває дослідницькі навички, підвищує продуктивність педагогічної роботи, наповнює урок елементами зацікавленості, викликає в учнів відчуття причетності до подій на уроці.

- використання творчих завдань (учням пропонується питання на зразок: «Що станеться, якщо...?». У цих питаннях розглядаються парадоксальні ситуації. Учні можуть самостійно добирати такі питання, ставити їх однокласникам, обговорювати, захищати свою позицію, використовуючи знання з предмета);

- складання кросвордів, сканвордів, загадок; розгадування кросвордів;

- колективне написання фантастичних оповідань, есе, віршів з використанням знань з теми уроку;

- створення ситуації успіху;

- пізнавальні ігри та ігрові ситуації; конкурси, змагання, вікторини, «поле чудес»;

- ланцюжок думок, ланцюжок відповідей;

- «перевертні» (складання слів-понять з написаних на картках складах із наступним поясненням термінів);

- робота над проектом.

Отже, мотиви – головні сили, що рухають дидактичний прогрес. Вони посідають перше місце серед факторів, що визначають його продуктивність. Вивчення і правильне використання вже діючих мотивів, формування необхідних, що спрямовують розвиток особистості та її рух, – серцевина педагогічної праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Канюк, С. С. (2002). *Психологія мотивації*. Київ : Либідь, 238–248.

2. Литвин, Т. (2013). Використання гри на уроках української мови для активізації пізнавальної й розумової діяльності учнів. *Українська мова і література в школі*. № 1, 7–11.

3. Лук'янова, М. (2006). Психологія навчальної мотивації школярів. *Відкритий урок: розробки, технології, досвід*. № 3–4, 26–32.

4. Малихіна, О. В., & Москалюк, Л. В. (2007). *Навчальна мотивація. Експериментальні дослідження* : наук.-метод. посіб. Одеський обласний інститут удосконалення вчителів. Одеса : ОРІДУ НАДУ.

5. Тищенко, Н. (2015). Проектна технологія як засіб розвитку мотивації учнів у процесі навчання української мови. *Українська література в загальноосвітній школі*. № 2, 44–45.
6. Тямолова, І., Глипка, Г., Рогожнікова, О., & Войтович, О. Як мотивувати учнів до навчання: лайфхаки від колег. *Classtime blog*. URL: <https://www.classtime.com/blog/yak-motyvuvaty-uchniv-do-navchannya/>
7. Шелехова, Г. (2011). Проблема мотивації навчальної діяльності старшокласників на уроках української мови. *Українська мова і література в школі*. № 3, 2–5.
8. Ющук, І. (2013). Зворотний зв'язок і мотивація у навчанні рідної мови. *Дивослово*. № 3, 6–10.

Гончарова Н. В.
Путивльський ліцей №1 ім. Р. Руднева
(Путивль, Україна)

ПСИХОЛОГО-ДИДАКТИЧНІ ВИКЛИКИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПІД ЧАС ВІЙНИ В УКРАЇНІ: ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ

Освітня система України опинилася перед унікальними викликами, що постали в умовах воєнного стану, зокрема через широкомасштабне вторгнення Російської Федерації на територію країни у 2022 році. Війна внесла значні корективи в життя українців, що позначилося на всіх аспектах суспільства, включно з освітою. Разом із викликами інформаційного суспільства, де освіта активно інтегрується з інформаційними та комунікаційними технологіями (ІКТ), виникають також нові психолого-дидактичні проблеми, що потребують комплексного аналізу та пошуку рішень.

В умовах війни організація навчання зазнала значних змін: багато шкіл були зруйновані, освітні установи перемістилися в онлайн-формат, а учні та вчителі стикаються з величезними психологічними та фізичними труднощами, зокрема через втрату близьких, вимушене переміщення, небезпеку для життя та знищення інфраструктури. Ця доповідь спрямована на висвітлення основних психолого-дидактичних проблем освітнього процесу в умовах війни та на пропозицію ефективних шляхів їх вирішення.

Основні психолого-дидактичні проблеми

1. Психологічні травми учнів та вчителів. Війна має потужний травматичний вплив на психіку дітей та дорослих. Постійний стрес, страх за життя, втрати близьких людей, переміщення та бомбардування призводять до розвитку посттравматичного стресового розладу (ПТСР) та інших психологічних проблем. Для учнів це може проявлятися в проблемах з концентрацією, навчанням та комунікацією, що вимагає від освітян нових підходів до підтримки емоційного стану дітей.

2. Недоступність традиційних форм навчання. Через бойові дії велика кількість шкіл або пошкоджені, або закриті. Це змушує переходити на дистанційне навчання, що особливо актуально в умовах інформаційного суспільства. Однак, навіть онлайн-освіта в цих умовах стикається з проблемами, такими як відсутність стабільного інтернету або

електропостачання, що значно обмежує доступ учнів до освітнього процесу. Для багатьох школярів і вчителів це стає додатковим джерелом стресу.

3. Втрата мотивації та емоційна виснаженість. В умовах воєнного часу збереження мотивації до навчання стає серйозною проблемою. Під впливом війни багато учнів втрачають внутрішній стимул до навчання через невизначеність у майбутньому, емоційний шок і відсутність стабільної підтримки з боку освітнього середовища. Те ж стосується і вчителів, які самі стикаються з проблемами виживання та емоційного виснаження.

4. Соціальна ізоляція та проблеми комунікації. У багатьох регіонах України, особливо на окупованих територіях або зонах активних бойових дій, навчальні заклади вимушені перейти на дистанційні або змішані форми навчання. Це призводить до обмеження соціальних контактів серед учнів, що негативно впливає на їхню комунікацію, розвиток соціальних навичок і емоційний стан. Відсутність живого спілкування з однолітками та вчителями сприяє відчуттю ізоляції.

5. Інформаційне перевантаження та цифрова нерівність. В умовах війни велика частина навчання переноситься в цифровий формат. Однак доступ до цифрових ресурсів нерівномірний. Діти в тимчасово окупованих територіях або в зонах активних бойових дій не завжди мають доступ до комп'ютерів, планшетів або навіть інтернету, що ставить їх у нерівне становище щодо навчання. Окрім цього, постійна присутність у цифровому середовищі може спричиняти інформаційне перевантаження та емоційне вигорання як у дітей, так і у вчителів.

Підходи до вирішення психолого-дидактичних проблем

1. Психологічна підтримка та реабілітація. Організація системної психологічної підтримки для учнів і вчителів є надзвичайно важливою умовою стабілізації освітнього процесу під час війни. Школи та інші навчальні заклади повинні інтегрувати в освітню програму курси з психологічної підтримки, тренінги з управління стресом, індивідуальні консультації з психологами. Для дітей, які постраждали від бойових дій, необхідно розробити спеціальні програми реабілітації, що включають терапію та підтримку їхніх емоційних потреб.

2. Інтеграція гнучких освітніх моделей. Для вирішення проблеми недоступності традиційних форм навчання необхідно впроваджувати гібридні моделі навчання, що поєднують дистанційне та очне навчання. Такі моделі мають бути адаптовані до умов війни, зокрема передбачати можливість швидкої зміни формату навчання залежно від безпекової ситуації в регіоні. Крім того, освітні платформи повинні бути доступними офлайн, щоб учні могли продовжувати навчання навіть за відсутності інтернет-з'єднання.

3. Розвиток мотивації через співпрацю та проєктні завдання. В умовах, коли емоційне виснаження знижує мотивацію до навчання, необхідно застосовувати методи, що активізують співпрацю між учнями та залучають їх до вирішення реальних проблем. Проєктні завдання, групові проєкти та дослідницькі роботи можуть сприяти відновленню інтересу до навчання через

практичне застосування знань і можливість впливати на суспільство навіть у складних умовах.

4. Соціалізація через онлайн-спільноти та групові заняття. Для подолання проблеми ізоляції необхідно створювати онлайн-спільноти учнів, які дозволять підтримувати соціальні зв'язки, обговорювати навчальні матеріали та ділитися досвідом. Також важливим є організація регулярних групових онлайн-занять, дискусій та інтерактивних заходів, де учні можуть взаємодіяти з однолітками та вчителями, навіть у дистанційному форматі.

5. Сприяння доступності та розвитку цифрових навичок. Для подолання цифрової нерівності необхідно розробити державні програми, що сприятимуть забезпеченню всіх учнів необхідними засобами для навчання. Це може включати надання планшетів, ноутбуків, а також створення точок доступу до інтернету в безпечних регіонах. Важливо також проводити навчання як для учнів, так і для вчителів з розвитку цифрових навичок, що дозволить ефективно використовувати можливості онлайн-освіти.

Отже, організація освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні вимагає комплексного підходу до вирішення психолого-дидактичних проблем, що виникли внаслідок бойових дій та інформаційних викликів сучасного світу. Психологічна підтримка учнів та вчителів, впровадження гнучких моделей навчання, активізація мотивації через проєктну діяльність, подолання соціальної ізоляції та цифрової нерівності є ключовими елементами для забезпечення безперервності освітнього процесу.

Окрім цього, важливо продовжувати розробку та впровадження інноваційних методик, що дозволять адаптувати навчання до складних умов. Війна не лише змінює освітню структуру, але й вимагає переосмислення підходів до навчання, орієнтованих на забезпечення емоційного та психологічного здоров'я учнів і вчителів. Тому, поряд із технологічною інтеграцією та гнучкими навчальними моделями, особливе значення набуває впровадження комплексної психологічної підтримки та методів підвищення мотивації.

Таким чином, ключовими напрямками реформування освіти в умовах воєнного стану в Україні є:

- Психологічна допомога та реабілітація учнів і вчителів;
- Інтеграція гібридних моделей навчання з урахуванням реалій війни;
- Забезпечення доступності технологій і засобів для дистанційної освіти;
- Створення умов для підтримки соціалізації в онлайн-форматі;
- Активне використання проєктних та дослідницьких методів для збереження мотивації.

Реалізація цих заходів сприятиме стабільному розвитку освітнього процесу, незважаючи на складні обставини війни, та допоможе учням продовжувати навчання, зберігаючи при цьому психічне та емоційне здоров'я.

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ ПСИХОЛОГІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВИМІРАХ СЬОГОДЕННЯ

Сучасна Україна переживає надзвичайно складний період, пов'язаний з війною та її наслідками, а саме – з соціально-психологічними викликами. Питання психологічної готовності фахівців, які працюють з населенням, що перебуває під впливом травматичних подій, набуває особливої актуальності. Психологічна готовність практикуючих психологів до професійної діяльності в умовах війни є ключовою для забезпечення ефективної підтримки та допомоги тим, хто постраждав від військових дій.

Війна в Україні суттєво впливає на психоемоційний стан населення, зокрема на дітей, дорослих, військовослужбовців, переселенців та осіб, які втратили близьких. В таких умовах особливо важливою є роль практикуючих психологів, які забезпечують психологічну підтримку та допомогу, сприяючи подоланню стресу, тривоги, депресії, а також адаптації до нових умов життя. Водночас, ефективна робота психологів можлива лише за умови їхньої власної психологічної готовності до професійної діяльності, зокрема в умовах підвищеного стресу та емоційного навантаження.

Проблема дослідження психологічної готовності психологів обумовлена також тим, що в умовах війни їхня діяльність стає надзвичайно інтенсивною та психологічно виснажливою. Психологи зустрічаються з численними викликами, пов'язаними з високим рівнем емоційної напруги, необхідністю працювати з травматичним досвідом клієнтів та постійним контактом з болем і втратами. Все це вимагає від фахівців високого рівня професійної компетентності, емоційної стійкості та здатності до саморегуляції.

Психологічна готовність психологів до професійної діяльності включає низку компонентів, за О. Кокун важливе місце займають мотиваційний, емоційно-вольовий та когнітивний аспекти. Мотиваційний аспект передбачає наявність стійкої внутрішньої мотивації до роботи, бажання допомагати людям і здатність бачити позитивний результат своєї діяльності. Емоційно-вольовий аспект включає здатність керувати своїми емоціями, зберігати внутрішню рівновагу навіть у складних ситуаціях, а також високий рівень емоційної стійкості. Когнітивний аспект пов'язаний з наявністю необхідних знань і вмінь для ефективної роботи з клієнтами, зокрема тих, хто пережив травматичні події (Кокун, 2012).

Студент як особистість є складною та багатогранною системою, яку можна розглядати з різних аспектів. В. Моляко виділяє три основні аспекти – психологічний, соціальний та біологічний, що дозволяють зрозуміти різні сторони розвитку та функціонування студента в сучасному світі.

Психологічний аспект включає сукупність психологічних процесів, станів та особистісних якостей. Основні елементи цього аспекту – спрямованість, темперамент, характер і здібності. Ці психологічні характеристики впливають на протікання психічних процесів, прояв психічних станів і формування психологічних структур.

Соціальний аспект відображає суспільні зв'язки та характеристики, що визначають належність студента до певної соціальної групи або національної спільноти.

Біологічний аспект охоплює особливості вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, інстинкти, конституційні риси тощо. Цей аспект відображає спадкові та вроджені особливості, які можуть змінюватися під впливом соціальних умов і середовища життя (Моляко, 1989).

Особливої уваги заслуговує питання супервізії та підтримки самих психологів. У складних умовах війни фахівці потребують не лише професійної підготовки, але й можливості отримувати підтримку від колег, супервізорів, що допомагає їм зберігати психологічну стійкість і не вигорати професійно. Підтримка з боку професійної спільноти, участь у супервізійних групах, регулярна психологічна саморефлексія є важливими умовами збереження психологічного здоров'я та готовності до надання допомоги.

Вивчення психологічної готовності психологів до професійної діяльності в умовах війни передбачає аналіз їхнього особистого досвіду, здатності до емоційної саморегуляції, готовності працювати з травмою та стресом. Важливою складовою дослідження є виявлення факторів, що сприяють або, навпаки, перешкоджають формуванню психологічної готовності. До таких факторів можна віднести рівень професійної підготовки, досвід роботи в кризових умовах, доступність супервізії, а також особистісні якості психолога, такі як емпатія, толерантність до стресу, гнучкість мислення.

Таким чином, питання психологічної готовності практикуючих психологів до професійної діяльності в умовах сучасних викликів набуває особливої значущості. Для забезпечення ефективної допомоги тим, хто постраждав від військових дій, необхідно не лише надавати підтримку клієнтам, але й створювати умови для підтримки самих фахівців, що працюють у складних умовах. Підготовка психологів, забезпечення можливостей для супервізії, розвиток навичок саморегуляції та емоційної стійкості є важливими напрямками, які сприятимуть підвищенню ефективності їхньої роботи та забезпеченню якості психологічної допомоги в умовах війни.

Для ефективної роботи психологів важливо не лише надавати підтримку клієнтам, але й створювати умови для підтримки самих фахівців. Це включає організацію супервізійних груп, розробку програм психологічної підтримки для фахівців, а також створення можливостей для професійного розвитку та обміну досвідом. Лише за таких умов психологи зможуть зберігати свою професійну компетентність, емоційну стійкість та надавати якісну допомогу тим, хто її потребує в умовах сучасних кризових ситуацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кокун, О. М. (2012). *Психологія професійного становлення сучасного фахівця* : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. агентство».
2. Моляко, В. О. (1989). *Психологічна готовність до творчої праці*. Київ : «Знання».

Данко А.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

НАВЧАННЯ ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: СПОСОБИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ УЧНІВ ЧЕРЕЗ ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС

Навчання дітей в умовах воєнного стану зазнає значних трансформацій, що зумовлено пошуком шляхів забезпечення безперервності процесу та адаптації системи до руйнівного впливу активних бойових дій і наслідків озброєного конфлікту. В той же час, середня освіта не втрачає своєї важливості, адже безпосередньо впливає на формування майбутнього покоління – рівень його розвитку, вихованості, ерудованості та загальної готовності до життєдіяльності у мінливих, а подекуди і складних умовах. Такі тенденції актуалізують значення не лише педагогічної детермінанти процесу навчання у закладах загальної середньої освіти (далі – ЗЗСО), а і психологічної, яка відповідає за емоційну підтримку і моральну стійкість дітей в умовах невизначеності і перманентного стресу.

Аспекти сучасної психології, психологічної підтримки і реабілітації дітей (учасників навчального процесу) в умовах воєнного стану в Україні широко досліджуються у працях вітчизняних науковців. Зокрема, важливі внески у розвиток проблематики зробили О. Топузов, В. Панок (2022), О. Фуштей, І. Саранча (Фуштей & Саранча, 2023), І. Корнієнко, Ю. Луценко (Байдик, Бондарук, Гопкало, Гніда, Корнієнко, Лунченко, Луценко, Мороз & Ткачук, 2020). Аспекти психологічного супроводу дітей в умовах розвитку інклюзії у освіті аналізує Т. Калініна, І. Самойлова, В. Кондратенко (Калініна, Самойлова & Кондратенко, 2022). Проте, навчальний процес у школі має потребу у вдосконаленні з урахуванням реалій воєнного стану, а також адаптації до умов і наслідків озброєного конфлікту. Актуальною залишається проблематика пошуку найбільш ефективних способів психологічної підтримки дітей під час війни, адже психологічне здоров'я учнів – це запорука формування емоційно стійкого майбутнього покоління.

Способи психологічної підтримки дітей через освітній процес являють собою сукупність психологічних і педагогічних прийомів, спрямованих на збереження ефективності навчально-виховного процесу, підвищення мотивації і інтересу учнів до навчання в умовах невизначеності або загалом втрати важливих життєвих орієнтирів, що є наслідком впливу війни і руйнувань. Це методи ідентифікації проблем, пов'язаних із психічним розвитком дитини чи виникненням певних відхилень у поведінці, та пошук шляхів їх опрацювання і вирішення інструментами психології, зокрема взаємодії із вузько

спеціалізованими фахівцями, що працюють у ЗЗСО. Психологічна підтримка учня є багатограним процесом, який має охоплювати увесь спектр засобів впливу на поведінку і світогляд дитини із метою їх корекції. Також, одною із задач психологічної підтримки є підготовка особистості до життя у соціумі, наповненому не лише позитивними подіями, а і викликами, ризиками, втратами. Роль освітнього закладу у цьому процесі є пріоритетною, адже значна кількість часу учня безпосередньо проходить у межах школи і пов'язана із взаємодією із іншими учасниками освітнього процесу.

Метою діяльності вузько профільних шкільних фахівців (психолога, соціального педагога) є «соціально-психологічна реабілітація учасників освітнього процесу» (Панок, 2022, 4). Таке завдання сформоване із урахуванням сьогоденних реалій воєнного положення. Психо-емоційний стан дітей – є як пріоритетом, так і викликом для сучасної системи середньої освіти. Стресові ситуації, які виникають щоденно, створюють загрози для розвитку когнітивних здібностей учнів та засвоєння навчального матеріалу, що актуалізує важливість усунення емоційної напруги, підтримки психологічної рівноваги і стійкості українських школярів. Зокрема, як зазначено у результатах пілотного дослідження «Індекс майбутнього», в умовах війни важливо «пріоритетувати ментальне здоров'я дитини» (8). Також, за даними опитування, що було проведено серед батьків школярів дослідницькою компанією Gradus Research у 2022 році, отримано висновок, що 75% дітей транслюють симптоми травматизації психіки війною, які виникли у поведінці опісля 24 лютого 2022 року. Найбільш розповсюдженими проблемами є так звані «емоційні гойдалки» – стан, у якому спостерігається швидка і без видимої причини зміна настрою від дуже гарного до надзвичайного поганого і навпаки (наявність такого симптому у дітей підтвердили 45% респондентів), підвищений рівень тривожності (41%), порушення сну (29%), спалахи агресії (14%), відсутність бажання спілкуватись (13%) (7). І це свідчить про те, що переважна більшість українських дітей шкільного віку має нагальну потребу у отриманні допомоги від психолога, соціального педагога, при тому зберігаючи освітній процес безперервним. За оцінкою UNICEF, проведеною за результатами першого року війни, станом на лютий 2023 року 1,5 мільйона дітей України перманентно піддавались ризику розвитку депресії, тривоги, посттравматичного стресового розладу та інших проблем, пов'язаних із психологічним і психічним здоров'ям (9).

Вище окреслені тенденції підтверджують важливість використання навчання як інструменту відновлення і супроводу дітей в умовах війни. Аналізуючи способи психологічної підтримки учнів засобами освітнього процесу варто їх розподілити на окремі підгрупи:

–методи індивідуальної психологічної підтримки учнів – у межах ЗЗСО профільні фахівці можуть застосовувати метод персонального спілкування із дитиною. Така бесіда може відбуватись безпосередньо із учнем і передбачати не лише розмову, а і інші способи забезпечення терапії – методи релаксації, саморегуляції, мотиваційні бесіди, ігрові методики. Індивідуальна робота як

форма психологічної підтримки учня в межах освітнього процесу є особливо ефективною у боротьбі із тривожними станами і страхами, ознаками депресії. Також, як альтернативний спосіб персональної терапії може бути застосована консультація батьків учня щодо ефективних і доцільних способів взаємодії із дитиною;

–способи психологічної підтримки через групову діяльність – форма терапевтичної сесії, що передбачає залучення широкого кола осіб до обговорення переживань і емоцій кожного із учасників, отримання зворотного зв'язку і суб'єктивного погляду на певну життєву ситуацію. Ефективність такого способу психологічної підтримки дітей у шкільних умовах зумовлена тим, що увага учнів фокусується на важливості соціальної складової життя, взаємодії і комунікації. Група чинить вплив на кожного із її учасників, по відношенню до якого вона може виконувати різні функції – бути фоном для порівняння життєвого досвіду, бути середовищем для пошуку нових контактів, зв'язків, однодумців, бути інструментом психологічного впливу на конкретного учасника тощо (Байдик, Бондарук, Гопкало, Гніда, Корнієнко, Лунченко, Луценко, Мороз & Ткачук, 2020, 28);

–інтерактивні, ігрові освітні методики, арт-терапія. Гра є основним засобом опосередкованого вираження емоцій і переживань, що дозволяє психологу ідентифікувати наявність психо-емоційної напруги у дитини та оцінити рівень складності проблеми. Мистецтво і гра – це простори, у яких учень проявляє свою фантазію і індивідуальність, завдяки чому може позбутись емоційних дисбалансів і самостійно опанувати практику управління власними страхами і хвилюваннями. У межах освітнього процесу фахівець може застосувати терапевтичні настільні або рольові ігри, такі прийоми є найбільш безпечними для самовираження і вивільнення емоцій. Звертаючись до засобів арт-терапії, психологу доцільно використовувати малювання, ліплення тощо. Результат творчої діяльності дитини може наштовхнути психолога на цікаві і важливі заключення щодо психологічного і психічного стану особистості, що значно спростить вибір тактики подальшої терапії;

–сучасні концепції психологічної підтримки, психокорекції (розвиток емоційної стійкості – формування резилентності, застосування майндфулнес методик) у межах ЗЗСО. Взаємодія дитини із шкільним психологом може будуватись на основі сукупності практик, спрямованих на опрацювання проблеми, корекцію поведінки через розвиток навичок управління емоціями, досягнення психологічної стійкості і рівноваги. Резилентність у контексті психологічної підтримки являє собою результат роботи із психологом, це адаптація, прийняття впливу і наслідків травматичних подій; це характеристика – емоційна стійкість, досягнена шляхом глибинного опрацювання пережитого досвіду, а також здатність ефективно справлятися із негативними емоціями (Зливков, Лукомська & Євдокимова, 2023, 102). Завдяки розвинутій резилентності учні будуть спроможні «амортизувати вплив надзвичайних ситуацій» у майбутньому (Панок et al., 2023, 129). В свою чергу, практики майндфулнес – це процес, один із способів досягнення резилентності, шлях до

відновлення особистості, зокрема соціального, психофізіологічного та ціннісно-мотиваційного аспектів життя (Байдик, Бондарук, Гопкало, Гніда, Корнієнко, Лунченко, Луценко, Мороз & Ткачук, 2020, 142). Найбільш ефективними методами майндфулнес для надання оперативної психологічної підтримки дитині в межах ЗЗСО є дихальні і звукові вправи, «розумна» діяльність (зосередження на процесі у поточному моменті). У практиці шкільного навчання резилентність учнів досягається завдяки тренінгам (обговоренню із психологом аспектів, що турбують дитину або аналізу прикладів інших людей на шляху подолання складнощів), а також через комплекс вправ на релаксацію.

Також, психологічна підтримка дітей – це створення безпечного освітнього середовища у межах ЗЗСО. В умовах війни поняття «безпеки» отримало нового значення, зокрема – це наближеність до бомбосховищ, наявність безбар'єрного доступу до речей і продуктів першої необхідності в разі масштабної атаки, пропозиція оперативної психологічної допомоги в разі панічної атаки у дитини, загальна адаптація освітньої інфраструктури до умов непередбачуваних обстрілів. Також, безпека охоплює поняття прогнозованості – це регулярність занять та безперервність організації навчального процесу (відносна стабільність з урахуванням розвитку воєнних подій на теренах країни).

Отже, освітній процес є важливим елементом психологічної підтримки учня, особливо у складних, мінливих умовах війни та наявних ризиків подальшого загострення нестабільності. Психологічна підтримка являє собою сукупність засобів та практик, що інтегруються у навчання, ефективно доповнюють педагогічні прийоми вчителів з метою забезпечення не лише інтелектуального розвитку і виховання дитини, а і формування навичок управління своїми емоціями, стресом, сприйняттям і усвідомленням важких ситуацій і подій – тобто, з метою зміцнення психічного і психологічного здоров'я дитини.

Наявну сукупність способів психологічної підтримки учнів через освітній процес можна розподілити на підгрупи: індивідуальна терапія (учень – психолог або батьки – психолог), групова робота психолога/соціального педагога із дітьми, засоби арт-терапії чи ігрові педагогічно-психологічні прийоми, терапевтична робота над розвитком емоційної стійкості (резилентності) через сучасні практики релаксації, саморефлексії тощо (майндфулнес). Окремим методом психологічної підтримки, що опосередковано сприяє зниженню хвилювань дитини в умовах війни, є створення безпечного, комфортного та гармонійно організованого освітнього простору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байдик, В. В., Бондарук, Ю. С., Гопкало, Ю. П., Гніда, Т. Б., Корнієнко, І. О., Лунченко, Н. В., Луценко, Ю. А., Мороз, Р. А., & Ткачук, І. І. (2020). *Групові форми роботи в системі психосоціальної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових дій (досвід упровадження)* (В. Г. Панка & І. І. Ткачук, Ред.). Ніка-Центр. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/723324/1/posibnyk-grupovi-formy.pdf>

2. Зливков, В., Лукомська, С., & Євдокимова, Н. (2023). *Діти і війна: монографія*. Київ-Ніжин: Видавець ПП Лисенко М. М. URL: https://opac.kpi.ua/estorage/i/Dity_i_viina_2022_VL_Zlyvkov.pdf
3. Калініна, Т. С., Самойлова, І. В., & Кондратенко, В. О. (2022). Психолого-педагогічний супровід дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія*, (4), 124–128. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.4.24>
4. Панок, В. Г. (2022). Діяльність психологічної служби та українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи в умовах війни: результати, проблеми, пріоритети. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4205>
5. Панок, В. Г., Рибалка, В. В., Шандрук, С. К. та ін. (2023). *Методики психологічного супроводу учасників освітнього процесу в умовах війни*: практ. посіб. [за наук. ред. В. Г. Панка]. Київ: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738662/1/metodyky_psyholohichnoho_suprovodu_uchasnykiv_osvitnoho_protseesu_v_umovakh_viiny.pdf
6. Фуштей, О., & Саранча, І. (2023). Особливості психологічної реабілітації дітей, які пережили травматичний досвід воєнних дій. *Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія*, 1(57), 41–45. <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2023.1.7>
7. Gradus Research Company. (2022). *Changes in children's lives during the war*. URL: https://gradus.app/documents/211/Children_Report_Gradus_28042022.pdf
8. Kyiv School of Economics. (2024). *Індекс майбутнього (Індекс добробуту дітей 2023)*. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/05/UA_report.pdf
9. UNICEF. (n.d.). *War in Ukraine pushes generation of children to the brink, warns*. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/press-releases/war-ukraine-pushes-generation-children-brink-warns-unicef>

Дяченко І. М.

Класичний приватний університет
(Запоріжжя, Україна)

РОЗВИТОК МЕДІАКОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОТИСТОЯННЯ

У сучасних умовах медіаосвіта стала одним з найважливіших аспектів загального освітнього процесу. Каталізатором цього виступає сучасна ситуація інформаційної війни та повномасштабного ворожого вторгнення на територію України, саме тому в цьому контексті постає необхідність пошуку нових шляхів, змісту, науково-методичного забезпечення процесу медіаосвіти здобувачів вищої освіти в умовах глобалізаційного інформаційного суспільства.

У Концепції впровадження медіаосвіти в Україні надано таке тлумачення поняття «медіаосвіта»: це – частина освітнього процесу, спрямована на формування в суспільстві медіакультури, підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні (комп'ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) медіа з урахуванням розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (Найдьонова & Слюсаревський, 2016, 7).

Як зазначають учені, медіаосвіта – це:

– частина базових прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу висловлювання та на доступ до інформації; інструмент розбудови та дотримання демократії (Іванов & Волошенюк, 2012);

– напрям сучасної педагогіки, завданням якого є навчання учнів закономірностей масової комунікації, підготовка їх до життя в сучасному світі, формування у них умінь критично сприймати й осмислювати різного роду інформацію (Гончаренко, 1997);

– невід’ємна складова освітнього процесу, спрямована на підготовку особистості до безпечної та ефективної взаємодії із сучасною системою мас-медіа, включаючи як традиційні (друковані видання, радіо, кіно, телебачення), так і новітні медіа (комп’ютерно опосередковане спілкування, інтернет, мобільна телефонія) (Курліщук, 2013).

Медіакомпетентність – рівень медіакультури, що забезпечує розуміння особистістю соціокультурного, економічного і політичного контексту функціонування медіа, засвідчує її здатність бути носієм і передавачем медіакультурних цінностей, смаків і стандартів, ефективно взаємодіяти з медіапростором, створювати нові елементи медіакультури сучасного суспільства, реалізувати активну громадянську позицію (Найдьонова & Слюсаревський, 2016, 8).

Критеріями медіакомпетентності особистості студента можна вважати:

– обізнаність із закономірностями освітнього процесу в реаліях інформаційного суспільства;

– застосування ІКТ в освітньому процесі;

– вміння критично сприймати, аналізувати, оцінювати, навчальну інформацію.

– сформованість практичних і технічних навичок щодо застосування цифрових ресурсів і програмних засобів;

– використання різних застосунків та додатків;

– підготовка графічних ілюстрацій щодо медіаосвіти;

– здатність до розробки методичних матеріалів, призначених для формування медіаграмотності та медіакомпетентності;

– уміння самостійно розробляти інтернет-ресурси;

– уміння адаптувати готові навчально-методичні розробки, використані і інтернет-ресурсів;

– вміння моделювати виховні заходи з медіаосвіти;

– прагнення до постійного самовдосконалення в плані медіаосвіти.

В умовах інформаційної війни, що є і частиною повномасштабної збройної агресії, постають потужні виклики перед медіаосвітою українських закладів освіти (різних типів і рівнів):

– велика швидкість поширення дезінформації, фейкових новин;

– гостра політизація медіапростору, спрямована на політичну поляризацію суспільства, що суттєво ускладнює об’єктивну оцінку інформації;

– масштабність інформаційних атак, адже інформаційна війна ведеться на глобальному рівні, що вимагає міжнародної співпраці у сфері медіаосвіти.

– гостра політизація медіапростору, спрямована на політичну поляризацію суспільства, що суттєво ускладнює об'єктивну оцінку інформації тощо.

Медіаосвіта є одним з найважливіших інструментів для формування особистості, яка вміє критично мислити, здатна протистояти маніпуляціям та дезінформації. Лише за умови розвитку медіаграмотності можна захистити себе від інформаційних атак та стати активним учасником розбудови демократичного суспільства.

Соціально-економічні трансформації, що відбулися в Україні на зламі тисячоліть, зумовили переоцінку ціннісних орієнтирів, перегляд існуючих та пошук нових освітніх технологій, методів і форм, оновлення змісту професійної підготовки майбутніх фахівців.

У глобальному світі, де інформація поширюється з неймовірною швидкістю, а медіа відіграють домінуючу роль у формуванні громадської думки, вміння критично оцінювати інформацію, розпізнавати маніпуляції та фейки стає життєво необхідним і особливо це актуалізувалося в наш час.

Важливість медіаосвіти важко переоцінити, адже сучасна людина щодня стикається з величезним потоком інформації з різних джерел, і саме медіаграмотність допомагає відфільтрувати цю інформацію, виділити головне та відкинути зайве.

Загальновідомо, що медіа часто використовуються для маніпуляції свідомістю людей, поширення фейкових новин та дезінформації, а медіаграмотність людини дає змогу їй захиститися від таких впливів.

Надзвичайно важливим є те, що медіаосвіта сприяє розвитку критичного мислення, що є необхідною умовою для формування активної громадянської позиції, до того ж – медіаграмотність допомагає уникнути кіберзлочинів та захистити свою особисту інформацію.

Завдяки медіаосвіті у здобувачів вищої освіти формуються:

– здатність аналізувати інформацію, виявляти суперечності та неточності, оцінювати достовірність джерел;

– цифрова грамотність – уміння використовувати цифрові технології для навчання, комунікації та творчості;

– інформаційна гігієна, навички пошуку достовірної інформації, перевірки фактів та оцінки джерел;

– медіакультура особистості, розуміння студентами соціальних, культурних та політичних контекстів, в яких створюються і поширюються медіаповідомлення;

– вміння розпізнавати різні типи медіатекстів, розуміти їхні особливості та функції тощо.

Як відомо, медіаграмотність передбачає постійну перевірку, аналіз та критичну оцінку одержаної інформації, яку слід здобувати в різноманітних джерелах, навіть діаметрально протилежних за ідеологічною спрямованістю. Головне – вміти критично ставитися до отриманої інформації та сприймати її, аналізуючи й адекватно оцінюючи. Медіаграмотність формується засобами медіатехнологій, які розширюють можливості освітнього процесу та сприяють

збагаченню знань, розширенню системи ціннісних орієнтацій та розвитку критичного мислення особистості здобувача вищої освіти.

Медіаосвіта є ключовим складником інформаційної безпеки країни, одним з важливих чинників формування почуття патріотизму, національної свідомості, історичної пам'яті тощо.

А запровадження професійно-орієнтованої медіаосвіти, сприяє здобуттю студентами знань з медіаінформаційної грамотності, що уможливорює ефективне формування медіакомпетентності для підтримки відповідного рівня майбутньої професійної діяльності (Онкович, 2014).

Функцією медіаосвіти є підготовка здобувачів освіти до життя в інформаційному суспільстві, формування у них умінь: аналізувати, критично осмислювати медіа-тексти; оцінювати зміст медіаконтенту з позиції його політичних, соціальних, культурних, навіть комерційних інтересів; інтерпретувати інформацію медіа та розуміти, які цінності чи небезпеку вона в собі має тощо.

Отже, в умовах інформаційного протистояння медіакомпетентність виступає надважливою компетентністю кожної людини, яка живе в реальному світі глобалізації та безперервних трансформацій в кожній галузі суспільного життя. Основними завданнями розвитку медіакомпетентності здобувачів вищої освіти в умовах інформаційного протистояння є: підготувати нове покоління до життя в сучасних інформаційних умовах, до сприйняття різноманітної інформації, навчити учнів розуміти її, усвідомлювати наслідки її впливу на психіку, оволодівати засобами спілкування на основі невербальних форм комунікації за допомогою технічних засобів. Необхідно зробити медіаосвіту інтегрованою частиною різних дисциплін, важливим є використання сучасних освітніх технологій, інтерактивні платформ, онлайн-курсів, соціальних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко, С. У. (1997). *Український педагогічний словник*. Київ : Либідь.
2. Іванов, В. Ф., Волошенко, О. В. (Ред.-упор.). (2012). *Медіаосвіта та медіаграмотність: Підручник* (В. В. Різун, Наук. ред.). Центр вільної преси.
3. Курліщук, І. І. (2013). Медіаосвіта студентства у сучасних соціально-педагогічних тенденціях і проблемах. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. № 3 (262), 113–120.
4. Найдьонова, Л. А., Слюсаревський, М. М. (Ред.). (2016). *Концепція впровадження медіаосвіти в Україні (нова редакція)*. Київ.
5. Онкович, Г. (2014). Професійно-орієнтована медіаосвіта у вищій школі. *Вища освіта України : теоретичний та науково-методичний часопис*. №2 (53). Київ : Вид-во «Педагогічна преса», 80–87.

ПРОФЕСІЙНИЙ САМОРОЗВИТОК МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сьогодні майбутнім фахівцям слід орієнтуватися на принцип універсалізації знань і вмінь, а не на конкретний зміст знань і вмінь.

Проблема забезпечення безперервного та активного професійного розвитку психологів є важливою в контексті модернізації освітніх систем в умовах інформаційного суспільства. Вирішення цієї проблеми залежить від власної психологічної готовності психолога до професійного саморозвитку та від зовнішніх умов, створених для стимулювання його професійного саморозвитку.

Характерною рисою інформаційного суспільства є те, що інформаційні технології охоплюють все суспільне життя. Суть концепції інформаційного суспільства полягає в тому, що знання, інформація та інтелектуальний потенціал людини мають першорядне значення для розвитку будь-якої соціальної сфери.

На нашу думку, під інформаційним суспільством слід розуміти сучасне суспільство з високим рівнем розвитку інформаційної культури (створення, обробки та використання інформації), що характеризується:

- здатністю виробляти всю необхідну інформацію для якісної життєдіяльності;
- наявність у розвиненого інформаційного суспільства якісної інфраструктури;
- високий рівень доступності інформації, необхідної всім членам суспільства;
- значна частина активного населення працює в інформаційному секторі економіки.

Інформаційне суспільство характеризується визнанням інформації як одного з найважливіших суспільних ресурсів, а інформаційний сектор економіки (виробництво, зберігання, обробка, передача та споживання інформації) – одним із найважливіших видів суспільної діяльності, що створює інформаційно-комунікаційну базу для формування глобального інформаційного суспільства та розвитку науково-технічного, соціально-економічного та освітньо-культурного прогресу.

Процес професійного становлення та зростання особистості розглядають як передумови розвитку її як професіонала та досягнення вершин в своїй справі, рефлексії у процесі виконання будь-якої діяльності. Рефлексія – механізм взаєморозуміння, як осмислення людиною того, яким чином вона справляє враження на оточуючих – друзів, колег, родичів (Заворотнюк, 2015, 22).

Прагнення до вдосконалення самого себе є вершиною розвитку особистості – саморозвитком. Завданням психологів і кожної людини є підтримувати і розвивати цей рух до розвитку себе як особистості та психолога.

Підготовка майбутніх психологів до професійного саморозвитку в умовах інформаційного суспільства передбачає встановлення як зовнішніх, так і внутрішніх факторів.

Основним зовнішнім фактором є реалізація процесу підготовки до професійного саморозвитку на основі чітко розробленої програми. Ця програма включає кілька ключових компонентів: цільового, що передбачає професійний саморозвиток майбутніх психологів, який сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності та є засобом самопізнання і самовдосконалення; змістовного, що охоплює формування системи професійних знань, необхідних для розвитку майбутніх психологів, а також практичних навичок, які потрібні для цього процесу; діяльнісного, що включає форми, методи та засоби фахової підготовки, спрямовані на підвищення готовності здобувачів освіти до професійного саморозвитку; діагностичного, що передбачає використання діагностичного комплексу для вимірювання рівня готовності психологів до професійного саморозвитку. Внутрішньою умовою є формування готовності майбутніх психологів до професійного саморозвитку в умовах інформаційного суспільства.

Необхідність у професійних знаннях, уміннях і навичках, здатність планувати та реалізовувати власний професійний саморозвиток, вміння оцінювати свої дії під час цілеспрямованого професійного саморозвитку, а також здатність коригувати процес професійного саморозвитку – все це є показниками готовності до професійного саморозвитку.

Створення ситуації успіху може стати першим кроком у вдосконаленні професійного саморозвитку майбутнього психолога в інформаційному суспільстві. На цьому етапі йде усвідомлення особистої потреби в визнанні з боку оточуючих. Ситуація успіху може слугувати імпульсом для подальшого розвитку особистості, а усвідомлена потреба стимулює формулювання відповідних цілей та методів їх досягнення.

Майстерність – результат професійного становлення суб'єкта, при якому він досягає найбільшого успіху в роботі (Васильєва, 2020, 218).

У формуванні професійної майстерності майбутніх психологів провідними якостями виступають мотивація, емоційна витривалість, працездатність.

Якісна професійна підготовка передбачає розвиток особистості майбутнього психолога, здатного розробляти стратегії професійного зростання та особистісного розвитку. Вміння розробляти чіткі плани дій та стратегії неможливо набути без уміння їх проєктувати.

Серед професійно важливих характеристик особистісного саморозвитку майбутніх психологів в інформаційному середовищі особливе місце посідає креативність. Креативність – це здатність особистості генерувати незвичайні ідеї, відхилятися від загальноприйнятих схем мислення та вміння швидко

реагувати та вирішувати проблемні ситуації; це найвища форма активності особистості; характеристика особистості (Павленко, 2016, 154).

Щодо неперервного професійного саморозвитку, то він розглядається сучасними дослідниками в галузі педагогіки і психології як постійний процес руху від початкового професійного рівня до вищого, який реалізується через будь-який вид діяльності, спрямований на вдосконалення розвитку знань, умінь, компетенцій та інших характеристик особистості майбутнього психолога на основі аналізу результатів власної діяльності.

Вміла, свідома і цілеспрямована діяльність може бути забезпечена лише добре розвинутою системою регуляторних і саморегуляторних здібностей, які координують арсенал психічних здібностей у діяльності.

Недостатній розвиток навичок саморегуляції є, на нашу думку, однією з основних причин труднощів у проходженні шляху професійного самовизначення та в оволодінні вимогами цієї професійної діяльності, а також необхідними для неї вміннями і знаннями. На думку психологів, розвиток і вдосконалення системи саморегуляції здобувачів освіти сприяє розвитку комплексу навичок саморегуляції: аналізує умови для досягнення цілей і визначає найважливіші умови; обирає методи дій та організовує їх послідовну реалізацію; виправляє допущені помилки (Гриньова & Кононова, 2021, 384).

Отже, основними шляхами вдосконалення професійного саморозвитку є професійне навчання, розвиток кар'єри і самоосвіта психолога. Професійний розвиток веде до принципово нового способу життєдіяльності психолога, тобто творчої самореалізації в професії, що дозволяє майбутнім психологам розкрити свою особистісну та професійну компетентність. Найкоротша формула професійної діяльності психолога – це постійні зусилля, творчість і гармонія між знаннями, почуттями і діями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильєва, О. (2020). Професійний саморозвиток майбутніх психологів. *EUROPEAN HUMANITIES STUDIES: State and Society*, 23(3(I), 215-223. <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2020.3-1.15>
2. Гриньова, М. В., & Кононова, М. М. (2021). *Саморегуляція навчальної діяльності та професійний розвиток студентської молоді* : монографія. Полтава : Астроя.
3. Затворнюк, О. М. (2015). *Основи професійного самовдосконалення психологів: Програма спецкурсу*. К. : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова.
4. Павленко, В. В. (2016). Креативність: сутнісна характеристика поняття. *Креативна педагогіка*, (11). Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 120-131.

ЧИННИКИ ВПЛИВУ СТРЕСОВИХ ФАКТОРІВ НА ПРОФЕСІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ

У сучасних умовах реформи освіти, економічної нестабільності та змін в соціально-політичному середовищі, питання впливу стресових факторів на професійну діяльність вчителів стає все більш актуальним. Стрес, як психоемоційний стан, що виникає у відповідь на вплив несприятливих факторів, значно впливає на професійну діяльність, знижуючи продуктивність, мотивацію та загальне самопочуття вчителів. З огляду на це, важливість вивчення стресових факторів та їхнього впливу на педагогів не викликає сумнівів. Вчителі, як ключові фігури у навчальному процесі, відіграють важливу роль у формуванні освітнього середовища, і тому їхній емоційний стан безпосередньо відображається на якості освіти.

Українські науковці вивчають різні аспекти стресу, пов'язаного з професійною діяльністю вчителів. Дослідження показують, що основними джерелами стресу для педагогів є перевантаження роботою, емоційна виснаженість, недостатність підтримки з боку керівництва, постійна зміна освітніх стандартів, а також конфлікти з учнями та їхніми батьками.

Наприклад, дослідження Л. Наугольник показують, що вчителі стикаються з високим рівнем емоційного вигорання через постійне навантаження, необхідність відповідати очікуванням суспільства та державних органів управління освітою. Вона зазначає, що робота вчителя має бути не лише інтелектуальною, а й емоційно стабільною, оскільки вчителі часто перебувають у ролі психологів для своїх учнів (Наугольник, 2015).

Інші дослідження, наприклад роботи Н. Лебідь, зосереджуються на факторах стресу, що виникають через нестабільну соціальну та економічну ситуацію. Кузнецова підкреслює, що в умовах війни та кризи в Україні, вчителі зіштовхуються зі складністю адаптації до нових реалій, зокрема через необхідність працювати в умовах психологічного тиску, зміни навчальних форматів та роботи з дітьми, що мають травматичний досвід (Лебідь, 2016).

Також варто зазначити дослідження М. Генсон, який вивчав вплив стресових факторів на когнітивні та комунікативні аспекти діяльності вчителя. Він стверджує, що стрес призводить до зниження концентрації уваги, що безпосередньо впливає на здатність вчителя якісно викладати матеріал, а також на здатність будувати ефективні стосунки з учнями та колегами (Генсон, 2002).

Стресові фактори мають суттєвий вплив на професійну діяльність вчителів в Україні. Високий рівень емоційного навантаження, економічна нестабільність, соціальні зміни, а також специфічні особливості педагогічної діяльності є основними причинами стресу серед педагогів. Вплив стресу

виявляється у зниженні ефективності професійної діяльності, когнітивному виснаженні, комунікативних труднощах та емоційному вигоранні.

Проблема стресостійкості є надзвичайно актуальною у контексті швидких змін, які відбуваються у сфері освіти. Багато досліджень підтверджують, що вчителі піддаються значному рівню емоційного навантаження, що часто призводить до професійного вигорання, втрати мотивації до викладання та зниження якості роботи. Зокрема, згідно з дослідженнями, близько 30–50% учителів відчувають високий рівень стресу під час виконання професійних обов'язків. Це зумовлює необхідність розробки стратегій підвищення стресостійкості вчителів на різних рівнях: особистісному, організаційному та соціальному.

В. Крайнюк, досліджуючи проблему стресостійкості, зазначає: «...широковідомі уявлення про стрес Г.Сельє, в даний час – скоріше надбання історії, ніж сучасні наукові дані. Знання про структуру стресу, насамперед, психологічні наслідки його впливу, значною мірою змінилися й ускладнилися. Це стосується як визначення самого стресу, так і його похідних, наприклад способів подолання стресу (копінгу), а також методів їхньої психодіагностики (оцінки) і психологічного впливу на безпосередні й віддалені наслідки стресогенних розладів в посттравматичний період» (Крайнюк, 2007, 7).

Стресостійкість учителів є критичною складовою їхньої професійної компетентності, що впливає як на їхнє психічне здоров'я, так і на якість навчального процесу. Підвищення стресостійкості вимагає комплексного підходу, що включає розвиток особистісних якостей, організаційних змін та забезпечення психологічної підтримки. Створення умов для розвитку стресостійкості вчителів є важливою передумовою для підвищення ефективності освітньої системи в цілому.

Таким чином, з огляду на сучасні умови та виклики, вирішення проблеми стресу в професійній діяльності вчителів вимагає комплексного підходу, що включає підтримку на рівні школи, суспільства та держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Генсон, М. Е. (2002). *Керування освітою та організаційна поведінка* (Х. Проців, Пер. з англ.). Львів : Літопис.
2. Крайнюк, В. М. (2007). *Психологія стресостійкості : монографія*. Ніка-Центр.
3. Лебідь, Н. (2016). *Стресостійкість як особистісна властивість керівників-лідерів закладів середньої освіти : навчальний посібник*. ДП «НВЦ «Пріоритети».
4. Наугольник, Л. Б. (2015). *Психологія стресу : підручник*. Львівський державний університет внутрішніх справ.

Шелестова Л. В.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

Кизенко В. І.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ У ПРОФІЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ ЗА УМОВ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

У сучасній системі освіти України, як і в багатьох інших країнах, відбуваються значні зміни, що стосуються впровадження нових підходів та технологій навчання. Останні декілька років відзначилися швидким поширенням змішаного навчання, яке стало реакцією на виклики, спершу пов'язані з пандемією COVID-19, а пізніше — з повномасштабною війною. Традиційні форми навчання, до яких звикли більшість учнів і вчителів, зазнали істотних змін, що торкнулися також методів оцінювання навчальних результатів. Зараз змішане навчання перетворилося з тимчасового заходу на нову норму, яка потребує особливої уваги в організації, контролі та оцінюванні компетентностей учнів, особливо в контексті профільної середньої освіти.

Змішане навчання об'єднує елементи традиційного очного та дистанційного навчання, що відкриває нові перспективи для педагогів і учнів. Поєднання інформаційних технологій із класичними методами дає змогу зробити освітній процес гнучкішим, індивідуалізувати навчальні траєкторії та підвищити рівень самостійної роботи учнів.

Як концепція, змішане навчання охоплює декілька моделей. Найбільш розповсюдженими є ротаційна модель, перевернутий клас та гнучке навчання. Кожна з них має свої особливості, проте загальним є те, що частина навчання проходить онлайн, а інша — офлайн. Такий підхід дає змогу зменшити навантаження на учнів, краще розподіляти навчальний час і персоналізувати освітній процес відповідно до індивідуальних потреб учнів.

Змішане навчання відіграє особливу роль у профільній середній освіті, оскільки цей рівень навчання передбачає глибше та більш спеціалізоване вивчення окремих дисциплін. Це вимагає нових підходів до організації освітнього процесу, адже учні профільних класів стикаються з необхідністю засвоїти значно більший обсяг навчального змісту в обраних напрямках. Змішане навчання стає не лише способом підвищення ефективності, але й інструментом для адаптації навчальних програм до індивідуальних потреб учнів.

Одним із головних викликів змішаного навчання є оцінювання навчальних досягнень. Традиційні підходи, такі як письмові роботи, тести та усні відповіді, вже не забезпечують повного розуміння рівня знань учнів у нових умовах навчання. Варто враховувати не лише підсумкові результати, а й сам процес навчання, а також міру залученості учнів у нього.

Методи оцінювання в умовах змішаного навчання потребують різноманітності та гнучкості. Одним із таких методів є формувальне оцінювання, яке базується на постійному відстеженні прогресу учнів і наданні їм зворотного зв'язку протягом всього навчального процесу. Це дозволяє вчителям оперативно коригувати навчання і допомагати учням засвоювати матеріал на всіх етапах, а не лише під час підсумкових оцінювань.

Дистанційний компонент змішаного навчання відкриває нові можливості для використання цифрових платформ для оцінювання. Вікторини, онлайн-тести та електронні портфоліо стають ефективними інструментами для швидкого отримання результатів і аналізу успішності учнів. Цифрові технології також дозволяють зберігати всі результати в електронному вигляді, що полегшує моніторинг досягнень учнів і їхнього прогресу.

Поряд із формувальним оцінюванням, підсумкове оцінювання залишається ключовим елементом освітнього процесу, оскільки воно дає змогу оцінити результати навчання за певний період. Проте у змішаній формі навчання потрібно враховувати особливості проведення таких оцінювань. Зокрема, в умовах дистанційного навчання постає питання академічної доброчесності, оскільки важливо переконатися, що учень самотійно виконує завдання. Цей виклик вимагає впровадження нових підходів, таких як індивідуальні усні співбесіди або проєктні роботи, що передбачають тривале занурення учня в дослідження конкретної проблеми.

У змішаному навчанні оцінювання стає більш комплексним завдяки використанню мультимедійних ресурсів.

Учні можуть виконувати завдання, що включають відеолекції, інтерактивні симуляції або онлайн-ігри. В цій ситуації оцінювання може включати аналіз взаємодії з контентом, створення власних мультимедійних матеріалів, рівень розвитку критичного мислення в оцінюванні джерел інформації і роботу в групах, що дозволяє відстежувати рівень медіаграмотності учнів.

Також важливим є оцінювання самотійності та навичок саморегуляції. Учні повинні вміти планувати, контролювати й організовувати свій навчальний процес, а також знаходити та вирішувати проблеми, що виникають. Для цього використовуються методи самооцінки, спостереження вчителя та тестування.

Спільна робота школярів також потребує оцінки, яка допомагає визначити внесок кожного учня в проєкти, якість співпраці та здатність до самокритики. Використання онлайн-інструментів полегшує цей процес і робить його більш об'єктивним.

Цифрові навички учнів також оцінюються, включаючи здатність використовувати технічні пристрої та програмне забезпечення, створювати контент і безпечно працювати в інтернеті. Важливо оцінювати й рівень комунікаційних навичок учнів у цифровому середовищі.

Нарешті, якість інтеракцій під час навчання оцінюється через активність учнів у навчальній діяльності, якість їхнього спілкування з учителями та однокласниками, а також здатність до самотійної організації навчального процесу й вирішення проблем.

Попри переваги, змішане навчання має і свої виклики. Основною проблемою є технічне забезпечення. Не всі учні мають доступ до якісного інтернету або технічних засобів, що може створювати нерівні умови для навчання. Окрім цього, існує ризик зниження мотивації учнів до навчання через відсутність безпосередньої взаємодії з учителем та однокласниками. В умовах профільної освіти, коли учні стикаються з більш складними завданнями, це може стати серйозною перешкодою.

Попри всі виклики, змішане навчання відкриває широкі можливості для індивідуалізації навчання. Учні можуть самостійно визначати темп і час для вивчення матеріалу, а вчителі – адаптувати навчальні програми відповідно до потреб класу або окремих учнів. Це особливо важливо в профільних класах, де учні повинні глибше занурюватися в матеріал, щоб опанувати певну спеціалізацію.

Оцінювання результатів навчання в умовах змішаного навчання має враховувати всі ці чинники, щоб бути максимально об'єктивним та справедливим. Вчителі повинні постійно удосконалювати свої навички використання цифрових інструментів, а також розробляти нові методики оцінювання, які б відповідали умовам змішаного навчання.

Таким чином, сучасна профільна освіта в Україні не може існувати без врахування нових реалій, зокрема впровадження змішаного навчання. Оцінювання в умовах змішаного навчання вимагає розгляду більш широкого спектру чинників та навичок, включаючи цифрові компетентності, саморегуляцію, співпрацю та вміння використовувати різноманітні онлайн-інструменти. Оцінювання результатів навчання в таких умовах стає складним, багатовимірним процесом, який потребує використання різних методик та інструментів. Учителям необхідно навчитися ефективно поєднувати традиційні та нові методи оцінювання, щоб забезпечити всебічний аналіз знань та навичок учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Засекіна, Т. М. (2024). Концептуальні засади розроблення модельних навчальних програм для профільної освіти : наукова доповідь на методологічному семінарі «Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації», 4 квітня 2024 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 1 (6), 1–4.
2. Кремень, В. Г., Топузов, О. М., Ляшенко, О. І., Мальований, Ю. І., & Засекіна, Т. М. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 5(2), 1–8.
3. Малихін, О. В., & Арістова, Н. О. (2024). Організація профільної середньої освіти: досвід Естонської республіки. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації* : збірник матеріалів методологічного семінару. Київ : Видавничий дім «Освіта», 27–31.
4. Малихін, О. В., Арістова, Н. О., & Ліпчевська, І. Л. (2024). Нормативно-правове забезпечення профільної середньої освіти. *Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації* : збірник матеріалів методологічного семінару. Київ : Видавничий дім «Освіта», 88–94.
5. Носенко, Ю. Г. (2024). Імерсивні технології як засіб підтримки змішаного навчання в закладах загальної середньої освіти. *Цифрова трансформація науково-освітніх середовищ в умовах воєнного стану* : збірник матеріалів. Звітна наукова конференція Інституту

цифровізації освіти НАПН України, 23 лютого 2024 р., м. Київ / упоряд.: О. П. Пінчук, Н. В. Яськова. Київ : ПЦО НАПН України, 127–130.

6. Малихін, О. В., Арістова, Н. О., Шелестова, Л. В., Барановська, О. В., Кизенко, В. І., Кравчук, О. П., Трубачева, С. Е., & Чорноус О. В. (2021). *Реалізація технологій профільного навчання в закладах загальної середньої освіти: методичний посібник*. [Електронне видання]. Київ : КОНВІ ПРІНТ.

7. Шелестова, Л. В. (2024). *Забезпечення проблеми індивідуалізації навчання у нормативних документах та освітньому стандарті. Theory and practice of the development of technical sciences : abstracts of the VI International Scientific and Practical Conference*. Prague, Czech Republic, 267–274.

8. Шелестова, Л. В. (2024). *Змішана форма навчання у профільній загальній середній освіті за умов війни. Trends in the development of science and teaching methods : abstracts of the XVI International Scientific and Practical Conference*. Sofia, Bulgaria, 208–212.

9. Шелестова, Л. В. (2024). *Можливості використання дистанційної форми навчання для ефективної реалізації профільної освіти. Innovative technologies in the field of human service : abstracts of the XV International Scientific and Practical Conference*. Stockholm, Sweden, 154–158.

10. Шелестова, Л. В. (2024). *Особливості навчального змісту у профільній середній освіті за умов змішаного навчання. Introduction of new technologies to improve education : abstracts of XIX International Scientific and Practical Conference*. Rome, Italy, 280–285.

11. Шелестова, Л. В., & Кизенко, В. І. (2024). *Оцінювання результатів навчання у профільній середній освіті за умов змішаного навчання. The latest developments of specialists for the development of science : abstracts of VI International Scientific and Practical Conference*. Florence, Italy, 119–122.

12. Kharchenko, N., Shelestova, L., Shvardak, M., & Trubacheva, S. (2024). Analysis of the effectiveness of technology integration (interactive whiteboards, online platforms, etc.) in modern education. *Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS)*. v.17(1), 65–72. <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse1.65-72>

Яценко В. С.

Інститут педагогіки НАПН України

(Київ, Україна)

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ ГЕОГРАФІЇ

Географія як важливий компонент шкільної освіти уявляє собою систему базових знань, умінь і навичок та ставлень відібраних з фундаментальної географічної науки. Географія – наука давня і разом з тим одночасно молода: зараз вона вирішує зовсім інші завдання, ніж у минулому. Протягом довгого часу це була описово-пізнавальна наука, завдання якої зводилися до відкриття і описування раніше невідомих країн і земель.

Сучасна географія – це ціла система наук, що робить її поліпредметною. В навчальному плані шкільна географія – єдиний предмет, що розкриває сутність і закономірності просторово-часової диференціації географічної оболонки як природно-екологічної та соціально-економічної системи. Вона має тісні зв'язки з природничими, суспільними, економічними, екологічними, філософськими, культурологічними, релігійними, психологічними і педагогічними дисциплінами, виконуючи функції інтегрованої галузі знань.

Географія забезпечує формування географічної, політичної, економічної, екологічної культури учнів, які є важливими складовими загальнолюдської культури. Саме географія має можливості навчити учнів бачити, розуміти і оцінювати складну систему взаємозв'язків між людьми, територією та компонентами природи. Тобто розкриття географічної картини світу відбувається на основі пояснення загальної географічної моделі дійсності (науковий зміст) та індивідуального бачення світу, що створюється кожним здобувачем освіти. Це повністю відповідає завданню особистісно орієнтованого навчання. Реалізація особистісно орієнтованого навчання потребує розробки такого змісту освіти, в який включається не тільки наукові знання, але й методи пізнання, оптимальні форми взаємодії учасників освітнього процесу (учителів, учнів, батьків, представників громадкості).

Сучасний етап в розробці змісту шкільної географії характеризується впровадженням Концепції Нової української школи (Нова українська школа, 2016) її побудови на основі врахування загально-педагогічних та специфічних принципів відбору навчального матеріалу, а також основних напрямів його оновлення за рахунок гуманізації та індивідуалізації освіти; впровадження інноваційних педагогічних технологій, головною метою яких є підвищення ефективності освітнього процесу, гарантування досягнення учнями запланованих позитивних результатів навчання.

Зазначимо, що на початку XXI-го століття в модельних і навчальних програмах та підручниках з географії чітко простежувалися вимоги до розкриття основних компонентів оновленого Державного стандарту базової середньої освіти (Державний стандарт, 2020). Це формування досвіду базових знань, умінь, навичок, творчої діяльності та емоційно-ціннісного ставлення до предметів та явищ навколишнього середовища.

Враховуючи наявність у процесі навчання географії специфічних цілей у формуванні складових загальнолюдської культури, переконань про територіальну взаємодію природи, людини і суспільства, специфічних джерел знань, загально-педагогічні технології набувають особливих рис в освітньому педагогічному досвіді творчих вчителів.

Загальні положення теорії та методики навчання географії у формуванні географічних понять можна звести до такого:

1. Основними вимогами до формування географічних понять є спостереження предметів і явищ, виділення істотних ознак понять уточнення їх змісту, складання визначення, поглиблення і застосування.

2. Виявлення співвідношення географічних понять.

3. Вибір шляху формування географічних понять.

4. Застосування прийомів розумової діяльності – порівняння, аналіз, синтез, абстракція, узагальнення, аналогія, гіпотеза, та ін.

Успішному формуванню географічних понять сприяють деякі психолого-педагогічні умови. Під психолого-педагогічними умовами треба розуміти дидактичні основи навчального процесу, а саме: зміст освіти, принципи навчання, його методи та організаційні форми, розвиток пізнавальних інтересів

і здібностей учнів, формування національної свідомості, зв'язок навчання з політичною освітою, підготовка здобувачів освіти до майбутньої практичної діяльності, до здобування подальшої освіти, до самоосвіти, а також психологічні особливості дитини (розвиток уваги, пам'яті, уяви, мислення і мови).

Виходячи із специфіки процесу навчання географії і психологічних особливостей дитини-підлітка, в процесі формування системи базових знань, умінь, навичок, ставлень слід додержуватись таких психолого-педагогічних умов:

- чіткість визначення формованого географічного поняття, виділення істотних і не істотних ознак;

- попереднє виявлення пропедевтичних знань учнів;

- певна послідовність етапів у формуванні географічних понять, а саме:

- а) вироблення економіко-географічних уявлень чуттєвої основи понять;

- б) усвідомлення істотних ознак понять у процесі уточнення їх змісту, засвоювання визначень;

- в) закріплення, розширення і поглиблення змісту понять через систему вправ (розв'язування теоретичних і практичних завдань), повторювання й узагальнення матеріалу, що сприяє зведенню знань у струнку систему;

- г) перевірка знань, умінь, навичок, ставлень застосовувати поняття в нестандартних умовах – у творчих практичних роботах, під час екскурсій, їх корекція – застосування прийомів активізації розумової діяльності учнів/учениць у процесі засвоювання нових понять.

Як показує практика роботи учителів, однією з найважливіших умов успішного формування понять є чітке визначення їх змісту. Щоб виконати її, вчитель повинен установити істотні ознаки поняття з урахуванням вікових особливостей дітей, їх попередньої підготовки та рівня розвитку пізнавальної діяльності. Критерії істотності ознак понять – їх необхідність (кожного) і достатність (всіх разом) для розкриття суті та специфіки географічного об'єкта чи явища.

Істотно допомогти у визначенні змісту понять можна за допомогою програми з географії або підручника. Проте без аналізу змісту понять учитель не зможе розв'язати питання про рівень готовності учнів його засвоювати.

Виявити рівень попередньої підготовки учнів можна як до формування нового поняття, так і в процесі розкриття його змісту.

Від складності поняття та рівня попередньої підготовки учнів залежить шлях і послідовність прийомів його формування. Якщо треба підвести учнів до словесних узагальнень на основі спостереження та зведення конкретних і одиничних фактів (наприклад, коли розглядається поняття про географію галузі промисловості), учитель вибирає шлях з переважанням індукції.

А коли учні мають достатній запас уявлень для засвоювання нового поняття, вчитель вибирає шлях з переважанням дедукції (наприклад, коли формується загальне поняття про підприємства з повним металургійним циклом). Ефективність застосування дедуктивного шляху логічного мислення

залежить від рівня попередніх знань учнів, які є основою для сприймання нового матеріалу, і ступеня їх підготовленості до узагальнень висновків.

Вибір шляху і послідовність формування понять мають істотне значення і для розвитку зацікавленості учнів засвоювати нові знання.

Урахування ступеня складності поняття та рівня підготовки учнів його засвоювати допоможе вчителю дібрати потрібні навчальні посібники (карти, картини, колекції тощо), а також яскраві географічні описи.

Важливою умовою успішної роботи над засвоюванням понять є попереднє формування уявлень, причому не за допомогою розповіді, бесіди, а в процесі екскурсії, перегляду картин художників, кінофільмів, фотографій, схем, карт або поєднання методів усного викладу з наочним.

Формування понять – це не тільки засвоєння їх змісту, а й застосування при розв'язанні теоретичних і практичних завдань. Тільки в тому поєднанні в учнів вироблятиметься здатність логічно мислити. Через те продумана система завдань і вправ на застосування понять – запорука успішного їх засвоєння.

Одна з найважливіших умов успішного формування понять – активізація розумової діяльності учнів. Тут слід правильно спрямувати логічне мислення учнів: у процесі вивчення нового матеріалу ставити запитання, що потребують аналізу і синтезу, порівнянь, встановлювання зв'язків, узагальнень і визначень; систематично використовувати схеми, діаграми та графіки, що розвивають поняття, розвивають істотні їх ознаки. Треба пам'ятати, що застосування того чи іншого логічного прийому під час викладу навчального матеріалу – вірець, на якому учні поступово вчаться користуватися ним самостійно.

Такі прийоми логічного мислення, як аналіз і синтез, порівняння, узагальнення і абстрагування, аналогія і гіпотеза, що сприяють активізації розумової діяльності учнів, найбільш прийнятні, коли виділяються істотні ознаки предметів і явищ, розчленовується зміст поняття на частини, виявляються взаємозв'язки між ними та причинно-наслідкові зв'язки, розширюється й закріплюється зміст у процесі формування практичних умінь та навичок.

Отже, врахування психолого-педагогічних умов під час формування понять сприяє свідомому й глибокому розумінню навчального матеріалу, міцному його засвоєнню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Нова українська школа: Концептуальні засади реформування середньої школи / Група упоряд. : Л. Гриневич та ін.; Заг ред. М. Грищенко. К., 2016. 40 с., іл. [Електронний ресурс] = Режим доступу : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>, вільний (дата звернення: 24 жовтня 2024 р.).

2. Державний стандарт базової середньої освіти / Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 [Електронний ресурс] = Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text>, вільний (дата звернення: 18 листопада 2020 р.).

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ДИДАКТИКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Bernadin D. V.

*Institute of Problems on Education of NAES of Ukraine
(Kyiv, Ukraine)*

COMMUNICATIVE TRAINING AS THE BASIS FOR FORMING THE US UNDERGRADUATES' COMMUNICATIVE SELF-EFFICACY

In modern conditions of uncertainty, variability, and increased conflict, it is not only and not so much professional skills and qualities that are in demand, but social skills that help a person to successfully function in society, as well as to be a subject of activity and communication. Communication is viewed as the most important channel for transmitting information and, accordingly, knowledge; a process in which an individual identity, his/her social connections and relations, his/her general world of significant objects and events, his/her feelings and thoughts, his/her ways of expressing these socially dependent realities are formed and enhanced by means of symbols (Craig, 2001). It is communication that is a mandatory element of general education of undergraduates in higher education in the United States, providing a comprehensive vision of culture and society, and acting as an effective factor in its consolidation (Fedorenko, 2016).

In the course of the general education communicative training of American undergraduate students involves mastering the art of writing and delivering not only public speeches, but also texts and essays on various socio-cultural topics. At the same time, students study classic political and legal speeches, which are closely related to the high democratic culture of American society, and read and discuss classic works from various fields of knowledge.

In this way, writing courses introduce students to the general patterns of academic writing, preparing them to study various disciplines, namely, to produce written texts in various academic contexts, in different styles and genres, which ensures students' awareness of a wide range of generally accepted norms of writing, necessary not only for successful further education, but also for life in general. The purpose of written communication in the system of general education of students in the USA is as follows:

- forming students' skills of critical thinking and logical argumentation, as well as the awareness that writing is a form of thinking, with the help of which different ideas acquire a logical expression;
- developing skills for working with information from various sources (search, interpretation, analysis) and the ability to synthesize isolated facts, ideas with one's own thoughts and acquired experience;
- mastering various forms and techniques of written communication

A form of written communication such as a narrative is quite common in the practice in communicative training at higher education institutions of the USA.

Writing narratives by students actualizes their personal experience through critical analysis of events and actions (their own and other people's). According to Bruner (1991), narrative is characterized by reflexivity and cultural creation, imitating life. Narrative is a complex of linguistic and psychological structures that are culturally and historically transmitted and are limited by the level of mastery of each individual in the use of his social and communicative abilities (Bruner, 1996, p. 30). Typical components of the narrative are the following ones (Labov & Waletzky, 1966):

- 1) summary – a brief summary of what will be discussed;
- 2) indicating the time, place and situation of the described events, observing the sequence, as well as the behavioral characteristics of the effective persons;
- 3) critical assessment of situations, actions and deeds;
- 4) conclusion of a reflexive nature.

A narrative is a story about interaction with people who constantly make moral and ethical choices, and with the surrounding world in general. Narrative stories involve not just the presentation by students of their thoughts about this or that event, act, etc., but contain the transfer of their attitude to what they describe. At the same time, reflection becomes an integral attribute of the narrative as a sociocultural tool that provides students with self-understanding and complements the communicative system of education by actualizing the cultural, value, worldview meanings of their life activities.

To make sense of events or actions, the narrative method encourages students to turn mostly to traditional forms (myths, fairy tales, legends, etc.) inherent in their culture, through which they can relate events or actions to their causes. According to Gergen (1998), a narrative contains a certain value-based final result – a conclusion based on cause-and-effect relationships.

Narrative schemes of stories of students can model stories in which characters find themselves in certain life situations, their values and norms of behavior (positive or negative); possible consequences that await the characters at the moment of the implementation of intentions and plans; conditions and chances of overcoming difficulties and realizing intentions (Trzebinski, 2002).

Narrative stories of students are, on the one hand, a mechanism for their self-identification, self-understanding and systematization of life experience: each person tells about what happened to him/her, thus showing who he/she is. On the other hand, narratives provide students with resources for self-presentation, acting as a component of social interaction that connects students with the culture in general and with other people in this culture in particular (Williams & Zenger, 2007).

In addition to writing, another important component of the communicative training of undergraduate students in the U. S. institutions of higher education, which has significant educational potential, is rhetoric. At the persuasion of the famous American teacher and education researcher Gatto (1997), the great humanist thinkers of the Renaissance (Machiavelli, Petrarch, etc.) found a delicate connection between rhetoric – the art of communication and moral education of the individual. And the philosophy of the Reformation, especially in the Anglo-Saxon world, rejected

rhetoric, and therefore the benefits that people received from it: a sense of self-importance and allowing others to feel their own importance, which is achieved by attentive listening, intelligent questions, appropriate and benevolent remarks. Therefore, today, according to Gatto (1997), it is necessary for a successful life to develop in students the ability to conduct various types of conversation, including: conversation-self-expression, which can take the form of one's own opinion, criticism, remarks, instruction, etc.; conversation-distribution of information; conversation-competition; conversation-expression of interest as a way to make others feel their importance or as a way to show sympathy, benevolence, care, etc.; conversation-entertainment based on humor and wit; spiritual conversation-the search for the meaning of life, which is the most important for self-discovery and self-education of students.

Therefore, communicative training in US higher education ensures the formation of communicative self-efficacy in students, which is a meta-quality of personality that reflects conscious mastery of productive communicative strategies and tactics, confidence in one's own abilities to implement them and achieve a constructive result, and also ensures effective and flexible communicative behavior in various situations.

REFERENCES

1. Bruner, J. (1991). Self-making and World-making. *Journal of Aesthetic Education*, 25(1), 67-78.
2. Bruner, J. (1996). *The Culture of Education*. London: Harvard University Press.
3. Craig, R. T. (2001). Communication. In T. O. Sloane (Ed.), *Encyclopedia of Rhetoric* New York: Oxford University Press, pp.125-137.
4. Fedorenko, S. (2016). Liberal Arts Education in the US Colleges and Universities as the Basis for Shaping Students' Liberal Culture. *Journal of Teaching and Education*, 5(1), 411-416.
5. Gatto, J. T. (1997). The Art of True Conversation. *Journal of Family Life*, 3(2), 37-40.
6. Gergen, K. J. (1998). Narrative, Moral Identity and Historical Consciousness: a Social Constructionist Account. In J. Straub (Ed.), *Identität und Historisches Bewusstsein*. Frankfurt: Suhrkamp.
7. Labov, W. & Waletzky, J. (1966). Narrative Analysis: Oral Versions of Personal Experience. In J. Helm (Ed.), *Essays on the Verbal and Visual Arts: Proceedings of the American Ethnological Society*. Seattle: University of Washington Press, 12-44.
8. Trzebiński, J. (2002). *Narracja jako sposób rozumienia świata*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
9. Williams, B. T., & Zenger, A. A. (2007). *Popular culture and representations of literacy*. Routledge/Taylor & Francis Group.

JAPANESE EXPERIENCE: CONTEMPORARY ADVANCES AND TRADITIONAL APPROACH IN THE POST-TECH SOCIETY'S EDUCATION SYSTEM

In the time of advancing globalisation, new challenges for the education system arise. Not only does it must be the backbone of the intellectual and moral development of the new generations, but it also has to facilitate an environment for learning, practising and perfecting an ever-growing and changing set of subjects and skills.

Rated by Global Finance (Global Finance, 2023), the East-Asia region is an example of the most technologically advanced parts of the world. Japanese society in particular is in a unique situation from the economic and cultural standpoint.

Japan is at the technological forefront. Yet, it also is trying to deepen the understanding of Japanese culture and traditions within the education system. To overcome the challenges of the present-day and near future, an evolution of the approaches must be sustained, so the realisation of the core principles of a society of the future — Society 5.0 (see Pic.1) (Cabinet Office of Japan, 2015), (Cabinet Office of Japan, 2023a) — will be ensured.

Society 5.0 — is a Post-Tech Society (or post-Society 4.0, our current one) “a human-centred society in which economic development and the resolution of social issues are compatible with each other through a highly integrated system of cyberspace and physical space.” (Global Finance, 2023)

To further evolve from Society 4.0, the Japanese Government is implementing several plans and programs. The main one is the Cross-ministerial Strategic Innovation Promotion Program (SIP) or Council for Science and Technology Policy (CSTP) before May 18, 2014 (Cabinet Office of Japan, 2023a) — it started in January 2001 and has been continued and updated ever since.

This program includes:

- basic policies for promoting science and technology in a comprehensive and planned manner.

- policies for the allocation of science and technology budgets and resources such as human resources, and other key issues for promoting science and technology.

- key issues on comprehensive environmental improvement for promoting the creation of innovation through practical application of R&D outcomes.

- evaluation of nationally important R&D including large-scale R&D on science and technology.

The Strategic Innovation Promotion Program adopts collaboration principles and moves from competitiveness to cooperation in solving issues within Japan to make it competitive globally. SIP is a part of The 5th Science and Technology Basic Plan and the ongoing The 6th Science and Technology Basic Plan in Japan.

SIP addresses key targets to achieve Society 5.0.

SIP and STI plans are work-in-progress, but means to an end — they deliver, each at their level. Yet, we are still Society 4.0 and the backbone of this progression, apart from tactics and strategies, remains one key element — the individual citizen, ‘built’ within the family, society, and education system. And how’s the latter doing?

According to the 5th Basic Plan report, there is a decline in the number of PhD among graduated applicants — from 1998 to 2018 from 17% to 9%. Fewer young researchers' positions — from 11000 in 2010 to 5800 in 2017. The overtime work among teachers is high and not compensated enough. The students are not proactive while studying. A further overview of issues in the Japanese education system allows us to find ways to address and tackle them.

If we compare, the Ukrainian and Japanese systems, it will appear that both educational systems have strong and weak sides, similarities, and differences.

There are a lot of similarities, some to the extent, and some areas are the same: comparable number of years of studying, tuition principles, administrative and classes’ structure.

Strong differences are group emphasis vs. individual emphasis, and extracurricular activities approach. Those are combined with a lesser degree of difference areas, such as vocational areas.

When it comes to problems in the systems, shared between the two countries and Japan-specific ones, they include:

- High workload among teachers;
- Low proactive engagement in the educational process;
- Low inter-student group tasks amount;
- Low level of media literacy despite the vibrant and intrusive informational environment;

etc.

If we analyse these issues, we will be able to categorize them accordingly. Optionally, they can be divided into teacher-related ones, student-related ones, and informational environment-related ones (such as media literacy and media education).

Although the overall success in life, work and society of all students is the main purpose of the educational system, the success of all the people involved in the process is crucial to this goal.

We must innovate and advance the processes for students and teachers alike.

To systematically conduct this work every 10 years The Courses of Study are adopted — these plans are basically guidelines that ensure up-to-date condition of the education system and effective issue solving.

The work being done in this regard addresses several areas, structured into problem-solution sections, which are summarized in Table 2.

Table 2. “Trends in troubleshooting in Japanese education system”

Problem	Solution
<p>1. Teachers’ routine issues:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● high workload among teachers; ● unnecessary mixed responsibilities. 	<p>With “Work Style Reform of Schools” conducted by MEXT (MEXT, n. d.) in-depth data of 400 elementary schools and 400 junior-high schools became available for processing. The analysis of the previous decade of study (2006-2017) showed hours increase. It is being addressed on all administrative levels on a few main tracks: shifting responsibilities and duties among the personnel, identifying core teachers’ routine elements, and focusing more educational processes on peer-to-peer interactions.</p> <p>To facilitate these changes, a 10 trillion yen university fund is planned to be created (Cabinet Office of Japan, 2023a).</p> <p>The reform is carried out by MEXT and Local Government authorities.</p> <p>There are also separate paid programmes to boost pedagogy competencies, such as one conducted by the Mirai Innovation Research Institute — the Mirai Tech Program. It allows experiencing first-hand the current and relevant emerging technologies and how they can be implemented in the education industry (Mirai Innovation Lab., n. d.).</p>
<p>2. Students’ routine issues:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● low intra-student group tasks amount; ● low proactive engagement in the educational process; ● lack of vocational activities. 	<p>Addressed in the latest Course of Study of 2016, it is planned to shift the teacher’s role more to a facilitator of the educational process, while different levels of task control and completion will be transferred to the students themselves. Further peer-to-peer communication, group tasks, and vocational tasks growth will be appreciated and encouraged — this way a passive-to-active learner change dynamic is ensured.</p> <p>Digitalisation is further involved in the process — with the help of the GIGASCHOOL program from Google, the students and teachers have a lot of web tools at their disposal (Google Workspace, Classroom, Assignments, etc.) and other cloud-based solutions, the use of which is facilitated via Google Chromebooks. These devices are supplied according to the main agenda of the program, which is to guarantee each student a capable ChromeOS device and high-speed Internet connection. These measures allow pupils and teachers to stay connected, and access classes from virtually anywhere.</p> <p>Such changes in daily school life allow more space</p>

	<p>for vocational activities, as well as broaden the communication via introduction of separate language learning classes. This way, students can apply their skills and knowledge to some job-specific tasks, which allows them to project their possible future careers and roles in society.</p>
<p>3. Overall trend: ●Hazardous information threats and social media interaction patterns as massive issues and an unavoidable part of Society 4.0 and its vibrant and intrusive info environment.</p>	<p>As crucial as parenting and fundamental education are, the skill and ability to safely and effectively navigate the informational space remains one of Society 4.0’s challenges among all countries and cultures.</p> <p>Media literacy in Japan remains a relatively new subject.</p> <p>That said, they try to implement and use several approaches to advance in this field.</p> <p>Such include but to limited to:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Approaches to Media Information Literacy Education Using a Social Media Simulator — since the majority of young Japanese people get their news from Social Networks Services (SNS) (Miyazaki, 2022), (読売・電通総研共同調査, 2022), simulated digital environments are created to test and show the appropriate responses to different types of media. They teach how to process, react, share and comment and eventually become a responsible digital citizen (Miyazaki, 2022). ● Digital storytelling is another tool used to teach media literacy — according to a study by Lyubov V. Gutor “DST has significant advantages as an individual- and situation-oriented tool of oral communication as well as the instrument of psychological and learning influence on society. It is continuously implemented into Japanese educational and social practice. At present, DST shows a positive, growing tendency as a teaching and learning tool in higher education in both Japan and Ukraine. This is primarily linked with the global processes of social digitalization, computerization of education and urgent transferring to distance learning due to the COVID-19 pandemic [...] DST involves the three main communication components concerning technological operation, critical perception and active expression. The listed cognitive activities are essential in a modern mass media-driven society and define media literacy. For

	several decades, media literacy has been understood as the critical reading of mass media. However, the rapid development of digital technologies has changed the media landscape and the term should be fundamentally re-examined (Gutor, 2024)
--	--

In conclusion, it can be stated that the Japanese education system is very robust yet ever-evolving. Despite 99.9% literacy rate and the unemployment rate in Japan is 2.29% as compared to America's 3.79% as per a survey in 2019 (Edvon, 2021), the Japanese government makes great efforts to advance it further and tackle the emerging issues.

While providing a world-leading example of a fundamental knowledge curriculum activities system, it accepts the existence of its flaws. Those are mainly administrative and managerial for the schools' bodies and teachers, as well as the educational process flow and role of each individual for the students.

Among the advances, there are nationwide programs, governmental plans and private initiatives, such as GIGASCHOOLS from Google and pedagogy courses from MIRAI.

Simultaneously being of the highest standard in the field, the Japanese education system keeps humbleness at its core. It welcomes heavily data-driven decisions and respectfully adapts and adopts changes in policies.

Each change realised with this approach, instead of blatantly copying pseudo innovations for political gains, serves one common purpose — to bring us one step closer to Society 5.0 or simply a society of harmony.

REFERENCES

- 1.Asia-Pacific Cultural Centre for UNESCO (ACCU). (n. d.). Overview of basic education in Japan [YouTube video]. Retrieved from https://www.youtube.com/watch?v=ybYLUW2_654
- 2.Cabinet Office of Japan. (2015). Report on the 5th Science and Technology Basic Plan. Retrieved from https://www8.cao.go.jp/cstp/kihonkeikaku/5basicplan_en.pdf
- 3.Cabinet Office of Japan. (2015). Society 5.0. Retrieved from https://www8.cao.go.jp/cstp/english/society5_0/index.html#:~:text=In%20Society%205.0%2C%20every%20element,physical%20space%20to%20transform%20society
- 4.Cabinet Office of Japan. (2023a). The 6th Science, Technology, and Innovation Basic Plan. Retrieved from https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/210423_6th_sti_basic_plan_r.pdf
- 5.Cabinet Office of Japan. (2023b). Progress of the next Cross-ministerial Strategic Innovation Promotion Program (SIP). Retrieved from <https://www8.cao.go.jp/cstp/english/sipoverview.pdf>
- 6.Edvon. (2021). Japanese school system and what we can learn from it?. Retrieved from <https://www.linkedin.com/pulse/japanese-school-system-what-we-can-learn-from-edvon/>
- 7.Global Finance. (2023). Most technologically advanced countries in the world 2023. Retrieved from <https://gfmag.com/data/non-economic-data/most-advanced-countries-in-the-world/>
- 8.Gutor, L. V. (2024). Development of media literacy and communication skills by means of digital storytelling in Japan. Lviv National Medical University. Retrieved from <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740599/>
- 9.Gutor, L. V. (2024). Development of media literacy and communication skills by means of digital storytelling in Japan. XXX, 88–101. ISSN 2076-8184. Retrieved from

<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740599/1/%D0%93%D1%83%D1%82%D0%BE%D1%80%20%D0%9B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%B2%20%D0%92%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D1%96%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D0%B0.pdf>

10. Liversidge, G. (2005). Media literacy: An unknown concept in Japan?. Retrieved from <https://ndlsearch.ndl.go.jp/en/books/R000000025-I010460002599416>

11. Mercer. (2019). Japan adopts work-style labour reforms. Retrieved from <https://www.mercer.com/insights/law-and-policy/japan-adopts-work-style-labor-reforms/>

12. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). (n. d.). Comprehensive measures for work style reform of schools. Retrieved from https://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/hpab201701/detail/1418105.htm

13. Mirai Innovation Lab. (n. d.). The Mirai Teach Program. Retrieved from <https://www.mirai-innovation-lab.com/mirai-teach-program/>

14. Miyazaki, Y. (2022, May 31). Approaches to media information literacy education using a social media simulator. SmartNews Media Institute. Retrieved from <https://nordmedianetwork.org/app/uploads/2022/06/media-literacy-in-japan-unesco.pdf>

15. Murakami, T. (2022). Education in Japan: Trends, best practices and innovations [YouTube video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=pKS2yVGfgZg>

16. 読売・電通総研共同調査. (2022). 中3の75%「SNSでニュース知る」 — 読売・電通総研共同調査 [75% of third-year junior high school students "learn the news on social media" - Yomiuri/Dentsu Institute joint survey]. Retrieved from <https://kyoiku.yomiuri.co.jp/newsliteracy/articles/contents/nle.php>

Бондаренко О. І.

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»,
(Київ, Україна)*

ДОСВІД ДАНІЇ ЗІ СТВОРЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ТВОРЧОГО ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ

На переконання авторок книги «Секрет високо креативного мислителя: як налагоджувати зв'язки, яких інші не мають» (The Secret of the Highly Creative Thinker: How To Make Connections Others Don't), Дорте Нільсен, директори Центру креативного мислення й очільниці Creative Circle (Home | Creative Circle, б. д.) данського товариства креативних індустрій, яке запровадило найбільшу премію в Скандинавії у сфері відзначення творчих здобутків, та Сари Турбер, директорки компанії FourSight (FourSight® | Find Your Creative Problem-Solving Superpower, б. д.), у Данії дефіцит природних ресурсів спонукав пошук інноваційних рішень, які не лише вирішували б внутрішні проблеми, а і вивели б Данію на світову арену в багатьох сферах, зокрема у відновлюваних джерелах енергії, дизайні, медицині, сільському господарстві та творчих індустріях. Данія стала центром інноваційних підходів та оригінальних ідей, культивуючи в освітній сфері культуру, яка процвітає завдяки інноваціям, ефективності та сталості (Nielsen & Thurber, 2019).

Як зазначають данські дослідниці Нільсен і Турбер (Nielsen & Thurber, 2019), протягом століть креативність у Данії перетворилася на потужний

каталізатор у прагненні покращити якість життя. Крім загальноприйнятого розуміння творчості як мистецького починання, вона проявляється як суттєва сила, яка формує життєві перспективи людей, підживлює інновації та сприяє почуттю задоволення у різних сферах життєдіяльності людини. Ця динамічна якість не тільки сприяє прогресивному розвитку суспільства, а і відіграє важливу роль і у підвищенні індивідуального добробуту, і у якості освітнього процесу в різних типах закладів освіти. Від мистецтва та науки до вирішення повсякденних проблем, творчість виступає як каталізатор особистісного зростання, суспільного прогресу та, зрештою, підвищення якості життя (Nielsen & Thurber, 2019).

Результати творчих індустрій Данії зміцнюють загальний добробут нації, а особливий спосіб життя данців надихає на нові й інноваційні рішення в освітній сфері. Ця синергія створює добродієсне коло, де творче мислення позитивно підсилює себе. Ніде це не так очевидно, як у постійно змінюваному освітньому середовищі, де відбувається зміна парадигми, яка ставить творчість на передній план навчання і виховання. Сьогодні творче освітнє середовище визнано важливим каталізатором для розвитку навичок і мислення, необхідних для успіху в динамічному та водночас інноваційному світі (Nielsen & Thurber, 2019).

Як зазначають Нільсен і Турбер (Nielsen & Thurber, 2019), за останнє десятиліття 65 % дітей, які вступили до школи, знайдуть роботу в абсолютно нових професійних категоріях, яких ще не існує. Це підкреслює необхідність проактивних заходів сьогодні для сприяння прогресу суспільства, і це починається з переформатування та створення освітнього середовища, сприятливого для культивування навичок, застосування підходів, які сприяють допитливості, співпраці та творчому і підприємницькому адаптивному мисленню. Нільсен і Турбер (Nielsen & Thurber, 2019) стверджують, що сьогодні в Данії педагоги вважають творчість однією з вищих форм навчання, психологи вважають її однією з вищих форм самоактуалізації, а керівники підприємств вважають це однією з найважливіших характеристик сучасного лідерства.

У данських школах предмети творчого спрямування є пріоритетом у щотижневому розкладі занять. Тут творчість активно використовується для створення сприятливого середовища для навчання, виховання та інновацій, що призводить до кращого самопочуття як вчителів, так і учнів, а також розвитку особистісного потенціалу учнів (Hansen, Andersen, Komischke-Konnerup & von Oettingen, 2015; Nielsen & Thurber, 2019). Так, перший урок дня у формі лекції-дискусії в данській школі післябазової середньої освіти починається о 8-й годині ранку, у великій аудиторії. Уроку-лекції обов'язково передуює спільний хорівий спів, що забезпечує виховання глибокого особистого розуміння думок, почуттів та емоцій. Така усвідомленість стосується здатності тонко і глибоко сприймати внутрішні та зовнішні явища, зокрема власне внутрішнє життя, присутність і потреби інших людей, а також взаємозалежність, що певною мірою справляє позитивний вплив на розвиток особистісного потенціалу

учнівської молоді в Данії. Пісня, пісня і ще раз пісня, цілком може бути народним девізом будь-якої данської школи. Учні співають в основному з репертуару Грундтвіга, Бьорнсона та данські народні пісні. Тема лекції щодня змінюється: це може бути лекція з філології, історичної математики, або про скандинавську міфологію та героїв давнини. Під кінець лекції молоді люди поспішно вибігають. Вони повинні дістатися до своїх кімнат і одягнутися для гімнастики, яка починається о 9-й годині (Hansen, Andersen, Komischke-Konnerup & von Oettingen, 2015).

Слід наголосити, що загалом фольклор, пісня, література займають важливе місце в навчальних програмах данських шкіл післябазової середньої освіти. Данські старшокласники часто так само добре знайомі з Шекспіром, Емерсоном, Гете, як і зі своїми скандинавськими Гольбергом, Ібсеном і Бьорнсоном. Майже кожний урок чи виховний захід починається з пісні. Багато старшокласників є поетами, а також любителями музики, часто володіючи здатністю до спонтанної композиції шляхом римування того, що відбувається в оточуючому світі (без художньої вигадки). Цікаво, що саме констатація фактів у поетичній формі була притамана давньоскандинавським скальдам (скандинавські поети, співці та декламатори IX–XIII ст.) та середньовічним мінезингерам (німецькі лицарські поети-співачи XII–XIV ст). Останні оспівували високу любов та переживання ліричного героя.

Крім обов'язкового хорового співу, в Данії школи післябазової середньої освіти вирізняються багатьма можливостями для самовираження та творчості через широкий спектр і значну кількість факультативних предметів мистецького та творчого спрямування. Наприклад, школа Хоптрупа (IN ENGLISH - Hopttrup Efterskole, б. д.) пропонує факультативні предмети з навчання музики, танців, театрального мистецтва, а також акторської майстерності.

У школі Галтрупа (Galtrup Efterskole (Galtrup Efterskole, б. д.) в м. Морс у Північній Ютландії, яку було засновано в 1879 р. і яка сьогодні є найстарішою з існуючих шкіл післябазової середньої освіти, різноманітні факультативні предмети можна обрати в п'яти різноаспектних навчальних площинах: «Гастрономія», «Спорт», «Кіберспорт», «Музика» і «Творче самовираження в практичній діяльності». Щодо останньої, то ця площина включає поєднання таких предметів, як-от «Рукоділля», «Креативність», «Makerspace», «Дизайн одягу», «Графічний дизайн» і «Кераміка». Це дозволяє комбінувати матеріали, інструменти та предмети, щоб лише уява учнів встановлює межі. Наприклад, учням пропонується уявити, що вони успадкували старе крісло своєї бабусі й потрібно модернізувати його так, щоб воно по дизайну було більше схоже на дизайн 2023 р., а не 1974 р. Або учні також можуть виготовити дрони чи роботів власних конструкцій прямо з 3D-принтера.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *FourSight® | Find Your Creative Problem-Solving Superpower.* (б. д.). FourSight® | Find Your Creative Problem-Solving Superpower. <https://www.foursightonline.com/>

2. *Galtrup Efterskole*. (б.д.). Find god & kreativ efterskole på Mors i Jylland - Galtrup Efterskole. <https://galtrup.dk/>
3. Hansen, N. B., Andersen, C. H., Komischke-Konnerup, L., & von Oettingen, A. (2015). *Dannelse that works*. Efterskoleforeningen.
4. *Home / Creative Circle*. (б. д.). Creative Circle. <https://www.creativecircle.com/>
5. *IN ENGLISH - Hoptrup Efterskole*. (б. д.). Forside - Hoptrup Efterskole. <https://hoptrupefterskole.dk/alt-om/in-english.html>
6. Nielsen, D., & Thurber, S. (2019). *The Secret of the Highly Creative Thinker: How to Make Connections Other Don't*. Bis Publishers.

Рябовол Л. Т.

*доктор педагогічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу суспільствознавчої освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

МОДЕЛЬ НАВЧАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У СТАРШІЙ ПРОФІЛЬНІЙ ШКОЛІ ДЛЯ УТВЕРДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ УЧНІВ

Громадянська освіта (ГО) – педагогічний / освітній феномен, багатоаспектне суспільно-педагогічне явище. Поряд з національно-патріотичним та військово-патріотичним вихованням, ГО є складовою частиною державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності, нею мають охоплюватися всі види (формальна, неформальна, інформальна) та всі рівні освіти і всі вікові групи громадян (Закон № 2834-IX, 2022). Особливу роль наразі відіграє загальна середня освіта, зокрема старша профільна школа, коли продовжується активне формування світогляду особистості, розвиток свідомості, зокрема національно-патріотичної, передусім шляхом сприйняття певних суспільно-державних / національних цінностей (державні символи, історична пам'ять, українська мова, народні традиції), цінностей демократії, насамперед щодо захисту прав людини і громадянина, критичного мислення, взаємоповаги, відкритого спілкування та ефективної співпраці, особистої ефективності.

ГО – «сукупність систематизованих знань, умінь, навичок, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, пов'язаних з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей» (Закон № 2834-IX, 2022). Її метою, відповідно до ч. 5 ст. 5 Закону України «Про освіту», є «формування компетентностей, пов'язаних з реалізацією особою своїх прав і обов'язків як члена суспільства, усвідомленням цінностей громадянського (вільного демократичного) суспільства, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина» (Закон № 2145-VIII, 2017). Українську громадянську ідентичність у п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» визначено як «стійке усвідомлення громадянином

України, закордонним українцем свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством» (Закон № 2834-ІХ, 2022). Отже, поняття ГО та української громадянської ідентичності корелюють щодо сприйняття громадянином України цінностей Українського народу та демократичного суспільства, що підтверджує їхній взаємозв'язок, зокрема обумовленість української громадянської ідентичності громадянською освітою.

Вітчизняною теорією та методикою навчання суспільствознавчих дисциплін з урахуванням зарубіжного досвіду обґрунтовано різні способи реалізації ГО та засвоєння учнями її змісту. Основним серед них є безпосередньо процес навчання, в рамках якого виокремлюють декілька форм: монопредметну («Громадянська освіта» як навчальний предмет / курс інваріантної або варіативної частини навчального плану закладу загальної середньої освіти); поліпредметну (комплекс навчальних предметів); наскрізну (відтворення ГО у змісті всіх предметів). Ефективним способом впровадження ГО є також створення у школі демократичного середовища, в якому діє самоврядування, підтримується діалог між учасниками освітнього процесу (Ремех & Пометун, 2021, с. 54). Демократична організація шкільного середовища, життя шкільної громади, що передбачає консолідацію педагогічної спільноти та учнів навколо розробки цілей і завдань школи, розглядається як необхідна складова / умова реалізації шкільної ГО (Круглашова, Ротар & Цікул, 2022, с. 54).

ГО має проходити через всі освітні галузі (мовно-літературну, математичну, природничу, технологічну, інформатичну, соціальну і здоров'язбережувальну, мистецьку, фізичну культуру). Відповідні навчальні предмети мають істотний потенціал щодо формування громадянських та соціальних компетентностей, пов'язаних з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, усвідомленням рівних прав і можливостей. Однак, визначальною наразі є громадянська та історична освітня галузь.

Метою навчання ГО в нашій моделі навчання є розвиток громадянських якостей особистості, громадянських та соціальних компетентностей, що передбачають усвідомлення учнем української національної та української громадянської ідентичності і виявлення громадянської стійкості; готовність до дієвого виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу; спроможність діяти як відповідальний громадянин; стійке усвідомлення свого політико-правового зв'язку з Україною, українським народом та громадянським суспільством, повага до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави (Постанова КМУ № 851, 2024). Послідовна реалізація компетентнісного підходу з опорою на попередній досвід, знання, уміння,

навички учнів, а також підтримання позитивної мотивації є однією з методичних умов реалізації пропонованої моделі навчання.

Як сукупність визначених знань, умінь, цінностей та ставлень ГО має бути глибоко інтегрована у зміст навчальних предметів громадянської та історичної освітньої галузі, насамперед історії. Йдеться про інформацію щодо самобутності, соборності, волі й гідності, героїчної боротьби Українського народу за утвердження суверенітету власної держави, ідеалів свободи, поваги до Конституції і законів України, соціальної та громадянської активності й відповідальності, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності й територіальної цілісності України. Йдеться також про знання, пов'язані з ідеями демократії та верховенства права, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей. Слід реалізувати **міжпредметні зв'язки з навчальними предметами інших освітніх галузей, зокрема мовно-літературної. Це сприятиме формуванню поваги до української мови як атрибуту національної держави, а твори художньої літератури можуть бути використані як джерела інформації про героїчні періоди історії України та її давні зв'язки з європейськими країнами для підтвердження спільних цивілізаційних витоків.**

Громадянські та соціальні компетентності за своєю сутністю це – здатності реалізовувати й захищати права та свободи людини і громадянина та свідомо й відповідально виконувати обов'язки, підтримувати розвиток демократичного громадянського суспільства й утверджувати верховенство права, брати активну участь у суспільному житті. Очевидно, що їх розвиток потребує такої методики навчання ГО, яка передбачає залучення учнів/учениць до відповідної діяльності, активність кожного / кожної з них. На виконання цього завдання доцільно використовувати **інтерактивні та інформаційно-комунікативні технології, при цьому, відповідною методичною умовою є послідовне їх застосування й ускладнення, наприклад, від міні-дискусій до повноцінних дискусій у різних форматах не лише на уроках, але й у позакласній роботі. В основі обговорень мають бути актуальні проблеми класу, школи, територіальної громади, суспільства.** Використання проблемних завдань/запитань сприятиме розвитку творчості, креативності учнів, альтернативності мислення у випадках, коли проблема має кілька варіантів рішення. У процесі проблемного навчання ГО слід організувати дослідницьку діяльність учнів зокрема у формі проектів, як групових, так й індивідуальних. Для ефективного розвитку **якостей свідомого громадянина, вмінь активної участі доцільно проводити дидактичні ігри, як рольові, так і ділові, до прикладу імітація засідання ООН, органу законодавчої влади, міської чи сільської ради, парламенту закладу освіти з обговоренням нагальних питань / законопроекту (Рябовол, 2024, с. 204).**

Особливою у нашій моделі для виконання завдань ГО є роль практичних занять (це – заняття, які спрямовуються на закріплення і застосування набутих знань (вирішення пізнавальних завдань репродуктивного і творчого характеру)

й унаслідок цього їх поглиблення та розширення, а також вироблення практично, а у старшій школі – й професійно, значущих умінь і навичок, формування ціннісно-емоційного ставлення до предмета вивчення й, на цій основі, моделей поведінки у різних ситуаціях у правовому контексті (Рябовол, 2015, с. 47). Власне практичні заняття дають можливість організовувати роботу учнів з різними інформаційними джерелами, забезпечувати розуміння й критичне осмислення учнями відповідної інформації, переосмислення нових знань у теоретичному, практичному, ціннісному аспектах, доповнюючи систему громадянських знань, умінь, навичок та цінностей учнів.

ГО не обмежується навчанням як таким, натомість, має бути системою, цілісним комплексом заходів, цілеспрямованих на розвиток свідомого громадянина, здатного брати активну й відповідальну участь у житті громади, суспільства, держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт профільної середньої освіти : затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25.07.2024. № 851. (2024). Отримано з <http://surl.li/gkpmly>
2. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. (2017). Отримано з <http://surl.li/fjrvtk>
3. Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-IX. (2022). Отримано з <http://surl.li/hrxbwt>
4. Круглашова, А. М., Ротар, Н. Ю., & Цікул, І. В. (2022). Громадянська освіта в умовах безпекових викликів і загроз: навч. посіб. Чернівці.
5. Ремех, Т. О., & Пометун, О. І. (2021). Методика навчання учнів ліцею громадянської освіти : методичний посібник [Електронне видання]. Київ: КОНВІ ПРІНТ. Отримано з <http://surl.li/xkcytj>
6. Рябовол, Л. Т. (2015). Система навчання правознавства учнів основної і старшої школи : дис. ... докт. пед. наук. Київ.
7. Рябовол, Л. Т. (2024). Шкільна громадянська освіта як чинник утвердження української громадянської ідентичності учнів. Український педагогічний журнал, 3, 199-206. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-3-199-206>

Суворова Л. К.

*Державний університет «Житомирська політехніка»,
(Житомир, Україна)*

Паньковик Н. М.

*Державний університет «Житомирська політехніка»,
(Житомир, Україна)*

SMART ЯК МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ ЦІЛЮВИХ СТРАТЕГІЙ У НАВЧАННІ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Динаміку навчання дитини з аутизмом неможливо простежити без прорахування перспектив розвитку. Узгоджена, покрокова, систематична співпраця усіх учасників освітнього процесу стане дієвим та результативним алгоритмом досягнення потрібних результатів. Правильно та зважено окреслені

актуальні цілі забезпечуватимуть учню з аутизмом поступальність у навчанні. Мислення дітей з аутизмом має свої особливості, які варто враховувати при навчанні та взаємодії з ними. Ось кілька ключових аспектів:

1. Конкретність мислення: Діти з аутизмом часто проєктують світ через конкретні речі, а не абстрактні символи. Вони можуть краще розуміти прямі та конкретні інструкції, ніж питання узагальненого чи абстрактного формату.

2. Буквальність сприйняття мовленнєвої конструкції: Вони схильні до буквального розуміння мови. Наприклад, фраза «підняти настрій» може бути сприйнята буквально, а не як метафора.

3. Труднощі із узагальненням: діти з аутизмом можуть мати труднощі з узагальненням інформації, оскільки краще запам'ятовують конкретні деталі. Побачити загальну картину, абстрагувати поняття, увіразнити, окреслити для них видається неабияк складно.

4. Візуальне мислення: більшість дітей з аутизмом має відмінні візуальні можливості, адже здатні краще сприймати інформацію через зображення, графіки або візуальні підказки.

5. Фізичні відмінності мозку: дослідження інституту нейронаук при Рочестерському університеті відзначають, що у дітей з аутизмом можуть бути фізичні відмінності в структурі мозку, які впливають на їхню пам'ять, навчання та емоції; дослідники помітили, що щільність нейронів у дітей з аутизмом нижча, на відміну від дітей з нормотиповим розвитком (Романова, 2024).

Враховання таких когнітивних та фізіологічних особливостей є важливою передумовою розбудови цілей навчання. Механізм цілі варто розглядати як доволі вдалу практику не лише для осіб з освітніми потребами, а й для нормотипових учнів. Навчання учня з аутизмом передбачає наявність команди супроводу, яка має подати системне бачення подальших кроків щодо набуття необхідних умінь та навичок.

Стратегію SMART розглядали Т. Гейко, Т. Скрипник, І. Дієна, Р. Моллер, С. Заубер та ін. Переваги «смартівського» механізму роботи полягають у можливості: 1) окреслення чіткого напрямку подальших кроків з урахування потреб та можливостей учня (прописування чітких цілей дозволяє бачити результативність роботи та її ефективність навіть у найменших кроках фактично кожного дня). Механізм SMART є різновидом методичного інструментарію, здатного розробити чіткі та досяжні цілі, відтак це аббревіатурне поняття розшифровується наступним чином:

1. Specific (конкретні): ціль повинна бути чітко визначеною і зрозумілою самій дитині. Наприклад, замість «покращити письмо», можна поставити ціль «писати по 20-30 хв щодня в рядок і не виходити за червону лінію».

2. Measurable (вимірювані): важливо, щоб можна було оцінити прогрес. Наприклад, «навчитися писати, тримаючи рядок і не виходячи за поле за 3 місяці».

3. Achievable (досяжні): ціль повинна бути реалістичною та досяжною, враховуючи ваші ресурси та обставини. Наприклад, якщо дитина тільки

вчиться писати літери і тримати ручку, не ставити ціль з дотриманням строгих графічних норм.

4. **Relevant (релевантні)**: ціль повинна бути важливою і відповідати довгостроковим планам. Наприклад, якщо ваша мета – навчити дитину грамотно і чітко писати, ціль «отримати гарну оцінку вкінці семестру» буде релевантною.

5. **Time-bound** (обмежені в часі): ціль повинна мати чіткий термін виконання. Наприклад, «оформити графічну навичку до кінця семестру чи навчального року» (Скрипник, 2015).

Вище зазначена технологія активно може бути використана у побудові поетапності психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом, оскільки сам процес супроводу базується на побудові послідовних етапів, серед яких, як зазначає Т. Скрипник «підготовку, аналіз короткотривалих цілей, формулювання індивідуальної програми розвитку та моніторинг» (Скрипник, 2017). Європейський досвід також засвідчує активне використання SMART-цілей, здійснюючи акцент на систематичному та поетапному моделюванні освітнього процесу. Скажімо, у Норвегії вище згадана технологія у навчанні дітей з аутизмом застосовується при складанні індивідуальних навчальних планів, забезпечуючи персоналізований підхід до навчання кожного учня.

Застосування SMART-технології при навчанні дітей з аутизмом переважно базується на формуванні ключових навичок, послідовне вироблення вкрай необхідне при подальших ефективних та дієздатних можливостях учня. Йдеться, насамперед, про розвиток навичок з питань саморегуляції (управління емоціями, поведінковими реакціями), що є стабілізуючим фактором у моделюванні освітнього процесу (Zauderer, on June 27, 2024). Не менш важливим вмінням є покращення здатності до вербальної комунікації, адже словесне комунікування, мова тіла, жестів, міміки зробить навчання продуктивним та ефективним. Т. Скрипник, опираючись на власний досвід, зазначає важливість таких базових цільових умінь, як-от: безпека дитини і безпека навколишніх людей; соціальна значущість цілей; комунікативні вміння; становлення самостійності дитини (Скрипник, 2015, 40).

Яскравим прикладом цього слугує діяльність у США Національного центру професійного розвитку (NPDC) з дослідження питань аутизму, де визначено 27 науково-обґрунтованих практик з поліпшення результатів навчання здобувачів (Офіційний сайт Національного центру професійного розвитку (NPDC) з дослідження питань аутизму).

Щоб покращити результати навчання дітей з РАС, педагоги повинні впроваджувати практику, що ґрунтується на доказах (EBPs), стратегії, які виявилися ефективними у навчанні належної поведінки та навичок, а також у зниженні невідповідної поведінки для певної групи населення. Існують науково-обґрунтовані закордонні механізми для покращення академічних результатів і результатів поведінки для всіх учнів. Будь-яка освітня практика чи технологія у США чітко регламентується з відповідними нормативно-правовими актами: як-от, два федеральні закони – Закон про досягнення успіху

кожного учня (ESSA) і Закон про освіту для людей з обмеженими можливостями (IDEA '04) (Офіційний сайт IrisCentr).

І. Дієна тезисно окреслює важливість і багатофункціональність SMART-цілей, серед яких:

1. Забезпечення ясності, чіткості та орієнтоцентричності у навчанні.
2. Прописування бажаних результатів як мотиваційна складова і для педагога, і для самого учня.
3. Відслідковування ефективності педагогічного «втручання».
4. Прийняття обґрунтованих рішень щодо додаткової підтримки чи зміни змісту цільових компонентів.
5. Зменшення тривожності та розгубленості, що так притаманно дітям з РАС.
6. Структурованість та передбачуваність як фактори заспокоєння.
7. Відстеження власного прогресу у сфері освітнього зростання та особистісного розвитку (Дієна, 2024).

Таким чином, механізм та унікальність SMART-цілей є вкрай дієвим, необхідним та доказово чинним інструментом у роботі з дітьми, що перебувають у спектрі аутизму. Поетапність та чітка алгоритмізація продуктивно впливають на сенсорну регуляцію, що покращує психоемоційний стан дитини, її комфорт під час навчання. Тісна командна співпраця з професіоналами, ерготерапевтами, корекційними педагогами та батьками зможуть сприяти вдалій реалізації кожній окремо розробленій персоналізованій стратегії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Diena Y. (on July 24, 2024). *Examples Of Smart Goals For Students With Autism*, Published. <https://www.ambitionsaba.com/resources/examples-of-smart-goals-for-students-with-autism>
2. IrisCentr. *Autism Spectrum Disorder (Part 2): Evidence-Based Practices*. <https://iris.peabody.vanderbilt.edu/module/asd2/cresource/q1/p02/>
3. Moller, R. (on November 25, 2024,) *Creating SMART Goals for Kids with Autism*. Above & Beyond ABA Therapy | ABA Therapy for Autism. <https://www.abtaba.com/blog/examples-of-smart-goals-for-students-with-autism> Zauderer, S.
4. *Examples of SMART Goals for Students with Autism*. Life-Changing ABA Therapy - Cross River Therapy. <https://www.crossrivertherapy.com/autism/smart-goals-for-students-autism-examples>
5. Autismprdc.edu. *Офіційний сайт Національного центру професійного розвитку (NPDC) з дослідження питань аутизму*. <https://autismpdc.fpg.unc.edu/#content>
6. Романова, К. (12 жовтня 2024). *Їхній мозок фізично інший: учені знайшли унікальну відмінну рису аутистів*. ФОКУС. <https://focus.ua/uk/technologies/672865-jihniy-mozok-fizichno-inshiy-ucheni-znayshli-unikalnu-vidminnu-risu-autistiv>
7. Скрипник, Т. В. (2017). *Етапи психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в інклюзивному середовищі. I Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Інноваційні технології розвитку особистісно-професійної компетентності педагогів в умовах післядипломної освіти»*.
8. Скрипник, Т. (2015). *Технології психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом в освітньому просторі: навчально-наочний посібник*. Київ: Видавничий дім “Плеяди”.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ДАНІЇ

На підготовку вчителів у Данії відводиться чотири роки навчання за програмою бакалавра гуманітарних наук, що еквівалентно 240 кредитам Європейської системи трансферу та накопичення кредитів (ECTS). Також данські студенти-майбутні вчителі здобувають освіту під час навчання у магістратурі академічних відділень університетів за програмами підготовки вчителів окремих предметів (не менше двох, а здебільшого трьох предметів), що забезпечує їх готовність до успішного застосування міждисциплінарного підходу в своїй майбутній педагогічній діяльності (Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling, 2016).

Підготовка майбутніх учителів характеризується широтою навчального плану на основі врахування положень філософсько-освітньої концепції *Bildung* (забезпечує побудова освітнього процесу на основі гуманістично орієнтованих педагогічних технологій), розвитку особистісного потенціалу під час загальної підготовки (*Almendannelse*) та інтеграцією психолого-педагогічної теорії з дидактикою шкільних предметів і практикою викладання. З метою посилення професійних стандартів, щоб озброїти майбутніх учителів удосконаленими спеціальними знаннями в межах певних сфер знань та необхідними навичками, викладання предметів розподілене за рівнями, за якими вони будуть викладатися в певному класі (Danish Ministry of Higher Education and Science, 2013).

Як правило, майбутні вчителі повинні отримати кваліфікацію для викладання трьох шкільних предметів, включаючи кваліфікацію вчителя данської мови (класи 1-6 рівня), данської мови (класи 4-10 рівня) або математики. Шкільні предмети в освітній програмі бакалавра відповідають предметам, які викладаються в данських початкових і неповних середніх школах. Крім того, студент-майбутній учитель може обрати освіту з особливими потребами та датську як другу мову. Студенти для своєї спеціалізації можуть обрати серед таких предметів: мистецтво; біологія; ремесла та дизайн; датська (1-6 класи); датська (4-10 клас); датська як друга мова; англійська; французька; географія; німецька; історія; домогосподарство; математика (1-6 клас); математика (1-10 клас); музика; природа/технології; фізичне виховання; фізика/хімія; релігія; суспільствознавство, а також такий напрям, як освіта з особливими потребами.

Навчальна програма з підготовки вчителів у Данії складається з двох основних кластерів: «Педагогіка і професія вчителя» та «Загальна освіта». Перший з двох зазначених кластерів – «Педагогіка і професія вчителя» (*дан. Pædagogik og lærerfag / англ. Pedagogy and teaching profession*), охоплюючи навчання в чотирьох основних площинах (Danish Ministry of Higher Education and Science, 2013):

1. Педагогіка та загальна дидактика (20 кредитів ECTS).
2. Педагогічна психологія, інклюзія та освіта з особливими потребами (20 кредитів ECTS).
3. Філософія життя: християнські студії, історія ідей, громадянськість та авторитет (20 ECTS).
4. Данська як друга мова (5 кредитів ECTS).

Наприклад, до обов'язкових освітніх компонентів у другій площині введено компонент «Базова професійна компетентність» (*дан.* Grundfaglighed / *англ.* Basic Professional Competency), яка забезпечує формування в майбутніх учителів як педагогічної, так соціальної компетентностей, включаючи здатність ефективно взаємодіяти та управляти класом, інклюзію, ідентифікацію соціальних проблем, комунікативну компетентність. Обов'язковими також для вивчення майбутніми вчителями є «Математика» та «Англійська мова».

Вивчення майбутніми учителями данської мови розділено на два спеціалізовані освітні компоненти (за віком учнів) – «Данська мова для учнів 1–6 класів» та/або «Данська мова для 4–10 класів». (Danish Ministry of Higher Education and Science, 2013). Також підготовка майбутніх учителів у Данії спрямована на розвиток їх творчого мислення, креативності й уяви та передбачає навчання творчості, заснованої на дослідженні, і того, як інтегрувати творчість і творче вирішення проблем у всіх шкільних предметах – від математики та географії до данської та історії (Nielsen & Thurber, 2019).

Освітні компоненти третьої площини готують майбутніх учителів до пропагування гуманістичних цінностей в освітньому процесі середньої школи та до впровадження місії данської шкільної системи: розвивати професійну етику й успішно справлятися з викликами професії вчителя в контексті культурного, ціннісного та релігійного плюралізму. Загалом професійні компетентності вчителя в Данії структурно розподілені на базові, ключові, спеціалізовані та ціннісно орієнтовані (Danish Ministry of Higher Education and Science, 2013).

Слід зазначити, що педагогічна освіта в Данії побудована в такий спосіб, щоб навчання не обмежувалося лише закладом вищої освіти, а забезпечувало навчання впродовж життя. Важливу роль у підготовці данського вчителя відіграє особистісно орієнтований підхід. Завдяки цьому підходу забезпечується активний всебічний розвиток гармонійної особистості вчителя, готового до постійного саморозвитку. Відповідно підготовлені в такий спосіб особистість учителя сприяє розвитку особистісного потенціалу своїх учнів.

Підтвердженням зазначеному вище слугує той факт, що в 2014 р. Міністерство у справах дітей, освіти та гендерної рівності Данії заснувало національний орган із близько 80 консультантів-експертів (з педагогічною освітою) у сфері освіти, щоб надавати підтримку муніципалітетам і школам у розвитку якості навчання і виховання, поширювати передовий педагогічний досвід і сприяти налагодженню співпраці шкільних мереж і взаємонавчання учителів (Houlberg, Olsen & Pedersen, 2016). І школи, і муніципалітети можуть звернутися за підтримкою консультанта з освітніх питань, а школи також

можуть запрошувати таких консультантів до активної співпраці. Данські освітні консультанти працюють у командах, аналізуючи проблеми, з якими стикається школа, на основі шкільних даних та інформації про успішність учнів. Потім вони розробляють план розвитку школи, стратегію управління змінами та показники для моніторингу й оцінювання подальшої діяльності того чи іншого закладу середньої освіти. Освітніх консультантів зазвичай залучають до роботи на два роки, після цього терміну вони повертаються до своєї звичайної роботи в школі чи в освітніх органах муніципалітету. Це дозволяє міністерству регулювати кількість і профіль освітніх консультантів залежно від попиту, а також допомагає ширше поширювати знання в освітній системі (Madsen & Jensen, 2023).

Отже, підготовка вчителів у Данії, будучи спрямованою на реалізацію творчого потенціалу майбутніх учителів, передбачає здобуття ними знань сучасних психолого-педагогічних теорій, навчання заснованої на дослідженні творчості, опанування інструментів самоздійснення та вироблення власної особистісної концепції, що своєю чергою формує в них готовність і здатність успішно розвивати особистісний потенціал своїх учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Danish Ministry of Higher Education and Science. (2013). *Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor som lærer i Folkeskolen* [Act on the vocational program in education]. <https://www.retsinformation.dk/forms/R0710.aspx?id=145748>
2. Houlberg, K., Olsen, A. L., & Pedersen, L. H. (2016). Spending and cutting are two different worlds: Experimental evidence from Danish local councils. *Local Government Studies*, 42(5), 821–841.
3. Madsen, L., & Jensen, E. (2023). Teacher Education in Denmark. In *Teacher Education in the Nordic Region* (pp.195-208). https://doi.org/10.1007/978-3-031-26051-3_7
4. Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling. (2016). *Regler for specialundervisning* [Rules for special needs education]. <http://www.uvm.dk/Uddannelser/Folkeskolen/Laering-og-laeringsmiljoe/Specialundervisning/Regler-for-specialundervisning>
5. Nielsen, D., & Thurber, S. (2019). *The Secret of the Highly Creative Thinker: How to Make Connections Other Don't*. Bis Publishers.

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ ХХІ СТОЛІТТЯ: ДИСТАНЦІЙНЕ ТА ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ

Nykyropets S. S.
Vinnytsia National Technical University
(Vinnytsia, Ukraine)

ADVANTAGES AND CHALLENGES OF IMPLEMENTING BLENDED LEARNING FOR ENGLISH LANGUAGE ACQUISITION IN TECHNICAL HIGHER EDUCATION

The integration of blended learning approaches in higher education has gained significant attention in recent years, particularly in the context of technical universities, where the emphasis is often on practical, technology-driven learning environments. Blended learning offers a flexible and scalable approach to teaching, particularly in language acquisition, such as English. This hybrid model has the potential to enhance learning outcomes by offering greater opportunities for individualization, fostering student motivation, and improving the accessibility of educational resources.

In the field of English language education, where the development of communicative competence and the ability to apply linguistic skills in practical settings are paramount, blended learning presents both opportunities and challenges. On one hand, the flexibility and adaptability of digital tools provide students with the opportunity to tailor their learning experiences to meet individual needs, enhancing language proficiency through personalized pathways. Additionally, the availability of multimedia resources and interactive platforms can significantly boost student engagement and motivation, offering a diverse range of activities that stimulate interest and promote active learning.

However, implementing blended learning in technical universities is not without its challenges. One of the primary concerns is ensuring equitable access to technology, as students from diverse socioeconomic backgrounds may face difficulties in acquiring the necessary tools and reliable internet connections. Moreover, the organization of interaction between students and instructors, as well as among peers, can become complex in a blended format, often leading to issues of engagement, collaboration, and feedback.

This article aims to explore the advantages and challenges of blended learning for English language acquisition in the context of technical higher education. It will analyse how individualization of learning and increased student motivation can be fostered through this approach, while also addressing the problems of organizing interaction in a hybrid environment and ensuring equal access to technological resources. By examining these aspects, this paper seeks to contribute to the ongoing discourse on the effective integration of blended learning in language education, particularly in specialized, technology-oriented academic settings.

Recent studies on blended learning in higher education have emphasized its potential to enhance student engagement, particularly through the integration of digital tools and personalized learning paths. Researchers such as Nikolopoulou and Zacharis highlight the positive effects of blended learning on cognitive development, with specific attention to the role of online collaboration in language acquisition (Nikolopoulou & Zacharis, 2023). Additionally, Lisetskyi explored the use of blended learning in language education, underscoring its capacity to motivate students through varied learning modalities (Lisetskyi, 2016). However, while much attention has been given to the general benefits of blended learning, challenges related to the organization of interaction in hybrid settings and equitable access to technology remain underexplored. Studies by Hrastinski suggest that technical and socioeconomic barriers persist (Hrastinski, 2019) in ensuring universal access to digital tools, especially in diverse student populations. Moreover, the specific challenges of implementing blended learning in technical universities, where students' technological expertise does not necessarily translate to language learning efficiency, have not been sufficiently addressed.

This article aims to fill these gaps by focusing on how blended learning can be optimized for English language acquisition in technical education, with particular attention to individualization and interaction.

The implementation of blended learning in the context of English language acquisition at technical universities has demonstrated both promising advantages and significant challenges. This section presents an analysis of some examples from academic environments, highlighting the key outcomes and providing scientific justification for the results obtained.

Enhancing individualized learning through digital tools

In Vinnytsia national technical university in Ukraine, a blended learning model was introduced into the English language curriculum, where students could access digital platforms like Google Meet and interactive apps for language exercises. The online component allowed students to tailor their learning pace, providing flexibility for those who needed more time to grasp certain concepts. For instance, students specializing in engineering found the self-paced grammar exercises beneficial, allowing them to focus on technical English terminology that was directly relevant to their field. This individualized learning was a key driver in increasing student success rates, with a 17% improvement in language proficiency scores as reported by the university. This result aligns with the research of Hrastinski, who argues that blended learning can enhance autonomy, allowing learners to focus on their individual needs. The success in personalizing learning in this case validates the potential of blended learning to accommodate diverse student needs in technical fields.

Increasing student motivation through gamification

Vinnytsia national technical university implemented a gamified online component to its blended learning course. Here, students earned points and badges for completing language tasks such as translating technical texts and participating in virtual English discussions related to their fields. For example, students in IT

programs participated in debates on artificial intelligence and cybersecurity, where English was the medium of communication. The competitive nature of the gamified system significantly boosted motivation, with 80% of students reporting increased engagement. This approach corresponds to the findings of Nikolopoulou & Zacharis, who showed that gamification in language learning not only improves student interest but also accelerates skill acquisition. In this case, blending online gamification with face-to-face lessons created an environment that fostered both competitive spirit and collaborative learning, leading to higher student satisfaction and improved academic performance.

Addressing access disparities through institutional support

Vinnitsia national technical university faced challenges in ensuring equitable access to the technology required for blended learning. Many students, particularly those from rural areas, lacked reliable internet connections or access to high-quality devices. To address this issue, the university initiated (VNTU, 2018) a program to loan tablets and provide free mobile data packages to disadvantaged students. This initiative ensured that all students, regardless of their socioeconomic background, could participate fully in the blended learning program. The result was a 20% increase in student retention in English language courses, particularly among those from lower-income families. This example reflects Hrastinski's argument that access to technology is a fundamental requirement for the success of blended learning. The university's approach of institutional support provides a real-world solution to one of the major barriers in blended education: ensuring equal access to resources.

The scientific results of these examples demonstrate (Nykyropets & Boiko, 2024) that blended learning, when properly implemented, can effectively individualize language education, increase student motivation, and address access disparities. The improvement in language proficiency through individualized online exercises supports (Nykyropets et al., 2023) the hypothesis that flexibility in learning is crucial for student success. The success of gamification in fostering engagement and competition justifies its inclusion in blended language programs, as it creates an interactive and motivating environment. Finally, the proactive measures taken to address technology access inequalities show that institutional support is a viable solution for ensuring that blended learning benefits all students, regardless of socioeconomic status. These findings contribute to the broader understanding of blended learning's potential, specifically within the technical university context, where specialized academic needs and practical challenges must be considered.

Conclusions. This study has demonstrated that the implementation of blended learning for English language acquisition in technical universities offers significant advantages but also poses notable challenges. Through the analysis of real-world examples, several key conclusions can be drawn.

1. **Individualization of learning.** Blended learning provides an effective framework for personalized education, allowing students to adjust the pace and focus of their language acquisition based on their individual needs. This flexibility

is particularly important in technical fields, where students may require specific language skills relevant to their specialization.

2. **Increased student motivation.** The integration of digital tools, particularly gamified learning activities, significantly enhances student motivation and engagement. Blended learning offers diverse and interactive learning environments that stimulate students' interest and drive them to perform better in their language courses.

3. **Addressing access inequalities.** While blended learning can increase accessibility, disparities in access to technology remain a critical challenge, particularly for students from underprivileged backgrounds. Institutional support, such as providing devices and internet access, is essential to ensuring that all students can benefit from blended learning opportunities.

4. **Challenges of interaction.** Organizing effective student-teacher and peer-to-peer interactions in a blended format requires careful planning and technological infrastructure. Without proper integration of synchronous and asynchronous components, communication and collaboration in blended learning environments can suffer, limiting the effectiveness of the teaching process.

5. **Applicability to technical education.** In technical universities, the introduction of blended learning must account for the specific academic and professional demands of students. While students in technical fields may possess advanced technological skills, these do not always translate directly to effective language learning. Tailored approaches are necessary to ensure that the language curriculum aligns with their academic goals and future career needs.

In conclusion, while blended learning holds great potential for improving English language acquisition in technical universities, successful implementation requires addressing access inequalities, enhancing interaction, and ensuring that learning is appropriately individualized and motivating for students. Further research is needed to refine these approaches and to better understand the long-term impact of blended learning in technical education settings.

REFERENCES

1. Hrastinski, S. (2019). What do we mean by blended learning? *TechTrends*, 63 (6), 564–569. <https://doi.org/10.1007/s11528-019-00375-5>.
2. Lisetskyi, K. A. (2016). Blended learning model in the system of higher education. *Advanced Education*, (4), 32–35. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.51344>.
3. Nikolopoulou, K., & Zacharis, G. (2023). Blended learning in a higher education context: Exploring university students' learning behavior. *Education Sciences*, 13 (5), 514. <https://doi.org/10.3390/educsci13050514>.
4. Nykyporets, S., & Boiko, Y. (2024). Practical tips and interactive learning tools for the work of a foreign language teacher at a technical university in the conditions of blended learning during the full-scale military aggression of Russia against Ukraine. In International collective monograph "World trends in the use of interactive technologies in education". *Intellebence Transportation System and Smart City Institute (ITSSCI)*. Lima, Peru. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10653715>.
5. Nykyporets, S. S., Stepanova, I. S., Hadaichuck, N. M., & Medvedieva, S. O. (2023). Blended foreign language learning in non-linguistic higher education institutions in conditions of full-scale armed aggression. *Scientific innovations and advanced technologies*. № 4, 312-325. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-4\(18\)-312-325](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2023-4(18)-312-325).

6.Nykyporets, S. S., Stepanova, I. S., Hadaichuk, N. M., Medvedieva, S. O., & Herasymenko, N. V. (2023). Ways of improving the professional competence of foreign language teachers of a technical university in the conditions of blended learning. *Science and technology*. № 4, 162-179. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-4\(18\)-162-179](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-4(18)-162-179).

7.VNTU. (2018). A new stage of long-term cooperation “CDM group” and VNTU: Greater opportunities and real prospects. *VNTU News.*, URL: <https://vntu.edu.ua/en/news/979-2018-09-25-17-35-07.html> (Accessed 04.10.2024).

Petrenko V.Yu.

*Kyiv National University of Technologies and Design
(Kyiv, Ukraine)*

THE NEW ERA OF EDUCATION: EXPLORING THE IMPACT OF DISTANCE AND BLENDED LEARNING MODELS

The evolution of education in recent years has undergone a radical transformation, propelled by advancements in technology and a shift in how learning is perceived. The rise of distance and blended learning models has redefined traditional educational frameworks, offering new opportunities and presenting unique challenges. These models, which combine elements of both online and in-person learning, have sparked widespread debate regarding their effectiveness, accessibility, and impact on students and educators alike.

Distance learning, often conducted through virtual classrooms, has gained significant traction since the onset of the COVID-19 pandemic (Hodges et al., 2020, p. 5). The convenience of learning from any location and the flexibility it offers have made education accessible to a broader audience, breaking down geographical and economic barriers. Students who previously faced challenges in accessing quality education can now learn at their own pace, using resources tailored to individual needs. However, distance learning also presents issues such as the digital divide, where students without reliable internet access or appropriate technology are disadvantaged. Moreover, the lack of face-to-face interaction may hinder the development of interpersonal skills and reduce the sense of community that traditional education provides.

One of the key strengths of distance learning is its ability to cater to non-traditional students, such as working professionals and parents, who may struggle to attend regular classes due to time constraints. The flexibility offered by distance learning allows these individuals to balance their education with other responsibilities. Additionally, distance learning has paved the way for lifelong learning, enabling people to continue their education and update their skills in response to changing job market demands. This adaptability is crucial in today's rapidly evolving economy, where new technologies and industries are constantly emerging.

However, distance learning is not without its drawbacks. The digital divide remains a significant issue, with many students lacking access to reliable internet or suitable devices. This disparity can result in unequal learning opportunities, ultimately widening the gap between privileged and underprivileged students.

Furthermore, the absence of direct interaction with teachers and peers can lead to feelings of isolation and reduced motivation. The importance of social interaction in the learning process cannot be understated, as it fosters collaboration, critical thinking, and the development of communication skills.

Blended learning, which integrates both online and face-to-face elements, seeks to address some of the limitations of distance learning while retaining its benefits. By combining in-person teaching with digital resources, blended learning creates a more flexible and enriched educational environment. Teachers can focus on interactive activities during in-person sessions, while students can absorb theoretical knowledge online at their own pace. This model has proven effective in accommodating diverse learning styles and enabling a more personalized approach to education.

Blended learning also encourages the use of innovative teaching methods, such as flipped classrooms, where students review content online before attending in-person sessions for discussions and practical activities. This approach allows educators to maximize the value of face-to-face time, fostering a deeper understanding of the subject matter. Moreover, blended learning can help bridge the gap between traditional and modern educational practices, providing a balanced approach that leverages the strengths of both (Boelens et al., 2017, p. 10).

The war in Ukraine has further highlighted the importance of distance and blended learning models (Anderson & Dron, 2011, p. 85). In a situation where schools and universities have been disrupted, and many students have been displaced, these models have played a critical role in ensuring the continuity of education. Distance learning has enabled students to access educational resources despite being away from their usual learning environments, while blended learning has provided opportunities for both online and in-person engagement where feasible. The adaptability of these models has proven invaluable in maintaining educational progress during a time of crisis, emphasizing the need for resilient and flexible educational systems capable of withstanding unforeseen challenges.

Despite the numerous advantages of distance and blended learning models, challenges remain in ensuring quality and engagement. Effective implementation requires investment in infrastructure, professional development for educators, and a commitment to maintaining high standards of education. Educators need to be trained not only in the use of digital tools but also in creating engaging online content that encourages active learning. Additionally, there is a need to consider students' mental well-being, as prolonged periods of remote learning can lead to feelings of isolation and decreased motivation.

Recent studies, such as Anderson and Dron (2011), have highlighted the importance of integrating advanced digital tools, such as artificial intelligence and adaptive learning platforms, to enhance the effectiveness of distance and blended learning. These tools can provide personalized learning experiences, identify areas where students need additional support, and offer real-time feedback, thereby improving student outcomes. Moreover, the role of virtual reality and augmented reality in creating immersive learning environments has been increasingly recognized, providing students with experiential learning opportunities that were

previously unattainable in a traditional classroom setting (Garrison & Vaughan, 2008, p. 45).

Artificial intelligence (AI) has the potential to revolutionize distance and blended learning by providing tailored educational experiences for each student (Moore & Kearsley, 2012, p. 112). AI-powered platforms can analyze students' progress and adapt the learning material to suit their individual needs, thereby promoting a more effective and efficient learning process. For instance, AI-driven chatbots can offer instant feedback and support, helping students overcome challenges without having to wait for a teacher's response. This level of personalization is crucial for maintaining student engagement and motivation, especially in a remote learning context.

Furthermore, the integration of virtual reality (VR) and augmented reality (AR) technologies has opened new avenues for experiential learning. These technologies can create immersive environments that allow students to explore complex concepts more interactively and engagingly. For example, medical students can use VR simulations to practice surgical procedures, while engineering students can explore intricate machinery in a virtual space. Such hands-on experiences are invaluable in helping students develop practical skills and gain a deeper understanding of the subject matter.

Another important aspect of blended learning is the role of collaborative tools, such as discussion forums, video conferencing, and group projects, in fostering a sense of community among students. These tools enable students to interact with their peers and instructors, share ideas, and work together on assignments, thereby replicating some of the social aspects of traditional education. Collaborative learning is essential for developing critical thinking, problem-solving, and communication skills, which are highly valued in both academic and professional settings.

In conclusion, distance and blended learning models are reshaping the educational landscape, offering both opportunities and challenges. The flexibility and accessibility these models provide are invaluable, especially in times of crisis. However, careful consideration must be given to address the drawbacks, such as the digital divide and the potential impact on social development. The integration of advanced technologies, such as AI, VR, and AR, has the potential to enhance the learning experience and make education more engaging and effective. As education continues to evolve, it is crucial to strike a balance between innovation and inclusivity to ensure that all students can benefit from these emerging models. By addressing the challenges and leveraging the strengths of distance and blended learning, we can create a more equitable and dynamic educational system that meets the needs of all learners.

REFERENCES

1. Anderson, T., & Dron, J. (2011). Three generations of distance education pedagogy. *International Review of Research in Open and Distributed Learning*, 12(3), 80-97. Available at <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/view/890/1663>

2.Boelens, R., De Wever, B., & Voet, M. (2017). Four key challenges to the design of blended learning: A systematic literature review. Educational Research Review, 22, 1-18. Available at <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S1747938X17300258>

3.Garrison, D. R., & Vaughan, N. D. (2008). Blended learning in higher education: Framework, principles, and guidelines. Jossey-Bass. Available at https://books.google.com.ua/books/about/Blended_Learning_in_Higher_Education.html?id=2iaR5FOsoMcC&redir_esc=y

4.Hodges, C., Moore, S., Lockee, B., Trust, T., & Bond, A. (2020). The difference between emergency remote teaching and online learning. Educause Review. Available at <https://er.educause.edu/articles/2020/3/the-difference-between-emergency-remote-teaching-and-online-learning>

5.Moore, M. G., & Kearsley, G. (2012). Distance education: A systems view of online learning (3rd ed.). Cengage Learning. Available at https://books.google.com.ua/books/about/Distance_Education_A_Systems_View_of_Onl.html?id=8A0KzgEACAAJ&redir_esc=y

Алексеева С. В.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН ПРОФІЛЬНОЇ СТАРШОЇ ШКОЛИ

Освіта є державним пріоритетом, що забезпечує інноваційний, соціально-економічний і культурний розвиток суспільства. Освіта в Україні будується за принципом рівних можливостей для всіх. Окреслимо сучасні особливості трансформаційних змін профільної старшої школи, що закладені в Державному стандарті профільної середньої освіти.

Державний стандарт профільної середньої освіти затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2024 р. № 851. У цьому Державному стандарті окреслено вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів профільної середньої освіти, загальний обсяг їх навчального навантаження, розподілений за освітніми галузями, структуру та зміст профільної середньої освіти.

Цей Державний стандарт визначає мету профільної середньої освіти – розвиток особистості здобувачів освіти шляхом утвердження у них української національної та громадянської ідентичності та формування компетентностей, необхідних для їх життєвої стійкості, самостійності, відповідальності, комунікації та взаємодії з іншими особами, соціалізації, активної громадянської позиції на основі поваги до прав людини, духовних цінностей українського народу, національної самобутності, оборонної свідомості, громадянської стійкості, патріотизму, поваги до державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави; підприємливості, свідомого вибору подальшого життєвого шляху, освіти протягом життя, трудової діяльності та самореалізації; дотримання принципів гендерної рівності; виховання у здобувачів освіти самоповаги і поваги до інших, відповідального ставлення до довкілля, що базується на науковому світогляді та принципах сталого розвитку.

В Законах України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020) визначено, що профільна середня освіта складається з першого циклу – профільно-адаптаційного (10-й рік навчання) та другого циклу – профільного (11-12-й роки навчання), що створює передумови для врахування вікових та індивідуальних особливостей, потреб та інтересів здобувачів освіти, виявлення та надолуження освітніх втрат, а також формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів освіти на підставі їх усвідомленого вибору.

Профілі навчання формують заклади освіти шляхом їх вибору здобувачами освіти на основі аналізу власних потреб, готовності, уподобань та інтересів за сприяння педагогічної ради, що формує відповідні пропозиції щодо змісту, підходів і методів організації освітнього процесу, зумовлені її баченням і спроможністю, очікуваннями батьків та місцевої громади і суспільства, запитами засновників закладів освіти і суспільними пріоритетами. Під терміном «профіль навчання» слід розуміти спосіб організації освітнього процесу, що передбачає поглиблене/професійно орієнтоване вивчення групи споріднених навчальних предметів (інтегрованих курсів) однієї або кількох освітніх галузей. Підходи до формування профілів навчання визначаються типовою освітньою програмою та освітніми програмами закладів освіти, які забезпечують здобуття профільної середньої освіти і реалізуються через модельні навчальні програми та навчальні програми з певних освітніх компонентів (навчальні предмети, інтегровані, зокрема міжгалузеві, курси, навчальні модулі тощо). Основою для формування профілів навчання є відповідні освітні галузі (одна або кілька, представлені повністю або частково).

Освітній процес на рівні профільної середньої освіти здійснюється відповідно до освітньої програми (освітніх програм) закладу освіти та спрямовується на виявлення і розвиток здібностей і обдарувань особистості, її індивідуальних здібностей, досягнення результатів навчання, прогресу в розвитку, зокрема формування і застосування відповідних компетентностей.

Організацію освітнього процесу на рівні профільної середньої освіти здійснюють через забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій, що реалізуються, зокрема через вільний вибір видів і форм здобуття освіти, закладів освіти і запропонованих ними освітніх програм, навчальних дисциплін та рівня їх складності, методів і засобів навчання, що дає змогу забезпечити належну гнучкість у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій здобувачів освіти, які об'єднуються в змінні групи (тимчасові групи здобувачів освіти), які формуються в межах одного або кількох класів з метою поглибленого вивчення навчальних предметів (інтегрованих курсів) на підставі власного вибору.

Основою формування ключових компетентностей є особистісні якості, особистий, соціальний, культурний і навчальний досвід здобувачів освіти; їх потреби та інтереси, які мотивують до навчання; знання, уміння і ставлення, що формуються в освітньому, соціокультурному та інформаційному середовищі, у різних життєвих ситуаціях.

Вимоги до обов'язкових результатів навчання здобувачів освіти визначено на основі компетентнісного підходу, за такими освітніми галузями:

мовно-літературна; математична; природнича; технологічна; інформатична; соціальна і здоров'язбережувальна; громадянська та історична; мистецька; фізична культура. Результати навчання здобувачів освіти мають складатися з таких компонентів:

✓ групи результатів навчання, що об'єднують споріднені результати в рамках кожної освітньої галузі;

✓ загальні результати навчання, що є єдиними для всіх рівнів загальної середньої освіти та розкривають компетентнісний потенціал кожної освітньої галузі;

✓ конкретні результати навчання, що визначають підсумок навчального поступу на момент здобуття повної загальної середньої освіти;

✓ основні та поглиблені орієнтири для оцінювання, на основі яких визначається рівень досягнення здобувачами освіти результатів навчання.

Оцінювання відповідності результатів навчання здобувачів освіти, які завершили здобуття повної середньої освіти, здійснюється шляхом державної підсумкової атестації відповідно до законодавства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020) <https://mon.gov.ua/ua/news/prijnyatonovij-zakon-pro-povnu-zagalnu-serednyu-osvitu-zaprogholosovali-450-nardepiv>

2. Кремень, В. Г., Топузов, О. М. та ін. (2023). Профільна середня освіта: концептуальні засади для нової української школи. Вісник Національної академії педагогічних наук України, 5(2), 1–8. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2023.5201>.

3. Алексеева, С. (2024). Дидактичний потенціал профільної середньої освіти України у контексті досвіду країн Європи. Український педагогічний журнал, 2, 51–56. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-51-56>.

4. Ляшенко, О. І. (2024). Шляхи реалізації профільної середньої освіти в умовах реформування української школи. Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів (с. 10–15). Київ: Видавничий дім «Освіта». <https://lib.iitta.gov.ua/740945/>

5. Ляшенко, О. І., та Мальований, Ю. І. (2024). Профільна середня освіта як об'єкт дидактичних досліджень. Світ дидактики: дидактика в сучасному світі: збірник матеріалів III Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, 07–08 листопада 2023 р. (с. 3–4). Київ: Видавництво «Людмила». <https://lib.iitta.gov.ua/740841/>.

6. Алексеева, С. Організація освітнього процесу в старшій профільній школі в умовах непередбачуваних глобальних впливів. Scientific Collection «InterConf»: with the Proceedings of the 10th International Scientific and Practical Conference «International Forum: Problems and Scientific Solutions» CSIRO Publishing House, с. Melbourne, Australia, 102–108 <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/731128>

7. Топузов О., Малихін О., Алексеева С., Арістова Н. (2023) Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у профільній старшій школі: методичний посібник. Київ. Інститут педагогіки НАПН України. 98 с.

8. Арістова, Н. О., Малихін, О. В., Топузов, О. М. (2023). Методологічні та дидактичні засади компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти. Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України: методичні рекомендації (с. 19–25). Київ: Педагогічна думка. <https://doi.org/10.32405/978-966-644-736-7-2023-190>

9. Алексеева, С. В. (2024). Профільна середня освіта професійного спрямування: стратегічні орієнтири та успішні практики. Профільна середня освіта: виклики і шляхи реалізації: збірник матеріалів. Київ: Освіта, 138–141. <https://lib.iitta.gov.ua/740420/>

10.Топузов, О., Засекіна, Т. (2022) Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року. <https://doi.org/10.32405/978-966-983-360-0-2022-70>

11.Головко, М., Науменко, С. (2024). Результати PISA 2022 в Україні: актуальні проблеми загальної середньої освіти та шляхи їх розв'язання. Український педагогічний журнал, 2, 35–50. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-2-35-50>

12.Алексеева, С. (2023) Дидактичний алгоритм розроблення індивідуальної освітньої траєкторії. Витоки педагогічної майстерності: журнал Полтавського національного педагогічного університету імені В. Короленка, 32, 5–9. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.32.292607>

Бреславська Г. Б.

Миколаївський національний університет

Імені В.О. Сухомлинського

(Миколаїв, Україна)

Бондар К. П.

Миколаївський національний університет

Імені В.О. Сухомлинського

(Миколаїв, Україна)

ДИСТАНЦІЙНЕ ТА ЗМІШАНЕ НАВЧАННЯ ЯК КЛЮЧОВІ ВЕКТОРИ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТИ У ХХІ СТОЛІТТІ

Перші спроби впровадження освітніх трансформацій почалися ще в 60-х роках ХХ століття в Західній Європі та США. Першим у світі університетом дистанційної освіти став Відкритий університет у Великобританії, який під патронатом прем'єр-міністра Гарольда Вілсона розробив навчальні плани, програми, методичні посібники та освітні технології. Заснування університету ініціювала сама королева, а його ректором став спікер палати громад. Основною метою дистанційних технологій було залучення іноземних студентів. У 2003 році був запущений веб-проект UkeU, метою якого стало залучення 80% слухачів з-за кордону. Протягом більш ніж сорока років Відкритий університет став світовим лідером у сфері дистанційної освіти: зараз більше 200 тисяч студентів навчаються в понад 400 навчальних центрах, а з моменту заснування університету освіту отримали понад три мільйони людей через програми дистанційного навчання. (Задорожна, 2020)

Розвиток світового ринку дистанційної освіти значно прискорився завдяки інформаційним технологіям, особливо комп'ютерним мережам, які дозволили охопити величезну аудиторію слухачів у будь-якій точці світу. Сьогодні кожна людина може здобути освіту в будь-якому вищому навчальному закладі, не виходячи з дому. Існує безліч систем управління навчанням, які забезпечують якісну освіту через інтернет. На даний момент США займають провідні позиції в сфері дистанційної освіти, конкуруючи з іншими країнами.

Дистанційне навчання відповідає цим вимогам і залишається предметом активних наукових дискусій як за кордоном, так і в Україні. У цьому контексті сучасні глобальні події відіграють ключову роль у формуванні освітніх систем.

Наприклад, пандемія COVID-19 стала каталізатором змін, які, ймовірно, залишаться з нами надовго. (Інтернет-ресурс, 2022)

Крім того, глобальні конфлікти та економічні кризи також мають значний вплив на освітні системи. У таких умовах важливою стає гнучкість навчальних програм, що дозволяє швидко реагувати на зміни в суспільстві. Наприклад, багато країн почали впроваджувати програми, які акцентують увагу на розвитку критичного мислення та навичок вирішення проблем, що стає важливим у нестабільних умовах.

Ще одним важливим аспектом є зростаюча роль міжнародної співпраці в освіті. Завдяки глобалізації, освітні установи мають можливість обмінюватися досвідом, розробляти спільні програми та ініціативи, що допомагають покращити якість освіти. Це, в свою чергу, сприяє формуванню інклюзивних навчальних середовищ, які враховують різноманітність культур і традицій.

Однак, незважаючи на позитивні аспекти міжнародної співпраці та інклюзивних навчальних середовищ, онлайн-навчання також не обходиться без труднощів. Зі збільшенням популярності цього формату виникають певні виклики як у викладачів, так і у дітей.

Не кожен викладач одразу може розібратися з усіма можливостями платформи, що також впливає на якість навчання. Наприклад, проведення занять через такі програми, як Zoom, Meet або інші платформи, може викликати технічні труднощі.

Багато вчителів звикли до традиційного навчання в класах і не завжди легко адаптуються до нових умов. Перехід до онлайн-навчання вимагає від них опанування нових навичок і підходів, що іноді може бути складним завданням.

Недоліки дистанційної освіти також включають можливу втрату соціальної взаємодії та мотивації. Це означає, що така форма навчання може бути менш ефективною для розвитку комунікабельності, впевненості та навичок роботи в команді, вимагаючи від учнів достатньої сили волі, відповідальності та самоконтролю. (Інтернет-ресурс, 2024)

Для дітей адаптуватися до цього формату навчання може бути особливо важко. У звичайному житті школярі повинні вміти працювати в команді, вирішувати конфлікти та взаємодіяти між собою. Однак в умовах онлайн-навчання можливості для розвитку таких навичок значно обмежені.

Тому сучасна наукова спільнота активно досліджує теоретичні та практичні основи змішаного навчання як альтернативи дистанційному.

Термін «змішане навчання» існує вже близько 20 років, і за цей час з'явилося безліч різних визначень.

У свою чергу, Ю. В. Триус вживає термін «комбіноване навчання» і трактує його як цілеспрямований процес здобуття знань, умінь і навичок, заснований на інтеграції традиційних та інноваційних педагогічних технологій разом з інформаційно-комунікаційними засобами. (Вишківська, 2022)

Змішане навчання в загальному розумінні передбачає, що частина навчальної діяльності учнів проходить під безпосереднім наглядом викладача

на уроці, тоді як інша частина виконується самостійно за допомогою електронних ресурсів. (Інтернет-ресурс, 2022)

Серед переваг, які відзначають науковці та практики, можна виділити такі головні:

- Гнучкість: можливість навчатися в синхронному або асинхронному режимі відповідно до індивідуального графіка; навчання може проводитися з будь-якого пристрою (комп'ютера, планшета, смартфона).

- Варіативність і надлишок навчального контенту: вчитель більше не є єдиним джерелом інформації; доступ до знань стає різноманітним завдяки їх розміщенню на електронних носіях або в онлайн-середовищі. Надлишок інформації дозволяє учням розвивати навички роботи з нею.

- Інтерактивність: забезпечується завдяки використанню мультимедійних матеріалів, підкастів, форумів та інших інструментів.

- Персоналізація: завдяки використанню цифрових ресурсів учні можуть обирати матеріали, темп навчання та час, що витрачається на навчання. Це сприяє розвитку творчих і пошукових навичок.

- Прозорість системи оцінювання, особливо при автоматичній перевірці виконаних завдань.

- Зростання мотивації та активності учнів, а також підвищення їхньої самостійності та здатності до самоконтролю.

Однак, незважаючи на очевидні переваги, змішане навчання має також кілька значних недоліків і ризиків:

- Зміна ролей учасників освітнього процесу: батьки можуть стати більш активними у навчанні, оскільки вчитель формулює завдання і контролює їх виконання, а батьки беруть на себе роль наставників. (Шелестова, 2021)

- Зниження мотивації: через низьку самодисципліну та відсутність зовнішнього контролю може виникнути ризик зниження мотивації до навчання, що, в свою чергу, може негативно вплинути на засвоєння основного навчального матеріалу.

- Недоліки цифрового контенту: для молодших школярів характерні проблеми, такі як недостатнє врахування вікових особливостей, дисбаланс між текстовою та ілюстративною інформацією, а також наявність фактичних помилок.

- Технічні проблеми в разі відсутності доступу до цифрових ресурсів.

- Збільшення навантаження на зір і погіршення постави через тривале використання комп'ютера.

Майбутнє освіти, яке передбачає використання дистанційного та змішаного навчання, має потенціал стати надзвичайно захопливим, але водночас стикається з низкою серйозних викликів. Змінюючи традиційні підходи до навчання, ці формати вимагають нового рівня підготовки, інфраструктури та доступу до ресурсів. (Триус, 2021)

Сучасні викладачі повинні не лише володіти традиційними методами навчання, а й знати, як ефективно інтегрувати цифрові інструменти в освітній процес. Це включає проведення тренінгів і курсів підвищення кваліфікації, де

вчителі зможуть ознайомитися з платформами для дистанційного навчання, методами оцінювання учнів у цифровому середовищі та новими педагогічними підходами. Систематична підготовка викладачів забезпечить більш високий рівень навчання, що в свою чергу позитивно вплине на успішність учнів.

Другою важливою умовою є покращення технічної інфраструктури. Це означає не лише наявність високошвидкісного інтернету в навчальних закладах, а й забезпечення доступу до необхідних пристроїв (ноутбуків, планшетів тощо) як для учнів, так і для викладачів. Наявність надійних технологічних рішень зменшить ризики, пов'язані з технічними проблемами під час занять.

Таким чином, дистанційне та змішане навчання можуть стати не лише тимчасовими трендами, а й важливими складовими частинами навчального процесу в майбутньому. Вони здатні зробити освіту більш доступною, гнучкою та адаптивною до потреб сучасного суспільства. Зосередившись на підготовці педагогів, покращенні технічної інфраструктури та забезпеченні доступу до якісних ресурсів, ми можемо створити основу для успішної реалізації цих нових форм навчання. У підсумку, освіта майбутнього має величезний потенціал, і завданням суспільства є реалізувати його на практиці.

Ще одним ключовим аспектом є адаптація навчальних програм до нових форматів. Освітні матеріали повинні бути оновлені з урахуванням специфіки дистанційного та змішаного навчання, що включає інтерактивні елементи, відео-лекції та онлайн-тести. Це дозволить підтримувати інтерес учнів та забезпечити їхню активну участь у навчальному процесі.

Не менш важливою є також підтримка учнів у процесі адаптації до нових умов навчання. Це може включати організацію онлайн-курсів з основ комп'ютерної грамотності, створення платформ для взаємодії між учнями та викладачами, а також програми менторства, що допоможуть учням розвивати необхідні навички та стратегії самостійного навчання.

Висновок. Дистанційне та змішане навчання визначені як важливі інструменти, що забезпечують доступ до освіти незалежно від географічних обмежень і соціальних умов. Автори підкреслюють, що ці формати не лише розширюють можливості для учнів і викладачів, але й є викликами, такими як необхідність підготовки педагогів, покращення технічної інфраструктури та забезпечення доступу до якісних навчальних ресурсів. Значна увага приділяється адаптації освітніх систем до швидких змін у суспільстві та технологіях, що вимагає гнучкості в навчальних планах. У підсумку, дистанційне та змішане навчання можуть стати не лише трендами, а й основними складовими частинами освітнього процесу XXI століття, що формують нову якість освіти, відповідну викликам сучасності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишківська, В. Б., Чемерис, О. А., Прус, А. В., & Кулик, І. В. (2022). Змішане навчання як інноваційний чинник модернізації освітнього процесу. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, (83), 132-133. <http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/83/21.pdf>

2.Задорожна, О. М. (2020). Дистанційна освіта в Україні: Реалії сьогодні. *Освітній дискурс: збірник наукових праць*, 24(6), 60. <https://www.journal-discourse.com/uk/kataloh-statei/2020/2020-r-246/dystantsiina-osvita-v-ukraini-realii-sohodennia>

3.Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. (2022). *НУШ*. <https://nus.org.ua/articles/zmishane-navchannya-yak-organizuvaty-yakisnyj-osvitnij-protses-v-umovah-vijny/>

4.Онлайн навчання. (2024). *MyOwnConference*. <https://myownconference.com/blog/uk/onlajn-navchannya-plyusy-ta-minusy/>

5.Триус, Ю. В. (2021). Комбіноване навчання як інноваційна освітня технологія у вищій школі. В *Теорія та методика електронного навчання: збірник наукових праць. Випуск III* (с. 299-308). Кривий Ріг.

6.Шелестова, Л. (2021). Переваги й недоліки змішаного навчання у початковій школі. В *MODERN TRENDS IN DEVELOPMENT SCIENCE AND PRACTICE* (с. 487-488). https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/728316/1/2021_ShLV%20_Bulgaria.pdf

Жукович І. І.

*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації ім. Героїв Крут
(Київ, Україна)*

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Реалії сьогодення змусили нас, українців, не лише адаптуватися до нових умов навчання в умовах війни, але й відмовитися від «класичних» стандартів викладання тієї чи іншої навчальної дисципліни. Це віддзеркалено в усіх ступенях здобуття освіти, починаючи від молодшої школи і закінчуючи курсами підвищення кваліфікації чи перепідготовки, трансформуючи, таким чином, цілий формат освітнього процесу. І як наслідок, відбувся перехід у конфігурацію дистанційного, тобто, онлайн навчання.

Н. Самолюк зазначає, що історично дистанційне навчання виникло у 1840 році, коли Ісаак Пітман запропонував навчання через поштовий зв'язок для студентів Англії. Інтенсивний розвиток дистанційної освіти в Європі і Америці розпочався в 70-і роки. В Україні дистанційна форма освіти запроваджується з 2000 року і регулюється Концепцією розвитку дистанційної освіти в Україні і Положенням про дистанційну освіту МОН України, яке було затверджено Наказом № 40 Міністерства освіти і науки України від 21.01.2004 р. Саме в цьому документі наведено визначення поняття «дистанційне навчання» – це індивідуалізований процес передання і засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчання у спеціалізованому середовищі, яке створене на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій (Самолюк, 2013, 193).

Л.Р. Наливайко та Л.В. Марценюк стверджують, що дистанційна освіта – це відкрита система навчання, що дає свободу вибору місця, часу та темпу навчання, завдяки Інтернету, який охоплює широкі шари суспільства та стає важливим фактором його розвитку. Дистанційне навчання надає студентам

можливість цілодобового доступу до навчальних матеріалів, постійну підтримку й консультації викладачів та методистів, відеолекції в режимі онлайн, віртуальні тренажери та інші технологічні рішення для забезпечення ефективного процесу навчання (Наливайко & Марценюк, 2020, 62).

Дивлячись на те, що дистанційне навчання в Україні зароджується у 2000-х роках, а в країнах прогресивного Заходу та Європи, як було зазначено вище значно раніше, його відчутний сплеск ми почали відчувати на собі за час пандемії. Саме тоді українці й увесь світ активно почали освоювати такі навчальні платформи як Moodle, Google Classroom, Zoom, Skype тощо. Набутий тоді досвід роботи онлайн дав змогу швидше адаптуватися до навчання в умовах війни.

Для успішної реалізації дистанційного навчання має бути присутнє певне матеріально-технічне забезпечення, щоб технічно правильно його організувати. Перш за все, це може бути комп'ютер, планшет або ноутбук із доступом в мережу Інтернет. У даному випадку, стабільне і швидке інтернет-з'єднання – це ключовий елемент дистанційного навчання. Тому необхідно, щоб усі учасники навчального процесу могли почувати себе упевнено і не турбуватися про технічне забезпечення. По-друге, знання та навички роботи різними навчальними платформами.

Наступною складовою дистанційного навчання є його інтерактивність, тобто, викладач має активно взаємодіяти з кожним учасником освітнього процесу. У свою чергу, це вимагає від нього не лише лідерських якостей, але й організаторських. Оскільки він має віднайти відповідний матеріал, опрацювати, зрозуміти, як його краще презентувати учням чи студентам, змоделювати можливі відповіді, а потім змусити учасників освітнього процесу працювати з ним на різних етапах роботи.

Варто зазначити, що для викладача проведення занять онлайн це також виклик, оскільки не всі викладачі на 100 % можуть відразу впоратися з різноманіттям мультимедійних засобів та відшукати потрібні електронні ресурси. Зокрема для викладання дисципліни «Англійська мова», адже розробка курсу з іноземної мови, звичайно, що відрізняється від традиційного викладання за підручником. Тут є простір для методичної фантазії педагога. Залежно від цілей занять викладач підбирає навчальний матеріал, ґрунтуючись ще й на індивідуальних запитах групи, окремих студентів, їх спеціальності.

Н.М. Ніколаєва звертає увагу на те, що використовуючи дистанційне навчання, викладачі іноземних мов можуть інтегрувати його у навчальний процес (за умови відповідної дидактичної інтерпретації), ефективніше вирішувати цілу низку дидактичних завдань на занятті, спираючись на комунікативну, мовну, соціокультурну, навчально-пізнавальну компетенції:

– формувати навички та вміння читання, безпосередньо використовуючи матеріали мережі різного рівня складності;

– удосконалювати вміння аудіювання на основі автентичних звукових текстів Інтернет, мультимедійних засобів, також відповідно підготовлених

учителем; – удосконалювати вміння монологічного і діалогічного висловлювання на основі проблемного обговорення матеріалів мережі;

– удосконалювати вміння писемного мовлення, індивідуально або письмово складаючи відповіді партнерам у спілкуванні, беручи участь у підготовці рефератів, творів, інших епістолярних продуктів спільної діяльності комунікантів;

– поповнювати свій словниковий запас як активний, так і пасивний лексикою сучасної іноземної мови, що відображає певний етап розвитку культури народу, соціального і політичного устрою суспільства тощо (Ніколаєва, 83).

Позитивними рисами дистанційного навчання у процесі викладання курсу «Англійська мова» є: 1) економія часу та більша емоційна стабільність (як викладач, так і студент (учень) не є залежним від громадського транспорту й це не вимагає від усіх учасників навчального процесу більшого емоційного навантаження, наприклад, у зв'язку з повітряними тривогами. 2) можливість застосовувати електронні посібники, варіативність презентацій, креативність матеріалу тощо.

Л.В. Власенко зазначає, що розробка і впровадження електронних посібників у навчальний процес потребує комплексного вирішення таких дидактичних проблем, як розробка теорії та методики дистанційного навчання, технологій дистанційного навчання та ін. Для ефективної навчальної роботи необхідне якісне дидактичне забезпечення – комплекс взаємопов'язаних за дидактичними завданнями освіти та виховання різних видів змістовної навчальної інформації на різних носіях, розроблених з урахуванням вимог педагогіки, психології та інших наук. Електронні підручники є засобом навчання в педагогічній системі дистанційного навчання, що містить елементи, властиві будь-якій дидактичній системі. Незважаючи на те, що саме технічний потенціал сучасних інформаційних технологій допомагає реалізувати одну з головних переваг дистанційної системи – навчання на відстані, створення в навчальному закладі відповідної матеріально-технічної бази не дозволить досягти найвищого ефекту. Головним все ж таки є наявність і розробка навчально-методичного забезпечення самостійної роботи студентів або слухачів курсів (Власенко, 2013, 226).

Проте не варто забувати, що, з іншого боку, викладання дистанційно курсу «Англійська мова» має певні недоліки. Перш за все, це відсутність доступу до мережі Інтернет, що може бути зумовлено відсутністю електроенергії (як у викладача, так, і студентів). По-друге, викладач має враховувати той факт, що студент у процесі написання, наприклад, тестової роботи, може користуватися додатковими засобами. По-третє, фізична втома (сльозоточивість, почервоніння очей) тощо.

Висновки. Кожна форма навчання має свої переваги та недоліки. Проте викладач має знайти саме такі форми і методи навчання, які будуть цікавими і оптимальними для усіх учасників навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Власенко, Л. В. (2013). Переваги та недоліки дистанційного навчання. В Професійна підготовка педагога: історичний досвід і виклики сучасності (с. 224–228). Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного пед. Університету ім І. Франка. <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/12165>
- 2.Наливайко, Л. Р., & Марценюк, Л. В. (2020). Сучасний погляд на перспективи розвитку дистанційного навчання у вищій освіті. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, Серія ПРАВО, 62, 57-64.
- 3.Ніколаєва, Т. М. (н.д.). Психологічні особливості роботи викладача англійської мови як другої іноземної з використанням платформи ZOOM у вищих навчальних закладах України в умовах дистанційного навчання. В [Назва збірника, якщо відома] (с. 79–96). <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/140/4083/8595-1>
- 4.Самолук, Н. (2013). Актуальність і проблемність дистанційного навчання. Нова педагогічна думка, 1(1), 193. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npd_2013_1_50

Ількаєв О. В.

*Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
(Суми, Україна)*

РОЛЬ ОНЛАЙН-ОСВІТИ ПІД ЧАС ПІДГОТОВКИ МУЗИЧНИХ ФАХІВЦІВ

Одна з ключових проблем сучасної музичної індустрії – це нестача досвідчених фахівців. В умовах цифрової епохи надзвичайно важливими є вміння швидко адаптуватися до нових викликів і здатність швидко розробити стратегію, коли світ відкриває чергові можливості. Нині вислів «якщо тебе немає онлайн – тебе немає взагалі» набуває дедалі більшої ваги. Хоча, можливо, це дещо перебільшена ідея, проте роль Інтернету у популяризації брендів у різних галузях економіки дійсно важко переоцінити. Особливо це відчувається в розважальній сфері, де відсутність активної присутності в мережі сприймається як суттєвий недолік. Це певною мірою стосується й музичної індустрії, яка сьогодні нерозривно пов'язана зі світом медіа.

Впровадження інноваційних технологій у професійній освіті (до якої відносимо й музичну. – О. І.) на фоні інформатизації суспільства ставить перед нами як виклики, так і можливості для розвитку. Ці технології дозволяють створювати занурювальні середовища, де студенти можуть розвивати професійні компетентності та розв'язувати реальні проблеми. Актуальні парадигми цифровізації освіти подають нові вимоги до застосування інновацій та опанування різних методів навчання (Truba et al., 2023).

У цьому контексті особливо актуальною є тенденція до впровадження онлайн-освіти, яка проявилася під час пандемії та залишається нагальною для України під час воєнного стану. В умовах, коли економіка зазнає значних труднощів, а можливості проводити заходи й займатися офлайн-діяльністю обмежені, онлайн-формат стає важливим інструментом підтримки навчання та розвитку.

Викладання в онлайн-середовищі вимагає адаптації стратегій і використання різноманітних педагогічних підходів, які ефективно підтримують

цей формат навчання. Численні дослідження вивчають педагогічні практики дистанційного навчання в музичній освіті, включно з інтеграцією онлайн-курсів, специфікою дистанційного викладання музики, підготовкою студентів до державних іспитів, застосуванням конструктивістських методів в онлайн-освіті, а також змінами у педагогічних підходах, необхідних для ефективного викладання в цифровому середовищі.

У праці «Distance Learning Music Education: An Overview of History, Literature, and Current Trends» Д. Блейк визначає кілька важливих тенденцій у галузі дистанційної музичної освіти, зокрема це:

- поступова інтеграція технологій в освітній процес, що дозволяє створювати гнучкіші та доступні програми;
- зростання кількості онлайн-курсів та програм, що свідчить про значний попит на дистанційне навчання серед студентів;
- важливість взаємодії між викладачами та студентами, оскільки ефективно онлайн-навчання потребує активної участі обох сторін;
- необхідність забезпечення якості навчання та оцінювання в умовах дистанційного навчання, оскільки це безпосередньо впливає на результати навчання студентів (Blake, 2018).

Крім того, дослідження конструктивістських меж навчання в онлайн-освіті виявило, що викладачі музичних онлайн-курсів віддають перевагу активним методам навчання замість асинхронних, які включають лише обговорення. Важливість конструктивістського підходу також підтверджується в контексті курсів історії музики, де студенти мають змогу відразу застосовувати нові знання та отримувати зворотний зв'язок. Водночас впровадження конструктивістських методів у музичній онлайн-освіті є викликом, адже навчання музики в онлайн-форматі є складнішим, проте сприяє підвищенню рівня залучення студентів. Активне навчання можливе завдяки інтерактивним матеріалам, які дозволяють студентам самостійно формувати свій процес навчання (Blake, 2018).

Водночас Д. Блейк наголошує на тому, що популярність онлайн-програм у музичній освіті швидко зростає. З 2010 року кількість онлайн-магістерських програм у цій сфері збільшилась на 277 %. Цей приріст обумовлений як позитивними відгуками студентів, так і активними маркетинговими кампаніями. У зв'язку з цим музичні педагоги повинні бути обізнані з актуальними онлайн-тенденціями. Отже, існує потреба в подальших дослідженнях, щоб краще зрозуміти переваги онлайн-навчання для студентів музичних спеціальностей (Blake, 2018).

Крім того, зосередимо увагу на особистому досвіді в контексті дистанційного навчання. Протягом 2014 – 2015 років наше навчання відбувалося в Аудіо інституті Америки (Сан-Франциско, США). Це навчання забезпечило ґрунтовні знання у сфері музики, зокрема через якісно структуровані навчальні матеріали та відео лекції. Набуті знання стали основою для розвитку професійних навичок як музичного продюсера та звукоінженера, а також сприяли застосуванню теоретичних знань у практичній діяльності.

Наш попередній інтерес до музичної індустрії та наявність домашньої студії створили сприятливі умови для навчання. Однак, попри ці переваги, відсутність доступу до спеціалізованого обладнання, яке висвітлювалося в освітньому курсі, а також брак можливості отримати консультації з практичних аспектів роботи в індустрії, зокрема у створенні музичних лейблів, викликали відчуття неповноти освітнього процесу.

Студенти, які навчалися безпосередньо в Сан-Франциско, мали змогу отримати додаткові практичні знання та безпосередні поради від викладачів, що було недоступно для онлайн-слухачів. Вважаємо, що фізична присутність у закладі освіти дозволила б ефективніше закрити свої запитання, оскільки дистанційний формат і мовний бар'єр у той період значно ускладнювали можливість отримання повної інформації.

Отже, в контексті порівняння онлайн і офлайн навчання важливо усвідомлювати актуальні тенденції та підходи, які можуть бути впроваджені в освітній процес, не втрачаючи ключової інформації. Це має значний вплив на рівень професійної підготовки фахівців та їх готовність до реальних викликів у професійній діяльності.

Зазначимо, що медіазнавство та сучасна музична освіта, враховуючи технічний прогрес, є порівняно новими напрямками наукових досліджень, які активно розвиваються з середини ХХ ст. та знаходять точки перетину. Це створює можливості для педагогів інтегрувати сучасні практики в освітній процес. Важливим є виключення застарілих методик, що сприятиме якісному розвитку майбутнього в музичній та медіа педагогіці.

Підкреслимо, що успішна інтеграція нових технологій та методів навчання може кардинально змінити ландшафт музичної освіти. Застосування онлайн-форматів не лише розширює доступ до знань, але й забезпечує адаптивний підхід до навчання, що особливо важливо в умовах сучасних викликів. З огляду на швидкість змін у музичній індустрії, педагогам слід бути готовими до постійного вдосконалення своїх методів викладання, щоб підготувати студентів до успішної кар'єри в умовах конкурентного середовища.

Крім того, варто враховувати можливості колаборацій між закладами освіти та музичними інституціями для створення спільних проєктів, обміну досвідом та ресурсами, що може забезпечити студентам цінні практичні навички. Також важливо розвивати менторські програми, які сприяють глибшому зануренню студентів у реальні умови роботи в індустрії.

Необхідно звернути увагу на роль соціальних мереж та платформ для стрімінгу, які також можуть стати додатковими інструментами для навчання. Вони відкривають нові можливості для самовираження, просування особистих брендів та розвитку професійних зв'язків.

Загалом, сучасні реалії вимагають від музичної освіти гнучкості, креативності та відкритості до нових ідей, щоб максимально ефективно підготувати фахівців, здатних впоратися з викликами майбутнього.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Blake, J. (2018). Distance Learning Music Education: An Overview of History, Literature, and Current Trends. *Journal of Online Higher Education*, 2 (3), 1-23.

2.Truba, H., Radziievska, I., Sherman, M., Demchenko, O., Kulichenko, A., & Havryliuk, N. (2023). Introduction of Innovative Technologies in Vocational Education Under the Conditions of Informatization of Society: Problems and Prospects. *Conhecimento & Diversidade*, 15(38), 443-460.

Клеба А. І.

*Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
(Харків, Україна)*

Бескаравайна І. В.

*Комунальний заклад
«Харківський академічний ліцей № 45
Харківської міської ради Харківської області»
(Харків, Україна)*

Вовкушевська О. В.

*Комунальний заклад «Харківський ліцей № 154
Харківської міської ради Харківської області
(Харків, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ВЧИТЕЛЯМИ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

З метою підвищення ефективності системи навчання здобувачів початкової ланки освіти в умовах воєнного стану в деяких регіонах впроваджено застосування технологій дистанційного навчання.

Вчителі початкових класів Нової української школи у період стрімкої цифровізації все більше уваги приділяють новим формам навчання, самоосвіті та самовдосконаленню. Отримують нові цифрові навички та практичні навички використання сучасних цифрових інструментів, програм для створення електронних навчальних матеріалів, наочних посібників для навчання, опановують навички організації дистанційного навчання та проведення онлайн-занять.

Ефективність освітнього процесу, в тому числі й дистанційного, значно зростає завдяки використанню сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій для візуального супроводу. Добре підготовлений наочний матеріал відіграє вирішальну роль у покращенні запам'ятовування, приверненні уваги, вихованні інтересу до навчання, виконанні когнітивних функцій, обґрунтуванні суджень та покращенні загальної якості освіти.

Технології дистанційного навчання включають у себе індивідуалізований процес передачі та засвоєння знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності майбутніх фахівців.

Викладання вчителями-предметниками у початковій школі під час дистанційного навчання – це заочне навчання з максимальним використанням в освітньому процесі інформаційно-комунікативної компетентності, культури. Присутність на заняттях зобов'язує учнів брати активну участь в онлайн-бесідах (chat), завдяки якому створюється ефект інтерактивної взаємодії.

Застосування технологій дистанційної освіти може відбуватися у двох напрямках: перший – використання як традиційних форм навчання так і засобів інформаційно-комунікаційних технологій; другий – засвоєння практичних занять із застосуванням звичайної структури заняття.

Українськими вченими В. Кухаренком (Кухаренко, 2020, 409), В. Бондаренком (Бондаренко, 2020, 409), Г. Шиліною (Шиліна, 2014, 2–8), С. Ястремською (Ястремська, 2016, 239–247) та інших у своїх дослідженнях приділяли увагу впровадженню дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти.

Виокремимо актуальні питання впровадження дистанційного навчання в освітньому процесі закладів загальної середньої освіти та можливі шляхи їх вирішення:

- мобільність у контексті простого та швидкого встановлення з мінімальними необхідними вимогами по ресурсах;
- доступність, що означає відсутність значних фінансових вкладень і людських ресурсів для установки та обслуговування;
- багатоформатний навчальний контент;
- відкритість до доповнення новим змістом освіти та реконструкції існуючого з централізованим розподілом повноважень;
- адаптивність до мінливих пропорцій різних форматів навчання (аудиторне, позааудиторне, дистанційне, виїзне навчання тощо), а також форм і методів контролю знань;
- безпека щодо персональних даних та навчального контенту (у схемах професійного навчання персональні дані часто використовуються як навчальний контент).

Віднедавна вчителі початкових класів Нової української школи отримали нові можливості використовувати сучасні веб-сервіси для підготовки своїх уроків та підготовки візуального супроводу для дистанційного навчання. Все більшої популярності набувають веб-сервіси для створення презентацій, інфографіки, плакатів, карт знань, плакатів, навчального відео, інтерактивних завдань, веб-квестів тощо.

Поняття веб-сервіс (англ. webservice) розуміється як ідентифікована веб-адресою програмна система зі стандартизованими інтерфейсами. Різні типи графічних робіт, описані вище, та візуальний контент для освітніх соціальних спільнот можна створювати на веб-сервісах Canva, Prezi, Easel.ly, Piktochart. Ці та багато інших сервісів – це платформи на основі графічного дизайну, які дозволяють викладачам створювати власні візуалізації для дистанційного навчання. Особливістю роботи з такими хмарними сервісами є вибір цифрових

інструментів, таких як шаблони, зображення, текстові вставки, анімовані об'єкти, діаграми, фігури та фони.

На веб-сервісі Canva та інших доступна функція завантажування власного відео- або аудіоматеріалу, зображення, фото з персонального комп'ютера. У разі використання безкоштовних шаблонів платформи пропонують користувачам широкий вибір графічних фонових зображень, а також схем, діаграм тощо. Вибираючи лише безкоштовні елементи, користувачі можуть створювати власні дизайни, реалізовувати власні професійні ідеї та вдосконалювати свою цифрову креативність при створенні візуалізацій, наприклад, в онлайн дистанційному навчанні. Режим редагування дозволяє користувачам змінювати і додавати шаблони, редагувати і змінювати текст тощо. Всі продукти автоматично зберігають і підлягають подальшому використанню в будь-який час. Після створення візуального цифрового продукту користувачі веб-сервісу отримують посилання на створений продукт, який можна переглянути онлайн, поділитися ним у соціальних мережах або завантажити у форматі PDF. Усі створені продукти доступні на платформі після реєстрації або автентифікації.

Для створення єдиного інформаційного середовища закладів освіти застосовуємо пакет веб-сервісів Google Suite for Education – набір додатків, які надаються компанією Google безкоштовно, до яких входять стандартні Google сервіси і додатково система управління навчанням Google Classroom.

У Classroom зручно працювати всім учасникам освітнього процесу, оскільки веб-сервіс забезпечує користувачів універсальним робочим апаратом, має зручний інтерфейс і всі функції та можливості, які необхідні і вчителям і дітям.

Основні можливості Classroom:

- налаштування навчального курсу;
- інтегрування з Google Диском;
- різні можливості для створення та розповсюдження вправ;
- управління часом;
- контроль виконання завдань та оцінювання;
- комунікація в Classroom;
- звітування батькам тощо.

Таким чином, досвід використання вчителями сучасних хмарних сервісів для підготовки як занять так і використання їх для занять в дистанційному форматі набуває важливого значення. Аналіз досвіду вчителів показує, що сервіси, здатні створювати якісну візуальну підтримку дистанційного освітнього процесу, поступово витісняють традиційні програми та редактори. До переваг цифрових продуктів, створених веб-сервісами для дистанційного навчання, можна віднести можливість отримувати посилання для поширення та публікації, завантажувати готові матеріали для подальшого зберігання та використання в освітньому процесі, а також створювати інтерактивні приклади з використанням відео- та аудіо файлів, які до них відносяться.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кухаренко В. М. & Бондаренко В. В. (2020). *Екстрене дистанційне навчання в Україні*. Харків: Вид. КП «Міська друкарня».
2. Шиліна Г. А. (2014) *Класно-дистанційна форма навчання на уроках української мови та заняттях факультативу у допрофільних класах середньої школи (с. 2–8)*. Дивослово.
3. Ястремська С. (2016). Історичні віхи становлення дистанційного навчання. *Педагогіка і психологія проф. освіти*, (3), 239–247. Вилучено із http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pippo_2016_3_26.

Литвинов А. С.

*Глухівський НПУ ім. О.Довженка
(Глухів, Україна)*

УРОК МАТЕМАТИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Особливостями сучасного освітнього процесу є постійне оновлення інформації та наявність доступу до неї. Це зумовило усвідомлення необхідності оновлення освітніх технологій для забезпечення високої якості освітніх послуг. Крім того, поширення пандемії та застосування карантинних заходів сприяли активному впровадженню інформаційних технологій. У результаті наукова спільнота ініціювала дискусію щодо різних аспектів електронного навчання, його переваг та недоліків, а також ефективних методів оптимізації освітнього процесу. Проблема пошуку ефективних технологій електронного навчання освіти перебуває в центрі уваги науковців, оскільки педагогічна діяльність вимагає від фахівця постійної адаптації до нових умов, що швидко змінюються, опрацювання потоку нової інформації, впровадження педагогічних інновацій тощо (Lytvynov, Kramaska, Topolnyk, Chumak, Prykhodkina & Antoniuk, 2022).

На сьогоднішній день, коли країна знаходиться в досить складних умовах, пов'язаних із необхідністю викладати дистанційно через воєнну агресію, система освіти переживає чималі труднощі. Дистанційне навчання зумовлене використанням новітніх педагогічних технологій, які відповідають запитам сучасної освіти.

Дистанційне навчання – це взаємодія вчителя та учнів один з одним на відстані, що відображає всі компоненти, притаманні освітньому процесу (цілі, зміст, методи, організаційні форми, засоби навчання) та реалізується за допомогою специфічних засобів інтернет-технологій або інших інформаційних технологій (Герасименко, Садовий & Білан, 2013).

Дистанційне навчання як самостійна форма організації освітнього процесу визнано багатьма дослідниками. У своїх доробках вчені по різному трактують поняття дистанційне навчання, зокрема:

- метод дистанційного навчання, при якому педагог і здобувачі освіти фізично знаходяться в різних місцях і використовують аудіо-, відео-, інтернет і супутникові канали зв'язку в освітніх цілях (Козлакова, 2002);
- цілеспрямований, організований у певній дидактичній системі, процес інтерактивної взаємодії між учителем та учнями з використанням засобів

навчання, інваріантних до їх розташування в просторі і часі, що реалізується (Корсунська, 2000);

- телекомунікаційне навчання, яке здійснюється переважно за допомогою інтернет-технологій та ресурсів і в якому дистанційні суб'єкти (здобувачі освіти, педагоги, тьютори, модератори тощо) здійснювати освітній процес, що супроводжується їх внутрішніми змінами (приростами) і створенням освітніх продуктів (Шуневич, 2005).

Обираючи методики навчання з використанням технологій дистанційного навчання необхідно звертати увагу на методи, що активізують комунікативно-пізнавальну діяльність учнів, і спрямовані на самостійне і спільне групове вирішення навчальних завдань. Особливо ретельно необхідно продумати траєкторію вивчення навчального матеріалу учнями з обов'язковою комунікацією у формі консультацій, дискусій тощо, хоча б у асинхронному режимі.

Освітній процес, що реалізується в дистанційній формі, повинен відповідати класичним принципам дидактики, бути спрямованим на досягнення поставлених цілей.

У математиці дистанційне навчання може замінити позакласну роботу вчителя з учнями, які відстають або пропускають тему. Також дистанційне навчання може стати тренажером, який неодмінно стане в нагоді всім школярам і для якого відведено невелику кількість уроків.

Численними дослідженнями доведено, що успішність формування математичної компетентності та загалом підвищення якості математичної освіти в початковій школі залежить від обраної освітньої технології, ступеня її адекватності ситуації та контингенту учнів. Вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учнем на уроці.

Для того, щоб організувати процес викладання математики з використанням технологій дистанційного навчання, виділимо цілі його використання:

- *задоволення потреби здобувача в освіті (технологія навчання впродовж життя).*
- *підвищення якості освіти за рахунок впровадження сучасних технологій, при яких здійснюється цілеспрямована, опосередкована або неповністю опосередкована взаємодія між учнем і педагогом незалежно від їх місцезнаходження і поширення в заснований на використанні телекомунікацій.*
- *безкоштовне використання різних інформаційних ресурсів для навчального процесу в будь-який зручний час.*
- *посилення особистісної спрямованості процесу навчання, активізація самостійної роботи учня. Підвищення ефективності навчання за рахунок впровадження інноваційних освітніх технологій.*
- *забезпечення передового характеру всієї системи освіти, її спрямованості на поширення знань серед населення, підвищення його загальноосвітнього і культурного рівня.*

- *створення умов для застосування системи контролю якості освіти.*

Виділимо переваги і недоліки дистанційної підтримки навчання математики.

Отже, до переваг можна віднести:

- можливість для педагога розміщувати в електронному навчальному курсі велику кількість різних типів прикладів з метою їх подальшого вивчення учнями;
- розміщення диференційованих робіт для учнів (домашні завдання, самостійна робота, тестування);
- розміщення інтерактивних презентацій, які можуть слугувати орієнтиром для учнів;
- використання інтерактивних малюнків, доповненої реальності;
- надання різноманітних посилань на математичні освітні ресурси;
- організація форм спілкування між учителем і учнем (індивідуальне спілкування) і між учнями (групове спілкування);
- підвищення рівня інформативності математичних матеріалів, отриманих у цікавій та привабливій для учня формі.

До недоліків дистанційного супроводу викладання математики можна віднести:

- складність створення електронного навчального контенту, зокрема, пов'язана зі складністю набору математичних текстів;
- труднощі в самостійному сприйнятті здобувачами математичної термінології;
- труднощі у надсиланні учнями розгорнутих розв'язків математичних задач;
- неможливість точно встановити авторство рішення задачі (домашнє завдання, самостійна робота, тестування), відправлене на перевірку.

Серйозною проблемою дистанційного навчання є переосмислення на новий лад використання багатьох перевірених педагогічних методик для кращого запам'ятовування та засвоєння матеріалу, наприклад, таких, як: метод орієнтирів, метод усвідомлених помилок, метод вибору найкращого рішення тощо. Застосування різних педагогічних методів багато в чому стає залежним від технічних засобів і способів організації контакту з учнями.

Для організації освітнього процесу з використанням методів і засобів дистанційного навчання необхідно визначити його можливі форми та види діяльності учнів.

Під час дистанційного навчання використовують оптимальні форми організації навчальної діяльності учнів (індивідуальна, парна, групова, фронтальна, кооперативна), які надають можливість учням реалізувати індивідуальну освітню траєкторію, використовуючи різні форми активного самостійного набуття знань.

Беручи до уваги те, що навчання математики базується на створенні образів математичних об'єктів й оперування ними, використання онлайн

сервісів динамічної математики, що акцентують увагу на таких своїх можливостях як наочність, моделювання, динаміка, приносить інновації в традиційну методику викладання математики.

Онлайн сервіси динамічної математики допомагають організувати самостійну дослідницьку роботу учнів, підвищують різноманітність форм роботи, особливо під час дистанційного навчання, значно збільшують частку активної творчої роботи в їх навчальній діяльності, підвищують інтерес до вивчення математики та дослідницької діяльності за рахунок використання інтерактивності побудов та досліджень.

Таким чином, сутність і різноманіття форм дистанційних технологій потребують подальших детальних досліджень. Дистанційне навчання є перспективним напрямком, і його розвиток в системі освіти триває.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Lytvynov, A., Kramska, S., Topolnyk, Y., Chumak, L., Prykhodkina, N., & Antoniuk, L. (2022). E-Learning Technologies for Future Teachers: Introduction of Educational Innovations in Higher School Practice. BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience, 13(1), 403-421.

2.Герасименко, І. В., Садовий, А. І., & Білан, Н. С. (2013). Використання системи дистанційного навчання на базі MOODLE для доуніверситетської підготовки. [Using the MOODLE-based distance learning system for pre-university training]. Retrieved from <https://cutt.ly/MwMZOYL>

3.Корсунська, Н. О. (2000). Дистанційне навчання: підходи до реалізації [Distance learning: approaches to implementation]. Київ.

4.Шуневич, Б. І. (2005). Дистанційне навчання в системі вищої освіти Європи та Північної Америки [Distance learning in the higher education system of Europe and North America]. Київ

Онаць О. М.

*кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник,
завідувачка відділу економіки та управління ЗСО
Інституту педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У ФОРМУВАННІ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

У ХХІ столітті набуває широкого обговорення нова система цінностей і цілей освіти, відроджується концепція особистості, яка базується на ідеях природовідповідності, культурної доцільності та індивідуально-особистісного розвитку. Зазнають змін погляди на дитинство, яке розглядається як самоцінний період людського життя. З'являються нові парадигми освіти, в яких педагогічна діяльність визначається новою мовою наук, тобто відбуваються трансформаційні процеси – мають радикальні зміни.

Зміна ціннісних орієнтацій у політиці, економіці, науці, культурній сферах зумовлена зміною цивілізацій, яка відбулася на межі століть та на початок XXI століття. Вік техніки змінюється на вік людини. Людство веде творчий пошук шляхів переходу від технології цивілізації минулого XX століття до антропогенної цивілізації теперішнього і майбутнього XXI століття.

Зазначені тенденції свідчать про те, що основними методами проектування і розвитку освіти стає культурологічний підхід, який орієнтує систему освіти на діалог з культурою людини як її творця і суб'єкта, здатного до культурного саморозвитку, на утвердження ціннісного ставлення до людини, гуманізацію стосунків між людьми, зміцнення духовно-моральних основ родинного і суспільного виховання, бережливе ставлення до кожної дитини, культурну й національну ідентифікацію кожної особистості.

Як відомо, у світовому інтеграційному процесі відбувається змішання різних етносів і етнічних культур. виникає необхідність навчатися жити в полікультурному, толерантному, педагогізованому середовищі. Тому помітним і правомірним є бажання кожної нації зберегти свої національні традиції та цінності, мову, мистецтво, свою етнічну ментальність.

Тому формування етнокультурної компетентності, яка є складовою системи національно-патріотичного виховання підростаючого покоління є нагальною потребою, що може забезпечити цілісність народу України, його національне відродження, об'єднання різних етносів і регіонів країни, соціально-економічний і демократичний розвиток України, стане засобом розвитку творчої особистості, виховання патріота і активного громадянина.

Архіважливим є перенесення ціннісних акцентів з демонстрації знань, умінь на досягнення позитивних результатів становить сутність трансформації у формуванні етнокультурної компетентності. Особливо це важливо в умовах російської агресії і повоєнного відновлення України.

У Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року, серед завдань, через які реалізуються цілі Стратегії зафіксовано, що це *«формування й утвердження в суспільстві патріотичної свідомості, поваги до державних символів, суспільно-державних (національних) цінностей України, розуміння їх важливості для становлення держави, державної мови як національної цінності та важливого атрибута національної та громадянської ідентичності; популяризація та збереження культурної спадщини та культурних цінностей України»* (Кабінет Міністрів України, 2023).

Тобто можна говорити, що це навчання і виховання, формування ключових компетентностей, серед яких і етнокультурна, і наскрізних навичок засобами загальнолюдської і національної культури, оскільки культура є концентрованим досвідом попередніх поколінь, вона дозволяє кожній людині не лише засвоїти цей досвід, але й брати участь у його якісному збагаченні культура людини завжди має особистісне підґрунтя. Її цінностями, зазвичай, стають пережиті події та власний досвід, сповнені різними полярними емоціями. Справжня

культура завжди здійснює передачу і прямий вплив пережитого від однієї людини до іншої за допомогою мови почуттів, емоцій, вражень, захоплень.

Культуротвірними компонентами середовища української ментальності є національна культура: символи, інтелект, мудрість, віра, свобода, краса, гідність. Це традиції і звичаї, національні герої, народні обереги тощо. Їх цінність полягає в тому, що вони не тільки презентують українську ментальність, але й виступають як дієві компоненти загальнолюдського і національного культуротворення, є показником рівня сформованості компетентностей, серед яких важливу роль відіграє етнокультурна. Тобто, формування етнокультурної компетентності слід розпочинати із розуміння ролі і важливості, взаємозв'язку і взаємопроникнення загальнолюдської і національної культур (Калініна, Онаць, & Калініна, 2014; Онаць, 2019).

Погоджуємося з міркуваннями дослідниці Н. Лисенко, яка зазначає, що «національна культура є національним світом, де етнокультурна компетентність виконує функцію ядра, справжнього механізму, який зберігає етнічні ознаки, навіть, за несприятливих для нього етнокультурних умов. Етнокультура посідає в культурі стрижневе місце, бо зберігає в своїй пам'яті етнічні ознаки поведінки, так би мовити, її шаблони, зразки, вироблені багатовіковим досвідом народу й їх змісту усталені в його культурі» (Лисенко, 2011, с.14).

Заслуговує також на увагу визначення Н. Лисенко трьох етапів формування етнокультурної компетентності та їх змісту. На першому етапі (5-10 років) – досягнення елементарної грамотності в галузі власної етнічної культури, а також інших етносів культур, які є поруч. На цьому етапі дитина має усвідомити свою етнічну приналежність, тобто чітко ідентифікувати себе зі своєю етнічною групою. Підставою для ідентифікації є національність батьків, місце проживання, рідна мова, традиції, звичаї, обереги тощо. Дитина повинна мати уявлення про історію, уклад життя, традиції, звичаї, фольклор свого народу.

На другому етапі (11-15 років), у підлітковому віці, мають бути досягнення функціональної грамотності щодо своєї рідної культури й етнічних культур своєї країни, а також елементарної грамотності щодо етнокультур у своїй країні й сусідніх країнах. Слід підкреслити, що саме на цьому етапі етнічна ідентичність повинна бути сформована в повному обсязі. Це обізнаність з особливостями різних етнічних груп, уміння визначати унікальність рідної історії, специфіку традиційної побутової культури; виділяти особливості вербального й невербального спілкування; виявляти в своїй поведінці етнічні особливості, властиві своєму народу, зокрема: вільне володіння рідною мовою, уміння виконувати народні танці, володіти народним художнім ремеслом тощо. Третій етап (15-18 років передбачає) досягнення освіченості щодо етнокультури своєї країни й елементарної грамотності в галузі етнокультур народів світу. Це означає, що юна особистість не тільки знає традиції, звичаї обряди рідного народу, але й використовує їх у своєму повсякденному житті; знає про видатних діячів різних народів і свого рідного; застосовує

етнокультурні знання, вміння, навички, набутий досвід, такі поведінкові моделі, які сприяють ефективній міжетнічній взаємодії. Особистість обізнана з прикладами взаємопроникнення культур, позитивні сторони мультикультуралізму. Вона здійснює свій внесок у розвиток взаєморозуміння між представниками різних народів і культур (Лисенко, 2011).

Структурними компонентами етнокультурної компетентності можна назвати такі: *ціннісно-поведінковий* – включає відповідні норми, цінності, звичаї і традиції, які сповідує і яких дотримується особистість, морально-етичні норми, поведінку, емоції, переживання, переконання, особистісні національні й культурні цінності, ідеали, адекватне ставлення до навколишнього світу, почуття, враження, захоплення тощо; *когнітивний* – це, насамперед, знання сутності й змісту етнокультурної компетентності; знання способів і засобів, технологій її формування; знання як базис етнокультурної компетентності про нерозривну єдність двох складових: сучасної(актуальної) культури й культури накопиченої (культурної пам'яті); *діяльнично-процесуальний* – розглядається як технологічний блок перетворення знань у ефективні етнокультурні дії і досвід, народні звичаї і традиції, ритуали, через які реалізуються уміння і навички, здатності, способи діяльності; це сфера самореалізації особистості (Калініна, Онаць, & Калініна, 2014; Лисенко, 2011; Онаць, 2019).

Отже, можемо зробити такий висновок: *етнокультурна компетентність* - це *сукупність знань, умінь і навичок, переживань, емоційно-ціннісних орієнтацій, досвіду діяльності, які допомагають особистості усвідомлювати своє місце в культурному соціумі власної етнічної групи, народу, нації, в суспільстві, в державі; це відчуття відповідальності перед родиною, етносом, перед громадою і суспільством.*

Формування етнокультурної компетентності зумовлено потребою українського суспільства в національно-патріотичних інноваційних особистостях з активною громадянською позицією, які знають і шанують своє національне коріння і пишаються ним, використання позитивних ментальних особливостей українців, бути здатними робити свідомий вибір й застосовувати демократичні технології прийняття індивідуальних і колективних рішень, знати і поважати загальнокультурні й національні традиції і звичаї, шанувати їх і втілювати у життя, враховувати потреби й інтереси інших громадян, спільноти, суспільства, а також тим, що цей елемент нашого суспільного життя, як показали події в Україні в останні роки, є ще здебільшого незрілим, потребує активізації і консолідації зусиль усього суспільства для цілеспрямованого розвитку громадянської і етнокультурної компетентностей в умовах сучасних викликів і змін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кабінет Міністрів України. (2023, 15 грудня). Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2023-2025 роках (Постанова № 1322). Офіційний вебсайт Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

2.Калініна, Л. М., Онаць, О. М., & Калініна, Г. М. (2014). Культура як цивілізаційний феномен в управлінській діяльності керівника. Сучасні тенденції розвитку організаційної культури загальноосвітнього навчального закладу в інформаційному суспільстві. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 10 квітня 2014 р. Київ: Педагогічна.

3.Лисенко, Н. В. (2011). Етнопедагогіка дитинства: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів (Текст). Київ: Слово.

4.Онаць, О. М. (2019). Культурологічний модус формування національної свідомості та амосвідомості в опорному закладі освіти. *Problems and achievements of modern science: coll. of scientific papers «АЛОГОΣ» with materials of the International scientific-practical conf., Cork, May 6, 2019*. Том 4, с. 33–36. <http://lib.iitta.gov.ua/716028/>

Рожнова Т. Є.

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(Київ, Україна)*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

Управління процесом професійно-творчого розвитку майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук – складний і багатогранний процес, який полягає в організації та координуванні всіх дій, спрямованих на досягнення цієї мети. У сучасних умовах основними викликами, що постали перед підготовкою майбутніх фахівців, є постійна зміна вимог ринку праці, швидкий розвиток технологій та необхідність забезпечення доступності якісної освіти для всіх. Шляхи подолання суперечностей і проблем, що виникають в контексті професійно-творчого розвитку майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук, пов'язані з розвитком індивідуалізованого навчання, використанням штучного інтелекту в освіті та посиленням ролі ЗВО як центрів упровадження інноваційних освітніх технологій.

Освітню технологію визначають як інтегративну модель, що об'єднує в єдину цілісну систему мету, зміст, дидактичний комплекс (педагогічні умови, методи, прийоми, засоби, інформаційно-технічне забезпечення) та результат освітнього процесу, побудованого на філософії й методології українознавства, життєтворчості особистості (Перспективні освітні технології, 2000).

У сучасних умовах актуалізувалися технології дистанційного навчання як сукупність інформаційних технологій та методик викладання, знань і відомостей про методи, форми, прийоми та засоби організації освітнього процесу.

Дистанційне навчання є особливою педагогічною технологією в організації освітнього простору, якій властиве застосування специфічних стратегій і тактик взаємодії студента з носіями та джерелами нових для нього знань. Це створює навчальне інформаційне середовище, яке охоплює комп'ютерні інформаційні джерела, електронні бібліотеки, відео- та аудіоматеріали, навчальні посібники та ін. Це дає змогу студентам опановувати знання як самостійно, так і під

керівництвом викладача, двосторонньо комунікувати з великою кількістю користувачів, діяльність яких відстежується і контролюється (Писанко, 2020).

Дистанційна форма навчання потребує неабиякої самоорганізованості та вміння розрахувати свій час, щоб не допустити явища прокрастинації (Ященко & Левандовська, 2021). В цьому контексті важливим є чіткий самоменеджмент, що відіграє важливу роль при плануванні часу для успішного дистанційного навчання, виконання індивідуальних та групових творчих завдань, у підтриманні «прямого і зворотного інформаційного зв'язку з самим собою. Цей процес здійснюється як акт самоаналізу через самосхвалення або самозасудження (які часто змінюють один одного) результатів самоконтролю, власної поведінки» (Бабко, 2017 с. 15).

Як зауважує Г. Тимошко, «самоменеджмент як новий напрямок менеджменту в освіті виник внаслідок його психологізації та соціологізації у відповідь на суспільну потребу в більш повному використанні та розвитку творчого потенціалу педагогів взагалі, і керівника – зокрема» (Тимошко, 2007, с. 38).

Ефективним може бути саме ресурс-менеджмент, тобто – самоорганізування особистих цінностей, зазначаючи, що метою ресурс-менеджменту є вміння особистості виявляти компетентність у саморозвитку (Штепа, 2009).

У процесі управління професійно-творчим розвитком майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук в умовах дистанційного навчання застосування системи Moodle створює можливості для використання системи електронного забезпечення навчання, а також для структуризації та і презентації навчального матеріалу, створення індивідуальної траєкторії навчання, вибору темпу, часу й місця аудиторної та поза аудиторної роботи, перевірки знань і контролю успішності здобувачів освіти. Система дає змогу зберігати портфоліо виконаних робіт, сприяє організації інформаційної взаємодії суб'єктів освітнього процесу та проведенню занять із декількома групами одночасно

Для проведення онлайн-занять використовуються освітні платформи Zoom (дає можливість для проведення онлайн-уроків, вебінарів та онлайн-зустрічей з демонстрацією екрану, спільного використання дошки, запису занять тощо); Google Meet (інтегрується з іншими сервісами Google, такими як Google Classroom та Google Calendar). Для зворотнього зв'язку зі здобувачами вищої освіти, розміщення навчального матеріалу, для створення та ведення онлайн-курсів, завдань та результатів виконаних робіт студентів, перевірки й оцінювання їх використовується платформа Google Classroom тощо. Популярними є: сервіс Google Forms – для створення опитувань, тестів та анкет з можливістю автоматичного збору та аналізу результатів; Quizizz – для створення вікторин та тестів з можливістю отримання миттєвого зворотного зв'язку; Kahoot – онлайн-сервіс для створення вікторин та ігор з елементами гейміфікації; Powtoon як один із сервісів для створення інтерактивних презентацій в анімаційному форматі тощо.

Моделі дистанційного навчання через інтернет – різноманітні, найтиповіші з них – безконтактні (виключають очне спілкування викладача та студентів) і контактні (передбачають періодичні особисті зустрічі викладача та студентів).

До безконтактного належать модель вилученого класу, що припускає роботу викладача з групою студентів тільки через інтернет, і модель спрямовуючого самонавчання, коли викладач виступає в ролі наставника декількох студентів, які навчаються самостійно, але одержують періодичні консультації за допомогою інтернет-комунікацій.

Використання мережевих технологій для професійного саморозвитку (зацікавленість досвідом своїх колег, готовність до виконання науково-дослідної діяльності в мережі, оцінка досягнутого рівня самоосвіти, здійснення рефлексії педагогічної діяльності) (Андреев та ін., 2013, с. 27).

Щодо викладача, крім традиційних вимог, таких як володіння педагогічною технікою, фундаментальна наукова підготовка, високий світоглядний і методичний рівень лекцій і практичних занять, сучасне педагогічне мислення, загальна культура, моральна чистота й гуманістична спрямованість діяльності, до нього ставиться низка нових специфічних вимог, наприклад уміння користуватись комп'ютерними технологіями, зокрема, для групових занять онлайн і асинхронних групових обговорень, для перевірки і коментування робіт студентів, листування за допомогою електронної пошти, а також навички роботи в інтернет-мережі та з комп'ютерними навчальними програмами, електронними навчальними курсами, онлайн-платформами.

Критерії підбору викладачів для програм дистанційної освіти мають бути, перш за все, академічними. Це повинні бути викладачі з універсальною підготовкою, які володіють сучасними педагогічними та інформаційними технологіями, психологічно готові до роботи із студентами у новому навчально-пізнавальному мережевому середовищі. При дистанційній системі навчання діяльність викладача стає більш творчою, методи викладання в основному обираються проблемні, використовуються активні форми навчання (Малихін та ін., 2014).

Перевагами електронного контролю роботи здобувачів освіти, що надає можливість викладачам швидко перевірити їхні знання здійснити контроль у системі Moodle, створює простір для вдосконалення власної професійної діяльності та розробки інноваційних методів (звільняє викладача від виконання рутинної роботи й організації масового контролю); покращує індивідуальну роботу із здобувачами, яка, за умов нової системи освіти, є однією із основних складових, оскільки здобувач частину навчального матеріалу опрацьовує самостійно; дає змогу проводити консультації за гнучким графіком. При цьому для викладачі ефективно розробляють авторські дистанційні курси, розміщують навчальні матеріали (тексти лекцій, завдання до практичних/лабораторних та самостійних робіт; додаткові матеріали, а також відео-, аудіо- і презентаційні матеріали у різних форматах та через додаткові плагіни, автоматично формувати тести, додавати нові ресурси курсу) (Rebukha & Polishchuk, 2020).

Серед основних організаційно-управлінських аспектів професійно-творчим розвитком майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук можна виокремити:

- створення педагогічно сприятливого освітнього середовища, що стимулює творчість, критичне мислення та співпрацю на засадах взаємоповаги і довіри;

- використання сучасних методів навчання, інноваційних технологій;

- моделювання індивідуальних навчальних траєкторій (створення персоналізованих програм розвитку для кожного студента на основі його інтересів, здібностей та професійних цілей);

- організацію проектної діяльності (залучення студентів до виконання реальних педагогічних проектів, які дозволяють їм застосувати отримані знання на практиці);

- впровадження модульного навчання (розбиття навчального матеріалу на модулі, що дозволяє студентам самостійно планувати свій навчальний процес);

- використання різних освітніх онлайн-платформ для навчання, сучасних технологій з метою забезпечення гнучкості та доступності навчання;

- розробка менторських програм для індивідуальної підтримки здобувачів від викладачів;

- стимулювання науково-дослідної діяльності, заохочення магістрів до участі у наукових конференціях, публікації статей, виконання дослідницьких проектів;

- встановлення партнерських відносин з роботодавцями – закладами освіти та організаціями для забезпечення практичної підготовки майбутніх магістрів та їхньої подальшої працевлаштуванню;

- регулярна оцінка ефективності програм професійно-творчого розвитку майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук в умовах дистанційного навчання та внесення необхідних коректив.

Отже, управління професійно-творчим розвитком майбутніх магістрів – це складний і багатогранний процес, який вимагає системного підходу та залучення різних зацікавлених сторін. Результатом такого управління має стати підготовка викладачів закладів вищої освіти, здатних до творчого мислення, інновацій та ефективної роботи в сучасному динамічному світі. В процесі професійно-творчого розвитку майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук в умовах дистанційного навчання важливу роль відіграє мотивація здобувачів, моделювання практичних ситуацій, що дає їм можливість для творчої самореалізації під час навчання та подальшої професійно-педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Rebukha, L., & Polishchuk, V. (2020). Ukrainian Society and Covid-19: the influence of the pandemic on educational processes in higher school. *Postmodern Openings*, 11(2), 120-127. <https://doi.org/10.18662/po/11.2/165>

2.Андреев, О. О., Бугайчук, К. Л., Каліненко, Н. О., ... & Твердохлебова, Н. Є. (2013). Педагогічні аспекти відкритого дистанційного навчання. Харків: Міськдрук.

- 3.Бабко, Т. М. (2017). Технології самоменеджменту як важливий чинник підготовки керівника освітнього закладу. *Імідж сучасного педагога*, 7(176), 13-15.
- 4.Малихін, О. В., Павленко, І. Г., Лаврентьева, О. О., & Матукова, Г. І. (2014). *Методика викладання у вищій школі*. Київ: КНТ.
- 5.Писанко, М. Л. (2020). MOODLE як засіб дистанційного навчання майбутніх перекладачів аудіювання англійською мовою. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 75(1), 237-250.
- 6.Сазоненко, Г. С. (Ред.). (2000). *Перспективні освітні технології*. Київ: Гопак.
- 7.Тимошко, Г. М. (2007). Організація самоменеджменту в процесі підготовки керівника до управління якістю освіти. *Освіта і управління*, 10, 38-40.
- 8.Штепа, О. С. (2009). Самоменеджмент: дефініція та діагностика. *Наука і освіта: науковопрактичний журнал Південноукраїнського університету АПН України. Спецвипуск «Психологія особистості: теорія, досвід, практика»*, 8, 128-130.
- 9.Шуневич, Б. І. (2005). *Дистанційне навчання в системі вищої освіти Європи та Північної Америки*. Київ.
- 10.Ященко, Е., & Лндовська, І. (2021). Дистанційна освіта в освітній діяльності вищої школи: виклики часу. *Гуманітарні студії: історія та педагогіка*, (1), 124–134. вилучено із <http://gsip.wunu.edu.ua/index.php/gsipua/article/view/20>

Садовниченко Ю. О.

*Харківський національний медичний університет
(Харків, Україна)*

М'ясоєдов В. В.

*Харківський національний медичний університет
(Харків, Україна)*

Пастухова Н. Л.

*ДУ «Інститут харчових біотехнологій та геноміки НАН України»
(Київ, Україна)*

ДИЗАЙНУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ КУРСІВ З ПІДГОТОВКИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ ДО СКЛАДАННЯ ЄДИНОГО ДЕРЖАВНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ІСПИТУ

Визначення в Законі України «Про вищу освіту» поняття «професія, для якої запроваджене додаткове регулювання» та затвердження наказом Міністерства освіти і науки України Переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджується додаткове регулювання, унормувало проведення Єдиного державного кваліфікаційного іспиту (ЄДКІ) для здобувачів вищої освіти низки спеціальностей (Про вищу освіту, 2014; Про затвердження Переліку спеціальностей..., 2021; Про атестацію здобувачів..., 2018). Для багатьох спеціальностей він ще тільки впроваджується, тоді як студенти галузі 22 «Охорона здоров'я» почали складати ЄДКІ в формі ліцензійних інтегрованих іспитів на зламі сторічч (Про заходи щодо реалізації..., 1998; Про затвердження Положення..., 1998). Однак досвід медичних університетів з підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти до складання ліцензійних інтегрованих іспитів «Крок» потребує перегляду на тлі доповнення структури ЄДКІ для майбутніх лікарів іспитом з англійської мови професійного

спрямування та міжнародним іспитом з основ медицини (Про затвердження Порядку..., 2018), а також освітніх втрат здобувачів внаслідок тривалих періодів навчання з використанням дистанційних технологій через пандемію COVID-19 та бойові дії на значній частині території держави (Топузов та ін., 2023). Можливості для цього надають вибірковість 25 % курсів освітніх програм (Про вищу освіту, 2014) та використання електронних засобів навчання. Попри актуальність цьому питанню досі приділялося мало уваги у вітчизняній та закордонній літературі.

Здобувачі вищої медичної освіти складають ЄДКІ у два етапи: на третьому та останньому курсах. Наразі більш вразливою категорією здобувачів є саме третьокурсники, останні роки навчання в школі та перші роки в університеті яких припали на часи пандемії та війни, тому для створення модельного курсу з підготовки до складання ЄДКІ було обрано перший його етап, що включає інтегрований тестовий іспит «Крок 1», іспит з англійської мови професійного спрямування та міжнародний іспит з основ медицини (фундаментальні дисципліни). В структуру інтегрованого тестового іспиту «Крок 1» та решти компонентів першого етапу ЄДКІ входять дев'ять предметів з різною питомою вагою завдань з них (Центр тестування при МОЗ України, б. д.). Рівень остаточних знань з освітніх компонент різко знижується після завершення вивчення дисципліни і продовжує знижуватись з часом (Ясінський & Болдак, 2012), тому найбільш актуальним для третьокурсників є повторення дисциплін, які вивчалися на першому курсі. До таких належить медична біологія, яка входить до структури першого етапу ЄДКІ для спеціальностей 222 «Медицина» та 221 «Стоматологія», тому електронний курс з підготовки до її складання й розроблявся насамперед.

Визначеність основного результату навчання з курсу – успішне складання компоненту «Біологія» першого етапу ЄДКІ – зумовила первинне дизайнування курсу з застосуванням однієї з найбільш популярних моделей – зворотного дизайну (Bond, & Dirkin, 2020; McTighe & Thomas, 2003). В якості інструменту формативного та підсумкового оцінювання навчальної діяльності студентів обрано тестові завдання іспитів структури першого етапу ЄДКІ.

Основними дидактичними проблемами розробки електронного курсу з підготовки до складання компоненту першого етапу ЄДКІ «Біологія» була різнорівнева сформованість в здобувачів вищої медичної освіти предметної компетентності певного рівня та часові обмеження.

У початковому варіанті в Системі дистанційного навчання Харківського національного медичного університету (ХНМУ) на платформі LMS Moodle було створено курс у тематичному форматі з вступною частиною, чотирма темами та заключною частиною. До вступної частини включено силабус курсу, форуми новин та взаємодопомоги. В силабусі було наведено основні відомості про освітній компонент, список рекомендованих джерел та політики курсу. Теми курсу були вирівняні за обсягом навчального матеріалу та майже повністю відповідали розділам основного предмета «Медична біологія». Вони містили презентації з коротким викладенням змісту курсу для повторення та

прикладом тестових завдань ЄДКІ з біології минулих років для опрацювання, повні бази тестових завдань іспиту з предмета для самостійної роботи, а також тестові завдання з цього компоненту ЄДКІ для оцінювання. Зміст курсу був приведений у відповідність з оприлюдненим переліком тем інтегрованого тестового іспиту «Крок 1» (Центр тестування при МОЗ України, б. д.). Заключна частина містила підсумкове тестування з ЄДКІ. Оскільки підготовку до іспиту з англійської мови професійного спрямування проводить кафедра іноземної мови, на першому етапі курс не включав відповідні завдання.

Попри високий рівень складання компонента ЄДКІ «Біологія» студентами ХНМУ, тривалі бойові дії на території держави і Харківської області зокрема змусили провести редизайнування електронного курсу з підготовки до іспиту задля підвищення його ефективності. Так, до вступної частини було включено презентацію курсу, термінологічний словник та тестування вхідного рівня знань за тестовими завданнями ЄДКІ минулих років. В силабус додано контакти викладачів, правила роботи в курсі, технічні вимоги, а політики курсу було розширено. Безпосередньо в структурі курсу було виділено ще одну тему, що відповідало внутрішній логіці предмета. Зміст тем навчального матеріалу тем було оптимізовано та доповнено посиланнями на відеоконтент. В якості завдань для самостійної роботи студентів найбільш дієвим виявився навчальний контент у форматі H5P, зокрема Flashcards та Mark the Words. Виконання завдань у форматі Mark the Words дозволяє здобувачам напрацювати навички роботи з тестовими завданнями, виокремлюючи ключові слова в умові. Бази тестових завдань для самостійної роботи студентів доповнено завданнями англійською мовою. Запропоновані тематичні вебінари для обговорення найбільш складних та дискусійних завдань. Середній рівень виконання студентами ХНМУ тестових завдань субтесту ЄДКІ з біології у 2024 році перевищив 70 % при пороговому значенні 64 %.

Таким чином, застосування моделі зворотного дизайну в процесі створення електронного курсу з підготовки здобувачів вищої медичної освіти до складання ЄДКІ та його своєчасна модернізація значною мірою дозволяє досягти відповідних результатів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bond, J., & Dirkin, K. (2020). What Models are Instructional Designers Using Today? *The Journal of Applied Instructional Design*, 9(2). <https://doi.org/10.51869/92jbkd>
2. McTighe, J., & Thomas, R. S. (2003). Backward design for forward action. *Educational Leadership*, 60(5), 52-55.
3. Про атестацію здобувачів ступеня фахової передвищої освіти та ступенів вищої освіти на першому (бакалаврському) та другому (магістерському) рівнях у формі єдиного державного кваліфікаційного іспиту, Постанова Кабінету Міністрів України № 497 (2021) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/497-2021-п#Text>
4. Про вищу освіту, Закон України № 1556-VII (2024) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
5. Про затвердження Переліку спеціальностей, здобуття ступеня освіти з яких необхідне для доступу до професій, для яких запроваджено додаткове регулювання, Наказ Міністерства

освіти і науки України № 673 (2021) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0502-20#Text>

6. Про затвердження Положення про систему ліцензійних інтегрованих іспитів фахівців з вищою освітою напрямів «Медицина» і «Фармація», Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 451 (1998) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0563-98#Text>

7. Про затвердження Порядку здійснення єдиного державного кваліфікаційного іспиту для здобувачів ступенів фахової передвищої освіти та вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів за спеціальностями галузі знань «22 Охорона здоров'я», Постанова Кабінету Міністрів України № 334 (2018) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334-2018-п#Text>

8. Про заходи щодо реалізації у 1998 – 2000 роках Основних напрямів соціальної політики, Постанова Кабінету Міністрів України № 422 (1998) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/422-98-п#Text>

9. Топузов, О., Головка, М., & Локшина, О. (2023). Освітні втрати в період воєнного стану: проблеми діагностики та компенсації. *Український педагогічний журнал*, 1, 5–13. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-5-13>

10. Центр тестування при МОЗ України. (б. д.). ДНП «Центр тестування». <http://www.testcentr.org.ua>

11. Ясінський, В., & Болдак, А. (2012). Дослідження еволюції залишкових знань у великих навчальних системах. *System Research & Information Technologies*, 3, 66–73.

Сидоренко Т. В.

*Чорноморський національний університет ім. Петра Могили
(Миколаїв, Україна)*

Сидоренко А. І.

*Міжнародний класичний університет ім. Пилипа Орлика
(Миколаїв, Україна)*

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ВИКЛИКІВ ХХІ СТОЛІТТЯ

Цифрова трансформація є однією з ключових тенденцій розвитку суспільства у ХХІ столітті. Вона охоплює всі аспекти життя, включаючи економіку, соціальні відносини, комунікації та, безумовно, освіту. У світлі глобалізації та стрімкого технологічного прогресу вища освіта стикається з новими викликами, які потребують адаптації та модернізації. Традиційні моделі навчання поступово поступаються місцем інноваційним підходам, базованим на використанні інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ).

Питання цифрової трансформації вищої освіти досліджували: В. Биков (Биков, 2022), С. Ілляшенко, Ю. Шипуліна, Н. Ілляшенко (Ілляшенко, 2022), М. Мар'єнко, А. Сухіх (Мар'єнко, 2022), Л. Северина, О. Здоровець, О. Беляєва (Северина, 2023), О. Шпарик (Шпарик, 2021) та ін. Так, ключові аспекти впровадження цифрових технологій у сучасну освітню систему досліджували Л. Северина, О. Здоровець, О. Беляєва. О. Шпарик у своїх дослідженнях розглядає концептуальні аспекти цифрової трансформації освіти в Європі та США (Шпарик, 2021). Дослідниками розглядалися і питання цифрової трансформації освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни. Вони зазначають, що цифрові інструменти надають можливість

підтримувати, інтенсифікувати та мобілізувати освітній процес, зробити його диференційованим та адаптованим до вимог сучасності. Найважливіше, що цифрові технології гарантують неперервне навчання навіть у важких умовах, як-от пандемії або воєнні конфлікти (Биков, 2022, 6).

У XXI столітті вища освіта стикається з низкою нових викликів, які спричинені як зовнішніми, так і внутрішніми чинниками. До ключових можна віднести:

- Глобалізація. Освітні установи повинні підвищувати свою конкурентоспроможність на світовому ринку освітніх послуг, пропонуючи міжнародні програми та підготовку фахівців для глобальної економіки.

- Технологічний прогрес. Високий рівень розвитку технологій диктує нові стандарти освіти, вимагаючи від закладів інтеграції сучасних інструментів та методик.

- Зміни на ринку праці. Роботизація та автоматизація вимагають нових підходів до підготовки кадрів, розвитку навичок, які неможливо автоматизувати (креативність, критичне мислення, емоційний інтелект).

- Доступність знань. Знання стали більш доступними завдяки інтернету та масовим відкритим онлайн-курсам (МООС). Це змінює роль викладача, перетворюючи його з носія інформації на фасилітатора навчального процесу.

Цифрова трансформація освіти передбачає використання цифрових технологій для радикальної зміни традиційної моделі навчання. Вона включає не лише впровадження електронних ресурсів та онлайн-навчання, але й системні зміни у підходах до викладання, організації навчального процесу та управління освітніми установами.

До основних аспектів цифрової трансформації можна віднести:

- Онлайн-освіта. Зростання популярності дистанційних курсів і платформ, таких як Coursera, EdX, Udey, сприяє розвитку гнучких форм навчання.

- Цифрові платформи для управління освітою. Використання систем управління навчанням (LMS), таких як Moodle, Google Classroom, дозволяє викладачам організовувати навчальний процес онлайн.

- Персоналізоване навчання. Завдяки цифровим інструментам можна створювати індивідуальні траєкторії навчання, орієнтовані на потреби та здібності конкретного здобувача освіти.

- Аналіз даних у навчанні. Збір та аналіз даних про навчальні результати здобувачів освіти допомагає краще зрозуміти їхні потреби та підвищити ефективність навчання.

- Мобільні технології. Використання смартфонів та планшетів як засобів навчання дозволяє здобувачам освіти навчатися в будь-який час і в будь-якому місці.

Цифрова трансформація пропонує низку переваг, які можуть зробити вищу освіту більш ефективною, доступною та адаптованою до сучасних умов.

- Доступність та гнучкість. Онлайн-курси дозволяють здобувачам вищої освіти з різних куточків світу отримувати знання без прив'язки до

географічного положення. Вища освіта стає доступнішою для людей, які працюють, мають сімейні обов'язки або інші обмеження.

- Інноваційність у викладанні. Цифрові інструменти сприяють розвитку нових методик навчання, таких як змішане навчання (blended learning), гейміфікація, використання віртуальної та доповненої реальності.

- Економічна ефективність. Використання онлайн-платформ дозволяє університетам зменшити витрати на фізичну інфраструктуру, що може призвести до зниження вартості освітніх послуг.

- Підвищення якості освіти. Цифрові технології дозволяють більш точно оцінювати навчальні досягнення здобувачів вищої освіти, аналізувати їхні сильні та слабкі сторони і створювати персоналізовані навчальні плани.

- Розвиток цифрових компетенцій. Використання цифрових інструментів у навчальному процесі сприяє розвитку навичок, необхідних на сучасному ринку праці, таких як вміння працювати з великими обсягами даних, використання хмарних технологій, програмування тощо.

Попри численні переваги, цифрова трансформація освіти супроводжується також рядом проблем і викликів.

1. Необхідність інфраструктури. Для ефективної цифрової трансформації необхідна належна технічна інфраструктура. У багатьох країнах, особливо в сільських та віддалених районах, відсутній доступ до швидкісного інтернету, що створює суттєві перешкоди для дистанційного навчання.

2. Цифровий розрив. Існує значний цифровий розрив між різними соціальними групами, регіонами та країнами. Це може поглиблювати нерівність у доступі до освіти.

3. Проблеми безпеки та конфіденційності. Використання онлайн-платформ для навчання підвищує ризики втрати персональних даних, що може стати серйозною проблемою для освітніх установ.

4. Рівень цифрових навичок викладачів і здобувачів вищої освіти. Не всі викладачі та здобувачі освіти володіють достатнім рівнем цифрових компетенцій, що може стати на заваді ефективному використанню цифрових інструментів.

5. Якість онлайн-освіти. Існують побоювання, що онлайн-навчання може не забезпечити такого ж рівня якості, як традиційна освіта, особливо у випадках, коли потрібна практична підготовка.

Цифрова трансформація вищої освіти є невідворотною, і у майбутньому можна очікувати подальшого розвитку цього процесу. Основні перспективи включають:

- Ширше використання штучного інтелекту (ШІ). ШІ може стати важливим інструментом для аналізу навчальних даних, автоматизації адміністративних процесів та розробки індивідуальних навчальних планів.

- Віртуальна та доповнена реальність. Ці технології вже починають застосовуватися в освітніх процесах, і в майбутньому вони можуть стати ще більш популярними для створення інтерактивних навчальних середовищ.

•Глобалізація онлайн-освіти. Завдяки цифровим технологіям здобувачі вищої освіти з усього світу матимуть можливість отримувати освіту від провідних університетів без необхідності фізичної присутності.

•Інтеграція з ринком праці. Освітні установи будуть ще тісніше співпрацювати з роботодавцями для створення програм, які відповідають реальним потребам ринку праці.

•Підвищення інклюзивності. Цифрова освіта може стати інструментом для підвищення інклюзивності, забезпечуючи доступ до освіти для людей з обмеженими можливостями.

Отже, цифрова трансформація вищої освіти є важливим етапом у розвитку сучасного суспільства. Вона відкриває нові можливості для навчання, робить освіту більш доступною та інноваційною. Однак процес цифровізації також супроводжується певними проблемами, які потребують вирішення на рівні освітніх політик та інфраструктури. В умовах стрімких змін на ринку праці та суспільстві загалом, адаптація вищої освіти до цифрових викликів є ключовим завданням на найближче майбутнє. Успішна реалізація цифрової трансформації дозволить створити освітню систему, яка відповідає вимогам ХХІ століття та сприяє розвитку інноваційної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Биков, В. (2022). Цифровізація освіти – імператив інтеграції України у світовий інформаційний простір. *Освіта і суспільство*. №10. 6-7. https://naps.gov.ua/ua/press/about_us/2936/

2.Ілляшенко, С. М., Шипуліна, Ю. С., & Ілляшенко, Н. С. (2022). Цифрова трансформація освітньої діяльності закладів вищої освіти України в умовах війни. *Вища освіта за новими стандартами: виклики у контексті діджиталізації та інтеграції в міжнародний освітній простір* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-метод. конф., 10.05.2022. Харків, 7-10. <https://dspace2.khadi.kharkov.ua/handle/123456789/5560>

3.Мар'єнко, М., Сухіх, А. (2022). Організація навчального процесу у ЗЗСО засобами цифрових технологій під час воєнного стану. *Український педагогічний журнал*. 2. 31-37. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-31-37>

4.Северина, Л., Здоровець, О., & Беляєва, О. (2023). Цифрова трансформація освіти. *Педагогічні науки та освіта*. Вип XLIV-XLV. 77-84. [file:///C:/Users/user/Downloads/Ped_nauk_XLIV_XLV-77-84%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/Ped_nauk_XLIV_XLV-77-84%20(1).pdf)

5.Шпарик, О. (2021). Концептуальні засади цифрової трансформації освіти: європейський та американський дискурс. *Український Педагогічний журнал*. 4. 65-76. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-65-76>

ФОРМАЛЬНА, НЕФОРМАЛЬНА, ІНФОРМАЛЬНА ОСВІТА

Дяченко М. Д.
Класичний приватний університет
(Запоріжжя, Україна)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ АНДРАГОГІВ ДО ВИКОНАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ФУНКЦІЙ У СФЕРІ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

У сфері неформальної освіти роль андрагога є особливо важливою, оскільки саме він створює сприятливе освітнє середовище для самостійного навчання, розвитку та особистісного зростання дорослих. Професійна діяльність андрагога у сфері неформальної освіти, що суттєво відрізняється від роботи в галузі традиційної педагогіки, має велике значення для розвитку суспільства, оскільки завдяки власним знанням та навичкам андрагоги допомагають дорослим самореалізуватися, адаптуватися до змін, підвищити якість свого життя. Професія андрагога вимагає комплексного підходу та постійного розвитку. Поєднання глибоких знань, практичних навичок та особистісних якостей андрагога сприяє особистісному зростанню дорослих.

Робота у сфері андрагогіки вимагає не тільки глибоких педагогічних знань, але й широкого спектру професійних компетенцій, зокрема таких, як: андрагогічні знання (глибоке розуміння теорій навчання дорослих, їхніх особливостей та потреб; знання різних педагогічних підходів та методів, ефективних для роботи з дорослими; вміння розробляти індивідуальні та групові навчальні програми); психологічні компетенції (здатність розуміти психологічні особливості дорослих, їхню мотивацію, цінності та інтереси; навички ефективної комунікації та встановлення довірливих відносин з учнями; вміння створювати сприятливу навчальну атмосферу, де дорослі почувуються комфортно та мотивовано; знання основ психологічного консультування та надання психологічної підтримки); методичні компетенції (вміння обирати та застосовувати різноманітні методи навчання: лекції, дискусії, практичні завдання, кейси, ролеві ігри тощо; знання сучасних технологій навчання: онлайн-платформи, веб-інструменти, мультимедійні матеріали; вміння розробляти та використовувати навчальні матеріали тощо); соціальні компетенції (здатність працювати в команді та співпрацювати з різними людьми; вміння організовувати навчальний процес та керувати групою; навички вирішення конфліктів та управління часом); інформаційні компетенції (здатність швидко знаходити необхідну інформацію та аналізувати її; вміння використовувати різноманітні джерела інформації (книги, статті, інтернет-ресурси); навички роботи з комп'ютером та різними програмними продуктами) тощо.

Андрагогічну компетентність вітчизняні та зарубіжні вчені (Капченко, 2013; Buiskool, Broek, 2016) розглядають у контексті двох складників: 1)

знання, уміння, компетенції в предметній галузі; 2) спеціальні знання, уміння й навички щодо технологій, методів, прийомів і форм роботи з дорослими людьми, а також наявність якостей, що характеризують особистість андрагога, його здатність реалізувати систему принципів, правил, засобів, спрямованих на забезпечення ефективної роботи з конкретною категорією слухачів.

У науковому світі існують різні дефініції поняття «андрагогічна компетентність»:

– інтегративна якість особистості, що виявляється у здатності створити оптимальні умови для навчання дорослих, передбачає розвиток творчих здібностей дорослої людини, сприяє опануванню вміннями, навичками планування, реалізації, відбору змісту, форм, методів навчання та здійсненню не тільки традиційної інформаційно-накопичувальної, але й методологічно – орієнтованої освіти, необхідної людині для роботи з потоком інформації, що постійно розширюється (Зель, 2009);

– єдність теоретичної та практичної готовності до виконання своїх професійних функцій, яка характеризує не тільки діяльність, але й самого педагога як суб'єкта в його самостійної, відповідальної та ініціативної взаємодії зі світом, то тоді можна стверджувати, що андрагогічна компетентність інтегрує професійні та особистісні якості молодого науковця, спрямовує на оволодіння знаннями та цілеспрямоване їх використання у прогнозуванні, плануванні та реалізації діяльності, активізує його на розвиток особистих здібностей, у прагненні до саморозвитку і самореалізації (Огієнко, 2017) тощо.

Підготовка майбутніх андрагогів передбачає сукупність наперед запланованих і розроблених заходів навчання та виховання майбутнього фахівця з організації навчальної діяльності дорослих. Її основою є методологічні знання, психолого-педагогічні знання про дорослу людину, загальнокультурні знання і вміння, теоретико-технологічні знання щодо активних методів і форм навчання дорослих, методичні знання, практико-технологічні знання й організаторські уміння, проектувальні знання і вміння (Лук'янова, 2014).

Підготовка майбутніх андрагогів до виконання професійних функцій у сфері неформальної освіти полягає в формуванні у здобувачів освіти, які працюватимуть у сфері андрагогіки, насамперед, розуміння специфіки роботи андрагога в неформальній освіті, що передбачає:

– партнерські відносини в освітньому процесі на засадах довіри та взаєморозуміння;

– орієнтацію на дорослу людину з урахуванням особливостей дорослої особистості, мотивації, потреби в навчанні впродовж життя, наявності досвіду, знань, професіоналізму в певній галузі;

– гнучкість та адаптивність, постійну готовність до оновлення навчальних програм, методів та форм роботи андрагога залежно від потреб групи або окремої особи.

– акцент на практичних навичках, які можна застосувати в повсякденному житті або професійній діяльності.

Тому серед основних завдань у процесі підготовки майбутніх андрагогів до виконання професійних функцій у сфері неформальної освіти можна виокремити:

- забезпечення педагогічно комфортного освітнього середовища, в якому дорослі відчувають себе впевнено та мотивовано;
- розробка та реалізація навчальних програм, зокрема індивідуальних або групових, з урахуванням потреб, інтересів та можливостей конкретних людей;
- використання інтерактивних методів навчання з метою заохочення активної участі дорослих в освітньому процесі (дискусії, ділові ігри, тренінги, творчі завдання, кейси, майстер-класи тощо);
- заохочення до самоосвіти, самостійного пошуку необхідної інформації, аналізу та синтезу тощо;
- індивідуальне консультування та підтримка, що допомагає дорослим, які навчаються, подолати труднощі, що виникають у процесі навчання, мотивує та заохочує їх.

У процесі андрагогічної освіти здобувачі мають навчитися розуміти психологічні особливості дорослих, відтак – забезпечувати індивідуальний підхід до кожного, хто навчається в дорослому віці; застосувати різноманітні методи навчання, залучати й активізувати дорослих в освітньому процесі; підтримувати мотивацію в дорослих до навчання та до реалізації поставленої мети; орієнтувати дорослих учнів на практичні навички та знання, що дає їм змогу застосовувати отримані знання в реальному житті.

Необхідно орієнтувати здобувачів андрагогічної освіти на те, що дорослі мають різний рівень освіти, досвіду та мотивації, а це означає, що андрагогу необхідно враховувати цю різноманітність при розробці навчальних програм. Окрім того, їм часто бракує часу на навчання, тому андрагогу необхідно розробляти ефективні та компактні навчальні програми. На час навчання дорослих у них уже змінилися (можливо, й не один раз) соціальні ролі, адже дорослі поєднують навчання з роботою, турботою про родину, батьків поважного віку, з іншими обов'язками. Тому андрагогу необхідно враховувати ці обставини при плануванні навчального процесу.

Учені пропонують використовувати в процесі професійної підготовки майбутніх андрагогів такі форми занять, як конференції, тематичні вечори, зустрічі зі спеціалістами, усні журнали, дискусії, групові бесіди, участь у конференціях, семінарах, вебінарах, тренінгах, майстер-класах тощо. Під час практичних занять і семінарів здобувачі освіти залучаються до роботи на актуальною, але дискусійною проблемою, розглядають питання з різних сторін, а викладач під час дискусії заохочує учасників аргументовано відстоювати свою власну позицію, не дозволяє студентам відхилитися від теми й робить узагальнюючі висновки. Ефективними є ділові ігри, в процесі яких здобувачі виконують ті чи інші ролі й програють близьку до реальної ситуацію. У діловій грі беруть участь слухачі, розподілені на невеликі групи. Кожна група отримує матеріали, в яких представлено певну проблему. Завдання груп – вирішити

проблему оптимальним способом. Організація гри, її корекція й узагальнююча оцінка – завдання викладача (Дубасенюк, 2018, 36–37).

Під час професійної підготовки майбутніх андрагогів до виконання професійних функцій у сфері неформальної освіти доцільно приділяти увагу й розвитку особистісних рис здобувачів освіти, що відіграє значну роль у навчанні дорослих людей. Це – і здатність розуміти почуття та потреби інших людей, і готовність працювати з різними типами особистостей; і вміння знаходити нестандартні рішення та підходи до навчання, і готовність адаптуватися до змін та нових ситуацій, і, звичайно, мотивація, зацікавленість у постійному саморозвитку та підвищенні професійної компетентності.

Отже, у процесі професійної підготовки майбутніх андрагогів до виконання професійних функцій у сфері неформальної освіти необхідно спрямовувати здобувачів освіти на безперервний професійний саморозвиток, оскільки працювати андрагогом у сучасному інформаційному суспільстві – складно, адже відбувається постійне оновлення технологій та вимог до працівників. І завдання андрагогів – допомагати дорослим адаптуватися до змін, розвивати свої навички та реалізувати свій потенціал.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Зель, І. О. (2009). Формування андрагогічної компетентності у студентів гуманітарних факультетів класичних університетів (автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти»). Черкаси.

2. Огієнко, О. І. (2017). Формування андрагогічної компетентності вчителя: зарубіжний досвід. *Освіта Сумщини*, 2, 14-18.

3. Професійна освіта: андрагогічний підхід : монографія / кол. авторів; за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид. О. О. Євенок, 2018. 452 с.

Кузнецова Г. П.

*Глухівський національний педагогічний
університет ім. О. Довженка
(Глухів, Україна)*

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА В СИСТЕМІ ЛІНГВОДИДАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ СЛОВЕСНОСТІ: ФОНЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Усесвітня концепція – освіта впродовж життя – стала площиною, сутність якої реалізується через різні види набуття майбутніми фахівцями здатностей бути успішними в процесі професійної діяльності в постійно змінюваних умовах. Із-поміж видів освіти нині офіційно виокремлено формальну, неформальну, інформальну, які можна вправно поєднувати і бути висококваліфікованим спеціалістом на ринку праці. Окрім цього, конкурують поміж собою очна (денна, вечірня), заочна, дистанційна, змішана, дуальна тощо форми навчання, середовище яких пропонує учасникам освітнього процесу вибір формування професійно необхідних компетентностей за обраним видом здобуття освіти чи поєднання їх. Стрімкий розвиток суспільства засвідчив, що

сьогодні здебільшого простежується співваріювання формального та неформального навчання, а інформальна освіта є своєрідним посередником.

Формальна освіта, здобута в певному інституційному закладі, поступово перетворюється на ключову, базову, спеціальну, вона регламентується освітніми рівнями, стандартами, результатами навчання, окреслюється певними часовими відтинками, кількістю здобувачів освіти, фіксованими кредитами, обґрунтованою системою оцінювання, обмежується в кількості вибору освітніх компонентів і напрямів підготовки, обтяжується акредитаційними процедурами, сертифікується, передбачає заздалегідь визначені підходи, принципи, методи, прийоми, засоби навчання і викладання, завершується виданням документів про здобутий фах. Утім, неформальна освіта не повною мірою регулюється стандартизованим державою контентом, вона довільно хронологізується, дає змогу особі оперувати часовим капіталом перебування в освітньому середовищі, обирати тематику саморозвитку, варіювати формами навчання (офлайн, онлайн, змішано тощо), працювати індивідуально чи в групі, визначати емоційно позитивне психологічне поле спілкування, самостійно пошукувати засоби, підходи, методи, прийоми організації неформальної освіти, здебільшого зорієнтовані на практику, досвід, що сприяє формуванню відповідних кваліфікацій, компетентностей. Здобуті результати навчання, сформовані компетентності під час неформальної освіти, можуть визнаватися в системі формальної.

Означені характеристики протиставляють формальну та неформальну освіту й водночас надають їм ознак взаємозалежності, включення. Відтак не дивно, що в розмаїтті наукових, науково-методичних, рекомендаційних, оглядових українськомовних джерел часто натрапляємо на дискусійні думки про формальну та неформальну види / форми освіти (О. Акімова, О. Аніщенко, В. Бахрушин, Н. Василенко, О. Василенко, В. Вергунова, Н. Волкова, А. Гончарук, В. Давидова, Т. Дрозд, О. Купіна, В. Легка, Л. Лук'янова, Н. Павлик, І. Пекар, С. Прийма, В. Радкевич, Л. Сігаєва, Т. Скорик, Н. Терьохіна, О. Шапочкіна та ін.). Проте в більшості педагогічних дискурсів, де обговорюються проблеми неформальної освіти, визначено основні принципи її: «навчатися в дії» – саморозвиток з опертям на практичний досвід»; «навчатися взаємодіяти» – набуття здатностей працювати в групі, команді, взаємодіяти із собою, соціумом; «навчатися вчитися» – аналізувати власні здобутки, дії, пошукувати необхідну інформацію, ефективно опрацьовувати її, експериментувати, апробувати набуті знання, сформовані компетентності в постійно змінюваних, інколи невизначених професійних та життєвих ситуаціях (Легка, 2019; Скорик & Вергунова, 2021, с. 86). Окреслені принципи доповнюють основні концептуальні положення, на яких базується формальна освіта.

Практичний досвід навчання і викладання у ЗВО, інтерв'ювання вчителів, здобувачів вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література) засвідчують активну участь суб'єктів освітнього процесу в неформальній освіті. З'ясовано, що вчителів української мови і літератури,

майбутніх фахівців мовно-літературної освітньої галузі до вдосконалення професійної вправності через неформальну освіту мотивують реформації в новій українській школі, розширення функцій української мови, упровадження в освітній процес закладів загальної середньої освіти, вищої школи варіативних компонентів, стрімка гуманізація освіти та поступовий перехід організації навчання і викладання на засадах комунікативістики.

Комунікативна парадигма переконує освіту і суспільство в тому, що «<...> категорії “мова”, “мовлення” стали недостатніми для розуміння сутності мови як найважливішого засобу людського спілкування. Поряд із ними постав третій модус (вияв) – Комунікація (мовленнєва діяльність, спілкування)» (Бацевич, 2011, с. 8). З огляду на це та на підставі аналізу документів державної ваги (Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти», 2024 р., Державний стандарт базової середньої освіти, 2020 р.) констатовано, що опанування здобувачами вищої освіти компетентнісного потенціалу мовно-літературної освітньої галузі, яка нині включає українську мову, українську літературу, зарубіжну літературу, мови національних меншин та корінних народів, іноземну мову, інтегровані курси, має здійснюватися на підставі основ комунікативістики й знань про “інформацію”, “комунікацію”, “текст”, “літературний твір” та “мовні засоби”. «Основою базових знань у системі мовних засобів визначено граматику та лексикологію, а фонетику як матеріальну оболонку мови, без якої всі інші одиниці її функціонувати не можуть, певною мірою завуальовано (Кузнецова, 2024, с. 142). Означене спонукає викладачів української лінгводидактики у вишах розширювати перелік вибіркових дисциплін із вивчення фонетики української мови та методики навчання її, викладання, організувати й проводити інші форми (приміром, «Лінгводидактичні студії», «Фонетичні хаби», «Фонетико-історичні екскурси», «Фонетичний контент: цікаво й доступно», «Фонетичний експрескурс», «Лайфаки (поради) від професіоналів» тощо) опанування фонетико-фонологічного мовного рівня в тісному взаємозв'язку з іншими ярусами мови. Окрім цього, викладачі ЗВО мають ознайомлювати майбутніх учителів мовно-літературної освітньої галузі з потенційним ресурсом неформального навчання, що швидко набирає обертів в освітній системі України.

У контексті неформального набуття компетентностей простежуємо низку онлайн-платформ, які пропонують безкоштовні й гнучкі навчальні програми, креативні спецпроекти, блоги, інструкції, відеоресурси, тести, інтерактивні завдання, ігри, електронні версії підручників, посібників, інноваційні методи, прийоми розвитку професійної вправності майбутніх учителів української мови і літератури, формування фонетичної компетентності як опорного складника професійної. Із-поміж різних онлайн-платформ варто, на нашу думку, зосередити увагу здобувачів вищої педагогічної освіти на таких:

1) **EdEra** – платформа-студія, яка функціонує з 2014 р. і має нині більше 2 млн. користувачів. «Лайфхаки з української мови» (2016 р.) є першим онлайн-курсом, що одержав гриф МОН України для послуговування в закладах освіти.

Вартують уваги *онлайн-курси* «Українська мова. Від фонетики до морфології», «Мовити. Мотиви. Онлайн-курс про те, як стати носієм української мови», «МовиТи: онлайн-курс про те, як залюбитися в українську мову», «Цифровий учитель», «Ключові уміння 21-го століття» тощо.

2) Громадська спілка «**Освіторія**» – перша в Україні платформа з дистанційного та змішаного навчання, безкоштовний помічник цілодобового доступу, що пропонує вебінари, тренажери, тести, проєкти, квести, лайфаки з української мови. Помічним буде лайфак (порадник) з української мови обсягом 5 модулів (розробник І. Хворостяний), поміж яких першим опрацьовується модуль «Від фонетики до словотвору». Матеріал порадника вміщує відео, мнемонічні правила, асоціативні завдання, тести з миттєвою перевіркою, аркуші виконавця завдань. Пропоновані ресурси дають змогу майбутньому вчителеві обрати час, темп, послідовність опанування модуля, укладати конспекти, зберігати інформацію, інтерпретувати її. Зацікавить майбутніх словесників і вебінар-проєкт від Анастасії Онатій «Креативні уроки ВШО: українська мова»;

3) **Всеосвіта** – національна освітня платформа, діяльність якої спрямовано на ствердження української ідентичності. Онлайн-платформа презентує різні освітні сервіси, що дають змогу поглибити знання з української мови, фонетики, лінгводидактики, проглянути та ретельно проаналізувати необхідну академічну інформацію, приміром: *бібліотека методичних матеріалів* («Український шрифт прописів», «Українська абетка», «Алфавіт-дивосвіт», «Звуковий аналіз слова» тощо), *вебквести* («Відчуй смак української мови», «Голосні звуки», «Чи знаєш ти українську?», «Цікава мова», «Поєднання приголосних в іншомовних словах», «Мова – код нації», «Таємниці української мови», «Моя мова - найкраща», «Що я знаю з української мови» тощо), *уроки* («Вимова приголосних звуків», «Вимова голосних звуків», «Позначення звуків на письмі. Алфавіт», «Спрощення в групах приголосних», «Явище уподібнення приголосних за способом і місцем творення звука», «Явище уподібнення звуків за глухівстю / дзвінкістю», «Уподібнення звуків. Орфоепічний словник», «Вимова приголосних звуків у префіксах» тощо), *тести, діагностувальні роботи* (тести «Спрощення в групах приголосних», «Уподібнення приголосних звуків», «Голосні і приголосні звуки», «Правопис префіксів», діагностувальні роботи «Орфографія», «Досліджую звуки і букви. Склад. Наголос», самостійна робота «Позначення звуків на письмі» тощо). Пізнавальною у «Всеосвіті» є платформа «Підвищення кваліфікації» з можливістю одержати сертифікат та перезарахувати кредити. Зміст платформи містить: авторські *вебінари* («Нові підходи до організації сучасного уроку української мови», «Сучасні методики засвоєння норм нової редакції «Українського правопису» (С. Омельчук), «Навчаємося за новим правописом: особливості розвитку мовної компетентності учнів» (О. Черкас), «Простими словами про складне: сучасні методи викладання української мови та літератури» (Т. Сагайдак) тощо); *курси підвищення кваліфікації* («Мова веселкова. Подолання освітніх втрат при вивченні української мови» (О. Онищук), «Теоретико-практичні засади

підготовки до ЗНО. Фонетика. Графіка. Орфоепія» (Я. Швень, Н. Стасюк), «Мовленнєва майстерність педагога НУШ. Вербальний і невербальний імідж» (В. Вікторівна) тощо); *конференції* («Плекаймо українську ідентичність», «Інноваційні цифрові інструменти для навчання: від теорії до практики» тощо); *семінари* («Медіаграмотність як складник інформаційно-цифрової грамотності педагога», «Проектні технології навчання: приклади та ідеї ефективного впровадження в освітньому процесі» тощо); *марафони* («Професійне зростання педагога: нові можливості та інструменти», «Траєкторія розвитку сучасного вчителя» тощо).

Варто акцентувати увагу й на тому, що ефективним дидактичним контентом для майбутніх учителів української мови і літератури є сайт Інституту педагогіки НАПН України (Головна - Інститут педагогіки НАПН України, б. д.), де систематично розміщуються методичні матеріали, модельні, навчальні програми, підручники, посібники, монографії, матеріали конференцій, семінарів, круглих столів. Для майбутніх фахівців словесності помічними будуть: «Практикум з методики навчання української мови : практичний посібник» (2024 р.), авторський колектив відділу навчання української мови та літератури: Н. Голуб, О. Горошкіна, Н. Бондаренко, В. Новосьолова, Л. Попова; монографія «Методи навчання української мови учнів гімназії та ліцею» (2023 р.) за редакцією означеного колективу авторів; практичний посібник «Компетентнісно орієнтоване навчання: сутність, форми і методи» (2022 р) за авторством О. Горошкіної та ін.; збірник матеріалів круглого столу «Методи компетентнісного навчання української мови», присвячений пам'яті члена-кореспондента НАПН України, доктора педагогічних наук, професора Біляєва Олександра Михайловича (2023 р.). Постійними для вчителів мовно-літературної освітньої галузи є сертифіковані курси з підвищення кваліфікації відповідно до вимог нових стандартів базової середньої освіти, які проводить відділ навчання української мови, літератури з долученням вчителів-професіоналів, авторів шкільних підручників, викладачів ЗВО.

Отже, неформальна освіта в лінгводидактичній підготовці майбутніх учителів української мови і літератури є потужним складником формальної освіти, додатковим засобом формування професійної компетентності, і фонетичної зокрема. Системне і цілеспрямоване залучення здобувачів вищої педагогічної освіти до контенту неформального навчання потребує подальшого аналізу та апробування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Бацевич Ф. С. (2011). Вступ до лінгвістичної прагматики. Київ : ВЦ «Академія».
- 2.Головна - Інститут педагогіки НАПН України. (б. д.). Інститут педагогіки НАПН України. <https://undip.org.ua/>
- 3.Кузнецова Г. П. (2024). Формування професійної компетентності майбутніх учителів української словесності в процесі опанування фонетики (на прикладі «Української Граматики» Є. Тимченка). «Суспільство та національні інтереси» (Серія Освіта/Педагогіка). Київ, 6 (6), 142–159. Взято з [https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-6\(6\)-142-158](https://doi.org/10.52058/3041-1572-2024-6(6)-142-158)

4.Легка В. (2019). Неформальна освіта в Україні: особливості, переваги, недоліки. Взято з <https://uain.press/blogs/neformalna-osvita-v-ukrayini-osoblyvosti-perevagy-nedoliky-1063599>

5.Скорик Т. В., Вегунова В. С. (2021). Неформальна освіта як чинник професійного розвитку майбутніх учителів, Синергія формальної, неформальної та дуальної освіти майбутніх фахівців дошкільної та початкової освіти: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (11–12 червня 2021 року, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка). Чернігів. Взято з <http://surl.li/valhah>

Курепін В. М.

*Миколаївський національний аграрний університет
(Миколаїв, Україна)*

НЕФОРМАЛЬНА ОСВІТА: ДОВГОСТРОКОВІ ІНВЕСТИЦІЇ З ВИСОКИМИ ПРОЦЕНТАМИ

Ще у 70-х роках минулого століття перед науковцями-практиками постало питання про світову освітню кризу через низьку здатність формальної освіти адаптуватися до глобальних змін, виникли проблеми зі застарілими навчальними програмами. Стало очевидним - здобути необхідні знання тільки в системі офіційної освіти неможливо, треба було змінювати застарілу концепцію «одна освіта на все життя» на іншу - «навчання протягом усього життя». Саме наприкінці 1960-х років (1967 рік) під час міжнародної конференції у Вільямсбурзі (США) з'явився поділ на формальну, інформальну та неформальну освіту - поняття «неформальна освіта» увійшло в обіг.

Неформальна освіта, згідно з класичним визначенням, це освітній процес (організований та постійний), який здійснюється поза системою традиційної (формальної) освіти. Фундаментальні засади неформальної освіти (доступність та добровільність) у поєднанні з концепцією навчання протягом життя роблять її оптимальним інструментом для людей з різними цілями. За допомогою такого навчання можна заповнити прогалини у базовій освіті чи отримати знання для професійної діяльності (Бацуровська, І. В., Доценко, Н. А., & Курепін, В. М., 2023, 13).

Фактично, на сьогоднішній день, навчання яке не призводить безпосередньо до отримання диплома, можна вважати неформальною освітою. Будь-хто може стати цільовою аудиторією неформальної освіти: люди з науковим ступенем, з неповною середньою освітою, дорослі, навіть діти.

Ми спробуємо проаналізувати, як працює система неформальної освіти в Україні, як вона може взаємодіяти з формальною освітою, і як ці впливи діють у довгостроковій перспективі, які висновки з європейського досвіду може зробити для себе вітчизняна освіта.

В Україні, заповнюючи прогалини в формальній освіті, почали з'являтися неформальні освітні проєкти за компенсаторним принципом. Це цілком логічно. Реформування середньої та вищої школи, це величезний проєкт, а неформальна ж освіта іноді може бути провідником до більш гнучкішої та адаптованої до оновлень освіти або бути самостійною.

Зараз в Україні неформальна освіта переживає піднесення. Ще декілька років тому на цій ниві працювали поодинокі ентузіасти (Kurepin & Bakhishova, 2023, 261). Тоді замість розвиненої інфраструктури вітчизняної неформальної освіти були лише вогонь в очах та жага до реальних змін реформаторів-ентузіастів.

Наразі в Україні неформальними проектами не просто заповнюють наявний вакуум, а й намагаються запускати певні процеси оновлення освіти. Цікаво, що в інших країнах Європи, де неформальна освіта часом має більш ніж сторічну історію, увага до неї й надалі впевнено зростає (Іваненко, 2023, 81).

Як можна характеризувати ситуацію з вітчизняною неформальною освітою, звісно непростую, але одночасно й обнадійливою. Зараз інфраструктура досі відсутньої неформальної освіти активно розвивається.

Ще кілька років тому, неформальну освіту можна було хіба що назвати «Реформаторським проектом в освіті», яким займалися кілька організацій, сьогодні нових освітніх ініціатив стає все більше і більше. Такий освітній «бум» не може не тішити.

Треба визнати, що неформальна освіта в Україні досі швидше компенсує архаїчність та «білі плями» формальної, ніж рухається у взаємодії з нею (Batsurovska & Kurepin, 2023, 22). Але часом неформальна освіта перебирає певні функції офіційної. Зрозуміло, що при створенні та реалізації проектів доводиться стикатися з певними труднощами: в офіційних освітніх інституціях; треба бути готовим зустрітися з невмотивованою аудиторією. Доводиться постійно долати цей внутрішній опір.

Ставлення змінюється, коли ті хто навчається, бачать свої доробки, проекти, як це працює зсередини. Але завтра вони, особливо діти/молодь, поринуть у систему формальної освіти. Їхні нові корисні навички можуть залишитися незатребуваними. Тому нові форми неформальної освіти треба вводити до системи формальної (Batsurovska & Kurepin, 2023, 8).

Ми сприймаємо навчання в університеті як належне. З одного боку, це навчання за стереотипами старшого покоління, з іншого - бажання стати частиною елітарного суспільства. Освіта важлива у будь-якому випадку, але що робити, якщо знань, які були здобуті в університеті, не вистачає для успішної інтеграції у суспільство?

Більшість молоді сьогодні відмовляється вступати до магістратури та й бакалаврат закінчують лише, щоб не засмучувати батьків або отримати «корочку» (диплом), тому що це не завадить у майбутньому. До вишів абітурієнти вступають щоб отримати те, що неможливо. Подальший розвиток ситуації має два варіанти: перший - відвідування монотонних лекцій в рамках навчальної програми; альтернативний - знайти щось цікавіше, з великою кількістю практики.

Ідеальною формулою здобуття знань для молоді могла бути формула: формальна + неформальна освіта, при якій досвід, здобутий у результаті саморозвитку, доповнює той, який студенти здобув у освітніх закладах. Прикладом поєднання університетського навчання з роботою є так звана

дуальна освіта (Олійник & Курепін, 2024, 215), коли лекції проводять в аудиторіях, а практичного досвіду, ти хто навчається, набувають у компаніях. Таким чином, робота не шкодить навчанню, а навпаки - стає його частиною (Lotareva & Didnyak, 2024, 249). Та і стипендії таких студентів наближені до реальних зарплат.

Таке не про те, що молодь не хоче навчатися, а про те, що вони шукають можливості самостійно навчатися. Практика показує, достатня кількість українських закладів вищої освіти не виправдовують себе, і єдине, що отримує здобувач освіти після завершення університету - диплом. Тому ті, хто таки хоче здобути знання, знаходять альтернативу - неформальну освіту.

Взаємодія офіційної та неофіційної освіти може відбуватися у державних вузах при реалізації сучасних магістерських програм із залученням професіоналів-практиків як викладачі. Останні роки заклади вищої освіті серйозно замислюються над тим, щоб створювати конкурентоспроможні та привабливі для студентів магістерські програми.

Неформальна освіта ґрунтується на трьох принципах: перший - «вчитися у дії» - отримувати знання під час практичних завдань; другий - «вчитися взаємодіяти» - передбачає роботу в групах або командах; третій - «вчитися вчитися» - аналізується власний досвід та з нього формуються нові знання. Насправді неформальна освіта – це можливості, можливості для саморозвитку, самореалізації, для отримання нових знань та досвіду, для пошуку мотивації та натхнення. Якщо є така можливість, її треба використовувати.

Отже, фундамент для розвитку будь-якого суспільства побудований на якісній та доступній освіті. Ті хто свого часу це зрозуміли, успішно сформували ефективну систему і формальної, і неформальної освіти. Неформальна освіта вже не сприймається як протилежність до формальній або як його заміник. Сьогодні це дві частини одного цілого. Як бачимо існують різні формати взаємодії: неформальна освіта може бути провідником змін для формальної системи, може доповнювати її, а може «вбудовуватися» у формальну освіту.

Спільні зусилля можуть дати по-справжньому приголомшливі результати, але повинні бути відповідні умови, державна підтримка. Держава повинна розумно використовувати такі результати та системно впроваджуватиме та сприйматиме як інвестиції у своїх громадян, це «довгострокові вклади» із гарантовано високими відсотками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Batsurovska, I. V., & Kurepin, V. M. (2023). Modern features of the functioning of the education system during martial law. In H. S. Frying pans of the Kharkiv National Pedagogical University (Ed.), *Learning and Teaching: After War and in Peacetime* (pp. 21-23). Kharkiv. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15843>
2. Batsurovska, I., & Kurepin, V. (2023). The Impact of the War in Ukraine on the Study Results at an Agricultural University. *Tréma*, 60. <http://journals.openedition.org/trema/8478>
3. Kurepin, V., & Bakhishova, S. (2023). Science during the war: realities, challenges and ways of overcoming. In *Ekologia i racjonalne zarządzanie przyrodą: edukacja, nauka i praktyka* (pp. 256-264). Łomża: MANS w Łomży. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/16203>

4. Lotareva, D., & Didnyak, A. (2024). Innovative tools of modern learning: using master classes and training in the educational process for achieving communicative competences. In *Język i kultura ukraińska e współczesnej humanistycznej przestrzeni czasowej: aspekty komunikacji międzyjęzykowej i kształtowanie kompetencji komunikacyjnych współczesnego specjalisty* (pp. 242-251). Ірпінь: Державний податковий університет; Łomża: MANS w Łomży. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17424>

5. Бацуровська, І. В., Доценко, Н. А., & Курепін, В. М. (2023). Особливості проектування освітнього середовища для майбутніх фахівців аграрної галузі. В В. М. Нагасва, Ю. М. Сагачко, & О. В. Грідіна (Ред.), *Цифрова трансформація професійної підготовки фахівців в умовах застосування SMART- освітніх технологій: стан, проблеми, перспективи* (с. 11-16). Харків: Комунальне підприємство «Міська друкарня». <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15906>

6. Іваненко, В. С. (2023). Інтеграція молоді в системі освіти держав ЄС в умовах військової агресії проти України. В П. Поніхтер, & З. Шарлович (Ред.), *Інтеграція вищої юридичної освіти України з європейським освітнім простором – виклики внутрішньої безпеки під час воєнного стану* (с. 80-82). Ломжа: MANS w Łomży. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12946>

7. Олійник, Д., & Курепін, В. (2024). Дуальна освіта: перспектива майбутнього. В *Технологічна освіта: сучасні реалії та перспективи розвитку* (с. 214-218). Київ: УДУ імені Михайла Драгоманова. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17319>

Махиня Т. А.

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(Київ, Україна)*

Волотовська Т. П.

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(Київ, Україна)*

ТЕХНОЛОГІЇ САМОМЕНЕДЖМЕНТУ В КОНТЕКСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ

В умовах постійних змін, стресових ситуацій у країні та світі загалом і високої динаміки освітнього процесу важливо бути конкурентоспроможним, а це потребує збереження ясності мислення, здатності до стратегічного планування та ефективною реалізації поставлених завдань. Технології самоменеджменту відіграють важливу роль у професійному зростанні педагога й формуванні його педагогічної майстерності, яка є комплексним, багатограним процесом саморозвитку та самовдосконалення викладача.

Педагогічна майстерність – комплексний феномен, який охоплює не лише знання дисципліни, але й цілий спектр особистісних якостей, умінь та навичок. Сучасний викладач – це не просто передавач інформації, а скоріше фасилітатор навчання, який створює сприятливе освітнє середовище для розвитку особистості майбутнього фахівця.

Основними складниками педагогічної майстерності сучасного викладача вищої школи є:

– професійні знання, розуміння сучасних тенденцій у науці та освіті;

– педагогічна компетентність (уміння планувати й організовувати освітній процес, здатність надавати зворотний зв'язок студентам, використовувати різноманітні методи та прийоми навчання, оцінювати його результати, зокрема тести, презентації тощо);

– методична компетентність (уміння обирати й ефективно використовувати різноманітні методи та прийоми навчання, зокрема лекції, практичні заняття, дискусії, проекти тощо).

– комунікативна компетентність (здатність ефективно спілкуватися з різними аудиторіями здобувачів освіти, створювати сприятливу психолого-педагогічну атмосферу);

– інноваційність і креативність (здатність мислити нестандартно, генерувати нові ідеї, розробляти інноваційні методи навчання, пошук нових підходів до викладання, розробка оригінальних навчальних матеріалів);

– уміння вирішувати конфліктні ситуації, що можуть виникати в навчальному процесі;

– здатність аналізувати свою педагогічну діяльність, виявляти помилки та шукати шляхи виправлення їх.

Важливими в контексті педагогічної майстерності викладача вищої школи є також особистісні якості (емпатійність, толерантність, відповідальність, прагнення до постійного самовдосконалення, стресостійкість) і культура педагогічної взаємодії (дотримання етичних норм у взаєминах зі студентами й колегами, демократичний стиль спілкування, забезпечення атмосфери взаємоповаги та довіри, володіння високим рівнем культури спілкування).

Сучасний викладач повинен постійно вдосконалюватися, освоювати нові методи й технології, щоб відповідати вимогам часу та забезпечувати якісну освіту студентів. Не зважаючи на постійні зміни у світі, технології самоменеджменту допомагають швидше адаптуватися до них. Окрім того, сучасна наука, цифровізація, диджиталізація, застосування штучного інтелекту забезпечують постійне оновлення сучасних технологій самоменеджменту й адаптацію їх до реалій та вимог сьогодення.

У наукових дослідженнях самоменеджмент розглядається як:

– послідовне та цілеспрямоване використання ефективних методів, прийомів і технологій самореалізації та саморозвитку свого творчого потенціалу (Виноградський, Д., Виноградська, & Шканова, 2002);

– один з чинників побудови ділової кар'єри; мистецтво управління часом, управління власними ресурсами, управління собою, творчим потенціалом, управління своїм життям для досягнення успіху (Голя, 2018, 106).

Самоменеджмент або управління собою є складником особистісного управління, що включає в себе здатність людини контролювати власні дії, думки, емоції та час з метою досягнення поставлених цілей. Це поняття охоплює різноманітні аспекти: планування, організацію, мотивацію, контроль та оцінку власної діяльності. В основі самоменеджменту – вміння розпізнавати та використовувати свої сильні сторони, а також вчасно коригувати поведінку з метою підвищення ефективності.

Самоменеджмент «як новий напрямок менеджменту в освіті виник внаслідок його психологізації та соціологізації у відповідь на суспільну потребу в повнішому використанні та розвитку творчого потенціалу педагогів взагалі, й керівника – зокрема» (Тимошко, 2007, 38).

Головною метою самоменеджменту є максимальне використання власних можливостей, свідоме керівництво ходом свого життя, подолання зовнішніх обставин у професійній та особистісній сферах, досягнення успіху найефективнішим шляхом (Кузьмін, Мала, Мельник & Проник, 2008).

А володіння технологіями самоменеджменту «призводить до значного підвищення задоволеністю собою, своєю діяльністю та життєвими обставинами; впевненістю у власних можливостях і в наявному потенціалі; переконання у своїй здатності щось змінити» (Бабко, 2017, 15).

Самоменеджмент для сучасного педагога – це не просто набір інструментів, а стиль життя, який дозволяє ефективно працювати, постійно розвиватися та зберігати високий рівень мотивації.

Самоменеджмент – це навичка, яку можна і потрібно розвивати впродовж усього життя. Використовуючи різноманітні технології самоменеджменту, викладач може бути ефективнішим у професійній діяльності, вдосконалювати свій професіоналізм, розвивати педагогічну майстерність..

Серед технологій самоменеджменту виокремлюють тайм-менеджмент (мистецтво керувати собою, своїм часом, організувати свою роботу – це новий напрям у самоменеджменті, який виник внаслідок потреби в повнішому використанні творчого потенціалу працівника) (Кузьмін, Мала, Мельник & Проник, 2008) та ресурс-менеджмент – самоорганізування особистісних цінностей, вміння особистості виявляти компетентність у саморозвитку (Штепа, 2009).

Отже, самоменеджмент дає змогу викладачеві стати успішним, творчим, ініціативним. Технології менеджменту допомагають педагогу досягати поставлених цілей та отримувати задоволення від роботи в галузі освіти, управляти своїм часом, створювати власний позитивний імідж, а також створювати сприятливий психологічний клімат в контексті освітнього процесу. Викладач, який демонструє високий рівень самоорганізації та відповідальності, стає для студентів ролевою моделлю педагога-майстра. Самоменеджмент є невід'ємним сегментом педагогічної майстерності, оскільки, розвиваючи навички самоменеджменту, викладач може досягати значних успіхів у своїй професійній діяльності, отримувати радість від життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Бабко, Т. М. (2017). Технології самоменеджменту як важливий чинник підготовки керівника освітнього закладу. Імідж сучасного педагога, 7(176), 13-15.
- 2.Виноградський, М. Д., Виноградська, А. М., & Шканова, О. М. (2002). Організація праці менеджера. Київ: Кондор.

3.Голя, Н. Г. (2018). Технологія самоменеджменту як важливий чинник розвитку творчого потенціалу керівників закладів професійно-технічної освіти. Науковий огляд, 9(52), 103-121.

4.Кузьмін, О. Є., Мала, Н. Т., Мельник, О. Г., & Проник, І. С. (2008). Керівництво організацією. Львів: Вид-во нац. ун-ту «Львівполітехніка».

5.Тимошко, Г. М. (2007). Організація самоменеджменту в процесі підготовки керівника до управління якістю освіти. Освіта і управління, 10, 38-40.

6.Штепа, О. С. (2009). Самоменеджмент: дефініція та діагностика. Наука і освіта: науково-практичний журнал Південноукраїнського університету АПН України. Спецвипуск «Психологія особистості: теорія, досвід, практика», 8, 128-130.

Приходькіна Н. О.

Навчально-науковий інститут менеджменту та психології

ДЗВО «Університет менеджменту освіти»

(Київ, Україна)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ АНДРАГОГІВ ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЬЮТОРСЬКИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ

В умовах інтеграції системи вищої освіти України в європейській освітній простір все більшої популярності набувають тьюторські технології в професійній підготовці майбутніх андрагогів до роботи з дорослими, що сприяє гнучкості, індивідуальному підходу та орієнтації на практичні результати в процесі навчання. Це допомагає створити освітнє середовище, де кожен здобувач освіти може розвиватися у своєму темпі та напрямку, отримуючи необхідну підтримку від тьютора.

У наукових дослідженнях поняття «тьютор» визначається як «нова спеціалізація професійної діяльності вчителя, що реалізується в умовах дистанційної форми навчання» (Койчева, 2004, 8).

Основні принципи тьюторства: партнерство, довіра, підтримка, рефлексія.

Формами тьюторського супроводу можуть бути: індивідуальні консультації; групові заняття; онлайн-тьюторинг; змішане навчання тощо.

На думку Т. Сорочан, в основі професіоналізації андрагогів – їхні функції в сучасних умовах, а саме: тьютора, тренера, модератора, консультанта, експерта, фасилітатора, менеджера, методиста, супервізора та ін. (Сорочан, 2018).

Як зазначають дослідники О. Сологуб та В. Гуменюк, андрагогічний підхід дає змогу не лише врахувати психофізіологічні та соціальні особливості викладачів-андрагогів, їхній життєвий і професійний досвід та освітні потреби, але й надає їм можливість використовувати набуті знання під час організації підвищення кваліфікації педагогічних працівників (Сологуб & Гуменюк, 2022). Адже ті, хто навчає дорослу людину, потребують специфічного діапазону компетентностей, які базуються на знаннях психології, фізіології, андрагогіки

тощо. Особливістю та складністю їхньої роботи є те, що вони працюють у широкому різноманітті організаційних і соціальних контекстів, одночасно організовуючи, викладаючи та підтримуючи дорослих в їхній діяльності та навчанні. Однією з важливих проблем освіти дорослих, яка зумовлена інтеграційними процесами, є створенням єдиного освітнього європейського простору освіти дорослих. У цьому контексті представляється доцільним розробка механізмів узгодженого розвитку систем освіти дорослих у Європі (Огієнко, 2019, 22).

Андрагоги в Україні виконують важливу роль у суспільстві, вони допомагають дорослим реалізувати свій потенціал, адаптуватися до змін і досягати своїх цілей. Для успішної роботи в сучасних умовах андрагогам необхідно постійно розвиватися, освоювати нові знання та навички, а також співпрацювати з іншими фахівцями. У своїй професійній діяльності ці фахівці стикаються з низкою викликів, пов'язаних зі швидкими змінами в суспільстві, економіці та технологіях, зокрема:

- соціально-економічними (масова безробіття та нестабільність на ринку праці, у зв'язку з чим андрагогам доводиться розробляти програми, що можуть допомогти дорослим адаптуватися до нових умов і знайти роботу; необхідність забезпечити доступ до якісної освіти для всіх верств населення, незалежно від їхнього соціального статусу та матеріального становища; міграція населення, що потребує створення освітніх програм для мігрантів, які допоможуть їм інтегруватися в нове суспільство);

- технологічними (необхідність опанувати нові технології та інструменти для організації дистанційного навчання та створення інтерактивних освітніх матеріалів; допомога дорослим орієнтуватися в потоці інформації, відбирати необхідну і критично її оцінювати; кібербезпека під час онлайн-навчання);

- педагогічними (індивідуалізація навчання, забезпечення різноманітних освітніх траєкторій для кожного учня з урахуванням його індивідуальних потреб і цілей; створення умов для формування у здобувачів освіти здатності аналізувати інформацію, приймати обґрунтовані рішення і вирішувати проблеми та для розвитку у них критичного мислення; взаємодія з психологами, соціологами, представниками бізнесу для створення комплексної системи підтримки дорослих у навчанні);

- виклики, пов'язані з пандемією COVID-19 та військовим станом у зв'язку зі збройною агресією росії (перехід на дистанційну та змішану форму навчання, швидка адаптація до нових освітніх онлайн-платформ, забезпечення доступності освіти для всіх; психологічна підтримка здобувачів освіти, які стикаються з ізоляцією, стресом та іншими наслідками пандемії; технічні проблеми з забезпеченням доступу до необхідного обладнання та інтернету для всіх здобувачів).

Подолати ці виклики можна шляхом постійного професійного самовдосконалення, до чого і потрібно готувати майбутніх андрагогів у процесі навчання в ЗВО. Сприяє цьому й використання інноваційних методів навчання (інтерактивних технологій, гейміфікації, проектної та ігрової діяльності тощо),

створення міждисциплінарних команд для розробки ефективних освітніх програм на основі тьюторських технологій.

Тьюторські технології – це сукупність педагогічних методів, які базуються на індивідуальному супроводі навчання. Тьютор допомагає учню визначити свої навчальні цілі, розробити індивідуальний план навчання, забезпечує необхідну підтримку та зворотній зв'язок впродовж усього освітнього процесу.

Перевагами використання тьюторських технологій в освіті дорослих є: індивідуалізація навчання, можливість адаптувати навчальний процес до потреб і можливостей кожного здобувача, що підвищує його мотивацію до навчальної діяльності; розвиток самостійності, адже тьютор допомагає здобувачу розвивати навички самостійного навчання, що є важливим для подальшого професійного зростання; можливість навчатися в зручний для нього час; спрямованість на досягнення конкретних результатів.

Постійна поява нових технологій, зміна форматів навчання вимагають від андрагогів постійного оновлення знань та навичок. У цьому контексті тьюторські технології набувають все більшої актуальності. Підготовка майбутніх андрагогів до ефективного використання цих технологій є одним із ключових завдань сучасної вищої освіти ще й з огляду на те, що кожен дорослий здобувач освіти має свої особливості, що вимагає від андрагога вміння розробляти індивідуальні навчальні траєкторії. У цьому контексті доводиться констатувати, що наразі відсутні чітко визначені стандарти та підходи до підготовки андрагогів до використання тьюторських технологій.

Необхідними складниками формування готовності майбутніх андрагогів до використання тьюторських технологій є: створення сприятливого освітнього середовища, яке мотивує, стимулює активність здобувачів та їхню участь у дослідницькій роботі; теоретична підготовка (глибоке розуміння теорії навчання дорослих, принципів тьюторства, психологічних особливостей дорослих учнів); розвиток професійних компетенцій (формування комунікативності, емпатії, здатності до самостійного навчання, критичного мислення); практична підготовка (набуття практичних навичок розробки індивідуальних навчальних планів, проведення тьюторських сесій, використання різних цифрових інструментів).

Таким чином, тьюторські технології є потужним інструментом для організації ефективного навчання дорослих, тому важливим аспектом професійної підготовки майбутніх андрагогів є формування у них готовності до використання тьюторських технологій в освіті дорослих. Вони дозволяють врахувати індивідуальні особливості кожного здобувача освіти, підвищити його мотивацію та досягти поставлених цілей. Подальший розвиток тьюторства відкриває нові можливості для вдосконалення системи освіти дорослих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Койчева, Т. І. (2004). Підготовка майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей як тьюторів для системи дистанційної освіти [Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук]. Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Одеса, Україна.

2.Огієнко, О. (2019). Інноваційний розвиток освіти дорослих як вимога сучасності. В Інноваційний розвиток вищої освіти: глобальний, європейський та національний виміри змін (Т. 1, с. 22). V Міжнародна науково-практична конференція (16–17 квітня 2019 р.). Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка. Суми, Україна.

3.Сологуб, О. С., & Гуменюк, В. В. (2022). Підготовка андрагогів до організації освітнього процесу засобами дистанційних технологій. Інформаційні технології і засоби навчання, 92(6), 198–218.

4.Сорочан, Т. М. (2018). Професіоналізація андрагога: цінності, знання, навички. Післядипломна освіта в Україні, 6, 53–57.

Рева С. В.

*Відокремлений структурний підрозділ «Глухівський агротехнічний фаховий коледж Сумського національного аграрного університету»
(Глухів, Україна)*

ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ У ФОРМАЛЬНІЙ, НЕФОРМАЛЬНІЙ ТА ІНФОРМАЛЬНІЙ ОСВІТІ

Освіта є невід'ємною частиною життя людини та суспільства в цілому. Вона сприяє особистісному розвитку, формуванню професійних навичок та суспільній адаптації. Сучасна педагогіка виділяє три основні форми освіти: формальну, неформальну та інформальну. Кожна з цих форм має свої особливості, переваги та недоліки.

Дидактика, як наука про навчання, відіграє ключову роль в організації та методології освітнього процесу. Традиційно дидактика зосереджується на формальній освіті, проте її принципи все частіше застосовуються і в неформальній та інформальній формах навчання. Дидактичні підходи в освітніх процесах відіграють ключову роль у забезпеченні ефективного засвоєння знань та розвитку навичок здобувачів освіти. У кожній із форм освіти – формальній, неформальній та інформальній – дидактика адаптується до специфічних умов, потреб та можливостей здобувачів освіти.

Формальна освіта є чітко організованим процесом навчання, що відбувається в установах, таких як школи, університети та коледжі, із затвердженими навчальними програмами та методами оцінювання. Вона включає чітко визначені навчальні плани, стандарти, програми та оцінювання. У формальній освіті використовуються затверджені методи навчання, а результатом є отримання офіційно визнаних дипломів або сертифікатів, що підтверджують здобуті знання. Формальна освіта є важливою для професійного розвитку, оскільки саме вона надає базову кваліфікацію, необхідну для входження у ринок праці. Однак вона може бути менш гнучкою порівняно з іншими формами освіти, що часто робить її важкодоступною для деяких верств населення. Дидактика в цій сфері має ряд характерних рис:

- структурованість навчального процесу, формальна освіта має заздалегідь сплановані навчальні матеріали, встановлені цілі та чіткі методики викладання (Higgins, 2018, p. 45);

- послідовність у подачі матеріалу, навчання організовано таким чином, щоб забезпечити поступове ускладнення тем, враховуючи рівень підготовки здобувачів освіти (Jones, 2017, p. 112);

- стандартизоване оцінювання, важливою складовою формальної освіти є чітка система оцінювання, яка використовує тести, контрольні роботи та екзамени для вимірювання рівня знань (Brown & Green, 2020, p. 88);

- інституційна підтримка, формальна освіта передбачає підтримку навчальних закладів, включаючи ресурси для організації освітнього процесу (Anderson, 2019, p. 59).

Дидактичні підходи тут спрямовані на систематичне і послідовне навчання.

У більшості формальних закладів використовується лекційно-семінарська система, яка поєднує лекції та семінари як основні методи викладання. Лекції дозволяють викладачам передати великий обсяг теоретичних знань, тоді як семінари забезпечують практичне закріплення та обговорення матеріалу. Цей підхід забезпечує структурованість навчання і контроль над засвоєнням знань (Brown & Green, 2020, p. 88).

Метод проектного навчання все частіше застосовується для стимулювання активного мислення здобувачів освіти та залучення їх до вирішення конкретних завдань. Здобувачі освіти отримують проблеми для вирішення, що розвиває їхні дослідницькі та аналітичні навички (Jones, 2017, p. 112).

Диференційоване навчання застосовується для того, щоб врахувати різні рівні підготовки здобувачів освіти. Викладачі адаптують методи викладання залежно від індивідуальних здібностей здобувачів освіти, що підвищує ефективність навчання (Higgins, 2018, p. 45).

Неформальна освіта є більш гнучкою та адаптивною, порівняно з формальною, і зазвичай спрямована на задоволення конкретних навчальних потреб. Неформальна освіта може включати курси, тренінги, семінари, майстер-класи та інші заходи, що спрямовані на розвиток конкретних навичок або знань. Неформальна освіта сприяє швидкому реагуванню на потреби ринку праці та суспільства. Вона також є важливою для професійного розвитку, підвищення кваліфікації та особистісного зростання, дозволяючи адаптуватися до змін у робочому середовищі. Дидактика в неформальній освіті ґрунтується на таких принципах:

- гнучкість і адаптивність, програми можуть швидко змінюватися відповідно до потреб аудиторії та суспільства (Jarvis, 2015, p. 33);

- практична орієнтація, навчальні заходи спрямовані на те, щоб дати здобувачам освіти конкретні навички та знання, які можна застосувати у повсякденному житті або професійній діяльності (Sherris, 2018, p. 67);

- інтерактивні методи, неформальна освіта часто використовує методи, що сприяють активній взаємодії, такі як дискусії, воркшопи та рольові ігри (Smith, 2019, p. 92);

- оцінка без формальності, відсутність жорсткої системи оцінювання, замість якої використовується зворотний зв'язок від тренерів чи експертів (Higgins, 2018, p. 56).

Дидактичні підходи в цій освіті більш гнучкі і відповідають конкретним потребам учасників.

Проектне навчання подібно до формальної освіти, у неформальних навчальних програмах часто використовується проектний підхід. Однак у неформальній освіті це навчання є більш гнучким і пристосованим до специфічних потреб здобувачів освіти. Наприклад, у курсах підвищення кваліфікації цей підхід допомагає учасникам одразу застосовувати знання в реальних умовах (Illeris, 2018, p. 67).

У неформальній освіті часто використовуються методи групової роботи та активних обговорень, які дозволяють учасникам обмінюватися досвідом та навичками. Цей підхід сприяє розвитку комунікативних та соціальних навичок (Smith, 2019, p. 92).

Самостійне навчання - здобувачі освіти обирають теми, що їх цікавлять, і вивчають їх у своєму темпі, використовуючи різноманітні ресурси. Це розвиває навички самостійності та відповідальності за власне навчання (Jarvis, 2015, p. 33).

Інформальна освіта відбувається у повсякденному житті, без структурованих навчальних планів та програм. Вона включає самостійне навчання та набуття знань через досвід. Інформальна освіта часто пов'язана з самонавчанням і розвитком м'яких навичок, таких як комунікація, адаптивність, креативність. Вона відіграє важливу роль у формуванні особистості та є основою для постійного навчання протягом усього життя. Інформальна освіта є найменш структурованою формою навчання. Вона відбувається через повсякденні життєві взаємодії, особистий досвід та неформальні ресурси, такі як інтернет, книги чи спілкування. Основні принципи дидактики інформальної освіти:

- самостійна організація навчання, люди самі визначають, що їм потрібно вивчати, і використовують доступні ресурси для досягнення своїх цілей (Livingstone, 2017, p. 114);

- необмежені джерела знань, інформальна освіта не має фіксованих методів чи джерел навчання, тому людина може вчитися через власний досвід, доступ до онлайн-ресурсів, книг або через спілкування з іншими (Rogers, 2020, p. 74);

- соціальне навчання, важлива частина інформальної освіти відбувається через взаємодію з оточуючими у соціальних або професійних умовах (Eraut, 2015, p. 29);

- відсутність формальних оцінок, оцінювання відбувається через самоаналіз та практичне застосування знань у реальному житті (Jarvis, 2015, p. 41).

Основним підходом в інформальній освіті є навчання через особистий досвід. Люди набувають знань і навичок через участь у різних видах діяльності в житті, професійній сфері або через волонтерство (Livingstone, 2017, p. 114).

Важливим аспектом інформальної освіти є соціальне навчання, коли люди здобувають нові знання та навички через спілкування з іншими. Це може бути спілкування з колегами, друзями чи членами сім'ї, а також обмін досвідом у професійних або соціальних групах (Egaut, 2015, p. 29).

Інтернет сьогодні є важливим джерелом інформальної освіти. Люди самостійно вивчають нові теми через відео, блоги, форуми та інші онлайн-ресурси, що надає можливість здобувати знання без прив'язки до формальних інститутів освіти (Rogers, 2020, p. 74).

Формальна, неформальна та інформальна освіта взаємодіють і доповнюють одна одну, створюючи основу для всебічного розвитку особистості. Формальна освіта забезпечує базові знання та кваліфікації, які є фундаментом для професійної діяльності. Неформальна освіта допомагає розширювати цей фундамент, додаючи спеціалізовані або практичні навички, необхідні для адаптації до змін у кар'єрі чи суспільстві. Інформальна освіта ж, своєю чергою, дозволяє людині самостійно поглиблювати свої знання та розвивати навички через життєвий досвід. Формальна, неформальна та інформальна освіта тісно переплітаються і взаємодіють, забезпечуючи всебічний розвиток особистості. Інформальні знання можуть бути доповнені участю у неформальних тренінгах, а досягнення, здобуті в цих формах, часто формалізуються через сертифікацію або додаткове навчання (Rogers, 2020, p. 89).

Три форми освіти — формальна, неформальна та інформальна — є ключовими елементами освітньої системи, які взаємодіють і підтримують одна одну. Формальна освіта надає базові знання та кваліфікації, неформальна допомагає розвивати професійні навички, а інформальна освіта сприяє саморозвитку та постійному навчанню. Ці форми освіти разом забезпечують всебічний розвиток людини та сприяють її інтеграції в сучасне суспільство.

Дидактика відіграє ключову роль у всіх формах освіти — формальній, неформальній та інформальній. У формальній освіті вона забезпечує систематичність і чітку структуру навчального процесу. У неформальній освіті дидактика надає гнучкість та орієнтацію на практичні навички, тоді як у інформальній освіті вона спрямована на самоорганізацію та соціальне навчання. Важливою є взаємодія між цими формами освіти, що дозволяє здобувачам освіти здобувати всебічні знання та навички протягом життя.

Дидактичні підходи варіюються залежно від контексту освіти. Формальна освіта підкреслює структурованість та стандартизовані методи навчання, у той час як неформальна освіта пропонує гнучкіші та адаптивні підходи. Інформальна освіта базується на спонтанному навчанні через життєвий досвід та соціальну взаємодію. Разом ці три форми освіти доповнюють одна одну, забезпечуючи різноманітність і безперервність навчання протягом усього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Anderson, L. W. (2019). *Classroom assessment and educational measurement*. Routledge, 59.
2. Brown, G. T. L., & Green, S. K. (2020). *Assessment in learning and teaching: Theories, models and principles*. Sage, 88.
3. Eraut, M. (2015). *Developing professional knowledge and competence*. Routledge, 29.
4. Higgins, S. (2018). *Teaching, learning and assessment: An integrated approach*. Palgrave Macmillan, 45, 56.
5. Illeris, K. (2018). *The fundamentals of workplace learning: Understanding how people learn in working life*. Routledge, 67.
6. Jarvis, P. (2015). *Adult education and lifelong learning: Theory and practice*. Routledge, 33, 41.
7. Jones, A. (2017). *Understanding classroom dynamics: A theoretical framework for practice*. Springer, 112.
8. Livingstone, D. W. (2017). *Exploring the informal learning of adults*. McGill-Queen's University Press, 114.
9. Rogers, A. (2020). Non-formal education: Flexible schooling or participatory education?. Springer, 74, 89.
10. Smith, M. K. (2019). *Theories of learning: A comprehensive introduction*. Sage, 92.

Тафінцева С. І.

*Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія
(Хмельницький, Україна)*

ОНЛАЙН-КУРСИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

Актуальність вивчення онлайн-курсів як ефективного інструменту неформальної освіти у професійній підготовці студентів-психологів зумовлена стрімким розвитком цифрових технологій та їх інтеграцією в освітній процес. У сучасних умовах, коли дистанційне навчання набуває все більшого поширення, онлайн-курси стають важливою складовою професійного навчання, забезпечуючи доступ до різноманітних навчальних ресурсів, експертних лекцій та практичних матеріалів з будь-якого куточка світу. Це значно підвищує гнучкість та доступність освіти для студентів, особливо тих, хто вивчає психологію.

Онлайн-курси сприяють розвитку не лише професійних компетенцій, але й особистісних навичок, таких як самоорганізація, відповідальність, ефективне управління часом та вміння працювати з інформаційними ресурсами. Для майбутніх психологів ці навички є важливими, оскільки робота в цій сфері вимагає постійного самовдосконалення і здатності до самостійної роботи.

Неформальна освіта через онлайн-курси також доповнює формальну підготовку, яку студенти отримують в університетах. Вона дозволяє поглибити знання з тих тем, які не охоплюються основною програмою, або ж вивчати новітні терапевтичні методики та техніки, що робить підготовку більш різносторонньою та відповідає вимогам сучасної психологічної практики.

Крім того, онлайн-курси забезпечують студентам-психологам гнучкість у навчанні та можливість адаптуватися до змін на ринку праці. Вони дозволяють

швидко здобувати нові знання та практичні навички, що є критично важливим для успішної професійної діяльності. У результаті, випускники можуть відповідати високим вимогам роботодавців, які очікують від майбутніх фахівців не лише глибоких теоретичних знань, але й практичного досвіду.

Таким чином, дослідження онлайн-курсів як інструменту професійної підготовки студентів-психологів є актуальним і важливим кроком для вдосконалення освітнього процесу та підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці.

Масові відкриті онлайн-курси (МООС) ([англ. Massive open online course](#) – масивні, масові, широкодоступні, публічні, відкриті дистанційні онлайн курси) – це інтернет-курс з великомасштабною інтерактивною участю та відкритим доступом через інтернет (*Association for Learning Technology [ALT], 2012*). Поява онлайн-курсів підвищила доступність освіти, сприяла оновленню структури університетів та виникненню позитивних екстерналій. Деякі дослідники вважають, що МООС можуть бути потенційною загрозою для сучасних університетів, підірвавши їхнє домінуюче становище у системі вищої освіти (Foerster, 2014).

Українські дослідники вказують на те, що незважаючи на всі переваги використання МООС у навчальному процесі, варто пам'ятати про те, що ступінь інтеграції МООС у структуру навчальних дисциплін у закладах вищої освіти має бути незначним, контрольованим і педагогічно виваженим, оскільки надмірне перевантаження дисципліни відкритими онлайн курсами може призвести до перерозподілу уваги студентів від класичної навчальної дисципліни до онлайн курсів і зменшення зацікавленості у виконанні лабораторних робіт, передбачених робочою програмою навчальної дисципліни (Рамський та ін., 2021, 152).

Отже, важливо враховувати специфіку професійної підготовки студентів-психологів при впровадженні онлайн-курсів у навчальний процес. Для підготовки майбутніх психологів, що вимагає не лише засвоєння теоретичних знань, а й практичних навичок, онлайн-курси можуть відігравати значну роль як доповнення до традиційної освіти. Використання таких курсів дозволяє студентам здобувати нові знання у зручному форматі, з доступом до глобальних освітніх платформ, що сприяє розширенню кругозору, розвитку критичного мислення та поглибленню розуміння новітніх тенденцій у галузі психології. Проте, для досягнення ефективності підготовки, важливо збалансувати онлайн-навчання з практичними заняттями, оскільки психологічна діяльність вимагає активного застосування практичних умінь, які можуть бути недостатньо засвоєні через онлайн-платформи без належної супервізії або зворотного зв'язку від викладачів.

Зокрема, у освітній процес при підготовці здобувачів освіти за спеціальністю 053 Психологія у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії впроваджують такі онлайн-курси (платформи масових відкритих онлайн-курсів із безкоштовним доступом Prometheus, EdEra, BYMonline):

1. **«Перша психологічна допомога»** – формує базові навички надання екстреної психологічної підтримки людям, які опинилися в кризовій ситуації. Студенти навчаються оцінювати стан людини, швидко реагувати на її потреби та стабілізувати емоційний стан у стресових ситуаціях.

2. **«Травмообізнані: вплив травми на розвиток дітей раннього віку»** – курс допомагає зрозуміти, як травматичний досвід впливає на розвиток дітей, особливо на ранніх етапах. Це важливо для майбутніх психологів, які працюватимуть з дітьми та сім'ями, зокрема в контексті роботи з травмою, що виникає внаслідок стресових ситуацій чи насильства.

3. **«Життєстійкість молоді в умовах криз»** – розвиває знання про життєстійкість і стратегії її формування у молоді, що є особливо важливим у контексті психологічної роботи з підлітками та молодими людьми в умовах криз і змін.

4. **«Базова психологічна допомога в умовах війни»** – готує студентів до роботи з людьми, які пережили війну (та проживають її), навчає технік допомоги в умовах бойових дій, криз і травм. Це критично важливо для роботи з військовими, цивільними жертвами та переселенцями в умовах сьогодення.

5. **«Протидія та попередження булінгу (цькування) в закладах освіти»** – допомагає студентам-психологам зрозуміти механізми виникнення булінгу, його вплив на психічний стан дітей, а також надає практичні інструменти для запобігання цькуванню та вирішення конфліктів у шкільному середовищі.

6. **«Жінки та чоловіки: гендер для всіх»** – курс формує знання з гендерної психології, дозволяє глибше зрозуміти вплив гендерних ролей і стереотипів на особистісний розвиток і поведінку, що важливо при роботі з питаннями гендерної рівності, самовизначення та розв'язання конфліктів.

7. **«Психологія стресу та способи боротьби з ним»** – розширює знання про природу стресу, його вплив на психіку та фізіологію людини, а також знайомить із техніками роботи із стресом, що стане в пригоді як у професійній діяльності, так і для підтримки власного психічного здоров'я.

8. **«Як ефективно спланувати та провести діалог»** – дає практичні навички організації ефективного діалогу, важливі для роботи психолога у вирішенні конфліктних ситуацій, консультативній практиці, веденні групових сесій або фасилітації.

9. **«Онлайн-курс про психологічну допомогу командам та бізнесам «Точка турботи»** – надає студентам знання та навички для роботи з корпоративними клієнтами, командами в умовах стресу або кризи. Це курс про те, як допомагати бізнесам і командам ефективно справлятися з емоційним виснаженням, стресом, та відновлювати мотивацію. Студенти вчаться методикам психологічної підтримки та розвитку стійкості колективів, що особливо корисно для роботи в організаційній або бізнес-психології.

10. **«Конфлікт інтересів: треба знати!»** – цей курс допомагає зрозуміти, що таке конфлікт інтересів і як він може виникати у різних середовищах, включаючи бізнес, освіту та державні установи. Студенти дізнаються про шляхи ідентифікації та вирішення конфліктів, що є важливою навичкою для

роботи у багатьох психологічних та соціальних контекстах, де необхідно зберігати об'єктивність і неупередженість.

11.«Вступ до раннього втручання» – курс надає базові знання про підходи до раннього втручання у випадках, коли у дітей спостерігаються порушення розвитку або ризик таких порушень. Студенти навчаються розпізнавати ранні ознаки проблем і взаємодіяти з батьками для своєчасної корекції та підтримки. Це особливо важливо для дитячих психологів та спеціалістів, які працюють у сфері розвитку дітей раннього віку або у сфері інклюзії.

12.«Знати, як допомогти» – ознайомчий онлайн-курс про базові принципи психології для роботи з травмами дітей та дорослих. У цьому курсі зібрано та структуровано актуальні рекомендації від провідних експертів, щоб допомогти студентам краще орієнтуватись у роботі з травмами війни та іншими кризовими станами.

13.«Перша психологічна допомога в екстрених і кризових ситуаціях» – глибоко практичний курс заснований на багаторічному досвіді роботи з людьми, які переживають кризові та надзвичайні ситуації. До програми курсу включено міжнародні практики та стандарти по роботі з наслідками травматичних подій (Великобританія, Ізраїль).

Таким чином, ці онлайн-курси сприяють комплексній підготовці майбутніх психологів, даючи як практичні навички (перша допомога, робота з травмою, організація діалогу), так і теоретичні знання (гендерна психологія, психологія стресу), що робить їхню підготовку більш гнучкою та ефективною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Association for Learning Technology. (2012). *ALT: MOOC pedagogy: the challenges of developing for Coursera*. Retrieved from <https://altc.alt.ac.uk/blog/2012/08/mooc-pedagogy-the-challenges-of-developing-for-coursera/>

2.VUMonline. Освітня ініціатива. Retrieved from <https://vumonline.ua/>

3.EdEra. Студія онлайн-освіти. Retrieved from <https://ed-era.com/>

4.Foerster, S. H. (2014). Global: Relax-Higher Education Won't Be Killed By MOOCs. *Understanding Global Higher Education. Global Perspectives on Higher Education*. Rotterdam: SensePublishers. 151-153.

5.Prometheus. Найбільша платформа онлайн-освіти в Україні. Retrieved from <https://prometheus.org.ua/>

6.Рамський, Ю. С., Твердохліб, І. А., Ящик, О. Б., Рамський, А. Ю. (2021). Використання відкритих онлайн-курсів в умовах змішаного навчання майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 84, 4. 138-157. doi: 10.33407/itlt.v84i4.4431

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ, ТЕХНОЛОГІЇ, МЕТОДИКИ, МЕТОДИ, ПРИЙОМИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ

Aliyeva O.

*Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

Pototska O.

*Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

Tavrog M.

*Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

Gromokovska T.

*Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

Makyeyeva L.

*Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

Popazova O.

*Zaporizhzhia State Medical and Pharmaceutical University
(Zaporizhzhia, Ukraine)*

INNOVATIVE METHODS OF TEACHING HISTOLOGY, CYTOLOGY AND EMBRYOLOGY AT MEDICAL UNIVERSITY IN THE HYBRID FORMAT OF THE EDUCATIONAL PROCESS

The war in Ukraine has deeply affected all areas of society, including education. Following COVID-19 restrictions and the imposition of martial law, distance learning became the safest and most accessible option for students, regardless of their location, and has remained prominent. In a relatively short time, educators made significant efforts to create and adapt teaching materials and assessment methods for the online format (Popovich & Aliyeva, 2023), (Zviahina, Pototska & Makyeyeva, 2023). They employed modern technological innovations to establish a comprehensive virtual learning environment. As in-person classes resume, these valuable advancements can be incorporated into traditional learning, making education more engaging, flexible, and tailored to individual needs.

“Histology, Cytology and Embryology” is a basic biomedical discipline in medical education, and, along with other basic subjects, is part of the integrated test exam Krok 1 of the Unified State Qualification Examination. Traditionally, histology was taught using microscopes and slides, which has become a big problem in the distance and blended format of the educational process. To address these challenges,

educators are adopting innovative methods to enhance engagement, improve comprehension, and foster active learning in histology courses. Methods such as virtual microscopy, 3D visualization, interactive models, gamified learning content, the flipped classroom approach, AI tools, collaborative online platforms, social media, and augmented and virtual reality (AR/VR) technologies can be effectively utilized in both online and offline learning. These methods encourage active learning and enable students to apply their knowledge instead of simply absorbing information passively.

Virtual microscopy involves digitizing tissue slides at high resolution, allowing students to view them on a computer or mobile device. This approach eliminates the need for physical slides and microscopes, giving students access to an entire library of specimens. Platforms like “Histology Guide” and “WSU SOM Virtual Microscopy” have made these resources accessible and user-friendly (Sorenson & Brelje, 2014), (Braun, n.d.). Virtual platforms often include interactive features, enabling zooming, labeling, and annotations. Students can easily collaborate, review materials outside the lab.

3D modeling software and tools are now being used to convert flat, two-dimensional images of tissues into interactive three-dimensional structures. These models give students a better spatial understanding of tissue architecture, allowing them to explore cellular layers, pathways, and organ structures from multiple angles. This hands-on approach bridges the gap between microscopic and gross anatomy and is especially beneficial for learners.

Augmented and Virtual Reality (AR/VR) technologies provide immersive experiences where students can "enter" a cell or tissue structure. With VR headsets, learners can navigate through different tissue environments and study the relationships between various cell types and structures. AR, on the other hand, allows for overlaying digital tissue models onto physical spaces, which can be used for in-class demonstrations. These methods make abstract concepts more tangible and interactive, significantly enhancing retention and understanding.

Gamified learning through quizzes, puzzles, and simulations makes histology more interactive and fun. Apps and platforms like “Kahoot” or “Labster” create engaging learning environments where students can test their knowledge in real time, compete with peers, and receive instant feedback (*Kahoot! | Learning games | Make learning awesome!*, n.d.), (*Labster | Virtual Labs for Universities and High Schools*, n.d.).

However, their use is subject to a fee, which limits their implementation in the learning process. applications like "Ehistolab - Histology Slides", "Histology And Embryology", "Histology Quiz", "Medical Histology + AI Tutor" encourage students to test their knowledge by identifying tissue types, cellular structures, or matching diagnostic results based on histological images. These tools improve retention and motivation by breaking down challenging concepts into manageable, interactive tasks.

In the “flipped classroom” approach, students review histological content, such as recorded lectures or readings, before coming to class. Classroom time is then

dedicated to interactive discussions, problem-solving, and hands-on activities, like virtual labs. This method promotes active learning and allows students to apply knowledge rather than passively receiving information. The flipped model also promotes peer learning and collaborative group work.

Artificial Intelligence (AI)-powered platforms can quickly identify specific cell types, offering students instant feedback on their assessments. This reduces grading time for instructors and gives students more immediate insights into their strengths and areas for improvement. AI can also help create personalized learning pathways, adapting to individual students' progress and proficiency levels.

Online platforms like Slack, Discord, as well as social media, or specialized educational forums enable students to work together, ask questions, and share resources, even outside class hours. These communities promote peer-to-peer learning and provide access to a wide array of learning materials, including videos, articles, and case studies, fostering a deeper understanding of histology.

Innovative teaching methods in histology are reshaping the learning experience by making it more interactive, adaptable, and focused on the student. Techniques such as virtual microscopy and AI-powered tools not only improve understanding but also promote greater engagement, making histology more accessible and engaging. Nonetheless, we believe that the most effective approach is to combine both innovative and traditional methods in the educational process.

REFERENCES

1. Popovich, A., & Aliyeva, O. (2023). Providing Education to the 1st Year Students at the Medical University in the Conditions of Martial State in Ukraine. *Educational Challenges*, 28(1), 139-148. <https://doi.org/10.34142/2709-7986.2023.28.1.11>.
2. Zviahina, H., Pototska, O., & Makyeyeva, L. (2023). Education Results of 2nd Year Students in Medical and Biological Fields During the Martial Law. *Tréma*, 60, 1-12. <https://doi.org/10.4000/trema.8779>.
3. Sorenson, R. L., & Brelje, T. C. (2014). A guide to microscopic structure of cells, tissues and organs. *Virtual Microscope*.
4. Braun, D. (n.d.). *WSU SOM Virtual Microscopy WebSlide Page*. <https://webslide2.med.wayne.edu/webslide/index.html>
5. Kahoot! | Learning games | Make learning awesome! (n.d.). Kahoot! <https://kahoot.com>
6. Labster | Virtual Labs for Universities and High Schools. (n.d.). Labster | Virtual Labs for Universities and High Schools. <https://www.labster.com>

Ameridze O. S.
University of Granada
(Granada, Spain)

ACTIVE TEACHING METHODS IN FORMING A STUDENT'S MULTICULTURAL PERSONALITY

A multicultural personality is viewed as a socioculturally adapted subject of a polylogue of cultures, who is capable of effective interpersonal interaction in different cultural contexts. The methodological basis of the formation of such a personality, the orientation of his/her behavior and worldview is both his/her own

culture and other cultures with which this personality coexists (Morris, Chiu & Liu, 2014).

In the formation of a multicultural personality, foreign languages perform cognitive, developmental and educational functions. They ensure the development, deepening and expansion of cognitive cultural interests. The developing aspect includes elements related to the penetration of the studied languages into the culture of the countries: developing an understanding of the role and place of a particular socio-cultural affiliation in the world community; forming the ability to navigate in the value categories of the cognized society. In the educational aspect, there is an orientation towards universal values, the cultivation of tolerance, patriotism, self-esteem, the ability to establish and maintain interpersonal relationships in a team.

The formation of a multicultural personality is based on the following methodological, didactic and linguo-psychological principles (Grant, Sleeter & Sleeter, 2007):

- multiculturalism;
- intercultural interaction;
- cultural self-determination, allowing one to realize one's place and role in a multicultural community;
- "entry" into another culture;
- cultural variability at the level of language and speech;
- cultural adaptation, respect for the cultural traditions and history of other peoples;
- reliance on mother tongue and native culture;
- communication skills, self-development of a sense of tolerance, goodwill towards representatives of other cultures, the ability to listen to the interlocutor, accept or reject his point of view, and adequately respond to their words.

The practical implementation of these principles is achieved through active teaching methods.

Active teaching methods can be divided into interactive and exploration-based learning methods. Interactive methods allow students to interact in the form of a dialogue of various functional types: one-way dialogue-questioning, two-way dialogue with variation of communicative roles, maintaining a conversation, requesting additional information, exchanging opinions. Where collective intelligence, mutual assistance and creativity are required, it is advisable to organize group work in the form of a polylogue (discussion, debate, discussion of projects, debate, round table, creative workshop). Exploration-based learning methods contribute to in-depth study of the material, development of creative thinking, which, in turn, entails the interference of creative qualities of the individual in any other sphere (communicative, social, professional). The possibilities of a foreign language in multicultural teaching and upbringing are limitless, but the number of teaching hours is limited. Analysis of methodological literature and work experience show that the process of forming a multicultural personality depends on the organization of the educational process, its didactic, thematic and qualitative content, relevance and timeliness.

Let us provide some examples of means of learning about another culture that contribute to the expansion of multicultural consciousness, create the effect of participation in the event, activate students' interest, contribute to the development of a critical, scientific style of thinking, and the ability to communicate interculturally.

1. Problematic visual images (comics, press drawings, advertising). Students are asked to identify the image (source, to whom it is addressed), describe it (answer the questions: who? what? when? where? how?), analyze the situation, express a personal assessment of the image, accept or reject the author's point of view, present their position on a current issue in a reasoned manner (how the problem is solved in their native country, in the country of the studied language).

2. The use of authentic texts is an integral part of the process of comprehending a foreign language culture. The text must meet the following requirements: relevance, including connection with the future profession, information content, interest. In addition, it is necessary to take into account the extralinguistic indicators of the text (the purpose of the text from different areas of communication and communication situations) and intralinguistic indicators of the text (the internal organization of the text as a result of the worldview, intentions of the speaker, his use of linguistic and paralinguistic means).

3. Use of museum-pedagogical classes. They include excursions, creative tasks to consolidate and activate certain vocabulary, role-playing games. The students' activities in such classes are creative, largely improvised, active and accompanied by emotional uplift, logical consistency, and competitiveness. Museum-pedagogical classes allow participants to join national and world cultural values.

When it comes to role-playing games, they can be as follows (Hyltoft, 2008):

1. Full scale larp (l – live, a – action, r – role, p – play), in which players dress up as certain characters and act out their roles. Being quite resource-intensive both for students and for the teacher, since it requires a lot of preparation and concentration, it allows many educational goals to be achieved, while everyone fulfills their role.

2. Functionality play is less demanding, especially for students. After all, this type of game involves group participation, where groups of students have different functions. They do not need to develop an individual identity, although this may happen naturally. Usually, students define themselves as a group and act collectively. This allows teachers to communicate with a limited number of groups rather than a large number of individual students.

3. Teacher role-play resembles the method of pedagogical drama, where the teacher assumes the role of a character, and students can ask questions and interact with the teacher performing a certain role. However, students are also expected to fulfill a functional role and respond to interaction through the lens of that role, rather than a regular student.

4. Wear-a-hat-teaching is a unique method where the student behaves according to the social conditions of a regular classroom, except that both the student and the teacher wear hats of a certain color (usually chosen from three to six different colors). Students first work with members of their group wearing hats of the same color,

developing their role further by brainstorming. They will then be grouped into colorful hat groups, where students will wear hats of each of four to six colors. During a limited time, they discuss a list of questions. During discussions, they perform their assigned role according to the color of the hat.

The educational process is determined by: the focus on the power of individual and collective action, which involves taking the initiative and understanding the benefits of interdependence; the inclusiveness, manifested in respect and appreciation of diversity with the aim of providing every student with the opportunity for self-expression and self-realization; the creation of an atmosphere of developing educational environment based on creativity and innovation in order to gain new experience; the development of empathy.

REFERENCES

1. Grant, C. A., Sleeter, A., & Sleeter, C. A. (2007). *Doing Multicultural Education for Achievement and Equity*. Routledge.
2. Hyltoft, M. (2008). The role-players' school: Osterskov Efterskole. In Markus Montola & Jaakko Stenros (Eds.), *Playground Worlds: Creating and evaluating experiences of role-playing Games* (pp. 5-25). Ropecon.
3. Morris, M., Chiu, C. Y., & Liu, Z. (2014). Polycultural Psychology. *Annual review of psychology*, 66(1), 631-659. <https://doi.org/10.1146/annurev-psych-010814-015001>

Horova M. P.

researcher

Faculty of Translation and Interpreting

University of Granada

(Granada, Spain)

ROLE-PLAYING IN DEVELOPING ECOLOGICAL CITIZENSHIP OF STUDENTS IN THE USA

Participatory learning methods, providing opportunity for students to get actively involved in their own learning, are widely used in the US institutions of higher education. With these methods, students explore, interact with the learning materials, share views and ideas, collaborate, investigate, make decisions, observe, and solve practical problems. Among participatory learning methods, role-playing takes a prominent place. It can be a useful mechanism for learning, provided that the educational goal is to encourage students to: apply their knowledge to solve a certain problem; reflect on the ideas and views of others; illustrate the complexity of decision-making or the relevance of theoretical ideas by placing them in a real, global context. One of the main advantages of utilizing a role-playing game is the motivation of students to actively participate in the educational process. This is usually achieved by the very content-process specificity of the game, in which students are involved in both cooperation and competition (e.g., a role-playing game aimed at simulating how the government can resolve the conflict between nature conservation and industrial development; in this game, students are given the task of

assuming the roles of various stakeholders and presenting their case at a simulated public inquiry).

In general, role-playing in higher education in the United States is an effective educational and cognitive activity for studying complex topics or solving problems of an environmental orientation, in which it is necessary to analyze different points of view in order to better understand the educational material. Role-playing consists of the spontaneous representation of a real or hypothetical situation to present a problem or information related to the content of the discipline. Each student plays a role, although students can also change roles in order to approach the problem from different perspectives and understand different interpretations of the same situation (Watson & Hagood, 2018).

The set of role-playing games “Reacting to the Past” based on the pedagogical experience of a higher school in the USA is interesting from the point of view of the subject of our research. Although initially this set of games was developed by the American professor Mark Carnes in the 1990s in a history course, today these role-playing games are used all over the world in teaching various disciplines in higher education, including ecology (Fedorenko, 2017; 2018; Roth, 2000). “Reaction to the past” is an interdisciplinary pedagogical tool that promotes active student involvement and self-discovery. During this role-play, a structured intellectual discussion based on historical primary sources revolves around major issues that are still relevant today.

According to Carnes (2014), by discussing and reacting, through the performance of certain roles, students learn more about historical content, acquire leadership and communication skills, as well as the skills of effective interpersonal interaction. In addition, “Reacting to the Past” games help students develop skills such as critical thinking, which help them understand why the content of a particular game is meaningful on a personal level. In the long run, this gives students a sense of individual agency to explore the fields of knowledge covered in the game. In addition, games necessarily present a wide range of topics and issues that may have broad relevance to curricular content beyond the game.

Let us consider some examples.

The role-playing game “Acid rain in Europe, 1979-1989” by Trinity College Environmental Sciences Professor David E. Henderson and Quinnipiac University Chemistry Professor Susan C. Henderson, covers the negotiations for an agreement on air pollution. It was the first ever international agreement on pollution control and remains at the forefront of pollution control in Europe. This game, aimed at developing students’ ecological citizenship, immerses them in the complex process of negotiating international pollution control treaties by exploring issues such as environmental justice, national sovereignty, and the inherent uncertainty of the costs and benefits of pollution control. In this role-playing game, students act as representatives of European states at some important international conferences from 1979 to 1989, which were held under the auspices of the United Nations in various cities. The purpose of these conferences is to discuss the first major international agreements on pollution. Students are expected to deal with environmental issues

such as ozone-depleting chemicals, transport air pollution, and global warming based on a critical analysis of the political discourse of the time. The context of the game, covering a period of ten years, offers many topics for discussion, which highlight the economic, scientific and ethical aspects of environmental problems. For instance, students learn that in 1972, the UN adopted a treaty that states countries are responsible for the effects of pollution outside their borders. Later, an agreement on transport air pollution was proposed against the background of the formation of the European Union and the beginning of a period of detente between the Soviet Union and the West. Students become aware of the political ideologies and pressures placed on negotiators during this period. Then follows the final stage, during which students freely discuss the results of the game, as well as current environmental problems and some harmful human actions on the biophysical environment (Fedorenko, 2018, p. 30).

The role-playing game “Acid rain in Europe, 1979-1989” can be exploited alone or in conjunction with other role-plays such as Climate Change in Copenhagen, Nutrition and Deadly Disease: McGovern Committee Hearings, 1977. (Diet and Killer Diseases: The McGovern Committee Hearings, 1977) and “Food Fight: Challenging the USDA Food Pyramid, 1991”.

In view of the above, it can be noted that the effectiveness of using such a method of participatory learning as a role-playing game depends on the extent to which its content and form will interest students, influence their perception of the world, promote self-development, and therefore correspond to such principles as: emotional response as a prerequisite for direct involvement of students in the process of active interaction; use of associative connections based on past experience; the development of cognitive interest, which ensures the constant expansion of the horizons of each student; personal interpretation of educational situations; self-improvement as a result of conscious and purposeful interpersonal interaction and knowledge of oneself and the world as a whole through dialogue; self-reflection and self-regulation, which is evidence of moral and ethical maturity of students in the field of environmental issues.

REFERENCES

1. Carnes, M. (2014). *Minds on Fire: How Role-Immersion Games Transform College*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
2. Fedorenko, S. V. (2017). *Teoriya i metodyka formuvannya humanitarnoyi kultury studentiv vyshchikh navchalnykh zakladiv SSHA: dys. ... d-ra ped. nauk* [Theory and methods of formation of liberal humanistic culture of students of higher educational institutions of the USA: dissertation on gaining the scientific degree of Doctor of Education Sciences]. Kyiv. [in Ukrainian]
3. Fedorenko, S. (2018). Humanistic Foundations of Foreign Language Education: Theory and Practice. *Advanced Education*, 10, 27–31. <https://doi.org/10.20535/2410-8286.142319>
4. Roth, W. M. (2000). Learning environments research, lifeworld analysis, and solidarity in practice. *Learning Environments Research*, 2, 225–247.
5. Watson, C. E., & Hagood, T. C. (2018). *Playing to Learn with Reacting to the Past: Research on High Impact, Active Learning Practices*. Cham, Switzerland: Palgrave Macmillan.

PECULIARITIES OF THE ESL IN THE CONTEXT OF FORMATION CRITICAL THINKING SKILLS

One of the ways to improve the quality of training of linguists is the development of individual thinking, which was studied by V. Hrynyov, G. Dmytrenko, E. Ivanov, and V. Lozova. S. Marisyuk, I. Nikolska, V. Osynska, V. Palamarchuk, and others. Certain aspects of knowledge awareness with the help of inferences are revealed in the works of O. Ivin, P. Kopnin. Candidate theses of H. Lavreshina, O. Fedorenko, Khachimyan and others are devoted to the search for ways to develop logical thinking of linguists. In the conditions of modernity, the growing amount of scientific information, the rational construction of the learning process in a higher educational institution acquires special importance. A globalized, informatized society requires an update of the process of professional training of linguists, which involves the development and implementation of modern, modernized relevant methods with the use of computer technologies, tasks with a logical load.

Therefore, the purpose of our research is to outline the meaning and functional implementation of non-standard tasks, tasks with algorithms, interactive codes in the context of professional training of future linguists; as tasks, it is possible to specify clarification and detailing of certain tasks that can be implemented during the study of the disciplines of the humanitarian cycle.

Taking into account the fact that the mastery of information technologies is one of the components of the professional training of a linguist, it is necessary to use current Internet resources aimed at improving professional knowledge and skills in the educational process. For the purpose of remote formation of skills, students should complete the tasks posted on the blog site, monitor their own achievements and receive feedback.

With the help of downloaded mobile applications, you can organize and conduct a thematic educational quest. At pre-prepared locations, students have to find coded questions (Or-codes), answer them and get algorithms for solving the following tasks. Working with modern interactive technologies and gadgets contributes to the intensification of cognitive activity, stimulates positive motivation for the study of humanitarian disciplines.

Project methodology should also be used during professional training of future linguists. The preparation of projects requires students to have a significant level of formation of the culture of logical thinking, because the ability to analyze information, highlight the main points, generalize, draw conclusions and predict the effectiveness of developed projects is necessary.

As you know, work on the project involves: presentation of the project's approximate subject matter; independent definition of the chosen topic by students, justification of practical significance; selection of argumentative material; creation of a research and search team; project development and selection of ways of its

implementation, distribution of responsibilities; identification of potential research methods, scientific sources of information; collective discussion of the projects of each research team; making corrections, approving the work plan; problem solving; registration of results; presentation of research results, which can be in the form of a project defense, an oral report with a presentation of visual material. And it is the protection of projects that can be implemented remotely, online, with the help of various mobile applications. The form of working with students in the format of a video conference using the Skype application, which allows students to cooperate with each other at a distance, is extremely interesting. It is also worth paying attention to the free applications.

During the formation of the personality of future linguists, who are capable of obtaining deductive titles as a result of independent mental activity of a transformative nature, knowledge from which conclusions are drawn is necessary and relevant, that is, grounds for obtaining new knowledge while working on non-standard, creative tasks. So, for example, in classes we offer a certain task algorithm: "Carefully read the English-language sample, translate, analyze the scene where the hero first appears, outline the main idea, characterize the hero, provide possible perspectives of the course of events, draw conclusions. The proposed algorithm of the task avoids reproductive thinking, because it consists in forcing students to take an independent step - a conclusion about the personality of the hero. This cognitive stage requires the identification of their activity: the application of one's own experience, observation not only based on literary sources, but also on the basis of life, substantiation of independently drawn conclusions that the hero is probably a talented orator, a purposeful, self-confident man.

The independent solution of problematic issues, obtaining inferential knowledge in the classes of the humanitarian cycle is based on the ability to analyze the received information, which will allow students to move to more complex mental activities in the process of forming a culture of logical thinking. A higher level of cognitive activity is characterized by the fact that students, receiving a basic conclusion in a ready form, constantly attract the necessary factual data and the knowledge available in them, distinguishing from them those qualities that are necessary for substantiating a certain thesis of a given position. On the basis of the received data, students must justify their conclusions independently.

Tasks with logical content can be of different nature. For example:

1) When searching for information about the biography of the writer based on memories and documents (What was learned about L.Bardugo from textbooks, anthologies).

2) When getting acquainted with the creative heritage of the author, his plans and ideas, which help students to more deeply analyze the images-characters, establish the artistic value of the work, reveal the factors of the writer's development (Which pages of her life did L.Bardugo use)

3) When studying samples from works that carry an ideological, educational load, for a deeper insight into the essence of the work. Analysis of samples allows to

draw conclusions about the artistic skill of the writer. (For example, students are asked to reread a passage by L. Bardugo, which depicts a landscape around a lake.

4) When identifying the nature of negative literary heroes, their relationships with other heroes and the conditions for the formation of their views (L. Bardugo's *Darkling*)

Self-acquired knowledge by students can be checked both during the survey and in the process of assimilation of new knowledge on a new topic, which requires inferential knowledge of students from previous topics.

The activity of students at this level is manifested in the proof of thinking. During classes, information should be given that evidence as a justification of the truth of a certain position consists of a thesis and arguments that must be substantiated. Students should know how to establish a logical connection between arguments and facts. For example, we provide a task instruction containing the main thesis. This thesis should become the main purpose of the proof, therefore it cannot act as an argument. The task of students is to independently attract statements that prove or deny the truth of the main thesis. In the process of solving a certain problem, students establish, reveal, clarify the connections between the basis and the judgment. The process of valid argumentation encourages active detection of activity, logic of thinking, independence of a higher level. Facts are the basis for arguments, and it is correct to imprecise derived titles. According to foreign and domestic researchers, the importance of learning argumentation in the learning process is quite significant. Tasks on evidence during the study of literature can be used at all stages of its research. They can be used:

1) when studying the author's life path to prove the significance of the era for the socio-political development of the individual. For example:

- To describe the social stratification existing at that time on the material of O. Balzac's *"Shagren's Skin"*.

- To prove that the works *"Riders of Pern"* and *"White Dragon"* reflect the social problems of young people.

3) when revealing the ideological concept of the work, features and roles of the heroes. For example, the following questions can be typical in the implementation of such a goal:

- "The content of the poem "A word about Igor's regiment" is a call of the princes to unity before the onslaught of the Mongols." Prove this proposition.

- To prove that Goethe's *"Faust"* is imbued with the spirit of that time.

When justifying the belonging of an artistic work to a certain direction, conformity to a certain genre. As an example that characterizes the achievement of the specified goal, the following task can be cited;

- To prove that E. Poe's work *"Crook"* is romantic.

- to prove that Joan K. Rowling's work *"Harry Potter"* is fiction (fantasy)

4) When proving a writer's artistic skill, for example: "How did the poet fulfill these requirements when describing the storm in the story *"Shadow and Bone"*

- To prove that in Kafka's novel *"Transformation"* the landscape obeys the disclosure of the ideological idea of the work. The systematic involvement of

evidence in the process of forming a culture of logical thinking activates the process of assimilation of logical knowledge, affects the development of students, encouraging them to show activity and independence in a specific form - solving cognitive tasks for proof.

The highest level of cognitive activity is characterized by students' creative activity aimed at establishing and revealing the essence of the problem, for which it is worth realizing: a) the meaning of those concepts, the essence of which must be established; b) to formulate a position that needs to be substantiated (at the previous level it is given in a ready-made form) to select factual material to confirm the arguments (the nature of the activity, as in solving tasks of the second level). Favorable conditions for the professional training of linguists arise in classes on literature, history, languages, social sciences when the teacher, sending students to certain texts, documents, facts, offers to analyze them and ask questions, the answers to which would reveal the essence of the studied phenomena.

During tasks with logical loads, attention should be focused on the need to develop the skill of effectively obtaining information from open text and reflection on one's own activities. Thus, in order to strengthen the reflexive position and enrich the methodological arsenal, students can be offered a "Binary lecture", which is a continuation and development of the problematic presentation of the material in a dialogue between two lecturers. It is necessary to simulate situations of discussion of theoretical and practical issues by two "specialists", who at the end of the lecture should analyze their own activity and give it an assessment. The advantages of such a lecture are the actualization of acquired knowledge, the creation of a problem situation, the deployment of a proof system, consolidation of the ability to lead a discussion, highlight the main points, generalize and criticize. Conclusions. Therefore, it can be concluded that the specially organized work of students, aimed at further professional development, will also be reflected in the change in the quality of success of students from various humanitarian disciplines. Undoubtedly, professional linguistic activity involves a valuable attitude to mastering the logic of thinking, as well as the theoretical and practical readiness of students, which is connected with the teacher's desire to analyze, generalize, and understand the work, which requires updating the content of tasks, their modernization, and the use of modern information technologies during professional training of future linguists.

REFERENCES

1. Cavallo, A. M. L. (1996). Meaningful Learning, Reasoning Ability and Students' Understanding and Problem Solving of Topics in Genetics. *Journal of Research in Science Teaching*, 33(6), 625–656.
2. Lawson, A. E., Banks, D. L. ve Logvin, M. (2007). Self-efficacy, Reasoning Ability and Achievement in College Biology. *Journal of Research in Science Teaching*, 44(5) 706–72
3. Khalabuzar, O., Kondratieva, O., Chykil, M., & Nikishyna, T. (2019). Formation of Students' Logical Thinking within the Multicultural Educational Society. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(3), 150-161. doi:<http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v8i3.2199>
https://www.researchgate.net/publication/336572527_Formation_of_Students'_Logical_Thinking_within_the_Multicultural_Educational_Society [accessed Oct 10 2024].

Parkhomenko N.

*Comenius University in Bratislava
(Slovakia)*

Starchon P.

*Comenius University in Bratislava
(Slovakia)*

Olsavsky F.

*Comenius University in Bratislava
(Slovakia)*

Vilcekova L.

*Comenius University in Bratislava
(Slovakia)*

ELECTRONIC DICTIONARY AS A MEANS OF OBTAINING COMMUNICATION AND PROFESSIONAL COMPETENCES OF MARKETING AND MANAGEMENT SPECIALISTS

Modern advantages of the introduction of innovative information and communication technologies make it possible to facilitate the process of communication and obtaining information. The increase in the speed of obtaining information, the updating of processing and storage technologies, leads to the introduction of innovative technologies and learning tools (Amirian & Heshmatifar, 2013), which ensure the development of communication and intellectual abilities, contribute to the formation of digital literacy, the development of creative skills for solving communicative and tasks with professional activity. The use of electronic dictionary on marketing and management contributes to the acquisition of professional and translation skills (Li, 2018), teaches a critical perception of information, identifies false and unreliable information, protects against informational dangers, and uses the possibilities of modern media.

The purpose of the study is to identify the advantages of using marketing and management electronic dictionaries in the educational process, which contribute to the formation of communication and professional competencies in future specialists.

The trend of modern education is the intensive implementation of digital technologies in the educational process. Innovative information and communication technologies contribute to the intensification of learning, increase the speed and quality of information understanding (Bhakta & Dutta, 2016). At the same time, the learning process becomes more mobile, differentiated and individual. The use of electronic dictionaries is an effective means of learning to learn professional marketing and management terminology. Today, computer lexicography makes it possible to simplify and speed up the search for the necessary terminology and determine the features and advantages of its use (Vakaliuk & Chernysh, 2020). The advantages of electronic lexicography are the possibility of using different colours, visual multimedia effects, saving a significant amount of information, and the possibility of using hyperlinks.

In addition, the electronic dictionary of marketing and management allows students to avoid unproductive searches, to have the translation of professional terminology into several languages (Hatch & Brown, 1995). Using the footnote function allows you to

add comments. The use of multimedia elements of the electronic dictionary in the form of illustrations, video clips, and sound accompaniment also contributes to better assimilation of professional terms by students. In addition, electronic dictionaries can be integrated into office programs, are easy and accessible to use, save time and material resources.

Compared to a traditional dictionary, an electronic dictionary of professional terminology is more user-friendly (Devel & Kovalchuk, 2016), productively combines textual and illustrative material.

Appropriate digital technologies in the educational process motivate students to acquire new knowledge, free up time to search for information (Karami & Riasati, 2023), focus on the individual work of the student, allow quick feedback, and improve the effectiveness of student learning management.

Based on the tools of the electronic specialist dictionary, the teacher combines several teaching methods, namely developmental, project, person-oriented (Markus & Dringo-Horvath, 2023), communication, professional, etc. At the same time, the use of an electronic dictionary creates comfortable learning conditions for the student.

Due to the introduction of innovative information and communication technologies in the educational process, opportunities for continuous education are developed (Selvakumar & Munian, 2022), since the target audience can use the electronic dictionary anywhere and at any time with their own learning intensity. Such technologies also allow for personalization of training. The interested audience has the opportunity to choose the subject for learning, the pace and scope of study. Due to the possession of digital competence, the educational institution has the opportunity to develop and distribute its own educational products, taking into account the professional and target orientation.

The development and improvement of digital competence through the use of an electronic dictionary allows you to effectively use online resources for the purpose of systematizing professional terminology, searching for professional information, logical selection and selection of data for study, effective organization of the educational process.

Thus, the use of an electronic dictionary on marketing and management allows you to strengthen the communication, digital and professional competences of a specialist. Also, the use of such a tool in the educational process contributes to the formation of lexicographic competence, activates and enriches the development of language competences, which are important in the business sphere. Professional electronic dictionaries have a number of advantages that allow you to simplify a significant number of logical operations with the dictionary. Modern information technologies provide instant access to the electronic dictionary, the information stored in it, allow you to get the necessary description of the term, its translation, which minimizes the search time and optimizes the effectiveness of educational activities.

REFERENCES

1. Amirian, S., & Heshmatifar, Z. (2013). The impact of using electronic dictionary on vocabulary learning and retention of Iranian EFL learners. *International Journal of Research Studies in Educational Technology*, 2 (1), 1-10.
2. Bhakta, K., & Dutta, N. (2016). Impact of information technology on teaching-learning process. *International Research Journal of Interdisciplinary & Multidisciplinary Studies*, 2(9), 131-138.

3. Devel, L.A., & Kovalchuk, O.S. (2016). Electronic multilingual terminological dictionary (EMTD) for business and professional foreign language teaching and learning. *Bulletin of PNRPU. Issues in Linguistics and Pedagogics*, 4, 161–169.
4. Hatch, E. & Brown, C. (1995). *Vocabulary, Semantics, and Language Education*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Karami, S., & Riasati, M.J. (2023). A Study of Electronic Dictionary Use and Attitudes among Iranian Students of Translation during COVID-19 Pandemic. *Education Research International*, 1-9.
6. Li, H. (2018). An Empirical Study on Productive Vocabulary Acquisition under Hypertext Reading. *International journal of Emerging Technologies in Learning*, 13 (12), 109.
7. Markus, K.P., & Dringo-Horvath, I. (2023). Developing Dictionary Skills through Monolingual and Bilingual English Dictionaries at Tertiary-level Education in Hungary. *Lexikos*, 33, 350-381.
8. Selvakumar, V., & Munian, A. (2022). The Role of Electronic Dictionary in Learning Process. *International Journal of Trend in Scientific Research and Development*, 6(5), 1600-1604.
9. Vakaliuk, T., & Chernysh, O. (2020). The completion of a multilingual terminological dictionary as a means of students' professional and lexical competence development. *Innovative Educational Technologies, Tools and Methods for E-learning*, 113–125.

Popescu A.

*State Pedagogical University "Ion Creanga"
(Chisinau, Moldova)*

INNOVATIVE APPROACHES, METHODS AND TECHNIQUE FOR PRIMARY SCHOOL STUDENTS USED IN “PERSONAL DEVELOPMENT” DISCIPLINE

ABSTRACT

Innovative approaches, methods, and techniques are essential in making the "Personal Development" discipline engaging and meaningful for primary school students. By incorporating emotional intelligence education, project-based learning, mindfulness practices, role-playing, collaborative activities, digital tools, and storytelling, educators can create a dynamic learning environment that promotes the holistic growth of their students.

These methods not only equip children with the skills necessary for academic success but also prepare them for the emotional and social challenges they will face throughout life. In this way, personal development becomes an integral part of the broader educational experience, shaping students into well-rounded, resilient, and compassionate individuals.

Keys-words: personal development, integrated, emotional intelligence, mindfulness, techniques

The "Personal Development" discipline in primary education plays a crucial role in shaping the emotional, social, and cognitive growth of young students. As schools focus more on holistic education, it is essential to adopt innovative approaches that cater to diverse learning needs. These methods not only promote self-awareness and interpersonal skills but also foster critical thinking, empathy, and resilience. In this paper, we will explore various innovative methods and techniques used in the

"Personal Development" discipline to enhance the learning experiences of primary school students.

1. Integrating Emotional Intelligence Education

Emotional intelligence (EI) is a fundamental aspect of personal development. In recent years, teaching students how to recognize, understand, and manage their emotions has become an essential educational objective. Techniques such as the RULER Approach (Recognizing, Understanding, Labeling, Expressing, and Regulating emotions) are highly effective in primary education. Implementation: Teachers can integrate daily emotional check-ins, where students express how they feel using "emotion cards" or a "feelings thermometer." These activities encourage students to identify their emotions and reflect on them in a safe environment.

Benefits: Emotional intelligence education helps students build empathy, improve communication skills, and develop self-regulation, all of which are crucial for personal growth and conflict resolution.

2. Project-Based Learning (PBL)

Project-Based Learning (PBL) is a dynamic classroom approach in which students actively explore real-world challenges. In the context of personal development, PBL allows students to take responsibility for their learning by working on projects that develop problem-solving, collaboration, and self-management skills.

Implementation: In the "Personal Development" curriculum, students could work on projects related to community service, creating a personal wellness plan, or developing strategies to handle bullying. These projects should be hands-on, requiring research, critical thinking, and teamwork. Benefits: PBL fosters a sense of responsibility and ownership, as students work toward creating solutions to personal and social issues. This method encourages them to become proactive learners and contributors to their communities.

3. Mindfulness and Relaxation Techniques

Incorporating mindfulness and relaxation practices in the classroom can greatly enhance students' emotional and psychological well-being. These techniques help students manage stress, improve concentration, and develop self-discipline—key aspects of personal development. Implementation: Teachers can use guided meditation, breathing exercises, or simple mindfulness activities, such as focusing on the senses or practicing gratitude. Regular "mindful moments" can be integrated into the school day, offering students time to reflect and calm their minds. Benefits: Mindfulness exercises improve students' attention spans and emotional regulation. They also create a peaceful classroom environment where students are more focused and less reactive to stressors.

4. Role-Playing and Social Simulations

Role-playing is an innovative technique that allows students to practice real-life scenarios in a controlled, supportive environment. Through role-playing, students can explore different perspectives, develop empathy, and practice important life skills such as conflict resolution, assertiveness, and decision-making. Implementation: Teachers can design role-playing activities that simulate real-life situations, such as handling peer pressure, making ethical decisions, or practicing communication in

difficult situations. Students take on different roles, offering them the opportunity to experience and reflect on various emotional and social dynamics.

Benefits: This method helps students gain practical skills in a non-threatening way. By acting out situations, they are better prepared to face similar challenges in real life, promoting confidence and self-assurance.

5. Collaborative Learning and Group Work

Personal development is closely tied to interpersonal relationships. Encouraging collaborative learning helps students develop social skills, such as communication, cooperation, and problem-solving. Working in teams teaches students how to navigate group dynamics and resolve conflicts, skills that are essential for personal growth. **Implementation:** Group activities can include collaborative projects, team-based problem-solving exercises, or peer learning groups where students help each other understand and apply concepts. Teachers can rotate group members to ensure students interact with diverse peers, promoting inclusivity and teamwork. **Benefits:** Collaborative learning builds strong interpersonal skills and teaches students the importance of cooperation and mutual respect. It also enables students to learn from one another, enhancing their ability to understand different perspectives.

6. Digital Tools and Gamification

With the advent of technology in education, digital tools and gamification have become powerful methods for engaging students in the "Personal Development" discipline. These tools make learning interactive, fun, and accessible, catering to the digital native generation. **Implementation:** Gamified learning platforms, such as ClassDojo or Kahoot, can be used to reward positive behavior and personal growth milestones. Interactive apps that focus on emotional well-being, like "Smiling Mind" or "Mood Meter," provide digital support for emotional self-regulation and reflection. **Benefits:** Gamification motivates students by providing immediate feedback and rewards, enhancing their intrinsic motivation to improve. Digital tools also personalize learning experiences, allowing students to progress at their own pace and according to their unique needs.

7. Storytelling and Literature-Based Approaches

Storytelling is a powerful tool in teaching personal development. Through stories, students can explore complex emotional and social situations in a way that is engaging and relatable. Literature offers insights into human behavior, moral dilemmas, and the consequences of choices, helping students develop critical thinking and ethical reasoning. **Implementation:** Teachers can use age-appropriate books or stories that focus on themes like friendship, empathy, perseverance, or decision-making. After reading, students can discuss the characters' actions and decisions, drawing parallels to their own experiences. **Benefits:** Storytelling enhances empathy, as students learn to see the world from different perspectives. It also improves their ability to express themselves, as they engage in discussions about the moral and emotional content of the stories.

Conclusion

Innovative approaches, methods, and techniques are essential in making the "Personal Development" discipline engaging and meaningful for primary school

students. By incorporating emotional intelligence education, project-based learning, mindfulness practices, role-playing, collaborative activities, digital tools, and storytelling, educators can create a dynamic learning environment that promotes the holistic growth of their students. These methods not only equip children with the skills necessary for academic success but also prepare them for the emotional and social challenges they will face throughout life. In this way, personal development becomes an integral part of the broader educational experience, shaping students into well-rounded, resilient, and compassionate individuals.

REFERENCES

1. Bell, S. (2010). Project-Based Learning for the 21st Century: Skills for the Future. *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 83(2), 39–43. <https://doi.org/10.1080/00098650903505415>
2. Goleman, D. (1995). *Emotional Intelligence: Why It Can Matter More Than IQ*. Bantam Books.
3. Thomas, J. W. (2000). A review of research on project-based learning. Autodesk Foundation.
4. Kabat-Zinn, J. (1994). *Wherever You Go, There You Are: Mindfulness Meditation in Everyday Life*. Hyperion.
5. Kapp, K. M. (2012). *The Gamification of Learning and Instruction: Game-based Methods and Strategies for Training and Education*. Wiley. Collaborative Learning and Group Work
6. Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2009). An Educational Psychology Success Story: Social Interdependence Theory and Cooperative Learning. *Educational Researcher*, 38(5), 365–379. <https://doi.org/10.3102/0013189X09339057>
7. Zelazo, P. D., & Lyons, K. E. (2012). The potential benefits of mindfulness training in early childhood: A developmental social cognitive neuroscience perspective. *Child Development Perspectives*, 6(2), 154–160. <https://doi.org/10.1111/j.1750-8606.2012.00241.x>

Vasylyshyna N.

*National Aviation University,
Kyiv (Ukraine)*

INNOVATIVE APPROACHES IN SHAPING ENGLISH WRITING SKILLS: NEW METHODS FOR GENERATING BRIGHT IDEAS

Although educators have implemented a range of writing methodologies in their classrooms, a shared fundamental aim remains: to ensure that students understand the purpose behind their writing, which is to achieve specific, intentional outcomes. In this context, the ongoing theses will introduce a practical method for teaching writing. This method embodies a socio-cognitive pedagogy that systematically instructs students in essential cognitive processes that facilitate the development and articulation of ideas while being mindful of their audience. The purpose of the paper is to outline the guiding principles for generating bright ideas for creative writing and educational implications of this approach. Additionally, it will be emphasized straightforward and effective strategies for improving the quality of writing in a second language (Figure 1) (Chandrasegaran, 2021, 113).

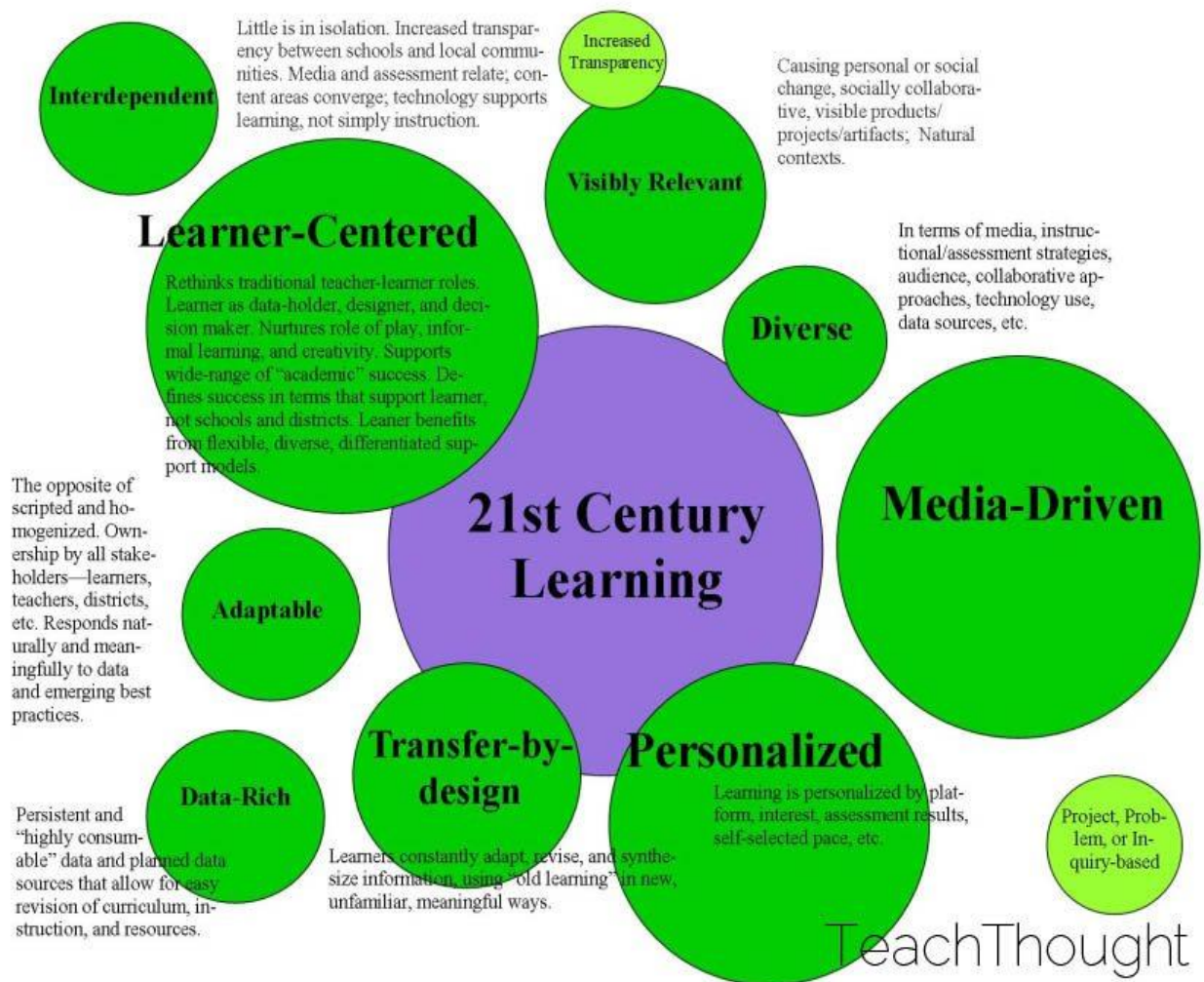

Figure 1. The Novelties of 21-st Century English Learning

Brainstorming Method in English Writing. Brainstorming is a widely recognized activity aimed at generating an extensive list of potential ideas related to a specific subject. This exercise is particularly effective when conducted in small groups or with an entire class. A simple and engaging topic to initiate this process could be a list of ice cream flavors. The nature of brainstorming encourages one idea to inspire another, making collaboration among students beneficial. It is essential to encourage students to unleash their creativity without restrictions. The objective is to challenge them to produce as many examples as possible for the assigned topic.

Free English Writing Method. Free writing is a solitary exercise designed to transfer thoughts from the mind to paper. Introduce the concept of stream of consciousness to your students, explaining that free writing involves recording every thought that arises. Similar to brainstorming, there are no limitations on content. The primary aim of this activity is to maintain a continuous flow of writing without pausing. Clarify to students that while they may start with a specific topic, it is acceptable to diverge into related ideas as they write. Emphasize that spelling and grammar are not the focus; rather, the emphasis is on capturing ideas. Allocate a specific duration for this task, perhaps two to three minutes for younger students and five to ten minutes for older ones. After completing the exercise, encourage students

to revisit their writing to uncover valuable insights hidden within their thoughts (Hyland, 2022, 59).

Writing Method of Asking Journalistic Questions. Journalistic questions provide a more organized approach to exploring a topic. Begin by reviewing the fundamental question words: who, what, where, when, why, and how. For the chosen topic, formulate questions that begin with each of these words. For instance, if the topic is study habits, you might inquire, “Who demonstrates effective study habits? Who gains from adopting good study practices? What constitutes effective study habits?” (Chandrasegaran, 2023, 88).

Cluster Mapping Writing Method. Cluster mapping, often referred to as idea webbing, serves as an effective method for illustrating the connections between various concepts. This technique not only facilitates idea generation but also aids in the organization of thoughts, enabling students to categorize their ideas appropriately as they prepare to write (Chandrasegaran, 2022, 38).

To initiate the process, place the main topic at the center of the page and encircle it. From this point, there are two possible directions to explore. For younger learners, encourage them to formulate questions related to the topic. For instance, if the subject is spiders, they might inquire, “What do spiders eat? Where do spiders live? What do spiders look like?” Each question should be represented in a bubble linked to the central topic. Instruct students to distribute these bubbles across the page, as they will be expanding upon each one. Subsequently, students should provide answers to the questions, creating smaller bubbles that connect to the question bubbles. If the question posed was “What do spiders do?” they might create connecting bubbles indicating that spiders capture flies, spin webs, or frighten characters from nursery rhymes.

For students with a deeper understanding of the central topic, the bubbles linked to the main idea should encompass subtopics and/or details pertaining to those subtopics. For example, a student might start with spiders as the central theme, create a connecting bubble for the subtopic of diet, and then link additional bubbles detailing the various insects that serve as prey for spiders. Typically, each subtopic would correspond to a paragraph in a written composition, complete with examples and supporting information (Hyland, 2022, 218).

Flow Charting Writing Method. Flow charting bears similarities to cluster mapping in that it also illustrates the relationships between ideas. However, it is particularly effective for analyzing cause and effect relationships. By positioning the central theme of drug abuse at the center of the page, students can list potential causes of drug abuse to the left, using arrows to connect these causes to the central idea. Possible causes may include peer pressure, medical necessity, parental influence, and boredom. Each cause should be clearly delineated to enhance understanding (Figure 2) (Chandrasegaran, 2022, 103).

Tips and Tricks for Effective Writing

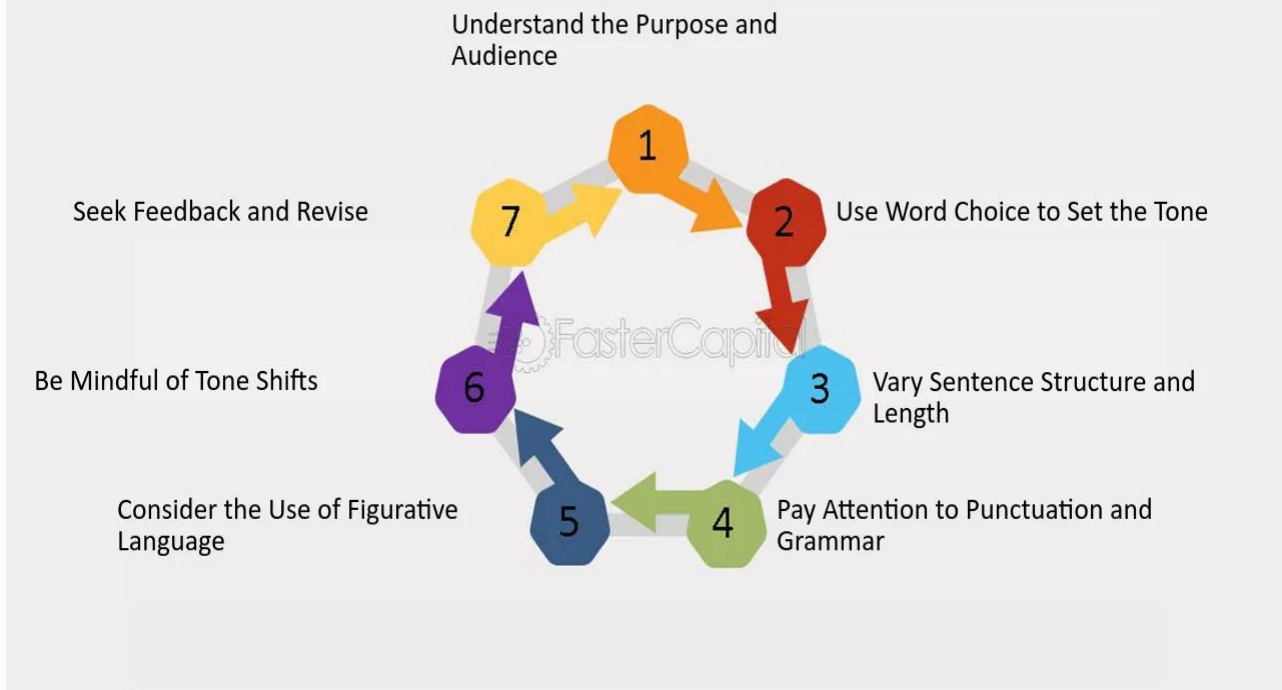

Figure 2. Effective Writing Techniques

In conclusion, it has been stated that no individual can be considered a "native speaker" of writing (Kong, 2022, 31). Educators must inform students that there are no absolute "native-like" benchmarks in academic writing. In the instruction of writing, it is essential to explicitly teach the writing processes and specific strategies that can enhance students' writing abilities. Writing instructors should familiarize themselves with various methodologies for teaching writing.

Nevertheless, it is crucial for educators to recognize that merely assisting students with idea generation, planning, and teaching the rhetorical conventions of specific genres is insufficient for improving their writing skills.

Moreover, educators must also introduce students to a socio-cognitive approach to writing, which considers the expectations of readers, socio-cultural contexts, and the cognitive processes involved in planning, organizing, and revising essays. It is important for teachers to convey to students that writing is a recursive and intricate endeavor, necessitating the re-reading and revising of their work to achieve progress.

REFERENCES

- 1.Chandrasegaran, A. (2021). Think your way to effective writing (2nd ed.). Singapore: Prentice Hall, 157 p.
- 2.Chandrasegaran, A. (2023). The effect of a socio-cognitive approach to teaching writing on stance support moves and topicality in students' expository essays. *Linguistics and Education*, 24(2), pp. 101 – 111.
- 3.Chandrasegaran, A., Kong, C. K. M., & Chua, D. F. (2022). Intervention in the teaching of expository writing. Unpublished research report. Singapore: Centre for Research in Pedagogy and Practice, National Institute of Education. 239 p.
- 4.Hyland, K. (2022). Teaching and researching writing. Harlow, UK: Pearson, 328 p.
- 5.Hyland, K. (2021). Learning to write: issues in theory, research, and pedagogy. Amsterdam: John Benjamins, pp. 17 – 35.

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИЗАЙНЕРІВ: ІМЕРСИВНІ КУЛЬТУРНІ ПРАКТИКИ ТА ДИЗАЙН МИСЛЕННЯ

Концепція дизайнерського способу мислення була започаткована ще у 60-х роках Г. Саймсоном і Б. Фулером, а її сутність, особливості, принципи тощо досліджувалися плеядою таких науковців як: Т. Браун, Ж. Лідтк, П. Роджерс, М. Камачо, Дж. Мет'юс і С. Ріглі (Беспалюк & Процак, 2021; Volkova & Jakobson, 2016; Іванова, 2019; Ситник, Пермінова & Чупріна, 2022). Водночас очевидним є те, що цілі застосування дизайн-мислення сьогодні кардинально змінилися (Алексєєва, 2021), і сама суть дизайну еволюціонувала і вийшла за рамки створення окремих об'єктів (Ситник, Пермінова & Чупріна, 2022). Все це обумовлює необхідність подальшого дослідження нових форм та проявів дизайн-мислення, в тому числі в аспекті культури і освіти.

Українські дослідники В. Іванова і Н. Ситник підкреслюють практичну роль дизайн-мислення як інструменту формування міждисциплінарного мислення та творчих компетенцій (Іванова, 2019; Ситник, Пермінова & Чупріна, 2022). Їхні ідеї сприяють інтеграції мистецтва і культури у сучасні освітні методики. Однак недостатньо дослідженим у концепті дизайн-мислення лишається явище формування культурологічної компетентності студентів різних спеціальностей, зокрема дизайнерських.

У світі сучасних культурних трансформацій професійні дизайнери мають враховувати різноманітність глобального культурного контексту, щоб створювати продукти, послуги або простори, які будуть зрозумілими й прийнятними для різних аудиторій. Таке чутливе сприйняття дизайнером аудиторії забезпечує наявна культурологічна компетентність, яка допомагає глибше зрозуміти потреби та цінності різних соціальних груп, і у відповідності до них знайти унікальні ідеї, які базуються на локальних традиціях, символах та історії, і водночас адаптувати їх до сучасних запитів. Крім того дизайнери, які володіють культурологічною компетентністю, сприяють популяризації національної культури через сучасні дизайнерські продукти.

Отже студенти дизайнерських спеціальностей мають не лише оволодіти технічними навичками, але й навчитися інтегрувати у творчий процес свої культурні знання. А це, у свою чергу, забезпечує формування їхньої унікальної професійної ідентичності та розвиток здатності створювати культурно чутливі рішення. Знання та навички з культурологічного аналізу допомагають уникнути стереотипів і помилок у створенні дизайну. Тому студенти, які володіють культурологічною компетентністю, є більш конкурентоспроможними на ринку праці. При цьому глибоке розуміння культурних особливостей дозволяє студентам успішно працювати у міжнародних командах та адаптуватися до різних робочих середовищ.

Серед основних методів і технологій формування культурологічної компетентності є викладання та обговорення культурних теорій та моделей в межах культурологічних лекцій та курсів, впровадження міжкультурних проектів та обмінів (наприклад, Erasmus), використання симуляцій, рольових ігор з міжкультурними сценаріями (на кшталт, "Бафало" або "Барнга"), вікторин, квізів (наприклад, Kahoot чи Quizlet) тощо. Популярними для обговорення є методи віртуальної та доповненої реальності (VR/AR), наприклад, віртуальні культурні тури через VR-технології або AR-додатки (доповненої реальності) з культурним контекстом дозволяють додавати культурну інформацію до реальних об'єктів, що може бути корисним під час вивчення культурної спадщини. До медіа методики можна віднести використання соціальних мереж та медіа для культурного занурення і аналізу медіа-контенту різних країн. Цікавими є технології кейс-стаді (case study), орієнтовані на аналіз випадків реальних культурних конфліктів і пошук студентами вдалого рішення подолання непорозумінь, та методики сторітелінгу (Storytelling), спрямовані на обмін досвідом з представниками інших культур, що сприяє розвитку міжкультурної комунікації, емпатії та розумінню культурних відмінностей.

Продуктивними у формуванні культурологічної компетентності в концепті дизайн-мислення можуть бути освітні нецифрові імерсивні культурні практики, які дозволяють занурити студентську молодь у спеціалізоване нецифрове середовище. Такі практики можуть бути осмислені як рефлексія на тотальну цифровізацію та віртуалізацію сучасного світу. До нецифрових імерсивних культурних практик можна віднести: експедиції до культурно значущих місць, екскурсії до музеїв, прогулянки до культурних центрів, природних заповідників, пленери культурно-історичними місцями у реальному часі та просторі. Тому характерною ознакою таких практик є те, що вони відбуваються в межах реального простору і наявності певних умов, що викликають емоції і задовольняють пізнавальні та інші потреби особистості. Це, у свою чергу, сприяє глибшому розумінню іншопольового простору та допомагає прожити і осмислити різні культури, цінності та традиції. Саме тому імерсивні культурні практики, здатні формувати культурологічну компетентність студентів, актуалізують вивчення феномену "імерсивних культурних практик" в освіті.

Варто зазначити, що у XXI столітті імерсивні практики стали поширеним явищем. Через тілесно-тактильне занурення вони формують ілюзорно-афективну структуру сучасної культури (van den Akker, Gibbons, Vermeulen, 2019, с. 44). У зарубіжній та вітчизняній літературі імерсивні практики розглядаються, як занурення індивіда в середовище, яке йому демонструється і спосіб сприйняття, що впливає на зміну свідомості. Створення унікальної рецептивно-естетичної ситуації на основі мультисенсорного залучення людини в середовище надає їй можливість активно сприймати емоційний аспект культурного артефакту, що найчастіше досягається через когнітивне занурення в запропоновану медіареальність. (Культурологічний альманах. Вип. 3, 2022, с. 283). Завдяки технологіям віртуальної реальності, які залучають анатомо-

фізіологічну систему людини, посилюється чуттєве сприйняття (зір, слух, дотик, нюх, смак) і підсилюється емоційність (McCallum, 2020, с. 457), через яку досягається найвищий рівень імерсивності. Інші дослідники наголошують, що імерсивність не обмежується цифровізацією, тому що в середовищі імерсивних культурних практик надзвичайно легко поєднуються три простори: реальний (реальні люди в реальних обставинах), ігровий (реальні люди в нереальних обставинах) та постановочний (нереальні люди в нереальних обставинах) (Jost, 2004, с. 35).

Отже, з позиції освітнього процесу імерсивність — може розглядатися як набір інструментів впливу, який залучає студента у емоційне середовище здатне задовольняти його потреб і змінювати свідомість.

Отже, розглянемо метод нецифрових "імерсивних культурно-археологічних практик" на прикладі україно-німецького археологічного проекту "Острів" (2023-2024 р., село Пугачівка) під патронатом Інституту археології НАН України (м. Київ, Україна) та Центру балтійської та скандинавської археології (м. Шлезвіг, Німеччина), до якого були залучені студенти профільних і непрофільних ВНЗ України.

Для цього спочатку звернемось до етимології словосполучення "імерсивні культурно-археологічні практики", яке складається з декількох етимологічних частин. Перша частина "імерсивні" походить від англійського слова *immersive*, яке, своєю чергою, має латинський корінь *immersio*, що означає "занурення". У контексті сучасних технологій слово "імерсивні" описує досвід, що повністю занурює людину в інше середовище чи реальність. Імерсивний досвід прагне створити враження присутності в іншому просторі, що сприяє більш глибокому сприйняттю та взаємодії з досліджуваними об'єктами та контекстом. "Культурно-археологічні" – утворене з двох складових: "культурно" – від "культура", що походить з латинського слова *cultura* ("догляд", "розвиток") і стосується звичаїв, знань і цінностей спільноти, та "археологічні" – від "археологія", що має коріння в грецькому *ἀρχαιολογία* (*archaiologia*), де *ἀρχαῖος* означає "стародавній", а *λογία* – "вивчення". Археологія — це наука, яка вивчає давні цивілізації та їхню матеріальну культуру через аналіз залишків та артефактів.

Отже, "археологічні" тут означає такі, що стосуються дослідження стародавніх культур. І остання частина - "практики" – походить від латинського слова *practica*, яке виникло від грецького *πρακτική* (*praktikē*, "діяльність") і означає сукупність дій, вправ або методів для досягнення певної мети.

Таким чином, нецифрові "імерсивні культурно-археологічні практики" – це методи і заходи, що дозволяють учасникам зануритися у вивчення культурних та археологічних аспектів безпосередньо в реальному середовищі, де вони можуть взаємодіяти з артефактами або ландшафтами. Особливістю цих практик є можливість комунікації з фахівцями і представниками інших країн, що забезпечує міжкультурний обмін, збагачення досвіду і розширення професійних знань через спільне навчання та дослідження.

Таке поєднання практичних методів у імерсивні технології дозволяє студентам переживати та інтерпретувати культурні явища давнини, наче вони є частиною цієї історичної реальності.

Але з точки зору сучасної археології "імерсивні культурно-археологічні практики" (без уточнення офлайн чи онлайн) можуть розглядатися як підхід, що використовує технології віртуальної, доповненої та змішаної реальності для створення "занурювального" досвіду, який дозволяє користувачам взаємодіяти з археологічними знахідками, реконструйованими локаціями та історичними контекстами в інтерактивний цифровий спосіб. Такі практики за допомогою нових цифрових технологій дозволяють не лише вивчати артефакти чи місцевості, але й «занурюватися» в реконструйоване минуле, відчуваючи його атмосферу та просторовий контекст.

З позиції діяльнісного підходу у педагогіці можемо розглядати археологічну практику, як один з найефективніших імерсивних нецифрових методів для розвитку культурологічної компетентності студентів, оскільки цей метод надає можливість безпосередньої взаємодії студентів з матеріальною культурою минулих епох, сучасних фахівців науки і представників інших культур. Такий досвід допомагає студентам не лише поглибити знання про історичні культури, але й розвинути навички адаптації, емпатії та толерантності, необхідні для розуміння та поваги до культурних відмінностей.

Наприклад, під час нецифрової імерсивної культурно-археологічної практики у реальному часі і просторі проекту "Острів" студенти різних спеціальностей, наприклад, дизайнери Арт-академії сучасного мистецтва ім. С. Далі, вивчали артефакти, символи, ритуали та звичаї різних історичних спільнот, що сприяло формуванню міжкультурної обізнаності. Робота на розкопках, зокрема з об'єктами черняхівської культури та балтів-вікінгів, дозволила студентській молоді краще усвідомити значення культурних символів та світоглядну специфіку інших епох. Це, у свою чергу, поглиблює розуміння студентами соціокультурного контексту і сприяє уникненню упередженого трактування культурних явищ.

Впроваджена імерсивна культурно-археологічна практика також сприяє розвитку у студентів навичок "soft skills": комунікативні, міжособистісні та міжкультурні, лідерські, управлінські, креативні, а також навички критичного мислення, стресостійкості, саморозвитку, етичність у реальному просторі. Участь у розкопках у мультикультурних командах вчить студентів адаптуватися до роботи з людьми різних культурних традицій, що покращує їхні комунікативні здібності та здатність до конструктивної взаємодії. Це дозволяє студентам переносити свої знання та навички у практичну площину, що є особливо важливим для їхньої професійної діяльності.

Особливо цінним є те, що така культурно-археологічна офлайн практика розвиває у студентів етичне ставлення до культурної спадщини на прикладі стереотипів повсякденної поведінки присутніх фахівців з історії, археології, культурології тощо. Студенти вчать поважати об'єкти минулих культур як частину загальнолюдського надбання, яке потребує дбайливого ставлення і

збереження для майбутніх поколінь. Усвідомлення відповідальності за культурну спадщину робить культурно-археологічну практику потужним виховним інструментом, що формує у студентів етично правильне ставлення до культурних об'єктів.

Отже, імерсивна культурно-археологічна практика може розглядатися як унікальний метод, що гармонійно поєднує ідеї дизайнерського мислення з інтерактивним навчальним процесом. У межах концепції дизайнерського мислення ця практика виступає засобом занурення студентів у культурний контекст, дозволяючи їм глибше зрозуміти потреби суспільства, проблеми збереження спадщини та шляхи їх вирішення.

Такий підхід осмислення імерсивних культурних практик в концепті дизайн-мислення виокремлює наступні етапи реалізації, розглянемо їх. Формування емпатії як базового етапу дизайнерського мислення, адже студенти безпосередньо взаємодіють із культурними артефактами, розвиваючи чутливість до історичних і соціокультурних аспектів. Другим етапом концепції є визначення ключових проблем збереження культурної спадщини. Активний процес дослідження та аналізу культурного середовища стимулює студентів до етапу ідеації - генерації інноваційних ідей, спрямованих на адаптацію культурної спадщини до сучасного суспільства. Ці ідеї можуть бути втілені у вигляді прототипів, таких як дизайнерські рішення для популяризації історичних пам'яток, створення сучасних інтерпретацій культурних символів чи розробка інтерактивних освітніх платформ.

Таким чином, імерсивна культурно-археологічна практика забезпечує формування культурологічної компетентності, яка є фундаментальною для ефективної професійної діяльності студентів у дизайнерській сфері, забезпечуючи їх здатність інтегрувати культурний контекст у свої проекти та створювати рішення, орієнтовані на реальні потреби суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

- 1.Алексеева, С. В. (2018). *Підготовка майбутніх дизайнерів до розвитку професійної кар'єри: теорія і практика*: монографія. Міленіум
- 2.Алексеева, С. В. (2021). Дидактика в умовах інформатизації освіти. *Академічні студії. Серія «Педагогіка»*, 1(4), 25-30.
- 3.Беспалюк, Х. М., Процак, К. В. (2021). Дизайн-мислення як ефективний метод адаптації до змін. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 121-131.
- 4.Volkova, T., Jakobson, I. (2016). Design thinking as a business tool to ensure continuous value generation. *Intellectual Economics*, 10(1), 63-69.
- 5.Іванова, В. В. (2019). Роль дизайн-мислення в освіті. *Інтелект XXI*, 4, 93-97.
- 6.Ситник, Н., Пермінова, С., Чупріна, М. (2022). Дизайн-мислення як інструмент організаційного навчання. *Економічний простір*. 148-153.

ВИКОРИСТАННЯ КОУЧИНГУ В ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ІНСТРУМЕНТУ В ПІДГОТОВЦІ ПЕНІТЕНЦІАРНОГО ПЕРСОНАЛУ

Актуальність питання підготовки пенітенціарного персоналу лежить на поверхні всіх тих викликів, що постали у зв'язку з реформуванням державної кримінально-виконавчої системи, а також війною, яка триває на території України через вторгнення РФ.

Застосування методів спостереження, опису (емпіричний); узагальнення, ситуаційний аналіз та оцінка стану системи підготовки та підвищення кваліфікації пенітенціарного персоналу в Україні дав змогу виокремити основні фактори, що мають суттєвий вплив на якість та можливості навчання здобувачів вищої освіти за спеціальностями 262 «Правоохоронна діяльність», 081 «Право» та слухачів, які проходять підвищення кваліфікації на базі Пенітенціарної академії України (єдиного закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання, який готує фахівців для Державної кримінально-виконавчої системи України). До найвпливовіших факторів треба віднести такі, як:

– психоемоційні – стрес через воєнні дії (постійні повітряні тривоги, обстріли, втрати рідних та близьких, обмеження в пересуванні тощо), емоційна нестабільність, підвищена тривожність, зниження рівня ресурсного (психічного, біоенергетичного, мотиваційного) потенціалу та ін.;

– організаційні – зміна форми навчання, перехід на дистанційне та змішане навчання, нестабільні умови відтворення освітнього процесу через повітряні тривоги, відключення електроенергії, відсутність або неякісний сигнал інтернету, а також швидке опанування навичок володіння інформаційно-комунікативними технологіями, спеціалізованими платформами та програмами, в тому числі цифровими навичками;

– технічні (матеріально-технічні) – необхідність оновлення засобів технічного забезпечення, створення нових каналів для комунікації (електронна пошта, відеоконференції, віртуальні платформи для спілкування та спільної роботи всіх учасників освітнього процесу), а також засобів підтримки електроживлення та забезпечення роботи інтернет-мереж та безпеки інформаційних корпоративних каналів;

– комунікативні під час навчання в онлайн-форматі – обмеженість у безпосередньої взаємодії в системі «викладач – здобувач вищої освіти/особа, яка проходить підвищення кваліфікації»; зміна властивостей комунікації через її багатоцільові характеристики, складнощі прояву невербальних сигналів, відсутність соціальної взаємодії, що може позбавити здобувачів вищої освіти можливості обмінюватися ідеями, дискутувати та взаємодіяти між собою тощо.

Одним із інструментів, що дозволяє м'яко пройти процес адаптації до змінених умов відтворення освітнього процесу для всіх його учасників, а також педагогічної діяльності, на наш погляд, є педагогічний коучинг.

В загальному розумінні коучинг – це вид індивідуальної підтримки людей, які ставлять своїм завданням професійне та особистісне зростання, підвищення особистісної ефективності; метод спрямований на допомогу в досягненні цілей та вирішення різного роду проблем в будь-яких сферах життєдіяльності: бізнесі, кар'єрі, освіті, міжособистісному спілкуванні в професійному та побутовому середовищі.

В широкому аспекті коучинг – це така форма консультативної підтримки, яка допомагає людині досягати важливих для неї цілей в оптимальний проміжок часу шляхом мобілізації внутрішнього потенціалу, розвитку своїх здібностей, покращення певних особистісних та професійних якостей, формування нових вмінь та навичок. Якщо більш вузько визначити коучинг, то це процес виявлення цілей людини та знаходження, відпрацювання оптимальних шляхів їх досягнення.

Педагогічний коучинг – тривале співробітництво учасників освітнього процесу, яке допомагає досягнути високих результатів у процесі професійної підготовки, а саме формування професійної компетентності та готовності до виконання комплексних, складних службових та службово-професійних завдань.

Педагогічний коучинг в умовах закладу вищої освіти із специфічними умовами навчання передбачає наступне:

– системний супровід курсанта, студена, слухача – учасників освітнього процесу, що спрямований на ефективне досягнення значимих для них цілей у певний проміжок часу, в результаті чого відпрацьовується гнучкість та адаптивність до змін (умов та факторів, що впливають на процес здобуття освіти, набуття вмінь та навичок, необхідних для задоволення певних потреб, виконання певних завдань, обґрунтування своїх подальших планів в різних сферах життєдіяльності в цілому);

– комунікативне співробітництво, що базується на принципі партнерства, яке допомагає досягати вагомих результатів на шляху досягнення цілей;

– непервинний процес розвитку, вдосконалення, розкриття потенціалу особистості для досягнення максимального результату;

– систему взаємодії з коучем, із самим собою, з оточуючим світом;

– технологію, що дозволяє переміститися з зони проблеми в зону ефективного рішення, що базується на прийнятті важливих переконань та мотивації;

– засіб впливу, допомоги особистості у пошуку її особистісних рішень в будь-якій складній для неї ситуації;

– модель взаємодії суб'єктів, завдяки якій коуч-викладач підвищує рівень мотивації та відповідальності, як у себе, так і у учасників освітнього процесу: «вчиться сам і навчає інших»;

– особливе підтримує відношення до учасників освітнього процесу, відповідно до якого, вони самі досягають своїх цілей, самі вирішують проблеми, реалізуючи особистісні здібності та можливості;

– вид індивідуальної підтримки особистості, основним завданням якої є професійне та особистісне зростання, підвищення персональної ефективності.

Педагогічний коучинг поки що недостатньо застосовується в підготовці фахівців правової а правоохоронної сфери професійної діяльності, однак показує високу ефективність на практиці, про що свідчать результати опитування тих учасників освітнього процесу, які мали можливість пройти індивідуальні серії коуч-сесій із викладачем-коучем у межах роботи коучингового клубу «Лідер» при кафедрі педагогіки та гуманітарних дисциплін Пенітенціарної академії України. Коучингові технології передбачають певний алгоритм застосування, що включає в себе такі етапи, як: встановлення партнерських взаємовідносин між викладачем та курсантом (студентом, слухачем), спільне визначення завдань для досягнення конкретної цілі, дослідження поточної ситуації (проблеми), визначення внутрішніх та зовнішніх бар'єрів (конфліктів) з метою подолання складностей на шляху до результату, розробка та аналіз можливостей для подолання труднощів у вирішенні проблеми, вибір конкретного варіанту дій і складання плану дій, домовленість про те, що конкретно має бути зроблено до певного терміну часу. Окрім індивідуальних коуч-сесій викладачі кафедри педагогіки та гуманітарних дисциплін, виконуючи роль коуча, залучають учасників освітнього процесу до інноваційної проєктної діяльності (розробки освітніх проєктів, в тому числі грантових ((побудови безбар'єрного освітнього простору; вдосконалення електронної комунікації для забезпечення якості навчання та ін.)), наукових досліджень і представлення результатів на конференціях, форумах, круглих столах та інших науково-практичних заходах, написання й друк наукових тез доповідей та статей; соціально-значимих проєктів для молоді (розвитку молодіжної політики, соціальної згуртованості молоді в громаді, розвиток демократичних ініціатив молоді та ін.).

Отже, коучинг як інструмент педагогічної підтримки та впливу на свідомість майбутніх пенітенціаристів, є одним з ресурсних методів педагогічної діяльності та передбачає виведення взаємовідносин в системі «викладач – здобувач вищої освіти/особа, яка проходить підвищення кваліфікації» на новий рівень міжособистісної взаємодії на основі зацікавленості та співробітництва. Реалізація принципів коучингу в закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання сприяє з одного боку на подолання, перш за все, емоційних коливань всіх учасників освітнього процесу, підвищенню адаптаційного потенціалу та потенціалу резильєнтності, покращенню мотивації курсантів, студентів, слухачів, що надає їм можливість відповідно подолати труднощі, які пов'язані зі зміною умов навчання або проходження підвищення кваліфікації, залишатися їм в ресурсному стані та рухатися до своїх цілей в подальшій професійній діяльності й в цілому в житті, а з іншого боку – дозволяє закладу вищої освіти покращити якість навчання, оскільки відбувається процес поглибленого розуміння викладачами запитів своїх здобувачів вищої освіти, і, головне, сприяє підготовці фахівців, які здатні ефективно функціонувати в умовах, що постійно змінюються.

Вдовичин Т. Я.

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
(Дрогобич, Україна)*

Гриник О. О.

*Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка,
(Дрогобич, Україна)*

АКТУАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ В ОСВІТІ

Сучасний світ змінюється динамічно через вплив різних факторів, серед яких почесне місце займає інформатизація. Такі зміни відбиваються першочергово на освіті, адже змінюються акценти щодо професійної підготовки майбутнього громадянина та надання йому якісних освітніх послуг. Останнім часом напрям змін в процесі навчання зміщено через глобальні та соціальні виклики, що спрямовані до узагальненої освітньої мети – «відбуватися навчальному процесі незалежно від часу і розташування суб'єктів навчання».

Тим самим, в періоди зростання ролі інтернету в освітній політиці, проникнення і активного його використання на будь-яких етапах навчального процесу, відкритість та доступність освіти стала очевидним наслідком. Звичайно, появляються нові виклики для перенесення навчального процесу в глобальну мережу, проте гнучкість щодо отримання освітніх послуг зберігається. Підвищується та обґрунтовується популярність концепції навчання в мережі, що передбачає залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності та набуття знань, умінь і навичок у відкритому освітньому середовищі. Освітній простір наповнюється сервісами та інструментами, що доступні для всіх суб'єктів навчального процесу незалежно від статусу, рівня чи можливостей, адже роль одних полягає в управлінні та організації, інших – формування навчального контенту, а ще інших – споживанні доступної навчальної інформації для отримання фахових знань, вмінь та навичок.

Для процесу навчання великий потенціал мають соціальні сервіси інтернету. Якщо проаналізувати тлумачення терміну «інтернет», то в Українській бібліотечній енциклопедії вказано, що це «всесвітня система взаємосполучених комп'ютерних мереж, що дозволяє зберігати, передавати інформацію та базується на Інтернет – протоколах, визначених міжнародними стандартами» (Бакан, б. д.). Соціальна роль Інтернету є багатогранною і суперечливою. З одного боку, він відкриває безмежні можливості для комунікації, навчання та розвитку, з іншого – створює нові виклики для суспільства. Важливо усвідомлювати як позитивні, так і негативні аспекти використання інтернету, щоб максимально ефективно використовувати його можливості та мінімізувати ризики.

Основні соціальні функції інтернету для освіти:

✓ *комунікація*: миттєвий обмін інформацією та ідеями між учасниками навчального процесу з різних куточків світу (соціальні мережі, месенджери, форуми та інші платформи);

✓ *доступ до інформації*: необмежені можливості до знань з будь-якої галузі, що дозволяє самостійно навчатися, розвиватися, розширювати світогляд;

✓ *соціальна інтеракція*: нові форми соціальної взаємодії, що дозволяють спілкуватися, співпрацювати, незважаючи на географічні обмеження (онлайн-ігри, віртуальні спільноти, соціальні платформи тощо);

✓ *соціальні зміни*: відображення динамічних змін, дозволяючи користувачам організовуватися, висловлювати свою думку, впливати на суспільні процеси;

✓ *економічна діяльність*: нові можливості для надання освітніх послуг.

Соціальна роль використання сервісів інтернету має позитивні аспекти щодо демократизації інформації, де кожен має можливість публікувати інформацію, що сприяє розширенню доступу до знань та різноманітності думок, глобалізації та соціальній мобілізації, нових можливостей для навчання та розвитку.

Соціальний сервіс у науковій літературі подається як «віртуальна платформа, яка підтримує групові взаємодії користувачів за допомогою мережевого програмного забезпечення та сучасних засобів комунікацій» (Онищенко, Горовий, & Попик, 2014). Як правило, діяльність соціальних сервісів базується на вебтехнології, що дозволяє проектувати систему через мережеву взаємодію користувачів. Узагальнивши поняття соціального сервісу, оскільки підхід до його трактування постійно змінюється через динаміку розвитку інформаційних технологій, можна подати як свого роду «філософію» подання інформації та міжособистісну взаємодію у освітньому вебсередовищі.

Діяльність соціальних сервісів здійснюється на таких принципах: провадження діяльності з використанням певних програмних засобів, грамотний розподіл функцій для комунікації користувача з технологіями, інтерактивності щодо наповненого контенту, інтеграція функціональних можливостей, соціалізація для взаємодії користувачів. Відповідно до цього, функціональність соціальних сервісів розпочинається з авторизації та налаштування конфіденційності приватної інформації, так і для відкритого користування, доступ до систематизованих матеріалів та можливість обговорення різних питань, аналіз динаміки використання сервісу та його популярності серед користувачів тощо.

Щоб класифікувати соціальні сервіси інтернету для здійснення освітніх послуг, варто обрати критерій щодо діяльності користувачів. Зокрема, пошукові системи, вікі-технології, багатофункціональні освітні портали, блоги, соціальні медіа сховища, геосервіси, карти знань, соціальні мережі та засоби для спілкування тощо. Виходячи з різноманіття соціальних сервісів, можна побачити, що ступінь їх використання для навчального процесу є надзвичайно великим, адже дають доступ до відкритих освітніх ресурсів в синхронному чи асинхронному режимі, можливість взаємодіяти онлайн чи офлайн з іншими користувачами освітньої спільноти, спостерігати динаміку як власного зростання, так і аналізувати діяльність інших користувачів, створювати навчальний контент як самостійно, так і спільно з іншими людьми тощо.

Варто розглянути один із видів соціальних сервісів як соціальні мережі. Їх популярність зростає з кожним роком все більше не лише серед молодого покоління, але й серед дорослого населення. Вони стали невід'ємною частиною життя людини, адже пропонують приємний контент та корисне проведення часу у мережі.

Вперше термін «соціальна мережа» виник у 1954 році. Соціальна мережа є свого роду віртуальним майданчиком, що забезпечує спілкування, підтримку, створення, розбудову, відображення та організацію соціальних контактів, обмін даними між користувачами (Івашньова, 2012). Класичне розуміння «соціальної мережі» трактується як платформа з можливістю обмінюватись інформацією та контентом (рис. 1). Визначення терміну «соціальна мережа» можна узагальнити як «онлайн-платформа, де користувачі можуть створювати профілі, встановлювати зв'язки з іншими та обмінюватися інформацією, а основними елементами соціальних мереж є особисті профілі, зв'язки (друзі, підписники, контакти), стрічка новин та можливості спілкування (чати, коментарі, лайки тощо)» (Шоляк, б. д.).

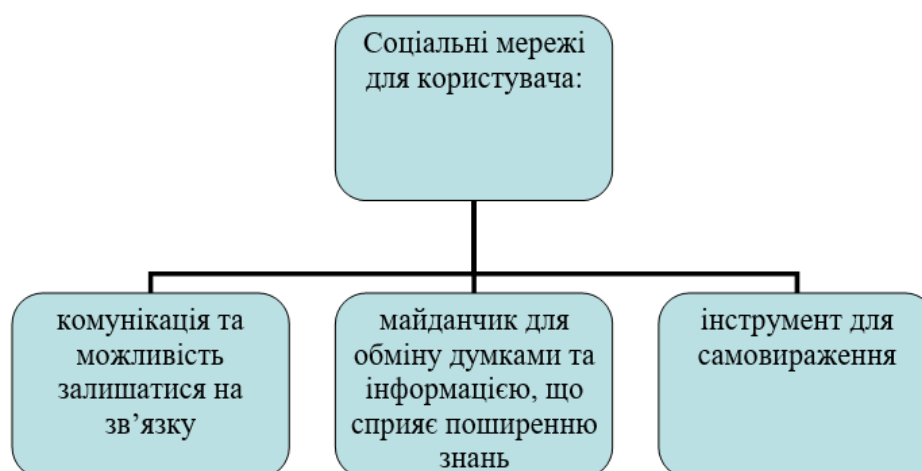

Рис. 1. Роль соціальних мереж для користувача

Соціальні мережі виступають інструментом не лише для обміну інформацією, комунікації учасників мережі, але стають альтернативою друкованим виданням, медіаресурсам, професійним сайтам тощо. Це така онлайн платформа, де користувачі не просто спілкуються чи діляться ідеями, а й працюють, ведуть бізнес та дізнаються новини з оточуючого світу. Тобто в загальному, потенціал соціальних мереж набагато більший, ніж просто комунікація у глобальній мережі. На думку Т. Вакуліч, «соціальні мережі – один із соціальних інститутів, який тією чи іншою мірою виконує замовлення суспільства та окремих соціальних груп щодо певного впливу на населення в цілому, в тому числі й на окремі вікові та соціальні категорії» (Вакуліч, 2005). Тим самим можна побачити, що розуміння поняття «соціальна мережа» розширюється в міру розвитку цифрового суспільства, де поряд з звичним уявленням користувачів про соціальну мережу йдуть професійні онлайн-ресурси, форуми, ігрові та мобільні додатки тощо.

Соціальні мережі впливають на особистість, тому інформація у стрічці новин повинна бути структурована та організована згідно компонентів змісту їх використання, що продемонстровано на рис. 2. Вони взаємопов'язані між собою, що дозволяє користувачу цілісно аналізувати інформацію, яка до них потрапляє. Використовуючи соціальні мережі, користувач взаємодіє у віртуальному просторі, тому комунікативний компонент є дуже важливим з певними правилами та законами.

Рис. 2. Компоненти змісту використання соціальних мереж

Отже, соціальні мережі для навчання – це платформи, які дозволяють учням, вчителям і фахівцям обмінюватися знаннями, досвідом і матеріалами для навчання. Соціальні мережі можуть бути корисними для навчання з кількох причин. По-перше, надають доступ до інформації та ресурсів, зокрема, навчальних матеріалів, статей, відеоуроків, лекцій та інших освітніх ресурсів. По-друге, комунікація та співпраця, адже вони дозволяють учням обмінюватися ідеями, задавати питання, обговорювати проєкти та працювати разом над завданнями. Це покращує групове навчання та підвищує рівень взаємодії. По-третє, активізують до використання нетрадиційних методів навчання, завдяки інтерактивним формам (наприклад, вебінари, онлайн-курси або освітні блоги) у зручний час та в зручному форматі. По-четверте, соціальні мережі – це потужна підтримка мотивації, оскільки їх використання для обміну досягненнями та успіхами надихає до кращого навчання та досягнення нових цілей. По-п'яте, розвиток критичного мислення, адже в мережах є багато різної інформації, тому слід вчитися її аналізувати, критично оцінювати та розпізнавати надійні джерела. Шостим кроком для успішного використання соціальних мереж є особисте навчання та розвиток, адже вони дозволяють учням знаходити теми,

які їх цікавлять, і вивчати їх у своєму власному темпі. Останнім моментом є мережевий маркетинг та кар'єрні можливості, що допомагають учням створювати професійні зв'язки, а також а майбутньому будувати особистий бренд у професійній сфері. Таким чином, соціальні мережі створюють середовище, яке сприяє безперервному навчанню та взаємодії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бакан, С. Ф. (б. д.). *Интернет*. Українська бібліотечна енциклопедія. <https://ube.nlu.org.ua/article/Интернет>
2. Онищенко, О. С., Горовий, В. М., & Попик, В. І. (2014). Соціальні мережі як інструмент взаємовпливу влади та громадянського суспільства. *НАН України, Нац. б-ка України ім. ВІ Вернадського*.
3. Івашнюва, С. В. (2012). Використання соціальних сервісів та соціальних мереж в освіті. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки, (2), 15-17.*
4. Шоляк, В. (б. д.). *ТОП соціальних мереж - Wizeclub Education*. Wizeclub Education. <https://wizeclub.education/blog/top-sotsialnih-merezh/>
5. Вакуліч, Т. М. (2005). Інтернет-залежність як новий вид адиктивної поведінки. *Науковий часопис НПУ ім. МП Драгоманова. Серія: Психологія, 22-27.*

Вишник О. О.

*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка
(Глухів, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ТА ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У сучасному освітньому просторі зростає потреба в нових підходах до навчання, що відповідають викликам цифрового суспільства. Першочерговою метою освіти є розвиток креативних здібностей та емоційної стійкості здобувачів початкової освіти. Особливо важливо інтегрувати арт-терапевтичні методи з цифровими інструментами, що дозволяють не лише підвищувати мотивацію до навчання, але й створювати умови для емоційної підтримки та розвитку уяви.

Сьогодні початкова школа виступає важливим етапом соціалізації дитини та формування її когнітивних і креативних здібностей. Проте традиційні форми навчання часто не враховують індивідуальні емоційні потреби дітей, що може призводити до зниження мотивації та розвитку девіантної поведінки. Використання арт-терапевтичних методів дозволяє створювати безпечне середовище для самовираження дитини та сприяє її емоційному благополуччю. Додатково, цифрові інструменти сприяють активізації інтересу дітей до навчального процесу.

З огляду на це, інтеграція цифрових технологій та арт-терапевтичних практик у навчальний процес є необхідною для розвитку креативності, емпатії та соціальних навичок у здобувачів початкової освіти.

Р. Павлюк визначає арт-педагогіку як «особливий напрямок педагогіки, який забезпечує навчання, розвиток і виховання дитини через мистецтво в процесі викладання будь-якого предмету» (Павлюк, 2013).

Арт-терапія – це механізм відкриття Себе, соціально-педагогічний та соціально-психологічний інструмент побудови довіри, допомагає в пошуках ідентичності (Солнишкіна, 2022).

Арт-терапія як форма психотерапевтичного впливу ґрунтується на використанні творчих процесів для вираження емоцій, саморефлексії та вирішення внутрішніх конфліктів. У контексті навчання в початковій школі, арт-терапія може стати ефективним методом підтримки емоційної рівноваги учнів, підвищення їхньої самооцінки та розвитку навичок самовираження. Це є особливо важливим у період адаптації до навчального процесу та вирішення конфліктів.

Цифрові технології, зокрема різноманітні програми для малювання, створення музики чи 3D-моделювання, дозволяють поєднувати творчий процес із навчальними завданнями, що не лише підвищує мотивацію до навчання, але й розвиває технічні та креативні навички.

Комбінування цих підходів дозволяє учням створювати власні проєкти за допомогою цифрових інструментів, втілюючи власні ідеї через мистецтво. Наприклад, використання програм для малювання, таких як Paint 3D або Tux Paint, допомагає учням не тільки вивчати основи композиції та кольору, але й розвивати просторове мислення та дрібну моторику.

Інтеграція арт-терапевтичних та цифрових технологій у навчальний процес може мати різні форми. Наприклад, проведення занять із малювання у цифрових програмах із одночасним залученням арт-терапевтичних технік, таких як «колір емоцій», де учні малюють свої емоції за допомогою кольорової палітри. Це сприяє не лише розвитку художніх навичок, але й допомагає вчителям краще розуміти емоційний стан дітей.

Заняття із використанням зображувальних арт-технік (малюнок, скульптура, інсталяція) створюють сприятливі умови для виявлення наявних емоційних порушень. При цьому спеціальна підготовка та художні таланти не грають ролі, натомість, на заняттях арт-терапією заохочується творча діяльність. Це особливо важливо в ситуаціях, а коли робота арт-терапевта націлена на роботу з ПТРС для подальшої інтеграції дитини в середовище перебування, що актуально для сучасної України (Іванкова-Стецюк, 2022).

Ще одним важливим аспектом є використання цифрових технологій у створенні спільних проєктів. Учні можуть працювати над спільними арт-

проектами, використовуючи онлайн-платформи для малювання або створення музики. Це сприяє розвитку соціальних навичок, зокрема, вміння співпрацювати, слухати одне одного та висловлювати власну думку.

Також варто згадати використання технологій доповненої реальності (AR), які дозволяють візуалізувати арт-об'єкти в реальному просторі. Ця технологія може бути корисною на уроках технологій та образотворчого мистецтва, де учні можуть спостерігати свої роботи в новому контексті.

Використання арт-терапевтичних методів та цифрових технологій можуть значно покращити емоційний стан дітей, допомогти розвивати їхню креативність та підвищити рівень мотивації до навчання. Окрім цього, ці методи сприяють розвитку технічних навичок та дають змогу учням глибше зануритися в навчальний процес.

Учні, які використовують цифрові інструменти для творчості, демонструють вищі показники креативного мислення та здатності до вирішення проблем. Використання арт-терапевтичних методів у свою чергу зменшує рівень тривожності, сприяє розвитку емоційної саморегуляції та соціальної адаптації.

Висновки. Інтеграція арт-терапевтичних методів та цифрових технологій у навчальний процес здобувачів початкової освіти є перспективним напрямом розвитку сучасної педагогіки. Такий підхід сприяє формуванню емоційної стійкості, розвитку креативних і технічних навичок та підвищенню мотивації учнів до навчання. Важливою умовою успішної реалізації цього підходу є підготовка педагогів до використання цифрових інструментів та арт-терапевтичних методів у повсякденній педагогічній практиці.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення довгострокових ефектів від використання цифрових інструментів та арт-терапії у навчанні молодших школярів. Також важливо дослідити можливості застосування цих методів для корекції поведінки дітей з емоційними та поведінковими розладами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Іванкова-Стецюк О. Б., Стецюк М. В. (2022). Використання інтеграційного потенціалу візуального мистецтва та цифрових технологій в арт-терапевтичній діяльності. *Особистість та суспільство в цифрову еру: психологічний вимір (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 24 черв. 2022 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.», каф-ра психології. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія» С.82-86. <https://hdl.handle.net/11300/18037>

2.Павлюк Р. (2013). Артпедагогіка як наука: зміст, суть, значення та форми впровадження. *Педагогічний альманах*. № 17. С. 67–73.

3.Солнишкіна А. А. (2022). Використання креативного потенціалу арт-терапії в соціально-педагогічній роботі з дітьми біженців та внутрішньо переміщених осіб. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 5 : Педагогічні науки: реалії та перспективи. Вип. 88. С. 186-190.

Гайдай І. О.

*Державний університет «Житомирська політехніка»
(Житомир, Україна)*

Данилівська Я. Д.

*Головинське вище професійне училище нерудних технологій
(Головине, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У НАВЧАННІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Сучасний етап розвитку освіти характеризується активною інтеграцією цифрових технологій у всі аспекти навчального процесу. Цифровізація торкається не лише організаційних аспектів викладання, але й суттєво змінює зміст та методи навчання. В умовах глобалізації та зростання ролі англійської мови як засобу міжкультурної комунікації, викладачі англійської мови зіштовхуються з новими викликами і можливостями. У цьому контексті підготовка викладача англійської мови повинна відповідати сучасним вимогам, включаючи не лише лінгвістичну та педагогічну компетентність, але й високий рівень цифрової грамотності.

Цифрові технології відкривають нові горизонти для викладання іноземних мов, зокрема завдяки інтерактивним платформам, віртуальним класам, мобільним додаткам і мультимедійним ресурсам. Однак, незважаючи на величезний потенціал цифрових інструментів, їх впровадження в освітню діяльність викликає ряд питань. Серед них – недостатній рівень підготовки педагогів до роботи з цифровими платформами, брак технічних ресурсів та складність адаптації традиційних методик до нових умов (Биков, 2020, 11).

Цифровізація освіти стає важливим трендом у сучасному світі, трансформуючи традиційні підходи до навчання і відкриваючи нові перспективи для викладачів та студентів. Використання цифрових технологій у процесі викладання дозволяє створити інтерактивне і динамічне освітнє середовище, яке підтримує гнучкість, індивідуалізацію навчання та забезпечує доступ до величезного масиву освітніх ресурсів.

Однією з ключових можливостей цифровізації є підвищення доступності освіти. Завдяки онлайн-платформам, віртуальним класам та дистанційному навчанню здобувачі освіти з будь-якої точки світу можуть отримати доступ до освітніх матеріалів і курсів, які раніше були недоступними. Це особливо актуально для здобувачів освіти, які живуть у віддалених регіонах або мають обмежений доступ до якісної освіти.

Цифрові інструменти також дозволяють індивідуалізувати навчальний процес, адаптуючи його до потреб і темпу навчання кожного здобувача освіти. Викладачі мають можливість використовувати інтерактивні завдання, мобільні додатки та онлайн-тести для більш ефективного навчання здобувачів освіти, що сприяє кращому засвоєнню матеріалу (Гончарова, 2023).

Проте, цифровізація несе і значні виклики. Перш за все, вона вимагає від викладачів нових компетенцій – цифрової грамотності, уміння працювати з

освітніми платформами, створювати інтерактивний контент і використовувати онлайн-інструменти для оцінювання знань. Багато викладачів зіштовхуються з труднощами адаптації до нових технологій через відсутність належної підготовки чи технічної підтримки. Це вимагає розробки та впровадження нових програм професійного розвитку викладачів, що допоможе їм ефективно використовувати цифрові інструменти.

Іншим важливим викликом є цифрова нерівність – не всі учасники освітнього процесу мають рівний доступ до технологій та інтернету, що створює проблеми для тих, хто навчається або викладає у менш забезпечених регіонах.

Таким чином, цифровізація освіти пропонує великі можливості для покращення якості навчального процесу, але водночас вимагає від освітян гнучкості та готовності адаптуватися до змін. Підвищення рівня цифрових компетенцій викладачів, а також забезпечення рівного доступу до технологій є критично важливими умовами успішної реалізації потенціалу цифрової освіти.

Зі зростанням впливу цифрових технологій викладач перетворюється на цифрового модератора, чия роль полягає не стільки в передачі знань, скільки в організації освітнього середовища, яке підтримує активне, самостійне навчання здобувачів освіти. Основними змінами в ролі викладача є такі:

- Фасилітатор або наставник: викладач більше не є єдиним джерелом знань. Завдяки доступу до інформаційних ресурсів в Інтернеті здобувачі освіти можуть знаходити знання самостійно. Роль викладача тепер полягає в тому, щоб направляти здобувачів освіти, допомагати їм критично оцінювати інформацію, вирішувати проблеми і розвивати навички самостійного навчання.

- Цифровий модератор: викладач управляє цифровими навчальними платформами (Moodle, Google Workspace for Education тощо), онлайн-інструментами для комунікації, а також ресурсами, що використовуються в дистанційному та змішаному навчанні. Він створює завдання в цифрових середовищах, модерує онлайн-дискусії та контролює прогрес здобувачів освіти за допомогою цифрових інструментів.

- Розробник навчальних матеріалів: традиційні підручники доповнюються цифровими ресурсами: інтерактивними відео, онлайн-тестами, віртуальними лабораторіями тощо. Викладач повинен уміти розробляти, налаштовувати і використовувати такі матеріали, щоб підтримувати мотивацію та інтерес здобувачів освіти до навчання.

- Оцінювач у цифровому середовищі: окрім класичних форм оцінювання, викладач має вміти застосовувати автоматизовані системи перевірки знань, аналізувати результати тестів у реальному часі та надавати зворотний зв'язок через цифрові платформи. Це дозволяє прискорити процес оцінювання та зробити його більш прозорим і адаптивним до потреб здобувачів освіти.

- Постійний учень: Щоб залишатися актуальним у цифровому світі, викладачі повинні постійно оновлювати свої знання і вміння. Це передбачає участь у програмах підвищення кваліфікації, освоєння нових технологій та їх

інтеграцію в освітній процес. Безперервне навчання стає важливою частиною професійного розвитку викладача.

Онлайн-платформи дозволяють організувати навчальний процес повністю дистанційно або у змішаному форматі. Серед найпопулярніших платформ:

- Google Classroom – система для управління навчальними матеріалами, де викладач може організувати завдання, тести та обговорення.

- Moodle – гнучка система для створення навчальних курсів, що підтримує інтеграцію різних мультимедійних ресурсів та інструментів для оцінювання.

Мобільні додатки забезпечують доступ до навчальних матеріалів у будь-який час та з будь-якого місця, що дозволяє студентам удосконалювати свої навички самостійно. Найпопулярніші додатки для вивчення англійської мови включають:

- Duolingo – інтерактивний додаток для вивчення англійської з використанням гейміфікації. Пропонує практичні завдання для розвитку навичок слухання, читання, письма та говоріння.

- Memrise – додаток для вивчення лексики за допомогою асоціативних методик та інтерактивних вправ.

- Babbel – платформа для розвитку мовленнєвих навичок через діалоги та практичні вправи.

Вивчення мови часто вимагає розвитку навичок аудіювання, тому відео- та аудіоконтент є надзвичайно корисним для занять. Серед основних інструментів:

- YouTube – величезний ресурс навчальних відео з англійської мови, уроків від викладачів та мовних каналів.

- TED Talks – платформа з лекціями на різні теми англійською мовою, що допомагає студентам практикувати аудіювання та збагачувати словниковий запас.

- Podcasts – аудіоплатформи, де можна знайти подкасти на різні теми англійською мовою, такі як *BBC Learning English* або *The English We Speak*.

- Лабораторія Randall's ESL Cyber Listening Lab – онлайн-ресурс, створений для розвитку навичок аудіювання у вивченні англійської мови.

- EnglishCentral – віртуальна лабораторія, що пропонує відео-уроки з інтегрованою системою перевірки вимови.

Для залучення здобувачів освіти до активного навчання використовуються цифрові ресурси, що дозволяють інтерактивно виконувати завдання або грати в мовні ігри. Деякі з них:

- Kahoot! – платформа для створення інтерактивних вікторин і тестів, яка підтримує гейміфікацію та змагання між учасниками.

- Quizlet – інструмент для створення флеш-карт і тестів на основі нової лексики або граматичних правил.

- Storybird – платформа для створення власних історій англійською мовою, яка розвиває креативність та письмо.

Соціальні мережі також стають інструментами для вивчення мови, оскільки забезпечують постійну комунікацію англійською. Серед них:

- Facebook, Instagram – на цих платформах створюються тематичні групи для спілкування англійською мовою, а також профілі, присвячені вивченню англійської з щоденними постами та завданнями.

- Telegram, WhatsApp – месенджери використовуються для групових чатів англійською, де можна практикувати мову у неформальній обстановці та отримувати швидкий зворотний зв'язок.

Використання цифрових словників значно спрощує процес пошуку нових слів та їх значень. Найпопулярнішими є:

- Cambridge Dictionary – надає точні визначення англійських слів, їх вимову, приклади вживання та переклад на інші мови.

- Linguee – поєднує функції словника та контекстного перекладача з численними прикладами вживання.

- Google Translate – популярний інструмент для швидкого перекладу текстів, хоч і менш точний у порівнянні з професійними словниками (Цифрова компетентність вчителя).

Підготовка викладача до уроку англійської мови в умовах сучасної освіти має бути комплексною і адаптованою до нових вимог і технологій. Зміст і форми підготовки повинні враховувати як традиційні методики навчання, так і інноваційні цифрові інструменти, що забезпечують ефективність навчального процесу.

Використання цифрових інструментів у навчанні англійської мови представляє собою значний прогрес у сучасному освітньому середовищі. Цифрові інструменти дозволяють адаптувати навчальні матеріали до індивідуальних потреб здобувачів освіти. Це створює можливості для персоналізації навчання, що може сприяти кращому розумінню і засвоєнню матеріалу.

Отже, цифрова освіта має значний позитивний вплив на сучасних здобувачів освіти, сприяє підвищенню якості знань, формуванню високоякісних кадрів для ринку праці й забезпеченню доступу до новітніх технологій та знань. Тому, важливо продовжувати розвивати та підтримувати цей процес для досягнення кращих результатів у навчанні та формуванні майбутнього покоління кваліфікованих фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков, В.Ю., Буров О.Ю. (2020). Цифрове навчальне середовище: нові технології та вимоги до здобувачів знань. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. Збірник наукових праць. Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 55, 11-21. <https://www.molodyvchenyi.ua/index.php/journal/article/view/243> (дата звернення 17.09.2024).

2. Гончарова, І.П. (2023). Цифрові технології в освіті як засіб покращення доступності та ефективності навчання. Електронна бібліотека НАПН України. <https://lib.iitta.gov.ua/> (дата звернення 17.09.2024).

3. Цифрова компетентність вчителя DigCompEdu [online]. <http://dystosvita.blogspot.com/2018/04/digcompedu.html>.

ПЕДАГОГІЧНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ ІЗ НАБУТОЮ ЧЕРЕПНО-МОЗКОВОЮ ТРАВМОЮ ВНАСЛІДОК ВОЄННИХ ДІЙ

Щороку у світі тисячі дітей та їхніх сімей страждають від набутої травми мозку (НТМ). «Набута» означає, що дитина не народилася з травмою – вона є результатом нещасного випадку або хвороби, яка сталася пізніше.

Набута мозкова травма може бути результатом:

1. *Черепно-мозкової травми (ЧМТ)* – за причини удару голови або по голові. Це результат зовнішнього впливу, наприклад, автомобільна аварія або падіння, ураження внаслідок вибуху;

2. *Нетравматичного ураження головного мозку* – наслідки подій, що відбуваються всередині організму, наприклад, інсульт або нестача кисню (гіпоксія), менінгіт або пухлина головного мозку.

На сьогодні досить гостро постає потреба допомоги дітям, котрі зазнали негативного впливу бойових дій. В умовах війни будь-який вибух становить значну загрозу для кожного, хто потрапив під ударну хвилю ракети чи снаряда. На жаль, українські діти перебувають в зоні високого ризику виникнення нейротравматизму, спричиненого мінно-вибуховою дією. В результаті такої ситуації навіть, якщо у дитини немає зовнішніх ушкоджень, це не означає, що вона не постраждала. Для дітей травми черепа особливо небезпечні, оскільки структурні зміни головного мозку все ще відбуваються в цьому віці. Також досить складно оцінити неврологічні зміни у дітей, які легко сплутати із симптомами інших станів (Taylor, 2004).

Якщо частина мозку пошкоджена на ранніх стадіях розвитку, то дитина може не освоїти певні навички, які б у неї могли бути сформовані за кращих умов. Водночас деякі наслідки набутої черепно-мозкової травми можуть не виявитися доти, доки травмована частина не активується. Прикладом може бути п'ятирічна дитина з травмою лобової частини мозку, що відповідає за прийняття рішень, судження та розв'язування проблем. Отже, наслідки травми можуть не виявлятися, доки дитині не виповниться 12 років, і виникне потреба інтенсивного використання цих навичок.

Здоровий глузд нам підказує, що мозок дитини здатний відновитися, «повернутися» та працювати на повну силу, але труднощі, з якими стикаються діти, суперечать цьому. Може здатися, що діти повністю одужують фізично, але наслідки черепно-мозкової травми можуть проявитися через тижні, місяці, а іноді й роки. Саме тому ЧМТ іноді називають «прихованою інвалідністю», бо зміни та труднощі, пов'язані з набутою нейротравмою, важко помітити.

Звісно, що кожна дитина реагує на травму мозку по-своєму, адже кожен мозок індивідуальний. Відтак і наслідки нейротравми будуть проявлятися по-різному. Одним із факторів, що детермінує наслідки ЧМТ, є те, що фахівці в

галузі охорони здоров'я називають «тяжкістю» травми. Вони класифікують травми мозку як «легкі», «середні» та «важкі». Але це не є точним способом визначення якості життя дитини після травмування. Отже, навіть «легка» травма може спричинити довгострокові (відтерміновані в часі) труднощі. Звісно, що «важка набута черепно-мозкова травма», може означати, що діти назавжди втратять здатність ходити чи говорити, чути, бачити. А у деяких можуть виникнути труднощі у прийманні їжі та рідини (дисфагія). Відтак залежно від тяжкості черепно-мозкової травми, її локалізації та впливу безлічі інших чинників, діти з нейротравмою можуть або повністю одужати, або відчувати довічні побічні ефекти.

Потреби – фізичні, емоційні та освітні – дітей із черепно-мозковою травмою, ймовірно, відрізнятимуться від тих, що були наявні до моменту травми (Fletcher, Ewing-Cobbs, Francis, Levin, 2005). Вважаємо за необхідне зазначити загальні наслідки набутої черепно-мозкової травми у дітей:

- слабкість кінцівок, труднощі у пересуванні;
- втома («виснаження»);
- зміни в поведінці – дратівливість, імпульсивна або неадекватна поведінка;
- труднощі в процесі освоєння нових знань (труднощі у навчанні);
- проблеми з пам'яттю;
- труднощі опрацювання інформації;
- труднощі, пов'язані з концентрацією уваги;
- емоційні труднощі, такі як тривога або депресія;
- труднощі розуміння та використання мови й мовлення, комунікативної діяльності;
- труднощі, пов'язані з організацією та плануванням, виконанням повсякденних завдань;
- труднощі прояву емпатії – вміння відчувати, поставити себе на місце іншої людини.

Діти з нейротравмою зазнають труднощів у подоланні освітніх і соціальних викликів, які виникають в процесі здобуття освіти та спілкування. Оскільки побічні ефекти ЧМТ настільки непередбачувані, педагогам, а також батькам та дітям досить складно підготуватися до повернення у звичні умови навчання, на уроки/заняття.

Наслідки черепно-мозкової травми легко сплутати з порушеннями здатності до навчання (Taylor, 2004). Це цілком пояснюється, оскільки багато спільних рис. Обидві групи учнів можуть мати труднощі зі стійкістю уваги, пам'яттю, контролем імпульсів, організаційними навичками, навичками інтеграції, узагальненням, абстрактними міркуваннями та соціальними судженнями.

Зважаючи на те, що кожна дитина унікальна, не існує єдиної програми навчання, яка підійшла б усім учням із черепно-мозковими травмами. Однак, здійснення адаптації навчання або модифікації освітнього докільця, надає

можливість дитині реалізувати власний потенціал задля успіху в класі/групі та суспільстві.

Більшість методів навчання та компенсаторних стратегій, які педагоги використовують з учнями з порушеннями психофізичного розвитку, можуть бути використані й для дітей із травмами головного мозку (Чеботарьова, Блеч, Гладченко, Трикоз, Сухіна, Ярмола, 2018). Наприклад, учневі з організаційними труднощами можуть допомогти вербальні, візуальні підказки та письмові контрольні списки.

Дітям, які відновлюються після ЧМТ, допоможуть академічні корективи та гнучкий графік (Todis, McCart, Glang, 2018). Повернення до навчання також має включати моніторинг когнітивних навичок та компетенцій з поступовим збільшенням активності. Занадто швидке повернення до звичайного навантаження може посилити побічні ефекти й сповільнити час одужання. Щоб не допустити перевантаження, у деяких випадках для дитини може бути доречним відпочинок з обмеженим доступом до комп'ютерів, відеоігор, мобільних телефонів, телебачення та текстової інформації. Отже, процес повернення до навчання потребує контролю та здійснення педагогічної підтримки, що поєднує у собі (Walker, 2009):

- гнучкість і готовність фахівця змінити діяльність або завдання дитини;
- постійне відстеження прогресу та відзначення будь-яких покращень, успіхів, навіть незначних;
- взаємодія з іншими фахівцями та спілкування з родиною стосовно визначення перспектив.

Таким чином, вищевикладений матеріал – це нагода привернути увагу до освітніх потреб дітей з нейротравмою внаслідок воєнних дій. На сьогодні це та категорія дітей з особливими освітніми потребами, що потребує більш змістовного вивчення. Саме тому ми маємо відповідально ставитися до проблеми ЧМТ у дітей та сприяти успішному поверненню здобувачів до навчання. Лише завдяки компетентній підтримці з боку команди фахівців та батьків, діти із набутою черепно-мозковою травмою можуть домогтися значних успіхів в адаптації до нових умов навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чеботарьова О. В., Блеч, Г. О., Гладченко, І. В., Трикоз, С. В., Сухіна, І.В., Ярмола, Н.А. (2018). *Психолого-педагогічний супровід навчання дітей з інтелектуальними порушеннями* (О. В. Чеботарьова, Ред.). ІСПП імені Миколи Ярмченка НАПН України, 123 с.
2. Fletcher, JM., Ewing-Cobbs, L., Francis, D., Levin, HS. (2005). *Variability in outcomes after traumatic brain injury in children: A developmental perspective*. In Broman, SH. and Michel, ME. (Eds.), *Traumatic head injury in children* (pp. 3-21). Oxford: Oxford University Press.
3. Taylor, HG. (2004). *Research on outcomes in pediatric traumatic brain injury: current advances and future directions*. *Developmental Neuropsychology*, 25 (1/2), pp. 199-225.

4. Todis, B., McCart, M., & Glang, A. (2018). *Hospital to school transition following traumatic brain injury: A qualitative longitudinal study. NeuroRehabilitation*, 42(3), pp. 269-276.

5. Walker, S (2009). *Educational Implications of Acquired Brain Injury: a resource for educational psychologists*. Brain and Spine Foundation, p. 7.

Голуб А. І

*Криворізький державний педагогічний університет
(Кривий Ріг, Україна)*

Науковий керівник:

Захарова Г. Б.

кандидат педагогічних наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КОНСТРУЮВАННЯ ПЛОЩИННИХ ТА ОБ'ЄМНИХ ФІГУР ЗА ДОПОМОГОЮ ГЕОМЕТРИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

Конструювання площинних та об'ємних фігур в початковій школі є важливим аспектом математичної освіти, який сприяє розвитку просторового мислення, моторики та творчих здібностей учнів. Організаційно-педагогічні умови, що забезпечують ефективне впровадження цього процесу, відіграють ключову роль у формуванні у дітей необхідних навичок та знань. Важливо створити такі умови, які сприятимуть активному залученню дітей до конструювання, забезпечуючи їх різноманітними матеріалами та інструментами для роботи з геометричними фігурами.

Першочерговою умовою для ефективного конструювання площинних та об'ємних фігур є забезпечення матеріально-технічної бази, яка включає наявність відповідних навчальних посібників, конструкторів, геометричних інструментів та іншого обладнання, необхідного для практичної діяльності. Це означає, що школа повинна бути обладнана усім необхідним для проведення занять з конструювання, починаючи від простих паперових шаблонів та закінчуючи складними наборами для створення тривимірних моделей. Важливим є також доступ до різноманітних матеріалів, таких як пластилін, дріт, картон, дерев'яні палички, які можна використовувати для створення об'ємних фігур (Тарнавська, 2013).

Використання сучасних засобів навчання, таких як інтерактивні дошки та комп'ютерні програми, може значно підвищити ефективність конструювання площинних та об'ємних фігур. Інтерактивні дошки дозволяють вчителю наочно демонструвати процес створення фігур, моделювати різні геометричні форми та взаємодіяти з ними у реальному часі. Комп'ютерні програми для геометричного моделювання, такі як GeoGebra або SketchUp, дозволяють учням експериментувати з різними формами, змінювати їхні параметри, візуалізувати та аналізувати отримані результати. Ці технології сприяють більш глибокому розумінню геометричних концепцій, оскільки учні можуть безпосередньо бачити, як змінюються форми та об'єкти при різних маніпуляціях.

Також важливо забезпечити доступ до мережі Інтернет та відповідного програмного забезпечення, яке дозволяє використовувати віртуальні лабораторії та онлайн-ресурси. Віртуальні лабораторії дозволяють учням працювати з віртуальними моделями фігур, експериментувати з ними та досліджувати їх властивості без необхідності використовувати фізичні матеріали. Це особливо корисно у випадках, коли немає можливості забезпечити учнів необхідними матеріалами або інструментами (Скиба, 2007).

Забезпечення матеріально-технічної бази також включає створення спеціальних навчальних зон або лабораторій для занять з конструювання. У таких зонах учні можуть працювати у групах, використовувати різноманітні інструменти та матеріали для створення своїх моделей. Це дозволяє не тільки розвивати просторове мислення та моторні навички, але й сприяє формуванню навичок роботи у команді, розвитку комунікативних та організаційних здібностей.

Таким чином, матеріально-технічна база є фундаментом для організації ефективного процесу конструювання площинних та об'ємних фігур. Забезпечення учнів необхідними матеріалами та інструментами, використання сучасних технологій та створення спеціальних навчальних зон сприяє більш глибокому розумінню геометричних концепцій, розвитку творчих та практичних навичок, а також підвищує загальну ефективність навчального процесу (Chrétien & Lesterlin, 2000).

Другою важливою умовою для ефективного конструювання площинних та об'ємних фігур є методична підготовка вчителя. Вчитель повинен володіти ґрунтовними знаннями та навичками, необхідними для організації процесу конструювання, а також знати сучасні методи і прийоми, які сприяють активному залученню учнів у навчальний процес. Знання геометричних принципів та їх практичного застосування у реальному житті дозволяє вчителю створити цікаві та змістовні уроки, які допомагають учням зрозуміти важливість та актуальність вивчення геометрії.

Педагог має вміти мотивувати дітей до конструювання, пояснювати їм значення геометричних фігур у повсякденному житті та їх роль у навчанні. Важливо, щоб вчитель міг доступно і зрозуміло пояснити складні геометричні поняття, використовуючи різноманітні наочні матеріали та приклади з реального життя. Це допоможе учням усвідомити, що знання геометрії не обмежується лише класною кімнатою, а має широке застосування у багатьох сферах, таких як архітектура, мистецтво, техніка та інші.

Забезпечення індивідуального підходу до кожного учня є ще однією ключовою навичкою, яку повинен мати вчитель. Кожна дитина унікальна, і вчитель має враховувати їхні особистісні особливості, рівень розвитку та інтереси. Це означає, що педагог повинен бути гнучким у своєму підході, здатним адаптувати навчальні матеріали та методи до потреб кожного учня, забезпечуючи тим самим індивідуальний підхід. Наприклад, одним учням може бути цікаво створювати складні тривимірні моделі, тоді як інші можуть

віддавати перевагу простішим завданням, які допомагають закріпити базові геометричні знання.

Професійний розвиток і постійне підвищення кваліфікації вчителів є необхідними для ефективного викладання геометрії в початковій школі. Це включає участь у семінарах, тренінгах, курсах підвищення кваліфікації та обмін досвідом з колегами. Постійне оновлення знань та вдосконалення педагогічних навичок дозволяє вчителям бути в курсі нових методик та технологій, які можуть зробити процес навчання більш ефективним та цікавим для учнів (Скворцова & Онопрієнко, 2012).

Таким чином, методична підготовка вчителя є однією з ключових умов для успішного впровадження процесу конструювання площинних та об'ємних фігур у навчальний процес. Забезпечення мотивуючого середовища, індивідуальний підхід до учнів та постійний професійний розвиток вчителя сприяють підвищенню ефективності викладання геометрії та розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Не менш важливою умовою є створення сприятливої психологічної атмосфери в класі, яка заохочує учнів до творчої діяльності та експериментування. Для цього необхідно, щоб учні відчували підтримку з боку вчителя та однокласників. Учні повинні мати можливість вільно висловлювати свої ідеї та пропозиції, не боячись критики або негативних оцінок. Створення атмосфери довіри і взаємної поваги є ключовим для того, щоб діти могли розкрити свій потенціал і відчувати задоволення від навчального процесу (Баранюк, 2019).

Організація колективної роботи та обговорення результатів є ще одним важливим аспектом створення сприятливої психологічної атмосфери. Вчитель повинен створювати умови, в яких учні можуть спільно працювати над завданнями, обмінюватися ідеями і досвідом, що сприяє розвитку комунікативних навичок та вміння працювати в команді. Колективні проекти та дискусії не тільки підвищують рівень залученості учнів, але й допомагають їм краще зрозуміти матеріал через взаємодію з іншими дітьми.

Важливо, щоб діти розуміли, що їхні зусилля цінуються, а помилки є природною частиною навчального процесу і сприяють подальшому розвитку. Вчитель має пояснювати учням, що помилки – це можливість для навчання і вдосконалення, а не привід для засмучення або покарання. Такий підхід допомагає знизити страх невдачі і стимулює учнів до експериментування та самостійного пошуку рішень.

Таким чином, створення сприятливої психологічної атмосфери в класі є однією з ключових умов для розвитку творчої активності у молодших школярів. Підтримка і заохочення з боку вчителя, можливість вільно висловлювати свої думки, організація колективної роботи та позитивне ставлення до помилок створюють середовище, в якому діти можуть вільно розвивати свої творчі здібності та досягати високих результатів у навчанні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранюк, Л. К. (2019). Формування уявлень про форми та геометричні фігури дітей старшого дошкільного віку. Підготовка майбутніх фахівців у контексті становлення Нової української школи: комплексний підхід: збірник наукових праць, 121-123.
2. Вивчення елементів геометрії у початковому курсі математики | Кафедра дошкільної та початкової освіти. (б. д.). Кафедра дошкільної та початкової освіти | Інститут післядипломної освіти КУБГ. <https://dpo.ipro.kubg.edu.ua/?p=29>
3. Скворцова, С. О., & Онопрієнко, О. В. (2012). Коментар до навчальної програми з математики. Учитель початкової школи, (1), 12-13.
4. Скиба, Л. Б. (2007). Рахування до 7: Геометричні фігури, часові уявлення. Скарбничка вихователя дитячого садка, (5-6), 15-16.
5. Тарнавська, Н. П. (2013). Теорія і методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку в таблицях. І. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка.
6. Chrétien, D., & Lesterlin, B. (2000). Evaluation continue en mathématiques. Géométrie et mesure. Cahier de l'élève.–Nantes: CRDP, 110.

Грушко Р. С.

*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
(Тернопіль, Україна)*

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА МОДЕЛЬ ТА ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ ІНФОРМАТИКИ: ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА ТЕХНОЛОГІЇ

У сучасному світі цифрова компетентність є однією з ключових навичок, необхідних для успішної інтеграції молоді в суспільство, що стрімко розвивається під впливом новітніх технологій. Особливо важливою вона є для старшокласників, які знаходяться на етапі вибору професійного шляху. Вміння орієнтуватися у цифровому середовищі, ефективно використовувати сучасні технології та критично оцінювати інформацію стають важливими складовими успішного навчання та подальшої кар'єри. (Алексєєва, 2023)

Сучасна школа повинна реагувати на виклики, пов'язані з технологічним розвитком суспільства. Інформатика як навчальний предмет відіграє вирішальну роль у формуванні цифрової грамотності, навчаючи учнів використовувати технології для вирішення проблем, опановувати нові інструменти і розуміти етику роботи в цифровому просторі. У зв'язку з цим виникає необхідність застосування інноваційних підходів та технологій, які сприятимуть формуванню цифрових компетентностей школярів.

Метою даного дослідження є експериментальна перевірка моделі формування цифрової компетентності старшокласників на уроках інформатики в умовах застосування сучасних технологій та інноваційних підходів.

Основними завданнями дослідження є: розробка та впровадження педагогічних умов для ефективного формування цифрової компетентності; аналіз впливу інноваційних технологій на результативність навчання;

формування методичних рекомендацій для вчителів щодо ефективного застосування цифрових інструментів у навчальному процесі. (Драчук & Федорович, 2023)

Експериментальна модель формування цифрової компетентності старшокласників на уроках інформатики ґрунтувалася на поєднанні традиційних і інноваційних підходів до навчання. Модель передбачала застосування інтерактивних інструментів, хмарних технологій та штучного інтелекту в освітньому процесі для розвитку ключових цифрових навичок. Головна ідея полягала в створенні умов, за яких учні не тільки опановували нові технології, але й активно використовували їх для вирішення практичних завдань, тим самим підвищуючи свій рівень цифрової грамотності.

У дослідженні брали участь учні 10-11 класів загальноосвітньої школи. Групу було обрано з огляду на їхню готовність до опанування складних технологічних навичок та використання цифрових інструментів під час навчання. Учасники експерименту мали базові знання з інформатики, що дозволило їм швидко адаптуватися до нових технологій та методик.

Експеримент складався з трьох основних етапів. Підготовчий етап – аналіз початкового рівня цифрової компетентності учасників за допомогою тестування та анкетування. Підготовка навчальних матеріалів і підбір інноваційних технологій для застосування в процесі навчання. Основний етап – проведення серії уроків інформатики з використанням хмарних технологій (Google Workspace, Microsoft 365), штучного інтелекту (чат-боти, системи обробки даних) та інтерактивних інструментів (Kahoot, Quizlet). Учні виконували завдання на основі реальних сценаріїв, що включали роботу з даними, створення презентацій та розробку алгоритмів для автоматизації процесів. Заключний етап – повторне тестування та анкетування для оцінки змін у рівні цифрової компетентності учасників, аналіз результатів експерименту та їх порівняння з вихідними даними.

У ході експерименту було застосовано кілька методів дослідження. Спостереження дозволило оцінити активність та залученість учнів у процес навчання, їхню взаємодію з технологіями та здатність вирішувати завдання. Тестування проводилося для вимірювання початкового та кінцевого рівня цифрової компетентності, охоплюючи різні аспекти цифрових навичок, такі як робота з інформацією, комунікація, створення контенту та безпека в цифровому середовищі. Анкетування допомогло з'ясувати суб'єктивне ставлення учнів до використання нових технологій на уроках.

Під час експерименту було використано інноваційні технології. Хмарні сервіси: учні працювали з хмарними платформами для спільної роботи над проектами, зберігання та обробки даних, що дозволило розвинути навички співпраці та ефективної комунікації в цифровому середовищі. Штучний інтелект: застосування інструментів на основі ШІ, зокрема чат-ботів і систем для аналізу великих обсягів даних, дало змогу учням освоїти принципи роботи з алгоритмами та автоматизованими системами. Інтерактивні інструменти: використання таких платформ, як Kahoot та Quizlet, сприяло підвищенню

мотивації учнів через гейміфікацію навчального процесу та активне залучення їх до обговорень і тестування своїх знань. (Овчарук та ін., 2023)

Результати дослідження продемонстрували суттєве зростання рівня цифрової компетентності старшокласників. Кількісні показники включали оцінки учнів за тестами, що охоплювали такі аспекти цифрових навичок, як робота з інформацією, цифрова комунікація, технічні навички. За результатами тестування, середній рівень цифрових компетентностей підвищився на 25% у порівнянні з початковими показниками. Якісні показники були визначені через спостереження за учнями під час виконання завдань і анкетування. Більшість учасників експерименту відзначили, що використання інноваційних інструментів зробило навчальний процес цікавішим та більш зрозумілим. Учні почали активно застосовувати цифрові технології для вирішення завдань не лише в рамках уроків інформатики, але й в інших предметах, зокрема, в природничих науках.

На етапі до експерименту, більшість учнів демонстрували базовий рівень цифрової грамотності, який переважно обмежувався навичками роботи з текстовими редакторами, простим пошуком інформації в Інтернеті та використанням соціальних мереж. Після впровадження експериментальної моделі відбулося значне покращення в ефективності роботи з даними, створенні контенту, розв'язанні проблем. Учні навчилися використовувати складніші інструменти для обробки інформації, включаючи хмарні сервіси для спільної роботи. Школярі опанували нові методи розробки цифрових матеріалів, таких як презентації та інфографіка за допомогою інтерактивних інструментів. Завдяки впровадженню ШІ, учні навчились використовувати алгоритмічне мислення для розв'язання реальних завдань, таких як створення простих чат-ботів. Порівняння до та після експерименту показало, що середній бал учнів за тестами зріс із 65% до 85%, що свідчить про ефективність впроваджених технологій.

Застосування інноваційних технологій мало вирішальне значення для успішного формування цифрової компетентності. Використання хмарних сервісів, штучного інтелекту та інтерактивних інструментів дозволило зробити навчання більш доступним та цікавим. Учні навчились швидко адаптуватися до нових цифрових засобів і застосовувати їх для вирішення різноманітних завдань. Одним із ключових факторів стало активне залучення учнів до процесу навчання через ігрові та проектні підходи, які стимулювали їх до самостійної роботи та глибшого розуміння матеріалу.

Основними аспектами, що сприяли формуванню цифрової компетентності старшокласників, стали інтерактивні та гейміфіковані методи навчання, які підвищили зацікавленість учнів та зробили процес навчання більш динамічним. Хмарні сервіси, що дозволили учням розвивати навички спільної роботи та доступ до ресурсів у будь-який час. Використання штучного інтелекту, що стимулювало розвиток алгоритмічного мислення та автоматизації процесів. Проектна діяльність, яка допомогла учням побачити реальне застосування отриманих знань у практичних завданнях.

Для успішного формування цифрової компетентності старшокласників на уроках інформатики важливо використовувати інноваційні технології та підходи, які сприяють розвитку цифрових навичок учнів. Одним із ключових аспектів є впровадження хмарних сервісів, таких як Google Workspace чи OneDrive, що забезпечують можливості для організації групових проєктів та спільної роботи. Використання штучного інтелекту у практичних завданнях, наприклад, створення чат-ботів або обробка даних із застосуванням ШІ, підвищує зацікавленість учнів і допомагає розвивати їхні аналітичні здібності. Інтерактивні інструменти, такі як віртуальні дошки або програми для створення інфографіки, дозволяють урізноманітнити викладання матеріалу і стимулюють активну участь учнів у навчальному процесі. Важливо також впроваджувати метод проєктного навчання, орієнтуючи завдання на вирішення реальних проблем, що спонукає учнів використовувати цифрові інструменти у практичній діяльності.

Ефективна інтеграція цифрових інструментів у навчальний процес може бути поступовою. Спочатку вчителі можуть вводити прості технології, такі як онлайн-анкети чи інтерактивні презентації, а згодом переходити до складніших завдань, як-от створення вебсайтів чи програмування. Важливо також адаптувати навчання до індивідуальних потреб учнів, використовуючи цифрові платформи для тестування знань або завдань різного рівня складності. Візуалізація та інтерактивність, досягнуті через використання симуляцій, схем або відеоуроків, сприяють кращому розумінню складних тем. Постійна рефлексія і зворотний зв'язок через онлайн-інструменти дозволяють коригувати підхід до навчання відповідно до потреб учнів. (Бідюк, 2023)

Для підвищення мотивації учнів важливо впроваджувати елементи гейміфікації навчального процесу. Наприклад, використання системи рейтингів, нагород або змагань робить навчання більш захопливим і спонукає учнів до активної роботи. Створення умов для самостійного навчання через надання доступу до онлайн-ресурсів, таких як відеоуроки чи курси, дозволяє учням розвивати цифрові навички поза межами уроків. Підтримка інтересу до навчання через проєктну роботу, що відповідає інтересам учнів або актуальним суспільним проблемам, допоможе глибше залучити учнів до процесу. Співпраця з іншими предметами, такими як фізика, біологія чи хімія, також може розширити розуміння учнями практичного застосування цифрових технологій у різних сферах життя.

Важливо переглянути і вдосконалити навчальні програми з інформатики, включивши до них актуальні теми, такі як, штучний інтелект, робототехніка, кібербезпека чи аналіз великих даних. Це допоможе учням бути в курсі новітніх тенденцій та вимог сучасного ринку праці. Також доцільно зосередити увагу на міжпредметній інтеграції, організовуючи спільні проєкти з іншими дисциплінами для розвитку комплексного мислення учнів. Важливу роль відіграє постійне підвищення кваліфікації вчителів інформатики через тренінги та курси, які забезпечать їх новітніми знаннями та інструментами. Інтерактивне оцінювання з використанням онлайн-тестів чи електронних портфоліо дозволяє

ефективніше оцінювати знання учнів і швидше адаптувати навчальний процес відповідно до їхніх потреб.

У результаті проведеного дослідження було підтверджено, що впровадження інноваційних технологій та підходів на уроках інформатики суттєво сприяє формуванню цифрової компетентності старшокласників. Використання хмарних сервісів, інтерактивних інструментів та елементів штучного інтелекту дозволило не лише підвищити рівень цифрових навичок учнів, але й зробити навчальний процес більш цікавим і практико-орієнтованим.

Завдяки експериментальній моделі, яка включала активне залучення учнів до проєктної діяльності та інтеграцію сучасних технологій, вдалося значно покращити мотивацію учнів і їхнє ставлення до використання цифрових інструментів. Порівняльний аналіз результатів до та після експерименту продемонстрував кількісні та якісні зміни у рівні цифрової компетентності.

Основними чинниками, що сприяли розвитку цифрової компетентності, стали інтерактивність, групова робота, а також можливість використовувати цифрові інструменти для вирішення реальних завдань. Це свідчить про те, що в сучасних умовах вчителям інформатики важливо постійно оновлювати підходи до викладання, інтегруючи новітні технології та враховуючи індивідуальні потреби учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Алексеева, С. (2023). Цифрова компетентність: стратегічні орієнтири та успішні практики. Перспективи та інновації науки, (10 (28)).
- 2.Бідюк, Н. (2023). Цифрова компетентність педагогічного працівника в сучасному інформаційно-освітньому середовищі.
- 3.Драчук, М., & Федорович, З. (2023). Цифрова компетентність в освітньому контексті. Collection of scientific papers «ЛОГОΣ», (March 3, 2023; Bologna, Italy), 97-98.
- 4.Овчарук, О. О., Малицька, І. Д., Гриценчук, О. О., & Кравчина, О. Є. (2023). Цифрова компетентність вчителя нової української школи: 2023. Іванова СМ, 207.

Гусак Ю. А.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОЇ АВТОНОМНОСТІ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ

Актуальна потреба формування в здобувачів загальної середньої освіти освітньої автономності (у тому числі й навичок самостійної роботи, умінь самостійно шукати, аналізувати й систематизувати інформацію, здатності самостійно й автономно приймати рішення) зумовлює пошук ефективних інноваційних технологій, форм організації, методів прийомів і засобів навчання.

Питання, пов'язані із вдосконаленням освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, висвітлюються в наукових працях С. Алексеевої

(Алексєєва та ін., 2022), І. Алексєєнко (Алексєєнко, 2013), Н. Арістової (Алексєєва та ін., 2022), (Арістова, & Гусак, 2024), Н. Годованець (Годованець & Леган, 2017), Н. Кінах (Кінах, 2022), В. Леган (Годованець & Леган, 2017), О. Малихіна (Алексєєва та ін., 2022); (Малихін та ін., 2022), Р. Попова (Алексєєва та ін., 2022), В. Рогової (Малихін та ін., 2022), А. Руденко (Руденко, 2020), В. Снегіррової (Фідкевич & Снегіррова, 2023), Н. Усенко (Усенко, 2011), О. Фідкевич (Фідкевич & Снегіррова, 2023).

Аналіз наукової педагогічної літератури показує, що важливу роль у формуванні освітньої автономності учнів старшої школи на заняттях з англійської мови відіграє застосування методу рефлексійного навчання (Руденко, 2020). Мета його імплементації в освітню діяльність полягає у формуванні в учнів старшої школи свідомого уявлення про іншомовну культуру, відповідального ставлення до оволодіння іноземною мовою, підвищенні мотивації вивчення іноземної мови, здатності до креативної пізнавальної діяльності як невіддільного компонента освітньої автономності (Руденко, 2020).

Використання методу скаффолдингу до формування освітньої автономності учнів старшої школи забезпечує розвиток в них ініціативності, відповідальності, самостійності й автономності, покращення взаємодії між усіма учасниками освітнього процесу, активізацію їхньої навчально-пізнавальної діяльності, а також уможлиблює виконання посильних завдань завдяки урахуванню їхніх індивідуально-психологічних й індивідуально-типологічних особливостей (Арістова, & Гусак, 2024), (Фідкевич & Снегіррова, 2023).

Використання методу «Мовний портфоліо» на заняттях з іноземної мови надає змогу оцінити рівень сформованості в учнів старшої школи вміння читати іншомовні тексти, з одного боку, а з іншого боку, сформувати в них відповідальне ставлення до навчання, здатність до адекватного самооцінювання й самоаналізу власної освітньої діяльності, а також здатність до рефлексії (Ніколаєва, 2003).

Дослідницькі методи навчання, застосування яких на заняттях з англійської мови передбачає постановку пізнавальних дослідницько-пошукових завдань, сприяє формуванню в учнів старшої школи вмінь самостійного здійснення пошуку інформації, її аналізу й узагальнення, умінь виявляти проблеми й знаходити шляхи їх ефективного розв'язання, здатності формулювати власні умовиводи, а також забезпечує залучення учнів старшої школи до активної пізнавальної діяльності (Усенко, 2011).

Отже, вважаємо, що застосування інтерактивних методів навчання на заняттях з іноземної мови в закладах загальної середньої освіти (у тому числі й методів аналізу конкретних ситуацій, методів проектного навчання, методів гейміфікації, методів рефлексійного навчання, методу скаффолдингу, дослідницьких методів навчання, а також методу «Мовний портфель») забезпечує ефективне формування освітньої автономності учнів старшої школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Алексєєва, С., Арістова, Н., Малихін, О., & Попов, Р. (2022). Дидактичні форми організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*, (1(1)). [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-339-347](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-339-347)
- 2.Алексєєнко, І. В. . (2013). Типологія уроків іноземної мови у старшій школі та її реалізація у змісті підручників. *Проблеми сучасного підручника*, (13), 19–30. вилучено із <https://ipvid.org.ua/index.php/psp/article/view/617>
- 3.Арістова, Н. О., & Гусак, Ю. А. (2024). Метод скаффолдингу як інноваційний метод формування освітньої автономності учнів закладів загальної середньої освіти на заняттях з англійської мови. *Perspectives of contemporary science: Theory and practice. Proceedings of the 4th International Scientific and Practical Conference*. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine, 704–708.
- 4.Годованець, Н. І., & Леган, В. П. (2017). Короткий огляд інтерактивних методів навчання іноземної мови. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, 1(40), 60–62.
- 5.Кінах, Н. В. (2022). Гейміфікація як інструмент навчання дітей нового покоління. *Інноваційні освітні підходи до навчання дітей нового покоління: Зб. наук.-метод. праць учасників фестивалю освітніх інновацій* (м. Луцьк, 15 черв. 2022 р.) (с. 94–97). Луцьк: Волинський ІІПО.
- 6.Малихін, О., Арістова, Н., & Рогова, В. (2022). Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: Змішане навчання. *Ukrainian Educational Journal*, (3), 68–76. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-68-76>
- 7.Ніколаєва, С. Ю. (Ред.). (2003). *Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання*. Київ: Ленвіт.
- 8.Руденко, А. М. (2020). Розвиток навчальної автономії учня у процесі оволодіння іноземною мовою. *Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному полікультурному суспільстві: Матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції* (Мелітополь, 25–26 вересня 2020 р.) (с. 208–212). Мелітополь: Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького
- 9.Усенко, Н. М. (2011). Евристичне навчання гуманітарних дисциплін як чинник становлення пізнавальної самостійності учнів. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*, (35), 186–194.
- 10.Фідкевич, О., & Снегірьова, В. (2023). Скаффолдинг у системі методів багатомовної освіти. *Ukrainian Educational Journal*, (2), 107–114. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-2-107-114>

Давидюк Л. В.

*Інститут педагогіки НАПН України
Український державний педагогічний університет
імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна)*

Мельник А. О.

*Український державний педагогічний університет
імені Михайла Драгоманова
(Київ, Україна)*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЛІТНЬОГО ЧИТАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Державний стандарт початкової освіти (від 24 липня 2019 року) метою початкової освіти визначає «всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей, розвиток самостійності, творчості та допитливості». Серед засадничих ціннісних орієнтирів, на яких ґрунтується реалізація мети, у контексті нашого дослідження важливо зазначити такі: визнання унікальності та обдарованості

кожної дитини, цінність дитинства, радість пізнання, розвиток вільної особистості (самостійної, з незалежним мисленням, оптимістичної та впевненої в собі), утвердження людської гідності, плекання любові до рідного краю та української культури, шанобливе ставлення до Української держави, формування активної громадянської позиції. Державний стандарт передбачає організацію освітнього процесу на засадах компетентнісного підходу, що визначає ключові компетентності, спільними для яких є низка вмінь, серед них – читання з розумінням, вміння висловлювати власну думку усно і письмово, критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, здатність логічно обґрунтовувати позицію, вміння конструктивно керувати емоціями, приймати рішення, розв’язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами (Державний стандарт, 2019). Читання з розумінням, на нашу думку, є основою для розвитку всіх інших умінь, визначених Державним стандартом початкової освіти.

Початкова школа – перший і надзвичайно важливий етап у розвитку в учнів вміння читання з розумінням. На уроках читання здобувачі освіти опановують вміння, пов’язані з читанням художніх текстів дитячої літератури різних жанрів, зокрема такі: сприймання і практичне розрізнення текстів різних видів, аналіз та інтерпретація змісту текстів, формування рефлексивного досвіду за змістом прочитаного, робота з різними джерелами і видами інформації (Типова освітня програма під керівництвом Савченко О. Я., 2022, 8-9).

Процес формування читацьких умінь має бути безперервним і систематичним, що забезпечується не тільки уроками читання під час навчання, а й організацією читання влітку, на канікулах. Це завдання реалізують навчальні видання особливого призначення з літературного читання – літні читанки.

Серед навчальних видань такого типу вирізняється інтегрований посібник із вдумливого читання для початкової школи «Мої літні читацькі пригоди» авторок Людмили Давидюк і Анжели Мельник з інноваційними науково-методичною концепцією, змістом, структурою, художнім оформленням (Давидюк, Мельник, 2024). В основі авторської науково-методичної концепції засадничі положення реформи «Нова української школа», які закладають підвалини виховання особистості, патріота, інноватора (Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи, 2016, 6).

Авторська концепція посібника реалізує сучасні підходи до навчання, зокрема компетентнісний, особистісно-орієнтований, діяльнісний. Зміст читанки формується з урахуванням вимог Державного стандарту та відповідає меті початкового курсу мовно-літературної освіти: «розвиток особистості дитини засобами різних видів мовленнєвої діяльності, формування ключових, комунікативної та читацької компетентностей; розвиток здатності спілкуватися українською мовою для духовного, культурного й національного самовияву, послуговуватися нею в особистому й суспільному житті, у міжкультурному діалозі; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду, розвиток мовленнєво-творчих здібностей» (Типова освітня програма під керівництвом Савченко О. Я., 2022, 6).

Авторки літньої читанки, враховуючи сучасні провідні принципи організації побудови підручників з читання для початкової школи (тематично-жанровий, художньо-естетичний, літературознавчий, комунікативно-мовленнєвий), дотримуються і класичного – сезонно-тематичного принципу.

Видання має три розділи, які називаються за літніми місяцями – «Червень», «Липень», «Серпень» – і передбачають опрацювання презентованого в них матеріалу в означений період. У кожному розділі чотири підрозділи за кількістю тижнів у місяці; кожному дню тижня, окрім неділі, відведено розворот навчального видання, на першій сторінці якого представлено поезію, на другій – прозу. Така організація змісту посібника передбачає його щоденне використання, що забезпечує систематичність і безперервність літературної освіти молодших школярів.

Навчальний посібник відкриває сюжетно-ілюстрований шмуцтитул, мета якого зацікавити учнів, мотивувати їх до читання, створити атмосферу радості й позитивного світосприйняття. На ньому розміщено епіграф – українське прислів'я про літо, вірші про канікули, ігрові завдання, сюжетні ілюстрації до віршів. За таким принципом організовано й три інші шмуцтитули, які відкривають розділи посібника.

Навчальний посібник містить тексти різних типів: художні (фольклорні й літературні) і науково-популярні, адаптовані до віку й мети навчання. Серед фольклорних – прислів'я, загадки, лічилки, казки; серед літературних – поетичні і прозові твори; серед науково-популярних – тексти про День Конституції, про державні символи, тексти з книги «80 хитромудрих запитань про...», медіатексти з книги Франсуази Буше «Книжка, яка допоможе полюбити книжки навіть тим, хто не любить читати».

Основним критерієм відбору літературних творів стала художність. Літературні тексти представлені творами класичних і сучасних українських та зарубіжних письменників, зокрема Олександра Олеся, Анатолія Костецького, Сашка Дерманського, Івана Андрусяка, Олександра Виженка, Мар'яни Савки, Галини Малик, Оксани Сенатович, Галини Кирпи та інших (поезія); Юрія Федьковича, Євгенія Шморгуна, Юрія Ярмиша, Віри Артамонової, Еліни Заржицької, Ніни Вернигори, Тетяни Городецької, Дональда Біссета, Ганса Крістіана Андерсена та інших (проза) (Давидюк, Мельник, 2024).

Тексти супроводжуються системою запитань і завдань, мета якої формування комплексу вмінь, що визначені державними нормативними документами, провідне з яких – читання з розумінням. Запропоновані завдання передбачають цілісне сприймання художніх і науково-популярних текстів, дослідження побудови і змісту текстів, з'ясування емоційного впливу текстів на дітей, визначення причинно-наслідкових зв'язків у творі, розвиток творчих здібностей та саморефлексії тощо. На сторінках посібника чимало завдань ігрового характеру, широко представлені ребуси, кросворди, головоломки.

Робота з кожним текстом розпочинається із завдання, спрямованого на цілісне сприймання художніх і науково-популярних текстів, яке схематично можна представити так: *Прочитай* → *вірш* / *оповідання* / *казку* / *лічилку* /

загадку / жарт / текст → ім'я та прізвище автора. Наприклад, Прочитай вірш Олеси Мамчич (Давидюк, Мельник, 2024, 26). Таким чином, відбувається пропедевтичне ознайомлення учнів із жанрами художніх творів та виразняються ім'я та прізвище авторів, що сприятиме закладанню підвалин читацької грамотності учнів.

Завдання, які спрямовані на дослідження побудови і змісту тексту, зокрема смисловий і структурний аналіз тексту, дослідження засобів художньої виразності і жанрових особливостей твору, діалогічна взаємодія з текстом розташовані після тексту. Наприклад, після прочитання вірша Анатолія Григорука «Наша хата» діти виконують завдання: Підкресли в тексті слова, що називають людей, які живуть у хаті. Скільки людей живе в хаті? Полічи й наведи правильну відповідь своїм улюбленим кольором (пунктиром написано три цифри – 7, 9, 10) (Давидюк, Мельник, 2024, 16). Після вірша Анатолія Костецького «Де живе літо» пропонуються завдання: Хто де живе? З'єднай малюнки (ліворуч на сторінці намальовані персонажі вірша, праворуч – їхні оселі). Підкресли в тексті вірша відповідь на запитання: де живе літо? (Давидюк, Мельник, 2024, 18). Після казки англійського письменника Дональда Біссета «Порося, яке хотіло літати» – Роздивися малюнки та пронумеруй їх відповідно до послідовності подій у казці (запропоновано шість сюжетних малюнків, біля кожного з яких є порожня комірка для номера) (Давидюк, Мельник, 2024, 49).

Низка творів супроводжується завданнями на з'ясування емоційного впливу художнього твору на дітей. Наприклад, після вірша Микола Вінграновського «Мак і кіт» завдання: Підкресли слово, що називає настрій, який виник у тебе під час читання вірша: веселий, грайливий, здивований, сумний (Давидюк, Мельник, 2024, 86). Після вірша Мар'яни Савки «Чорний пан» завдання – Намалюй біля кожної частини вірша смайлик, що позначає твій настрій під час читання (біля кожної строфи вірша намальована порожня комірка для смайлика) (Давидюк, Мельник, 2024, 116).

До окремих творів запропоновано завдання на визначення причинно-наслідкових зв'язків у творі. Наприклад, до англійської народної казки «Сорочаче гніздо» завдання: Підкресли у тексті відповідь на запитання: чому пташки одна за однією одлітали геть? (Давидюк, Мельник, 2024, 87). Після казки Юрія Ярмиша «Добре серце» завдання: Підкресли в тексті, чому жучок заспівав пісеньку? Запиши відповідь на запитання: чому підбадьорилися метелики? (передбачені порожні рядки для запису відповіді) (Давидюк, Мельник, 2024, 87).

Наведені приклади репрезентують лише незначну частину завдань кожного типу, які розміщено у навчальному посібнику.

Реалізуючи мету початкової освіти та базуючись на ціннісних орієнтирах, визначених Державним стандартом початкової освіти, посібник «Мої літні читацькі пригоди» авторок Л. Давидюк, А. Мельник забезпечує систематичність і безперервність літературної освіти молодших школярів. Інноваційні підходи до організації змісту, структури, методичного інструментарію навчального

видання сприятимуть вихованню вдумливого читача, розвитку в учнів функціональної грамотності, стійкого інтересу до читання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державний стандарт початкової освіти (2019) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>

2. Типова освітня програма, розроблена під керівництвом Савченко О. Я. (2022) <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-1-4-klas/2022/08/15/Typova.osvitnya.prohrama.1-4/Typova.osvitnya.prohrama.1-2.Savchenko.pdf>

3. Давидюк, Л. В., Мельник, А. О. (2024). *Мої літні читацькі пригоди : інтегрований посібник із вдумливого читання для початкової школи*. УОБЦ «Оріон».

4. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи (2016) <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

Дика Н. Д.

*Криворізький державний педагогічний університет
(Кривий Ріг, Україна)*

Шевченко А. О.

*Криворізький державний педагогічний університет
(Кривий Ріг, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ «НУМІКОН» ЗАДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З ООП

Навчання математики для дітей з особливими освітніми потребами, особливо для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, є серйозним викликом, оскільки більшість стандартних методик не враховують їх індивідуальні особливості та потреби. Такі діти часто мають труднощі з концентрацією уваги, візуальним і просторовим сприйняттям, а також абстрактним мисленням, що особливо важливо для розуміння математичних понять. Без адаптованих підходів процес навчання може стати для них стресовим і малоефективним. Саме тому важливо використовувати новітні методики навчання, які поєднують у собі інтерактивні, практичні та інтегровані завдання, що сприяють розвитку інтересу до предмета та підвищують мотивацію до навчання.

Одним із найуспішніших інструментів, на нашу думку, який використовується в сучасній педагогіці для дітей з особливими потребами, є методика «Нумікон». «Нумікон – це методика формування математичних навичок у дітей, де застосовується мультисенсорний підхід та використовуються спеціальні набори наочно-практичного матеріалу» (Чеботарьова, 2018, 35).

Цей метод був розроблений в Англії в кінці ХХ століття в Оксфордському університеті, але й у сучасній освіті не втрачає популярності. Дослідження, проведене Джоанною Най, Сью Баклі та Джилліан Берд, спрямоване на вивчення ефективності методики «Нумікон» як засобу формування математичних навичок у дітей з ООП, дозволяє зробити висновок, що «діти з

даним синдромом, які застосовували «Нумікон», досягли кращого прогресу у своїх навичках з математики за один рік, ніж діти, які не користувалися даним методом». В нашій країні таку методику почали активно впроваджувати в інклюзивне навчання через благодійну асоціацію ВБО «Даун Синдром» з 2012 року (Чеботарьова, 2018, 36).

Приблизно 91% педагогів, які впроваджували методику «Нумікон» у навчальний процес, відзначають її «позитивний ефект в освіті» й засвоєнні математичного матеріалу учнями. З них третина переконані, що цей підхід є надзвичайно результативним. Методика сприяє тому, щоб дитина не просто запам'ятовувала математичні правила, а й глибоко розуміла їх сутність (Ящук, 2023). Хоча дана методика зайняла важливу позицію в освіті дітей з особливими потребами (порушеннями інтелектуального розвитку, аутистичного спектру та синдрому Дауна), вважаємо, що методика «Нумікон» може бути реалізована в освітньому процесі і нормотипових дітей.

Мета методики «Нумікон» – розкрити потенціал кожної дитини, акцентуючи увагу на її сильних сторонах і тому, що вона робить найкраще. Відчуття успіху мотивує до подальших досягнень. Для цього важливо використовувати різні канали сприйняття: слух, зір, тактильні відчуття, рух і мовлення, щоб навчання було багатогранним і ефективним (2019).

Основою методики «Нумікон» є різнокольорові форми з отворами, де кожен отвір символізує певне число від 1 до 10. Коли ці форми розташовуються в ряд учні можуть легше візуалізувати взаємозв'язки між числами: «на один більше», «на один менше», і краще розуміти їх відмінності (Ненько, 2022).

Через те що, учні з ООП бояться усього нового та спочатку можуть не проявити зацікавленості у роботі з фігурами «Нумікону», тому особливо «важливо спочатку зацікавити дитину, дозволити погратись деталями, прощупати, познайомитись». Досліджуючи фігури, діти звертають увагу на те, що форми можуть бути різними за розміром, кольором і кількістю отворів. На початку знайомства з цими фігурами важливо не зосереджуватися на математичних аспектах, таких як числове позначення форм, а більше акцентувати увагу на сенсорному досвіді. І через деякий час учні почнуть розуміти та бачити зв'язок між формами та цифрами (2019).

Під час уроків математики можна використовувати фігури для наочного пояснення основних математичних дій, таких як додавання, віднімання, множення і ділення. Це допомагає учням легше зрозуміти і засвоїти матеріал. У ході практичної діяльності щодо застосування «Нумікону» в освітній процес учнів з ООП, ми вирішили приділити детальну увагу саме додаванню та відніманню чисел в межах 10. Для експериментальної роботи щодо формування обчислювальних навичок в учнів 2 класу з ООП з легким ступенем розумової відсталості F 70, нами було складено та впроваджено в освітній процес уроки з математики за такими темами: «Десяток. Нумерація чисел в межах 10», «Порівняння чисел в межах 10. Знаки більше $<$, менше $>$, дорівнює $=$ », «Числовий ряд. Обчислення виразів в межах 10», «Додавання і віднімання

чисел в межах 10. Склад чисел 1–9», «Додавання в межах 10. Назви чисел при додаванні», «Складання виразів на додавання в межах 10».

На першому уроці ми лише познайомили учнів з фігурами Нумікону та запропонували полічити отвори на них. Задля порівняння чисел в межах 10, ми використовували фігурки з різною кількістю отворів, вкладали в них маленькі камінчики та порівнювали їх кількості. Візуалізація процесу порівняння допомогла учням зрозуміти різницю в кількості. Вивчаючи операцію додавання, було запропоновано учням скласти дві маленькі деталі конструктора таким чином, щоб їхня сукупна форма та розмір точно відповідали одній великій деталі. Це допомогло учням зрозуміти, як об'єднання кількох елементів утворює одне ціле. Після завершення складання фігур, учні рахували кількість отворів у конструкції, що допомогло закріпити розуміння процесу додавання у практичній діяльності. У процесі вивчення операції віднімання, ми використовували фігури Нумікону з різною кількістю отворів. Наприклад, брали деталь із чотирма отворами і зверху накладали деталь із трьома отворами, потім брали наступну пару і.д. У процесі такої роботи, учням було зрозуміло, що один отвір залишиться відкритим і буде контрастного кольору. Потім ми пропонували дітям порахувати кількість отворів у кожній деталі, а також знайти отвір, який залишився відкритим, що допомогло їм краще зрозуміти суть віднімання та зафіксувати це в пам'яті.

Провівши практичну роботу щодо підвищення обчислювальних навичок в учнів з ООП з легким ступенем розумової відсталості F 70, яка полягала у систематичному застосуванні методики «Нумікон» в їх освітньому процесі, ми погоджуємося з поетапністю роботи з фігурами даної методики, запропонованої А. Ящук:

– I етап – знайомство. На цьому етапі ми знайомимо дітей із самою методикою та робимо висновок, що кожна деталь має свою форму і кількість отворів, активізуємо всі органи чуття;

– II етап – усвідомлюваний. На цьому етапі ми на прикладах показуємо, що кожне наступне число більше за попереднє рівно на одну одиницю, встановлюємо порядок лічби та вводимо поняття «додавання» та «віднімання»;

– III етап – навчання. Навчаємо дітей рахувати за отворами, робити прості операції з додавання і віднімання шляхом накладання однієї деталі на іншу;

– IV – операційний. Активно робимо дії додавання та віднімання в межах 10 (Ящук, 2023).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Застосування методики Нумікон для дітей, які мають труднощі з вивченням математики. (2019) Інклюзія: реабілітаційне та корекційне обладнання. URL: <https://inkluzia.com.ua/zastosuvannya-metodiki-numikon-dlya-ditey-yaki-maut-trudnoshchi-z-vivchennyam-matematiki/> (дата звернення: 22.09.2024).

2. Методика Нумікон – універсальний спосіб навчити математики дитину з ООП. (2022) ІРЦ Іллінівської ОТГ. URL: <https://illinivka.irc.org.ua/news/09-40-04-25-04-2022/> (дата звернення: 22.09.2024).

3. Ненько Ю. (2022) Особливості організації математичної підготовки учнів з особливими освітніми потребами. *Наукові записки молодих учених*. 2022. №10. URL : [phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article /view/1943/pdf](http://phm.cuspu.edu.ua/ojs/index.php/SNYS/article/view/1943/pdf) (дата звернення: 22.09.2024).

4. Чеботарьова О. В., Гладченко І. В., Василенко-ван де Рей А., Лішук Н. І. (2018) Дитина із синдромом Дауна. Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 48 с.

5. Яшук А. (2023) Методика Нумікона: як інклюзивна освіта допомагає вчити математику всім. Цікава математика на Mathema. UR : <https://mathema.me/blog/metodika-numikon/> (дата звернення: 22.09.2024).

6. Numicon affiliate programme (2018). URL : <https://numicon.com.ua/методика-нумікон-перше-знайомство-з-м/> (дата звернення: 22.09.2024).

Журенко М. А.

*Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка
(Глухів, Україна)*

ЦИФРОВА ДИДАКТИКА: НОВІТНІ МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Цифрові технології – наскрізний складник усіх сфер діяльності людини, і освітньої передусім. Стрімкий розвиток цифрових технологій спонукає освітню галузь до формування високого рівня володіння цифровою компетентністю здобувачів освіти, яка включає не тільки базову цифрову грамотність, але й здатність ефективно послуговуватися технологіями в навчанні, творчій діяльності, під час інформальної та неформальної освіти, розв’язанні складних і непередбачуваних проблем. Високий рівень опанування основами цифрових технологій дає змогу майбутнім фахівцям освітньої галузі не лише швидко адаптуватися до вимог суспільства та долати різні професійні виклики, а й бути конкурентоспроможним на ринку праці.

Простежуємо, що в оптимізації освітнього процесу набирає обертів новий і перспективний напрям – цифрова дидактика, яка пропонує інноваційні методи, прийоми та засоби ефективного формування цифрової компетентності здобувачів освіти. Дослідження та аналіз новітніх методів цифрової дидактики – надважлива умова створення дієвих освітніх програм, що відповідають потребам сучасності. Інтеграція методів цифрової дидактики в освітній процес ставить за мету формування та розвиток цифрових компетентностей здобувачів освіти. Такий підхід сприяє розвитку вмінь адаптуватися та працювати в умовах глобальної цифрової екосистеми та використовувати інноваційні інструменти для подальшого професійного та особистісного зростання.

Проблематика впровадження новітніх методів цифрової дидактики полягає в необхідності адаптації освітнього процесу до швидко змінюваного цифрового

середовища, що зумовлює постійне зростання вимог до цифрових компетентностей здобувачів освіти. Простежено значні виклики у впровадженні новітніх методів навчання і викладання, зокрема: недостатня підготовленість педагогічних кадрів, обмежений доступ до ресурсів та інфраструктури; відсутність чітких методичних рекомендацій щодо використання цифрових інструментів в освітньому процесі. Відтак, гадаємо, комплексний підхід у дослідженні проблеми формування та розвитку цифрової компетентності новітніми методами цифрової дидактики суттєво сприятиме підвищенню якості навчання, стане основою для розробки ефективних стратегій і тактик, які стимулюватимуть успішне впровадження цифрових технологій в освітній процес.

Цифрову дидактику як новітній напрям педагогіки досліджують вітчизняні та зарубіжні науковці. Так, О. Кохановська та Н. Слюсаренко вивчають використання засобів цифрової дидактики в післядипломній педагогічній освіті (Кохановська, 2020, 21–26). О. Саган порушує питання трансформації класичної теорії навчання в цифрову дидактику і побудови індивідуальних освітніх траєкторій для здобувачів освіти (Саган, 2020, 91–95). R. Krumsvik та A. Almås розглядають методи цифрової дидактики як засіб підвищення ефективності освітнього процесу та її вплив на класичну дидактику (Krumsvik, 2009). J. Marsh та J. Larson називають вчителя дизайнером цифрових компетентностей (Marsh, 2014). A. Raimkulova та M. Sarybaeva досліджують цифрову дидактику як умову формування професійних компетентностей майбутнього педагога (Raimkulova, 2024, 491–499). Науковці працюють над удосконаленням принципів і методів цифрової дидактики, наголошують на важливості впровадження цифрових технологій в освітній процес, переконують, що цифрова дидактика не лише змінює роль викладача, перетворюючи його на адміністратора цифрового середовища, але й сприяє формуванню нових цифрових компетентностей у здобувачів освіти. Особлива увага приділяється адаптивним методам навчання, що задовільняють індивідуальні потреби здобувачів освіти та роблять процес навчання більш гнучким і ефективним.

Під цифровою дидактикою розуміємо новітній напрям в педагогіці, що вивчає та розробляє принципи, методи, інструменти для ефективної організації освітнього процесу в цифровому середовищі. Цифрова дидактика ставить акцент на інтеграції цифрових технологій в освітній процес, на пошукові нових підходів, методів, прийомів формування цифрової компетентності здобувачів освіти. В умовах швидкої цифровізації освітнього середовища важливо не лише розробити методичний інструментарій, але й адаптувати його до освітнього простору, де він функціонує, до індивідуальних особливостей і потреб здобувачів освіти.

На нашу думку, розвиток та формування цифрової компетентності здобувачів освіти методами цифрової дидактики має передбачати інтеграцію низки ключових компонентів, що забезпечують комплексний підхід та

адаптацію освітнього процесу до вимог сучасного інформаційного суспільства. Варто виокремити такі компоненти:

1.Інтерактивні методи навчання – використання цифрових платформ та інструментів, що передбачають активну взаємодію здобувачів освіти між собою, з викладачем, навчальним матеріалом; сприяють розвитку комунікаційних навичок, успішному засвоєнню знань.

2.Персоналізоване навчання – адаптація освітнього процесу до індивідуальних потреб, здібностей та інтересів кожного здобувача освіти завдяки впровадженню цифрових технологій з метою розвитку професійних компетентностей.

3.Цифрова грамотність – навчання здобувачів освіти ефективно використовувати цифрові ресурси, інструменти й технології для отримання, обробки, створення та поширення інформації в цифровому середовищі.

4.Розвиток критичного мислення – формування у здобувачів освіти навичок аналізу, оцінки та обґрунтування інформації, що дає змогу схвалювати раціональні, незалежні рішення на основі логічних аргументів та доказів.

5.Проектна діяльність – упровадження проектно-орієнтованого підходу в навчання, в умовах якого здобувачі освіти застосовують цифрові технології для вирішення практичних завдань, розвивають навички співпраці, творчості та ініціативності.

6.Етика та безпека в цифровому просторі – дотримання сукупності норм та правил відповідальної поведінки як підґрунтя захисту персональної інформації; засвідчення поваги до прав інтелектуальної власності; безпечне послуговування цифровими ресурсами, зокрема через уникнення кібератак, шкідливого програмного забезпечення, неправомірного використання інформації.

Уважаємо, що ці компоненти є основою для формування та розвитку цифрової компетентності методами цифрової дидактики, створення освітнього середовища, у межах якого здійснюється ефективна підготовка здобувачів освіти до викликів сучасного світу.

Отже, формування та розвиток цифрової компетентності методами цифрової дидактики спонукає до висновку, що цифрові технології не лише актуалізують освітній процес, але й забезпечують всебічний розвиток здобувачів освіти, спонукають їх до самоосвіти та самовдосконалення в постійно змінюваному цифровому освітньому середовищі. Інтеграція цифрових технологій сприяє гнучкості навчання, дає змогу кожному здобувачеві освіти отримати індивідуальний досвід. Пересвідчуємося, що цифрова дидактика стає важливим інструментом у формуванні цифрових компетентностей майбутніх фахівців, які успішно адаптуватимуться до змінюваних умов праці в інформаційному суспільстві.

Перспективи подальшого дослідження теми формування та розвитку цифрових компетентностей методами цифрової дидактики можуть охоплювати аналіз ефективності різних цифрових платформ та інструментів в освітньому процесі, а також вивчення впливу адаптивного навчання на розвиток професійних навичок здобувачів освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Кохановська, О., та Слюсаренко, Н. (2020). Використання засобів цифрової дидактики у післядипломній педагогічній освіті. *Молодь і ринок*, (6/185), 21–26. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/225655/225376>
- 2.Саган, О. (2020). Трансформації освітніх технологій на основі принципів цифрової дидактики. *Педагогічні науки*, (92), 91–95. <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4353/3850>
- 3.Krumsvik, R., & Almås, A. (2009). *Learning in the network society and the digitized school*. Nova Science Publishers. https://www.researchgate.net/publication/325957014_The_digital_didactic/link/636bc0de2f4bca7fd047115a/download?tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19
- 4.Marsh, J., & Larson, J. (2014). *Making literacy real: Theories and practices for learning and teaching*. SAGE Publications, Limited.
- 5.Raimkulova, A., & Sarybaeva, M. (2024). Digital didactics as a condition for the formation of professional competencies of a future teacher. *Bulletin of Science and Practice*, (10(7)), 491–499.

Завальнюк Т. Г.
Гімназія № 315
(Київ, Україна)

ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО КЛАСУ

Умови сучасного суспільства детермінують повагу до людського розмаїття, встановлення принципів солідарності та безпеки, що забезпечує захист та повне інтегрування в соціум усіх верств населення, перш за все – осіб з обмеженими психічними чи фізичними можливостями. Це зумовлено визначенням головної мети соціального розвитку – створення «суспільства для всіх».

Професія вчителя початкових класів вимагає всебічних знань, безмежної душевної щедрості, любові до дітей, бо його професійна діяльність – особлива, специфічна, що пояснюється віком вихованців, оскільки це – свого роду втручання у внутрішній світ дитини, а особливо, якщо мова йде про дітей, які мають ті чи інші відхилення в розвитку. В цьому контексті важливою є проблема формування толерантного ставлення до таких дітей.

Поняття «інклюзія» тлумачать як «об'єднану освітню систему із надання належної освіти всім учням; повне залучення дітей з відмінними здібностями в різні аспекти шкільної освіти, які є доступними для інших дітей» (Колупаєва, 2009, 306).

Процес інклюзивного виховання – це цілеспрямований розвиток кожної зростаючої особистості, незалежно від рівня психофізичного розвитку, як неповторної людської індивідуальності в умовах інклюзивного суспільства» (Бойко, 2012, 9).

Інклюзивне виховання – це діяльність, яка відбувається в різних ситуаціях взаємодії педагога й вихованців у процесі психолого-педагогічного та соціального супроводу їхньої навчальної, ігрової, трудової, дозвільної та інших видів активності й спілкування з метою розвитку особистості чи окремих індивідуальних якостей кожного члена групи, у складі яких є діти з особливими освітніми потребами (Демченко, 2014).

В основу інклюзії, на протигагу інтеграції, закладено нову філософію та методологію шкільного навчання, яка має враховувати потреби кожної дитини, в тому числі й обдарованої, і тих, котрі мають особливі освітні потреби» (Про освіту, 2017, 10).

Сучасне суспільство визнає, що саме інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою, яка здатна задовольнити потреби всіх категорій дітей, незалежно від рівня психофізичного розвитку, та сприяє створенню інклюзивного суспільства, яке б повною мірою сприймало інвалідів, визнавало їхні права на освіту, особистісний розвиток, професійну діяльність, участь у суспільному житті тощо.

Впроваджуючи інклюзію в освітньо-виховний процес, можна досягти розбудови українського суспільства, яке дозволить кожному громадянину незалежно від віку й статі, етнічної належності, здібностей, наявності або відсутності особливостей у розвитку, брати участь у житті суспільства й робити свій внесок в його розвиток. У такому суспільстві особливості поважають і цінують (Про охорону дитинства, 2002, 2020)..

Визнання сучасним українським суспільством пріоритету загальнолюдських цінностей вимагає нового ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, вирішення питань їх соціалізації та інтеграції. І саме дитячий колектив як складова толерантного середовища істотно впливає на формування особистості, її спрямованості, поглядів та переконань.

Толерантність стосовно людей з особливими потребами – це здатність бачити в людині з інвалідністю саме іншу людину, а не її інвалідність – людину іншої зовнішності, поведінки, носія інших цінностей, логіки мислення, усвідомлення її права бути іншою, відмінною (Заверико, Соловійова, 2018, 64).

Толерантність по відношенню до осіб з особливими потребами проявляється в рівноправному ставленні, прийнятті та розумінні обмеженості певних можливостей цих дітей, налаштуванні і здатності до відкритої взаємодії з цією категорією дітей. Багато батьків забувають про розвиток цієї якості у своїх дітей, не усвідомлюючи, що толерантність сприяє налагодженню ефективної комунікації між дітьми, толерантне оточення допомагає людям легше адаптуватися і проявляти себе, незалежно від їхніх особливостей і вад.

Толерантний педагог готовий проявити терпіння, він налаштований на те, щоб не принизити дитину, не зламати її, побачити та прийняти її особливості й пристосуватися до них, спрямований на пошук шляхів корекції проблем розвитку вихованців, розв'язання конфліктів у дитячому колективі (Савченко, Андрусич, 2014, 5–6). А отже, вчитель початкової школи має бути зразком до наслідування толерантної поведінки.

Визначну роль у моральному становленні особистості відіграє «потреба у спілкуванні з оточуючими – дорослими та ровесниками. Характер стосунків впливає на спрямованість особистості. Зростає інтерес учнів до оточуючих, до їхнього ставлення, вчинків, індивідуальних якостей. Молодші школярі «здатні оцінювати моральні якості оточуючих людей при визначенні ідеалів та людей несимпатичних їм» (Скрипченко, Долинська, Огороднійчук, 2005, 148).

З метою формування толерантності молодших школярів до дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного класу необхідно забезпечити сприятливі організаційно-педагогічні умови, а саме: організація роботи з батьками учнів класу щодо виховання толерантності до дітей з особливими потребами; створення толерантного розвивально-виховного середовища в інклюзивному класі; забезпечення групової навчальної діяльності молодших школярів та їхніх однокласників з особливими потребами.

Проблема взаємодії школи з сім'єю сприяє гармонійному та всебічному розвитку дітей. Так робота потребує чіткої координації, адже співпраця з родиною – один з головних напрямків виховної роботи в інклюзивному класі.

У сучасній сім'ї особлива роль належить функціям духовного спілкування, емоційної підтримки, виховній функції, оскільки суспільство, навчально-виховні заклади не можуть забезпечити таких унікальних умов для емоційно-духовного життя особистості, якими володіє сім'я. Саме завдяки проживанню в сім'ї, цілеспрямованим її зусиллям людина пізнає, осягає свою людську сутність, обов'язки перед іншими людьми, передусім перед батьками та дітьми, утверджує в собі все людське. Для цього вона повинна вирости в сім'ї, в якій витає дух любові, всі чуйно, турботливо ставляться одне до одного. Адже уроки доброти, любові, здатність до співпереживання неможливо почерпнути з книжок. Ці якості виробляються в дитині передусім під час її взаємодії з найближчими їй людьми. Відчуваючи любов до себе, спостерігаючи, у чому це виявляється, дитина вчиться любити інших людей. А любов до дитини виростає із взаємної любові батьків, від уроків любові, отриманих ними у своєму дитинстві, від щирості їхніх стосунків зі своїми батьками (Рожко-Павлишин, 2018).

Формами роботи з батьками молодших школярів можуть бути такі, як: батьківські збори на духовно-моральну тематику; лекторії; семінари-співбесіди, тематичні семінари; факультативні заняття; анкетування й тестування батьків з метою виявлення помилок і корекції процесу духовного виховання в родині; індивідуальні консультації фахівців; відвідування родин; ведення соціальної карти з метою вивчення, узагальнення та поширення досвіду родинного виховання; індивідуальна робота з дітьми вдома (ведення зошита емоційного розвитку дитини); організація і проведення спільно з батьками свят, розваг, вистав, днів іменинників тощо (Савінова, 2006).

Успішна реалізація завдань виховання дітей молодшого шкільного віку значною мірою визначається ефективною взаємодією родини та вчителя, які також є рівноправними учасниками освітнього процесу. Така педагогічна

взаємодіяти повинна базуватися на довірі, партнерстві, діалозі, активності, ініціативі самоконтролю – як з боку педагогів, так і з боку батьків.

З метою організації роботи з батьками учнів класу щодо виховання толерантності до дітей з особливими потребами можна провести: бесіди з батьками під час батьківських зборів («Людина – найвища цінність»; «Толерантність – ознака благородної людини»; «Особливі діти»; «Можливості – обмежені, здібності – безмежні»); свято «Таланти нашої класної родини»; анонімне анкетування з батьками дітей, які навчаються в інклюзивному класі, про їхнє ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Толерантність у молодших школярів до дітей з особливими потребами в умовах інклюзивного класу набагато легше сформулювати, якщо на допомогу педагогам прийдуть батьки.

Переваги толерантного інклюзивного виховного середовища є очевидними. Навчання в інклюзивних класах є корисним як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для звичайних дітей, членів родин та суспільства в цілому. Виховання толерантності розпочинається у дітей молодшого шкільного віку з прояву дружелюбності у своєму оточенні, нетерпимого ставлення до насильства, зла, жорстокості, брехливості, ввічливості та поваги у відносинах з іншими людьми, почуття відповідальності. На цьому етапі починають діти взаємодіяти один з одним у колективі, до якого прийшли діти з різних сімей, з різними навичками, інтересами, з різним життєвим досвідом. Для ефективного навчання потрібно звести ці суперечності до якоїсь загальної основи.

З метою створення толерантного розвивально-виховного середовища в інклюзивному класі можна впроваджувати такі заходи, як засідання педагогічної ради школи на тему «Толерантність у контексті інклюзивної освіти в школі»; засідання шкільного методичного об'єднання вчителів початкових класів на тему «Сутність і завдання толерантного розвивально-виховного середовища в інклюзивному класі»; методичний семінар з участю вчителів початкових класів «Створення педагогічно комфортного розвивально-виховного середовища як основної умови інклюзивного навчання дітей з особливими потребами»; дискусії, мозковий штурм, комунікативні вправи для дітей усього класу («Мій портрет у променях сонця», «Дружба не знає обмежень», «Мої слабкі і сильні сторони» тощо); заняття для дітей та батьків («Цінність життя», «Подорож у країну спілкування», «Неповторність та унікальність кожної людини», «Я та інші»); свято толерантності.

Для забезпечення групової навчальної діяльності молодших школярів та їхніх однокласників з особливими потребами ефективними є рольові ігри: «Чарівна скринька»; «Я – інший»; «Добрі ельфи»; «Віддзеркалення»; «Біла ворона»; «Витинанка»; «Я вмію»; «Іграшки, які ожили»; «Ярлики»; «З'єднувальна нитка»; гру-подорож у країну Толерантності.

Вікові особливості відображають стійкі якості та риси особистості, які властиві дітям молодшого шкільного віку, визначаються поєднанням внутрішніх умов розвитку, тобто певним рівнем розвитку психічних процесів,

рис особистості (пам'ять, мислення, почуття, увага, воля, мотиви тощо) та зовнішніх умов життя, змістом, формами діяльності учнів, їхнім оточенням. Вікові особливості включають комплекс фізичних, психічних, пізнавальних, інтелектуальних, мотиваційних, емоційних якостей властивих молодшим школярам, які впливають на процес формування толерантності. У дітей цього віку створюється сприятлива основа для формування в молодших школярів свідомої регуляції своєю поведінкою, що є важливим для виховання толерантності. Основними новоутвореннями цього віку стають довільність, велика опосередкованість психічних процесів, внутрішній план дій і рефлексія.

Отже, формування толерантності – це одна з найважливіших цінностей, яку необхідно виховувати в учнів з раннього віку. В інклюзивному класі початкової школи, де навчаються діти з різними потребами, толерантність набуває особливого значення. Вона є фундаментом для створення сприятливого освітнього середовища, де кожна дитина почувається прийнятою та цінною. Виховання толерантності у молодших школярів в інклюзивному класі – це тривалий і багатогранний процес, який потребує системного підходу, педагогічної взаємодії вчителя, батьків та всієї шкільної спільноти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко, В. О. (2012). Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер.: Психолого-педагогічні науки*, (4), 7-10.
2. Демченко І. І. (2014). *Готовність учителя початкових класів до роботи в умовах інклюзивної освіти: структура та діагностика*. Видавець «Сочінський М. М.»
3. Заверико, Н., & Соловійова, Т. (2018). Виховання толерантності у школярів як умова розвитку інклюзивної освіти в Україні. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка.*, (29), 60-66.
4. Скрипченко, О. В., Долинська, Л. В., & Огороднійчук, З. В. (2005). *Загальна психологія: підручник. К.: Либідь, 464.*
5. Колупаєва, А. А. (2009). *Інклюзивна освіта: реалії та перспективи*. Самміт-Книга.
6. Про освіту, Закон України № 2145-VIII (2025) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Про охорону дитинства, Закон України № 2402-III (2024) (Україна). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
8. Рожко-Павлишин, Т. (2018). ВЗАЄМОДІЯ З СІМ'ЄЮ– ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ. *Молодий вчений*, (11 (63)), 697-701.
9. Савінова Н. (2006) Джерела духовного виховання дітей молодшого шкільного віку. URL: http://www.ukrdeti.com/2006/1_a4_2006.html.
10. Савченко, О., & Андрусич, О. (2014) Вчимось толерантності. *Учитель початкової школи: науково-методичний журнал* (с. 4-8) № 9 (16).

ВСІ ЗНАННЯ ПОЧИНАЮТЬСЯ З ДОСЛІДУ

Якщо з боку педагога не дається дитині
матеріал для власної розумової діяльності,
настає найстрашніше, що може бути – нудьга.

К. Ушинський

На сучасному етапі розвитку суспільства до загальноосвітньої школи висуваються вимоги, пов'язані з формуванням нової системи універсальних знань, умінь, навичок, а також досвіду самостійної діяльності й особистої відповідальності учнів, тобто сучасних ключових компетенцій. Компетентнісний підхід є відображенням усвідомленої потреби суспільства в підготовці учнів, які не тільки знають, а й уміють застосовувати свої знання.

Ні для кого не є секретом, що дитяча потреба в дослідницькому пошуці обумовлена біологічно. Будь-яка здорова дитина народжується дослідником. Невгамовна спрага нових вражень, допитливість, прагнення спостерігати і експериментувати, самостійно шукати нові відомості про світ традиційно розглядаються як найважливіші риси дитячої поведінки. Дитяча активність, яка постійно проявляється - нормальний, природний стан дитини. Учень налаштований на пізнання світу і хоче його пізнавати. Саме це внутрішнє прагнення до пізнання через дослідження народжує дослідницьку поведінку і створює умови для дослідницького навчання.

Для формування ключових компетентностей у процесі шкільної освіти важливо використовувати педагогічну технологію навчання, за якою створюються умови для розвитку досвіду діяльності: школяр більшу частину часу працює самостійно і вчиться плануванню, організації, самоконтролю й оцінюванню своїх дій і діяльності в цілому. У вирішенні цих завдань провідне місце належить дослідницькій діяльності, оскільки саме вона:

- формує активну, самостійну й ініціативну позицію учнів;
- розвиває загальнонавчальні вміння та навички: дослідницькі, рефлексивні, самооцінювальні;
- формує не просто вміння, а компетенції, тобто вміння, безпосередньо пов'язані з досвідом їх застосування у практичній діяльності;
- формує вміння орієнтуватися в інформаційному просторі;
- інтегрує знання з різних галузей наук;
- розвиває критичне мислення;
- реалізує принцип зв'язку навчання з життям.

Дослідницька діяльність учнів – освітня технологія, де головним засобом є навчальне дослідження, у процесі якого передбачається виконання учнями під керівництвом педагога дослідницьких навчальних завдань з невідомим задалегідь рішенням, спрямованих на створення уявлень про об'єкт або явище навколишнього світу.

Дослідження, по суті, це процес пошуку невідомого, нових знань, один з видів пізнавальної діяльності людини. Дослідження завжди має творчий характер, воно передбачає пошук істини і передбачає наявність основних етапів:

- формулювання проблеми;
- висунення гіпотез
- вибір способу перевірки гіпотези
- діяльність, спрямована на перевірку гіпотези,
- підготовка здобутих результатів до аналізу
- аналіз, узагальнення результатів
- висновок.

У реалізації всіх перелічених етапів беруть участь самі учні.

До організації пошуково-дослідницької діяльності висувається низка вимог: насамперед робота має поєднуватися з різними видами пізнавальної діяльності, отже, реалізувати потенційні здібності учнів. Діяльність має бути організована так, щоб учні змогли задовольнити свої потреби при спілкуванні з однокласниками, вчителями, батьками тощо.

Дослідницька діяльність не може бути абстрактною. Учень повинен добре усвідомлювати суть проблеми, інакше весь хід пошуку її вирішення буде безрезультатним. Водночас учитель має спонукати учня до розв'язання проблеми, уникати надмірного опікування і лише за нагальної потреби спільно з учнем шукати її розв'язання, пам'ятаючи, що вже в самій співпраці «учень-учитель» закладено принцип рівноправності, партнерства.

Представлення результатів дослідження може відбуватися в різних формах:

- конференції, на яких учні представляють коротку доповідь про виконану роботу і відповідають на питання
- презентації, на яких яскраво, барвисто і привабливо представляються досягнення учнів
- виступи, як правило, для певного кола – своїх однокласників, учнів паралельних класів, зацікавлених темою
- доповіді з метою повідомлення нового знання. Дослідники мовби виступають у ролі педагога, що має додаткове мотивуюче значення
- виставка досягнень, яка може бути присвячена певній темі, дисципліні.

Дослідницька діяльність завжди була і залишається невід'ємною складовою початкової освіти. Учням початкових класів властивий потяг до всього нового, до «таємниць» і відкриттів.

У початковій школі дослідницька робота різниться за кількістю учасників – може бути індивідуальна, групова, колективна; за місцем проведення – урочна і позаурочна; за часом – короткотривала і довготривала; за темою – освітня і соціальна.

Нині згідно з Державним стандартом початкової загальної освіти та освітньою програмою курсу «Я досліджую світ» у навчанні перевага надається практичним роботам, демонстраційним і лабораторним дослідям,

експериментам, спостереженням у природі, екологічному моделюванню та прогнозуванню, вирішенню ситуативних і проблемних завдань, навчальним проектам, а також практичній діяльності з охорони природи, тобто STEM-освіті.

Дослідження-один із методів STEM-навчання та компонентів STEM-уроку.

Для формування в учнів дослідницьких умінь треба добирати найбільш придатні методики стимуляції дослідницької діяльності учнів.

Учням I циклу навчання складно виконувати дослідницьку роботу самостійно. Основним помічником є вчитель. До роботи варто залучати також зацікавлених батьків. Вони можуть допомогти дітям дібрати літературу, забезпечити місце для виконання роботи (піти з ними в ліс, парк на річку), оформити роботу, а в деяких випадках бути науковими керівниками.

Починаючи з 1 класу необхідно оволодіння учнями базовим рівнем дослідницьких умінь. Базові уміння: порівнювати, аналізувати твердження та виправляти помилки, класифікувати, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, доводити та аргументувати.

Наступний рівень дослідницьких умінь-тактичний. Тактичні уміння: відбирати, аналізувати, представляти наукову інформацію, висувати гіпотези та аргументувати їх, проводити дослідження за заданим планом, окреслювати напрямок дослідження, формувати висновок за результатами дослідження.

У 2-4 класах працюємо над формуванням і розвитком умінь бачити проблему, висувати гіпотези, задавати питання, давати визначення поняттям, класифікувати, спостерігати, проводити експерименти, робити висновки. Для цього використовуємо спеціальні завдання і вправи, які допомагають розвивати уміння бачити проблеми.

Виявивши проблему, починаємо шукати її вирішення – вчимося висувувати робочі гіпотези. Для цього необхідна оригінальність, гнучкість та продуктивність мислення, а також такі особистісні якості, як рішучість та сміливість. Гіпотеза народжується у результаті і логічних міркувань, і інтуїтивного мислення. У дитячих дослідженнях гіпотези спрямовані на розвиток творчих здібностей, тому чим більшу кількість подій може передбачувати гіпотеза, тим вона цінніша. Для формування умінь продукувати гіпотези пропонуємо, наприклад, такі завдання: давай подумаємо разом, чому буває день і ніч; чому тече вода; чому влітку йде дощ, а взимку – сніг тощо. Роблячи припущення, використовуємо слова: *припустимо, можливо, а що буде якщо*.

Так, на уроках курсу «Я досліджую світ», вивчаючи розділ «Я і навколишній світ», проводять дослідження: «лимон, що плаває», досліди з магнітами, досліджуємо: чи буде паперова квітка плавати на воді, властивості повітря, властивості води, властивості ґрунту, умови росту рослин, дослідження насіння соняшника, як утворюється тінь, в розділі «Я і моє здоров'я», досліджують відбитки пальців рук та стопи, будову шкіри та язика, якості харчових продуктів, дослідження властивостей штучних матеріалів. На уроках математики, вивчаючи тему «Маса предметів», діти досліджують

навчальні терези, порівнюють масу предметів, ознайомлюючись із поняттям «місткість», досліджують місткість різного посуду, шляхом переливання води.

Досліди – це, мабуть, те, що наші учні початкових класів люблять найбільше. Досліди сприяють розвиткові спостережливості, мисленнєвої діяльності. У кожному досліді розкривається причина певного явища, тому діти мають нагоду самостійно висловити та обґрунтувати своє судження. А їхні щасливі оцєнєта свідчать про те, що набутий досвід та отримані знання запам'ятаються їм надовго!

Отже, дослідницька робота в початковій школі є прогресивною формою в освітньому процесі, а пріоритетом сучасної шкільної освіти в Україні є реалізація завдань дослідницької діяльності, бо ж освічений не той, хто багато знає, а той, хто хоче багато знати, і хто вміє здобувати ці знання. А задача сучасного вчителя допомогти дітям здобути знання. Організовуючи дослідницьку діяльність молодших школярів, ми впевнюємося у правоті слів В.О.Сухомлинського : « У душі кожної дитини є невидимі струни. Якщо задіти їх вмілою рукою, вони красиво зазвучать».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Агеєва, О. (n.d.). *Пошуково-дослідницька діяльність в початковій школі як потужний інструмент розвитку дитини*. Освітній проект «На Урок» для вчителів. <https://naurok.com.ua/poshukovo-doslidnicka-diyalnist-v-pochatkoviy-shkoli-yak-potuzhniy-instrument-rozvitku-ditini-335451.html>

2. Кривошопка, О. Б. (n.d.). *Пошуково-дослідницька діяльність молодших школярів*. Освітній проект «На Урок» для вчителів. <https://naurok.com.ua/poshukovo-doslidnicka-diyalnist-molodshih-shkoliariv-256760.html>

Зайцева Н. П.

*Національний університет біоресурсів
і природокористування України
(Київ, Україна)*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ У ВИВЧЕННІ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Аналіз впливу штучного інтелекту на розвиток сучасної філології: використання автоматизованих інструментів у лінгвістичних дослідженнях

З розвитком технологій цифрові інструменти стали важливою частиною освіти. Результати дослідження показують, що цифрові інструменти відіграють важливу роль у підвищенні інтерактивності викладання та навчання.

У контексті ери інформатизації та інтелекту засоби навчання та методи навчання також постійно змінюються та оновлюються. Інтерактивні технології мають надзвичайно тісний зв'язок із розвитком і зміною суспільства, і студенти повинні завжди слідувати соціальному розвитку та приділяти пильну увагу останнім результатам досліджень у різних дисциплінах. Базова освіта також своєчасно оновлює зміст навчання, технологічні досягнення, та передає ідеологію кроку в ногу з часом, щоб здобувач міг оновлювати свої знання в

навчанні та роботі, тому щоб продукти, які вони розробляють, мають також рухалися в ногу з часом.

Серед багатьох іноземних мов англійська мова вважається однією з основних мов світу, яка стала вікном для багатьох людей у різних сферах діяльності, що призвело до розвитку діяльності в усіх галузях. Хоча процес вивчення іноземної мови іноді може бути важким як для учнів, так і для вчителів з точки зору різних аспектів вивчення мови, що включає: навички читання, письма, говоріння та аудіювання.

Важливим кроком в розвитку інтерактивних технологій є поява технології Штучного Інтелекту. Це корисний як студентам, так і викладачам у вивченні англійської мови як іноземної, оскільки вона покращує та підвищує навички говоріння, письма, читання та аудіювання; забезпечує легкий, цікавий і персоналізований досвід навчання.

Штучний інтелект впливає на розвиток сучасної філології, сприяє автоматизації лінгвістичних досліджень та підвищенню якості їх результатів. Дослідження ШІ є актуальним з точки зору всебічного наукового прогресу, оскільки використання різноманітних автоматизованих засобів у лінгвістиці дозволяє швидше аналізувати текст, класифікувати мовні одиниці та ідентифікувати мовні закономірності (Wang та ін., 2021). Припускають, що на початку своєї появи комп'ютери здебільшого використовувалися в Сполучених Штатах, і їхнє основне призначення було для розшифровки документів розвідки. З 1950-х років було опубліковано численні оптимістичні дослідження в мовознавстві. Основна увага приділялася вивченню словників, а переклад розглядався як заміна слів з можливою подальшою граматичною трансформацією, не заглиблюючись у глибокі лінгвістичні аспекти. Наведений вище короткий історичний огляд підкреслює актуальність теми дослідження штучного інтелекту в лінгвістиці. Варто зазначити, що штучний інтелект має значний вплив на розвиток сучасної філології, сприяючи автоматизації лінгвістичних досліджень та підвищенню якості їх результатів. Використання різноманітних автоматизованих засобів у лінгвістичних дослідженнях дозволяє прискорити процеси аналізу тексту, категоризації мовних одиниць та виявлення мовних закономірностей. Коли спочатку вивчали системи штучного інтелекту, лінгвісти вважали, що автоматичний переклад коштує вдвічі дорожче та дає менш ефективні результати, ніж переклад людиною. Проте з часом були висунуті нові концепції та гіпотези, які відкрили нові можливості для розвитку штучного інтелекту в лінгвістиці (Stahlberg, 2020). Вчені почали розглядати можливість моделювання будь-якого аспекту людського інтелекту за допомогою комп'ютерних програм.

Попередні дослідження були зосереджені на фундаментальній проблемі представлення та використання людських знань. Вчені намагалися довести, що для успішної обробки інформації необхідні контекстуальні та енциклопедичні знання, що ввело нові аспекти у вивчення систем штучного інтелекту в лінгвістиці (Jolley & Maimone, 2022). Отже, це питання є актуальним і важливим для подальшого розвитку сучасних технологій у лінгвістиці та філології.

У початковому дослідженні систем штучного інтелекту вважалося, що автоматичний переклад менш ефективний, ніж переклад людиною. Розвиток фундаментальних ідей щодо створення штучного інтелекту дозволив висунути гіпотезу, що будь-який аспект людського інтелекту може бути змодельований комп'ютерними програмами (Rogers & Valente, 2017). Ця концепція відіграла важливу роль у розвитку когнітивізму та відкрила нові перспективи в психології, лінгвістиці, інформатиці та філософії.

Перша концепція комунікації виникла в теорії інформації. Згідно з цією точкою зору, у мовця в голові є повідомлення, яке він хоче донести, і, відповідно, існують правила кодування цього повідомлення. Дотримання цих правил дозволяє створити вираз, спрямований на кодування сенсу цього повідомлення (Léon, 2021). Слухач використовує процес декодування, який дозволяє йому ідентифікувати використані звуки, синтаксичні структури та семантичні зв'язки, і поєднує всі ці елементи, щоб реконструювати значення повідомлення, яке він розуміє. Ця модель базується на таких аспектах мовної комунікації, як той факт, що комунікація вважається успішною, коли розпізнане повідомлення ідентичне вихідному повідомленню (і, відповідно, неуспішною, коли два повідомлення відрізняються). Мова розглядалася як міст, який передає приватні ідеї через публічні звуки, якими обмінюються співрозмовники.

Світ технологій значною мірою сформував світ у різних секторах, і сектор освіти не є виключенням. Технологічні засоби та освітнє програмне забезпечення вплинули на навчання та викладання шляхом покращення процесу взаємодії викладача та студента. Вивчення іноземної мови стало ключовою темою останнім часом, оскільки наростає тенденція бути двомовними, тримовними і навіть поліглотами. Однією з основних цілей вивчення іноземної мови є можливість розвиватися студентам різного рівня з різними комунікаційними навичками.

Загальна перевага ШІ в процесі навчання студентів включає персоналізацію уроків, швидкість відповіді викладачів, автоматизовані чат-боти та постійний доступ до навчальних матеріалів для навчальних процесів.

Отже, дослідження впливу штучного інтелекту на розвиток сучасної філології, зокрема в автоматизації лінгвістичних досліджень та підвищенні якості їх результатів є надзвичайно актуальним. Вивчення етапів розвитку використання штучного інтелекту в лінгвістиці та обговорення початкових концепцій спілкування дозволить довести їх роль у розумінні мови. Сучасні підходи до використання штучного інтелекту в лінгвістичних дослідженнях та їх вплив на дослідницьку практику визначають курс сучасних лінгвістичних теорій і граматики, їх переваги та недоліки, а також пошук шляхів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Jolley, J. R., & Maimone, L. (2022). Thirty years of machine translation in language teaching and learning: A review of the literature. *L2 Journal*, 14(1), 26-44.
2. Léon, J. (2021). Information theory: Transfer of terms, concepts and methods. In *Automating Linguistics* (pp. 49–67). Cham: Springer.

3.Khalabuzar, O. (2022). Interactive technologies and methods of ELT within the conditions of digitalization. *Scientific Papers of Berdiansk State Pedagogical University Series Pedagogical Sciences*, 1(2), 447–454. <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2022-1-2-447-454>

4.Rogers, E. M., & Valente, T. W. (2017). A history of information theory in communication research. In *Between Communication and Information* (pp. 35–56). Routledge.

5.Schmitt, P. A. (2019). Translation 4.0—evolution, revolution, innovation or disruption?. *Lebende Sprachen*, 64(2), 193–229.

6.Stahlberg, F. (2020). Neural machine translation: A review. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 69, 343–418.

7.Wang, H., Wu, H., He, Z., Huang, L., & Ward Church, K. (2021). Progress in machine translation. *Engineering*. <https://doi.org/10.1016/j.eng.2021.03.023>

8.Zagorulko, M. (2020). Introduction of innovative teaching technologies in the higher educational institutions' educational process. *Мистецька Освіта: Зміст, Технології, Менеджмент*, 16, 92–103.

Захарова Г. Б.

*Криворізький державний педагогічний університет
(Кривий Ріг, Україна)*

Снігур І. В.

*Криворізька початкова школа № 128 КМР
(Кривий Ріг, Україна)*

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У рамках вимог Нової української школи розвиток математичної компетентності нерозривно пов'язаний з активізацією пізнавальної та творчої діяльності учнів. Це робить необхідним систематичне стимулювання, розвиток і зміцнення пізнавальної та творчої активності учнів під час навчання. Вона виступає не лише важливим мотивом для навчання, але й формується як стійка риса особистості, що також є потужним інструментом виховання та підвищення якості освітнього процесу (Концепція НУШ).

Інформаційні технології на уроках математики є одним із найбільш ефективних засобів для формування математичної компетентності у молодших школярів. Вони відіграють важливу роль у початковій школі, виконуючи різні функції: підвищують інтерес і увагу дітей до навчання, розвивають їхні творчі та пізнавальні здібності, логічне та критичне мислення, а також сприяють розвитку самостійності та креативності.

Сучасні діти сприймають інформацію значно краще в образній формі, ніж у словесній, що робить візуальні елементи, такі як малюнки, схеми, відеоролики, інфографіку, інтелектуальні карти та кластери, більш ефективними для навчання. Інтеграція візуалізації в освітній процес стала необхідною умовою, яка відкриває для вчителів можливість виявляти креативність і творчість, а учням — розвивати критичне мислення, зорове сприйняття та візуальну грамотність. Останнім часом у сфері передачі візуальної інформації відбулися істотні зміни, зокрема зріс обсяг і

різноманітність контенту, а також з'явилися нові креативні формати та методи його подання (Кучер, 2021).

Термін «візуалізація» походить від латинського *visualis*, що означає візуальне спостереження чи унаочнення.

Ми вважаємо візуалізацію важливою складовою формування математичної компетентності молодших школярів. Засоби візуалізації включають не тільки ілюстративний матеріал, але й систему передачі візуальної інформації, що дозволяє учням активно взаємодіяти з інформацією, яка транслюється на екрані. Будь-яка форма візуалізації містить елементи проблемності, і завдання вчителя полягає в тому, щоб використовувати такі форми наочності, які не тільки доповнюють словесну інформацію, але й самі є носіями інформації. Чим більше проблемності в наочній інформації, тим активніше розумово працюють учні.

Сучасні методи візуалізації не лише передають інформацію, але й емоційно впливають на учнів, викликаючи у них позитивний інтерес до уроків математики. Візуалізація, як процес створення та подання графічного образу текстової чи математичної інформації, робить її більш зрозумілою та доступною для аналізу й осмислення.

Сучасна освіта вимагає активного впровадження інформаційних технологій на всіх етапах освітнього процесу, що сприяє підвищенню його ефективності через диференціацію та самостійне використання цифрових ресурсів. Важливим аспектом є врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів, що потребує від вчителя високого рівня знань у сфері інформаційних технологій. Індивідуалізація навчання є ключовим фактором у адаптації освітнього процесу до здібностей учнів і стимулюванні їх самостійної пізнавальної діяльності. Включення різноманітних типів вправ і завдань, таких як навчальні, тренувальні та розвивальні, є необхідним для формування математичної компетентності. Крім того, систематичне застосування інформаційних технологій допомагає підтримувати інтерес учнів і формує позитивне емоційне ставлення до навчання (Інформаційні технології у практиці початкової школи, 2018)(рис. 1.).

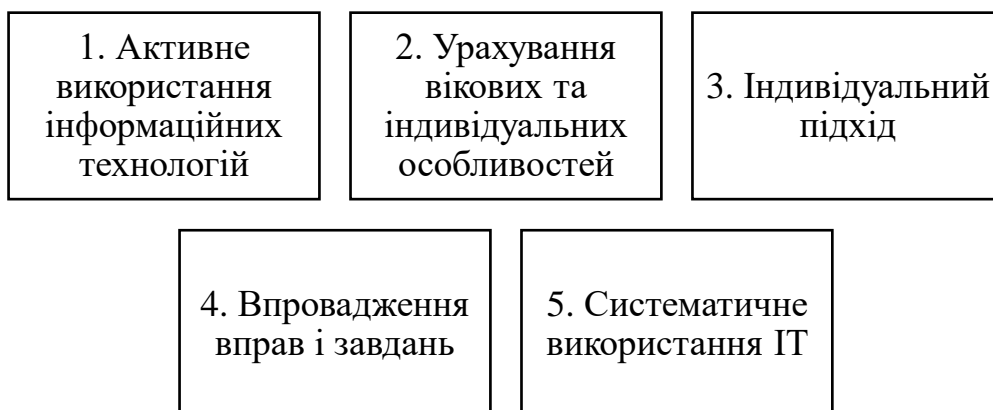

Рис. 1. Педагогічні умови формування математичної компетентності молодших школярів за допомогою інформаційних технологій

Розкриємо сутність вказаних умов:

Перша умова – *активне використання інформаційних технологій на всіх етапах освітнього процесу.*

Використання інформаційних технологій в освітньому процесі початкової школи є суттєвим фактором у формуванні математичної компетентності учнів. Системне впровадження ІКТ дозволяє: індивідуалізувати навчання (кожен учень отримує завдання відповідно до свого рівня знань та темпу роботи); посилити мотивацію (інтерактивні елементи та мультимедійні ресурси роблять навчання цікавішим та ефективнішим); розширити можливості візуалізації (абстрактні математичні поняття стають наочними та зрозумілими); створити середовище для співпраці (учні можуть працювати в групах, обмінюватися ідеями та спільно розв'язувати завдання).

Друга умова – *врахування вікових та індивідуальних особливостей молодшого шкільного віку.*

Реалізація даної умови вимагає врахування здібностей, можливостей, вікових та індивідуальних особливостей молодших школярів у процесі використання інформаційних технологій в освітній діяльності, а також є необхідним високий рівень володіння та обізнаності вчителя в сучасних інформаційних технологіях. Підбір завдань має відповідати їх здібностям та рівню розумового розвитку.

Серед способів реалізації принципу врахування індивідуальних та вікових особливостей учнів у навчанні при використанні інформаційних технологій виділяють наступні: знання та врахування в освітньому процесі психофізіологічних вікових та індивідуальних особливостей учнів; диференційований відбір змісту, методів та засобів навчання, форм організації навчально-пізнавальної діяльності учнів; стимулювання до самостійної індивідуальної навчально-пізнавальної та творчої діяльності учнів; організація освітнього середовища з максимальним розрахунком критичного та творчого підходу учнів до участі в ньому (з врахуванням їх індивідуальних можливостей та бажання); виявлення творчого потенціалу учнів і забезпечення умов для його реалізації в навчальній діяльності та поза нею; реалізація індивідуального підходу до оцінки знань, умінь та навичок учнів (Суховірський, 2005).

Третя умова – *індивідуальний підхід.*

Активна участь у навчанні є ключем до успішного оволодіння знаннями та вміннями. Індивідуальний підхід дозволяє кожному учневі виявити свої особливості та застосувати їх для більш ефективного розв'язання навчальних завдань. Це сприяє розвитку творчого мислення та пізнавальної активності молодших школярів.

Четверта умова – *упровадження цікавих вправ і завдань для молодших школярів з використанням інформаційних технологій.*

Результативність формування математичної компетентності молодших школярів значною мірою залежить від впровадження цікавих вправ та завдань,

створених та реалізованих за допомогою інформаційних технологій у навчальну діяльність.

За ступенем навчальної діяльності завдання з використанням інформаційних технологій для формування математичної компетентності молодших школярів можуть бути розділені на наступні види:

- 1) навчальні – сприяють отриманню нових знань, умінь та навичок;
- 2) тренувальні – здійснюють функції закріплення та контролю, сприяють практичному відпрацюванню наявних навичок роботи в процесі навчання;
- 3) розвивальні – сприяють виявленню і розвитку інтелектуальних здібностей та навичок, притаманних окремо кожному учню;
- 4) комбіновані – поєднують в собі різноманітні варіації та співвідношення функцій трьох вище описаних видів.

Наведемо приклади вправ для формування математичної компетентності молодших школярів засобами інформаційних технологій:

- вправи на динамічну варіативність створених на екрані комп'ютера ситуацій;
- вправи на створення сюжетного оформлення діяльності учня;
- вправи на наявність зручних засобів маніпулювання об'єктами на екрані;
- вправи на миттєву реакцію дій учня в різних ситуаціях та творче відображення результатів.

Інформаційні технології завдяки своїм можливостям, а саме швидкої зміни ігрового персонажа, виконуваних дій, місця дії, диференціації за рівнем складності вправ та завдань, надають можливість вчителю утримувати інтерес молодшого школяра до обраної теми і, як наслідок, забезпечити краще засвоєння навчального матеріалу. Сучасні інформаційні технології навчання ставлять перед дитиною реальну, зрозумілу, цілком досяжну мету, у процесі якої відбувається формування математичної компетентності (Захарова, 2022).

П'ята умова – *систематичне використання інформаційних технологій на уроках математики в початковій школі.*

Для формування математичної компетентності молодших школярів в освітньому процесі на уроках в початковій школі необхідно виконувати умову щодо систематичного застосування інформаційних технологій.

Оскільки формування математичної компетентності відбувається протягом всього навчання в ЗЗСО, а в нашому випадку 4 роки, то використання інформаційних технологій в освітньому процесі повинно бути тільки в системі. Відбувається постійний пошук шляхів збереження зацікавленості молодшого школяра до вивчення математики на кожному навчальному етапі, закладання бази подальшої його успішності у пізнанні нового (Андрієвська, 2016). Стійкий пізнавальний інтерес до математики у молодших школярів формується та розвивається через застосування інформаційних технологій, а саме:

–позитивно-емоційне відношення учнів до роботи з інформаційними технологіями;

–розширення можливості подачі теоретичної інформації (3D-візуалізація об'єктів; емоційна забарвленість навчальних завдань);

–використання складних завдань, які можуть мати кілька способів розв'язання;

–надання своєчасної допомоги, яка дозволяє не тільки уникнути прогалин у знаннях, але й набути школярам впевненості та віри у своїх силах;

–організація практичної діяльності з об'єктами вивчення;

–організація планомірної й систематичної роботи на уроці (Андрієвська, 2016).

Інформаційні технології дозволяють організувати діяльність кожного школяра за власною траєкторією, залежно від його умінь, знань, потреби у поглибленні знань.

Таким чином, педагогічні умови, які забезпечують ефективне формування математичної компетентності молодших школярів за допомогою інформаційних технологій, включають кілька ключових аспектів. По-перше, важливо комплексно інтегрувати можливості інформаційних технологій в освітній процес молодших учнів. По-друге, необхідно враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів початкових класів. Також важливо впроваджувати різноманітні вправи та завдання у навчальну діяльність за допомогою інформаційних технологій. Регулярне використання інформаційних технологій на уроках математики також є невід'ємною частиною цього процесу. Усі ці умови зроблять освітній процес більш цікавим, корисним і захопливим, а учні, які мають мотивацію до навчання, отримають можливості для безперервного самоудосконалення протягом усього життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієвська, В., & Олефіренко, Н. (2016). Інформаційно-комунікаційні технології–як засіб навчання математики у сучасній початковій школі. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*, (10 (2)), 3-7.

2. Візуалізація навчальної інформації. Сайт вчителів фізики міста Києва. URL : https://phys.ipo.kubg.edu.ua/?page_id=662

3. Захарова, Г. Б. (2022). Формування математичної компетентності молодших школярів засобами інформаційних технологій. URL : <https://epub.chnpu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9668/1/%D0%97%D0%B0%D1%85%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%93.%D0%91..pdf>

4. Старікова, Н. А. (2018). *Інформаційні технології у практиці початкової школи як засіб формування соціальнооптованої особистості молодшого школяра*. vseosvita.ua. <https://vseosvita.ua/library/informacijni-tehnologii-u-praktici-pocatkovoi-skoli-ak-zasib-formuvanna-socialnoaptovanoi-osobistosti-molodsogo-skolara-46840.html?rl=678670>

5. Концепція Нової української школи. URL : <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>

6. Кучер, О. В. (2021). *Методичний посібник "Візуалізація навчального матеріалу в освітньому процесі Нової української школи"*.

vseosvita.ua. <https://vseosvita.ua/library/metodicnij-posibnik-vizualizacia-navcalnogomaterialu-v-osvitnomu-procesi-novoi-ukrainskoi-skoli-415491.html>

7.Музика, О. Л., & Моляко, В. О. (2006). Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень.. Житомир : Рута, 320 с.

8.Суховірський, О. В. (2005). *Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інформаційних технологій* (Doctoral dissertation, ОВ Суховірський) / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 303 с.

Зімонова О. В.

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(Запоріжжя, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНО РОЗВИНЕНОЇ ОСОБИСТОСТІ ГРОМАДЯНИНА УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ) У ЗВО

Сьогодні перед українським суспільством стоїть дуже багато викликів та завдань. І головне з них – збереження наших національних цінностей, нашої ідентичності. А мова є одним з головних чинників цього.

Українська мова як державна відіграє ключову роль у формуванні професійної компетентності сучасного фахівця. Його здатність критично мислити, висловлювати судження на високому рівні сприяє впливу на колег, формуванню поваги до світових та національних духовних і матеріальних цінностей, дотриманню етичних норм у комунікації всередині колективу, а також підвищує загальний рівень культури державного управління. Уміння аналізувати інформацію, критично оцінювати отримані дані та аргументовано висловлювати свої думки літературною мовою визначає «мовний образ» сучасного студентства. Важливість українськомовної освіти полягає в тому, що вона базується на компетентнісному та особистісно орієнтованому підходах, які спрямовані на всебічний розвиток особистості. Викладачі постійно вдосконалюють свої підходи до навчання, шукаючи ефективні дидактичні методи, форми та засоби, які допомагають студентам не лише опанувати знання, але й критично мислити, приймати виважені рішення та ефективно комунікувати в професійних середовищах. Це сприяє підвищенню якості підготовки фахівців і загальної культури комунікації.

Під час навчання студентів сучасної української мови в будь-якому навчальному закладі основною є проблема мовної культури, оскільки вона безпосередньо пов'язана з загальною культурою людини. Не може бути висококультурної людини з низькою мовною культурою, адже, як зазначав академік В. М. Русанівський, людина реалізується в культурі праці, культурі думки й культурі мови, а мова є основою культури нації, народу.

Нашій державі, як і будь-якій іншій, потрібні фахівці, які володітимуть мовою так, що зможуть виконувати свої професійні обов'язки на різних посадах і у різних сферах життя. Тому завданням ЗВО є «...підготовка

грамотної, всебічно розвиненої особистості, яка б в інформаційному суспільстві змогла б швидко сприймати будь-яку форму мовлення, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовних комунікацій у межах своєї компетенції тощо» (Омельчук С.Я., 2006, 17)

Реформа вищої школи, її цілеспрямованість на принципи Болонської декларації дає можливість сформулювати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям з різних галузей народного господарства. Принципово це завдання визначається одним із чинників формування особистості громадянина України незалежно від його національності на основі державної мови. Сучасний інженер-інтелігент повинен мати “чуття” мови, націленість на самовдосконалення, внутрішнє прагнення до знань, краси й контактності з людьми свого середовища як в усному спілкуванні, так і в писемному.

На нашу думку, рівень грамотності студентів не досить високий, через відсутність систематичної роботи над удосконаленням орфографічних навичок у 10-11 класах, а потім через брак навчальних годин у ЗВО. Українська мова за професійним спрямуванням вивчається, як правило, на початкових курсах і тільки один семестр. І тому для такої роботи теж потрібен час. А, отже, ми пропонуємо під час вивчення тем, пов'язаних з діловодством, риторикою, науковим перекладом приділяти декілька хвилин удосконаленню навичок щодо грамотності з орфографії, пунктуації тощо. Важливим методичним засобом ефективного повторення орфографічної роботи є продумане і послідовне здійснення міждисциплінарних зв'язків. Вони повинні пронизувати весь процес навчання. Можна на заняттях запропонувати навчальні диктанти інформаційної дії. Вони поглиблюють знання і спонукають до самостійного пошуку нової інформації, тобто сприяють розвитку самоосвіти.

Самостійна робота з літературою, яка вимагає більш відповідального ставлення з боку студента і абсолютної уважності під час вивчення тієї чи іншої теми, а ще виконання певних вправ для закріплення.

Процес стирання граней між українською літературною мовою і місцевими говорами є однією з важливих закономірностей розвитку мови. Одним із завдань, що стоять перед вищою школою, є закріплення навичок літературної вимови, збагачення їхнього активного словника, усунення норм негативного впливу місцевих говорів на усне й писемне мовлення. Саме вищий навчальний заклад відіграє важливу роль у справі піднесення культури мови майбутніх фахівців у заміні звуків, морфологічних форм, синтаксичних конструкцій у мові певної місцевості літературними відповідниками.

Проводячи роботу над піднесенням культури мовлення в умовах місцевих говорів викладач повинен глибоко вивчити особливості місцевих говірок. Особливо стійкі помилки у мові студентів обумовлені нечітко вираженими, вторинними діалектними рисами (комбінаторні чи позиційні варіанти фонем). Помилки, що виникають під впливом первинних, дуже відмінних від норм

літературної мови рис, легше піддаються викоріненню. Аналіз дозволяє зробити висновок, що під впливом місцевих говорів найчастіше трапляються фонетичні помилки, рідше – морфологічні, лексичні та синтаксичні.

Для того, щоб усунути з усного та писемного мовлення студентів порушення діалектного характеру, потрібна планомірна й наполеглива робота. Великі можливості для засвоєння літературних норм криються у безпосередньому спілкуванні викладача зі студентом. Застосування різних методів та прийомів дозволяє проводити такі логічні операції, як зіставлення, аналіз, синтез; індукція, дедукція; узагальнення та умовиводи. Значне місце посідають усні вправи, спрямовані на формування внутрішнього мовлення, а ще на зміст і структуру писемного мовлення. Саме рідна мова є захисним чинником від розмивання власної ідентичності, бо інтегруватися на основі Болонської декларації у вселюдський контекст можна лише зі своїм оригінальним світобаченням, збагативши цим світову інформаційно-культурну комунікативну мережу. Тому викладач має внести у навчальний процес живий методичний струмінь, що благотворно вплине на підвищення мовної культури у ЗВО.

Отже, з огляду на актуальні виклики, що постають перед українським суспільством, ми можемо зробити кілька ключових висновків. Перш за все, збереження національної ідентичності та цінностей є головним завданням, яке стоїть перед Україною, і мова відіграє в цьому процесі надзвичайно важливу роль.

Українська мова як державна не лише сприяє культурному єднанню нації, але й виступає основним інструментом у формуванні професійної компетентності сучасних фахівців. Критичне мислення, що формується через здатність висловлювати судження на високому рівні, сприяє впливу на колег і суспільство в цілому, підвищує повагу до духовних і матеріальних цінностей, а також дотримання етичних норм комунікації. Це підвищує загальний рівень культури управління як на інституційному, так і на державному рівні.

Сучасна українськомовна освіта орієнтована на розвиток особистісних та професійних якостей студентів, формуючи здатність до аналізу інформації, критичної оцінки даних та логічного обґрунтування власних думок. Це допомагає створювати «мовний образ» сучасного студента, що є важливим елементом формування гармонійно розвиненої особистості.

Окремо слід звернути увагу на питання підвищення рівня грамотності студентів. Необхідність систематичної роботи над орфографічними та граматичними навичками стає особливо актуальною через недоліки у навчальному процесі шкіл та недостатню кількість годин у вищих навчальних закладах. У цьому контексті міждисциплінарні зв'язки, повторення орфографічних тем та самостійна робота з літературою відіграють важливу роль у покращенні мовної культури студентів.

З огляду на процес стирання відмінностей між літературною мовою та місцевими говорами, одним із завдань вищої освіти є підтримка літературної вимови та усунення впливу місцевих діалектів на мовлення. Саме в університетах закладається основа для формування високої мовної культури майбутніх фахівців.

На завершення, важливо зазначити, що сучасна реформа вищої школи, зокрема її орієнтація на принципи Болонської декларації, дозволяє формулювати нові вимоги до підготовки студентів. Завдання навчальної дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» полягає не лише у вивченні теоретичних засад мовної нормативності, але й у сприянні підвищенню мовленнєвої культури, що є важливим елементом формування гармонійно розвиненої, професійно підготовленої особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Єрмоленко, С. Я. (1999). *Нариси з української словесності: стилістика та культура мови*. Видавництво "Довіра". Київ, 431с.
- 2.Зубков, М. Г. (2003). *Сучасна українська ділова мова*. Торсінг. 447с.
- 3.Мацько, Л. І. (1996). Українська мова: формування національної свідомості. *Педагогіка і психологія*, 1, 70.
- 4.Мельничайко, В. Я. (1984). Творчі роботи на уроках української мови: Конструювання. Редагування. Переклад: Посібник для вчителів. К.: Рад. школа, 223, 3.
- 5.Омельчук, С. Я., Ляшкевич, А. І., & Чаловська, М. В. (2006). *Усі уроки української мови в 6 класі. Х.: Основа.. Харків. 432 с.*

Іванченко О. О.

*Сумський багатопрофільний навчально – реабілітаційний центр №1
Сумської міської ради
(Суми, Україна)*

ЦИФРОВА ІНКЛЮЗІЯ: ЯК ТЕХНОЛОГІЇ ВІДКРИВАЮТЬ НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (ООП)

У сучасному світі цифрові технології відіграють ключову роль в різних сферах життя, і освіта не є винятком. Для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) цифрові технології стали не просто інструментом для навчання, а й важливим фактором їхньої соціальної інтеграції. Цифрова інклюзія, як концепція, має на меті забезпечити рівний доступ до освіти всім дітям, незалежно від їх фізичних, когнітивних чи психоемоційних особливостей.

Інноваційні рішення на базі технологій відкривають нові можливості для розвитку, комунікації та навчання дітей з ООП, забезпечуючи їм необхідну підтримку та комфорт.

Цифрова доступність (цифрова інклюзія) означає здатність людей з обмеженими можливостями (а також осіб, які належать до соціально чутливих

груп) отримувати доступ і використовувати цифрові технології та послуги нарівні з іншими (Fang, 2002, с. 22)

Цифрова інклюзія — це процес включення всіх здобувачів освіти у навчальний процес за допомогою цифрових технологій, забезпечуючи рівний доступ до освітніх матеріалів, ресурсів та методик. Особливо важливо це для дітей з особливими освітніми потребами, яким необхідні спеціальні умови для навчання. Цифрові технології стали потужним інструментом для адаптації навчальних програм під потреби дітей з ООП, забезпечуючи індивідуалізований підхід та можливість навчатися у власному темпі.

Суть цифрової інклюзії полягає не тільки в забезпеченні доступу до технологій, але й в тому, як ці технології використовуються для створення адаптованих навчальних середовищ, які враховують особливі потреби дітей. Це охоплює широкий спектр інструментів: від спеціалізованого програмного забезпечення до інтерактивних додатків та платформ, що сприяють розвитку комунікативних, когнітивних і моторних навичок.

Можливості цифрових технологій для дітей з ООП

Сучасні технології пропонують безліч рішень для дітей з ООП, що дозволяють адаптувати навчальні матеріали відповідно до індивідуальних потреб кожної дитини. Однією з найважливіших переваг цифрових технологій є їхня здатність створювати інклюзивне середовище, в якому кожна дитина може знайти зручний формат для навчання та взаємодії з педагогами та однолітками.

1. Індивідуалізація навчального процесу

Завдяки цифровим технологіям можливе створення індивідуальних навчальних програм для дітей з ООП, що враховують їхній темп розвитку та особливості сприйняття інформації. Адаптивне програмне забезпечення дозволяє налаштувати завдання, вправи та тести під конкретні потреби учня. Індивідуальний підхід до навчання, реалізований через цифрові платформи, допомагає учням з ООП досягати значних успіхів, що було б складно здійснити в традиційному навчанні.

Цифрові платформи, такі як **LearnUp**, **Proloquo2Go** та інші, дозволяють учням самостійно обирати рівень складності завдань, час виконання та темп навчання. Це особливо важливо для дітей, які потребують додаткової підтримки або мають різні типи порушень (мовленнєвих, когнітивних, сенсорних).

2. Інтерактивність і візуалізація

Інтерактивні платформи та освітні програми дозволяють перетворити навчання на захопливий процес. Для дітей з ООП важливо, щоб матеріал був поданий через візуальні та інтерактивні засоби. Анімації, картинки, відео та інтерактивні ігри значно підвищують рівень залученості дитини у навчальний процес.

Наприклад, програми для розвитку когнітивних функцій, такі як **Lumosity** або **BrainHQ**, використовують візуальні стимули та інтерактивні завдання, які допомагають розвивати пам'ять, увагу та здатність до вирішення проблем. Також програми для вивчення математики або мов, наприклад **Osmo**,

пропонують дітям взаємодіяти з навчальними матеріалами через гру, що робить процес навчання більш доступним і цікавим.

3. Альтернативні способи комунікації

Діти з мовленнєвими порушеннями часто стикаються з труднощами в комунікації з оточуючими. Цифрові технології пропонують рішення у вигляді альтернативних та допоміжних комунікаційних систем (ААС). Наприклад, програма **Proloquo2Go** дозволяє дітям, які не можуть говорити, спілкуватися за допомогою символів і картинок. Такі програми допомагають дітям з ООП виражати свої думки та бажання, що значно покращує їхню взаємодію з педагогами, батьками та однолітками.

Інші програми, такі як **TouchChat** або **Sono Flex**, дозволяють дитині створювати речення за допомогою іконок або зображень, що полегшує процес комунікації для дітей з аутизмом, мовленнєвими та когнітивними порушеннями.

4. Дистанційне навчання та гнучкість

У зв'язку з пандемією COVID-19 та військовою агресією російської федерації виникли нові виклики для українських освітян, соціологів, політиків та всіх активних членів суспільства. Зараз необхідно згуртуватися, максимально комунікувати й взаємодіяти в цифровому просторі, працювати технологічно й проактивно задля збереження й відновлення матеріальних, духовних і людських ресурсів нашої держави (Давиденко, 2023, с. 240).

Сьогодні дистанційне навчання стало важливим елементом освітнього процесу, особливо для дітей з ООП, які можуть потребувати гнучкого підходу до навчання. Цифрові технології дозволяють дітям навчатися вдома, отримуючи доступ до освітніх матеріалів та консультацій педагогів. Важливо, що для дітей з ООП цифрові ресурси дозволяють індивідуалізувати процес навчання в домашніх умовах. Дистанційне навчання стало реальним виходом для дітей з ООП, які потребують спеціальних умов та підтримки. Використання цифрових платформ дає змогу дітям підтримувати зв'язок із вчителями, виконувати завдання у зручному для них форматі.

Впровадження цифрових технологій у роботу з дітьми з ООП

Реалізація цифрової інклюзії в освітньому процесі для дітей з ООП вимагає системного підходу та взаємодії між педагогами, батьками та фахівцями. Для успішного використання цифрових інструментів необхідно враховувати кілька ключових аспектів:

1. Підготовка педагогів. Для ефективного впровадження цифрових технологій педагоги мають отримати спеціальну підготовку. Важливо, щоб вони вміли використовувати програми та платформи для адаптації навчальних матеріалів до потреб дитини з ООП.

2. Індивідуалізація навчальних планів. Кожна дитина має унікальні потреби, тому важливо створювати індивідуальні навчальні плани з використанням цифрових ресурсів. Педагогам необхідно працювати над тим, щоб правильно інтегрувати цифрові інструменти в навчання, враховуючи особливості розвитку дитини.

3. **Співпраця з батьками.** Цифрові технології можуть бути використані і вдома, тому важливо залучати батьків до процесу навчання. Спільна робота педагогів і батьків дозволяє створити послідовну систему підтримки дитини з ООП.

4. **Технічне забезпечення.** Освітні заклади мають бути забезпечені необхідними технічними засобами — планшетами, інтерактивними дошками, комп'ютерами, а також доступом до спеціалізованого програмного забезпечення для дітей з ООП (Гевко, 2018, с. 240).

Виклики цифрової інклюзії

Незважаючи на значні можливості цифрових технологій для дітей з ООП, існує кілька викликів, які потребують вирішення. Одним з головних викликів є нерівність у доступі до технологій. Не всі освітні заклади або родини мають достатньо ресурсів для забезпечення необхідної технічної бази. Це може стати бар'єром на шляху до впровадження цифрової інклюзії.

Ще одним викликом є необхідність адаптації навчальних програм та матеріалів. Багато цифрових платформ призначені для загальної аудиторії, тому вони потребують додаткової адаптації для дітей з ООП. Цей процес вимагає часу, зусиль та спеціальних знань від педагогів.

Висновки

Концепція інклюзивної освіти має бути провідною і первинною в соціальному, цифровому, проактивно-практичному й комунікативному залученні дітей з різноманітними особливостями й потребами, оскільки освіта (домашня, дошкільна, початкова шкільна тощо) є першою соціальною можливістю в житті кожної людини (Костюк, 2018, с. 17).

Цифрова інклюзія відкриває нові можливості для дітей з особливими освітніми потребами, забезпечуючи доступ до освіти через використання інноваційних технологій. Цифрові ресурси дозволяють створювати індивідуалізоване навчальне середовище, яке враховує особливості розвитку дитини, розвиває її когнітивні, комунікативні та моторні навички.

Інтерактивні платформи, адаптивні програми для розвитку мовлення та комунікації, дистанційне навчання — усе це робить процес навчання для дітей з ООП більш доступним та ефективним. Важливим є системний підхід до впровадження цифрових технологій у роботу з дітьми з ООП, який включає підготовку педагогів, співпрацю з батьками та забезпечення необхідної технічної бази (Єнін, 2022, с. 221).

Цифрова інклюзія має величезний потенціал для подальшого розвитку, і з кожним роком з'являються нові інструменти, які полегшують навчальний процес для дітей з ООП. Важливо використовувати ці можливості для створення інклюзивного та доступного освітнього середовища для кожної дитини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Гевко, І.В. (2018). Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. Педагогічний альманах. (37). 236-240
- 2.Давиденко Г. (2023). Цифрова інклюзія та доступність: соціальна діджиталізація. Монографія Вінниця «ТВОРИ» . 240

3.Єнін, М., & Кухта, (2022). М. Цифровий розрив та вразливі у цифровому аспекті соціальні групи в Україні. Соціокультурні трансформації та геополітичні виклики в умовах багатопольярного світу. Київ. Держ. торг.-екон. ун-т. 216-221.

4.Костюк. О. (2018) Адаптивні інформаційно-комунікаційні технології для інклюзивної освіти дітей з обмеженими можливостями. Міжнародний журнал з новітніх технологій у навчанні (iJET). 13 (4). 4-17.

5.Fang, Z. (2002). E-government in digital era: concept, practice, and development. International journal of the Computer, the Internet and management, 10(2), 1-22

Кіріакіді О. Ю.

*Хмельницький національний університет
(Хмельницький, Україна)*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ МЕДІАГРАМОТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ВІЙСЬКОВО- МОРСЬКИХ СИЛ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Ключові слова: розвиток, медіаграмотність, інформаційний вплив, майбутні офіцери, Військово-Морські Сили Збройних Сил України.

Сьогодні офіцер Військово-морських сил Збройних сил України повинен мати медіа-імунітет, бути здатним протистояти агресивному медіа-середовищу, спроможним обирати потрібну інформацію, оминати інформаційне «сміття», розпізнавати маніпулятивну медіаінформацію, захищатися від потенційно шкідливих інформаційних впливів.

Нагальним на сьогодні є вирішення завдання щодо формування і розвитку в майбутніх офіцерів Військово-морських сил України всіх складових медіаграмотності, що стосуються вміння критично мислити і свідомо споживати медіапродукти, знаходити та використовувати потрібну інформацію, протистояти маніпулятивним впливам, розпізнавати фейки і пропаганду.

Для розвитку медіаграмотності в майбутніх офіцерів Військово-морських сил у процесі професійної підготовки під час викладання навчальних дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Політологія та соціологія», «Морально-психологічне забезпечення підготовки та застосування Збройних сил України», дистанційних та онлайн-курсів, вебінарів, важливо забезпечити майбутніх офіцерів базовими знаннями медіаграмотності та інформаційної безпеки, розширити їхні уявлення про значення медіа та специфіку оцінювання змісту медіаповідомлень. До змісту зазначених навчальних дисциплін та курсів слід додати окремі аспекти, які стосуються історії медіа, інтерпретації медіатекстів, їх поділу за типами або жанрами, технологічного процесу створення медіаповідомлень. Зазначені доповнення не є окремою частиною основного навчального плану як дисципліна чи предмет,

всі теми необхідно інтегрувати в офіційну навчальну програму як наскрізну для різних предметів.

Для відпрацювання у курсантів навичок пошуку, відбору інформації у медіатекстах для участі в обговореннях з професійних питань необхідно використати потенціал інтерактивних методів і технологій навчання, зокрема дискусій, обговорень відеоповідомлень, аналізу конкретних ситуацій (Потапова та ін., 2023).

Велике значення має застосування дослідницького методу, що допоможе набути курсантам досвіду протидії дезінформації, негативному інформаційно-психологічному впливу. Виконання подібних завдань допоможе розвивати у курсантів аналітичне мислення, відпрацьовувати практичні навички роботи з інформацією (аналіз, синтез, структурування, ранжування), досліджувати вплив медіа на індивідів і соціум загалом за допомогою так званих «кодів», відпрацьовувати вміння аналізувати та виявляти маніпулятивні впливи медіа.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Потапова, В. І., Дегтярєва, Г. А., Мокрогуз, О. П., Желіба, О. В., & Ковач, І. М. (2023). *Медіаосвіта в огні. Методичні рекомендації для вчителів курсу «Громадянська освіта»* (О. В. Волошенюк, В. Ф. Іванова & Р. І. Євтушенко, Ред.). Академія української преси, Центр вільної преси, <https://medialiteracy.org.ua/mediaosvita-v-ogni-metodychni-rekomendatsiyi-dlya-vchyteliv-kursu-gromadyanska-osvita-istoriya/>

Клочко О. М.

*КЗ Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
(Суми, Україна)*

ЗАСОБИ РОЗВИТКУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СУЧАСНОГО МЕНЕДЖЕРА

Здатність особистості адаптуватися до постійно змінювальних умов сьогодення через розуміння, як власних емоцій, так і емоцій свого оточення, є необхідною навичкою сучасної людини. Емоції урізнобарвлюють міжособистісне та професійне спілкування, збільшують можливості дієвих та ефективних контактів, впливають на ухвалення важливих рішень, які завжди містять емоційну складову. Тож емоційна інформація відіграє визначальну роль у професійній діяльності, особливо це стосується фахівців управлінської сфери – менеджерів.

У науковій статті О. Станіславів та Т. Власенко емоційний інтелект схарактеризовано як елемент базового переліку ключових навичок сучасного менеджера (за прогнозами Всесвітнього економічного форуму в Давосі, орієнтовно на 2025 рік), і водночас як основу для їх фактичної. Вказуючи на умови, в яких сьогодні ведеться бізнес (дистанційна робота в період воєнного стану, кризи, технологічні прориви (штучний інтелект), автоматизація праці

тощо), автори пропонують різні засоби (інструменти) розвитку емоційного інтелекту в сфері підприємництва, а саме: проектний коучінг, бізнес-коучінг, управлінський коучінг, тімбілдінг, бізнес-тренінг, кар'єрний коучінг. Дослідницями відмічено активність щодо пропозицій розвитку емоційного інтелекту, як пропозиції (тренінгові заняття, курси), так і попиту (при підборі персоналу роботодавці все частіше звертають увагу на характеристику потенційного співробітника). Складно не погодитись, що робота над розвитком емоційного інтелекту є кропіткою та наполегливою. Авторки пропонують свій алгоритм дії: спершу, слід розуміти, значимість кожної емоції, коли і як вона проявляється, які її наслідки для себе, оточення, бізнесу в цілому, що вона за собою несе, які дії та настрої. Наступним кроком є усвідомлення своїх емоцій, визначивши, які саме емоції виникають при певних ділових ситуаціях (Станіславів, Власенко, 2023, 101).

У ґрунтовному дослідженні Ю. Федорової «Емоційний інтелект у бізнесі: інструменти та методи розвитку» визначено методи та техніки розвитку емоційного інтелекту менеджера за етапами. Авторкою виділено сім етапів формування емоційного інтелекту, кожен з яких має свій інструментарій:

–Етап 1. Самоусвідомлення (усвідомлення власних емоцій та розуміння передумов їх виникнення, впізнавання тригерів. Техніка розвитку емоційного словника, транзакційний аналіз Е.Берна, техніка уважності (Mindfulness);

–Етап 2. Переживання емоції. Методи розвитку гнучкого мислення, методи емоційної (психофізіологічної) саморегуляції, техніки релаксації, техніка перемикавання уваги;

–Етап 3. Активна відмова від негативного настрою, установки. Методи самомотивації техніки НЛП, арт-терапія (використання метафоричних асоціативних карток);

–Етап 4. Визначення мети та формування настрою, що відповідає стратегічному плану. Методи цілепокладання техніки самомотивації (SWOT, піраміда Маслоу, управління собою, позитивне відношення);

–Етап 5. Розуміння емоцій партнера (соціальне розуміння інших та співчуття), причини їх виникнення та розуміння мети опонента методи спостереження, методи розвитку емпатії (особистої аналогії). Методи адекватного реагування на емоційні стани іншої людини: техніка уважності (Mindfulness); техніка активного слухання, техніка ставити себе на місце іншого, техніка розвитку інтересу до іншої людини;

–Етап 6. Формування оптимальної стратегії поведінки на базі рішення win-win. Методи стратегічне мислення, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, SNW-підхід техніка побудови гіпотез, техніка контрольних питань, мислення в часу, інтелектуальний опортунізм;

–Етап 7. Запровадження стратегії win-win шляхом ефективних комунікацій методи відкритого та закритого впливу на співбесідника, методи розвитку асертивної поведінки, методики переговорів, публічних виступів, методи конфліктології техніки впливу; техніки контрвпливу; техніки асертивної

поведінки, техніки розвитку оптимізму (техніка А. Елісса ABCDE, техніка роботи з думками, техніка оптимістичної інтервенції) (Федорова, 2019).

Вважаємо, що менеджер, який усвідомлює важливість розвитку власного емоційного інтелекту як здатності розуміти, використовувати та керувати власними емоціями, розпізнавати емоції інших людей та ефективно взаємодіяти з ними на основі цієї інформації, застосовуючи запропоновані інструменти (враховуючи індивідуальні потреби, характеристики, можливості тощо), зможе бути конкурентнішим та успішнішим у своїй сфері діяльності.

Сучасний управлінець, повинен мати прагнення покращувати рівень своєї професійної компетенції, тим самим – підвищувати й свою «вартість» на ринку праці. У цьому контексті варто звернути увагу на бізнес-тренінги. Бізнес-тренінги допомагають підприємцям уникнути помилок, ефективно використовувати час та запроваджувати нові ідеї для успіху власного бізнесу. Мета бізнес-тренінгу зазвичай полягає у висвітленні новітніх знань щодо предмету тренінгу та формування сталих навичок в обраній сфері. Таким чином бізнес-тренінги відповідають актуальним запитам сучасної економіки і мають на меті вирішення конкретного завдання.

Зазвичай, це групове навчання на одну тему. В процесі бізнес-тренінгу кожний учасник самостійно визначає для себе найбільш ефективні інструменти та методи, які відповідають його індивідуальним характеристикам, зокрема темпераменту, типу особистості, життєвій ситуації. В результаті збільшення попиту на освітні, консалтингові послуги, та виникнення вимоги з урахуванням індивідуальних ситуацій, поширення набуває такий інструмент як коучинг. Коучинг передбачає вирішення конкретного завдання в реальній ситуації з урахуванням особистості замовника. Коучинг допомагає замовнику розробити власну «генеральну лінію», надихає, підтримує та кидає виклик. Ефективна сесія коучингу «заряджає» на подальшу роботу і є процесом, що сприяє реалізації навчання, розвитку, підвищення компетентності та удосконалення професійних навичок.

Сучасними дослідниками схарактеризовано такі як особистий, кар'єрний та бізнес-коучинг. Перший вид коучингу передбачає вирішення проблем особистого росту через зміну поведінки, вивчення власної системи цінностей, способів пристосування до дійсності, зміну їх на більш ефективні. Кар'єрний коучинг корисний у разі зміни професії, визначення шляхів кар'єрного росту або відкриття власної справи. І, нарешті, бізнес-коучинг передбачає консультування та супровід у питаннях запровадження корпоративного коучингу та розробки стандартів для внутрішніх коучів організації. Наразі, спостерігається діяльність значної кількості спеціалістів з особистого коучингу, меншої з кар'єрного коучингу та найменшої – у сфері бізнес-коучингу (Станіславів, Власенко, 2023; Федорова, 2019).

Враховуючи напрацювання в галузі теорії управління, психології, соціології вважаємо, що в процесі розвитку емоційного інтелекту менеджера звернути увагу потрібно на такі аспекти:

–практикувати самосвідомість через відстеження найяскравіших емоцій, отриманих протягом дня, фіксувати їх;

–дізнаватися як вас сприймають близькі, колеги, підлеглі (запитайте їх про те, як ви реагуєте на складні ситуації, наскільки ви здатні пристосовуватися чи співпереживати, як ви поведетеся в конфліктних ситуаціях тощо);

–використовувати асертивний стиль спілкування (здатність відстоювати свою думку, не порушуючи моральних прав іншої людини);

–практикувати способи збереження позитивного ставлення за будь-яких обставин; сприймати конструктивну критику, щоб зрозуміти, що впливає на продуктивність професійних взаємин і як змінити ситуацію за потреби;

–розвивати лідерські якості та бути відкритими для спілкування, розуміти та використовувати прийоми активного слухання;

–відмічати успіхи інших, оскільки ця звичка привчає мозок зосереджуватися на позитивних рисах людини, що сприяє емпатії. Похвала також створює основу для обговорень спірних питань, оскільки зменшує захисну реакцію опонента та заохочує до діалогу.

Варто звернути увагу й на такі способи розвитку емоційного інтелекту: саморефлексія (відведення часу на аналіз власних емоцій, реакцій та мотивацій через ведення щоденника, самотійну рефлексію та регулярне само оцінювання); практика саморегуляції (навчання технікам стрес-менеджменту та самоконтролю, таких як медитація, дихальні та релаксаційні вправи тощо); навчання соціальним навичкам (розуміння механізмів побудови ефективних взаємин з колегами, інструментів тимблдіingu тощо); професійний розвиток (участь у тренінгах та семінарах, самоосвітня діяльність з емоційного інтелекту тощо). Ці методи можуть бути використані керівником/менеджером окремо або в комбінації для забезпечення більш повного розвитку його емоційного інтелекту.

У підсумку зазначимо, що емоційний інтелект допомагає приймати дієві рішення шляхом відображення та осмислення емоцій, які мають для особистості певний зміст, що є однією з головних складових у досягненні максимального успіху в управлінській діяльності. Розвинений емоційний інтелект дозволить сучасному менеджеру бути в гармонії з власними намірами та переживаннями; забезпечувати довіру підлеглих і впевненість в успішності свого майбутнього; створювати комфортний психологічний клімат; підвищувати продуктивність праці за рахунок раціонального управління емоційними станами в колективі, ним очолювальним.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Гоулман, Д. (2023). *Емоційний інтелект*. Vivat.
- 2.Станіславів, О. В., Власенко, Т. А. (2023). Розвиток емоційного інтелекту як чинник успішності підприємницької діяльності. *Innovation and Sustainability*. Вип. 1.
- 3.Федорова, Ю. В. (2019). Емоційний інтелект у бізнесі: інструменти та методи розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика*, 6, 12.

СУЧАСНІ ДИДАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ ЦІННОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ

Розвиток професійних цінностей майбутніх фахівців – це складний багатоаспектний процес формування світоглядних і спеціальних знань, якостей, умінь, навичок, моральних принципів, норм поведінки, ціннісних орієнтацій особистості, що виявляються у фаховій діяльності й забезпечують її вищу ефективність.

У сучасному динамічному світі, де професійні вимоги постійно змінюються, формування стійких професійних цінностей є особливо важливим. Розвиток професійних цінностей у майбутніх фахівців – це складний і багатоаспектний процес, який вимагає застосування різноманітних дидактичних підходів. Ці цінності не лише визначають професійну поведінку, а й впливають на загальне світобачення особистості.

Професійні цінності – це не просто абстрактні поняття, це – фундамент, на якому будується успішна кар'єра. Інвестуючи час і зусилля у формування своїх цінностей, ми робимо крок до щасливого і продуктивного життя. Професійні цінності визначають не лише професійні вибори, а й стиль життя, взаємодію з колегами та суспільством.

Під поняттями «професійні цінності» розуміють підґрунтя особистісного прийняття себе як кваліфікованого представника певної професії; інтегральну основу діяльності як окремого індивіда (представника певної професії), так і будь-якої малої чи великої соціальної групи (професійного колективу); орієнтир на кваліфіковане виконання та дотримання визначених обов'язків, на професійну відповідальність за свою діяльність (Шолох, 2017).

Професійні цінності – це стійкі уявлення про те, що є важливим і цінним у професійній діяльності, які спрямовують поведінку людини та визначають її ставлення до професії, колег, клієнтів.

Професійні цінності надають сенс професійній діяльності, мотивують до саморозвитку та досягнення високих результатів. Фахівці, які керуються високими професійними цінностями, як правило, демонструють більш високу якість роботи. Професійні цінності допомагають формувати відповідальних громадян, які дбають про добробут суспільства.

Ціннісний потенціал студента формується відповідно до цінностей суспільства та освітніх систем і охоплює гуманістичні цінності, що розкривають гуманістичну спрямованість особистості педагога; педагогічні цінності, які створюють основу для досягнення педагогічної майстерності та постійного професійного самовдосконалення; цінності творчості, які впливають на творчу активність педагога і учнів; естетичні цінності, які сприяють досягненню високої естетики професійно-педагогічної діяльності і перетворюють її на педагогічне мистецтво (Отич, 2012).

Серед дидактичних підходів до розвитку професійних цінностей майбутніх фахівців виокремлюють:

- 1) ціннісно-орієнтований підхід, що передбачає:
 - створення освітнього середовища, де панують цінності, які необхідно сформувати;
 - використання прикладів з життя успішних професіоналів, які демонструють ці цінності в своїй діяльності;
 - обговорення етичних дилем, пов'язаних з професією;
 - залучення до проектної діяльності, спрямованої на вирішення соціальних проблем;
- 2) проблемно-орієнтований підхід, який охоплює:
 - постановку проблемних ситуацій, які вимагають від студентів прийняття рішень на основі своїх цінностей;
 - аналіз реальних кейсів з професійної діяльності;
 - розробка проектів, спрямованих на вирішення актуальних проблем у галузі;
- 3) аксіологічний підхід, у контексті якого передбачено:
 - цілеспрямоване формування системи цінностей у майбутніх фахівців;
 - ціннісне ставлення до професії, колег, клієнтів, суспільства в цілому, що є основою для прийняття професійних рішень;
- 4) культурологічний підхід, що зумовлює:
 - занурення майбутніх фахівців у культурний контекст їхньої професії, а також у ширший культурний простір суспільства;
 - дає змогу сформувати у студентів не лише професійні знання та навички, але й глибоке розуміння цінностей тощо.

До професійних цінностей належать: відповідальність, чесність, професіоналізм, здатність до командної роботи, відкритість до інновацій; соціальна справедливість; безперервний саморозвиток та самовдосконалення.

Чинниками, що впливають на розвиток професійних цінностей, є: особистісні особливості здобувача вищої освіти, родинне виховання, соціальне оточення, освітнє середовище, професійні стандарти, вимоги суспільства до представників певної професії тощо.

Серед найефективніших методів розвитку професійних цінностей майбутніх фахівців визначають:

- інтерактивні методи навчання (дискусії, дебати, рольові ігри, кейс-стаді, групову роботу, що сприяють розвитку навичок співпраці та взаємоповаги);
- проектну діяльність, що дає змогу студентам застосувати свої знання та навички для вирішення реальних завдань;
- моделювання професійної діяльності (проведення практичних занять, які імітують реальні ситуації, що виникають у професійній діяльності, практика, стажування).
- самоосвіта та рефлексія (заохочення студентів до самостійного вивчення літератури, участі в наукових конференціях; організація семінарів, на яких студенти можуть обмінюватися своїми думками та досвідом; проведення рефлексій, які допомагають студентам усвідомити свої цінності та їхній вплив на професійну діяльність).

Усвідомлення професійних цінностей надає майбутнім фахівцям внутрішню мотивацію, яка рухає нами до досягнення цілей; допомагає їм фокусуватися на тому, що для них є важливим у професії та подальшій професійній діяльності.

Здобувачі вищої освіти мають зрозуміти, що у складних ситуаціях цінності слугують надійним орієнтиром для прийняття рішень, вони спонукають нас до постійного навчання та вдосконалення.

Світ стає все більш глобалізованим, а конкуренція на ринку праці зростає, тому професіонали з чітко сформованими цінностями мають більшу перевагу. Технології розвиваються стрімкими темпами, вимагаючи від фахівців постійного навчання та адаптації, а професійні цінності допомагають їм орієнтуватися в цих змінах. Суспільство все більше очікує від професіоналів соціальної відповідальності та етичної поведінки.

Таким чином, розвиток професійних цінностей – це тривалий і багатогранний процес, який продовжується впродовж усього життя. Застосування різноманітних дидактичних підходів дозволяє зробити цей процес більш ефективним та забезпечити підготовку висококваліфікованих фахівців, які будуть здатні відповідати вимогам сучасного суспільства. Професійні цінності допомагають формувати відповідальних громадян, які дбають про добробут суспільства. Ось чому розвиток професійних цінностей у майбутніх фахівців – це інвестиція в їхню майбутню професію і життя загалом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Отич, О.М. (2012) *Аксіосфера гуманістичної педагогіки* In: Традиційні цінності українського народу у виховному процесі сучасної гімназії . ШКОЛА НАПН України, м. Київ, Україна, стор. 5-10. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/706925>

2.Шолох, О. А. (2017). Ціннісне ставлення особистості до майбутньої професії як психолого-педагогічна проблема. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки*, (142), 225-230.

Коршок Т. В.

*Державний професійно-технічний навчальний заклад
«Кролевецьке вище професійне училище»
(Кролевець, Україна)*

ВПРОВАДЖЕННЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ПОСЛУГ

Навчальна діяльність – це складний багатоаспектний процес, який спрямовує людину на отримання знань і навичок у певному виді діяльності. Оскільки цей процес є двостороннім: викладач – здобувач освіти і навпаки, то такий вид діяльності людини як навчання обов'язково вимагає діагностики якості, рівня, швидкості засвоєння навчального матеріалу, рівня відпрацювання певних навичок і вмінь, що досягаються в процесі навчання. Одним із видів діагностики стану просування учня в процесі навчання є оцінювання рівня його досягнень. Особливої значущості інститут оцінювання набув в останні десятиліття, що пов'язано з трансформацією освітянської спільноти на компетентнісні засади. Це зумовлює необхідність пошуку адекватних технологій оцінювання набутих учнями професійних компетентностей.

Практика навчання свідчить, що традиційна система контролю й оцінювання навчальних досягнень все менше відповідає ідеям особистісно-орієнтованої та діяльнісної педагогіки й не сприяє ефективній реалізації зазначених функцій оцінювання. На відміну від традиційного оцінювання, набуває активного застосування сучасними педагогами методики формувального оцінювання як одного із ключових чинників якісної освіти.

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і “для навчання” (англ. – “*assessment for learning*“). “Формувальне” (англ. – “*formative*“) – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень.

При цьому під формувальним оцінюванням розуміють інтерактивне оцінювання прогресу учнів, що дає змогу викладачу визначати потреби учнів та відповідним чином адаптувати процес навчання (Локшина, 2009):

- швейцарський учений Ф. Перрену (Philippe Perrenoud, 1991) трактує формувальне оцінювання як «будь-яке оцінювання, яке допомагає учневі навчатися та розвиватися», наголошуючи на активній ролі останнього (Perrenoud, 1991, с.50);

- новозеландські вчені Б. Коуві (Bronwen Cowie) та Б. Белл (Beverley Bell, 1999) – як «двосторонній процес між учителем та учнем з метою оптимізації процесу навчання», підкреслюючи аспект співробітництва (Cowie & Bell, 1999, с.101).

Аби оцінювання стало формувальним, система прийомів, що викладач застосовує під час навчання, має ґрунтуватися на певних ціннісних орієнтирах. Зокрема, для успішного застосування формувального оцінювання освітній процес має бути організований у такий спосіб, щоби спонукати кожного учня бути активним його учасником, а не пасивним “отримувачем” знань і оцінок.

Формувальне оцінювання як “оцінювання для навчання” складається з певних елементів, серед яких насамперед:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв’язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- коригування викладачем освітнього процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів.

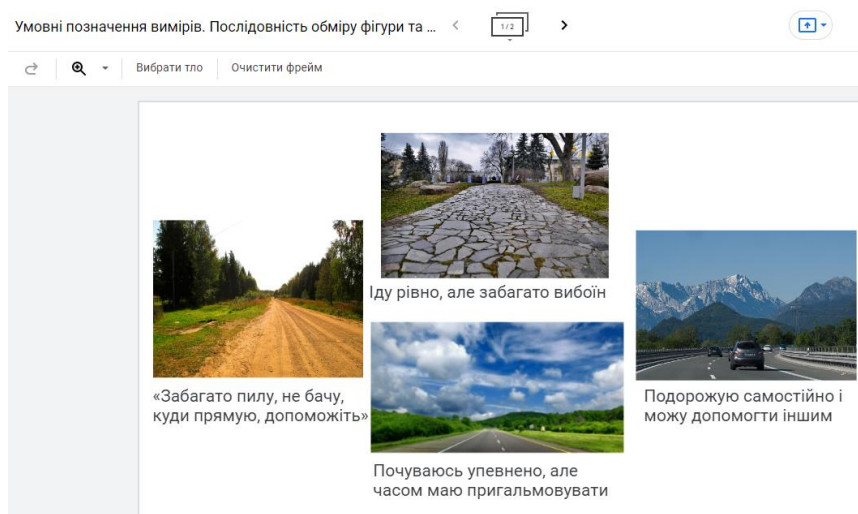
Проте важливо враховувати й те, що формувальне оцінювання як стратегія підвищення рівня навчальних досягнень і покращення якості освіти – це не про застосування того чи іншого окремого прийому або інструменту. Формувальне оцінювання не може здійснюватися вибірково й не обмежується заповненням викладачем тих чи інших форм. Навіть більше, без постійного активного залучення учнів до оцінювання, за відсутності будь-якого із зазначених вище

першочергових елементів, формувальне оцінювання може швидко перетворитися на формальне.

Формувальне оцінювання вимагає системності, має бути вбудоване в повсякденне освітнє життя. Це потребує новітніх підходів до організації освітнього процесу й послідовної побудови нової культури оцінювання – у центрі якого здобувач освіти та його індивідуальні потреби пізнання.

Адже викладач повинен не тільки усвідомлювати важливість і переваги формувального оцінювання та знати інструментарій реалізації формувального оцінювання, а й упроваджувати його на практиці. Так, під час розроблення конспектів уроків для підготовки фахівців сфери послуг слід обов'язково використовувати інструменти формувального оцінювання. Наприклад, розробляти лист особистих досягнень. Він передбачає використання таких прийомів зворотного зв'язку:

-3-2-1 зворотній відлік, де учень має зазначити три речі, які він не знав до цього, дві речі, які його здивували під час роботи, над темою, один приклад, як він готовий застосувати отримані знання на практиці;

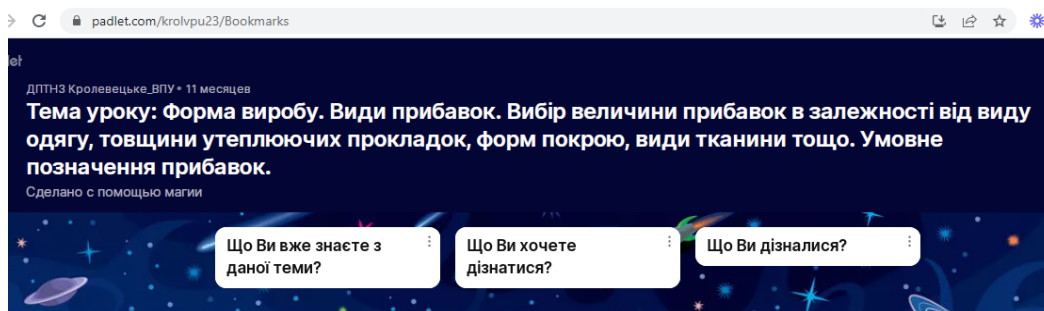

-чотири дороги

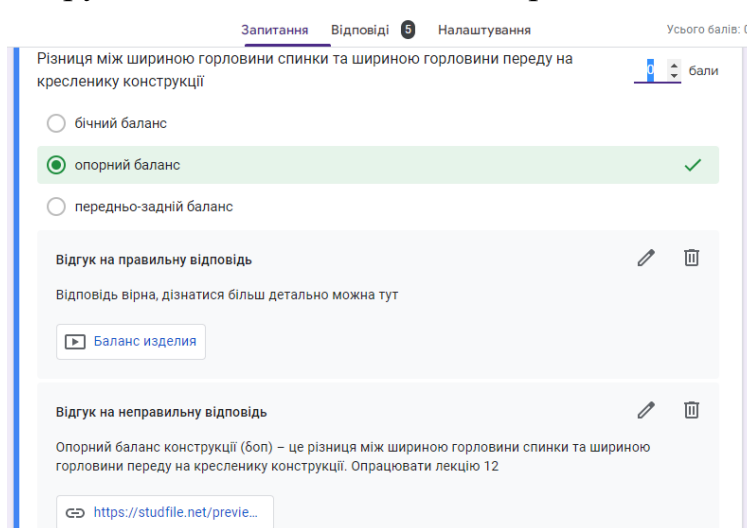
-вихідний квиток – вправа, яка полягає в тому, що викладач ставить кілька питань з теми, пропонуючи на вибір кілька відповідей. Учні можуть відповідати за допомогою карток з номерами, ті, які відповіли правильно, переходять до виконання

наступного завдання, ті, які відповіли неправильно, розбирають з викладачем повторно складні моменти.

Педагог повинен мати в арсеналі такий інструмент формувального навчання, як таблицю «Знаю, хочу дізнатися, дізнався», що в користуванні для учнів доволі складна. Тому що, якщо учень не задумувався над тим, що він знає, то вперше дуже важко чітко визначити, чому ж усе-таки здобувач освіти навчився. Немає в цій таблиці правильної чи неправильної відповіді. Така таблиця дає можливість критично оцінити себе самого й викладачу. Цей інструмент можна використовувати як на перших уроках вивчення теми, так і на закінченні.

Стратегія розвитку самостійності учнів реалізується за допомогою різних інструментів. Самооцінювання проводиться для того, щоб учень усвідомив, що

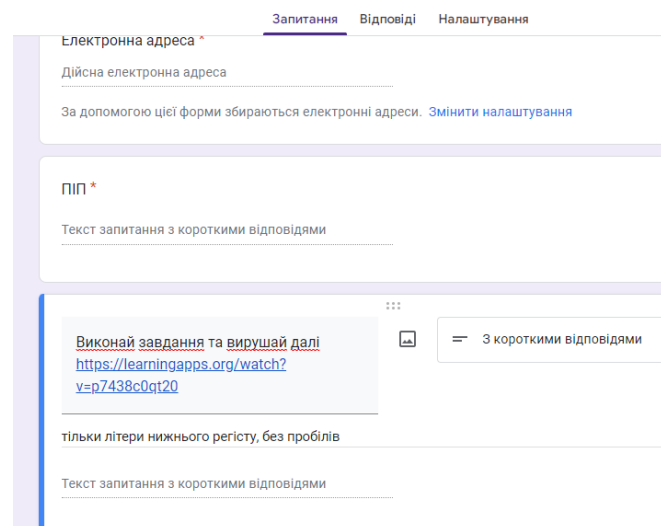

він розуміє, з чим може впоратися, і визначитися з тим, що потребує ще вивчення. Це можуть бути таблиці, чек-листи, критеріальні таблиці.

Під час проведення уроків доцільно використовувати Інтернет-сервіс LearningApps та Google форми – це інструменти стратегії розвитку самостійності учнів та їх оцінювання. Під час створення завдання в LearningApps та

Google формах необхідно завжди редагувати зворотній зв'язок, щоб не просто було в кінці написано «Молодець» або «Спробуй ще раз», а краще використовувати фрази такого типу: «Відповідь вірна, дізнатися більше можна тут», «Якщо маєш неправильну відповідь, то підійди до викладача за роз'ясненнями, або опрацюй відповідний параграф підручника».

За допомогою Google форм є можливість створити квест, який допоможе учневі зрозуміти для себе, яким навчальним матеріалом він володіє добре, а який потребує вдосконалення.

Формувальне оцінювання є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

На системному рівні послідовне впровадження й застосування формульованого оцінювання сприяє рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього

соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів навчання. Цей різновид оцінювання розвиває в учнів уміння вчитися, а отже – сприяє реалізації ціннісного орієнтуру щодо навчання протягом життя. Викладачі, які застосовують техніки формувального оцінювання, виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання відповідно до потреб учнів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гусен, Т., & Тайджман, А. (2003). Моніторинг стандартів освіти: чому і як усе почалося. *Моніторинг стандартів освіти*/[за ред. Альберта Тайджимана і Т. Невілла Послтвейта]. –Л.: Літопис, 15-41.
2. Локшина, О. І. (2009). Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*, (2), 107-114.
3. Perrenoud, P. (1991). Pour une approche pragmatique de l'évaluation formative. *Mesure et évaluation en éducation*, (4), 49-81.
4. Cowie, B., & Bell, B. (1999). A model of formative assessment in science education. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 6(1), 101-116.

Кравченко В. В.

*Дніпровський державний університет внутрішніх справ
(Дніпро, Україна)*

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУЧАСНІ ДИДАКТИЧНІ ПРОЦЕСИ: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ

Сучасний освітній процес стає все більш динамічним і складним, що зумовлено швидким розвитком інформаційних технологій. Інтеграція цих технологій у навчальні програми відкриває нові можливості для покращення якості освіти, зміни форм навчання та розвитку критичного мислення у студентів. Зокрема, використання комп'ютерних технологій, онлайн-курсів, віртуальних лабораторій та інших інноваційних платформ стає невід'ємною частиною сучасного навчального середовища.

Актуальність теми інтеграції інформаційних технологій у дидактичні процеси полягає в необхідності адаптації освітніх систем до нових умов, викликаних інформаційною революцією. З одного боку, технології надають безмежні можливості для навчання, з іншого – ставлять перед освітянами нові виклики, такі як питання технічного забезпечення, психологічної готовності учасників освітнього процесу та етичних аспектів використання технологій.

Інформаційні технології (ІТ) в освіті охоплюють різноманітні засоби, методи та платформи, що використовуються для підтримки навчального процесу. Це можуть бути комп'ютерні програми, онлайн-курси, електронні бібліотеки, платформи для дистанційного навчання та інші ресурси. Інтеграція ІТ у дидактику сприяє не лише модернізації навчального процесу, але й створенню нових форм взаємодії між учителями та учнями.

Інтеграція ІТ у навчальний процес повинна базуватися на певних дидактичних принципах, серед яких виділяються принцип активності, що заохочує учнів ставати активними учасниками навчання, використовуючи

технології для дослідження та аналізу; принцип індивідуалізації, який дозволяє адаптувати навчальний матеріал до потреб кожного учня; а також принцип інтерактивності, що покращує взаємодію між учнями та викладачами через онлайн-інструменти.

Серед численних переваг інтеграції ІТ у дидактичні процеси можна виділити доступність навчальних матеріалів, що дозволяє учням отримувати їх у будь-який час і з будь-якого місця; різноманітність форм навчання, від відеоуроків до інтерактивних вправ; а також швидкість отримання зворотного зв'язку, що дозволяє викладачам оперативно оцінювати роботи студентів.

Проте, незважаючи на численні переваги, інтеграція ІТ у дидактику супроводжується певними викликами. Технічні проблеми, такі як відсутність необхідного обладнання або програмного забезпечення, можуть ускладнити процес навчання. Крім того, психологічні бар'єри можуть заважати викладачам та учням адаптуватися до нових форм навчання. Необхідність підготовки кадрів також є важливим аспектом, оскільки викладачі повинні бути готові до використання нових технологій, що вимагає додаткового навчання.

Інтеграція інформаційних технологій (ІТ) у навчальний процес відкриває численні можливості для покращення якості освіти та адаптації її до сучасних вимог. Основні можливості включають:

1. Доступ до інформації: ІТ забезпечують легкий доступ до різноманітних навчальних ресурсів, таких як електронні бібліотеки, онлайн-курси, відеоуроки та інтерактивні платформи. Це дозволяє учням самостійно досліджувати теми та поглиблювати свої знання.

2. Персоналізація навчання: Використання адаптивних технологій дозволяє створювати індивідуальні навчальні траєкторії, що враховують потреби та темп навчання кожного учня. Це підвищує ефективність засвоєння матеріалу.

3. Залучення до навчання: Інтерактивні інструменти, такі як онлайн-тести, ігри та симуляції, роблять навчання більш захоплюючим та цікавим. Це сприяє активному залученню учнів у процес навчання.

4. Співпраця та комунікація: ІТ сприяють розвитку комунікаційних навичок через групові проекти та спільну роботу в онлайн-середовищі. Учні можуть легко взаємодіяти один з одним, обмінюватися ідеями та досвідом.

5. Швидкий зворотний зв'язок: Використання автоматизованих систем оцінювання та зворотного зв'язку дозволяє викладачам оперативно оцінювати роботи учнів і надавати рекомендації щодо поліпшення.

6. Розвиток критичного мислення: Інформаційні технології можуть бути використані для вирішення складних завдань, аналізу інформації та прийняття рішень, що сприяє розвитку критичного мислення у учнів.

7. Забезпечення дистанційного навчання: ІТ надають можливість проводити навчання у дистанційному форматі, що є особливо актуальним у сучасних умовах. Це дозволяє учням отримувати освіту незалежно від місця перебування.

8. Аналіз та моніторинг навчального процесу: Використання ІТ дозволяє збирати дані про успішність учнів, що дає змогу викладачам аналізувати ефективність навчальних методів та коригувати їх у разі необхідності.

Інтеграція інформаційних технологій у навчальний процес не лише збагачує освітній контент, але й робить його більш адаптивним, гнучким і цікавим для сучасних учнів. Це сприяє розвитку нових навичок, які необхідні в ХХІ столітті.

Інтеграція інформаційних технологій (ІТ) у сучасні дидактичні процеси відкриває нові можливості для покращення навчання та підвищення ефективності освітніх практик. Вона дозволяє створювати інтерактивні навчальні середовища, де учні можуть отримувати доступ до різноманітних ресурсів, залучатися до колективної роботи та активного навчання. Використання сучасних платформ для дистанційного навчання, електронних курсів і віртуальних класів забезпечує гнучкість і доступність освіти, що є особливо важливим у контексті глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19. ІТ також сприяють персоналізації навчання, дозволяючи адаптувати матеріали під індивідуальні потреби та темп кожного учня.

Проте, разом із перевагами, інтеграція ІТ супроводжується певними викликами. По-перше, технічна інфраструктура в навчальних закладах може бути недостатньою, що обмежує можливості для впровадження нових технологій. По-друге, не всі викладачі мають необхідні навички для ефективного використання ІТ, що вимагає постійного навчання та професійного розвитку. Окрім того, опір змінам з боку як педагогів, так і учнів може гальмувати процес інтеграції. Іншим викликом є ризики, пов'язані з кібербезпекою та конфіденційністю даних, які вимагають розробки чітких політик безпеки та навчання учнів основам цифрової грамотності.

Неоднорідність доступу до технологій може призвести до соціальної нерівності, де учні з кращими ресурсами мають переваги над тими, хто не може користуватися новими технологіями. Також існує ризик, що інтенсивне використання ІТ зменшить особисті комунікації між учнями, що вплине на розвиток їх соціальних навичок та емоційного інтелекту.

Висновуючи, інтеграція інформаційних технологій у сучасні дидактичні процеси має величезний потенціал для покращення якості освіти. Проте, для ефективного впровадження цих технологій необхідно враховувати та подолати численні виклики. Важливо розробляти стратегії, які забезпечують підтримку всіх учасників освітнього процесу, включаючи підвищення комп'ютерної грамотності викладачів, забезпечення рівного доступу до технологій для всіх учнів і створення безпечного онлайн-середовища. Тільки комплексний підхід до інтеграції ІТ дозволить досягти значних результатів у навчанні та підготовці учнів до сучасного світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Власюк, О. П., Степаненко, О. К., & Приходькіна, Н. О. (2023). Вплив штучного інтелекту та інформаційних технологій на мобільну освіту та навчання майбутнього. *Академічні візії*, (26).

2. Гриценчук, О.О. (2022) Сучасні тенденції цифровізації освіти: досвід Нідерландів.: У *Цифрова компетентність сучасного вчителя нової української школи: 2022 (Безпечне середовище для учнів та вчителів: виклики та практичні рішення)* : зб.матеріалів всеукр.наук.-практ.семінару (Київ, 3 березня 2022 р.) . Інститут цифровізації освіти НАПН України, м. Київ, Україна, (с. 16-20) URL: <https://lib.iitta.gov.ua/731095/> (дата звернення 07.10.2024).

3. Гуралюк, А. Г. (2023). Штучний інтелект як інноваційна інформаційна технологія у педагогічних дослідженнях (аналітичний огляд). *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки*, 18, 67-79.

4. Гуревич, Р. С., Кадемія, М. Ю., Бойчук, В. М., Гордійчук, Г. Б., Коношевський, Л. Л., Коношевський, О. Л., ... & Шестопа, О. В. (2019). Підготовка майбутніх учителів в освітньо-інформаційному середовищі закладів вищої освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Вінниця : ТОВ Фірма «Планер», 2019. 564 с.

Кравченко Г. Ю.

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(Київ, Україна)*

Сіданіч І. Л.

*Навчально-науковий інститут менеджменту та психології
ДЗВО «Університет менеджменту освіти»
(Київ, Україна)*

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ МАГІСТРІВ ОСВІТНІХ, ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК КРИЗЬ ПРИЗМУ ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ АНДРАГОГІКИ»

Духовні цінності – це фундамент особистості, який визначає її ставлення до світу, інших людей, до самої себе. Для майбутнього викладача-андрагога, фахівця з навчання дорослих, система духовних цінностей має особливе значення, оскільки саме від неї залежить його здатність створювати сприятливе освітнє середовище, мотивувати учнів, які вже мають певний професійний досвід, до саморозвитку й досягнення високих результатів у навчанні.

Викладання дисципліни «Основи андрагогіки» у майбутніх магістрів освітніх, педагогічних має на меті підготувати майбутніх педагогів, тренерів, менеджерів та інших фахівців до ефективної роботи з дорослими здобувачами освіти. Андрагог повинен бути готовий до пошуку нових підходів і методів навчання, щоб зробити освітній процес цікавим та ефективним, а також володіти мудрістю, щоб знайти індивідуальний підхід до кожного учня, обирати оптимальні методи навчання і створювати сприятливу освітню атмосферу.

Освіта є потужним інструментом для розвитку духовних цінностей людини, що сприяє формуванню її особистості, здатної до морального вибору. Сучасні зміни у різних сферах суспільства мають тісний зв'язок з духовною

культурою та ціннісною орієнтацією особистості. Від інтересів, потреб, мотивів, ієрархії цінностей залежить вектор спрямованості діяльності людини. Опанування змістом накопиченого людського досвіду, загальнолюдськими та професійними цінностями є надійним підґрунтям становлення особистості майбутнього фахівця, зокрема педагога. Знайомство з величезним потенціалом ідей, досягнень сприяє усвідомленню власної, особистісно обґрунтованої життєвої позиції кожної особистості, взаємопов'язано з позитивним самосприйняттям, усвідомленням власної значущості, місця та ролі у плинності життєвих процесів.

На думку І. Беґа, «цінності людини об'єднуються в єдину систему, володарем якої виступає особистість. Ціннісна система має свою специфічну організацію» (Беґа, 1998, с. 19). Як зазначає вчений, «від того, наскільки змістовно багатою та різноманітною є ціннісна система особистості, залежить не лише міра її участі у суспільних справах, а й те, з чим вона має справу, наскільки її різновиди суспільно значущі. Це – справді так, адже кожна мета, яку ставить перед собою людина і відповідна поведінка перш, ніж реалізуватись, співвідносяться з системою її особистісних цінностей, виважуються на її терезах. У результаті цього і стає можливою ціннісно збагачена відповідь суб'єкта на власні запитання, наприклад, щодо того, як він ставиться до іншої людини, ким вона для нього є, які моральні дії може на неї спрямовувати, а від яких утриматись» (Беґа, 1998, с. 20).

Система духовних цінностей в майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук комплексно охоплює:

– вічні цінності (добро, совість, правда, віра, надія, любов, доброта, чесність, справедливість, милосердя тощо);

– національні цінності (патріотизм, готовність до захисту Батьківщини, почуття національної гідності, історична пам'ять, пошана до державних та національних символів, дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи тощо);

– громадські цінності (прагнення до соціальної гармонії та справедливості, захист індивідуальних прав і свобод, висока повага закону, право людини на життя, гідність, безпеку, рівні можливості, право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, право на самовираження, толерантне ставлення до чужих поглядів, які не суперечать загальноприйнятим нормам тощо);

– цінності родинного життя (взаємоповага, вірність, довіра, піклування про дітей, піклування про батьків, старших у сім'ї, злагода між членами сім'ї, повага прав дитини і прав старших, здоровий спосіб життя, охорона традицій тощо);

– цінності особистого життя (орієнтація на пріоритет задоволення духовних потреб, внутрішня свобода, самоконтроль, самодисципліна, мудрість, розум, здоровий глузд, лагідність, доброзичливість, оптимізм, гармонія душі та зовнішньої поведінки, творча активність, ініціативність, працьовитість, цілеспрямованість тощо).

Ціннісні орієнтації – «вибіркова, відносно стійка система спрямованості

інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей» (Гончаренко, 1997, с. 357).

У процесі формування духовно-моральних цінностей, як зазначає О. Вишневський (Вишневський, 1992), доцільно здійснювати безпосередній виховний вплив викладача на студентів через настанови, нагадування, попередження, переконання, пораду, прохання, похвалу (схвалення), оцінювання, погрозу, виховні впливи і спонуки.

Методами розвитку духовних цінностей у майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук в процесі викладання дисципліни «Основи андрагогіки» є ситуаційно-рольові ігри, соціограми, метод аналізу соціальних ситуацій з морально-етичним характером, ділові ігри тощо. Вони сприяють моральному пошуку майбутнього викладача-андрагога під час подальшої професійної діяльності з дорослими здобувачами освіти. Аже в групі дорослих учнів можуть бути люди з різними поглядами, цінностями, досвідом і андрагог повинен бути толерантним до всіх, створюючи атмосферу взаємоповаги та розуміння.

Ефективними засобами розвитку духовних цінностей у майбутніх магістрів-педагогів у процесі фахової підготовки можуть бути: дискусії, турніри, наукові конференції, робота у мікрогрупах, проблемні завдання, захист індивідуальних та групових творчих проєктів.

Важливим у цьому контексті є розвиток емоційного інтелекту в майбутніх магістрів освітніх, педагогічних наук, що допомагає їм зрозуміти власні та чужі почуття і є важливим для формування духовності.

Окрім того, викладання дисципліни «Основи андрагогіки» повинно включати міжкультурний діалог, що сприяє розумінню та повазі до різних духовних традицій.

У процесі професійної підготовки необхідно навчати здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти критично осмислювати свої цінності, аналізувати їх і розвивати власний світогляд, формувати атмосферу довіри та підтримки в ЗВО, де студенти можуть вільно обговорювати моральні питання та проблеми духовності.

Надзвичайно важливою є інтеграція духовних цінностей у програми навчання, щоб студенти могли зрозуміти їх значення та практичне застосування. А ще викладачі повинні бути прикладом для здобувачів, демонструючи високі етичні стандарти та цінності у своїй поведінці.

Викладання дисципліни «Основи андрагогіки» у вищій школі має комплексний підхід, адже андрагогіка як наука про навчання дорослих наразі набуває все більшої актуальності в контексті сучасного освітнього простору.

Отже, викладання дисципліни «Основи андрагогіки» у вищій школі має важливе значення для підготовки фахівців, які зможуть ефективно працювати з дорослими учнями. Застосування різноманітних методів і прийомів навчання, а також використання сучасних технологій сприяє підвищенню якості освітнього процесу та задоволення освітніх потреб майбутніх фахівців-андрагогів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех, І. Д. (1998). Особистісно зорієнтоване виховання: Науково метод. посібник. К.: ІЗМН, 204 с.
2. Вишневецький, О. У. (1992). пошуках основ духовності. Рідна школа, (9-10), 42-47.
3. Гончаренко, С. (1997). *Український педагогічний словник* (С. В. Головка, Ред.). Либідь.

Курепін В. М.

*Миколаївський національний аграрний університет
(Миколаїв, Україна)*

ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ПРИ ВИКОРИСТАННІ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасні умови організації та проведення освітнього процесу у закладах вищої освіти (ЗВО) вимагають використання передових технологій, інноваційних методів викладання/навчання. Інноваційні методи навчання орієнтовані на тих, хто навчається, вони спрямовані на використання нових стратегій навчання. Такі інноваційні програми спонукають здобувачів освіти під час занять активно приєднуватись та взаємодіяти зі викладачами та своїми колегами по групі навчання.

Їм доведеться працювати наполегливо та більше (Іваненко, 2023, 81). Який би метод викладач не обрав, він повинен відповідати потребам студентам, допомагати їм швидше зростати. Традиційне викладання, на відміну від інноваційних способів навчання здебільшого фокусується на обсягах знань, які викладачі можуть передати своїм студентам. Інноваційні способи дозволяють глибше зрозуміти, що студенти справді витягують із того, чому хоче навчити викладач під час лекційних та практичних занять.

В даному дослідженні ми будемо намагатися розкрити ефективні сторони сучасних методів навчання, як може здійснюватися обмін досвідом при інноваційних способах, які методи та форми навчання обирають для навчання тощо.

Спочатку звернемося до термінології «метод навчання» та з'ясуємо, що стоїть безпосередньо за терміном. Сучасні методи навчання, це спосіб упорядкованих, організованих, спланованих, взаємозалежних процесів та прийомів викладача. Це спрямованість на вирішення освітніх, мотиваційних, розвиваючих завдань (Бацуровська, 2024, 159). Це шлях, алгоритм дій яким викладач веде тих хто навчається до знань, професіоналізму.

Методи навчання, які б вони не були, повинні містити у собі правила за допомогою яких спрямовують, рекомендують, вказують (теоретичні заняття), способи дій орієнтованих безпосередньо на практику, формування та відточування навичок. При використанні одного методу навчання може бути безліч завдань при яких викладач буде працювати з різноманітними прийомами та окремими педагогічними діями.

Одні трактують «метод навчання» як регуляцію, інші, як взаємодію, співтворчість, все залежить від конкретного виду навчання: пасивний,

інтерактивний. Сучасні методи навчання класифікують за різними ознаками: за рівнем усвідомленості сприйняття навчального матеріалу (пасивний, активний, інтерактивний); за метою (контроль, самоконтроль, стимулювання) (Lotareva, 2024, 246); за джерелами та передачі змісту (словесні, практичні та наочні методи); дидактичною сутністю (набуття нових знань, формування умінь та навичок, перевірки та оцінки знань); механізму отримання знань та навичок (офлайн, дистанційно, змішане навчання).

Розглянемо усвідомленість сприйняття навчального матеріалу тими хто навчається:

а) пасивний спосіб навчання: викладач керує ходом занять, на заняттях він головна дійова особа, здобувачі освіти виступають у ролі пасивних слухачів, вони виконують директиви педагога. Позитивні моменти: можливість подати більшу кількість навчального матеріалу при обмежені часу (час заняття); забезпечує максимально чітку структуру занять, у важливих ситуаціях, коли необхідне максимально точне механічне запам'ятовування. Іноді пасивні методи виступають складовою довшого навчання, коли того хто навчається ведуть від основ до складніших завдань. Іншим прикладом є багатокомпонентна система безперервного навчання, яке починається опануванням теоретичної певної бази даних (технічне спрямування), а закінчується іншими видами навчання. У цьому випадку можна говорити про грамотно продуманий онбординг - процес адаптації (Бацуровська, 2024, 33). Проблемні моменти: слабка взаємодія між викладачами та здобувачами освіти, вона присутня лише на контрольному етапі (заліки, екзамени). Пасивні методи хороші як фундамент, та їх обов'язково важливо доповнювати активними методами навчання;

б) активний метод навчання: викладач разом зі здобувачами освіти - активні учасники освітнього процесу. Позитивні моменти: мотиватор для мозку бути у «тонусі» на протязі усього заняття; створює найкращі умови розкриття комунікаційних здібностей, роботі у команді; спонукає до самостійного мислення практичної діяльності (корисна навичка для тих, хто має брати на себе відповідальність). Проблемні моменти: до активних форм навчання не всі готові (як викладачі, так і здобувачі); відсутність готовності викладача бути з учнями на рівних правах, позиціях (Dotsenko, 2024, 65); неправильно подобрані активні форми навчання, за яких важко побудувати цілісну взаємозалежну систему; нерідко навчальний матеріал неякісно систематизовано і адаптовано до активної роботи;

в) інтерактивний метод навчання: націлений на активну взаємодію викладача та здобувачів освіти, самих здобувачів освіти один з одним, взаємодію тих хто навчається із технологіями. Реалізується через проєктне навчання, ділові ігри, віртуальні тренажери, роботи-симулятори, фантомів (Бацуровська, 2023, 282) тощо. Позитивні моменти: сприяє розвитку самостійності; економить час підготовки до виконання завдань; прискорює процеси запам'ятовування нових термінів та відомостей; викладач спрямовує хід заняття, але базове навантаження поширюється взаємодію Космосу з

здобувачами освіти. В деяких інтерактивних програмах, зокрема, із симуляторами, викладач може бути відсутнім. Сучасні методи навчання автомеханіків, автоелектриків складно уявити без тренажерів-симуляторів діагностики несправностей (Batsurovska, 2023, 7). Для підготовки до складання іспиту на отримання посвідчення водія широко використовують сучасні додатки симуляції дорожнього руху.

Прикладами ефективного застосування інтерактивного методу навчання є: відточування навичок управління процесом на конкретному устаткуванні; відточування швидкості правильного вибору дій у конкретних ситуаціях, зокрема у позаштатних виробничих ситуаціях; закріплення послідовності кроків у певному технологічному ланцюжку; пошук алгоритму дій при несправностях. При використанні тренажерів-симуляторів ситуація може моделюватися максимально наближеною до реальних, відбувається абстрагування від шаблонів.

Проблемні моменти: при тому, що тренажери-симулятори, дозволяють максимально наблизити ситуацію до реалістичної, є ефект сурогату; може виникати ілюзія про повну готовність тих, хто навчається, які «прокачуються» на тренажері до справжніх реальних умов.

Практика показує, найкращі результати досягаються при впровадженні в освітній процес інтерактивних методів навчання орієнтованих на автоматизовані процеси/технології. Але запускати працівників у реальний процес без проміжного етапу (живої практики: стажування, дублювання) вкрай необачно. Зрозуміло між теорією та практикою при впровадженні інтерактивних методів навчання буде меншим, але повністю його виключити не можна.

Які тільки форми сучасного навчання зараз не застосовуються при організації освітнього процесу: очна, дистанційна, змішана, електронна, самостійна. Величезний інтерес при сучасному навчанні викликають розбір кейсу, проектне навчання, мозковий штурм. Розглянемо більш детально ці методи:

1. Розбір кейсу (кейс-метод). Це робота з конкретною ситуацією, проблемою, протиріччям, при який аналізується запропонована ситуація та знаходиться оптимальне рішення. Особливо корисні для навчання бізнес-процесів, інжинірингових процесів тощо. Завдяки кейс-методу майбутні інженери розглядають проекти не лише в прив'язці до креслення, пояснювальної записки, а й як комплексне виробниче завдання. На практиці іноді виникають складнощі із впровадженням кейс-методу в освітній процес, але при використанні той самої популярної платформи Moodle, проблем практично не виникає.

2. Проектне навчання. Має свої особливості: свобода дій; ті хто навчаються можуть самі ставити собі мету, шукати шляхи їх досягнення та інформацію з питання. Викладач, це консультант, він відповідає за питання, але пошуком та відбором інформації, інструментів займаються здобувачі освіти. На них лежать компетенції по розподілу завдань між собою. У освітніх процесах

ЗВО при викладанні багатьох дисциплін використовують практико-орієнтоване навчання, яке спрямоване на пошук вирішення будь-якої задачі, іноді викладачі практикують дослідницьке або творче проєктне навчання. Творче навчання притаманно для навчання по прикладним дисциплінам та корпоративного навчання. Результат такого навчання - студентський стартап, бізнес-план розвитку компанії тощо. При підтвердженні або спростуванні якоїсь теорії буде корисним дослідницьке проєктне навчання.

3. Мозковий штурм. Корисний для підготовки фахівців суто творчих професій, інженерів, там де креативне мислення, сміливість мислити нешаблонно важливе. Розвиває навичку спільного генерування ідей (Олійник, 2024, 217). Мотивує групу виявляти активну участь у роботі.

4. Ділові, рольові ігри. Особливо корисні коли ситуації, наближені до реальної професійної діяльності, де максимально відтворено особистісну, соціальну взаємодію, де навчання персоналу має на меті навчити ефективним комунікаціям, зокрема, домовлятися, розробляти, приймати спільні рішення в умовах рутини, відсутності зони комфорту, обмеженого часу та ресурсів.

5. Креативні групи. Метод сприяє виробленню навичок генерації ідей та прийняття рішень в командній роботі. Розвиває здатність перетворювати розрізнені учасників групи у єдиний колектив, розкриває потенціал команди у пошуку способів вирішення завдань та вирішення проблем. Притаманна, як при офлайн, так і онлайн та змішаної форми навчання (Курепін, 2024, 21).. Низка педагогів вважає, для відточування навичок в умовах, наближених до реальних, те, що потрібно саме у невизначених умовах сьогодення.

6. Обмін досвідом. Застосовується під час корпоративного навчання, дуже важливий для новачків, які проходять адаптацію. Але корисні зустрічі по обміну досвідом і для тих, хто в компанії працює давно (обмін досвідом із фахівцями інших відділів та підрозділів); з тими хто для вирішення своїх завдань використовує інші інструменти, технології тощо.

Отже, для вибору методики та методів навчання потрібен комплексний підхід, при якому враховують вік молоді, цілі навчання та взаємозв'язки освітніх процесів. Важливо, обирати формати навчання (онлайн, офлайн, змішаний варіант) не заради формату, а за відповідними цілями та завданнями навчання. Фундаментом для ефективного застосування форм та методів навчання є впровадження якісних LMS. Навчання стає керованим, організованим, формуються сприятливі умови для оцінки знань та прогресу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Іваненко, В. С. (2023). Інтеграція молоді в системі освіти держав ЄС в умовах військової агресії проти України. У *Інтеграція вищої юридичної освіти України з європейським освітнім простором – виклики внутрішньої безпеки під час воєнного стану* (с. 80–82). Миколаївський національний аграрний університет. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/12946>

2. Бацуровська, І. В., & Курепін, В. І. (2024). Програмно-технічне забезпечення цифрових освітніх систем: Інноваційні підходи та перспективи розвитку. У *Moderní aspekty vědy: XLVII. Díl mezinárodní kolektivní monografie* (с. 151–165). Mezinárodní Ekonomický Institut s.r.o. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18716>

3. Lotareva, D., & Didnyak, A. (2024). Innovative tools of modern learning: using master classes and training in the educational process for achieving communicative competences. *Język i kultura ukraińska e współczesnej humanistycznej przestrzeni czasowej: aspekty komunikacji międzyjęzykowej i kształtowanie kompetencji komunikacyjnych współczesnego specjalisty : zbiór materiałów międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji internetowej 21 lutego 2024 r.* = Українська мова та культура в сучасному гуманітарному часопросторі: аспекти міжмовної комунікації та формування комунікативної компетентності сучасного фахівця (242-251). Ірпінь : Державний податковий університет. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17424>.
4. Бацуровська, І. В., & Курепін, В. М. (2024). Використання цифрових технологій у спеціальній та інклюзивній освіті: теоретичні основи та практичні підходи в професійній підготовці фахівців. У *Development trends in special and inclusive education in the content of the European dimension: theory and practice* (22-44) Latvia : Baltija Publishing. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18630>
5. Dotsenko N., & Kurepin V. (2024). Online learning tools as an instrument for digital transformation of engineering education. Traditions and new scientific strategies in the context of global transformation of society. Baltija Publishing, 2, 53-94. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17407>.
6. Бацуровська, І. В., Доценко, Н. А., & Курепін, В. М. (2024). Інноваційні підходи підготовки інженера з харчових технологій. У *Світ дидактики: Дидактика в сучасному світі* (с. 281–283). Інститут педагогіки НАПН України. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17105>
7. Batsurovska, I., & Kurepin, V. (2023). The Impact of the War in Ukraine on the Study Results at an Agricultural University. *Tréma*, (60). URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15314>.
8. Олійник, Д., & Курепін, В. (2024). Дуальна освіта: Перспектива майбутнього. У *Технологічна освіта: Сучасні реалії та перспективи розвитку* (с. 214–218). УДУ імені Михайла Драгоманова. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17319>
9. Курепін, В. М. (2024). Інтерактивні методи навчання у сучасному освітньому просторі. У *Охорона праці: Освіта і практика* (с. 20–21). Львівський державний університет безпеки життєдіяльності. <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18270>

Ляшенко О. В.

*Криворізька гімназія № 15 ім. М. Решетняка
(Кривий Ріг, Україна)*

Онищенко І. В.

*Криворізький державний педагогічний університет
(Кривий Ріг, Україна)*

ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Наріжним каменем виховання національної самосвідомості молодших школярів є патріотичні почуття. Значення цих почуттів виходить за межі простої гордості; вони охоплюють глибоко вкорінений зв'язок зі спільною спадщиною та спільними цінностями. Педагоги відіграють вирішальну роль у вихованні почуття патріотизму, оскільки шкільне середовище часто є місцем, де учні вперше стикаються з історією своєї нації та культурним наративом. Наприклад, уроки, які включають обговорення багатих культурних пам'яток

України – від фольклору до історичних подій – можуть викликати в учнів інтерес і вдячність за свою націю. Дослідження показали, що учні, які виражають сильні патріотичні почуття, більш схильні брати участь у громадських заходах, демонструючи підвищення соціальної відповідальності та участі в громаді. Таке залучення не тільки сприяє особистому розвитку, але й зміцнює суспільні зв'язки, тому для педагогів важливо віддавати перевагу вихованню цих почуттів.

У сучасних умовах національно-патріотичне виховання набуває особливої актуальності. Агресія росії проти України показала, що любов до Батьківщини є найважливішою цінністю українців. Проблема національно-патріотичного виховання розкрита в працях таких сучасних дослідників, як І. Бех, І. Гладун, С. Грищенко, Д. Єфімов, А. Загородня, І. Іванюк, О. Ілішова, М. Качур, В. Киричок, Л. Крицька, І. Кузьменко, Н. Макогончук, В. Марковець, О. Марченко, В. Поплужний, Н. Усенко, Г. Федорова, О. Яремчук, І. Яценко та ін. Учені доводять, що національно-патріотичне виховання допоможе молодим українцям усвідомити свою приналежність до українського народу, поважати історію та культуру України, боротися за свою країну.

Формування патріотичних почуттів у молодших школярів має здійснюватися комплексно, із використанням різноманітних методів і прийомів. Одним із ефективних засобів формування патріотичних почуттів здобувачів початкової освіти є проєктна діяльність, яка розглядається як система навчання, що передбачає активну, творчу діяльність учнів у вирішенні певної проблеми.

Теоретичне обґрунтування проєктної технології зробили відомі науковці Л. Андрусенко, Н. Бібік, Н. Волошина, С. Гончаренко, О. Єременко, О. Коваленко, Н. Лисенко, Ю. Павленко, О. Пехота, О. Савченко, та ін. У науковому фонді та освітньо-виховній практиці проєктна технологія переважно розробляється на рівні впровадження в освітньому процесі. Зокрема, Т. Башинська, Л. Коваль, О. Онопрієнко, О. Савченко, В. Тименко розробили методичні рекомендації щодо організації проєктної діяльності в початковій школі. Особливу увагу слід звернути на наукові роботи останніх років О. Коберник, де відображено суть проєктної діяльності та умови її впровадження в освітній процес початкової школи.

Ефективним засобом формування патріотичних почуттів учнів саме на уроках української мови є проєктна діяльність. Ця діяльність може варіюватися від спільних дослідницьких проєктів про історичних постатей до творчих презентацій, які прославляють українські традиції. Наприклад, проєкт, у якому учні створюють документальний фільм про місцевих героїв, може поглибити їхнє розуміння того, що означає робити позитивний внесок у суспільство, зміцнюючи їхній зв'язок із національною ідентичністю. Успішна реалізація таких проєктів призводить до відчутних результатів, таких як посилення залученості учнів і покращення навичок спілкування. Крім того, спільний характер проєктної роботи сприяє командній роботі, дозволяючи учням ділитися своїми поглядами та досвідом, пов'язаним із їх культурою. Така атмосфера співпраці не тільки створює товариські стосунки, але й вселяє

почуття гордості за їхні спільні досягнення, ще більше зміцнюючи їхні патріотичні почуття.

Щоб ефективно інтегрувати проектну діяльність на уроках української мови, педагоги повинні розглянути комплексну розробку навчальної програми, яка акцентує увагу на проектному навчанні. Такий підхід вимагає ретельного планування, щоб переконатися, що проекти відповідають освітнім цілям, а також сприяють розвитку патріотичних почуттів. Методи оцінювання зростання патріотичних почуттів учнів можуть включати рефлексивні журнали, групові дискусії та презентації, які дозволяють учням чітко висловити свій досвід навчання. Крім того, вчителі можуть сприяти проектній діяльності, надаючи вказівки та ресурси, заохочуючи творчість і сприяючи відкритому діалогу про культурну спадщину та національну ідентичність. Рекомендації для педагогів включають: починати з невеликих проектів для зміцнення довіри, використовувати ресурси громади для підтримки та відзначення досягнень учнів, підсилювати позитивні емоції, пов'язані з їхньою національною ідентичністю. Стратегічно впроваджуючи ці практики, вчителі можуть значно посилити вплив проектної діяльності на патріотичні почуття учнів.

Подаємо більш детальний опис проекту, за допомогою якого ми можемо сформуванати патріотичні почуття на уроці української мови у початковій школі.

Проект «Велична історія рідного міста»

Характеристика проекту:

- за складом учасників – колективний (груповий);
- за характером партнерських взаємодій між учасниками – кооперативний;
- за рівнем реалізації міжпредметних зв'язків – надпредметний;
- за тривалістю – середньої тривалості;
- за масштабністю – на рівні класу;
- за метою і характером проектної діяльності – інформаційно-пошуковий, творчий, прикладний.

1. Підготовчий етап.

Мета: формування уявлення учнів про важливість історії рідного міста, підготовка до дослідницької діяльності.

- -Організаційна робота: учитель оголошує тему проекту та його мету. Учні пропонується обрати підгрупи для роботи (наприклад, групи з дослідження історії, культури, сучасних досягнень міста тощо).
- -Розподіл завдань: учитель разом з учнями визначає завдання для кожної групи. Наприклад, одна група збирає інформацію про видатних людей Кривого Рогу, інша – про пам'ятки міста, третя – про важливі історичні події.

2. Дослідницький етап

Мета: збір інформації та матеріалів, які будуть використані у проекті.

- -Збір інформації: учні відвідують бібліотеки, музеї, та інші місця, пов'язані з історією міста. Знайомляться з літературними джерелами, збирають інформацію про визначні місця та події.
- -Екскурсії: організація екскурсій до місцевих музеїв, історичних місць,

зустрічей з місцевими краєзнавцями або істориками.

- -Формування матеріалів: учні збирають знайдені матеріали, записують цікаві факти, створюють замітки, фотографії, малюнки та інші візуальні матеріали для подальшої роботи.

3. Творчий етап

Мета: Створення різних продуктів на основі зібраних матеріалів.

- -Проект «Місто в майбутньому»: учні малюють, ліплять або створюють макети свого бачення майбутнього Кривого Рогу.

- -Фотоальбом: Створення фотоальбому «Вулицями рідного міста». Учні фотографують визначні місця, архітектурні пам'ятки, історичні будівлі та укладають їх у тематичний альбом.

- -Конкурс малюнків: організація конкурсу «Рідне місто», де учні малюють улюблені місця або символи Кривого Рогу.

- -Створення презентацій: групи готують презентації про зібрані матеріали, які включають вірші, оповідання та легенди про місто.

4. Презентаційний етап

Мета: представлення учнівських робіт та підсумкове закріплення знань.

- -Захист проєктів: кожна група презентує результати своєї роботи. Відбувається захист проєктів перед класом або запрошеними гостями.

- -Флешмоб: організація патріотичного флешмобу, де учні презентують створені плакати, декламують вірші про місто, або виконують пісні, присвячені Кривому Рогу.

- -Вікторина: проведення вікторини, де учні відповідають на питання про історію та культуру свого міста, демонструючи засвоєні знання.

- -Виставка: організація виставки малюнків і фотоальбомів, створених учнями.

5. Підсумковий етап

Мета: оцінка результатів роботи та закріплення отриманих знань.

- -Рефлексія: обговорення з учнями, що нового вони дізналися, які труднощі виникли, що було цікавим і корисним. Учні висловлюють свої враження та думки щодо проєкту.

- -Оцінювання: учитель разом з учнями оцінює результати роботи, нагороджує найбільш активних учасників проєкту.

Отже, формування патріотичних почуттів у молодших школярів – багатогранний процес, який принципово збагачується виховними практиками, зокрема проектною діяльністю на уроках української мови. Визнаючи важливість цих почуттів, освітяни можуть створити сприятливе середовище, яке формуватиме національну гордість та залучення громади. Ефективність проектної діяльності не тільки покращує залучення учнів до своєї культури, але й дає їм змогу пишатися своєю спадщиною. Крім того, використовуючи стратегічні плани навчання та методи оцінювання, вчителі можуть ефективно направляти учнів у вихованні цих важливих почуттів. Зрештою, формування

патріотичних почуттів серед учнівської молоді є не просто освітньою метою, а життєво важливою інвестицією в майбутнє об'єднаного та відповідального громадянства України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Атаманчук, Ю. О. (2021). Формування патріотизму в молодших школярів засобами проектної діяльності: теоретичні та методичні основи. Київ: Вид-во Київ. ун-ту.
2. Бех, І., & Чорна, К. (2007). Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді. Світ виховання, 1 (20), 23–34.
3. Ващенко, Г. (2003). Завдання національного виховання української молоді: твори, Т.5, 170–176.
4. Волошина, Н. Й., & Андрусенко, Л. П. (2018). Проектна технологія як засіб активізації навчальної діяльності молодших школярів. Освітній простір України, 2, 83-90.
5. Єфімов, Д. В., & Іваник, І. С. (2019). Патріотичне виховання як педагогічна проблема: новітні підходи. Проблеми освіти, 3, 17-22.
6. Семко, Г. (2008). Організація проектної діяльності учнів на уроках літератури. Вивчаємо українську мову та літературу, 33.

Малихін О. В.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

Бондарчук Ю. А.

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна)*

ЕФЕКТИВНІСТЬ ІННОВАЦІЙНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ: З ДОСВІДУ ЗДОБУВАЧІВ ПЕРШОГО (БАКАЛАВРСЬКОГО) РІВНЯ ОСВІТИ

В умовах сучасної освіти інноваційні методи навчання стають важливим інструментом у підвищенні якості іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти. Використання мультимедійних ресурсів, інтерактивних технологій та елементів гейміфікації значно змінює підхід до викладання англійської мови, роблячи навчальний процес більш ефективним та привабливим для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня. Дослідження ефективності таких методів має особливе значення, оскільки дозволяє виявити, як саме здобувачі вищої освіти сприймають ці інноваційні стратегії навчання та їхній вплив на розвиток мовних компетентностей. У рамках опитування здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня (другого курсу) було проаналізовано їх досвід і ставлення до впровадження новітніх технологій у навчальний процес, що дає змогу оцінити ефективність дидактичної системи реалізації інноваційних стратегій іншомовної підготовки.

Метою проведеного опитування здобувачів вищої освіти другого курсу було оцінити ефективність використання інноваційних методів навчання у процесі вивчення англійської мови. Інноваційні методи стають все більш популярними в освітньому процесі. У зв'язку з цим важливо зрозуміти, як ці методи впливають на успішність здобувачів вищої освіти, їх мотивацію до

навчання, а також на розвиток комунікативних навичок. Дослідження мало на меті отримати зворотний зв'язок від здобувачів вищої освіти щодо того, які інноваційні методи навчання є найбільш ефективними, які викликають найбільший інтерес та які виклики виникають під час їх використання. Отримані результати мають важливе значення для вдосконалення освітнього процесу та адаптації методів та стратегій навчання до сучасних вимог.

Опитування, проведене серед здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня (другого курсу), мало на меті дослідити загальне ставлення до інноваційних методів навчання, їх вплив на процес вивчення англійської мови та оцінити сприйняття здобувачами різних підходів до організації навчального процесу. Учасникам було запропоновано низку питань, що стосувалися використання мультимедійних ресурсів, інтерактивних платформ, гейміфікації, які набувають все більшого поширення в освітніх закладах.

Результати опитування показали, що загалом здобувачі вищої освіти позитивно ставляться до впровадження інноваційних методів у процес вивчення іноземної мови. Більшість респондентів підтвердили, що ці підходи суттєво підвищують їхній інтерес до навчання та сприяють покращенню знань з англійської мови. Здобувачі вищої освіти відзначили, що застосування сучасних технологій не лише урізноманітнює процес навчання, але й робить його більш інтерактивним та практично орієнтованим.

Щодо покращення знань англійської мови після застосування інноваційних методів навчання англійської мови, здобувачі вищої освіти відзначили, що ці підходи сприяють кращому засвоєнню граматичних структур, розширенню словникового запасу та покращенню комунікативних навичок. Значна частина респондентів підтвердила, що після використання нових підходів до навчання, їхній рівень володіння англійською мовою значно покращився. Це свідчить про високу ефективність мультимедійних ресурсів та інтерактивних платформ у процесі формування мовних компетентностей.

Важливим аспектом, який здобувачі вищої освіти визнали корисним, є онлайн-платформи для навчання. Їх популярність пояснюється зручністю доступу до матеріалів у будь-який час, що дозволяє здобувачам вищої освіти повторювати матеріал, виконувати завдання та відслідковувати власний прогрес. Ці платформи забезпечують широкі можливості для самостійної роботи, що є важливим компонентом у процесі вивчення іноземної мови. Крім того, здобувачі вищої освіти відзначили, що відеоматеріали та інтерактивні завдання, які часто використовуються в рамках інноваційних методів навчання англійської мови, суттєво допомагають покращити сприйняття інформації на слух, збагачують мовний досвід та сприяють активному залученню до процесу навчання.

Ще одним аспектом, який отримав високі оцінки від здобувачів вищої освіти, є гейміфікація навчального процесу. Введення елементів гри в процес навчання стимулює мотивацію, робить заняття більш цікавими та активізує здобувачів вищої освіти. Багато респондентів визнали, що гейміфікація сприяє

підвищенню зацікавленості в навчанні та допомагає подолати монотонність традиційних занять. Ігрові елементи також сприяють поліпшенню практичних навичок, адже дають змогу здобувачам вищої освіти використовувати отримані знання в симульованих ситуаціях, що є корисним для подальшого застосування англійської мови в реальному житті.

Мультимедійні ресурси також отримали високу оцінку серед здобувачів вищої освіти. Вони відзначили, що використання відео, аудіо та інших інтерактивних матеріалів значно покращує процес засвоєння нових знань. Зокрема, такі ресурси допомагають краще сприймати на слух іноземну мову, розвивають вміння аналізувати мовні конструкції та створюють можливості для занурення у мовне середовище. Мультимедійні засоби дають змогу здобувачам вищої освіти навчатися в комфортних для них умовах, оскільки вони можуть багаторазово переглядати та прослуховувати матеріали, що сприяє кращому запам'ятовуванню та відпрацюванню мовних навичок.

Частота використання інтерактивних платформ також є важливим показником активного залучення здобувачів вищої освіти до навчального процесу. Результати опитування свідчать, що більшість здобувачів вищої освіти використовують такі платформи регулярно, що сприяє постійній практиці англійської мови та створює можливості для подальшого вдосконалення мовних навичок. Це підтверджує, що інтерактивні платформи відіграють важливу роль у навчальному процесі, оскільки забезпечують гнучкість у навчанні та можливість адаптувати процес під індивідуальні потреби кожного.

Проте, не всі аспекти впровадження інноваційних методів є повністю безпроблемними. Відповіді здобувачів вищої освіти вказують на те, що основними труднощами, з якими вони стикаються під час використання нових підходів, є технічні проблеми та недостатня мотивація. Частина здобувачів вищої освіти визнала, що їм важко регулярно виконувати інтерактивні завдання через технічні обмеження або нестачу часу. Крім того, деякі здобувачі вищої освіти зазначили, що інноваційні методи навчання англійської мови, хоча й є корисними, все ж таки не можуть повністю замінити традиційні підходи до навчання. Вони вважають, що класичні методи навчання, такі як лекції або практичні заняття з викладачем, залишаються важливою складовою освітнього процесу.

Здобувачі вищої освіти також відзначили, що технічне забезпечення навчальних закладів є важливим фактором для успішного впровадження інноваційних методів. Більшість респондентів визнали, що технічне обладнання є достатнім для проведення занять із використанням мультимедіа, однак деякі здобувачі вищої освіти вказали на певні недоліки, які можуть заважати ефективному використанню інновацій у навчальному процесі. Вони наголошують на необхідності подальшого вдосконалення технічної інфраструктури для забезпечення безперебійного доступу до інноваційних інструментів.

У підсумку, результати опитування демонструють, що здобувачі вищої освіти першого бакалаврського рівня (другого курсу) позитивно сприймають

інноваційні методи навчання, відзначаючи їхню ефективність у покращенні знань з англійської мови, розвитку комунікативних навичок та підвищенні мотивації до навчання. Застосування мультимедійних ресурсів, інтерактивних платформ та гейміфікації стає важливим компонентом сучасного освітнього процесу, сприяючи його динамічності та орієнтації на практичні результати. Водночас, для подальшого вдосконалення інноваційних підходів варто звернути увагу на технічні аспекти та розробку додаткових засобів підтримки здобувачів вищої освіти, щоб забезпечити максимальну ефективність їх використання в навчальному процесі. Таким чином, інноваційні стратегії навчання англійської мови мають суттєвий позитивний вплив на загальний рівень знань здобувачів вищої освіти, їх мотивацію та залученість до процесу навчання.

Висновки за результатами проведеного опитування здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня (другого курсу) дають змогу зробити кілька важливих спостережень щодо впливу інноваційних методів навчання на їхні знання та розвиток комунікативних навичок у вивченні англійської мови. По-перше, більшість здобувачів вищої освіти відзначили суттєве покращення своїх знань після впровадження інноваційних методів навчання. Це свідчить про те, що сучасні технології, мультимедійні ресурси та інтерактивні платформи ефективно доповнюють традиційне навчання і роблять процес вивчення мови більш продуктивним. Особливою популярністю користувалися онлайн-платформи для вивчення мов, відеоматеріали та інтерактивні завдання під час занять, що підкреслює важливість різноманіття у підходах до навчання. По-друге, здобувачі вищої освіти зазначили, що інноваційні методи навчання сприяють покращенню їхньої комунікативної компетентності, зокрема навичок говоріння, слухання та розуміння. Це є важливим показником успішності, адже однією з головних цілей вивчення іноземної мови є саме комунікація. По-третє, важливою є і позитивна оцінка використання гейміфікації в навчальному процесі. Більшість респондентів вважають, що ігрові елементи допомагають робити навчання більш цікавим, мотивуючи їх до активнішого залучення в процес. Важливим аспектом, на який звернули увагу здобувачі вищої освіти, є технічне забезпечення. Хоча більшість респондентів зазначили, що у закладі освіти технічне обладнання є достатнім, деякі здобувачі вищої освіти вказали на наявність певних недоліків, що може впливати на можливість повноцінного використання інноваційних методів.

На завершення, можна стверджувати, що інноваційні методи навчання позитивно впливають на процес вивчення англійської мови, роблячи його не тільки ефективнішим, але й цікавішим та більш мотивуючим для здобувачів вищої освіти. Це є вагомим підставою для подальшого впровадження інноваційних методів навчання англійської мови у навчальні програми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Gbollie, C., Keamu, H. P. (2017) Student Academic Performance: The Role of Motivation, Strategies, and Perceived Factors Hindering Liberian Junior and Senior High School Students Learning. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1155/2017/1789084>

2.Khodjaeva, S. (2021) Cultural awareness for intercultural communication in English language learning. Society and innovations Special Issue 3. <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol2-iss3/S-pp212-215>

3.Malykhin, O., Bondarchuk, J., Tersina, I., & Voitaniuk, I. (2024). Unlocking success: strategic approaches to enhancing communicative competence in English learning. Amazonia Investiga, 13(76), 90-102. <https://doi.org/10.34069/AI/2024.76.04.8>

4.Seven strategies to increase motivation in your language learners (2022) <https://sanako.com/7-strategies-to-increase-motivation-in-your-language-learners>

5.Soto, S.T., Guncay J. C., Calle Calle, M. E. (2024) Strategies and techniques to enhance student motivation in the EFL classroom. Capítulos. <http://doi.org/10.48190/9789942241849.5>

6.Ye, W. (2024) Enhancing English Language Education in Shenzhen Polytechnic University: Strategies for Effective Teaching and Learning. Creative Education, 15, 238-248. <https://doi.org/10.4236/ce.2024.152014>

7.Бондарчук, Ю. (2024). Стратегічне удосконалення навчання іноземних мов у закладах вищої освіти: інноваційні підходи в умовах динамічних змін. Педагогічна Академія: наукові записки, (6). <https://doi.org/10.57125/pedacademy.2024.05.29.09>

8.Малихін О.В., Бондарчук Ю.А. (2024) Понятійно-категорійне поле психолого-педагогічної проблеми стратегізації іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти. Молодь і ринок, No 3 (223), с.35-40 DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2024.299568>

Малихін О. В.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

Чернюк А. П.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ІНТЕРАКТИВНІ СТРАТЕГІЇ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ЯК ІНСТРУМЕНТ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У сучасному світі, що стрімко змінюється, освітні системи стикаються з новими викликами, що вимагають інноваційних підходів до навчання. Особливо це стосується філологічних спеціальностей, де високий рівень комунікації, критичного мислення та самостійності є запорукою успішної професійної діяльності. У цьому контексті інтерактивні стратегії фахової підготовки виступають не лише як засіб активізації освітнього (навчального) процесу, але й як потужний інструмент розвитку самостійності студентів.

«Самостійна навчальна діяльність – це діяльність, спрямована на особистісне та професійне самовдосконалення, в основі якого лежить усвідомлена орієнтація суб'єкта на самостійне здобуття знань, розвиток індивідуальних здібностей і стійке мотиваційно-вольове прагнення до самонавчання, самоорганізації, самоуправління, самореалізації, саморозвитку, самовдосконалення». Дослідження підтверджують, що систематично організована та правильно виконувана самостійна робота сприяє розвитку довільної уваги в студентів, формує вміння логічно мислити, попереджує механічне засвоєння знань, а також виступає важливим засобом виховання самостійності як особистісної якості (Малихін, 2009).

У науково-педагогічній літературі не існує чіткого визначення інтерактивних стратегій навчання. Зазвичай їх трактують як інтерактивні методи та прийоми навчання, що активізують взаємодію між учасниками освітнього процесу, спрямовані на створення умов для активного обміну інформацією та ідеями між студентами та викладачами. Інтерактивне навчання, у свою чергу, полягає у заохоченні участі студентів, використанні запитань для стимулювання обговорення та наданні можливості практичного досвіду (Senthamarai, 2018).

Отже, спробуємо розглянути, яким чином інтерактивні стратегії фахової підготовки впливають на розвиток самостійної діяльності студентів філологічних спеціальностей.

1. *Залучення до активної участі.* Цей підхід забезпечує активну взаємодію студентів з навчальним матеріалом, викладачами та іншими учасниками освітнього (навчального) процесу. Інтерактивні стратегії навчання, такі як ігрові методи, діалогічні практики, метод проєктів, розроблення цифрового контенту, спілкування в соціальних мережах тощо (Арістова, 2021) не лише сприяють розвитку самостійності, але й мотивують до більшої активності через практичне застосування знань. Ігрові методи дають змогу студентам взаємодіяти з матеріалом у творчій і змагальній формі, що стимулює їх до пошуку самостійних рішень і самостійної роботи з джерелами інформації. Діалогічні методи заохочують до активної комунікації й обміну думками, що розвиває навички аргументації та формування власних позицій. Метод проєктів створює умови для самостійного планування та виконання завдань, даючи студентам можливість контролювати кожен етап своєї роботи. Водночас розроблення цифрового контенту та спілкування через соціальні мережі дають змогу студентам активно використовувати сучасні технології, що сприяє їхній самостійній роботі з інформацією та її поширенню.

2. *Здатність до рефлексії.* Ключовим складником професійної суб'єктності майбутніх філологів є рефлексивний аспект, що визначає здатність студентів досліджувати та аналізувати явища своєї свідомості та навчально-пізнавальної діяльності (Арістова, 2017). Однією з ефективних інтерактивних стратегій навчання, яка може розвивати самостійність і здатність до рефлексії в студентів філологічних спеціальностей є «Мозковий штурм з подальшим аналізом». Викладач пропонує актуальну проблему, наприклад, «Positive and Negative Impacts of Using Tiktok». Студенти працюють у малих групах, де протягом 10-15 хвилин генерують ідеї, висловлюють свої думки, не критикуючи одне одного. Усі ідеї записуються на дошці. Після завершення штурму групи представляють свої ідеї. На етапі обговорення студенти можуть запитувати один одного, уточнювати й аналізувати аргументи. Викладач може підводити підсумки та наводити додаткові приклади. Наприкінці заняття студенти пишуть коротку «рефлексію» про те, чого вони навчилися, які ідеї їх вразили, і як це може вплинути на їхнє розуміння проблеми та навички мовлення. Ця стратегія сприяє розвитку самостійності, оскільки студенти самостійно генерують ідеї та беруть участь у дискусії. Вони вчаться слухати інших, формулювати власні думки й аргументи. Рефлексія наприкінці заняття допомагає усвідомити отримані знання й інтегрувати їх у свій

освітній (навчальний) процес, що є важливим для філологів у їхній подальшій професійній діяльності.

3. *Підвищення рівня мотивації.* Мотивація навчання являє собою систему зовнішніх і внутрішніх мотивів, що взаємодіють ієрархічно та формуються під впливом педагогічних умов (Арістова, 2015). Мовний клуб виступає чудовим інструментом для підвищення мотивації студентів філологічних спеціальностей з кількох причин: по-перше, студенти самостійно обирають теми для обговорення, що дозволяє їм зосередитися на власних інтересах і захопленнях, створюючи відчуття причетності до освітнього (навчального) процесу; по-друге, активна участь у дискусіях стимулює висловлення думок, постановку запитань і обговорення різних точок зору, що робить навчання динамічним і захоплюючим. Творчий підхід до підготовки, включаючи презентації та інтерактивні ігри, сприяє розвитку креативності та використанню мовних навичок у нестандартних формах. Неформальна атмосфера клубу знижує стрес і страх помилок, надаючи студентам змогу вільно спілкуватися й експериментувати з мовою. Соціальна взаємодія з однокурсниками створює стимулювальне середовище, що підвищує впевненість у власних силах і сприяє колективному навчанні. Ці чинники формують позитивне навчальне середовище, що значно підвищує мотивацію навчання студентів.

4. *Розвиток комунікативних навичок.* Ефективною інтерактивною стратегією навчання для розвитку комунікативних навичок студентів філологічних спеціальностей є організація дебатів. Ця стратегія передбачає вибір актуальної теми, що стосується літератури, мовних тенденцій чи соціокультурних питань. Студенти формують команди та готують аргументи, що вимагає від них самостійної роботи й дослідження розмаїття матеріалів. Під час дебатів учасники представляють свої позиції, активно обмінюються думками й відповідають на запитання, що сприяє формуванню навичок аргументації та критичного мислення. Після завершення дебатів студенти проводять обговорення, аналізуючи свої виступи та надаючи один одному зворотний зв'язок.

Отже, в умовах реалізації сучасної освітньої парадигми, що акцентує увагу на самостійній діяльності студентів, інтерактивні стратегії фахової підготовки відіграють ключову роль у формуванні самостійності та професійної суб'єктності майбутніх філологів. Завдяки активному залученню до освітнього (навчального) процесу, розвитку навичок рефлексії, посиленню мотивації навчання й вдосконаленню комунікативних здібностей, інтерактивні стратегії фахової підготовки створюють сприятливі умови для особистісного й професійного самовдосконалення студентів. Крім того, вони не лише забезпечують поглиблення теоретичних знань, а й сприяють застосуванню їх на практиці, що є надзвичайно важливим для фахової підготовки філологів. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення впливу конкретних інтерактивних стратегій навчання на різні аспекти фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей та їхнього саморозвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева, С., Арістова, Н., Малихін, О., & Попов, Р. (2022). Дидактичні форми організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. *Актуальні питання у сучасній науці*, (1(1)). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-339-347](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-339-347)

2. Арістова, Н. О. (2015). Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів : монографія. Київ : ТОВ «ГЛІФМЕДІЯ». 240 с.
3. Арістова, Н. О. (2017). Формування професійної суб'єктності майбутніх філологів: теорія і практика: монографія. Київ : ТОВ "НВП Інтерсервіс". 400 с.
4. Арістова, Н.О. (2023). Формування цифрової компетентності студентів філологічних спеціальностей : інтерактивні форми організації і методи навчання. *Education. Innovation. Practice*, 11(6), 6– 12. DOI :<https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol11i6-001>
5. Малихін, О. В. (2009). Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія. Кривий Ріг: Видав. дім. 307 с.
6. Малихін О., Ярмольчук Т. (2017). Фахова підготовка майбутніх фахівців-філологів засобами інформаційного середовища. *Суб'єктивація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти* : монографія : у 2 ч. / за ред. О. Малихіна. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, Ч. 1. С. 202–229.
7. Опалюк, Т. Л., Малихін, О. В. (2018). Ключові компетентності для навчання протягом усього життя в контексті розвитку соціальної рефлексії майбутнього вчителя. *Стратегії інтеріоризації змісту професійної підготовки майбутніх філологів: теорія і практика* : монографія. Київ. Ч. 1. С. 73–93.
8. Опалюк, Т. Л., Малихін, О. В. (2018). Мотивація соціалізації особистості як функціонально-структурна компонента соціальної рефлексії майбутнього вчителя. *Стратегії інтеріоризації змісту професійної підготовки майбутніх філологів: теорія і практика* : монографія. Київ. Ч. 2. С. 94–114.
9. Malykhin O., Aristova N. (2022). Boosting independent learning skills among future teachers of foreign languages: implementing innovative strategies. *Інноваційні тенденції підготовки фахівців в умовах полікультурного та мультилінгвального глобалізованого світу*. Київ : КНУТД. Р. 132–135.
10. Malykhin, O., Bondarchuk, J., Tersina, I., & Voitanik, I. (2024). Unlocking success: strategic approaches to enhancing communicative competence in English learning. *Revista Amazonia Investiga*, 13(76), 90–102. DOI: <https://doi.org/10.34069/ai/2024.76.04.8>
11. Senthamarai, S. (2018). Interactive teaching strategies. *Journal of Applied and Advanced Research*, 3(S1), 36. DOI: <https://doi.org/10.21839/jaar.2018.v3is1.166>

Махович І. А.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ГЕЙМІФІКАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРИКЛАДИ УСПІШНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ

У сучасному світі стрімкої цифровізації освітній процес вимагає інноваційних підходів, які відповідають викликам сьогодення. Гейміфікація виступає одним із ключових інструментів для досягнення цієї мети, забезпечуючи індивідуалізацію навчання та мотивуючи студентів через інтерактивні елементи, ігрові механіки та адаптивні освітні середовища.

Гейміфікація вже довгий час успішно використовується в різних сферах бізнесу, виступаючи однією з ключових маркетингових стратегій для залучення клієнтів (Галстян, 2024). Вона сприяє не лише утриманню аудиторії, але й формуванню емоційного зв'язку з брендом через інтерактивність і захопливі завдання (Werbach & Hunter, 2012).

Наприклад компанія Nike у своєму гейміфікованому додатку *Nike Run Club* активно використовує елементи гейміфікації, такі як відстеження прогресу, встановлення особистих цілей, отримання бейджів за досягнення, перехід на нові рівні, участь у віртуальних марафонах і викликах. Також додаток пропонує

перегляд таблиць лідерів, що дозволяє користувачам порівнювати свої результати з іншими (Figol та ін., 2021, с. 99).

Google Maps через програму Local Guides активно стимулює користувачів

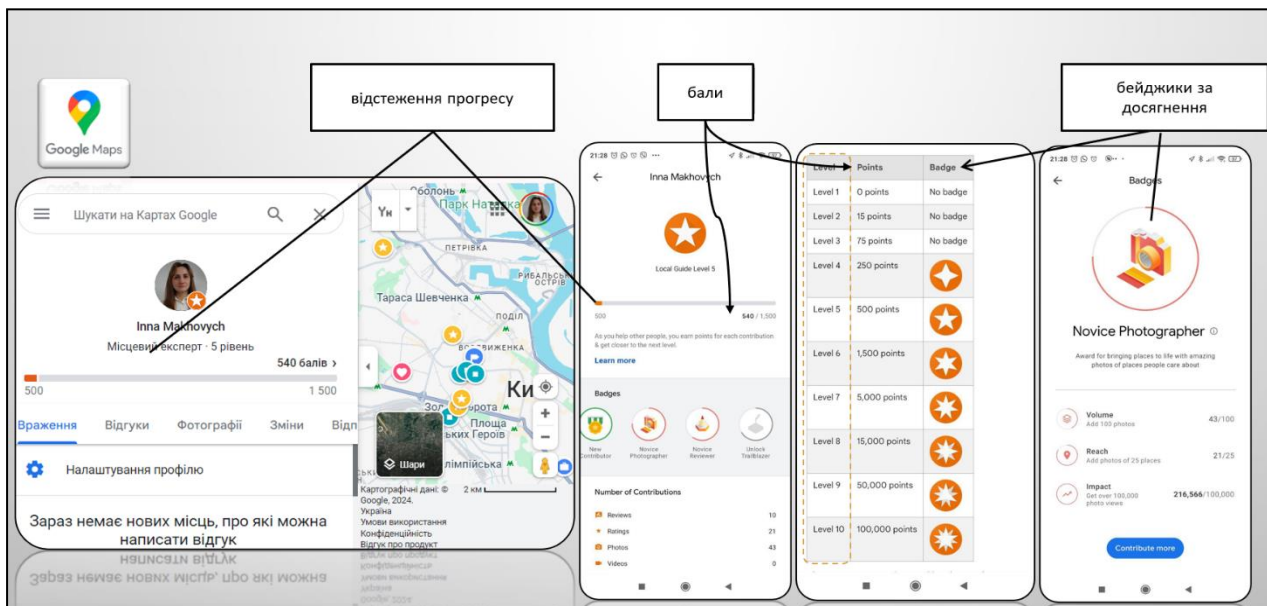

Рис. 1 Google Maps: бали і бейджики в програмі Local Guides

брати участь у вдосконаленні карти, використовуючи гейміфікацію Рис. 1.

За додавання корисної інформації, такої як відгуки, фотографії чи позначення доступних місць, користувачі отримують бали, бейджі та можуть досягати нових рівнів. Таким чином використання гейміфікації не лише мотивує користувачів до активної участі, але й покращує якість даних, які вони надають, і забезпечує тривалу залученість (Santana & Kawamoto, 2023).

Monobank застосовує елементи гейміфікації для підвищення взаємодії з клієнтами, пропонуючи винагороди за виконання фінансових завдань у вигляді стильних аксесуарів і одягу для віртуального kota Рис. 2. Ці нагороди можна

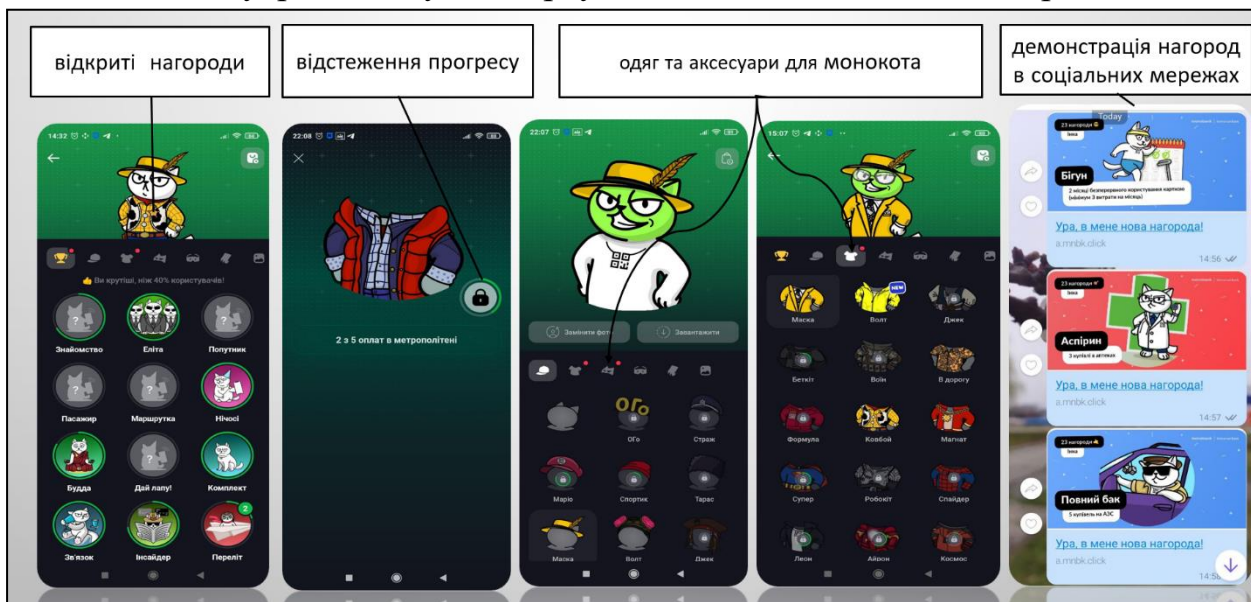

Рис. 2 Персоналізація віртуального аватара користувача в додатку Monobank

демонструвати в соціальних мережах, що сприяє більшій залученості та соціальній активності користувачів. Кожен клієнт Monobank може створити унікальний образ свого "монокота" та розмістити його на головній сторінці профілю в додатку (Sharoshnikova & Ponikaryova, 2023, с. 605).

Наразі існують різні варіанти визначення терміну гейміфікація в різних галузях. К. Паппас засновник *eLearning Industry*, під гейміфікацією розуміє «використання ігрового дизайну, елементів і механіки в діяльності, яка за своєю суттю не є ігровою» (Pappas, 2015). К. Паппас вважає, що гейміфікація може суттєво змінити підхід до навчання, роблячи його більш інтерактивним та захопливим (Pappas, 2015).

Українські та зарубіжні дослідники (Толочко, 2023) (Дем'янчук & Саварин, 2016), (Gee, 2014), (Карр, 2012) стверджують, що використання гейміфікації в освіті сприяє підвищенню мотивації, залученості студентів, індивідуалізації навчання та створенню більш інтерактивного й ефективного навчального середовища. Гейміфікація у цьому контексті стає одним із ключових інструментів для побудови навчального процесу, орієнтованого на студента, мотивуючи його до активної участі через інтерактивні елементи, завдання та ігрові механіки.

Серед основних елементів гри, які створюють основу для гейміфікації, можна виділити:

- › Цілі: визначають, що потрібно досягти у грі. Це можуть бути чітко сформульовані завдання, як-от вирішення проблеми, досягнення певного рівня або перемога над суперником.
- › Правила: описують, як саме гра повинна функціонувати, що дозволено чи заборонено, і як гравці можуть досягати своїх цілей.
- › Конфлікт, конкуренція або співпраця:
 - *Конфлікт* включає протидію гравців чи гри.
 - *Конкуренція* стимулює досягнення кращих результатів.
 - *Співпраця* спрямована на колективне досягнення цілей.
- › Час: може бути обмеженим або використовуватися для створення напруги й мотивації діяти.
- › Рівні: гра поділяється на етапи або рівні, які поступово підвищують складність, забезпечуючи мотивацію та розвиток навичок.
- › Структура винагород: бали, значки, таблиці лідерів та інші форми винагород за досягнення або виконання завдань.
- › Зворотний зв'язок: постійний та оперативний відгук про дії гравця, що допомагає коригувати поведінку й досягати успіху.
- › Можливість помилки: гравець має право на повторення дій без серйозних наслідків, що стимулює експерименти та навчання через спроби.
- › Розповідь (сторителінг): інтеграція сюжету, що додає контекст і сенс завданням гри, роблячи процес більш захопливим.
- › Естетика: візуальні й художні елементи, які роблять гру привабливою і занурюють гравця в її атмосферу (Карр, 2012).

Елементи гейміфікації активно застосовуються в освітніх програмах, а також на популярних онлайн-платформах, таких як Quizlet, Duolingo і Kahoot. Використання ігрових механік і інтерактивних елементів підвищує мотивацію та залученість студентів, роблячи навчання більш цікавим та ефективним (Arsarkij & Laohajaratsang, 2021).

Розглянемо приклад використання Quizlet на уроках англійської мови з студентами комп'ютерних спеціальностей у КНУТД. Цей ресурс застосовується як ефективний інструмент для вивчення нової лексики. Основні елементи гейміфікації, реалізовані на Quizlet у вправах «Підбір» та «Quizlet live».

«Підбір» - ця вправа передбачає зіставлення термінів із їхніми значеннями. На екрані з'являються шість блоків з термінами та їх значеннями у випадковому порядку, і учасники мають якнайшвидше знайти відповідності.

Елементи гейміфікації, застосовані у вправі «Підбір»

Таблиця лідерів. Після виконання вправи студенти бачать свої результати в порівнянні з іншими учасниками. Це стимулює конкуренцію та мотивує до повторного виконання задля покращення результату.

Відлік часу. Коли учасник натискає кнопку "Почати гру", на екрані з'являється таймер, що починає відраховувати час. Відлік триває доти, доки гравець не завершить завдання. Використання таймера додає динамічності, стимулює вдосконалення через порівняння результатів і викликає азарт завдяки змаганням, що разом мотивує студентів до регулярної практики та глибшого засвоєння матеріалу.

Можливість поділитися результатами. Опція «Поділитися результатом» дозволяє студентам поширювати свої досягнення у соціальних мережах або надсилати однокласникам. Це створює додатковий стимул для змагання та залучення інших до активного навчання.

«Quizlet Live» - ця вправа є найбільш захопливим прикладом гейміфікації на платформі, що дозволяє організувати інтерактивну гру для кожного навчального модуля *Рис. 3*. Викладач організовує змагання в режимі реального часу, для цього запускає гру на комп'ютері та ділиться зі студентами посиланням або QR-кодом. Учасники приєднуються через свої телефони, вводячи свої імена (справжні імена бачить лише викладач, тоді як усім гравцям автоматично присвоюються випадкові нікнейми для гри).

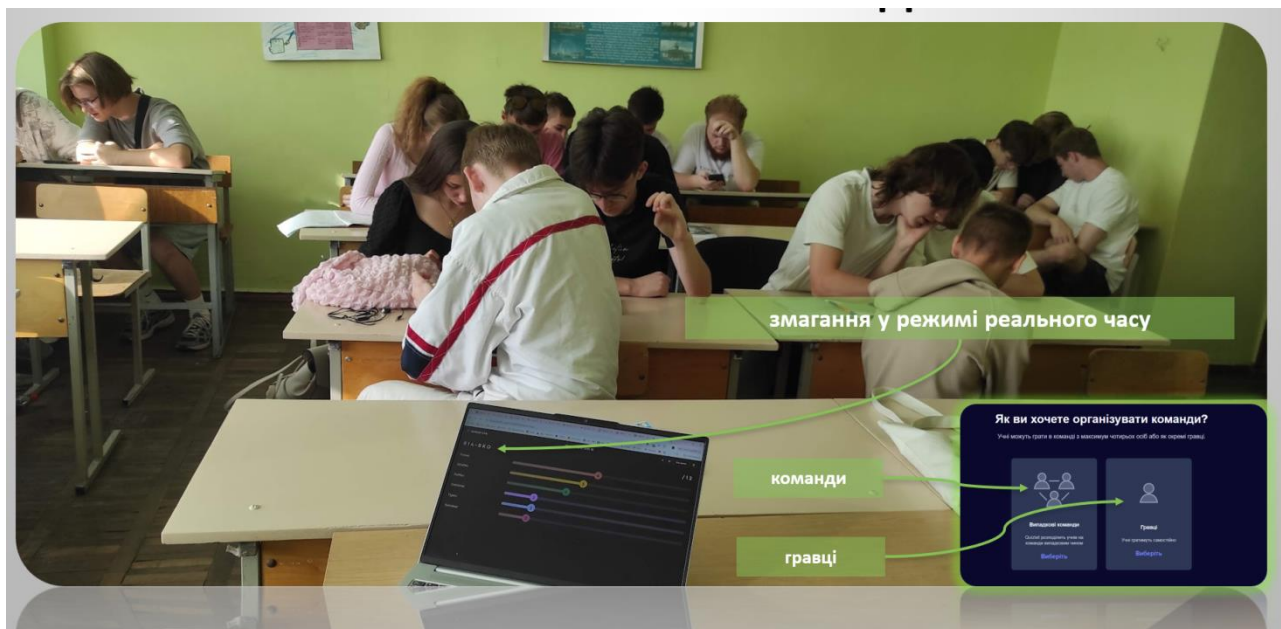

Рис. 3 Quizlet Live в режимі «Команди»

Елементи гейміфікації, реалізовані у *Quizlet Live*, включають наступні:

Цілі: 1) *Спільна мета в командному режимі*: учасники мають досягти перемоги, відповідаючи правильно на всі запитання; 2) *Особиста мета в індивідуальному режимі*: гравці змагаються за найкращий результат.

Правила: 1) *Механіка гри*: а) випадкові нікнейми. Учасникам присвоюються випадкові нікнейми, що додає елемент несподіванки та забезпечує анонімність. Це також сприяє справедливій конкуренції, оскільки реальні імена залишаються відомими тільки викладачеві; б) миттєве завершення гри, коли хтось правильно відповідає на всі запитання. Додає елемент несподіванки, адже учасники не знають, хто переможе до самого кінця; в) у разі неправильної відповіді втрачаються всі набрані бали. 2) *Правила підготовки*: вправи на платформі спрямовані на закріплення знань перед грою. Регулярне проведення таких ігор мотивує студентів активно тренуватися заздалегідь використовуючи різноманітні вправи платформи, такі як «Заучування», «Картки» чи «Підбір». Кожен студент має можливість тренуватися у комфортному для нього форматі, обираючи найбільш підходящі вправи та працюючи у власному темпі.

Конфлікт, конкуренція або співпраця:

- *Конкуренція*: Учасники змагаються за місце в таблиці лідерів.
- *Співпраця*: У командному режимі гравці об'єднуються для досягнення спільної мети, що сприяє колективній роботі, взаємодії та співпраці.

Час: 1) *режим реального часу*: динамічна атмосфера гри під час швидкого виконання завдань. Змагання відбувається в режимі реального часу, що створює динамічну ігрову атмосферу; 2) *часовий тиск*: студенти мають швидко реагувати на завдання, що підвищує їхню увагу та концентрацію. Часовий тиск і змагальний дух мотивують студентів діяти швидше, щоб досягти кращого результату. Це викликає азарт і залучає їх до активного навчання.

Структура винагород: *таблиця лідерів*: наприкінці гри на екрані з'являється таблиця лідерів, яка показує найкращих учасників або команди. Це стимулює учасників до вдосконалення своїх знань і спонукає до повторної участі, щоб досягти кращого результату.

Зворотний зв'язок: *відображення у реальному часі* прогресу кожного гравця або команди на екрані, що дає змогу учасникам слідкувати за своїми досягненнями й порівнювати їх з іншими. Цей елемент підтримує змагальний інтерес протягом гри.

Можливість помилки: *під час підготовки до гри* через тренувальні вправи на платформі студенти можуть робити помилки та тренуватися необхідну кількість разів, кожен у своєму темпі. Це сприяє поступовому засвоєнню матеріалу, дозволяючи експериментувати, аналізувати власні дії та вдосконалювати результати.

Естетика: *візуально привабливий інтерфейс* із анімацією прогресу, таблицею лідерів і нікнеймами створює захопливе середовище для гри.

Ці елементи разом роблять "Quizlet Live" потужним інструментом гейміфікації, який не лише розважає, а й мотивує до активного навчання та колективної роботи.

Гейміфікація демонструє високий потенціал для трансформації освітнього процесу, сприяючи індивідуалізації навчання, підвищенню мотивації та залученості студентів. Реалізація елементів гейміфікації у навчальних програмах дозволяє створювати інтерактивне середовище, що стимулює розвиток навичок, творчий підхід і співпрацю.

Перспективи подальшого дослідження включають адаптацію механік гейміфікації до специфічних освітніх контекстів, розробку інструментів для оцінювання їхньої ефективності та інтеграцію сучасних цифрових технологій для вдосконалення навчального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Аватар Кота в Монобанк нова колекція нагород для kota в Монобанку - речі для улюбленця топо.* (б. д.). MonobankInfo. [https://monobankinfo.com.ua/uk/kolektsiia-avatar-kota/#:~:text=для%20Кота%20\(оновлюється\)-,Аватар%20Кота%20від%20monobank,-Кожен%20клієнт%20мобільного](https://monobankinfo.com.ua/uk/kolektsiia-avatar-kota/#:~:text=для%20Кота%20(оновлюється)-,Аватар%20Кота%20від%20monobank,-Кожен%20клієнт%20мобільного)
2. Галстян, М. (2024). Гейміфікація як інноваційний комунікаційний інструмент залучення та утримання клієнтів. *Економіка та суспільство*, (59). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-59-116>
3. Дем'янчук, О., & Саварин, П. (2016). *Застосування медіа-технологій викладачами технічних дисциплін у професійній діяльності*. Ред.вид. Відділ Луцького НТУ.
4. Толочко, С. (2023). Теоретико-методологічний аналіз гейміфікації як сучасного освітнього феномена. *Перспективи та інновації науки*, (1(19)), 369–383. [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1\(19\)-369-383](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2023-1(19)-369-383)
5. Arsarkij, J., & Laohajaratsang, T. (2021). A design of personal learning network on social networking tools with gamification for professional experience. *International Journal of Emerging Technologies in Learning (iJET)*, 16(18), 53. <https://doi.org/10.3991/ijet.v16i18.25159>
6. Figol, N., Faichuk, T., Pobidash, I., Trishchuk, O., & Teremko, V. (2021). Application fields of gamification. *Revista Amazonia Investiga*, 10(37), 93–100. <https://doi.org/10.34069/ai/2021.37.01.9>

7. Gee, J. (2014). Games, passion, and “higher” education. У *Postsecondary play: The role of games and social media in higher education* (с. 171–189). Johns Hopkins University Press.
8. Kapp, K. M. (2012). *Gamification of learning and instruction: Game-based methods and strategies for training and education*. Center for Creative Leadership.
9. Pappas, C. (2015, 25 січня). *The top gamification statistics and facts for 2015 you need to know*. eLearning Industry. <https://elearningindustry.com/top-gamification-statistics-and-facts-for-2015>
10. Santana, A. R. P., & Kawamoto, A. L. S. (2023). Introducing gamification techniques into a collaborative mobile application for marking locations’ accessibility level. *2023 18th Iberian Conference on Information Systems and Technologies (CISTI)*. <https://doi.org/10.23919/CISTI58278.2023.10211951>
11. Shaposhnikova, M. V., & Ponikaryova, A. Y. (2023). Digital transformation of the ukrainian banking sector. *Іноземні мови у світовому економіко-правовому просторі : Електронний збірник студентських наукових статей*, 605–606. <https://foreign-languages.karazin.ua/resources/1c5252cc963f03f8ee11ddeccfbfcc34.pdf#page=605>
12. Werbach, K., & Hunter, D. (2012). *For the win: How game thinking can revolutionize your business*. Wharton School Press.

Наконечна В. Д.
*Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського
(Миколаїв, Україна)*

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

З початку ХХІ століття світ не просто змінюється. Це безповоротний процес, у масштабі якого технологічні та інформаційні зміни відбуваються дуже швидко у часі. По мірі наростання глобалізаційних процесів та пов’язаного між ними переходу до нових науково-інформаційних технологій відбувається зміна самої парадигми людського процесу розвитку. Ось чому сфера освіти, що найбільшою мірою визначає рівень розвитку людини, стає загальнонаціональним пріоритетом все більшої кількості країн світу.

Перехід освіти на особистісно орієнтовану парадигму зумовив необхідність зосередити увагу викладачів, учителів та студентів на гуманістичному підході у навчанні, а також на застосуванні методів, які сприяють творчому розвитку особистості, враховують індивідуальні особливості всіх учасників освітнього процесу. Оновлені цілі сучасної освіти зумовлюють актуальність проблеми вдосконалення та розвитку професійних умінь майбутніх учителів початкової школи на основі широкого запровадження нових освітніх технологій. Серед них найперспективнішими є інтерактивні технології, завдяки яким учні реалізують конкретну мету – створити комфортні умови навчання та виховання, що забезпечать активну взаємодію всіх учасників освітнього процесу.

Часи змінились, і нове інформаційне суспільство ставить нові вимоги до професійних якостей педагога, який вчить і формує людину нового суспільства.

У процесі інтерактивного навчання учитель виступає як організатор процесу навчання, консультант, співрозмовник, однодумець. Через

застосування ним інтерактивних технологій формуються в учнів якісні риси громадянина.

Термін «інтерактивний» означає «взаємодіючий». В основі інтерактивного навчання лежить модель «Полілог», під час якого здійснюється взаємодія між усіма суб'єктами процесу навчання. Суть інтерактивного навчання полягає в такій його організації, де усі учні беруть у ньому активну участь.

Інтерактивні педагогічні технології в початковій школі – безперечно, цікавий, творчий, перспективний напрямок педагогіки. Вони допомагають реалізувати можливості дітей молодшого шкільного віку з урахуванням їх психологічних можливостей, дають можливість збагатити їх знання та уявлення навколишній світ, про взаємини з однолітками та дорослими, спонукають учнів до активної взаємодії у системі соціальних відносин.

На сьогоднішній день колективи педагогів, які працюють у ЗЗСО І ступеня, спрямовують свої зусилля на впровадження різноманітних інтерактивних педагогічних технологій, що відображає необхідність враховувати деякі особливості їх використання.

Аналіз наукової літератури дозволив визначити кілька важливих підходів до впровадження інтерактивних педагогічних технологій у сучасний освітній процес. Зокрема:

1. Нові вимоги до професійної підготовки педагога. Педагог повинен не тільки відстежувати інформаційні потоки, але й уміти створювати умови для отримання інформації самими учнями.

2. Реалізація нової гуманістичної освітньої парадигми. Педагоги нагромадили достатню кількість знань у формі фактів, уявлень, понять, які вимагають використання інтерактивних педагогічних технологій у процесі передачі знань учням.

3. Педагогічна взаємодія вимагає активної взаємодії та взаємовпливу форм, методів, засобів, що становлять єдиний педагогічний процес, який може успішно вирішуватися через впровадження інтерактивних педагогічних технологій.

4. Пошук джерел розвитку особистості (І. С. Якиманська), таких як пріоритет індивідуальності, поєднання різних видів діяльності, співробітництво педагога та учня, свобода вибору учня, моніторинг здібностей та ін., можуть бути успішно реалізовані через педагогічну взаємодію у процесі реалізації інтерактивних педагогічних технологій.

5. Реалізація особистісно-орієнтованої парадигми освіти (І. С. Якиманська, Є. В. Бондаревська та ін.) складає основу створення сприятливих умов особистісного розвитку, самовизначення вихованця, що знову успішно можна вирішити з урахуванням інтерактивних педагогічних технологій.

6. Показники ефективності взаємодії педагога та вихованця такі як: взаєморозуміння, взаємовплив, взаємні дії – є сучасними підходами в освіті та можуть бути реалізовані на основі інтерактивних педагогічних технологій.

7. Відповідальна залежність. Спільна колективна діяльність у реалізації інтерактивної педагогічної технології формує як особисту, так і колективну відповідальність за результати діяльності.

Реалізація цих та інших підходів щодо використання інтерактивних технологій можлива з урахуванням аспектів інтерактивних педагогічних технологій.

Аспекти реалізації інтерактивних педагогічних технологій в освітньому процесі наступні:

1. Науковий аспект. Інтерактивні педагогічні технології – це частина педагогічної науки, яка вивчає педагогічні процеси, розробляє цілі, зміст, методи, форми, засоби навчання та проектування педагогічних процесів.

2. Процесуально-описовий аспект. Інтерактивна педагогічна технологія описує процес навчання, спроможність висунутих цілей, змісту, методів, форм, засобів навчання для досягнення запланованих результатів.

3. Процесуально-дієвий аспект. Інтерактивні педагогічні технології використовують особисті, методологічні засоби для досягнення позитивних результатів у навчанні та передачі знань учням (Коломієць, 2018, 129).

Впровадження інтерактивних педагогічних технологій у роботу з дітьми здійснюється поступово, з урахуванням вікових особливостей молодших школярів.

Інтерактивні педагогічні технології у початковій школі спрямовані на створення сучасних компонентів та прийомів, основною метою яких є модернізація освітнього процесу. Для цього педагогічні колективи в школах розробляють новітні моделі виховання та інтелектуального розвитку дітей з опорою на їхній життєвий досвід.

Учителі у своїй професійній діяльності використовують методичний інструментарій, способи та прийоми навчання, що повністю відповідають прийнятій моделі інтерактивного навчання. Сучасні освітні технології у початковій школі застосовуються все частіше, а результат їх впровадження виявлятиметься ще не одне десятиліття. Фахівці стверджують, що інтерактивні педагогічні технології у початковій школі впроваджувати не лише можна, а й необхідно. Однак слід враховувати, що до інтерактивних педагогічних технологій, які застосовуються в освітньому процесі для дітей молодшого шкільного віку, необхідно враховувати рівні реалізації інтерактивних педагогічних технологій (Коломієць, 2018, 129):

1. Загальнопедагогічний рівень. Це цілісний педагогічний процес у регіоні, у ЗВО, в окремому ЗЗСО. В даному випадку педагогічна технологія синонімічна педагогічній системі.

2. Приватно-методичний рівень. Приватно-методичною може бути педагогічна технологія окремого вчителя школи I ступеня, педагогічна технологія окремого ЗЗСО, педагогічна технологія однієї теми.

3. Локальний рівень. Локальна педагогічна технологія – це технологія окремої ланки процесу навчання: семінару чи практикуму, вивчення нового матеріалу, контролю та оцінки знань тощо.

При реалізації названих аспектів та рівнів інтерактивних педагогічних технологій обов'язково враховують основні ознаки технологій, які полягають у наступному:

1. Чітка, послідовна педагогічна, дидактична розробка освітніх цілей та очікуваних результатів.
2. Структурування, упорядкування, ущільнення інформації та послідовність її засвоєння.
3. Комплексне застосування дидактичних, технічних, комп'ютерних засобів навчання та контролю.
4. Постійна діагностика освітнього процесу.
5. Гарантованість досить високого рівня якості навчання (Коломієць, 2018, 129).

Критеріями інтерактивних педагогічних технологій є:

1. Концептуальність, яка передбачає, що виховний процес має ґрунтуватися на певній науковій концепції.
2. Системність – вимога, яка передбачає, що технологіям необхідно мати всі ознаки, характерні для системи. Тобто вони мають бути цілісними, логічними, а складові їх елементи – взаємопов'язаними, виконувати певні функції та взаємодіяти із зовнішнім середовищем.
3. Керованість – вимога, під якою мається на увазі, що педагогічному колективу повинна бути забезпечена можливість ставити перед собою певні цілі, планувати процес навчання, під час роботи коригувати ті чи інші моменти.
4. Відтворюваність – вимога, відповідно до якої технологія повинна бути однаково ефективна, незалежно від особистості педагога, який застосовує її на практиці (Єльнікова, 2011).

Сучасні інтерактивні педагогічні технології у початковій школі в обов'язковому порядку повинні відповідати всім вищезазначеним вимогам.

Освітній процес, в основі якого лежать інтерактивні педагогічні технології, повинен бути організований таким чином, що практично всі діти виявляються залученими до процесу пізнання, вони повинні мати можливість розуміти та рефлексувати з приводу того, що вони знають та думають. У процесі засвоєння навчального матеріалу молодші школярі здійснюють спільну діяльність, це означає, що кожен робить свій внесок у роботу, відбувається обмін досвідом, знаннями та вміннями. Причому це відбувається у доброзичливій обстановці та за взаємної підтримки одне одного.

Одна з цілей інтерактивного навчання полягає у створенні комфортних умов навчання, таких, за яких учень відчуває свою успішність, свою інтелектуальну спроможність, що робить продуктивним та ефективним увесь процес навчання (Баханов, 2010, 165). Інтерактивна діяльність передбачає діалогове спілкування, оскільки воно несе за собою взаємодопомогу, взаєморозуміння і залучає до вирішення завдань спільними способами; діти не тільки дізнаються нове, а й вчаться розуміти себе та інших, набувають власний досвід.

Усе вищеперераховане дає право стверджувати, що інтерактивні технології сприяють цілеспрямованому вихованню, розвитку, впливу і мають бути покладені в основу педагогічного процесу сучасності з урахуванням певних умов їх застосування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Баханов, К. О. (2010). Інноваційні системи, технології та моделі навчання в школі. Запоріжжя: Просвіта.
- 2.Єльнікова, О. В. (2011). Інтерактивні методи навчання, їх місце у класифікації педагогічних інновацій. Імідж педагога, (3), 71–94.
- 3.Коломієць, Н. А. (2018). Дидактичні засади застосування інтерактивних методів навчання молодших школярів. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, (1), 118-129.
- 4.Комар, О. А. (2008). Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти. Умань: РВЦ «Софія».

Озарчук А. В.

*Рівненський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
Інституту педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК РУШІЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

У сучасному світі освіта переживає суттєві зміни, зумовлені впровадженням цифрових технологій, що дедалі більше змінюють традиційні підходи до навчання. В умовах пандемії COVID-19 та повномасштабної війни в Україні, що призвело до переходу на дистанційне та змішане навчання, технології штучного інтелекту (ШІ) отримали новий поштовх до розвитку в освітньому середовищі. Використання штучного інтелекту стає одним із ключових трендів у педагогічних інноваціях, адже він надає можливості для більш індивідуалізованого, адаптивного та ефективного навчання. Сьогодні штучний інтелект виступає не тільки як інструмент для автоматизації адміністративних процесів, а й стає активним учасником освітнього процесу, впливає на сучасні педагогічні інновації.

В останні роки науковці активно вивчають можливості штучного інтелекту в освітньому процесі. За даними досліджень ЮНЕСКО, впровадження штучного інтелекту у сферу освіти дозволяє покращити навчальні результати здобувачів освіти через індивідуалізовані підходи до навчання, моніторинг прогресу та адаптацію освітніх матеріалів (UNESCO, 2024). В огляді від Sciforce зазначається, що ШІ може ефективно підтримувати процеси персоналізованого навчання, створюючи рекомендаційні системи, здатні адаптувати контент під потреби окремих студентів (Sciforce, 2023). Окрім того, експерти стверджують, що ШІ може сприяти вирішенню проблем інклюзивної освіти, зокрема шляхом впровадження технологій, що допомагають учням із особливими освітніми потребами.

Наукові роботи також приділяють увагу етичним аспектам використання штучного інтелекту в освіті. Наприклад, Бенджамін Вільямсон, Фелісітас Макгілкріст і Джон Портер у своєму дослідженні вказують на необхідність забезпечення прозорості алгоритмів та відповідальності за прийняті рішення, особливо у випадках автоматизованого оцінювання здобувачів освіти (Williamson та ін., 2023, 3-4). Це важливий аспект, оскільки збільшується ризик упереджень і дискримінації, якщо моделі ШІ не будуть належним чином контролюватися.

Крім того, Ілля Філіпов, CEO і співзасновник студії онлайн-освіти EdEra, наголошує на тому, що ШІ стане одним із драйверів EdTech і у світі, і в Україні завдяки інтелектуальним системам навчання (ITS), інструментам адаптивного шкільного навчання, автоматизованому оцінюванню, аналітиці успішності користувачів продуктів, створенню генеративного контенту (Філіпов, 2024).

Однією з найбільших переваг використання ШІ в освіті є можливість персоналізації навчального процесу. Завдяки аналізу великих даних (Big Data) та алгоритмам машинного навчання, системи ШІ можуть адаптувати навчальні програми відповідно до потреб кожного здобувача освіти. Наприклад, платформи на основі штучного інтелекту, такі як DreamBox або Knewton, аналізують відповіді учнів або студентів у реальному часі і підбирають наступні завдання, виходячи з індивідуального прогресу та сильних чи слабких сторін (Holmes, 2023). Це дозволяє створити динамічну навчальну траєкторію, яка зменшує ризик перевантаження студента або, навпаки, втрати мотивації через надто прості завдання.

Також перспективним напрямом є використання чат-ботів для надання зворотного зв'язку здобувачам освіти. Інтерактивні помічники на основі ШІ здатні оперативно відповідати на запитання, пояснювати складні теми та допомагати у розв'язанні задач і багато іншого. Наприклад, у дослідженнях, опублікованих у *Journal of University Teaching and Learning Practice*, показано, що використання чат-ботів допомагає здобувачам освіти значно покращити результати тестування, підвищити залученість та загальну задоволеність від навчального процесу (Journal of University Teaching and Learning Practice, 2024).

Однією з ключових областей застосування штучного інтелекту є інклюзивна освіта. Технології ШІ можуть допомогти у створенні доступного навчального середовища для осіб з ООП. Наприклад, розробки на основі комп'ютерного зору дозволяють автоматично перетворювати текст на мову або ж аудіо на текст для здобувачів освіти з порушеннями слуху або зору. Програми з аналізу мовлення можуть підтримувати учнів з дислексією або іншими мовленнєвими труднощами, допомагаючи їм поліпшити свої навички читання та письма. Варто зазначити, що Габріель Жульєн розглядає у своєму дослідженні можливості допомогти педагогам, батькам, учням, урядовцям і політикам у прийнятті правильних рішень щодо ефективного використання штучного інтелекту в інклюзивному освітньому середовищі при навчанні осіб із особливими освітніми потребами (Gabriel, 2024, 97-100).

Дослідження також показують, що інструменти штучного інтелекту можуть підвищити інклюзивність через створення гнучких ігор та навчальних матеріалів, які адаптуються до рівня знань та можливостей кожного учня. Такі інструменти дозволяють учням та студентам з ООП навчатися у зручному для них темпі, не відчуваючи тиску або дискримінації.

Автоматизація оцінювання є ще однією сферою, де штучний інтелект може внести значні зміни. Наприклад, платформи на основі ШІ здатні автоматично перевіряти письмові роботи, виявляючи граматичні та логічні помилки, що полегшує роботу викладачів (Microsoft, 2024). Однак, попри високий потенціал, ця сфера вимагає обережності, оскільки існує ризик упередженого оцінювання через неадекватно навчені моделі штучного інтелекту. Необхідно забезпечити регулярний контроль якості моделей та їх відповідність принципам етичного використання даних.

Штучний інтелект також може сприяти управлінню навчальними процесами через прогнозування академічної успішності здобувачів освіти. Алгоритми на основі аналізу попередніх даних можуть передбачати, які здобувачі освіти можуть мати труднощі з успішністю, дозволяючи викладачам вчасно втрутитися і надати підтримку (Zawacki-Richter та ін., 2019). Це дає можливість забезпечити більш гнучкий та адаптивний підхід до навчання, що особливо актуально в умовах дистанційної освіти.

Попри значний прогрес у використанні штучного інтелекту в освіті, існують певні виклики, що потребують подальших досліджень. Насамперед це питання етики та відповідальності при використанні ШІ, адже рішення, прийняті автоматизованими системами, можуть мати серйозний вплив на майбутнє здобувачів освіти. Необхідно вивчати способи зменшення алгоритмічної упередженості та забезпечення справедливості при використанні цих технологій.

Крім того, залишається відкритим питання щодо підготовки педагогів до роботи з технологіями штучного інтелекту. Важливо забезпечити педагогічних та наково-педагогічних працівників відповідними навичками, щоб вони могли ефективно використовувати ці інструменти у своїй професійній діяльності. Дослідження у цій галузі повинні також приділяти увагу розробці нових освітніх програм, що включатимуть вивчення штучного інтелекту як обов'язкової частини підготовки майбутніх педагогів.

Штучний інтелект уже сьогодні змінює освітній ландшафт, стаючи важливим інструментом для індивідуалізації навчання, підвищення інклюзивності та автоматизації оцінювання. Попри значні переваги, впровадження ШІ в освіті супроводжується викликами, зокрема у сфері етики та підготовки викладачів. Подальші дослідження у цій галузі повинні сприяти створенню справедливих, етичних та ефективних рішень для підтримки сучасної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Загальні відомості про помічники й інструменти для написання тексту на основі ШІ. (б. д.). <https://www.microsoft.com/>. <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365/word/ai-writing>
2. Філіпов, І. (2024, 14 травня). *Перспективи та напрямки зростання EdTech в Україні*. Новини IT і бізнесу в Україні – AIN.ua. <https://ain.ua/2024/05/14/perspektyvy-ta-napryamky-zrostannya-edtech-v-ukrayini-kolonka/>
3. *Artificial intelligence in education*. (б. д.). UNESCO : Building Peace through Education, Science and Culture, communication and information. <https://www.unesco.org/en/digital-education/artificial-intelligence>
4. *Enhancing student engagement using artificial intelligence (AI) and chatbots like chatgpt / journal of university teaching and learning practice*. - vol. 21 no. 06 (2024). (2024, 19 квітня). <https://open-publishing.org/>. <https://doi.org/10.53761/pzd17z29>
5. Gabriel, J. (2024). How Artificial Intelligence (AI) impacts inclusive education. *Educational Research and Reviews*, 19(6), 95–103. <https://doi.org/10.5897/err2024.4404>
6. Holmes, W. (2023, 18 жовтня). *The unintended consequences of artificial intelligence and education*. Education International. <https://www.ei-ie.org/en/item/28115:the-unintended-consequences-of-artificial-intelligence-and-education>
7. Sciforce. (2023, 12 вересня). *AI revolution in edtech: AI in education trends and successful cases*. Medium. <https://medium.com/sciforce/ai-revolution-in-edtech-ai-in-education-trends-and-successful-cases-7d5b7d69b77b>
8. Williamson, B., Macgilchrist, F., & Potter, J. (2023). Re-examining AI, automation and datafication in education. *Learning, Media and Technology*, 48(1), 1–5. <https://doi.org/10.1080/17439884.2023.2167830>
9. Zawacki-Richter, O., Marín, V. I., Bond, M., & Gouverneur, F. (2019). Systematic review of research on artificial intelligence applications in higher education – where are the educators? *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 16(1). <https://doi.org/10.1186/s41239-019-0171-0>

Павлова Т. С.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

ЦИФРОВІ ІННОВАЦІЇ У ЗАГАЛЬНІЙ СЕРЕДНІЙ ОСВІТІ: РОЛЬ ЕЛЕКТРОННОГО ІНТЕРАКТИВНОГО ПІДРУЧНИКА

Цифровізація освіти стає важливим етапом у підготовці школярів до життя в умовах інформаційного суспільства. Новітні технології дозволяють розширити можливості традиційного навчання, надаючи більш гнучкий підхід до засвоєння знань.

Одним із актуальних питань забезпечення максимальної ефективності змішаного навчання, як зазначають вчені О. Малихін, В. Рогова, є модернізація підручника як одного з ключових елементів сучасного освітнього процесу. Оптимальним для забезпечення цілей навчання в зазначених умовах організації освітнього процесу є доповнення друкованого (паперового) підручника його розширеною електронною версією, що реалізує застосування широкого кола можливостей цифрових освітніх технологій (Малихін, Рогова, 2023).

Сучасні реалії вимагають адаптації навчального процесу до особливостей цифрового покоління. На думку науковиці І. Ліпчевської, більшість дітей

молодшого шкільного віку «налаштовані» на сприйняття онлайн уроків, так як інформаційно-комунікаційні технології є невід'ємною складовою їх повсякденного життя. Проте, водночас, вони знаходяться на етапі становлення довільності (свідомого контролю) уваги і пам'яті та активного розвитку словесно-логічного мислення. Отже, необхідним є забезпечення високої якості цифрового навчального контенту: він має бути інформативним, зрозумілим (доступним) та цікавим для учнів (Ліпчевська, 2022).

Розвиток цифрових технологій відкриває нові перспективи для оновлення навчальних підходів. Використання електронних підручників дозволяє зберігати основні функції традиційних матеріалів і водночас доповнювати їх інноваційними можливостями, такими як інтерактивні вправи, мультимедійний контент і персоналізовані навчальні маршрути, що сприяє створенню сучасного освітнього середовища, яке відповідає потребам нового покоління учнів.

Цифровізація є практичним інструментом персоналізації, індивідуалізації та диференціації навчання. Швидкий розвиток технологій сприяє розширенню доступу до навчальних ресурсів, проте водночас вимагає нових підходів до їх інтеграції. На думку дослідників О. Малихіна, Н. Арістової, використання цифрових (інформаційно-комунікаційних) технологій зумовлює виникнення специфічних утруднень у навчанні сучасних учнів. Наявність широкого спектру програмного забезпечення та швидкі темпи його оновлення потребують систематизації, постійного моніторингу й актуалізації переліків цифрових додатків для навчання (Малихін, Арістова, 2024).

Цифрова освіта визначається як процес опанування освіти учнем (учнями), що відбувається в цифровому інформаційно-освітньому середовищі, об'єктний склад якого утворюють цифрові ресурси освітнього призначення (бази цифрових освітніх ресурсів), та комп'ютерні й комп'ютерно орієнтовані засоби навчання, а навчально-пізнавальна діяльність та організація освітнього процесу, зокрема, взаємодія між учасникам освітнього процесу, а також оцінювання навчальних досягнень учнів, здійснюються за допомогою цифрових технологій та інформаційно-комунікаційних мереж, зокрема, Інтернет (Кремень, 2022).

У сучасному світі це середовище охоплює не лише технологічні аспекти, але й соціальну взаємодію між усіма учасниками процесу навчання. Цифрова освіта передбачає створення інклюзивного середовища, яке враховує різноманітні потреби й можливості учнів.

Цифрові технології відкривають можливість для учнів навчатися асинхронно, у зручному для них темпі, самостійно обираючи матеріали та завдання відповідно до своїх інтересів, здібностей, індивідуальних потреб і рівня підготовки. Учені О. Малихін, Н. Арістова та І. Ліпчевська вказують, що це сприяє поглибленому розумінню профільних предметів, покращенню загальних результатів навчання та підвищенню мотивації. Крім того, завдяки використанню цифрового моніторингу навчальних досягнень учителі отримують змогу більш точно відстежувати прогрес кожного учня, виявляти труднощі в засвоєнні матеріалу й оперативно надавати необхідну підтримку (Малихін, Арістова, Ліпчевська, 2024).

Зважаючи на особливості форматів навчання молодших школярів, більшість матеріалів усе частіше адаптують до цифрових форматів, аби залучити до освітнього процесу якомога більше дітей. Поширюються практики користування різноманітними електронними ресурсами, наповненими навчальним контентом, створеним або адаптованим до вітчизняних освітніх програм (Онопрієнко, 2023).

Формування стійкої мотивації є важливим чинником ефективності використання цифрових технологій у навчанні. Однак досягнення цього завдання вимагає врахування як технологічних аспектів, так і психологічних умов. Важливо створити освітнє середовище, яке сприяє зацікавленості учнів і розвитку їхньої внутрішньої мотивації.

Дослідження вченої М. Загорулько акцентує увагу на тому, що становлення мотивації учнів є багатограним процесом, який залежить від численних зовнішніх і внутрішніх чинників. Формування мотивації сприяє створенню освітнього середовища, яке враховує особистісні потреби учнів, соціальні аспекти їхнього розвитку та рівень взаємодії з педагогами й однолітками. Серед важливих зовнішніх умов науковиця виділяє діяльність педагога, зміст занять, використання технічних засобів навчання та психологічний клімат у групі (Загорулько, 2021).

Електронний підручник у початковій школі сприяє ефективній взаємодії між учителем і учнями, дозволяючи організовувати навчальний процес у форматі партнерства. Його структура повинна забезпечувати різноманітні можливості для опанування змісту та враховувати індивідуальні особливості учнів, включно з рівнем їхньої мотивації та когнітивними здібностями.

Технологічні характеристики електронного підручника включають:

- гнучку структуру та зручний доступ до інформації через гіперпосилання, закладки, швидкі переходи між розділами й сторінками;
- інтерактивні елементи, які заохочують учнів до активного навчання через тести, ігри, моделювання процесів і візуалізацію даних;
- можливість персоналізації навчання, що дозволяє налаштувати складність і темп відповідно до індивідуальних потреб учнів (Павлова, 2024).

Апробація електронного інтерактивного підручника, проведена в 12 класах початкової школи, показала його високу ефективність. Педагогічно-експериментатори відзначили, що хоча інтерактивні підручники мають значні переваги, такі як мультимедійність і зручність, вони не можуть повністю замінити друковані через технічні обмеження. У багатьох школах також бракує необхідної технічної бази, а читання з паперу залишається більш комфортним для учнів у певних умовах.

Електронні інтерактивні підручники є ключовим компонентом цифрових інновацій, які змінюють освітнє середовище. Їх ефективне впровадження залежить від наявності відповідної технічної бази, підготовки педагогів і адаптації навчальних матеріалів до потреб учнів. Подальший розвиток таких підручників у поєднанні з традиційними методами дозволить забезпечити оптимальний баланс між інноваціями та перевіреними підходами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Видавництво Ранок. (2022). *Електронні підручники. Я досліджую світ*. Отримано з <https://ua.izzi.digital/DOS/294668/294671.html>
2. Загорулько, М. О. (2021). Формування дослідницько-діагностичних умінь майбутніх учителів початкової школи у процесі навчання психолого-педагогічних дисциплін. *Київ: Інститут педагогіки НАПН України*, 12-2021. <https://undip.org.ua/wp-content/uploads/2021/12/Zahorulko-13.12.2021-1.pdf>
3. Кремень, В. Г., Биков, В. Ю., Ляшенко, О. І., Литвинова, С. Г., Луговий, В. І., Мальований, Ю. І., Пінчук, О. П., & Топузов, О. М. (2022). Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи: Наукова доповідь загальним зборам НАПН України «Науково-методичне забезпечення цифровізації освіти України: стан, проблеми, перспективи», 18-19 листопада 2022 р. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(2), 1-49. <https://doi.org/10.37472/v.naes.2022.4223>
4. Ліпчевська, І. Л. (2022). Візуалізація як складова дистанційної освіти у початковій школі. У *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції* (с. 104–105). Київ, Україна: Видавничий центр КНУКіМ.
5. Малихін, О. В., Арістова, Н. О., & Ліпчевська, І. Л. (2024). Цифровізація профільної середньої освіти як інструмент мінімізації навчальних втрат учнів в умовах воєнного стану. *Український Педагогічний журнал*, (4), 57–64. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-57-64>
6. Малихін, О. В., & Рогова, В. Б. (2023). Сучасний підручник і його роль в умовах змішаного навчання. *Проблеми сучасного підручника*, (29), 117–124. <https://doi.org/10.32405/2411-1309-2022-29-117-124>
7. Онопрієнко, О.В. (2023). Вимірювання втрат у навчанні молодших школярів математики засобами електронної платформи. Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення, 88–91. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736628>
8. Павлова, Т. С. (2024). Електронний інтерактивний підручник з інтегрованого курсу «Я досліджую світ»: інструментальні можливості. *Український Педагогічний журнал*, (1), 151–160. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-151-160>

Панченко О. О.

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)*

Колісник К. С.

*Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)*

КАРТКИ PECS ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІЗУАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Останнім часом в світі збільшується кількість дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами, які з різного виду причин не можуть опанувати словесну мову. Через відсутність мовленнєвої діяльності діти зазнають труднощів у соціальній взаємодії та адаптації. саме тому, щоб налагодити комунікацію дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами з оточуючими варто використовувати методи альтернативної комунікації.

Альтернативна комунікація – це засіб, за допомогою якого людина, яка не в змозі використовувати мовлення, отримує можливість спілкуватися (Самсонова, та ін., 2022)

Одним із засобів альтернативної комунікації дітей дошкільного віку є система карток PECS. Головною метою яких є дати можливість дитині виражати свої бажання та потреби не використовуючи слова. Картки PECS є необхідною системою комунікації та візуальної підтримки, яка допоможе освоїти або прискорити мовленнєву діяльність. Якщо ж дитина з ООП не зможе освоїти мовленнєву діяльність, то картки допоможуть дитині порозумітись з оточенням.

Картки PECS, як інструмент альтернативної комунікації розробили і дослідили в США науковець Andy Bondy та логопед Lori Frost наприкінці 1980-х років в основному для людей з розладом аутистичного спектру (РАС) і на сьогодні є одним з найбільш поширених інструментів альтернативної комунікації.

PECS – Picture (зображення) Exchange (зміна) Communication (комунікація) System (система) – це система, яка дозволяє дітям з особливими освітніми потребами за допомогою обміну зображеннями висловлювати свої бажання і потреби.

Метою цієї методики є: спонукати дитину розпочати комунікаційну взаємодію. Методикою навчання PECS передбачено постійні і систематичні завдання з малюнками завдяки яким у дітей може з'явитись «мова». За допомогою цих карток діти можуть виражати свої почуття, емоції та бажання.

Розвиток мовлення відбувається завдяки взаємодії словесної та візуальної підтримки.

До основних переваг використання карток PECS, М. McDonald відносять (Battaglia&Donald, 2015):

- швидкість отримання базових навичок комунікації;
- можливість проявляти ініціативу і спонтанно вимовляти слова;
- доступність спілкування з оточуючими для невербальних дітей.

Метою системи PECS є розвиток спонтанної комунікації у дітей з порушеннями розвитку. Для досягнення цієї мети автори системи, А. Бонді та Л. Фрост, розробили детальну програму навчання, яка складається з кількох послідовних етапів (Bondy& Frost, 2011):

I – спостереження за дитиною, визначення її мотиваційних стимулів, підбір та оптимізація навчального матеріалу, встановлення контакту;

II – навчання спілкуванню, обмін з педагогом зображеннями бажаного предмета або діяльності;

III – закріплення та автоматизація попередніх навичок в різних ситуаціях і з різними людьми.

IV – навчання обирати з двох або більше зображень бажане.

V – навчання будувати прості речення, починаючи зі словосполучення «Я хочу». Додаються прикметники та дієслова.

VI – навчання за допомогою карток відповідати на питання пов'язані з її бажаннями (предмети, діяльність).

VII – навчання відповідати на більш ширше коло питань (про відчуття, емоції).

Для успішного засвоєння проходить шість етапів навчання:

1-й етап - навчання комунікації за допомогою карток;

2-й етап - дистанція і старанність;

3-й етап - розрізнення картинок;

4-й етап - побудова речень;

5-й етап - відповідь на питання «Що ти хочеш?»;

6-й етап – вміння дитини коментувати те, що вона бачить (Коломоєць та ін., 2021, с. 213).

На першому етапі навчання здійснюється фізичний обмін картинки на предмет. На цьому етапі використовується лише один предмет і лише одна картка.

На другому етапі дитина закріплює і узагальнює досвід отриманий на першому етапі і опановує віддавання карток. До другого етапу слід переходити коли дитина вже може самостійно подавати до 24 карток. На цьому етапі так як і на першому використовується лише один предмет і лише одна картка. На цьому етапі дитина має необхідну брати картку і принести її вчителю, який припустимо може бути в іншому кінці класу і віддати картку в руки.

На третьому етапі навчання дитина вчиться розпізнавати, що зображено на картці та розрізняти бажані картки від небажаних.

Варто зазначити що на етапах наведених вище не використовують словесні підказки та вказівки.

Четвертий етап – навчання складати речення використовуючи картки. Для цього використовується картка з написом «Я хочу (предмет)». Дитина бере картку бажаного предмету і віддає педагогу, який в свою чергу емоційно промовляє «Я хочу (предмет)» і дає предмет дитині. Ці завдання виконуються до моменту поки дитина самостійно не почне показувати що вона хоче.

На п'ятому етапі навчання давати відповіді на прості питання з використанням карток.

На шостій стадії – вміння робити коментарі за допомогою карток.

Таким чином, методика послідовного навчання має на меті поступове оволодіння дитиною комунікативними навичками без використання вербальних підказок, що стимулює розвиток самостійного мислення і взаємодії. Отже, шість етапів навчання комунікації за допомогою карток PECS є послідовною і

структурованою методикою, яка сприяє розвитку в дітей основних комунікативних навичок. Починаючи з простого фізичного обміну картками, дитина поступово оволодіває складнішими етапами, такими як розрізнення зображень, побудова речень та відповідь на питання. Кінцевою метою цього процесу є розвиток здатності дитини не лише висловлювати бажання, але й робити самостійні висловлювання. Така система забезпечує поступове та ефективне формування комунікативних здібностей, що особливо важливо для дітей з труднощами у вербальній комунікації. Особливу увагу треба приділяти тому, щоб не спонукати мовлення, а отримувати чітку відповідь на запитання (Коломоєць та ін., 2021).

Така робота з дітьми з особливими освітніми потребами може вестись роками та з залученням різних фахівців.

Перевагами застосування карток PECS є:

- Набуття базових функціональних навичок комунікації;
- Поява ініціативності та спонтанного вимовляння слів, ніж за допомогою навчання назв предметів;
- Самостійність і незалежність дитини під час вираження потреб, вирішення проблем та здатність приймати рішення;
- Доступність спілкування дітей з оточенням.

Отже, використання альтернативної комунікації, а саме використання карток PECS, прискорює розвиток розмовного мовлення завдяки словесному та візуальному симбіозу. Під час таких занять важливо: закріплювати етап «не комунікативних» дій, не прискорювати перехід до наступного етапу, а виконувати дії чітко і поступово та не зловживати використанням підказок. Таким чином, навіть в умовах комплексної та цілеспрямованої роботи сформувавши мовлення у немовленнєвої дитини дуже важко, цей процес є тривалим і вимагає терпіння, але завдяки злагодженій роботі та словесному і візуальному симбіозу можна освоїти та прискорити мовленнєву діяльність дітей дошкільного віку з ООП.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Самсонова Л. С., Дмитрієва, М. В., Чайка, М. С., Усатенко, Г. В., Кривоногова, О. В., Давиденко, А. Ю., & Панічевська, Є. В. (2022). Використання методів альтернативної та додаткової комунікації у закладах освіти. UPL: https://mon.gov.ua/storage/app/media/inkluzyvne-navchannya/2022/09/14/List-4.2_373-22-09.09.2022_Pro.metod.rekom.14.09.2022.pdf.
2. Battaglia, D., & McDonald, M. E. (2015). Effects of the picture exchange communication system (pecs) on maladaptive behavior in children with autism spectrum disorders (ASD): a review of the literature. *Journal of the American Academy of Special Education Professionals*, 8, 20.
3. Bondy, A., & Frost, L. (2011). *A picture's worth: PECS and other visual communication strategies in autism*. Woodbine House.
4. Коломоєць, Т. Г., Савенко, О. С., & Осадча, Д. В. (2021). Використання альтернативної комунікації у навчання дітей з розладами аутистичного спектру. У *European*

Плачинда Т. С.

*Національний університет «Полтавська політехніка
імені Юрія Кондратюка»
(Полтава, Україна)*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ НАВЧАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ ВИЩОЇ ШКОЛИ

Сучасні трансформаційні процеси у вищій школі актуалізують необхідність формування світорозуміння студентства, їхніх ціннісних орієнтацій, системного сучасного соціального та гуманістичного мислення в освітньому процесі тощо. У цьому контексті соціальна функція закладів вищої освіти полягає у високоякісній підготовці майбутніх фахівців, зокрема фахівців фізичної культури та спорту. Позаяк успішна конкуренція на світовому ринку знань залежить від правильного окреслення університетами пріоритетів у викладанні та навчанні здобувачів освіти.

Переконані, що вагома роль в освітньому процесі належить саме викладачам ЗВО. Як слушно зазначено: «Важливу роль у процесі професійної підготовки майбутніх фахівців, ... відіграють викладачі вишів, адже оволодіння необхідними знаннями, вміннями та навичками для подальшої професійної діяльності стає пріоритетним напрямом у професійній підготовці фахівців високої кваліфікації. Проте, не завжди педагог вищої школи, зокрема викладач-початківець, має необхідні компетентності викладацької діяльності (Плачинда, 2022). Тому набуває актуальності формування у здобувачів освіти, як передбачуваних педагогів освітніх закладів, навичок використання сучасних педагогічних технологій, як от: проблемне навчання, диференційоване навчання, проєктне навчання, перевернуте навчання, гейміфікація, Веб-квест, Кейс-стаді тощо. Сформованість зазначених навичок у майбутніх фахівців фізичної культури та спорту дозволить удосконалити освітній процес у закладах освіти.

З метою формування необхідних навичок застосування інноваційних підходів здобувачами освіти під час майбутньої професійної діяльності, кафедрою фізичної культури та спорту Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» впроваджено освітню компоненту «Інноваційні підходи до викладання та навчання в закладах освіти», яка займає чільне місце в освітній програмі «Професійна освіта» (Освітня програма).

Робоча програм навчальної дисципліни розрахована на п'ять кредитів і складається з двох змістовних модулів, відповідно: «Теоретичні підвалини педагогічної інноватики» та «Інноваційні технології викладання та навчання в закладах освіти».

Перший змістовий модуль розкриває питання: педагогічної інноватики в системі наукового знання; інноваційних процесів в системі освіти; інноваційної діяльності викладача та його готовність до інноваційної діяльності; сутнісної характеристики педагогічних технологій, їх ознаки та класифікації; традиційних та інноваційних технологій навчання, їх порівняльна характеристика.

Другий змістовий модуль зосереджений безпосередньо на формуванні навичок у здобувачів освіти застосування у власній майбутній педагогічній діяльності інноваційних технологій навчання, а саме: технології інтерактивного навчання; проєктні технології навчання; технології евристичного навчання та імітаційні технології навчання; модульні технології як відкриті технології навчання; інформаційні технології та технології дистанційного навчання.

Очікуваними результатами навчання аналізованої дисципліни відповідно до освітньої програми «Професійна освіта» (Освітня програма) є програмні результати навчання, а саме:

- здатність використовувати знання сучасних проблем філософії науки і освіти при вирішенні освітніх і професійних завдань у сфері професійної педагогічної освіти;

- здатність до викладацької діяльності, удосконалення змісту, форм, методів навчання шляхом використання сучасних інноваційних освітніх технологій у сфері педагогічної освіти;

- критично добирати, впроваджувати, ефективно використовувати сучасні цифрові інструменти, інформаційні технології та ресурси в організації освітнього процесу закладів вищої та професійної освіти, в інноваційній та/або дослідницькій діяльності;

- критично аналізувати та оцінювати сучасні педагогічні теорії і технології, узагальнювати перспективний вітчизняний і зарубіжний досвід та освітні практики професійної освіти, визначати суперечності, актуальні проблеми, тенденції і ціннісні орієнтири її розвитку, генерувати нові ідеї;

- критично осмислювати національні тенденції розвитку професійної освіти, доцільно застосовувати в освітній діяльності сучасні дидактичні та методичні засади викладання професійно орієнтованих дисциплін, обирати відповідні технології та методики, супроводжувати здобувача освіти у створенні та реалізації індивідуальної освітньої траєкторії;

- розробляти та вдосконалювати освітні програми, навчальні та робочі програми, навчально-методичне забезпечення освітнього процесу в закладах професійної, фахової передвищої та вищої освіти відповідно до нормативних вимог;

- підтримувати особистісно-професійний саморозвиток упродовж життя.

Суттєва роль відводиться самостійній роботі здобувачів освіти, метою якої є:

- набуття навичок опрацювання, аналізу та систематизації науково-педагогічних джерел інформації;

- аналіз та узагальнення сутності, структура та класифікації педагогічних інновацій; набуття знань щодо принципів інноваційного розвитку педагогічної діяльності в Україні;

- систематизація особливостей інноваційної педагогічної діяльності викладача ЗВО;

- набуття знань щодо сутності, особливостей і класифікації педагогічних технологій;

- набуття вмінь розмежування відмінностей традиційного й інноваційного підходу у викладанні та навчанні;

- розуміння змісту, ознак і завдань інтерактивних технологій навчання;

- надання характеристики проєктного навчання у вищій школі;

- надання характеристики евристичної (дослідницької) та імітаційної технології навчання у ЗВО;

- розуміння особливостей модульних технологій навчання;

- знання щодо актуальності застосування інформаційних технологій навчання та впровадження дистанційного навчання у вищій школі тощо.

Таким чином, розглянута робоча програма навчальної дисципліни «Інноваційні підходи до викладання та навчання в закладах освіти», що впроваджена в освітній процес Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» кафедрою фізичної культури та спорту, розкриває потенціал освітнього компоненту щодо формування необхідних навичок застосування інноваційних педагогічних технологій майбутніми фахівцями фізичної культури та спорту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Рибалко, Л. М. (2024). *Освітньо-наукова програма «Професійна освіта»*. <http://surl.li/cvkupw>

2.Плачинда, Т. С. (2022). Формування навичок застосування сучасних педагогічних технологій у майбутніх викладачів авіаційних закладів вищої освіти. У Л. Барановська & Л. Морська (Ред.), *Інноваційні освітні технології: Світовий і вітчизняний досвід використання в системі неперервної освіти* (с. 210–220). ТОВ«Білоцерківдрук».

Рябець С. І.

*Центральноукраїнський державний університет
імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна)*

ДИДАКТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ

Штучний інтелект (ШІ) став важливим елементом сучасного суспільства, глибоко впливаючи на різні сфери життя, включаючи освіту (Концепція, 2020). Його здатність автоматизувати процеси, аналізувати великі обсяги даних та адаптуватися до індивідуальних потреб користувачів надає нові можливості для навчання і викладання. Отже, мета цієї роботи – дослідити дидактичні

можливості ШІ та його потенціал для підвищення ефективності освітнього процесу.

Штучний інтелект надає унікальні можливості для трансформації освітнього процесу, але разом з цим постають питання щодо його впливу на дидактичні методи навчання. Вивчення дидактичних можливостей штучного інтелекту набуває широкого поширення у багатьох закладах освіти по всьому світу. Останні дослідження у провідних університетах фокусуються на кількох ключових аспектах: персоналізації навчання, автоматизації оцінювання, інтеграції гейміфікації та етичних питаннях використання ШІ в освіті.

Університети США активно досліджують можливості адаптивних систем навчання, що використовують ШІ для персоналізації освітнього процесу. Ці системи дозволяють динамічно налаштовувати складність завдань, виходячи з індивідуального рівня кожного учня, підвищуючи мотивацію та ефективність навчання. Такі дослідження демонструють, що використання ШІ може суттєво покращити академічні результати, особливо серед здобувачів освіти, які потребують додаткової підтримки.

Європейські освітні інститути, зокрема у Великобританії та Німеччині, акцентують увагу на етиці ШІ у навчанні. Вони розглядають можливі ризики впровадження автоматизованих систем оцінювання, зокрема проблеми упередженості алгоритмів та можливі зловживання технологією. Результати цих досліджень підкреслюють важливість прозорості та об'єктивності в роботі ШІ, а також необхідність контролю за його використанням у освітніх процесах.

Азійські університети, такі як в Сінгапурі та Китаї, активно досліджують гейміфікацію та використання симуляцій у навчанні за допомогою ШІ. Їхні дослідження показують, що інтерактивні методи, підтримувані ШІ, сприяють більш активному залученню студентів у процес навчання, дозволяючи відпрацьовувати навички у безпечних віртуальних середовищах. Це особливо важливо для технічних спеціальностей, де симуляції можуть замінити дорогі або ризиковані практичні заняття.

Розглянемо вказані та інші аспекти використання ШІ.

Однією з головних переваг використання ШІ в освіті є його здатність підтримувати *індивідуалізацію навчання*. Використання алгоритмів машинного навчання дозволяє створювати адаптивні навчальні системи, які можуть підлаштовувати навчальні матеріали під потреби кожного учня. Наприклад, ШІ може:

–аналізувати прогрес учня та пропонувати завдання відповідного рівня складності;

–визначати слабкі місця в знаннях та концентрувати увагу на цих аспектах;

–пропонувати персоналізовані рекомендації для подальшого навчання.

Вище зазначене дозволяє не лише поліпшити успішність учнів, а й зробити процес навчання більш ефективним і цікавим.

Іншою важливою можливістю ШІ є *автоматизація процесу оцінювання*. Традиційні методи оцінювання, такі як тести та екзамени, можуть бути

трудомісткими для викладачів, особливо у великих класах. ШІ може значно скоротити час, необхідний для перевірки робіт, та підвищити об'єктивність оцінювання (Fox et al., 2022). Автоматизовані системи можуть:

- аналізувати тестові результати в режимі реального часу;
- оцінювати не лише закриті запитання, але й відкриті завдання за допомогою алгоритмів обробки рідної мови;
- знижувати суб'єктивність оцінювання завдяки використанню однакових критеріїв для всіх учнів.

Ці інструменти дозволяють вчителям зосередитися на творчій та комунікативній складовій викладання (Bowen, 2023), а не на рутинних завданнях.

ШІ також відкриває нові можливості для *створення та удосконалення навчальних матеріалів*. За допомогою технологій генеративного навчання та аналізу великих даних, можна розробляти навчальні програми, які:

- автоматично оновлюються та адаптуються до нових даних;
- включають інтерактивні елементи, що стимулюють зацікавленість здобувачів освіти;
- забезпечують різні види контенту: текстові матеріали, відео, інтерактивні вправи, симуляції.

ШІ також може підтримувати створення навчальних планів, враховуючи індивідуальні потреби класу або групи учнів.

Однією з сучасних тенденцій у дидактиці є *використання гейміфікації та симуляцій* у навчанні (Holmes, 2019). ШІ може підвищити ефективність цих методів, створюючи реалістичні навчальні середовища. Наприклад, симуляції можуть використовуватися для навчання в таких галузях, як медицина, інженерія чи управління, дозволяючи студентам відточувати навички у безпечному віртуальному середовищі. Інтерактивні навчальні платформи з елементами гейміфікації можуть також:

- стимулювати мотивацію здобувачів освіти через систему нагород;
- підвищувати зацікавленість у предметі завдяки різноманітним інтерактивним завданням;
- покращувати співпрацю та комунікацію серед учнів.

Штучний інтелект також може виступати як *асистент викладача*, надаючи допомогу в організації освітнього процесу. Віртуальні помічники, створені на основі ШІ, можуть:

- відповідати на запитання учнів у режимі реального часу;
- надавати підтримку у плануванні уроків та розробці навчальних матеріалів;
- допомагати в управлінні навчальними ресурсами та контролювати прогрес учнів.

Це звільняє час викладача для глибшого вивчення предмета і забезпечення більш індивідуального підходу до кожного здобувача освіти.

Висновок. Штучний інтелект має величезний потенціал для покращення освітнього процесу та підвищення його ефективності. Він дозволяє індивідуалізувати навчання, автоматизувати оцінювання, створювати нові види навчальних матеріалів, забезпечувати інтерактивні методи навчання тощо. Однак його впровадження вимагає ретельної підготовки як з боку викладачів, так і з боку здобувачів освіти, щоб максимально використовувати його дидактичні можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України (10 листопада 2021). Концепція від 02.12.2020 № 1556-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-p#Text>.

2. Bowen, J. A. (2023). *Teaching with AI: A Practical Guide to a New Era of Human Learning*. Johns Hopkins University Press.

3. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning*. Center for Curriculum Redesign

4. Fox, A., Weinstein, B., & Fitzpatrick, D. (2022). *The AI Classroom: The Ultimate Guide to Artificial Intelligence in Education*. Elevate Books EDU.

Семененко Т. В.

*КЗ «Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат «Оберіг»
(Запоріжжя, Україна)*

ЗАСТОСУВАННЯ ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ НА УРОКАХ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ «ТЕХНОЛОГІЇ»

Соціалізація учнів з розладами аутистичного спектру – це складний і багатогранний процес, який вимагає індивідуального підходу та комплексної підтримки. Соціалізація – це будь-яка дія людини, яка має соціальний мотив. Соціальні навички допомагають людям взаємодіяти між собою, будувати міцні відносини. Вони дозволяють обмінюватися досвідом, контактувати з оточуючими з максимальною користю. Без них складно уявити процес навчання та розвитку.

Діти з РАС часто зустрічаються з труднощами у взаємодії з оточуючими, розумінні соціальних норм та емоцій інших людей. Це пов'язано з особливостями їхнього нейророзвитку, що проявляються в різних аспектах життя.

Всі учні з розладами аутистичного спектру мають проблеми з соціалізацією, проте їх можна розділити на дві групи: до першої належать особи, які не бажають йти на соціальні контакти; при будь-якій взаємодії вони стають тривожними або навіть агресивними, впадають в істерику; інколи, навпаки, всіляко ігнорують спілкування, демонструють відсутність інтересу.

До другої групи належать діти, які бажають підтримувати контакти з іншими людьми, мати друзів, проте також стикаються з проблемами соціалізації, що викликані затримкою мовлення, повільною обробкою інформації, відсутністю абстрактного мислення та іншими аспектами. Труднощі у спілкуванні та налагодженні контактів призводять до сильного розчарування та відсторонення від людей, які їх оточують.

Але кожна дитина з розладами аутистичного спектру є індивідуальністю, і те, що працює для одного учня, може не підходити іншому. Тому важливо постійно спостерігати за прогресом кожної дитини і залежно від цього вносити необхідні корективи в програму навчання.

Освітня галузь «Технології» дає змогу створювати індивідуальні навчальні траєкторії для кожного учня, адаптуючи матеріал до його темпу та стилю навчання. Технології допомагають розвивати комунікативні навички, соціальні навички, а також навички самостійної роботи. Завдяки опануванню технологічних навичок, учні з РАС отримують інструменти для більш успішної адаптації до сучасного світу та самостійного життя.

Залучення учнів до активної діяльності сприяє кращому засвоєнню матеріалу та розвитку пізнавальних процесів. Діяльнісний підхід дозволяє адаптувати освітній процес до індивідуальних особливостей кожного учня.

Дослідження та впровадження діяльнісного підходу до соціалізації учнів з розладами аутистичного спектру в освітній галузі «Технології» є надзвичайно актуальною, оскільки сприяє успішній інтеграції школярів з РАС у суспільство.

Діяльнісний підхід є надзвичайно ефективним для навчання учнів з розладами аутистичного спектру. Він дає змогу не лише передати знання та вміння, але й розвинути соціальні навички, комунікативні здібності та самостійність, залучати учнів до активної діяльності, що сприяє розвитку їхніх когнітивних, соціальних та практичних навичок.

Розлади аутистичного спектру – це, передусім, порушення розвитку, а не психічне захворювання. При правильній корекції, діти, у яких діагностовано аутизм, можуть успішно розвиватися, адаптуватися в суспільстві, приносити соціальну користь. Але все це вимагає своєчасної психолого-педагогічної корекції, точних знань і розуміння того, що потрібно робити. Всесвітня практика допомоги дітям з РАС засвідчила, що лікування таких дітей, не враховуючи складні випадки, – це корекція, навчання й розвиток соціальності (Гладун, 2015).

Оскільки при розладах аутичного спектру відбувається порушення базових механізмів взаємодії з іншими людьми та оточуючим світом, вирішити труднощі соціалізації непросто. Проблема також полягає в тому, що відсутність соціальних орієнтирів проявляється в ранньому віці, що призводить до виключення з соціуму, крім того навіть у спеціалізованих класах часто для них не можуть створити належні умови для навчання.

Серед основних труднощів у соціалізації учнів з РАС можна виокремити:

- порушення вербальної та невербальної комунікації; складність у встановленні зорового контакту, в розумінні інтонацій, жестикуляції, метафор;
- труднощі з розумінням соціальних сигналів; нездатність розпізнавати емоції інших людей, передбачати їхні дії та реагувати на них адекватно;
- обмежені інтереси та повторювані дії; схильність до зациклення на певних темах, предметах або рухах, що може ускладнювати взаємодію з іншими дітьми;
- підвищену або знижену чутливість до сенсорних подразників (звуків, світла, дотику), що може викликати дискомфорт й ускладнювати адаптацію до нового середовища;

– труднощі з читанням соціальних ситуацій; ускладнення в розумінні непрямих висловлювань, іронії, гумору, що може призводити до непорозумінь у спілкуванні.

Головним є позитивний зв'язок між учителем та учнем, позитивне сприйняття такого учня з боку вчителя, увага до всіх аспектів розвитку дитини – зокрема усвідомлення важливості її соціального розвитку, щоб вона в контексті стосунків з ровесників набула необхідних соціальних навичок (Чепка, 2015).

Діяльнісний підхід в освіті – це спрямованість освітнього процесу на розвиток ключових компетентностей і наскрізних умінь особистості, застосування теоретичних знань на практиці, формування здібностей до самоосвіти і командної роботи, успішну інтеграцію в соціум і професійну самореалізацію. Ідея діяльнісного підходу пов'язана саме з діяльністю, як засобом становлення і розвитку суб'єктності. Тобто, у процесі і результаті використання форм, прийомів і методів освітнього процесу народжується не робот, навчений і запрограмований на чітке виконання певних алгоритмів, дій і операцій, а особистість, яка обирає, оцінює, програмує і конструює різні види діяльності, що задовольняють потреби в саморозвитку й самореалізації.

Діяльнісний підхід в освіті передбачає, що навчання відбувається через активну діяльність учня. Це означає, що замість пасивного сприйняття інформації, учень сам досліджує, експериментує та будує власні знання. «Діяльнісний підхід – найприродніший спосіб підготувати дитину сьогодні до світу завтра» (Татаренко, 2022).

Діялісно-зорієнтовані завдання побудовані на актуальному для здобувачів освіти матеріалі, моделюють практичні життєві ситуації, мають особливу структуру (часто включають різні ілюстративні або умовно-графічні зображення), задають практичну діяльність.

Діяльнісний підхід особливо ефективний для учнів з розладами аутистичного спектру, оскільки: учні з РАС часто мають вузькі, але глибокі інтереси, а діяльнісний підхід дозволяє використовувати ці інтереси як точку опори для навчання; завдяки активній участі в навчальному процесі, учні розвивають навички самостійного мислення, прийняття рішень та вирішення проблем; спільна діяльність з однолітками сприяє розвитку комунікативних навичок, співпраці та розуміння соціальних норм; коли учень бачить результат своєї діяльності, у нього з'являється мотивація до подальшого навчання.

Важливість діялісного підходу в освітньому процесі учнів з РАС пояснюється:

- 1) конкретністю (завдання в технологіях часто мають чітку структуру та очікуваний результат, що допомагає учням з РАС краще розуміти мету й завдання навчання);
- 2) візуальною підтримкою (використання інструментів, матеріалів та візуальних схем робить процес навчання зрозумілішим і передбачуваним);
- 3) практичною спрямованістю (завдання в технологіях часто передбачають виконання практичних дій, що відповідає перевагам багатьох учнів з РАС);
- 4) розвитком навичок (діялісний підхід сприяє розвитку дрібної моторики, координації рухів, просторового мислення та інших важливих навичок) тощо.

Ефективність застосовування діяльнісного підходу під час уроків технологій пояснюється:

- чітким візуальним розкладом, який дає змогу показати послідовність дій;
- продумано організованим робочим місцем учня під час уроку таким чином, щоб усі необхідні інструменти та матеріали були для нього легко доступними;
- мінімізацією відволікань, забезпеченням спокійної творчої атмосфери, щоб учень міг зосередитися на завданні.

- використанням візуальних засобів (карток з малюнками, за допомогою яких можна показати послідовність дій), відеоінструкцій (демонстрація виконання завдання за допомогою відео), схем для пояснення складних процесів.

Оптимальніше реалізувати діяльнісний підхід у викладанні технологій з метою соціалізації учнів з розладами аутистичного спектру можна завдяки:

- створенню цікавих проєктів, наприклад, запропонувати учням цікаві проєкти, що відповідають їхнім інтересам (конструювання роботів, спроба розробки мобільного додатку тощо);

- наданню необхідної підтримки під час виконання проєктів, при цьому заохочувати учнів самостійно приймати рішення;

- роботі в парах та групах, щоб учні могли взаємодіяти та комунікувати один з одним;

- створенню індивідуальних навчальних планів з урахуванням інтересів, здібностей та особливостей кожного учня;

- використанню різноманітних інструментів, що є зрозумілими та цікавими для учнів;

- заохоченню до спілкування (створювати ситуації, в яких учні будуть змушені спілкуватися один з одним та з учителем);

- використанню візуальних матеріалів (картинок, схем, інструкцій з метою полегшення розуміння завдань);

- адаптації завдань: спрощенню або ускладненню завдань відповідно до рівня підготовки учня.

- регулярному зворотному зв'язку, акцентування на успіхах учнів, надання рекомендацій для їхнього покращення.

Приклади діяльнісних завдань з метою соціалізації учнів з розладами аутистичного спектру під час вивчення освітньої галузі «Технології»:

- створення презентації про своє улюблене хобі або тварину;

- розробка простого веб-сайту за допомогою спеціальних конструкторів.

- програмування роботи для виконання певних дій;

- ведення кулінарної книги, що розвиває навички читання, слідування інструкціям та організації.

Отже, діяльнісний підхід є ефективним інструментом для розвитку учнів з розладами аутистичного спектру. Завдяки активній участі в навчальному процесі, учні не тільки здобувають знання, але й розвивають необхідні життєві навички. Для досягнення максимальних результатів необхідно індивідуалізувати навчання, створити структуроване навчальне середовище та використовувати різноманітні методи навчання. Діяльнісний підхід є потужним інструментом для соціалізації учнів з РАС у процесі вивчення технологій. Завдяки виконанню практичних

завдань учні не лише набувають знань та вмінь, але й розвивають важливі соціальні навички, що допоможуть їм успішно інтегруватися в суспільство.

Побудова сучасних методичних матеріалів на діяльній основі – це відповідність запропонованих у них видів діяльності комплексу спеціально відібраних особистісних якостей здобувача освіти, посилення політехнічного компонента навчання. Зокрема, засвоєння не лише формально-логічних, а й оперативних знань (як потрібно діяти в конкретних ситуаціях, щоб досягти поставленої мети); засвоєння зразків міркувань, які застосовуються в різних науках; створення проблемних ситуацій, які стимулюють здобувачів освіти до дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гладун, Т. О. (2015). Розвиток соціальності дітей з розладами аутичного спектру: соціально-педагогічний дискурс проблеми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, (8), 294-302.

2. Татаренко, О. (2022). Діяльнісний підхід на уроках трудового навчання. *Розвиток професійної компетентності педагогічних працівників в умовах неперервної освіти, науково-методичний вісник*, (58), 214–222.

https://drive.google.com/file/d/1uOeL2Rw3a49xiVzAj_ml4SaqSmKyyh-1/view

3. Чепка, О. В. (2015). *Спеціальна педагогіка з історією логопедії*. ВПЦ «Візаві». https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4165/1/spec_pedag.pdf

Скиба В. П.

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(Запоріжжя, Україна)*

Ганчук М. М.

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(Запоріжжя, Україна)*

Аюбова Е. М.

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(Запоріжжя, Україна)*

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ВПРОВАДЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ (ОСВІТИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ)

Існує чимало тотожних визначень поняття екологічна освіта (ЕО), головний їх зміст базується на рекомендаціях Тбіліської Декларації. Зміст екологічної освіти – це знання, навички, ставлення та поведінка, які реалізуються через відповідні програми (Зінченко, 2019). Поняття «освіта для сталого розвитку» (ОСР) є ширшим за екологічну освіту, оскільки окрім екологічного включає економічний та соціальний складники.

На думку Shephard K. (2015) саме ЕО виступає одним із напрямів ОСР, але зводити контекст такої освіти лише до пропаганди екологічних знань, буде не зовсім правильною методичною рекомендацією (Shephard, 2015).

У «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки» значиться, що у структурах освітніх програм в майбутньому найбільш актуальним буде набуття універсальних компетентностей: вміння швидко опановувати нові технології, здатність до критичного мислення та креативного підходу до завдань. Перспективності набувають також навички системного мислення, програмування, міжгалузевої комунікації, вміння працювати в умовах невизначеності, мультикультурність і володіння декількома мовами, **екологічність мислення**, мультифункціональність (Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки, 2020).

Srinivas H. (2022) вважає, що практика впровадження ЕО/ ОСР в університетах повинна формуватися з наступних складників:

- **обізнаність** – загальне розуміння впливу та наслідків поведінки та способу життя як на локальне, так і на глобальне середовище;

- **знання** – різноманітний досвід, базове розуміння, знання та подальші дії, необхідні для сталого розвитку;

- **навички** – трансформація знань в екологічні компетентності та сформовану екологічну поведінку задля аналізу та запобігання екологічним ризикам та їх вірогідним наслідкам;

- **участь** – можливість здобувачів практично реалізувати свої знання та навички в проєктах, пов'язаних з екологічною складовою та сталим розвитком;

- **цінності** – формування ментальної залученості до екологічних проблем, а також цінностей, на основі яких здобувачі спроможні діяти екологічно відповідально та свідомо задля сприяння сталому розвитку (Srinivas, 2022).

Детально вивчаючи питання та проблематику впровадження екологічної освіти (освіти для сталого розвитку) ми зробили ряд висновків, до переліку котрих також віднесли: відсутність практичного спрямування набутих екологічних компетентностей та адаптивності екологічних знань для подальшої професійної діяльності фахівців «неекологічних» спеціальностей (технічних, аграрних, економічних тощо).

Основні пріоритети, які ставляться викладачем в рамках дисциплін екологічного спрямування – це створення просторового уявлення системності процесів на різних рівнях зв'язків в екосистемах, формування в здобувачів вищої освіти усвідомлення екологічних змін, які швидкими темпами відбуваються в глобальному масштабі. Відмінною рисою при роботі зі здобувачами неекологічних спеціальностей є те, що, скоріш за все, екологія не стане їх подальшим професійним пріоритетом, але вони мають чітко усвідомити, що екологічний складник – це один з ключових базисів сталого розвитку, потенціал для міжнародного співробітництва в усіх без винятку професійних сферах. Саме екологічно свідомий підхід має стати підґрунтям подальшої професійної діяльності, світоглядною концепцією та буденною звичкою кожної людини (Скиба, Ганчук, Вознюк, & Ліхо, 2023).

Безумовно якість та результативність освітнього процесу формується з багатьох взаємопов'язаних складників, проте вагоме місце в цій системі посідають методи та технології навчання, адаптовані під реалії та виклики сьогодення з врахуванням потреб та особливостей теперішнього контингенту здобувачів вищої освіти. З огляду на це маємо на меті проаналізувати відмінність методичного підходу до формування екологічної компетентності у здобувачів вищої освіти пасивними (традиційними) та інноваційними (в т.ч. активними) методами навчання.

Розрізняють пасивні, активні та інтерактивні методи навчання. Їх відмінність полягає в залученості та взаємодії здобувачів освіти в процесі навчання. У процесі пасивного навчання здобувач виконує роль пасивного слухача, активні методи навчання забезпечують взаємодію здобувача з викладачем, а інтерактивні – здобувачів між собою та безпосередньо з викладачем. Пасивні методи визнані малоефективними. За узагальненими статистичними даними рівень запам'ятовування при пасивному навчанні сягає лише 30%, тоді як інтерактивне навчання дозволяє усвідомити 90% отриманої інформації (Туркот, & Коновал, 2013).

Безсумнівно, на тепер застосування інноваційних (активних) методів навчання є більш популяризованим та поширеним. Їх застосування спрямоване на забезпечення практичної складової навчального процесу. Дані освітні технології орієнтовані на:

- забезпечення більш ефективного засвоєння матеріалу;
- студентоцентрованість;
- розвиток навичок та вмінь, критичного та системного мислення;
- підвищення мотивації до навчання;
- підготовку до практичної діяльності.

Якщо повернутись до змісту «Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки», зазначеного вище, то саме інноваційні методи – це найкращий альтернативний підхід задля досягнення визначених освітніх результатів. З огляду на це саме інноваційні та інтерактивні технології все частіше застосовуються в освітньому процесі та знаходять позитивні відгуки, що підтверджується результатами анкетних опитувань серед здобувачів щодо якості освітнього процесу. Основна відмінність впровадження екологічної освіти традиційними та інноваційними методами представлена у табл. 1, складеної авторами з врахуванням пропозицій представлених у Strategy on Education for Conservation (2020).

Таблиця 1.

Відмінності та особливості процесу впровадження екологічної освіти (освіти для сталого розвитку) пасивними, активними та інноваційними педагогічними методами

Критерій	Впровадження освітнього процесу пасивними методами навчання	Впровадження освітнього процесу активними та інноваційними методами навчання
Формування екологічної компетентності	Формальна екологічна освіта підсилює та розширює загальні та фахові компетентності здобувачів	Основною метою є формування інтегральної екологічної компетентності з акцентом на міжгалузевість підходу, при цьому критично важливими є усі види освіти (формальна, неформальна та інформальна)
Освітній фокус	Екологічна освіта є інструментом для охорони природи	Екологічна освіта має міжгалузеве спрямування, є ключовою для сталого розвитку усіх галузей економічної діяльності
Відповідність чинним підходам	Підготовка регламентується виключно державними та (або) міжнародними підходами (стандартами)	Перевага надається засобам та методам навчання з врахуванням особливостей регіонального розвитку, тим самим зосереджуючи зусилля майбутніх фахівців на практичному розв'язанні місцевих проблем та перспективах розвитку регіону
Соціальна необхідність	Розуміння соціумом важливості ЕО	«Відчуття та усвідомлення» соціумом актуальності та потреби в ЕО
Контингент здобувачів	Екологічна компетентність формується шляхом теоретичного навчання на основі фактів, досліду, експерименту	Екологічна компетентність набувається у форматі змішаного, у тому числі з використанням віртуальних технологій, можливостей ШІ, моделювання та прогнозування з урахуванням потенційних змін в майбутньому (предикативний аналіз)
Диджиталізація освіти	Відсутність пріоритету цифрової освіти обумовлене технологічним відставанням або недоступністю технологій	Новітні технології та розробки ЕО інтегруються в мобільні застосунки, спеціалізовані програми, доступності для широкого загалу
Зміст освітніх компонентів	Вивчення основ екології спирається на розуміння теоретичних основ загальної екології, біології та системного аналізу	ЕО/ ОСР впроваджується на основі соціальних, економічних та екологічних складників

Результат навчання та практична реалізація набутих знань	Результат та застосування ЕО – складання іспиту/ диф. заліку	Результат та застосування ЕО – зміна поведінки, звичок та ставлення суспільства, інтеграція екологічної компетентності в професійну та буденну діяльність
Soft skills	Основна освітня концепція спрямована на представлення екологічних фактів як кінцевого результату, усуваючи необхідність критично аналізувати взаємозв'язки між чинниками та наслідками	Акцент робиться на критичне осмислення системності процесів та пошук взаємозв'язків між складниками, оцінку логічної послідовності процесів, розвитку мисленнєвої діяльності, формування здатності аналізувати різні підходи та підбирати альтернативи, моделювати різні сценарії та прогнозувати вірогідні наслідки задля вибору оптимального алгоритму дій

У загальному розумінні інноваційні методи навчання (в рамках екологічної освіти) – це відносно нові види освітніх технологій, спрямовані на відображення змін у навколишній дійсності, спрямовані на формування в особистості навичок критичного мислення та вмінь адаптації до змін. Використання інноваційних методів дозволяє студентам отримувати комплексні знання, необхідні для розв'язання складних екологічних проблем, та формувати інтегральну екологічну компетентність (Дяченко-Богун, Гомля, Шкура, Рокотянська & Орловський, 2023).

Ефективне провадження ЕО/ОСР (не для оцінки знань здобувача за затверджені шкалою бального оцінювання, а задля практичної реалізації та досягнення фактичних позитивних змін у довкіллі) вже не перше десятиріччя залишається актуальним завданням. Проте, досі відсутня дієва педагогічна практика впровадження безперервної ЕО/ОСР з метою формування інтегральної екологічної компетентності у здобувачів вищої освіти «неекологічних» спеціальностей (технічних, інженерних, економічних тощо). Є чималий перелік несприятливих чинників, які пригальмовують процес впровадження ЕО/ОСР на державному рівні. Серед таких факторів варто виокремити: відсутність міжгалузевого освітнього підходу, стратегічного усвідомлення необхідності набуття екологічної компетентності, прикладного аспекту екологічної освіти. На шляху до того, щоб зробити ЕО дійсно значущою, з акцентом на формування екологічної культури та цінності, притаманної соціуму на ментальному рівні, все ще залишається багато прогалів. Досягти змін можливо тільки стратегічним шляхом комплексного впровадження інституційних рішень. У системі освіти ці рішення можуть реалізуватись у тому числі через зміну педагогічних підходів, адаптивних до вимог та викликів сьогодення та спрямованих на вирішення конкретних прикладних завдань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Strategy on Education for Conservation (EfC), 2020, *IUCN CEC and FLEDGE*. P.21. URL: <https://www.iucn.org/sites/default/files/2022-08/educationforconservation-strategy-v3.pdf>

2. Shephard, K. (2015) Higher education for sustainable development. *Basingstoke: Palgrave; Macmillan*, P. 41.
3. Srinivas H. (2022) Environmental Education and Universities in Japan: ISO14001 and EMS as a Catalyzing Force. *SD Features Sustainability Education*. URL: <https://www.gdrc.org/sustdev/education/ee-univ.html>
4. Дяченко-Богун, М., Гомля, Л., Шкура, Т., Рокотянська В., & Орловський, О. (2023). Інноваційні методи викладання для студентів спеціальності 101 Екологія: практична спрямованість та методологія використання. *Витоки педагогічної майстерності*. №31. С. 59-65. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2023.31.283234>
5. Зінченко, В., Горбунова, Л. С., Курбатов, С., & Мелков, Ю. (2019). Стратегії вищої освіти в умовах інтернаціоналізації для стійкого розвитку суспільства: *методичні рекомендації*. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 107 с.
6. Скиба, В., Ганчук, М., Вознюк, Н., & Ліхо, О. (2023). Практичні приклади та переваги використання інтерактивних методів навчання при викладанні дисциплін екологічного спрямування. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Збірник*. Вип. 1. Бердянськ. С.372-385. <https://doi.org/10.31494/2412-9208-2023-1-1-372-38>
7. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2021–2031 роки (2020). *Міністерство освіти і науки України*. Київ. 71 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/rizne/2020/09/25/rozvitku-vishchoi-osviti-v-ukraini-02-10-2020.pdf>
8. Туркот, Т. & Коновал, О. (2013). Педагогіка та психологія вищої школи: *Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів*. Херсон: Олді-плюс. 466 с.

Стойка О. Я.

*ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
(Ужгород, Україна)*

ІНТЕГРАЦІЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСВІТНІЙ ПРОЦЕС: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ

Сучасні освітні системи зіткнулися з необхідністю трансформації та адаптації до швидкого розвитку технологій. Однією з ключових тенденцій є інтеграція штучного інтелекту (ШІ), що пропонує нові підходи до навчання, викладання та оцінювання. Проблема полягає в розробці ефективних методів впровадження ШІ у навчальний процес, забезпечуючи баланс між технологією та педагогічними підходами.

Останні дослідження зосереджені на можливостях ШІ у покращенні якості освіти. Зокрема, дослідження Кс. Чен, М. Жанг, З. Фан (Chen, Zhang, Fan, 2020, 248) наголошує на тому, що ШІ може персоналізувати навчання, забезпечуючи учнів адаптивними матеріалами залежно від їхніх індивідуальних потреб. Водночас Н. Гефернан та К. Гефернан (Heffernan, Heffernan, 2018, 24) звертають увагу на етичні аспекти використання ШІ, особливо щодо збору та використання даних учнів.

Актуальність дослідження визначається необхідністю підвищення ефективності освітнього процесу та його адаптації до вимог сучасного суспільства, де технології відіграють важливу роль. Впровадження ШІ в освіту є ключовим фактором для створення інноваційного навчального середовища, яке відповідатиме вимогам цифрової епохи, а також дозволить передбачити

перспективи та виклики, які виникають під час впровадження цих технологій у навчальних закладах.

ШІ у навчанні пропонує низку переваг, серед яких персоналізація навчального процесу, автоматизація рутинних завдань, таких як перевірка тестів, та можливість безперервного моніторингу прогресу учнів (Luskin, Holmes, Griffiths, & Forcier, 2016, 53). Наприклад, за допомогою алгоритмів машинного навчання можна створювати індивідуальні навчальні траєкторії для кожного учня на основі аналізу їхніх попередніх результатів.

Крім того, використання ШІ значно розширює можливості дистанційного навчання. За даними досліджень, ШІ може сприяти залученню учнів завдяки інтерактивним платформам, які адаптують навчальні матеріали у реальному часі (Holmes, Bialik, Fadel, 2019, 77).

Однак, існують і суттєві виклики. Однією з основних проблем є недостатня підготовка вчителів до роботи з ШІ. За даними дослідження Й. Жанг, Кс. Лі та З. Жанг (Zhang, Li, Zhang, 2021, 615), понад 60% освітян вказують на відсутність належної підготовки для ефективного використання технологій у класі. Іншою проблемою є питання етики та приватності. Використання ШІ передбачає збір великої кількості даних про учнів, що може викликати занепокоєння щодо конфіденційності та безпеки інформації.

У деяких навчальних закладах використовуються платформи, такі як DreamBox та Knewton, які за допомогою алгоритмів ШІ адаптують навчальний контент до потреб учнів у реальному часі. Наприклад, якщо учень регулярно робить помилки у конкретній темі з математики, система може автоматично підбирати нові завдання з більш детальними поясненнями для кращого засвоєння матеріалу (Chen, Zhang, Fan, 2020, 250). Такий підхід значно підвищує ефективність навчання, дозволяючи кожному учню рухатися власним темпом.

У Швейцарії один деякі заклади вищої освіти використовують систему на базі штучного інтелекту для автоматизації оцінювання есе студентів. Система, розроблена компанією WriteLab, аналізує текст, надає зворотний зв'язок щодо граматики, стилістики, структури та навіть логіки аргументації. Це дозволяє значно скоротити час на перевірку та підвищити об'єктивність оцінювання, а також допомогти студентам оперативної отримати поради щодо покращення своїх текстів (Holmes, Bialik, Fadel, 2019, 80).

У 2020 році університети в Австралії активно використовували чат-боти на базі ШІ, такі як Jill Watson у Технологічному інституті Джорджії, для допомоги студентам під час онлайн-навчання. Чат-боти відповідали на часті запитання студентів, допомагали з доступом до навчальних ресурсів, а також надавали миттєвий зворотний зв'язок щодо виконаних завдань (Heffernan, Heffernan, 2018, 27). Це значно зменшувало навантаження на викладачів і забезпечувало оперативну підтримку студентів.

Додатково, платформи на основі ШІ, як-от Duolingo та Babbel, використовують адаптивні алгоритми для навчання іноземним мовам. Вони

аналізують прогрес користувача, пропонуючи персоналізовані вправи, а також застосовують алгоритми розпізнавання мови для покращення вимови студентів (Zhang, Li, Zhang, 2021, 618). Це дозволяє ефективніше використовувати час на заняттях, зосереджуючись на складних для кожного учня аспектах.

Штучний інтелект (ШІ) набуває все більшої популярності в освіті, зокрема у викладанні іноземних мов. Використання ШІ дозволяє зробити заняття більш динамічними, сприяє кращому засвоєнню матеріалу, а також допомагає студентам розвивати мовні навички в нових і цікавих форматах (Liu, Wu, Chen, 2021, 217).

ШІ значно полегшує роботу викладачів англійської мови, знижуючи їхнє навантаження та надаючи нові можливості для навчання. Завдяки адаптивним системам, які використовують штучний інтелект, можна створювати індивідуальні плани навчання для студентів. Наприклад, такі платформи, як Duolingo, що використовує адаптивні алгоритми для підбору індивідуальних завдань, допомагають покращувати мовні навички через гейміфікацію навчального процесу (Tewari, Morris, Wood, 2021, 60).

Штучний інтелект пропонує інтерактивні способи навчання, що значно полегшують вивчення англійської мови в університетах. Використання чат-ботів або віртуальних співрозмовників дозволяє студентам практикувати усну мову в будь-який зручний час. Ці інструменти дають змогу тренувати вимову, а також вести діалоги в різних ситуаціях (Heffernan, Heffernan, 2018, 29).

Однією з ключових переваг використання ШІ в навчанні англійської мови є можливість індивідуалізації навчання. ШІ може аналізувати рівень знань студентів, їхні сильні та слабкі сторони і на основі цього пропонувати персоналізовані завдання (Chen, Zhang, Fan, 2020, 252). Це дозволяє студентам обирати темп навчання і завдання, що відповідають їхнім потребам і рівню підготовки.

Завдяки ШІ, студенти можуть отримувати підтримку в реальному часі під час занять. Мовні асистенти на базі штучного інтелекту допомагають студентам у виконанні складних завдань, таких як підготовка до академічних виступів або написання есе (Liu, Wu, Chen, 2021, 219).

Штучний інтелект має потенціал значно покращити освітній процес, пропонуючи нові методи навчання та оцінювання. Однак, для успішної інтеграції ШІ в освіту необхідно вирішити низку викликів, включаючи питання етики, підготовки вчителів та забезпечення конфіденційності даних учнів. Подальші дослідження повинні зосередитися на розробці ефективних моделей впровадження ШІ та їх адаптації до різних освітніх контекстів (Kern, Zhang, 2020, 289).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Chen, X., Zhang, M., & Fan, Z. (2020). Personalized learning using artificial intelligence: A review of the state of the art. *Journal of Educational Technology*, 45(3), 245-262. <https://doi.org/10.1177/0165551519833316>

2. Heffernan, N., & Heffernan, C. (2018). The ethics of AI in education: Risks and benefits. *AI in Education*, 34(1), 22-29. <https://doi.org/10.1007/s40593-018-0167-5>
3. Holmes, W., Bialik, M., & Fadel, C. (2019). *Artificial intelligence in education: Promises and implications for teaching and learning*. Center for Curriculum Redesign.
4. Kern, N., & Zhang, Z. (2020). Artificial intelligence in language learning: The role of AI in adaptive learning systems. *Journal of Computer-Assisted Learning*, 36(3), 287-301. <https://doi.org/10.1111/jcal.12429>
5. Liu, M., Wu, L., & Chen, M. (2021). Exploring the application of AI-based virtual tutors in language learning. *Educational Technology Research and Development*, 69(1), 213-229. <https://doi.org/10.1007/s11423-020-09839-z>
6. Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Artificial intelligence and future of learning: Analyzing the opportunities and risks*. Education Commission.
7. <https://educationcommission.org/wp-content/uploads/2017/01/AI-in-Education.pdf>
8. Tewari, A., Morris, E., & Wood, J. (2021). Chatbots in education: The AI solution to student support. *Journal of Educational Technology & Society*, 24(2), 56-66. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/26915933>
9. Zhang, Y., Li, X., & Zhang, Z. (2021). Teachers' readiness for AI integration in education: A study of challenges and support. *Education and Information Technologies*, 26(5), 611-631. <https://doi.org/10.1007/s10639-020-10343-6>

Таможська І. В.

*Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
(Харків, Україна)*

ЗАВДАННЯ З ІСТОРІЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМПАРАТИВІСТИКИ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ В МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ

Важливими завданнями вивчення інтегрованої дисципліни «Історія педагогіки та педагогічна компаративістика» вибіркового компонента освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки) є: 1) формування цілісної системи поглядів щодо здобутків історії педагогічної думки; 2) забезпечення здатності застосовувати компаративістичний підхід до вивчення освітніх систем провідних країн світу; 3) сприяння науковому обговоренню сучасних тенденцій розвитку освіти; 3) формування професійного педагогічного світогляду й дослідницьких умінь. Основною метою навчального дослідження під час вивчення історії педагогіки та педагогічної компаративістики є критичне / продуктивне залучення здобувачів до отримання нових знань.

Акцентуємо увагу на необхідності в умовах аспірантури спрямовувати дослідницькі вміння (операційні, організаційні, когнітивні, комунікативні, власне дослідницькі, рефлексивні) на пізнання / вивчення об'єктів та явищ шляхом активного включення в наукову пошуково-дослідницьку діяльність здобувачів освіти (Олійник, 2018).

Поняття «дослідницькі вміння» науковці розглядають як дії (розумові, практичні) / завдання, які можна транслювати, практикувати та виконувати для

встановлення фактів, постулювання нових ідей та їхньої перевірки в процесі збору / аналізу даних, на основі яких можна зробити певні висновки (Laidlaw, Aiton, Struthers & Guild, 2012); як важливий інструмент для розвитку епістемічної діяльності (Heikkilä, Hermansen, Iiskala, Mikkilä-Erdmann & Warinowski, 2023).

Зазначимо, що дослідницькі вміння науково-педагогічного працівника ЗВО сприяють ефективності інтеграції теорії та практики (наприклад, створенню завдань, спрямованих на навчально-дослідницьку діяльність здобувачів третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки)).

Пропонуємо приклади завдань до окремих тем навчальної дисципліни «Історія педагогіки та педагогічна компаративістика», які спонукають здобувачів освіти до навчально-дослідницької діяльності, порівняльного аналізу та критичного осмислення наукової інформації.

Завдання 1. Простежте особливості підготовки науково-педагогічних кадрів для закладів вищої освіти України в контексті університетських реформ другої половини XIX століття, опрацювавши зміст наукових статей «Розширення змісту й напрямів підготовки науково-педагогічних кадрів у контексті чинних університетських реформ (1863–1883 рр.)», «Роль Міністерства народної освіти у вирішенні кадрових питань у дореволюційних університетах України», «Наукові відрядження приват-доцентів дореволюційних університетів України до закладів вищої освіти та освітніх установ Західної Європи» (Таможська, 2024; 2018).

Запитання для обговорення. Яким чином Міністерство народної освіти вирішувало кадрові питання в Університеті Св. Володимира, Харківському та Новоросійському (Одеському) університетах у другій половині XVIII – на початку XIX ст.? Чи були ефективними закордонні відрядження для підвищення рівня фахової підготовки науково-педагогічних кадрів вітчизняних університетів? Аргументовано висловіть свою позицію.

Завдання 2. Визначте функції попечителів Одеського, Харківського та Київського навчальних округів, які вони виконували в структурі управління вищими освітніми закладами відповідно до університетських статутів (1863; 1884), на основі змісту наукової статті «Роль попечителів навчальних округів у вирішенні кадрових питань університетами України (друга половина XIX – початок XX століття)» (Таможська, 2017) та монографії «Розвиток системи приват-доцентури в університетах Придніпровської України (1863–1917 рр.)» (Таможська, 2017).

Запитання для обговорення. Які негативні / позитивні наслідки мали розпорядження попечителів навчальних округів для функціонування університетів? (до теми «Українська освіта й педагогіка другої половини XVIII – наприкінці XX ст.» модуля «Історія педагогіки»).

Завдання 3. На основі аналізу наукових джерел доповніть інформацію щодо висвітлених тенденцій педагогічної освіти в науковій статті «Сучасні світові тенденції педагогічної освіти» (Таможська, Куліш, 2023) (до тем

«Системи вищої освіти європейських країн: Великої Британії, Франції, Німеччини, Швеції», «Системи вищої освіти США, Японії, Ізраїлю, Австралії» модуля «Педагогічна компаративістика»).

Завдання 4. I. Ознайомтеся зі змістом наукової статті «Functioning and development of national and European adult education systems: a comparative aspect» («Функціонування та розвиток національної та європейської систем освіти дорослих: компаративістський аспект») (Tamozhska, Lehan, Shcherbak, Suprun & Hryhorenko, 2023).

Запитання для обговорення. Як Ви розумієте поняття «система освіти дорослих»? За якими критеріями порівнюються освітні системи дорослих різних країн? Що є спільним / відмінним в українській та європейській системі дорослих? У чому полягає особливість компенсаторної освіти?

II. Створіть структуровану порівняльну таблицю «Німецька та шведська системи освіти дорослих» за зразком (до теми «Системи вищої освіти європейських країн: Великої Британії, Франції, Німеччини, Швеції» модуля «Педагогічна компаративістика»).

Завдання 5. I. Охарактеризуйте тематичні напрями проєктів, у яких можуть взяти участь провайдери освіти дорослих (як партнери) у рамках програми Erasmus+ Європейського Союзу.

Довідка для здобувача освіти. Erasmus+UA. URI: <https://erasmusplus.org.ua/>.

II. Ознайомтеся зі змістом наукових статей, опублікованих у збірнику наукових праць «Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи», засновником якого є Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України за покликанням (<http://adult-education-journal.com.ua/index.php/aej>). Складіть анотовану бібліографію наукових статей, розміщених в останніх трьох його випусках, та визначте їхню проблематику.

III. Презентуйте роботу Української асоціації освіти дорослих за алгоритмом (місія → мета → завдання → заходи → наукові та аналітичні публікації → законодавчі документи).

Довідка для здобувача освіти. Українська асоціація освіти дорослих URI: <https://uaod.org.ua/> (до теми «Вплив глобалізаційних та євроінтеграційних процесів на трансформацію вітчизняної вищої освіти» модуля «Педагогічна компаративістика»).

Резюмуємо, що доцільним у процесі розроблення завдань є творче використання історико-педагогічного та порівняльно-педагогічного контексту наукових праць (статей, дисертаційного дослідження, монографії) науково-педагогічного працівника, який викладає навчальну дисципліну «Історія педагогіки та педагогічна компаративістика» здобувачам третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти (спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки; денної / заочної форми навчання) відповідно до змістовного наповнення тематики робочої програми, що сприяє стимулюванню наукового інтересу аспіранта-дослідника, усвідомленню необхідності його професійного розвитку як майбутнього педагога та науковця.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник І. В. Дослідницькі уміння як необхідна складова дослідницької компетентності майбутніх докторів філософії в умовах аспірантури. *Сучасна вища освіта : проблеми та перспективи* : VI Всеукраїнська науково-практична конференція студентів, аспірантів і науковців : тези доповідей (22 березня 2018 року, м. Дніпро). Дніпро: Університет імені Альфреда Нобеля, 2018. С. 129–130.
2. Таможська І. В. Наукові відрядження приват-доцентів дореволюційних університетів України до закладів вищої освіти та освітніх установ Західної Європи. *Людинознавчі студії : зб. наук. праць ДДПУ імені Івана Франка. Серія «Педагогіка»*. 2018. 6/38. С. 307–318.
3. Таможська І. В. Розвиток системи приват-доцентури в університетах Придніпровської України (1863–1917 рр.) : монографія. Харків : ХНУ ім. ВН Каразіна, 2017. 452 с.
4. Таможська І. В. Розширення змісту й напрямів підготовки науково-педагогічних кадрів у контексті чинних університетських реформ (1863–1883 рр.). *Наукові записки. Серія «Педагогічні науки»*. Кропивницький, 2024. № 215. 269–276. DOI: <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-215-269-276>
5. Таможська І. В. Роль Міністерства народної освіти у вирішенні кадрових питань у дореволюційних університетах України. *Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології*. Суми, 2018. № 5(79). С. 352–360.
6. Таможська І. В. Роль попечителів навчальних округів у вирішенні кадрових питань університетами України (друга половина XIX – початок XX століття). *Педагогічний часопис Волині : науковий журнал*. Луцьк, 2017. № 4(7). С. 31–38. URI: <http://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/13621>
7. Таможська І. В., Куліш С. М. Сучасні світові тенденції педагогічної освіти. *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Серія «Педагогічні науки»*. 2023. Вип. 17. С. 36–42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2410-2075-2023-17.4>
8. Heikkilä M., Hermansen H., Iiskala T., Mikkilä-Erdmann M. & Warinowski A. Epistemic agency in student teachers' engagement with research skills. *Teaching in Higher Education*. 2023. Vol. 28. Issue 3. 455–472. DOI: <https://doi.org/10.1080/13562517.2020.1821638>
9. Laidlaw A. Aiton J. Struthers J. & Guild S. Developing Research Skills in Medical Students: AMEE Guide № 69. *Medical Teacher*, 2012. Vol. 34. Issue. 9e.754–e771. DOI: <https://doi.org/10.3109/0142159X.2012.704438>
10. Tamozhska I., Lehan I., Shcherbak I., Suprun D. & Hryhorenko T. Functioning and development of national and European adult education systems : a comparative aspect. *Conhecimento & Diversidade*, Niterói. Vol. 15 (40). 2023. 45–61. DOI: <https://doi.org/10.18316/rcd.v15i40.11275>

Тетик В. Р.

Інститут педагогіки НАПН України

(м Київ, Україна)

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Війна в Україні суттєво вплинула на всіх громадян, зокрема й на фахівців-філологів, змінюючи їхню професійну діяльність, психоемоційний стан та умови роботи. Філологи, як і всі громадяни, стикаються зі стресом, тривогою, страхом і невизначеністю. Постійні новини про бойові дії, втрати та руйнування створюють емоційне навантаження, що може негативно вплинути на професійну продуктивність та мотивацію. Війна актуалізувала питання збереження та популяризації української мови, літератури й культури. Філологи дедалі частіше зосереджуються на вивченні та викладанні українських авторів, зміцненні національної ідентичності через мову й літературу.

Багато філологів, які працюють у сфері освіти, змушені адаптуватися до онлайн-формату викладання. Це потребує нових технічних навичок, методів взаємодії зі студентами та управління навчальним процесом в умовах дистанційної форми організації навчання (Алексєєва, Арістова, Малихін & Попов, 2022).

Філологи, які змушені були покинути свої домівки через війну, стикаються з проблемами переселення, пошуку роботи в нових умовах та адаптації до нового середовища. Багато хто працює в умовах нестабільності або змушений змінювати напрямок професійної діяльності. Викладачі повинні бути здатними зберігати емоційну стійкість і підтримувати інших, зокрема студентів, під час кризових ситуацій (Малихін, 2009).

Розвиток емпатії, саморегуляції та соціальної обізнаності стає невід'ємною частиною професійного становлення. Війна стимулює філологів інтегрувати патріотичні й культурні цінності в освітній процес, популяризувати українську літературу, мову та історичний контекст для формування стійкої національної ідентичності (Малихін & Ярмольчук, 2017).

Щодо емоційного інтелекту то це набір навичок і компетенцій, які сприяють продуктивності на робочому місці. Ці навички та компетенції зосереджуються на чотирьох здібностях: самоуправлінні, управлінні стосунками, самосвідомості та соціальній обізнаності. Майбутні фахівці, які мають розвинений емоційний інтелект і, в результаті чого, мають високий рівень життєстійкості, сприймають важкі ситуації як можливість розвиватись, отримати життєвий досвід. Саме тому успішна професійна діяльність філологів залежить від вміння фахівця ідентифікувати та аналізувати свої емоції, а також розрізняти емоційні стани інших і адекватно на них реагувати. Емоційний інтелект важливо розвивати ще на шляху професійного становлення, аби ефективно виконувати професійні обов'язки без негативних наслідків.

Отже, емоційний інтелект є важливою складовою життєстійкості, яка здебільшого пов'язана з переконаннями людини про свою здатність успішно вирішити проблему, врегулювати свою поведінку, яка необхідна для досягнення своєї мети, а також долати негативні впливи навколишнього середовища.

Також не слід забувати, що філологи беруть участь у створенні інформаційних матеріалів, перекладів та поширенні правдивої інформації про події в Україні на міжнародному рівні. Їхня діяльність сприяє формуванню об'єктивного уявлення про війну у світі.

Війна в Україні не лише створила складні умови для професійної діяльності філологів, а й підкреслила їхню важливу роль у підтримці національної ідентичності, популяризації культури та зміцненні суспільної стійкості. Фахівці-філологи стають важливими агентами змін, допомагаючи зберегти українську культуру й мову в умовах глобальних та локальних викликів. Емоційний інтелект дозволяє мовознавцю не лише ефективно працювати з текстами, але й бути успішним у соціальних взаємодіях, розвивати творче мислення та підтримувати власну життєстійкість у професійному житті.

Це особливо актуально в умовах сучасних викликів, таких як війна чи глобалізація, коли адаптивність і емоційна стійкість набувають вирішального значення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Алексеева, С., Арістова, Н., Малихін, О., & Попов, Р. (2022). Дидактичні форми організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. Актуальні питання у сучасній науці, (1(1)). DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1\(1\)-339-347](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-1(1)-339-347)
- 2.Арістова, Н. О. (2017). Формування професійної суб'єктності майбутніх філологів: теорія і практика: монографія. Київ : ТОВ "НВП Інтерсервіс". 400 с.
- 3.Арістова, Н. О. (2023). Формування цифрової компетентності студентів філологічних спеціальностей: інтерактивні форми організації і методи навчання. У Education. Innovation. Practice, 11(6), 6–12. DOI :<https://doi.org/10.31110/2616-650x-vol11i6-001>
- 4.Ліпчевська, І. (2024а). Створення цифрового освітнього середовища як необхідна умова успішності профільної середньої освіти. У Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі, С. 115–118.
- 5.Ліпчевська, І. (2024б). Цифровізація освіти як інструмент мінімізації навчальних втрат учнів. У Педагогічна наука і освіта у сучасному вимірі: Проблеми та перспективи розвитку, С. 75–78.
- 6.Малихін О., Ярмольчук Т. (2017). Фахова підготовка майбутніх фахівців-філологів засобами інформаційного середовища. Суб'єктивація процесу фахової підготовки майбутнього філолога: теоретичні і практичні аспекти : монографія : у 2 ч. / за ред. О. Малихіна. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, Ч. 1. С. 202–229.
- 7.Малихін, О. В. (2009). Організація самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: теоретико-методологічний аспект : монографія. Кривий Ріг: Видав. дім. 307 с.
- 8.Малихін, О., Арістова, Н., & Ліпчевська, І. (2024). Цифровізація профільної середньої освіти як інструмент мінімізації навчальних втрат учнів в умовах воєнного стану. Український Педагогічний журнал, (4), 57–64. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-4-57-64>
- 9.Павельчук, М. О. (2024а). Персоналізація навчання здобувачів профільної середньої освіти як представників покоління Альфа. У Інноваційні практики наукової освіти, 673–676.
- 10.Павельчук, М. О. (2024б). Застосування цифрових класів в навчальному процесі: досвід зарубіжних вчених. У Інноваційні педагогічні технології в цифровій школі – 2024, 203–205.
- 11.Топузов О., Алексеева С., Малихін О., Арістова Н. Індивідуалізація навчання в умовах змішаної форми організації освітнього процесу у базовій школі: методичний посібник. [Електронне видання]. Видавничий дім «Освіта», 2024. 113 с.

Храбан Т. Є.

*Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації
(Київ, Україна)*

НАСТАВНИЦТВО ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА СИСТЕМИ ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧА

У системі вищої освіти професійний розвиток має бути спрямований на підвищення рівня компетентності викладачів, включаючи їхні власні знання змісту матеріалу, що викладається, та знання ефективних способів викладання

(Geletu, 2023). Наставництво відіграє важливу роль у професійному розвитку освітян та завдяки своїм численним перевагам набуває все більшої популярності і впроваджується в багатьох закладах вищої освіти. Наставництво – це «індивідуальна підтримка початківця або менш досвідченого фахівця (підопічного) більш досвідченим фахівцем (наставником), призначена, насамперед, для сприяння розвитку досвіду підопічного та полегшення його входження в культуру професії (Darling-Hammond et al., 2019). У контексті освітньої діяльності у цілісній системі професійної підготовки майбутнього викладача наставництво – це інструмент для зміцнення професійних навичок викладачів та підвищення якості освітнього процесу, ефективна форма розвитку особистості молодих викладачів, важливий аспект їх професійного розвитку, значна допомога у самовизначенні та психологічній адаптації (Darling-Hammond et al., 2019). У сучасному освітньому ландшафті наставництво для викладачів-початківців виходить за рамки розбудови потенціалу і спрямоване на виховання орієнтованості на майбутнє, використовуючи такі інтелектуальні чесноти, як уява, сміливість, відкритість і наполегливість (Szymańska-Tworek, 2022). Ефективні моделі наставництва для підтримки професійного зростання викладачів-початківців охоплюють різноманітні підходи, що поєднують як формальні, так і неформальні елементи, пристосовані для задоволення багатогранних потреб педагогів. Неформальне наставництво, яке часто відбувається у повсякденному спілкуванні, відіграє значну роль у професійному навчанні, створюючи сприятливе середовище, в якому викладачі можуть навчатися у своїх колег і разом з ними (Darling-Hammond et al., 2019). Інтеграція програм наставництва з моделями неформального наставництва є особливо корисною для викладачів-початківців, оскільки поєднує емоційну та професійну підтримку з технічною майстерністю, тим самим зменшуючи вигорання та підвищуючи психологічну підтримку викладачів. Наставництво в системі професійної підготовки викладачів та на початку кар'єри особливо ефективно, коли воно включає емоційну підтримку, технічну підтримку та рефлексивну практику, що може значно зменшити відтік викладачів та підтримати їхній професійний розвиток. Ці стратегії наставництва довели свою ефективність у професійному розвитку, зокрема в удосконаленні педагогічних практик і створенні атмосфери взаємної довіри між викладачами, коли встановлення взаєморозуміння має вирішальне значення для входження викладачів у професію та розвитку нових знань чи навичок.

Наставники виступають в ролі рольових моделей, допомагаючи підопічним розкрити свій потенціал та вдосконалити свої здібності за допомогою конструктивного зворотного зв'язку, полегшують доступ до своїх професійних мереж, що може призвести до нових можливостей і співпраці (Arnsby, Aspfors, & Jacobsson, 2023). Переваги, які отримують викладачі-початківці від ефективного наставництва, є різноманітними та численними. У низці досліджень доводиться, що наставництво та наставники надають

викладачам-початківцям емоційну та психологічну, відіграють ключову роль у їх соціалізації на початку кар'єри, мають значний вплив на їхні переконання та майбутню професійну діяльність, сприяють підвищенню педагогічної компетентності. Хоча багато досліджень присвячено перевагам, які отримують викладачі-початківці від наставництва, в інших дослідженнях визнається, що виконання ролі наставника приносить численні переваги для самого наставника. Не зважаючи на те, що весь акцент наставництва полягає в тому, щоб допомогти викладачу-початківцю стати компетентним професіоналом, дослідження вказують на те, що самі наставники також можуть професійно розвиватися в процесі наставництва: «... кожні наставницькі стосунки є унікальними і мають можливості для навчання для обох сторін. Це не одностороння передача навичок і знань від експерта до початківця, а можливість кинути виклик тим речам, які формують особисту філософію і способи роботи. Досвід наставництва надає викладачам переваги, винагороди і можливості, які допомагають їм розвивати свій власний педагогічний потенціал» (Szymańska-Tworek, 2022). Наставництво – це можливість для наставників підвищити свою здатність до критичної рефлексії та саморефлексії. Розвиток рефлексивних здібностей відбувається двома шляхами. По-перше, оскільки наставники бачать себе в ролі взірця для наслідування, вони вирішують перевірити свої методики викладання, ставлення чи переконання, щоб показати гарний приклад викладачам-початківцям, що, ймовірно, залучить їх до змістовної рефлексії. По-друге, наставники, які спостерігають за проведенням занять викладачами-початківцями і надають їм зворотний зв'язок після занять, схильні аналізувати відмінності між власною роботою і роботою викладачів-початківців, що, знову ж таки, ймовірно, викликає рефлексію. Окрім розвитку рефлексивних навичок, іншими задокументованими перевагами, які отримують наставники від наставництва, є відродження ентузіазму до викладання, підвищення впевненості у власній викладацькій діяльності, а також розвиток комунікативних навичок і лідерських якостей. Дослідження свідчать про те, що взаємодія з викладачами-початківцями може бути повчальною і надихаючою навіть для викладачів з багаторічним досвідом. Наставництво може бути можливістю для викладачів надихнутися інноваційними ідеями і точками зору викладачів-початківців, які можуть запропонувати свіжий погляд і кинути виклик тому, що вважається «істиною» при викладанні. Вони не обтяжені старими звичками, дивляться на речі під іншим кутом і можуть запропонувати нові перспективи, наприклад, альтернативні практики, креативні ідеї уроків, нові методи, стилі та стратегії викладання. Навіть досвідчені викладачі, швидше за все, отримають нові знання і скористаються інноваційними ідеями, які можуть запропонувати викладачі-початківці. Крім того, через свій молодий вік викладачі-початківці, швидше за все, мають високу кваліфікацію в галузі інформаційно-комунікаційних технологій і знають більше про молодіжну культуру, ніж викладачі старшого віку. Цифрова компетентність

викладачів-початківців може бути цінним ресурсом, особливо для викладачів, які не мають достатніх ІТ-навичок, і можливістю урізноманітнити традиційне викладання в класі за допомогою творчого використання ІКТ. Ще один внесок, який можуть зробити викладачі-початківці завдяки їхньому знайомству з молодіжною культурою, – це полегшити комунікацію між викладачем та студентами і, можливо, навіть виступити в ролі посередника між двома сторонами. Таким чином, наставництво може слугувати для наставників можливістю спробувати краще зрозуміти своїх студентів.

В Україні під час збройного конфлікту викладачі щодня стикаються з новими викликами і потребують механізмів підтримки для розвитку самоефективності. В українській системі вищої освіти існує потреба у розвитку формальних каналів підтримки, які б дозволили викладачам брати участь у безперервному професійному розвитку. Тому наставництво має бути організоване в систему, а для забезпечення бажаних результатів необхідно впроваджувати програми наставництва як невід'ємну частину планів професійного розвитку. Ця система повинна встановлювати стандарти для програм підготовки наставників і передбачати, щоб вони включали такі теми 1) наставництво, комунікація і відносини; 2) дослідження і теорії про професійні знання і розвиток; 3) організація і культура навчання; 4) база знань професії і професійна етика; і 5) філософія науки і методологія.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Arnsby, E. S., Aspfors, J., & Jacobsson, K. (2023). Teachers' professional learning through mentor education: a longitudinal mixed-methods study. *Education Inquiry*, 1-20. <https://doi.org/10.1080/20004508.2023.2273019>
2. Darling-Hammond, L., Flook L., Cook-Harvey, C., Barron, B., & Osher, D. (2019). Implications for educational practice of the science of learning and development. *Applied Developmental Science*, 24(2), 97-140. <https://doi.org/10.1080/10888691.2018.1537791>
3. Geletu, G. M. (2023). The effects of pedagogical mentoring and coaching on primary school teachers' professional development practices and students' learning engagements in classrooms in Oromia regional state: implications for professionalism. *Education*, 3(13), 1-17. <https://doi.org/10.1080/03004279.2023.2293209>
4. Szymańska-Tworek, A. (2022). Mentoring as Professional Development for Mentors. *Theory and Practice of Second Language Acquisition*, 8(2), 1-22. <https://doi.org/10.31261/TAPSLA.11716>

ВПЛИВ ІНТЕРАКТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ НА МОТИВАЦІЮ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

У сучасних умовах реформування освітньої системи, особливо в сфері вищої освіти, усе більше уваги приділяють пошуку нових, більш ефективних методів і стратегій навчання. Однією з найбільш перспективних тенденцій у професійній підготовці студентів є реалізація інтерактивних стратегій навчання. Фахова підготовка студентів філологічних спеціальностей потребує особливої уваги до процесу формування *Soft skills*, таких як критичне мислення, креативність, комунікативні вміння та здатність до ефективної міжкультурної взаємодії. Водночас мотивація навчання є важливим чинником, який визначає успіх студентів у їхньому професійному становленні. Інтерактивні стратегії навчання сприяють підвищенню рівня мотивації, оскільки вони перетворюють освітній (навчальний) процес на більш залучений та динамічний.

Мотивація студентів є одним із ключових чинників, що впливають на успішність навчання студентів філологічних спеціальностей та готовність до професійної діяльності. Н. Арістова у своїй праці «Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів» зазначає, що «мотивація навчання – це певна система зовнішніх і внутрішніх мотивів навчання, ієрархія та взаємодія яких складається під впливом педагогічних умов, має багаторівневу структуру, рівні сформованості якої можна оцінити за визначеними критеріями та показниками, що відображають ставлення суб'єктів навчання до дисципліни, яку вони вивчають, та формування якої здійснюється в кілька послідовних етапів» (Арістова, 2015). У дослідженні, проведеному серед студентів різних спеціальностей, було виявлено, що мотивація може бути як внутрішньою (інтринсивною), так і зовнішньою (екстенсивною). Внутрішня мотивація пов'язана з особистим задоволенням від процесу навчання, тоді як зовнішня орієнтована на досягнення певних результатів, таких як працевлаштування або кар'єрний успіх. Студенти, які вбачають вивчення англійської мови як можливість отримати хорошу роботу або підвищити свою професійну мобільність, демонструють високу екстенсивну мотивацію, що, у свою чергу, стимулює їх до активної участі в освітньому (навчальному) процесі (Malyukhin, Aristova, 2019). Інтерактивні стратегії навчання, зокрема, сприяють формуванню внутрішньої мотивації через такі чинники, як автономія, компетентність і соціальна взаємодія. Коли студенти відчують, що вони мають контроль над своїм навчанням, бачать реальний прогрес у розвитку своїх знань і навичок, активно співпрацюють з іншими студентами, їхня мотивація значно зростає.

Інтерактивні стратегії навчання відрізняються від традиційних тим, що ставлять студента в центр навчального процесу, надаючи йому активну роль. Традиційні стратегії навчання, такі як лекції, конспектування, контрольні роботи та іспити, орієнтовані здебільшого на передавання знань від викладача до студента. Хоча такі методи забезпечують систематичність і послідовність викладення матеріалу, вони не завжди створюють сприятливі умови для активного залучення студентів до освітнього (навчального) процесу. Часто вони спрямовані на зовнішню мотивацію, коли студенти навчаються для досягнення певних результатів, наприклад, складання іспиту чи отримання оцінки. Інтерактивні ж стратегії навчання заохочують активну участь, взаємодію з іншими студентами та викладачем, а також самостійне мислення. Завдяки реалізації інтерактивних стратегій навчання студенти мають змогу не лише засвоювати знання, але й застосовувати їх на практиці, що сприяє розвитку їхніх аналітичних і творчих навичок. Це підвищує внутрішню мотивацію, оскільки студенти отримують задоволення від самого процесу навчання й відчувають його практичну користь для своєї майбутньої професійної діяльності.

Розглянемо основні чинники, які впливають на підвищення мотивації навчання студентів філологічних спеціальностей через реалізацію інтерактивних стратегій навчання.

1. *Індивідуалізоване навчання.* Інтерактивні стратегії навчання, особливо з використанням штучного інтелекту, дають змогу адаптувати освітній (навчальний) процес під індивідуальні потреби кожного студента. Це може включати автоматичну адаптацію складності завдань відповідно до рівня знань, темпу навчання або конкретних інтересів студента (Топузов, Алексеєва, 2024). Індивідуалізоване навчання підвищує внутрішню мотивацію й залученість студентів, оскільки вони відчувають, що освітній (навчальний) процес побудований навколо їхніх потреб, що робить матеріал більш значущим і цікавим. Наприклад, чат-боти можуть бути створені для допомоги студенту у вивченні нових слів, граматики чи культурних аспектів мови. Чат-бот може ставити запитання, перевіряти знання та надавати рекомендації на основі відповідей студента, що дає змогу йому вчитися у власному темпі.

2. *Гейміфікація* стає все більш важливим інструментом для підвищення рівня мотивації навчання студентів філологічних спеціальностей, і одним із сучасних підходів є інтерактивний квест у форматі мобільного додатку (наприклад, Blooket, Kahoot!). У цьому квесті студенти працюють у командах, кожна з яких отримує доступ до мобільної платформи, на якій представлені різноманітні завдання – від мовних вікторин до культурних викликів, що відображають актуальні теми з літератури та мовознавства. Студенти можуть отримувати бали за виконання завдань, ділитися своїми досягненнями в соціальних мережах і змагатися з іншими командами за лідерство в рейтинговій таблиці. Завдяки активному залученню до виконання завдання через використання QR-кодів і взаємодію з віртуальними персонажами, студенти відчувають більший інтерес до (освітнього) навчального процесу. Конкуренція

за лідерство в рейтинговій таблиці стимулює здорову змагальність, що підвищує їхню активність і прагнення досягати кращих результатів.

3. *Семінари та дискусії з використанням інтерактивних інструментів.* Інтерактивні платформи, такі як Padlet або Mentimeter, дають змогу студентам активно брати участь в обговореннях, створюючи візуальні карти думок, де вони можуть вносити свої ідеї та запитання. Віртуальні дебати та групова робота з використанням Google Docs стимулюють аргументацію й командну взаємодію, що підвищує зацікавленість щодо вивченої теми. Використання інтерактивних опитувань і вікторин через Kahoot! або Socrative забезпечує веселу форму перевірки знань, створюючи здорову конкуренцію серед студентів. Завдяки візуалізації інформації та швидкому зворотному зв'язку, студенти мають можливість краще засвоювати складні концепції. Цей підхід активно мотивує студентів, оскільки робить навчання динамічним і захоплювальним, формує відчуття спільноти, підвищує впевненість у собі та підтримує інтерес до освітнього (навчального) процесу.

Отже, реалізація інтерактивних стратегій навчання містить значний потенціал для підвищення мотивації студентів філологічних спеціальностей. Завдяки індивідуалізованому підходу, активному залученню та використанню сучасних технологій, таких як штучний інтелект і гейміфікація, студенти отримують можливість навчатися у власному темпі, взаємодіяти з матеріалом і між собою в цікавій та інтерактивній формі. Це створює умови для розвитку як внутрішньої мотивації, коли навчання приносить задоволення, так і зовнішньої мотивації, орієнтованої на досягнення конкретних результатів. Інтерактивні квести, семінари та дискусії з використанням сучасних платформ сприяють глибшому засвоєнню змісту освіти (навчального матеріалу), покращенню критичного мислення, креативності та комунікативних навичок. Такий підхід не тільки підвищує якість освітнього (навчального) процесу, але й готує студентів до реальних професійних викликів, формуючи їхню готовність до роботи в багатозадачному та динамічному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арістова, Н. (2017). Теоретичні і методичні засади формування професійної суб'єктності майбутніх філологів [Текст]: дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.04. Київ. 572 с.
2. Арістова, Н. (2015). Формування мотивації вивчення іноземної мови у студентів вищих навчальних закладів: монографія. Київ : «ГЛІФМЕДІЯ». 240 с.
3. Арістова, Н. (2023) Формування цифрової компетентності студентів філологічних спеціальностей: інтерактивні форми організації і методи навчання. *Освіта. Інноватика. Практика*, 11(6), 6–12. <https://doi.org/10.31110/2616-650X-vol11i6-001>
4. Арістова, Н., Махович, І. (2024). Розуміння змісту і сутності поняття «гейміфікація» у науковому педагогічному просторі України. *Наукові інновації та передові технології*, (8(36)). [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8\(36\)-1058-1070](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-8(36)-1058-1070)
5. Загорулько, М. (2020). Ефективність організації самостійної навчальної діяльності студентів філологічних спеціальностей. У *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. European Scientific Platform. DOI: <https://doi.org/10.36074/11.12.2020.v4.32>
6. Малихін, О., & Демчук, О. (2024). Психолого-дидактичний алгоритм індивідуалізації навчально-пізнавальної діяльності студентів в умовах змішаного навчання. *Ukrainian Educational Journal*, (1), 45–52. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-45-52>

7. Малихін, О. В., Ковальчук, В. І., Арістова, Н. О., Попов, Р. А., & Гриценко, І. С. (2017). Стратегії інтенсифікації вищої гуманітарної освіти в Україні та країнах ЄС: монографія. НУБІП України.

8. Топузов, О., Алексеева, С. (2024). Можливості використання штучного інтелекту в освітньому процесі закладів середньої освіти в умовах воєнного стану. Український Педагогічний журнал, (1), 5–11. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2024-1-5-11>

9. Malykhin, O., & Aristova, N. (2019). Motivation for Learning English as a Second Language in Higher School: Comparative Analysis in Diachronic Aspect. *Edukacja – Technika – Informatyka*, 28(2), 170–175. DOI: <https://doi.org/10.15584/eti.2019.2.24>

10. Malykhin, O., Aristova, N., & Dybkova, L. (2019). Developing Future English Teachers' Overall Communicative Language Ability: Open Educational Resources Usage. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, 134–155. DOI: <https://doi.org/10.18662/rrem/182>

Чорноус О. В.

Інститут педагогіки НАПН України

(Київ, Україна)

ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ ПРОЄКТУВАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ОСВІТНІХ РЕСУРСІВ ЯК ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ЦИФРОВОГО ОСВІТНЬО-РОЗВИВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Досвід застосування проєктування електронних освітніх ресурсів як засобів навчання в сучасному освітньому просторі тісно пов'язаний з новими інформаційними технологіями, які охоплюють всі галузі діяльності людини і стають визначальними для розвитку науки, освіти, техніки, економіки. В умовах воєнного стану це уможливорює забезпечення достатнього рівня організації освітнього процесу, ефективну взаємодію його учасників. Модернізувати систему освіти покликана програма МОН України «Освіта 4.0: український світанок», що представлена урядом у кінці 2022 року та зорієнтована перетворити Україну на сучасний освітньо - науковий хаб. Виходячи з цього, цифрові технології, наразі, застосовуються як інструмент залучення всіх до освітнього процесу, персоніфікації навчання, підвищення мотивації, створення нового освітнього середовища і, поряд з цим, здійснюється пошук нових можливостей для надання інформації, зручності сприйняття та розуміння дійсності. Так, в умовах швидкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій змінюються шляхи викладання у закладах загальної освіти (Чорноус, 2024, 248). Актуальності набуває так звана «імерсивна технологія». Імерсивна технологія – це інтеграція віртуального вмісту з фізичним середовищем, що дозволяє користувачеві природно взаємодіяти зі змішаною реальністю, яка включає в себе два основних типи реальності, як доповнена (AR) та віртуальна (VR) (Arbogast, 2019). Згідно з науковими дослідженнями, імерсивні технології покращують в учнів просторове розуміння та запам'ятовування, дозволяючи їм відчувати навчання від першої особи, бачити все, що відбувається навколо. Такі технології забезпечують візуальне навчання та сприяють загальному розумінню учнів більш складних предметів, теорій та мов. Лабораторії VR можуть бути використані для будь-яких

предметів, таких як історія, географія, література та мова, хімія, біологія, фізика тощо. Усі суб'єкти освітньо-розвивального середовища можуть використовувати VR для вивчення принципів. Наприклад, генетики тварин, ферментації та багато іншого. Технологія VR допомагає вчителям створювати неймовірний досвід навчання для своїх учнів – досвід, який буде мотивувати їх до навчання та запам'ятовуватися швидше і на довше ніж при традиційних лекціях. Згідно з науковими дослідженнями, імерсивні технології покращують в учнів просторове розуміння та запам'ятовування, дозволяючи їм відчувати навчання від першої особи, бачити все, що відбувається навколо. Такі технології забезпечують візуальне навчання та сприяють загальному розумінню учнів більш складних предметів, теорій та мов. Слід звернути увагу на деякі приклади використання цієї технології у практиці вчителів зарубіжних закладів освіти, що відображають застосування чотирьох типів занурення, а саме: повне занурення, часткове занурення, без занурення та поєднання віртуальної і доповненої реальностей. Так, попитом користуються такі засоби:

- програма Google Expeditions, що реалізується завдяки Google Cardboard та смартфону, яка допомагає подорожувати користувачам до віртуального пункту призначення та досліджувати його; спрямовувати увагу на додаткову інформацію, щоб пояснити певні визначні пам'ятки і деталі під час екскурсій по історичних місцях, вивчати анатомію людини, відвідувати музеї світу та ін. ;

- Labster (<https://www.labster.com/simulations/>), що забезпечує безпечне середовище для вивчення предметів STEM, пропонуючи більше 100 типів віртуальних лабораторій, які викладачі можуть вільно застосовувати разом із своїми учнями для проведення експериментів у віртуальних середовищах із доповненою реальністю;

- HistoryMaker VR (<https://historymakervr.schellgames.com/educator-resources/#ClassroomGuides>) – це інструмент створення вмісту віртуальної реальності, де учні можуть втілювати себе та виступати як відомі американські діячі, використовуючи шлем VR Oculus Rift;

- zSpace Labs (<https://zspace.com/>) – це універсальний AR та VR простір, що пропонує сотні навчальних програм, які забезпечують реалістичні тривимірні враження; учні/студенти можуть взаємодіяти із серцем людини, розбирати механічні предмети, візуалізувати архітектурні креслення та ін.

Так, вчителі школи Джексона у штаті Вікторія (Jackson School, a K-12 school in Victoria, Australia) знайшли спосіб полегшити навчання та зробити його більш інтерактивним для дітей з особливими потребами (<https://www.edweek.org/teaching-learning/oculus-rift-fueling-new-vision-for-virtual-reality-in-k-12/2014/08>). Вони використовували гарнітуру Oculus Rift, щоб допомогти візуалізувати певні уроки для кращого сприйняття учнями навчального матеріалу. За словами інструктора школи з технологій та спеціальної освіти Мат'є Марунчина, деякі уроки, такі як дослідження планет і зірок, навіть заспокійливо впливають на учнів.

Отже, проектування електронних освітніх ресурсів як засобів навчання в умовах цифрового освітньо-розвивального середовища закладу загальної

середньої освіти спонукатиме учнів до актуалізації наявних і активного пошуку відсутніх знань, використання для цього самих різних видів діяльності і різноманітних джерел інформації. Також зумовлюється необхідність застосування знань у нестандартних ситуаціях, розуміння багатозначності інформації, орієнтування в світі інформаційних потоків, що мають велике значення в загальнокультурному розвитку особистості, особливо в умовах сьогодення під час воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чорноус, О. В. (2024). Проектування електронних ресурсів навчального призначення як складова освітнього процесу в умовах воєнного стану. У *Компетентнісно орієнтоване навчання: Виклики та перспективи* (с. 247–249). Видавничий дім «Освіта». URL: <https://undip.org.ua/library/kompetentnisno-orien>

2. Arbogast, M. A. (2019). Immersive technologies in preservice teacher education: the impact of augmented reality in project-based teaching and learning experiences. The University of Toledo. URL: <https://etd.ohiolink.edu/>.

Шевчук Л. М.

*Інститут педагогіки НАПН України
(Київ, Україна)*

РОБОТА УЧНІВ З НАВЧАЛЬНИМИ ТЕКСТАМИ: КОРОТКО ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ПОСЛІДОВНО-СИМЕТРИЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ

Для сучасної загальної середньої освіти України важливою й актуальною є проблема забезпечення організації освітнього процесу для формування компетентностей, оптимального розвитку і самореалізації кожної особистості (Алексєєва, Арістова, Малихін, Попов, 2022). Особливої уваги потребує проблема самостійного опрацювання здобувачами освіти навчальних текстів.

Формуванню умінь і навичок роботи учнів з навчальними текстами сприятиме застосування авторської послідовно-симетричної технології. Упровадження зазначеної технології потребує усвідомлення і врахування педагогами сутності поняття «технологія навчання».

О. Малихін трактує поняття «технологія навчання» як «переведення предметного знання в систему управління учбовою діяльністю», яке «здійснюється мовою дидактики» (Малихін, 2011, 110). Технологія навчання є визначальним фактором визначення структури і змісту освітньої діяльності здобувачів освіти, впорядкованою діяльністю вчителя й відповідними діями учнів.

Вважаючи технологію наукою про майстерність, І. Малафійк (Малафійк, 2009) окреслює поняття «педагогічна технологія» («технологія навчання») так:

- «своєрідний алгоритм дій, правильне виконання яких та ще у заданій послідовності повинно привести до запланованого кінцевого результату»;

- «послідовність дій учителя й учнів, при виконанні якої, врахувавши індивідуальні та вікові особливості учня та професійно-методичний рівень учителя, запланований результат обов'язково має настати».

За С. Бондар, педагогічна технологія – це «інтегративна модель навчально-виховного процесу з чітко визначеними цілями, спроектованими на досягнення мети, діагностикою поточних і кінцевих результатів, розбивкою навчально-виховного процесу на окремі компоненти, чітке та неухильне виконання певних навчальних дій в умовах оперативного зворотнього зв'язку» (Бондар, 2010, 27).

О. Антонова трактує поняття «педагогічна технологія» як комплексну інтегративну систему, компоненти якої – упорядковані операції та дії, і, водночас, як «спеціальний набір форм, методів, способів, прийомів навчання та виховних засобів, системно використовуваних в освітньому процесі на основі декларованих психологопедагогічних установок, що приводить завжди до досягнення прогнозованого освітнього результату з допустимою нормою відхилення» (Антонова, 2015).

Для послідовно-симетричної технології характерна спрямованість на формування умінь і навичок роботи учнів з навчальними текстами, розвиток текстотворчої компетентності, перенесення акценту з викладання на самостійну активну навчальну діяльність здобувачів освіти.

Корисним і перспективним є застосування авторської послідовно-симетричної технології для опрацювання текстів різних стилів, жанрів та розвиток в учнів відповідної здатності до текстотворення й формування умінь. В основі послідовно-симетричної технології – урахування особливостей процесу читання, когнітивно-комунікативних аспектів тексту, поступове ускладнення навчальної діяльності учнів та перехід від репродуктивної до творчої роботи учнів з навчальним текстом, сприймання тексту як зразка для власної текстотворчої діяльності.

Комплексний ефект від упровадження послідовно-симетричної технології полягає у:

- формуванні умінь і навичок учнів самостійно опрацьовувати навчальні тексти й створювати власні тексти;
- розвитку мислення й мовлення школярів, їхніх творчих здібностей;
- здійсненні позитивного виховного впливу на особистість кожного здобувача освіти.

У назві технології відображена її сутність. Так «послідовність» полягає у тому, що упровадження авторської послідовно-симетричної технології передбачає поступове ускладнення роботи учнів з навчальними текстами:

- 1)самостійне ознайомлення учнів із незнайомим текстом;
- 2)впізнавання абзаців, речень, слів, які трапляються у тексті;
- 3) перечитування тексту з різною метою;
- 4)аналіз тексту (опрацювання тестів, формулювання відповідей на запитання й запитань; робота над планом; доповнення й заповнення таблиць і схем за змістом тексту, для порівняння двох текстів тощо);
- 5) відтворення тексту (детальний, стислий або вибірковий переказ, переказ від імені заданого персонажа, зі зміною послідовності подій тощо);
- б) відновлення знайомого тексту (абзаців, речень, слів);

7) доповнення тексту без попереднього ознайомлення (тексту, абзаців, речень, слів);

8) конструювання тексту (абзаців, речень, слів) із запропонованих матеріалів;

9) створення власного тексту (за аналогією; з використанням допоміжних матеріалів та без них).

«Симетричність» забезпечує те, що вихідною точкою і запланованим результатом є текст. Спочатку – це текст запропонований, у перспективі – текст як продукт текстотворення учнів.

Використання послідовно-симетричної технології здійснюється на засадах особистісно орієнтованого, діяльнісного і текстоцентричного підходів, на матеріалі текстів різних стилів та жанрів.

Вчитель здійснює опосередковане або безпосереднє керівництво діяльністю учнів. Перевага надається індивідуальній самостійній роботі учнів з навчальними текстами, навчанню у власному темпі, що призводить до опрацювання різних текстів, добровільному об'єднанню учнів у пари або групи за умови опрацювання аналогічних текстів. Періодично здійснюється групування або утворення пар учителем (для застосування прийому «Відблиск зірки», моделей роботи у парах «Вчитель – учень», «Спостерігач» тощо). Застосування таких способів організації освітнього процесу забезпечує покращення ефективності роботи здобувачів освіти з навчальними текстами завдяки активній навчальній діяльності учнів та досягненню успіху, оптимальне використання часу, оптимізацію праці вчителя, який отримує можливість надати допомогу учням з низьким рівнем навчальних досягнень. Гарантоване досягнення окреслених цілей навчання можливе лише за умови урахування рівня читацьких умінь та індивідуальних особливостей здобувачів освіти, психологічних закономірностей опрацювання текстового матеріалу. Досягненню запланованих результатів також сприяє систематичне здійснення контролю за якістю виконання завдань (які, у більшості випадків, виконуються письмово), застосування рефлексії та коригування.

Доступна відтворюваність компонентів послідовно-симетричної технології є стимулом для її застосування в освітньому процесі сучасних закладів загальної середньої освіти України. Водночас в умовах сьогодення існує потреба у «реалізації превентивних психолого-педагогічних, психолого-дидактичних, суто дидактичних і методичних дій, котрі можуть забезпечити мінімізацію освітніх втрат в умовах воєнного стану» (Алексєєва, Арістова, Малихін, Топузов, 2023, 19), що впливає на специфіку застосування послідовно-симетричної технології для роботи учнів з навчальними текстами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексєєва, С., Арістова, Н., Малихін, О., Попов, Р. (2022) Дидактичні форми організації освітнього процесу сучасного закладу освіти. *Актуальні питання у сучасній науці (Серія «Історія», Серія «Педагогіка», Серія «Право», Серія Економіка», Серія «Державне управління», Серія «Техніка»)*, 1 (1), 339–347.

2.Алексеева, С., Арістова, Н., Малихін О., Топузов, О. (2023) Методологічні та дидактичні засади компенсації освітніх втрат здобувачів повної загальної середньої освіти. У О. Топузова (Ред.), М. Головка (Уклад.), *Діагностика та компенсація освітніх втрат у загальній середній освіті України. [Електронне видання]*. Київ, Педагогічна думка, 19–25.

3.Антонова, О. (2015) Педагогічні технології та їх класифікація як наукова проблема. У Л. Березівська (Ред.), Т. Філімонова, С. Тарнавська, І. Орищенко та ін. (Уклад.), *Сучасні технології в освіті. Ч. 1. Сучасні технології навчання, 2*, (с. 8–15). НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

4.Бондар, С. (2004) Педагогічна технологія: структура і вимоги до її проектування. *Школа першого ступеня: теорія і практика: збірник наукових праць Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди*, 10, 27–33.

5.Малафійк, І. В. *Дидактика*. Київ: Кондор, 2009. <https://www.info-library.com.ua/books-text-4322.html>

6.Малихін, О. (2011) Технологія формування пізнавальної самостійності студентів вищих педагогічних навчальних закладів у процесі навчання іноземної мови. *Педагогіка вищої школи*, 11, 110-121.

7.Шевчук, Л. (2019) Від сприймання тексту – до текстотворення (на прикладі застосування симетрично-послідовної технології). *Contemporary innovative and information technologies of social development: educational and legal aspects*, 24, 421– 428.

8.Шевчук, Л.М. (2020) Про роботу учнів початкової школи над текстами: короткий опис послідовно-симетричної технології. *The XI th International scientific and practical conference «Theoretical foundations of modern science and practice» (06-07 April 2020), Melbourne, Australia*. International Science Group, м. Мельбурн, Австралія, 499-500.

Шлєіна Л. І.

*Таврійський державний агротехнологічний університет
імені Дмитра Моторного
(Запоріжжя, Україна)*

ГЕНДЕРНИЙ ПІДХІД В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Державна гендерна політика в Україні регулюється правовими актами як національного, так і міжнародного рівнів. Міжнародні стандарти гендерної рівності та законодавство демократичних країн базуються на трьох моделях: формальній, протекціоністській та субстантивній, причому субстантивна модель наголошує на важливості забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок у реалізації їхніх прав. Україна ратифікувала низку міжнародних документів, які проголошують цінність прав людини, закріплюють принцип рівності чоловіків і жінок та забороняють дискримінацію за статевою ознакою. На основі цього було створено національне законодавство щодо рівності прав і можливостей для обох статей, а також механізми для його реалізації. Хоча законодавство України в цій сфері ще розвивається, як міжнародні, так і національні акти та нормативні документи, що стосуються формування гендерної культури (ГК) серед молоді, вже становлять основу для впровадження принципів гендерної рівності в суспільні відносини та вищу освіту.

Ключовим аспектом соціально-економічної політики, що має бути впроваджений у систему вищої освіти, є зміна уявлень про соціальні ролі

чоловіків і жінок та формування гендерної культури (ГК) егалітарного типу. Університети стають середовищем соціалізації, де у професійній, громадській та сімейній сферах демонструються взірці поведінки чоловіків і жінок, вільні від стереотипів та упереджень, сприятливі для розвитку особистості. Втім, реалізація цих ідей стикається з труднощами, що виникають через суспільні обставини та ігнорування гендерних проблем деякими науковцями та громадянами. Тому необхідно вдосконалювати законодавство та активно впроваджувати гендерну освіту, особливо для молоді.

Основою концепції «гендерний підхід» є поняття «гендер», яке часто плутають із терміном «стать». Гендер включає як біологічний, так і соціально-психологічний аспекти, що робить його важливим у вихованні та навчанні. Проблема статі набуває особливого значення в умовах сучасної освіти, де вимагається індивідуальний підхід до особистості.

У західних дослідженнях ХХ століття гендерний підхід став інструментом для спростування ідеї про те, що біологічні відмінності між чоловіками та жінками визначають їх поведінку та соціальні ролі. Гендерні дослідження сприяють урахуванню гендерної складової при вирішенні соціальних проблем та поширенню думки, що відмінності в поведінці і вихованні чоловіків і жінок більше залежать від соціально-культурних факторів, ніж від фізіологічних особливостей. Важливими елементами гендерного підходу є:

- аналіз взаємовідносин між чоловіками та жінками, що змінюються під впливом культурних, соціальних, національних, релігійних та політичних факторів (Мельник, 2004, 10);

- досягнення гендерної рівності, яка враховує психологічні відмінності між дівчатами та хлопцями, а не просто нівелює статеві особливості;

- відмова від концепції «вроджених статевих відмінностей» та «вроджених статевих ролей», з акцентом на інституціональному контексті та взаємодії суб'єктів гендерних відносин;

- створення сприятливих умов для успішної соціалізації дівчат та хлопців (Дороніна, 2009).

Крім того, важливо, щоб навчально-виховний процес був організований таким чином, що сприяв самореалізації студентів з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей. Це забезпечує засвоєння соціального досвіду, необхідного для успішної соціалізації та соціальної ідентифікації за ознакою статі.

Аналіз наукових підходів до визначення гендерної культури (ГК) особистості студентів закладів вищої освіти (ЗВО) дозволяє узагальнити, що більшість науковців досліджують передусім термін «гендер» та гендерні дискурси. Вони вказують, що «гендер» як наукова дефініція визначає соціально-культурні функції статі, відрізняючи їх від біологічних. Дослідники підкреслюють, що гендерні відносини є конструктами певної культури. Гендер конструюється через систему соціалізації, затвердження в суспільстві культурних норм, ролей і стереотипів, і є результатом соціалізації людини в суспільстві відповідно до її статевої приналежності. (Мунтян, 2004, с.116)

Поняття «культура» визначається як сукупність матеріальних і духовних цінностей, створених людством, а також правил, що забезпечують збереження та гармонізацію соціуму. Вона концентрує історично набуті знання, норми, навички і передає їх через соціальний досвід. Культура розглядається як динамічна поліфункціональна система, яка визначається взаємодією людей і відображається у внутрішньому світі особистості, її відносинах, переконаннях і поведінці. (Олійник, 2003, 72)

Науковці України та пострадянських країн не є одностайними щодо визначення гендерної культури (ГК), проте визнано, що вона є соціальним феноменом і частиною загальної культури. ГК включає в себе гендерні цінності та систему знань про біосоціальні особливості чоловіків і жінок, а також поведінку на основі принципів рівноправності, солідарності та партнерства.

Відповідно до цього, поняття «гендерна культура» означає комплекс інтелектуальних, ціннісно-сміслових і поведінкових характеристик особистості. Це визначається знанням основ гендерної теорії, засвоєнням гендерних цінностей та норм поведінки, які сприяють формуванню особливого способу життєдіяльності людей відповідно до їх статі. Гендерна культура зумовлена прагненням особистостей реалізувати свої сили і здібності, що, в свою чергу, впливає на розвиток їхніх потреб і інтересів. Вона визначає вибір стратегії гендерної ідентичності та норм поведінки, відповідних їхній біологічній статі, і орієнтована на забезпечення гендерної рівності між чоловіками і жінками.

Формування гендерної культури (ГК) є цілеспрямованим педагогічним процесом, що має на меті розвиток та становлення особистості під впливом зовнішніх чинників, таких як виховання, навчання та соціальне середовище. Цей процес орієнтований на розвиток певних соціально і професійно значущих якостей особистості. Він реалізується через спеціально організовану сукупність змісту, форм, методів і засобів, що сприяє успішному формуванню гендерних відносин.

Основними складовими ГК є гендерні знання, гендерні цінності та гендерні норми поведінки. Одним із ключових шляхів формування ГК є гендерне виховання, яке виступає в якості напрямку, процесу та впливу, що базується на законодавчо-нормативній основі. Гендерне виховання спрямоване на створення умов для формування гендерного образу сучасної людини, що включає соціокультурні, моральні та гуманістичні цінності.

Цей процес вимагає інтеграції гендерного виховання в інші напрями навчання, співпраці освітян з громадськими організаціями, розвитку гендерної компетентності педагогів та пропаганди гендерної просвіти. Ефективність формування ГК залежить від різних чинників освітнього процесу, зокрема: педагогічного керівництва, організаційно-педагогічних умов, змісту навчально-виховного процесу, застосування гендерно орієнтованих форм роботи, а також організації взаємодії та спілкування між педагогами та студентами.

Серед наукових підходів до вивчення гендерних відмінностей, зокрема статево диференційованого, соціостатевого (статеворольового) та гендерного,

саме останній підкреслює важливість визнання гендерних відмінностей, які обумовлюють різний соціальний статус чоловіків і жінок. Цей підхід допомагає зрозуміти, як гендерна асиметрія може обмежувати можливості особистісної самореалізації.

Традиційний статево-рольовий підхід, що зосереджується на біологічних відмінностях між статями, нині розглядається як застарілий і негуманний. Він зосереджується на статевій диференціації, не враховуючи соціальні фактори, які впливають на формування гендерних ролей і статусів.

Гендерний підхід у педагогічній науці акцентує увагу на ідеях гендерної рівності. Він орієнтований на формування та утвердження рівних можливостей для самореалізації особистості, незалежно від статі, в усіх сферах життєдіяльності. Методологічні установки гендерного підходу базуються на переконанні, що більшість відмінностей між статями мають соціальні, а не біологічні підстави. Ці відмінності конструюються в суспільстві під впливом соціальних інститутів, які репрезентують традиційні уявлення про ролі чоловіків і жінок.

Гендерний підхід в освіті створює простір для формування гендерної культури студентів через:

- *Розширення соціалізації особистості в професійному, громадському та сімейному житті.*

- *Здійснення професійного педагогічного впливу, що сприяє розвитку особистості.*

- *Створення гендерночутливого середовища, яке сприяє рівноправності.*

- *Надання егалітарних настанов, орієнтацій, зразків та моделей поведінки.*

- *Побудову рівноправних міжособистісних взаємин.*

- *Гармонізацію взаємодії на основах егалітаризму, що дозволяє створити комфортні умови для самовизначення особистості в суспільному виробництві, професійній кар'єрі та житті.*

Таким чином, гендерний підхід у вищій освіті сприяє формуванню культури, що підтримує гендерну рівність і розширює можливості для самореалізації всіх здобувачів.

Гендерна культура (ГК) в Україні, що розвивається під впливом міжнародних стандартів і національного законодавства, зосереджується на рівних можливостях для чоловіків і жінок. Попри наявність прогресивних законів, реальні зміни в освітньому середовищі та суспільстві все ще потребують значних зусиль, зокрема в сфері освіти. Гендерний підхід, що акцентує на соціальних аспектах, відзначає важливість трансформації уявлень про гендерні ролі та боротьбу зі стереотипами. Ефективне формування ГК у вищих навчальних закладах має базуватися на гендерному вихованні, яке передбачає створення сприятливого середовища для соціалізації особистості, розвиток гендерних знань та цінностей, а також підтримку рівноправності у міжособистісних стосунках. У цьому контексті необхідно враховувати специфіку освітнього процесу та соціальні умови, які можуть впливати на формування гендерних відносин. У результаті, впровадження гендерного

підходу у вищу освіту може суттєво сприяти розвитку гендерної культури, забезпечуючи умови для самореалізації та рівних можливостей для всіх здобувачів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Олійник, В. В., Даниленко, Л. І., та ін. (2003). *Гендерний підхід в управлінні загальноосвітніми закладами: Навчально-методичний комплекс та програми*. Київ: Логос.

2. Дороніна, Т. О. (2009). Упровадження гендерного компонента до освітнього стандарту вищої школи. *Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогіка»*, (147), 61–66.

3. Мельник, Т. М. (2004). Гендер як наука та навчальна дисципліна. У *Основи теорії гендеру* (с. 10–29). «К.І.С.». <https://genderindetail.org.ua/library/osvita/osnovi-teorii-genderu-navchalniy-posibnik-134419.html>

4. Мунтян, І. С. (2004). Гендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів. *Мунтян ІС–Одеса*.

5. Шлеїна Л. І. Науково-педагогічні засади гендерної компетентності у системі вищої освіти. *«Актуальні питання підготовки майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій»* : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 21 грудня 2017). Мелітополь : 2017. С. 196–203.

6. Шлеїна Л. І. Законодавча база реалізації гендерної культури в навчально-виховному процесі ЗВО. *Теорія та практика сучасної науки та освіти*: матеріали Міжнародної наукової конференції (м. Дніпро, 29–30 листопада 2019) / наук. ред. О.Ю. Висоцький. Дніпро : СПД «Охотник», 2019. Частина II. С. 256–257.

7. Шлеїна Л. І. Роль куратора студентської групи у вихованні гендерної культури у студентів аграрних ЗВО. *Актуальні питання підготовки майбутніх фахівців педагогічної освіти в умовах освітніх трансформацій* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Мелітополь, 26 грудня 2019) Мелітополь : 2019. С. 92–97.

Шуляр В. І.

*Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
(Миколаїв, Україна)*

Гладишев В. В.

*Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
(Миколаїв, Україна)*

ЗІСТАВЛЕННЯ НОВЕЛ «ДІД ГРИЦЬ» ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА ТА «ПТАХ НА ОГОРЖІ» ХАЛЛДОРА ЛАКСНЕССА ЯК ФОРМУВАННЯ УЯВЛЕННЯ ПРО НАЦІОНЕЗЛАМНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ТА ІСЛАНДСЬКОГО НАРОДІВ

На думку доктора філософії, Уповноваженого із захисту української мови Тараса Кременя, видана в Миколаївському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти практико-орієнтована монографія «Націонезламні: «світ природи» і «світ людей» Василя Стефаника й Халлдора Лакснесса» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024) являє собою «унікальне навчальне видання, розраховане на шкільну молодь, яка володіє українською, англійською та ісландською» (Кремінь, 2024). Видання, що цього літа презентовано в будинку-музеї лауреата Нобелівської премії з літератури (1955 р.) Халлдора Лакснесса у

Мосфеллсдалурі, Парламентській та університетській бібліотеці Ісландії (м. Рейк'явік), автори сприймають як свій особистий унесок у «встановлення зв'язків між українським та ісландським народами, ще один доказ європейського вибору нашої героїчної країни» (Гладишев В. В., 2024, 218), спробу створити для українських школярів цілісну картину Світу, в якій Україна посідає гідне місце, будучи невід'ємною складовою світової культури.

Пояснюючи концепцію практико-орієнтованої монографії, вибір саме цих письменників та їхніх творів для зіставлення на компаративних засадах, автори стверджують, «що ці твори дуже схожі за «життєвим матеріалом» і гуманістичними цінностями. Водночас кожен з них – яскраве уявлення письменників про свій народ, його історію, чесноти та трагічне життя» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 2). Також йдеться про патріотичну спрямованість обраних для дослідження творів, тому що «трагічна історія Ісландії, її багаторічна боротьба за незалежність багато в чому перегукуються зі споконвічною боротьбою за незалежність українського народу, оскільки характери українців та ісландців «заточені» на прагнення незалежності» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 20). Відповідно, за цих умов українські школярі, які вивчатимуть новели українського та ісландського письменників, здобувають можливість залучитися до найкращих національно-патріотичних досягнень мистецтва слова й водночас сформуванню уявлення про загальнолюдські морально-естетичні цінності, що існують об'єктивно та сприяють створенню світового загальнокультурного й літературного просторів.

Структура монографії передбачає виклад основного матеріалу українською мовою, але «Вступне слово» (написане Тарасом Кременем), «Посвята», «Передмова» та «Післямова» подані трьома мовами: українською, ісландською, англійською. Це, на нашу думку, забезпечує ознайомлення (на концептуальному рівні) широкого загалу наукової спільноти з працею миколаївських дослідників.

Для авторів є важливим, що монографію присвячено пам'яті видатного українського методиста, члена-кореспондента НАПН України Ніли Йосипівни Волошиної, яка була науковим консультантом їхніх докторських дисертацій та багато в чому визначила коло наукових пошуків і досліджень. Тому разом з монографією будинку-музею Лакснесса подаровано «книгу про... Нілу Йосипівну Волошину – людину, яка багато зробила для авторів присвяченої їй книги» (Гладишев В. В., 2024, 215), що гостинні господині з удячністю прийняли.

Спробуємо окреслити формозміст видання. Спочатку, відповідно до національної належності, автори забезпечують вивчення новел Василя Стефаніка та Халлдора Лакснесса, потім – зіставлення провідних образів кожної з новел.

З методичної точки зору основою монографії є створена та впроваджена в практику В. І. Шуляром ноомодель формування інтелегентного читача

(Шуляр В. І., 2024). Вона зумовлює системний підхід до формування учня як читача-особистості, що заснований на врахуванні вікового, читацького, особистісного розвитку школярів, їхніх особистісно-читацьких інтересів і вподобань. Також науковцем розроблено теорію й методику компетентнісних літературних вправ за новелами Василя Стефаника та Халлдора Лакснеса, учителеві запропоновано творчо поставитися до застосування розроблених вправ у навчальному процесі, зокрема творчо інтерпретувати те, що «ціннісно-етична норма» (Шуляр В. І., 2024, 112) новели «Дід Гриць» Василя Стефаника «визначена як «національна ідея», «Україні бути» (Шуляр В. І., 2024, 112).

Хронологічна таблиця життя і творчості Василя Стефаника надає змогу простежити єдність громадянської, життєвої позицій письменника та його морально-естетичної позиції, утіленої в новелі «Дід Гриць». Це є підґрунтям для розгляду образів-персонажів у межах ціннісно-етичної стратегії, що забезпечує єдність підходу до опрацювання творів української та зарубіжної літератур. Ця єдність зумовлює цілісне сприйняття учнями будь-якого літературного твору, вона створює умови для формування компетентного, інтелігентного читача, спроможного виявляти морально-естетичну позицію письменника, зображально-виражальні засоби її втілення в новелах українського та ісландського письменників, простежувати національну своєрідність кожного з творів (насамперед на рівні образів головних героїв) та їхню загальнолюдську цінність.

Тобто, узагальнюючи, можна стверджувати, що в монографії «представлено вперше моделі організації співпраці учнів-читачів із художнім твором за ціннісно-етичною стратегією і виявлення ціннісного ставлення до художнього твору за орієнтовною основою дій суб'єктів літературної освіти» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 161). Співпраця здійснюється учнями згідно з власною системою цінностей, відповідно, відбувається взаємодія між читачем і твором на особистісному рівні, що вважаємо принциповою ознакою літературної освіти в межах Нової української школи. Визначаючи перспективи подальшого дослідження, В. І. Шуляр наголошує: «у планах автора – створення методичних моделей літературних занять для старшокласників Нової української школи та їх апробація; розроблення методики вивчення літературної теми на засадах авторської проєктно-конструкторської технології» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 161), що засвідчує перспективність запропонованого підходу до літературної освіти сучасних школярів.

Установлення «філософії життя» Халлдора Лакснеса (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 169–176) на основі його Нобелівської промови має за мету підготувати учнів до адекватного осмислення новели «Птах на огорожі», сформувані в них «уявлення про неповторність особистості ісландського письменника, який водночас є яскравим представником свого народу» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 176). Природне поєднання національного й

особистісного – основа унікальності творчості Лакснесса, впливу цієї творчості на читача-ісландця та читача-іноземця.

Хронологічну таблицю життя й творчості Халлдора Лакснесса побудовано аналогічно відповідній таблиці про Василя Стефаника. Такий підхід забезпечує налаштованість учнів на глибоке сприйняття подій життя й творчості ісландського письменника, дозволяє глибше зануритися у «світ Лакснесса», зрозуміти його роль у розвитку національної та світової літератур двадцятого століття, «побачити події життя та творчості як «ріку життя», у якій він завжди залишався собою» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 181). Це сприяє аналітичній діяльності у вивченні новели, зосереджує увагу на національній своєрідності образів-персонажів та їхньому загальнолюдському значенні.

Безпосередній розгляд новели «Птах на огорожі» ґрунтується на з'ясуванні особливостей сюжету й композиції в межах її жанрової своєрідності, але головну увагу доцільно приділити образній системі. Зважаючи на естетичну своєрідність новели та особливості морально-естетичної позиції письменника, маємо можливість виділити, так би мовити, «два світи», до одного з яких належить кожен з образів: це «світ природи» та «світ людей». Указаний розподіл дозволяє побачити генезис кожного з образів-персонажів, що зумовило, по-перше, його своєрідність, по-друге, роль в образній системі твору. Безумовно, усі персонажі «замкнуті» на образі головного героя новели, старого Кнута, який проживає свій останній день, знає про це і свідомо обирає саме такий відхід з життя.

Характеристика образів-персонажів здійснюється на засадах контекстного підходу до вивчення літературного твору, який передбачає «його сприйняття і засвоєння як естетичного феномену в житті та творчості письменника (біографічний К.), у межах літературознавства як науки про художню літературу (літературознавчий К.) та світового культурного простору (культурологічний К.), а також з огляду на специфіку вивчення літератури як шкільного предмета й мистецтва слова, особистих зацікавлень та пізнавальних інтересів школярів (особистісно-значущий К.)» (Ситченко А. Л., Шуляр В. І., 2008, 48). Специфіка (ісландська література) твору визначає більш високу, у порівнянні з новелою Василя Стефаника, «питому вагу» залучення культурологічного контексту (Гладишев В. В., 2006, 60–80), оскільки саме він створює умови для адекватного сприйняття «світу твору», пояснює специфічні риси образів-персонажів й особливості взаємодії між ними.

Порівняльна таблиця головних образів-персонажів обох новел (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 217–228) допомагає школярам, з одного боку, глибше зрозуміти кожного із старих, з іншого – з'ясувати їхню спільність та відмінності, унікальність і неповторність як у межах національного, так й у межах загальнолюдського.

З метою якісного забезпечення процесу вивчення обох новел та теми в цілому автори надали вчителю «Хрестоматію художніх творів і літературно-

критичних матеріалів» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 229–273), опрацювання яких він має запропонувати учням як дослідницьку діяльність із використанням її результатів під час розгляду теми.

Реалізація системного підходу та використання наведених у монографії матеріалів спроможні забезпечити навчальний процес, участь в якому «робить вивчення творчості українського й ісландського геніїв корисним і цікавим для підростаючого покоління українців» (Шуляр В. І., Гладишев В. В., 2024, 20). І хоча на, так би мовити, «географічному рівні» відстань між Україною та Ісландією є дуже великою, письменники та їхні твори наближають один до одного наші великі народи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Гладишев, В. В. (2024). Націонезламні в Ісландії. *Вересень : науково-методичний, інформаційно-освітній журнал*, (3(102)), 212–219.
- 2.Гладишев, В. В. (2006). *Теорія і практика контекстного вивчення художніх творів у шкільному курсі зарубіжної літератури*. Іліон.
- 3.Кремін, Т. Д. (2024, 10 жовтня). *На тих костях зацвіте наша земля*. Буквоїд. <https://griml.com/eObXj>.
- 4.Ситченко, А. Л., Шуляр, В. І., & Гладишев, В. В. (2008). *Методика викладання літератури*. Видавничий дім Ін-Юре.
- 5.Шуляр, В. І. (2024). *Ноомодель інтелігентного читача*. центр редакційно-видавничої діяльності МОППО.
- 6.Шуляр, В. І., & Гладишев, В. В. (2024). *Націонезламні : «світ природи» і «світ людей» Василя Стефаника й Халлдора Лакснеса*. центр редакційно-видавничої діяльності МОППО.

Щербина О. О.

*Лиманський ліцей №3 Лиманської міської ради
Донецької області
(Лиман, Україна)*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ НУШ

Державним стандартом початкової загальної освіти визначено ключові компетентності здобувачів освіти. Поміж компетентностей є інноваційність, що передбачає відкритість до нових ідей, ініціювання змін у близькому середовищі. Особливої актуальності ця проблема набуває на сучасному етапі, коли спостерігається зниження інтересу учнів до навчання. А це означає, що вчитель має орієнтуватися на використання таких педагогічних технологій, за допомогою яких не просто поповнювалися б знання й уміння з навчального предмета, а й розвивалися пізнавальна активність та творчість учнів. Таким чином, підтримати та розвинути індивідуальність дитини, не розгубити, не загальмувати зростання її здібностей – це особливо важливе завдання навчання обдарованих дітей.

В умовах реформування національної системи освіти місією Нової української школи є допомогти розкрити та розвинути здібності, таланти і

можливості кожної дитини. Тому одним з важливих напрямів діяльності закладів освіти має бути підтримка розвитку обдарованості учнів, впровадження в освітній процес цікавих форм і методів, створення відповідного освітнього середовища для розвитку природних здібностей учнів, виховання творчої соціально-активної особистості, бо, як зазначається у Концепції Нової української школи, дитині недостатньо дати знання, а ще необхідно навчитися користуватися ними (Бібік, 2017).

У своїй діяльності використовую різноманітні форми, методи інноваційної діяльності на різних етапах уроку в залежності від його типу та навчального матеріалу.

Практика щирого вітання інших учнів є головною метою першого етапу ранкової зустрічі. Я використовую різноманітні веселі та приємні форми привітання, які поважають і підтримують учнів. Це привітання різними мовами, грайливі вигуки, компліменти, вітання-вірші, використання пісень і мелодій, привітання з предметами чи умовними знаками-жестами. Мета – позитивний настрій на роботу, встановлення контакту між учнями. Найбільш ефективними є такі вправи: «В дружньому колі», «Я дарую кульку», «Привітайся очима», «Зазирни у дзеркало», «Чарівні окуляри», «Що тобі скаже лялька», «Чарівна подушка», «Я тобі бажаю веселого (щасливого, успішного...) дня», «Чарівна паличка», «Уяви себе», «Кому і за що», «Привітання у колі компліментів», «Підніми настрій», «Дружні долоньки», «Незвичайні вітання», «Загальний ритм».

На кожному етапі уроку перевагу надаю таким формам і методам навчання, які активізують пізнавальну діяльність, логічно вплітаються в урок, утримують увагу дітей, захоплюють роботою, заохочують до творчості.

На етапі постановки мети уроку застосовую вправи «Долоньки», «Букет очікувань», «Фруктовий сад», «Що в мене на серці», «Костюмчик очікувань». Ці вправи дозволяють мені краще зрозуміти клас і кожного учня, отримані матеріали можна використовувати при підготовці й проведенні уроків (позакласних заходів) для забезпечення індивідуально-орієнтованого підходу. Учням дані методи дозволять більш чітко визначитися зі своїми освітніми цілями. До очікувань/побоювань відносяться форми й методи навчання, стиль і способи роботи на уроках, атмосфера в класі. Наприкінці уроку потрібно повернутися до того, що робили на етапі «З'ясування очікувань і побоювань». Наприклад, до долоньок і сказати такі слова «Якщо ваші очікування збулися, а побоювання розвіялися, загніть пальчики й покажіть долоньки».

Основне завдання для мене на етапі занурювання (входження) в тему - побудувати логічний ланцюг досліджуваних тем по предмету й провести паралель із іншими предметами, досліджуваними школярами. Тут головне - зацікавити учня до вивчення даної теми й акцентувати про можливість застосування знань по даній темі на інших уроках. На цьому етапі я застосовую вправи «Вільний лист», «Фантастична добавка», «Приваблива мета», «Здивуй мене!», «Проблемне запитання», «Відтягнута відгадка». Виконуючи ці вправи, учні можуть сформулювати для себе, чого вони хотіли б навчитися й що спонукає їх до цього. Крім того, вони можуть зрозуміти, які знання їм потрібні, а для якого виду навчання час ще не прийшов. На цьому етапі також застосовую вправу «Ліцензія на придбання знань». Ця вправа (міні-анкета) допоможе підійти до навчання

більш осмислено й відповідально, навчитися враховувати й продуктивно використовувати свій внутрішній опір, який неминуче виникає при освоєнні нового.

З власного досвіду помітила, що якість сприйняття учнів підвищується, якщо діти підготовлені до вивчення нового матеріалу. За таких умов школярі протягом уроку, слухаючи пояснення вчителя, активно шукатимуть відповідь на запитання.

Вивчення нового матеріалу починаю з інтерактивної розповіді з використанням: слайд-шоу, відео фрагментів, презентацій, виконаних за допомогою програми Microsoft Power Point, буклетів, листівок, електронних книг, інтерактивних плакатів. Також на етапі «Презентації навчального матеріалу» я застосовую метод «Інфо-Відгадай-Ка». Цей метод допомагає стежити за аргументацією вчителя й бачити актуальний у цей момент розповіді аспект теми. Широко використовую на цьому етапі уроку групові форми роботи, метод проєктів та інформаційно-комунікаційні технології. У своїй практиці я впроваджую творчі, практично-орієнтовані, дослідницькі та інформаційні проєкти.

Під час роботи над змістом теми використовую прийоми організації індивідуальної чи групової роботи учнів, які дозволяють з'ясувати все, що знають або думають учні по обговорюваній темі уроку. Виконую вправи «Кластер», «Діаграма Венна», «Кошик ідей», «Коло ідей» або «Килим ідей», «Займи позицію», «Реклама на телеканалі».

На етапі узагальнення і систематизації знань застосовую такі інноваційні форми і методи роботи: «Тонкі і товсті запитання», «Ключові фрази», «Світлофор», «Нестандартна ситуація», «Переплутані логічні ланцюжки», «Термінологічний ланцюжок», «Зайвий термін», «Впізнай мене», «Ланцюжок загадок», «Грунування», «Інтерактивні тренажери»..

Підводячи підсумок уроку, залучаю учнів до самостійного формулювання висновків. При цьому застосовую метод «Сенкан», «Мої очікування», «Продовж речення». Обов'язковим елементом на даному етапі уроку є з'ясування, що нового учні дізналися на уроці і як ці знання можна використати у повсякденному житті, вирішення проблемних питань, загадок, ситуаційних задач, поставлених на початку уроку. Складання рекомендацій, пам'яток. Учні створюють портфоліо своїх творчих наробок: малюнки, кросворди, казки, вірші.

Для рефлексії використовую метод «Інтелектуальне кафе» або «Ресторан», «Берег здійснених надій». Для мене цей етап дуже важливий, оскільки дозволяє з'ясувати, що учні засвоїли добре, а на що необхідно звернути увагу на наступному уроці. Крім того, зворотній зв'язок дозволяє скорегувати урок на майбутнє.

Обдаровані діти зазвичай вирізняються потенційними можливостями в досягненні вагомих результатів, мають високу пізнавальну та фізичну активність, розвинені інтелектуальні, творчі здібності й емоційно-вольову сферу. (Поліхун та ін., 2019, с.23)

Виявлення та виховання обдарованих, талановитих дітей – надзвичайно важливе питання. Основне моє завдання – так побудувати навчальну та позаурочну діяльність, щоб будь-які індивідуальні особливості дітей, що містять у собі зерно випереджаючого розвитку в тій чи іншій сфері, не пройшли повз мою увагу, реалізувалися у творчій взаємодії з цими дітьми. Таким чином, інноваційні технології навчання сприяють творчому засвоєнню знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бібік, Н. М. (2017). Нова українська школа: порадник для вчителя/Під заг. ред. Бібік НМК: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»».

2. Поліхун, Н. І., Постова, К. Г., Сліпухіна, І. А., Онопченко, Г. В., & Онопченко, О. В. (2019). Упровадження STEM-освіти в умовах інтеграції формальної і неформальної освіти обдарованих учнів: методичні рекомендації.

Яковчук М. В.

*Інститут педагогіки НАПН України,
(Київ, Україна)*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІНШОМОВНОГО СПІЛКУВАННЯ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МОВЛЕННЄВИХ СИТУАЦІЙ

Впровадження компетентнісного підходу у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) є одним із важливих концептуальних положень оновлення змісту та якості освіти. Основним завданням компетентнісного підходу є не лише оволодіння предметними знаннями, але й вміння ефективно застосовувати їх на практиці як інструмент розв'язання різноманітних життєвих завдань.

Формування ключових компетентностей засобами іноземної мови – це тривалий процес, який не закінчується вивченням певної теми спілкування. Робота в цій сфері зумовлюється тематикою, визначеною навчальною програмою для кожного класу. Серед ключових компетентностей є такі, які формуються постійно в процесі навчання іноземної мови, незалежно від теми чи змісту завдань. А є компетентності, які формуються виключно в межах певних тем спілкування.

Для навчання іншомовного ситуаційного спілкування, на нашу думку, є методично доцільними такі види діяльності:

- діалогічне спілкування, коли співрозмовники з'ясовують певні питання і демонструють свою позицію, переконують, (не) погоджуються, висловлюють здивування, власні ставлення до об'єктів спілкування тощо;

- групова дискусія у межах обговорення певних проблем і оприлюднення власних точок зору з їх обґрунтуванням;

- монологічне висловлення за певною темою з демонстрацією та обґрунтуванням своїх думок щодо об'єктів спілкування;

- спілкування у формі листування, у тому числі з допомогою електронних засобів, яке здійснюється в діалогічній чи груповій (конференція) формах у режимі онлайн під час обговорення певних питань, які ситуативно виникають.

Одним із найефективніших прийомів реалізації компетентнісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування учнів ЗЗСО є використання мовленнєвих ситуацій – штучно створених у навчальних умовах фрагментах комунікативної взаємодії, які з певними цілями виконують функції, властиві реальним умовам спілкування. Зазвичай процес навчання іноземної мови зорієнтований на виконання двох методичних функцій: навчальної і комунікативної – а тому діяльність на уроці, в якій застосовуються мовленнєві

ситуації, можна розглядати як певну модель реального спілкування. Зміст сформульованих ситуацій має бути чітким, доступним для розуміння учнів, враховувати їхній навчальний та життєвий досвід і потенційні можливості, а також соціальні потреби їхньої майбутньої життєдіяльності.

Проаналізувавши зміст чинних підручників з іноземних мов для учнів 7-8 класів, як основний засіб набуття учнями досвіду спілкування в межах ключових компетентностей, щодо використання мовленнєвих ситуацій як засобів навчання іншомовної комунікації, можна зробити висновок, що більшість із них не чітко орієнтована на систему компетентнісного навчання.

Враховуючи презентовані вище концепти, нами була створена та успішно апробована система мовленнєвих ситуацій для навчання іншомовного спілкування учнів 7-8 класів, орієнтована на розвиток ключових компетентностей учнів у чинній модельній навчальній програмі (Редько та ін., 2021).

Розглядаючи мовленнєві ситуації, проілюструємо технологію їх використання. Ефективне їх застосування можливе лише за умови дотримання певної системи, яка передбачає наявність двох етапів: 1) підготовчого (доситуаційного) і 2) творчого (ситуаційного), упродовж яких в учнів мають формуватися відповідні темі спілкування мовні навички та мовленнєві уміння. На підготовчому етапі виконуються мовні вправи: на підстановку, трансформацію, доповнення речень, заповнення пропусків у реченнях/репліках діалогів, утворення речень за зразком тощо. За результатами виконання таких вправ учні оволодівають операціями добору інформації відповідно до ситуативних обставин, поєднання і логічного структурування інформації, висловлення власної думки, почуттів, ставлення до наявної інформації, узагальнень, формулювання висновків тощо. Зазвичай такі вправи мають містити лексичні одиниці, інформаційно характерні темі спілкування. Важлива роль на цьому етапі також належить умовно-мовленнєвим вправам, які доцільно створювати у формі своєрідних мікроситуацій і на лексичному матеріалі, що відповідає темі спілкування. Лише коли в учнів сформувалися відповідні мовні навички, можна переходити до другого, творчого етапу, де виконуються дії, спрямовані на формування мовленнєвих механізмів, і набувається досвід комунікативної поведінки, що узгоджується із змістом певної компетентності (Редько, 2023, с. 103).

Наведемо зразки комунікативних завдань для організації ситуаційного спілкування, що пропонувалися учням 8-го класу.

Монологічне мовлення

Твій клас організовує екологічний тиждень у школі. Після уроків відбулися збори, де ти взяв участь у організації екологічного проєкту. Розкажи своєму другу/своїй подрузі про цей проєкт. Наведені нижче пункти допоможуть тобі:

- *тема (наприклад, захист тварин);*
- *діяльність у школі (наприклад, відео, вікторина, дискусія) та поза школою (наприклад, інформаційний стенд у пішохідній зоні тощо);*

- коли (під час канікул, на вихідних) ? Витрати (скільки, хто платить);
- підготовка також під час уроків;
- залучення вчителів.

Телебачення відіграє важливу роль у житті людей. Чи любиш ти дивитися телевізор? Розкажи своїм іноземним друзям про це! Наведені нижче запитання допоможуть тобі:

- чи є важливим для тебе телебачення;
- які програми тебе найбільше цікавлять, чому;
- твоя улюблена передача - це ... (де? коли? як довго? про що?).

Порадь їм переглянути цю передачу.

Твій друг/твоя подруга з Німеччини запросив тебе в гості до Гамбурга на два тижні. Напиши листівку з Гамбурга своєму вчителю німецької мови. Розкажи про:

- розташування міста;
- атмосферу;
- визначні пам'ятки;
- мову;
- твої враження.

Багато молодих людей закордоном працюють під час канікул, щоб покращити своє фінансове становище. Вони розносять газети та брошури, доглядають за домашніми тваринами, няньчать дітей. Чи ти коли-небудь працював влітку? Розкажи про свій досвід своїм друзям. Зверни увагу на наступні пункти:

- де ти працював;
- як довго ти працював;
- чи сподобалася тобі ця робота;
- на що ти використав зароблені гроші?

Діалогічне мовлення

Ти отримав електронного листа від свого друга/своїї подруги. Він/вона пише, що хоче організувати велосипедний тур на вихідних. Він/вона хотів би дізнатися, чи приєднаєшся ти до туру. Ти хотів би залюбки приєднатися, але у тебе є кілька запитань. Зателефонуй йому та з'ясуйте:

- як довго;
- привести когось із собою;
- обід;
- дощ?

На уроці іноземної мови ти обговорюєш зі своїми однокласниками важливість вміння вести здоровий спосіб життя. Поспілкуйтеся та з'ясуйте:

- які аргументи ви можете навести на користь здорового способу життя;
- чи займаєтесь ви спортом? Чому? Як часто? Де;

- яка їжа є здоровою? Яка їжа вам подобається та чому?
- чому деякі люди їдять лише фрукти та овочі, а не м'ясо.

Уяви, що ти в незнайомому місті й тобі необхідно дістатися до залізничного вокзалу. З'ясуй у перехожого:

- де знаходиться вокзал;
- на якій вулиці він розташований;
- як туди дістатись.

Отже, реалізація компетентісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування учнів засобами мовленнєвих ситуацій передбачає забезпечувати здобувачів освіти здатністю ефективніше адаптуватися до умов реальної життєдіяльності в іншомовному просторі. Використання мовленнєвих ситуацій у процесі навчання іншомовного спілкування у межах відповідної тематики дає змогу наблизити навчальні дії учнів до реальних умов мовленнєвої взаємодії з представниками інших мов і культур та дотримуватися відповідної комунікативної поведінки у спілкуванні з ними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Редько, В. Г., Шаленко, О. П., Сотникова, С. І., Коваленко, О. Я., Коропецька, І. Б., Якоб, О. М., Самойлокевич, І. В., Добра, О. М., & Кіор, Т. М. (2021). Модельна навчальна програма «Іноземна мова. 5–9 класи» для закладів загальної середньої освіти. Рекомендовано МОН України (від 12.07.2021 наказ № 795). Київ: МОН України.

2.Редько, В. (2023). Технологія компетентісно орієнтованого навчання іншомовного спілкування учнів закладів загальної середньої освіти засобами мовленнєвих ситуацій. *Ukrainian Educational Journal*, (1), 96–111. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2023-1-96-111>

Лисак Н.А.

*Сумська початкова школа №11 Сумської міської ради
(Суми, Україна)*

МОЖЛИВОСТІ ТА НАПРЯМИ ВИКОРИСТАННЯ СЕРВІСІВ LEARNING APPS TA LEARNING UA. ПОСЛІДОВНІСТЬ СТВОРЕННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ ВПРАВ І ЗАВДАНЬ

Розвиток сучасної освіти нерозривно пов'язаний з інформатизацією суспільства, а інформаційно-комунікаційна компетентність розглядається як пріоритетна. Кожен учитель у своїй роботі шукає такі засоби навчання, які дозволяють найбільш ефективно сформувати пізнавальний інтерес учнів, активізувати їх пізнавальну діяльність, розкрити інтелектуальний потенціал кожного учня.

У мережі Internet розміщено величезну кількість інтерактивних матеріалів і посібників, різних тренажерів і інших освітніх ресурсів. Але багато з них мають ряд суттєвих недоліків:

1.Матеріали пропонуються в готовому вигляді, без можливості внесення змін, зазвичай вони складені до певного розділу або теми, і з цієї причини використання їх до інших тем може бути неможливим.

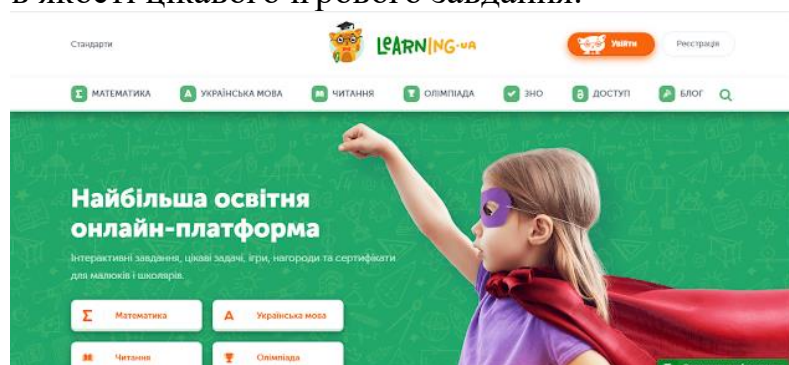
2. Не завжди готові матеріали відповідають індивідуальним особливостям учнів, структурі конкретного уроку, тому у багатьох вчителів виникає бажання створювати власні інтерактивні матеріали, які легко б вписувалися в навчальний процес.

3. Розробка власних інтерактивних матеріалів займає досить багато часу і іноді досить складна в технічному плані.

Допомогу в ситуації, що склалася, може надати веб-сервіс Learning Apps.org та Learning ua, який створений для підтримки навчального процесу за допомогою інтерактивних додатків.

Learning.ua - онлайн-тести, інтерактивні завдання на найбільшому порталі інтерактивної дошкільної та шкільної електронної освіти з математики, української мови та читання.

Аби мати можливість використовувати освітній інтернет ресурс як допоміжний інструмент для покращення процесу викладання, вчителю потрібно зареєструватися на сайті саме як викладачу. Після реєстрації він через свій акаунт матиме можливість додавати у свій навчальний процес вправи з Learning.ua, щоб отримати максимально ефективний результат. Робити це можуть як вчителі початкових класів, так і вчителі старших класів. Формат подання матеріалу на сайті чудово підходить для закріплення матеріалу наприкінці уроку в якості цікавого ігрового завдання.

LearningApps.org є додатком WEB 2,0 для підтримки навчання та процесу викладання за допомогою інтерактивних модулів. Існуючі модулі можуть бути безпосередньо включені в зміст навчання, а також їх можна змінювати або створювати самостійно. Метою сервісу є також збір інтерактивних вправ і можливість зробити їх загальнодоступними.

LearningApps.org розроблений у Німеччині як науково-дослідний проект Центру Педагогічного коледжу інформатики освіти РН Берн (ін. Мікаель Хільшер, проф. Вернер Хартман) у співпраці з університетом м. Майнц (проф. Франц Ротляуф) та Університетом міста Циттау / Герліц (проф. Крістіан Вагенкнехт). Середовище LearningApps.org має мультимовний інтерфейс, що дозволяє його використовувати в навчальних закладах різних країн.

При виконанні інтерактивних завдань, створених у середовищі LearningApps, учні можуть перевірити і закріпити свої знання в ігровій формі, що сприяє формуванню пізнавального інтересу учнів.

Психологами давно висувалась як надзвичайно важлива для повного та гармонійного розвитку особистості проблема формування вмінь

самопостереження – проблема рефлексії. Тому поруч із зовнішньою оцінкою з боку вчителя або з боку інших учнів значна увага має приділятися самоконтролю, що дозволяє формувати об'єктивну самооцінку. Слід зазначити, що при виконанні вправ, розроблених у середовищі LearningApps учні мають миттєвий зворотній зв'язок, можуть перевірити правильність виконання завдань та адекватно оцінити свої знання, вміння, можливості. Важливо організувати процес навчання так, аби дитина активно, із зацікавленням і захопленням працювала, бачила плоди своєї праці і могла їх оцінити.

За допомогою сервісу LearningApps.org можна створити свої завдання різного типу (ігри на розвиток пам'яті, кросворди, вікторини з вибором правильної відповіді, тести, кросворди, знайти пару і встановити відповідність і т. д.) за незначний часовий проміжок, а інтерактивна форма сприяє підвищенню мотивації учнів до предмету.

Учитель, що має навички роботи з ІКТ, може створити свій ресурс - невелику вправу для пояснення нового матеріалу, для закріплення, тренінгу, контролю. І зробити це на досить якісному рівні.

У сервісі LearningApps.org є такі інструменти, що дозволяють вчителю готувати якісні електронні наочні посібники, аудіо/відеоматеріали, а також дистанційно спілкуватися з учнями та колегами. На сьогоднішній день сервіс пропонує різноманітні шаблони (Рис. 1), що цілком достатньо для реалізації безлічі методичних задумів .

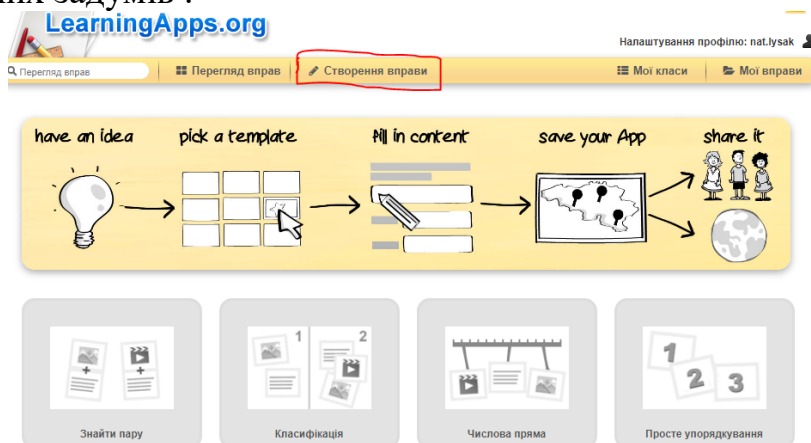

Рис. 1. Шаблони для створення інтерактивних завдань різних типів

Кожна вправа, створена у середовищі LearningApps, має свою URL-адресу, а також адресу сторінки для повноекранного відображення завдання. Сервіс також надає можливість отримання коду для того, щоб інтерактивні завдання були вбудовані на сторінки сайтів або блогів викладачів чи учнів.

На сайті також наявна сторінка «Перегляд вправ» (Рис. 2), яка містить в собі список тематичних категорій (навчальних предметів) в рамках яких опубліковані навчальні матеріали. Щодня сторінка «Перегляд вправ» поповнюється новими матеріалами, створеними вчителями різних країн. На сторінці є готові інтерактивні вправи, систематизовані як за популярністю, так і по предметним областям. Вправи диференційовані за рівнем освітніх ступенів, для якої вони розраховані: початкова школа, середня школа, старші класи – післядипломна освіта.

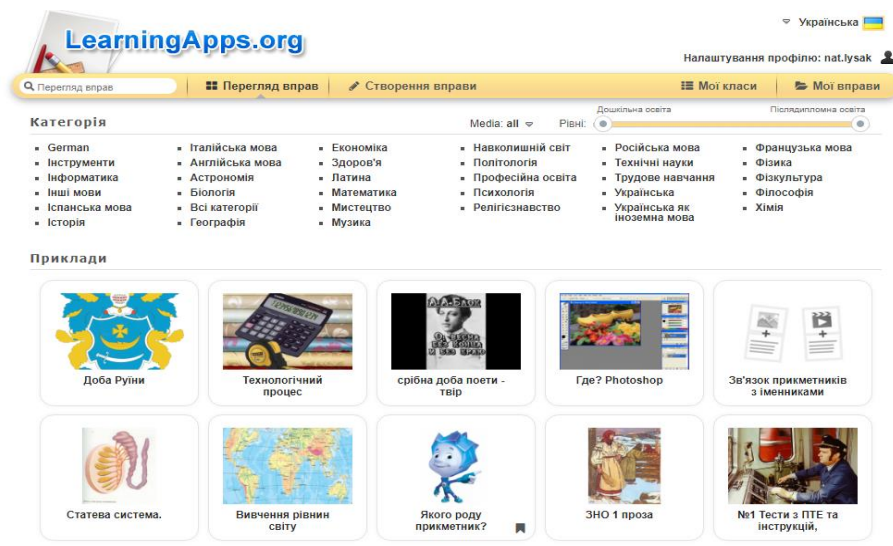

Рис. 2. Сторінка «Перегляд вправ» для початкової школи

Охарактеризуємо позитивні якості роботи з сервісом LearningApps.org:

- безкоштовний сервіс;
- доброзичливий українськомовний інтерфейс (треба тільки вибрати відповідний прапорець у правому верхньому куті), при роботі з сервісом можна переключитися на різні мови;
- можливість обміну інтерактивними завданнями;
- завдання можна створювати і редагувати в режимі он-лайн, використовуючи різні шаблони;
- багато шаблонів підтримують роботу з картинками, звуком та відео;
- моментальна перевірка правильності виконання завдання;
- на сайті можна вибрати категорію: "Людина і навколишнє середовище", "Мистецтво", "Біологія" та інші, а також "Всі категорії";
- можна отримати посилання для відправки по електронній пошті або код для вбудовування в блог або сайт, і на Вікі-сторінку.

Було б не правильно, не розкрити негативні якості роботи сервісу, хоча їх і не так багато:

- частина шаблонів не підтримує кирилицю;
- підключення ДНЗ до Інтернету (якщо використовуються вправи студентами під час проходження педагогічної практики);
- в шаблонах зустрічаються окремі помилки, які неможливо виправити вручну;
- деякі шаблони вправ змінюються або їх вилучають з сайту.

Додаток дозволяє працювати у наступних режимах:

- Перегляд вправ.
- Створення вправи.
- Робота з папками у власному кабінеті.
- Створення колекції вправ.
- Мої класи.

Кожну з розроблених на даному ресурсі вправ можна використати на своєму занятті, змінити під власні потреби, розробити схожий чи зовсім інший навчальний модуль, його можна зберігати у власному «кабінеті», створивши

свій акаунт в даному онлайн-овому середовищі. На сьогоднішній день сервіс пропонує близько 30 різноманітних шаблонів, що цілком достатньо для реалізації безлічі методичних задумів. Всі шаблони розділені на 5 груп: вибір, розподіл, послідовність, заповнення та онлайн-ігри.

Онлайн-ігри – остання група шаблонів навчальних програм LearningApps.org. Особливість даних шаблонів полягає в тому, що виконання завдань організовано як змагання учня з комп'ютером або з іншими користувачами. При цьому враховується не тільки правильність відповідей, а й швидкість виконання. Логіка побудови завдань може бути різною (вибір відповіді, встановлення послідовності, визначення відповідності).

Можливості сервісу LearningApps.org дозволяють вчителю зареєструвати на цьому сайті своїх учнів, після чого кожен з них заходить в особистий акаунт за паролем, щоб так чи інакше взаємодіяти в режимі реального часу з учителем і однокласниками. Це може бути реалізовано дистанційно або прямо на уроці.

В процесі підготовки інтерактивного дидактичного матеріалу для учнів в середовищі LearningApps вчителі та учні розвивають критичне та творче мислення, формують комунікативні навички, зокрема наступні вміння :

- аналіз матеріалу, фактів, порівняння, співставлення фактів, явищ;
- підбір відомостей з різних джерел;
- встановлення асоціацій зі відомими фактами, явищами, встановлення асоціацій з новими якостями предметів, явищ тощо;
- вміння логіку послідовності дій, що здійснюються для розв'язання проблеми, вибудовувати логіку рішення, що приймається, внутрішню логіку проблеми, що розв'язується, тощо;
- вміння розглядати об'єкт, що вивчається, проблему в цілісності;
- систематизація та узагальнення матеріалу;
- робота в колективі в процесі розв'язування завдань, взаємооцінювання;
- володіння культурою комунікації.

LearningApps.org — загальнодоступний безкоштовний онлайн сервіс, заснований на роботі з готовими шаблонами-заготовками для заповнення, призначений для створення інтерактивних завдань різного рівня складності, тематики та формату.

Використання інформаційних технологій в освіті дозволяє здійснити якісні зміни в системі загальноосвітнього і професійно-орієнтованого навчання, відкриває широкі перспективи поглиблення теоретичної бази знань школярів, розкриття творчого потенціалу учнів і вчителів у відповідності до їх нахилів, запитів і здібностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Брончук Ю. В. Методика використання сервісу learningapps для створення інтерактивних навчальних додатків. *Методичний вісник. інформаційно-методичний збірник*. 2017. С. 40–46.

2. LearningApps.org - interaktive und multimediale Lernbausteine. *LearningApps*. URL: <https://learningapps.org>

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Збірник матеріалів
IV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
ІНТЕРНЕТ-КОНФЕРЕНЦІЇ

«СВІТ ДИДАКТИКИ: ДИДАКТИКА В СУЧАСНОМУ СВІТІ»

(Електронне видання)

ЗА ЗАГАЛЬНОЮ РЕАКЦІЄЮ
дійсного члена НАПН України, доктора педагогічних наук, професора
Топузова Олега Михайловича,
доктора педагогічних наук, професора
Малихіна Олександра Володимировича.

Обсяг вид. 21,7 авт. арк.

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ,
вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
e-mail: book-x1@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготовлювачів
і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 3563 від 28.08. 2009 р.